

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ТИЖДЕНЬ НАУКИ

Збірник тез доповідей щорічної
науково-практичної конференції серед студентів,
викладачів, науковців, молодих учених і аспірантів

13–17 квітня 2015 року

Том 3

м. Запоріжжя

ББК Ч 21
Т39
УДК 001

Рекомендовано до видання Вченою радою
Запорізького національного технічного університету
(протокол № 12 від 03.06.2015)

Упорядник Висоцька Н. І., Болтенкова Ю. І.

Редакційна колегія:

Внуков Ю. М., д-р техн. наук, професор (відпов. ред.)

Зайцева В. М., канд. пед. наук, професор

Івченко Л. Й., д-р техн. наук, професор

Луньов В. В., д-р техн. наук, професор

Піза Д. М., д-р техн. наук, професор

Прушківський В. Г., д-р екон. наук, професор

Сажнев В. М., канд. техн. наук, доцент

Висоцька Н. І., начальник патентно-інформаційного відділу

Тези доповідей друкуються методом прямого відтворення тексту, представленою авторами, які несуть відповідальність за його форму і зміст.

Т39 **Тиждень науки.** Тези доповідей науково-практичної конференції, Запоріжжя, 13–17 квітня 2015 р. / Редкол. : Ю. М. Внуков (відпов. ред.) та ін. – Запоріжжя : ЗНТУ, 2015. – 484 с.

ISBN 978-617-529-128-3. (повне зібрання)

ISBN 978-617-529-126-9. (том 3)

Зібрані тези доповідей, заслуханих на щорічній науково-практичній конференції серед студентів, викладачів, науковців, молодих учених і аспірантів. Збірка відображає широкий спектр тематики наукових досліджень, які проводяться у Запорізькому національному технічному університеті. Збірка розрахована на широкий загал дослідників та науковців.

ББК Ч 21

ISBN 978-617-529-128-3.

ISBN 978-617-529-126-9.

© Запорізький національний
технічний університет (ЗНТУ), 2015

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ «МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»

<i>Гамов М. С.</i> Конкурентоспроможність України у сучасних міжнародних економічних відносинах.....	16
<i>Сарнацький О. П.</i> Лозаннська конференція (1922–1923 рр.) та її міжнародне значення.....	17
<i>Павлюк Т. С.</i> Аналіз фінансових впливів в економіку України з боку Світового банку.....	19
<i>Мелещенко А. И.</i> Конкуренция транснациональных банков Азии на рынке инвестиций	21
<i>Лазнева І. О.</i> Нормативно-правове забезпечення факторингових послуг в Україні	22
<i>Ситников М. М.</i> Інвестиційна привабливість регіону, як фактор соціально-економічного зростання	24
<i>Сущенко О. А.</i> Формування інноваційних кластерів у системі стратегічного управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств	26
<i>Вельможко П. П., Лазнева І. О.</i> Перспективи розвитку аграрного страхування в Україні	28
<i>Бренер А. В., Корольков В. В.</i> Структурні зрушення демографічного складу населення АР Крим.....	29
<i>Мигловец Н. А., Лазневая И. А.</i> Общественное мнение, как главный объект PR деятельности и способы влияния на него	31
<i>Водоп'янова Є. О., Лазнева І. О.</i> PR activity in the external relations: the importance and main functions.....	33
<i>Цараненко Д. І., Лазнева І. О.</i> Використання PR акцій для створення іміджу компанії.....	35
<i>Гудко М. К., Сарнацький О. П.</i> Конференції Ради Антанти з приводу німецьких контрибуцій на початку 20-х рр. XX ст.	37
<i>Цимбал Ю. О., Павлюк Т. С.</i> Аналіз та оцінка перспектив розвитку транспортного ринку України: вплив угоди про асоціацію з ЄС	39
<i>Гаврікова А. С., Сарнацький О. П.</i> Становлення інститутів тамкару і кару	41

СЕКЦІЯ «ПЕРЕКЛАД»

<i>Костенко Г. М.</i> Особливості інтернет-дискурсу та його мовленнєві стратегії.....	43
<i>Волошук В. І.</i> Вербальні засоби експлікації концепту «Höflichkeit» у сучасній німецькій мові.....	44
<i>Підгорна А. Б.</i> Проблема збереження перифразу при перекладі.....	46
<i>Куц Е. О.</i> Семантико-прагматичні особливості перекладу англломовної політично коректної лексики	47

<i>Лазебна Н. В.</i> Візуально-графічні засоби англomовного комп'ютерного текстопростору: лінгвістичний аспект	49
<i>Тарасенко К. В.</i> Концепт «англійськість» в світлі сучасних літературознавчих інтерпретацій.....	51
<i>Кузнєцова І. В.</i> Способи перекладу політично коректних одиниць на позначення расових та етнічних груп	53
<i>Гура Н. П.</i> Особливості функціонування та перекладу евфемізмів в німецькій мові	55
<i>Кулабнева О. А.</i> Політична коректність як мовленнєва стратегія.....	57
<i>Кузнєцова М. О.</i> Прецедентний текст як підґрунтя продукування вторинних текстопросторів	58
<i>Голтвяниця Н. Ю., Серга Н. В.</i> Лексичні засоби враження звичайної ввічливості та політкоректності у сучасній французькій мові	59
<i>Правда Н. А.</i> Евфемізм як один із засобів вираження категорії ввічливості та політкоректності.....	61
<i>Хавкіна О. М.</i> Шляхи компенсації асиметрії категорії ввічливості в українській та англійській мовах.....	62
<i>Бережна О. О.</i> Політична коректність та евфемізми при перекладі сучасного суспільно-політичного тексту.....	64
<i>Лут К. А.</i> Відтворення евфемізмів при перекладі економічних текстів	66
<i>Каширіна І. В.</i> Національна мовна картина світу в лінгвокультурологічній моделі перекладу.....	68
<i>Адамова О. М., Куц Е. О.</i> Види вербальної комунікації	69
<i>Божко А. С., Кузнєцова М. О.</i> Специфіка перекладу термінів сфери держзакупівель	70
<i>Бондаренко Я. І., Хавкіна О. М.</i> Передача національного компоненту американських мультиплікаційних фільмів українською мовою	72
<i>Галаган К. В., Тарасенко К. В.</i> Роман «Портрет Доріана Грея» крізь призму наукової аналітики.....	74
<i>Галка І. В., Кузнєцова І. В.</i> Особливості утворення англійських семантичних неологізмів	76
<i>Доновська К. В., Підгорна А. Б.</i> Способи перекладу термінів у романах а. Хейлі «in high places» та д. Брауна «desception point»	77
<i>Іскакова Д. А., Лазебна Н. В.</i> Лексичні інновації англomовних соціальних мереж: лінгвопрагматичний та перекладознавчий аспекти.....	79
<i>Тимченко Д. Л., Тарасенко К. В.</i> Теоретичні аспекти вивчення художньогоперекладу драматичних творів: стан вивченості та дослідницькі перспективи.....	81
<i>Павлюк Т. В., Лут К. А.</i> Прецедентні феномени у сучасному публіцистичному дискурсі	83

<i>Кизима А. А., Костенко Г. М.</i> Особливості реалізації концепту «ПРИРОДА» у псевдовікторіанському романі Джона Фаулза «Жінка французького лейтенанта»	84
<i>Тарасова К. М., Гура Н. П.</i> Структурно-типологічні особливості німецьких композитів компютерної сфери	86
<i>Савченкова О. Р., Костенко Г. М.</i> Роман «Англія, Англія» Дж. Барнса: художня реалізація концепту національної ідентичності	88
<i>Траценкова А. Ю., Волошук В. І.</i> Структурно-семантичні особливості німецької архітектурної лексики та їх збереження в перекладі	89
<i>Колотило Д. С., Кузнєцова М. О.</i> Феномен «чікліт»: традиції та новаторство	91
<i>Скребець Г. В., Кузнєцова І. В.</i> Структурно-семантичні особливості англійських багатокомпонентних термінів та способи їх перекладу в підмові галузі біотехнологій	93
<i>Михайліченко В. Р., Хавкіна О. М.</i> Англо-український переклад статей політичної спрямованості	94
<i>Хмелюк К. С., Куц Е. О.</i> Загальна характеристика дискурсу соціальної реклами США	96

СЕКЦІЯ «ДИЗАЙН»

<i>Демиденко О. І.</i> Дизайн і живопис	98
<i>Рижова О. С.</i> Дизайнерська творчість як специфічний спосіб самореалізації особистості і вільного освоєння світу	100
<i>Гавронський В. П.</i> Переваги та недоліки 3D принтеру	103
<i>Дуднік М. Г.</i> Ергодизайн сучасної навчальної аудиторії	104
<i>Поддубко К. В.</i> Динаміка розвитку жанру «Натюрморт» у часі та просторі	108
<i>Потапенко Г. М.</i> Удосконалення сучасних засобів об'ємного моделювання дизайн-об'єктів	109
<i>Єншиуєва Т. В.</i> Дослідження проблеми образу в дизайн-проектванні	111
<i>Пантус Н. М.</i> Проектна графіка. сучасні підходи до проблеми розвитку проектно-творчих здібностей	112
<i>Бобровський І. В.</i> Ділові ігри як засіб моделювання об'ємно-просторового середовища	113
<i>Кругляк В. І.</i> «Рисунок» в галузі дизайну як одна з основ практичної підготовки фахівців	115
<i>Пархута В. В., Дуднік М. Г.</i> Концепція раковини з функцією очищення води	117
<i>Пасічна Т. О.</i> Об'ємне моделювання об'єктів дизайну середовища	119
<i>Мусіхіна К. О., Пантус Н. М.</i> Концепція створення мобільного, модульного міського обладнання	120

<i>Лісняк А. О., Дуднік М. Г.</i> Концепція дизайнерської сантехнічної комбінації для житлових середовищ з обмеженим простором	123
<i>Плетінь Г. О., Дуднік М. Г.</i> Концепція літнього багатofункціонального душу-тренажеру	125
<i>Хлистова В. А., Дуднік М. Г.</i> Концепція створення сучасної ванни	126
<i>Радченко К. А., Пасічна Т. О.</i> Використання аерофітів як складового елемента композиції простору інтер'єру	128

СЕКЦІЯ «УКРАЇНОЗНАВСТВО»

<i>Бровко Б. А.</i> Предки Я. П. Новицького XVIII–XIX ст.	130
<i>Коянс А. А.</i> Татари-орденоносці на Дніпробуді	132
<i>Мозуленко Д. І.</i> Фонди Російського державного архіву соціально-політичної історії про проведення політики коренізації в УСРР у 1920-х рр.	133
<i>Чумаченко О. А.</i> Співпраця запорізького авіадвигунобудування із галузевими середньоспеціальними та вищими навчальними закладами Запоріжжя в 1950–1980-х рр.	135

СЕКЦІЯ «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ»

<i>Сигида Г. А., Амелькіна А. О.</i> Українські гроші. Історичний нарис	137
<i>Дедков М. В., Панченко А. О.</i> Висвітлення проблеми національно-визвольної боротьби українського народу під проводом Б. Хмельницького у вузівських підручниках з історії України	138
<i>Чумаченко О. А., Авраменко С. О.</i> Кирило-Мефодіївське товариство як перша політична організація України	140
<i>Бровко Б. А., Саліхов К. О.</i> Становище військовополонених в Україні в роки першої світової війни	142
<i>Сигида Г. А., Наливайко Т. В.</i> Економічне життя села Білоцерківка впродовж 70–80-х рр. ХХ ст.	144
<i>Коянс А. А., Серета О. А.</i> Оборона Севастополя у 1941–1942 рр.	146
<i>Коянс А. А., Клиба В. Ю.</i> Історія заводу «Авто-ЗАЗ» до 55-річчя випуску автомобіля «Запорожець»	147
<i>Коянс А. А., Швед Д. І.</i> Участь українських військових у миротворчих та антитерористичних операціях (1991–2014 рр.)	149
<i>Коянс А. А., Педенко Д. Р.</i> Оборона Берестейської фортеці у 1941 році у спогадах мешканців Запоріжжя	150

СЕКЦІЯ «КУЛЬТУРОЛОГІЯ»

<i>Сигида Г. А., Тітова А. С.</i> Замки Галичини. історико-архітектурна подорож	152
<i>Сигида Г. А., Носов М. П.</i> Вплив готичного стилю на українську культуру	153

<i>Васильчук Т. В., Фащевская А. В.</i> Средневековая Украина: малоизвестные страницы духовной культуры.....	154
<i>Спудка І. М., Войновська О. С.</i> Життєвий та творчий шлях М. В. Лисенка	156
<i>Чумаченко О. А., Третякова Я. О.</i> Монах Нестор – перший літописець в Україні	158

СЕКЦІЯ «КРАЇНОЗНАВСТВО»

<i>Дедков М. В., Коновальчук А. Ю.</i> ОПЕК: роль, значення та вплив на сучасну світову економіку	161
<i>Мозуленко Д. І., Діденко М. В.</i> Виклик свободи споживання: культура фаст-фуду у США	163
<i>Мозуленко Д. І., Прибиль Д. М.</i> Взаємовідносини вихідців з мусульманського світу з населенням Австралії	164
<i>Мозуленко Д. І., Зубець К. С.</i> Культурний вплив мультиплікаційних фільмів на населення Японії.....	165
<i>Мозуленко Д. І., Подолян Ю. О.</i> Наслідки втрати пануючого положення для білої меншості ПАР.....	166
<i>Мозуленко Д. І., Єфімова М. О.</i> Демографічні проблеми сучасної Японії	168
<i>Мозуленко Д. І., Міхєєва А. М.</i> Зовнішньоекономічні зв'язки Великої Британії з країнами Співдружності.....	169
<i>Мозуленко Д. І., Туліна С. С.</i> Позиція української діаспори у сучасній канадській культурі	170

СЕКЦІЯ «ФІЛОСОФІЯ»

<i>Арсентьєва Г. О.</i> Транс як норма життя людини.....	172
<i>Бондаренко О. В.</i> Специфіка сучасного світу щодо соціально-економічної сфери життєдіяльності	173
<i>Бондаревич І. М.</i> Модернізація тематичного плану дисципліни: спільна справа викладача і студентів.....	175
<i>Володін П. В.</i> Міжнародний тероризм як глобальна проблема в сучасному світі	177
<i>Головко Л. В.</i> Релігія і вільнодумство як світогляди.....	179
<i>Девочкіна Н. М.</i> Особливості формування освіти в античній культурі.....	181
<i>Ємельяненко Є. О.</i> Проблеми національної ідентичності південно-східних регіонів України.....	182
<i>Лук'янова О. І.</i> Об'єктивні і суб'єктивні причини успіху маніпулятивних технологій в сучасному соціальному просторі України	184
<i>Коваль В. М.</i> Готовність до управлінської діяльності майбутніх інженерів за допомогою критичного мислення на базі міждисциплінарних зв'язків.....	185

<i>Повзло А. Н.</i> Философия и образование	187
<i>Коваленко А. Б., Бондаренко О. В.</i> Людина як предмет вивчення філософії історії	188
<i>Кравцова А. В., Бондаренко О. В.</i> Ведична філософія: сприйняття кохання чоловіка і жінки	190
<i>Паталах Д. Г., Бондаренко О. В.</i> імовірнісний детермінізм у фізичній та філософській картинах світу	191
<i>Роговская Е. А., Бондаренко О. В.</i> Философия бытия викторианской эпохи	193
<i>Шавкуненко А. В., Бондаренко О. В.</i> Научное исследование роли философии для современной молодежи	194
<i>Гармаш Г. В., Смеляненко Е. О.</i> Исторические антропо-эпистемологические подходы в работе Й. Хейзинги «Осень Средневековья»	196
<i>Литвин В. А., Винокуров В. В., Бондаренко О. В.</i> Мужчина и женщина в философии любви	199
СЕКЦІЯ «ПОЛІТОЛОГІЯ, СОЦІОЛОГІЯ ТА ПРАВО»	
<i>Орлянський В. С.</i> До питання про політику німецької влади відносно сільського населення приазовського регіону України	202
<i>Кириченко В. М.</i> Формування у студентів правових знань – передумова майбутньої професійної діяльності	204
<i>Безрукова О. А.</i> Волонтерський рух в Україні як прояв соціальної відповідальності громадян	206
<i>Кириченко Ю. В.</i> Право на свободу мирних зібрань за Конституціями України та європейських держав	208
<i>Соколенко Ю. М.</i> Ідеологія як чинник типології політичних партій	210
<i>Давлетова Г. В.</i> Види виборчих систем	212
<i>Резанова Н. О.</i> Онтологія поняття «політична культура»	214
СЕКЦІЯ «ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА, КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО, ТРУДОВЕ ПРАВО»	
<i>Купін А. П.</i> Місце атестації серед форм діяльності публічної адміністрації	217
<i>Саміло Г. О.</i> Країни мусульманського права: питання класифікації	219
<i>Баєва Л. В.</i> Муніципальна нормотворчість як форма здійснення місцевого самоврядування	220
<i>Буканов Г. М.</i> Правовий статус фахівців сільськогосподарських підприємств	222
<i>Надієнко О. І.</i> Щодо необхідності законодавчого забезпечення діловодства в Україні	224
<i>Смолярова М. Л.</i> Ефективність заохочувальних норм у трудовому законодавстві	226

<i>Денисенко В. В.</i> Jus gentium в понятійній системі римського права	228
<i>Максакова Р. М.</i> Актуальні проблеми співвідношення влади народу і порядку здійснення державного управління в Україні	230
<i>Астахов Д. С.</i> державна реєстрація благодійних організацій та їх діяльність в Україні	232
<i>Давиденко О. О.</i> Недоліки формулювання законодавчих дефініцій поняття «місцеві бюджети»	234
<i>Лола К. С.</i> Принцип верховенства права	236
<i>Фанагей О. Ю.</i> Щодо вдосконалення правового регулювання робочого часу	237
<i>Огілько Д. А.</i> Місце провадження з адміністративного правопорушення у адміністративному процесі	239
<i>Кругляк А. Г.</i> Застосування адміністративно-правових заходів у протидії проституції	241
<i>Бабак М. А.</i> Проблеми класифікації правових норм	243
<i>Кордан Н. С.</i> Забезпечення трудових прав осіб, які вимагають особливого захисту	245
<i>Вареникова А. С.</i> Поняття основоположних принципів права та їх система	247
<i>Хілько Є. О.</i> Конституційне право громадян України брати участь в управлінні державними справами	248
<i>Корхова О. І.</i> Перспективи розвитку екологічного права	250
<i>Варібрус Д. О.</i> Особливості формування інституту аграрного права	252
<i>Квітко В. В.</i> Актуальні проблеми ринку землі в Україні	254
<i>Запрудная С. В.</i> Адміністративно-правовий статус органів місцевого самоврядування	255
<i>Титаренко Є. О.</i> Актуальні питання прокурорського нагляду за використанням та охороною земель сільськогосподарського призначення	257
<i>Таран А. С.</i> Договір оренди землі: вивчення деяких аспектів та проблем	259
<i>Грунічева Ю. В.</i> Проблеми правового статусу працівника як суб'єкта трудового права	261
<i>Камбаров С. О.</i> Хартія основних прав європейського союзу і сфера її застосування	263
<i>Сухомлин В. С.</i> Поняття і класифікація договірних зобов'язань за римським приватним правом	265
<i>Фарзаєв В. А.</i> Організація роботи парламенту України: співвідношення нормативно-правового регулювання та практики його застосування	267

<i>Молчанов А. Ю.</i> Пріоритетні напрями діяльності Адміністрації Президента України	268
<i>Заборовська Д. В.</i> Проблеми класифікації джерел конституційного права України	270

**СЕКЦІЯ «КРИМІНАЛЬНЕ, ЦИВІЛЬНЕ
ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО»**

<i>Гайворонська Т. О.</i> Сучасна юридична освіта в Україні: проблеми і шляхи вирішення	272
<i>Болокан І. В.</i> Юридична особа як сторона договору прокату	274
<i>Шиян Д. С.</i> Проблема дефініції покарання	276
<i>Градецький А. В.</i> Застосування конвенції про захист прав людини і основоположних свобод	278
<i>Тимчук О. Л.</i> Окремі аспекти стану умисних вбивств у державах та регіонах світу	280
<i>Назаренко П. Г.</i> Інститут понять: історичний аспект	282
<i>Шиян О. Ю.</i> Проблема правової характеристики бюджету	284
<i>Філей Ю. В.</i> Генезис кримінально-правових санкцій за злочини проти власності у литовських статутах	286
<i>Маричев А. О., Градецький А. В.</i> Особливості кримінальної субкультури в іноземних країнах	287
<i>Фарзасєв В. А.</i> Розмежування казусу та злочинної недбалості	289
<i>Стоянова А. О.</i> Кримінологічні проблеми визначення мотивів вчинення серійних вбивств	291
<i>Квітко В. В.</i> Проблема захисту інтересів відповідача у цивільному процесі	293
<i>Титаренко Є. О.</i> Актуальні проблеми участі прокурора в сучасному цивільному судочинстві	294
<i>Божкова О. Ф.</i> Недоліки законодавчого врегулювання цивільно-правового захисту прав і охоронюваних законом інтересів фізичних і юридичних осіб	296
<i>Титаренко . О., Градецький А. В.</i> Роль сім'ї в процесі ресоціалізації неповнолітніх	298
<i>Притула Я. В.</i> Здійснення права на спадкування	300
<i>Лисечко С. І., Тимчук О. Л.</i> Окремі аспекти компетенції та юрисдикції Міжнародного кримінального суду	302
<i>Калініченко О. В., Тимчук О. Л.</i> Правові засади спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС	304
<i>Горкавчук Д. В., Назаренко П. Г.</i> Щодо визначення предмета злочинного посягання злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків	306

<i>Фомін Р. Л., Назаренко П. Г.</i> Визначення поняття шахрайства.....	308
<i>Кравченко А. А.</i> Поняття системи та структури органів прокуратури	309
<i>Бараннік Р. В., Борисенко Я. О.</i> Система та структура спеціалізованої антикорупційної прокуратури України.....	311
<i>Квітко В. В.</i> Протидія незаконному розповсюдженню курильних сумішей (спайсів).....	313
<i>Бараннік Р. В., Борисенко Я. О.</i> Система та структура військових прокуратур.....	315
<i>Алфьоров С. М., Нуртдінов В. В.</i> Категорії кримінальних правопорушень за законодавством зарубіжних країн.....	316
<i>Бараннік Р. В., Одинець А. С.</i> Поняття медичного права та медичних правовідносин.....	318

СЕКЦІЯ «ПСИХОЛОГІЯ»

<i>Походенко С. В.</i> Політичний вибір особистості як суб'єктний вчинок...	320
<i>Дергач М. А.</i> Емоційна виразність мови як об'єкт психологічного дослідження.....	322
<i>Черепехіна О. А.</i> Екзистенційна складова у формуванні професіоналізму майбутніх психологів у ВНЗ.....	324
<i>Бочелюк В. Й.</i> Психологія спільної трудової діяльності.....	326
<i>Волошина Н. В.</i> Рівень розвитку емпатії в юнаків і дівчат як компонента їх комунікативних здібностей.....	328
<i>Пучина О. В.</i> Психолого-педагогічні аспекти підготовки слухачів навчальних підрозділів на підприємствах, в організаціях та установах.....	330
<i>Хрустальова М. С.</i> Ставлення молоді до правового регулювання цивільних шлюбів.....	332
<i>Шевченко С. М.</i> Особливості міжособистісної комунікації при шкірних захворюваннях.....	335
<i>Семенцова О. М.</i> Теоретико-організаційні принципи корекції комунікативної діяльності дітей із ЗПР в умовах дошкільного навчального закладу.....	337
<i>Шакіб О. В.</i> Особливості психологічного вигорання викладачів ВНЗ ...	339
<i>Бородулькина Т. А.</i> Терапевтические возможности вальдорфской педагогики.....	341
<i>Тисячник І. В.</i> Генеза визначень психологічної проблеми як базової категорії практичної психології.....	343
<i>Застело А. О.</i> Соціально-психологічні аспекти вивчення рефлексії суб'єктів оподаткування.....	345
<i>Шубертій Н. Г., Рябой С. М.</i> Типологічні особливості військовослужбовців та специфіка їхнього реагування в екстремальних ситуаціях.....	347

Сорока А. В. Опыт аргентинского танго: особенности психотерапевтического эффекта.....	349
Бондар І. В. Особливості прийняття рішень у осіб із комп'ютерною та Інтернет-залежністю.....	351
Сафіулліна Ю. В. Соціально-психологічні особливості професійних установок студентів.....	352
Нестеренко Т. В., Походенко С. В. Комуникативна компетентність як чинник професійного становлення молодих прокурорів.....	354
Чудновець О. М., Походенко С. В. Життєві цінності сучасних старшокласників.....	356
Івахненко О. О., Сорока О. В. Вольова організація особистості як чинник схильності до Інтернет-залежності.....	359
Шостак А. М., Черепехіна О. А. Рольові очікування як компонент сімейно-рольової взаємодії молодого подружжя.....	361
Серветник А. А., Волошина Н. В. Розвиток емпатії у процесі підготовки студентів-журналістів.....	362
Панченко Д. О., Дергач М. А. Створення позитивних емоцій у хворих дітей за допомогою лікарняної клоунади.....	364
Луценко А. Ю., Дергач М. А. Особливості організації психологічного спостереження за допомогою відеозапису.....	366
Вертеба В. І. Особливості ідеального образу викладача вищої школи та ідеального образу викладача психології у студентів-психологів.....	368
Бондар І. В., Ахтирець І. А. Агресія як фактор залежності особистості від куріння тютюну.....	370
Бородулькіна Т. О., Капітан Л. П. Особливості самооцінки вимушених переселенців зрілого віку до та після переселення.....	371
Черевко В. В., Черепехіна О. А. Конструктивна та деструктивна взаємодія в стосунках між подружжям.....	374
Шатько А. В., Черепехіна О. А. Рольові позиції тренера у футбольній команді.....	375
Заграюк О. О., Черепехіна О. А. Ціннісно-орієнтаційна єдність як чинник міжособистісних стосунків.....	377
Игнатенко Р. Г. Индивидуально-типологические особенности старшекласников с разным уровнем креативности.....	378
Гостюхина А. В. Нарратив в современной психологии.....	380
Застело А. А., Ладыгина Н. В. Психологические особенности креативной деятельности воспитателей ДООУ.....	382
Келехсаєва О. С. Індивідуальні розбіжності проявів здорового способу життя у підлітковому віці.....	384
Бондаренко Ю. С. Психокорекція агресивної поведінки старших дошкільників методами арт-терапії.....	386

<i>Камінський В. В., Семенцова О. М.</i> Особливості організації психологічної допомоги військовослужбовцям із зони АТО.....	388
<i>Сівер В. О., Семенцова О. М.</i> Емпатія як чинник емоційного вигорання педагогів	390

СЕКЦІЯ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»

<i>Замотай К. В., Арабаджиев Д. Ю.</i> Волонтерська діяльність в Україні	392
<i>Бекдамірова Л. З., Арабаджиев Д. Ю.</i> Соціальна робота з біженцями та вимушеними переселенцями	393
<i>Тимченко Т. Ю., Арабаджиев Д. Ю.</i> Соціальна робота у пенітенціарній системі.....	395
<i>Жойд О. В., Арабаджиев Д. Ю.</i> Вплив субкультур на сучасну українську молодь	396
<i>Бойко Э. Р., Попович В. М.</i> Соціальна технологізація підтримки клієнтів з наркозалежністю	398
<i>Шкарупило Д. Ю., Арабаджиев Д. Ю.</i> Социальная работа как отрасль научного знания. предмет, принципы, понятийный аппарат теории социальной работы.....	399
<i>Дичко О. О., Арабаджиев Д. Ю.</i> Насильство в сім'ї як соціальна проблема	401
<i>Пугач О. І. Попович В. М.</i> Тенденції волонтерської діяльності в сучасному українському суспільстві.....	403
<i>Січ І. О., Дубініна Я. П.</i> Актуальність використання соціального моніторингу	404
<i>Азарков О. А.</i> Концепція соціально-політичного маркетингу	406
<i>Кузьмін В. В.</i> Специфіка професійних компетентностей працівників спеціалізованих служб у соціальній сфері.....	408
<i>Благоднадеждіна П. Є., Попович В. М.</i> Соціальний захист вимушено переміщених осіб.....	409
<i>Попович В. М.</i> Система соціальної допомоги в структурі соціальної роботи	411
<i>Баршацька Г. Ю.</i> Нетрадиційні методи навчання як засіб професійного самовизначення особистості студента	412
<i>Бабарикіна Н. А.</i> Децентралізація влади і залучення громад до участі в самоврядуванні.....	414
<i>Арабаджиев Д. Ю.</i> Інформаційні детермінанти оптимізації скринінгу як об'єкту соціальної роботи в Україні: регіональний аспект.....	416
<i>Дубініна Я. П.</i> Маркетинг освітніх послуг у управлінні вищою освітою регіону.....	418
<i>Усенко О. І.</i> Процес самоорганізації громадсько-політичних рухів в соціальних мережах.....	420

СЕКЦІЯ «ЖУРНАЛІСТИКА»

<i>Волинець Г. М.</i> Візуальні засоби атракції у журналі «Професор Крейд».....	422
<i>Островська Н. В.</i> Телевізійні дебати в ефірі українських телеканалів.....	424
<i>Клименко Н. О.</i> Специфіка публіцистичного методу і стилю	
Євгена Маланюка.....	426
<i>Куянцева О. О.</i> Особливості структури веб-порталу	
ФК «Динамо» (Київ).....	429
<i>Панченко С. А.</i> Роль публіцистики Миколи	
Міхновського в утвердженні української національної ідеї.....	431
<i>Погребна В. Л.</i> Специфіка функціонування жанру рецензії	
в літературно-мистецьких журналах України.....	432
<i>Пода О. Ю.</i> Гендерна норма і гендерна дискримінація.....	435
<i>Скуртул Г. С.</i> Національне інформаційне агентство	
«УкрІнформ»: репрезентація жанрового контенту.....	437
<i>Тонкіх І. Ю.</i> Види мультимедійних форматів в українських	
Інтернет-ЗМІ.....	439
<i>Юферева О. В.</i> Ознаки ритуальної комунікації: теоретичний аспект.....	441
<i>Клименко Н. О., Шемчук О. Л.</i> Структурно-видова варіативність	
інтерв'ю у газеті «МИГ».....	442
<i>Клименко Н. О., Кузьменко А. О.</i> специфіка функціонування	
пластових видань у XXI столітті.....	444
<i>Островська Н. В., Іващенко А. О.</i> Використання прийомів	
інфотейнменту в програмі «ТСН-Тиждень».....	447
<i>Беркут В. О.</i> Особливості функціонування інтерв'ю в системі	
жанрів інформаційних агентств (на прикладі агенції «Українські новини»).....	448
<i>Ганжа К. С.</i> Форматні особливості телевізійного каналу.....	451
<i>Гапоненко Т. Ю.</i> Поняття і функції візуального контенту	
Інтернет-ЗМІ.....	452
<i>Грицаєнко Ю. О.</i> Ілюстрації в сучасних суспільно-політичних	
часописах.....	454
<i>Діброва Д. С.</i> Специфіка розважального контенту	
на телеканалі «ICTV».....	456
<i>Кияшко А. В.</i> Формат діалогу на телебаченні.....	458
<i>Клочкова Ю. В.</i> Науково-популярні видання	
для дітей та юнацтва 1980-х рр.	460
<i>Оберемок Т. В.</i> Особливості формування	
неоригінального контенту в Інтернет-ЗМІ.....	462
<i>Пасько Ю. Ю.</i> Жанрове домінування спортивного	
репортажу на сторінках видання «Футбол».....	464
<i>Прохорович О. В.</i> Новітні форми телевізійного мовлення в Україні.....	466

<i>Мельниченко В. В.</i> Специфіка інтерпретації міжнародних проблем у карикатурі журналу «Перець» (80-ті роки)	467
<i>Руденко А. М.</i> Специфіка структури підсумкових випусків новин на національному телебаченні	469
<i>Турчина Н. М.</i> Особливості подорожнього фотонарису в журналі «ГЕО»	470
<i>Шмакова С. В.</i> Геожурнал як тип видання для дитячої аудиторії	472
<i>Субота Г. В.</i> Особливості професійної майстерності журналіста на радіо	474
<i>Рясна А. В.</i> Проблеми книговидання в українських друкованих медіа	476
<i>Федорова Х. Є.</i> Інтернет-видання «Наші гроші»: специфіка джерел інформації	478
<i>Харченко А. Ю.</i> Соціальна журналістика: функціональний аспект	480
<i>Чепінога В. В.</i> Жанри сучасної дитячої періодики	481

СЕКЦІЯ «МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»

УДК 339.137(477)

Гамов М. С. канд. техн. наук, зав. каф. ЗНТУ

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ УКРАЇНИ У СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИНАХ

Україна займає вагомe місце в світовій економіці з погляду на її ресурсний потенціал і кадрові можливості. На жаль, рівень життя населення, який зумовлюється нестабільною політичною ситуацією і економічним застоєм, не досягає того рівня, на якому він мав би бути, враховуючи ті ресурси, які має наша країна. Тому розгляд такої нагальної проблеми підвищення світового рейтингу України вважається дуже актуальним, особливо для розробки стратегії розвитку країни, яка б враховувала існуючі проблеми і протиріччя та шляхи їх подолання. Зв'язок даної проблеми з важливими науковими та практичними завданнями виражено у самому існуванні взаємозв'язку між рівнем розвитку людського потенціалу країни та рейтингом конкурентоспроможності економіки країни. У науковому сенсі вирішення даного питання надасть можливість об'єктивно визначити сильні та слабкі сторони як індексів конкурентоспроможності, так і самого стану економіки України з подальшим обґрунтуванням політики підвищення національного добробуту через розробку дієвих механізмів економічно.

Разом з тим, у дослідженнях, присвячених конкурентоспроможності національної економіки, домінують досить однобічні уявлення про передумови для реалізації конкурентних переваг, розглядаються, насамперед, міжнародні порівняння та відповідні рейтинги, у яких Україна виглядає не найкраще. Водночас, серед невирішених питань, що потребують детальнішого розгляду, залишаються ті, що стосуються внутрішніх засад розвитку конкурентного середовища, залишаються в тіні. Недоліком поширених версій є й відсутність структурного аналізу взаємозв'язків у національній економіці як цілісності, що виявляє головні джерела та ключові напрями проекту модернізації, здійснення якого державою та бізнесом дозволить забезпечити необхідний рівень національної конкурентоспроможності.

Проаналізувавши доповіді та звіти міжнародних організацій, що досліджують конкурентоспроможність економіки країн, можна зробити певні висновки.

По-перше, рівень конкурентоспроможності України на сучасному етапі є дуже низьким. Не зважаючи на значний природний, інтелектуальний та інноваційний потенціали, Україна не використовує свої конкурентні переваги у зв'язку з відсутністю належної структури та технологічною відсталістю

виробництва, низькою якістю державних інституцій та високим рівнем корупції, тощо.

По-друге, бюрократизація та корумпованість сфери економічного регулювання, незахищеність базових громадянських та економічних інтересів суб'єктів господарювання практично зводять нанівець можливість створення конкурентного ринку в Україні. Крім того, непривабливий імідж України, який утворився у світі у зв'язку з високим рівнем корупції, злочинності, розвитком «тіньової» економіки знищує бажання підприємців організовувати свою діяльність на вітчизняному ринку.

По-третє, відсутність комплексних реформ у податковій, бюджетній та судовій системі перешкоджає здійсненню активної підприємницької діяльності в Україні, стримує приплив потенційних довгострокових іноземних інвестицій. Як наслідок, економічна криза в державі поглиблюється.

За таких умов конкурентоспроможна модель економіки є безальтернативним напрямом економічної стратегії України.

Щодо перспектив подальших наукових розвідок у даному напрямі, то необхідним вважаю поглибити вивчення шляхів досягнення потрібного рівня конкурентоздатності України через механізми економічної, політичної, правової підтримки. Більш детальної уваги потребують завдання з реформи як владної, так і громадянської культури за допомогою використання досвіду інших країн світу.

УДК 94 (472)

Сарнацький О. П. д-р іст. наук, проф. ЗНТУ

ЛОЗАННЬСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ (1922-1923 РР.) ТА ЇЇ МІЖНАРОДНЕ ЗНАЧЕННЯ

Конфлікт, що жеврів на Близькому Сході на початку 20-х рр., розгорівся з новою силою. Збройні сили Турецької республіки в серпні-вересні 1922 р. розгромили на своїй території війська грецьких інтервентів. Тільки в Смірні вони взяли в полон 50 тис. греків. Звільняючи від інтервентів Анатолію, турецька армія почала просуватися до Константинополя, який був окупований англійськими й союзними військами. Уряд Кемаля вимагав від Антанти анулювати кабальний Севрський договір та евакуювати їхні війська з Туреччини.

Занепокосений уряд Е. Бонар-Лоу, впливові кола якого ще виношували ідею створення так званої «Англійської середньо східної імперії» на території ліквідованої Османської імперії, звернувся до своїх домініонів із проханням прислати в цей регіон війська.

Намагаючись ослабити напруженість на Близькому Сході, з яким радянська держава безпосередньо межувала, НКЗС запропонував 1922-09-24 зацікавленим державам зібрати міжнародну конференцію для обговорення проток. Він попередив, що без участі радянської Росії рішення щодо проток не будуть остаточними.

Але англійський уряд не бажав обговорення з участю радянських представників. Більше того, користуючись статусом окупантів, він навіть заборонив радянським торговельним кораблям проходити протоками. Радянський уряд заявив протест і нагадав Лондону, що він ще не відповів на радянську ноту.

Англія мусила вступити в переговори з кемалістською Туреччиною й разом із союзниками запропонувала їй обговорити питання про перемир'я. 1922-10-11 в турецькому порту Муданья була підписана угода про перемир'я військовими представниками Туреччини, з однієї сторони, й Англії, Франції та Італії (через два дні до них приєдналася Греція) – з другої. Угода передбачала припинення воєнних дій між Туреччиною й Грецією, передислокацію військ країн Антанти та скликання мирної конференції.

Події на Близькому Сході викликали зміну уряду в Англії, де до влади 1922-10-24 прийшов консерватор Бонар-Лоу з міністром закордонних справ Керзоном.

У зв'язку з фактичним скасуванням Севрського договору Англія, Франція й Італія запропонували скликати міжнародну конференцію для підготовки нового мирного договору з Туреччиною та встановлення режиму чорноморських проток. Конференція відбулася у Лозанні з 1922-11-20 до 1923-07-24 (з перервою від 1923-02-04 до 1923-04-22). В конференції, крім «запрошуючих», взяли участь Греція, Японія, Румунія, Югославія і Туреччина. Болгарія запрошувалася тільки в одну комісію. Радянська Росія, Україна й Грузія в одній делегації були допущені лише для обговорення питання про протоки. США відрадили своїх «спостерігачів».

Радянський уряд кількома нотами протестував проти такої дискримінації. В окремій ноті й потім в інтерв'ю англійським газетам Ленін виклав радянську програму вирішення проблеми чорноморських проток: задоволення національних прагнень Туреччини, відновлення її прав на належні їй території; закриття проток для військових кораблів і авіації всіх країн, крім Туреччини, у мирний і воєнний час; цілковита свобода торговельного мореплавства.

Офіційно відсторонити радянські республіки, території яких розташовані в басейні Чорного моря, Заходу не вдалося. 1922-12-01 радянська делегація на чолі з Г. В. Чичеріним прибула в Лозанну, де вже перебував член делегації В. В. Воровський. Радянська делегація брала участь у роботі комісії з територіальних і воєнних питань при вирішенні проблеми чорноморських

проток. Вона внесла на розгляд комісії свій проект її розв'язання. Але радянську делегацію по суті відсторонили з 1922-12-20 від участі в роботі конференції. Радянський проект узагалі не обговорювався в комісії.

Після внесення англійського проекту Керзон 1923-01-31 поставив ультиматум перед турецькою делегацією. 1923-02-04 Кемаль відхилив ультиматум, і за вимогою Керзона робота конференції припинилася. Вона була відновлена 1923-04-23 обговоренням турецького проекту. Турецька делегація поводитися несміливо, намагалася досягти поміркованого договору, щоб за всяку ціну, навіть шляхом певних поступок Англії, зберегти завоювання революції у своїй країні.

1923-07-24 англійський проект з урахуванням турецьких заперечень був прийнятий. Головне полягало в тому, що кемалістська Туреччина домоглася міжнародного визнання, скасування Севрського договору з його режимом капітуляцій і політичних та фінансових привілеїв іноземців. Туреччина визнавала османський державний борг у частині, що відповідала турецькій території.

Лозаннський договір (17 окремих документів: Заключний акт, Лозаннський мирний договір, Конвенція про режим чорноморських проток, Конвенція про обмін грецьким і турецьким населенням та ін.) підписали 8 країн-учасниць конференції (включаючи Туреччину). В день підписання (1923-07-24) до нього приєдналися Бельгія й Португалія. Туреччина ратифікувала договір 1923-08-23. Іноземні війська були виведені з її території. Війська Туреччини 1923-10-06 вступили в Костянтинопіль.

УДК 339.732.2.332 (477)

Павлюк Т. С. старш. викл. ЗНТУ

АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ ВЛИВАНЬ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ З БОКУ СВІТОВОГО БАНКА

На сьогодні для нашої держави одним з найголовніших та найскладніших питань – є питання фінансування з боку міжнародних фінансових установ та організацій. В той час, коли борг нашої країни неухильно зростає, а про це свідчать дані багатьох статистичних відомств, наприклад, за даними Міністерства фінансів України наш борг на 2015-03-01 склав 38036,8 млн. долл. США. Міжнародний валютний фонд прогнозував зростання зовнішньої заборгованості України до 102,2 % на 2015 рік. Тенденція росту нашої заборгованості залишається незмінною, але, в той же час, слід обов'язково зазначити, що фінансова допомога, яка надходить в Україну з боку світового Банку, в першу чергу призначена для покращення економічної ситуації в нашій країні. Проаналізуємо, наприклад, фінансовий портфель Світового банку в

Україні у 2013 році. Так, портфель проектів міжнародних фінансових організацій в державному секторі на початку 2013 року складався з 26 проектів на загальну суму 5,8 млрд. дол. США, а з них портфель МБРР складався з 10 проектів на суму 2,042 млрд. дол. США; ЄБРР – з 9 проектів на суму 2,037 млрд. дол. США; ЄІБ – з 6 проектів на суму 1,671 млрд. дол. США; портфель KfW – 1 проект на суму 91,95 млн. дол. США.

Структура проектного портфелю міжнародних фінансових організацій орієнтована, в першу чергу, на підтримку реального сектору економіки (90 % ресурсів). Станом на лютий 2013 року, портфель проектів Світового банку складався з 10 інвестиційних проектів в активній стадії реалізації на суму 2,042 млрд. дол. США. Протягом 2011–2012 рр. спільними зусиллями Мінекономрозвитку та МБРР вдалося здійснити ряд організаційно-правових заходів, які позитивно вплинули на розвиток ефективного співробітництва, зокрема, було удосконалено процедури підготовки, моніторингу та реалізації спільних проектів, а також покращено виконавську дисципліну з боку переважної більшості відповідальних виконавців та бенефіціарів. Це дозволило покращити структуру та якість портфелю проектів Світового банку, забезпечити його переорієнтацію з соціально-гуманітарної сфери на реалізацію прибуткових та самокупних інвестиційних проектів для модернізації інфраструктури, частка проектів в реальному секторі складає приблизно 90 %; досягти найкращого за всі роки співробітництва зі Світовим банком показника вибірки коштів по проектах, так вперше вдалось досягти найкращого показника вибірки, який досягнув у 2012 р фінансовому році 25,4 % та став одним з найкращих показників серед країн операцій Світового банку в регіоні.

Розробляючи плани діяльності на майбутнє, керівництво Світового Банку довело до відома громадськості свої наміри не зупинятися на досягнутому, а продовжувати власну діяльність у раніше обраному напрямі. Зокрема, планується здійснювати фінансову підтримку зусиль, спрямованих на досягнення цілей розвитку світового співтовариства. Вони полягають: у скороченні наполовину до 2015 р. частки населення, що живе за межею бідності; забезпеченні до 2015 р. загальної початкової освіти в усіх країнах світу; скороченні до 2015 р. дитячої смертності на дві третини, а материнської – на три чверті; забезпеченні до 2015 р. загального медичного обслуговування у сфері репродуктивного здоров'я; припиненні до 2015 р. скорочення екологічних ресурсів на національному і глобальному рівнях.

Стратегію партнерства Світового банку з країною для України (СПУ) на 2012–2016 рр, підготовлену спільно з Урядом України на основі консультацій з представниками підприємницьких кіл, громадянського суспільства та донорів, було схвалено Радою виконавчих директорів Світового банку в лютому 2012 р. Метою цієї Стратегії є надання Україні допомоги в реалізації

її амбіційної програми економічних реформ та у виконанні порядку денного інтеграції з ЄС. Підтримка Світового банку організовується навколо двох центральних тем, які підкреслюють важливість поліпшення врядування для досягнення стабільного соціально-економічного прогресу в Україні. Заходи у рамках першої теми зосереджуються на поліпшенні державних послуг, стабільності та ефективності державних фінансів, а також на більш прозорому і підзвітному використанні державних ресурсів. Завданням заходів, зосереджених навколо другої теми, є надання підтримки економічному зростанню та підвищенню конкурентоспроможності країни шляхом поліпшення бізнес-клімату, залучення внутрішніх і прямих іноземних інвестицій для забезпечення підвищення продуктивності та спрямування державних інвестицій в розвиток найважливішої державної інфраструктури.

Наша країна не є винятком, і перебуває в центрі уваги та далекоглядних планів Світового банку, тому маємо сподіватися, що динамічно зростаючий зовнішній борг принесе, все ж таки, для України позитивні зрушення в економіці найближчим часом.

УДК 339.727.22

Мелешенко А. І. канд. філол. наук, доц. ЗНТУ

КОНКУРЕНЦИЯ ТРАНСНАЦИОНАЛЬНЫХ БАНКОВ АЗИИ НА РЫНКЕ ИНВЕСТИЦИЙ

В 2000–2013 годах произошли существенные сдвиги в самой глобализации. Повысилась роль стран Востока в глобализационных процессах, прежде всего КНР и Индии. Все чаще объектом внимания становятся не только ТНК, но и ТНБ стран Востока, а также их фонды национального благосостояния.

До 2009 года в списке 50 крупнейших ТНК и ТНБ мира не было ни одного банка из развивающихся стран. В 2010 году в этот список впервые был включен китайский банк «Бэнк оф Чайна».

В списке 2000 ведущих мировых компаний «Форбс» выделены крупнейшие глобальные банки. Из 483 мест, занятых в списке 2012 года компаниями и банками из стран Востока, 94 (почти 20 %) занимали азиатские банки – 18 глобальных и 76 региональных банков. В это число были включены 5 банков из КНР – такие гиганты, как Промышленный и торговый банк Китая (ICBC), «Бэнк оф Чайна», менее крупные Банк коммуникаций и Китайский торговый банк, а также гонконгский Bank of East Asia. В списке фигурировали два из трех ведущих сингапурских банков – DBS Group, Oversea–Chinese Banking (OSB), малазийский Maybank, тайландский «Касикорнбанк», 2 индийских банка

Canara Bank и Indian Bank, тайваньский First Financial Holding и южнокорейский Korea Exchange Bank. В списке также присутствуют 5 банков из арабских стран Персидского залива – Саудовский банк Samba (Saudi–American Bank), катарские Национальный банк Катара и Доха Банк, Национальный банк Абу–Даби и Машрекбанк из ОАЭ.

Четыре крупнейших китайских государственных банка, а именно, – Промышленный и торговый банк Китая, Банк Китая, Строительный банк Китая и Сельскохозяйственный банк по своим активам сравнялись с ведущими западными ТНБ. У первого из них рыночная капитализация близка к показателям ведущих западных ТНБ, однако эти китайские банки значительно уступают западным ТНБ по масштабам зарубежных операций. ICBC (активы – 2 трлн. долл.) и Банк Китая (его активы составляют 1,6 трлн. долл.) включены в число крупнейших глобальных банков, их деятельность приобретает все больше и больше транснациональный характер. Банк Китая и до реформ в Китае специализировался на операциях с иностранной валютой, обслуживании внешнеэкономических связей своей страны. Его филиал в Гонконге – ВОСНК (Bank of China, Hong Kong) – является там одним из крупнейших инвестиционных банков, и, в свою очередь, создает филиалы в третьих странах.

УДК 336.71.009.6(477)

Лазнева І. О. канд. іст. наук, доц. ЗНТУ

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФАКТОРИНГОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах факторинг відіграє важливу роль у розвитку торговельно-економічних відносин, особливо на міжнародному рівні. Передумовою поширення факторингових операцій є розповсюдження практики збуту товарів і послуг на засадах комерційного кредитування. У такій ситуації перед продавцями постає дилема вибору: з одного боку, є можливість реалізувати свою продукцію потенційному покупцеві і зменшити обсяги товарних запасів, а з іншого боку, виручку від реалізації своїх товарів і послуг вони зможуть отримати лише через деякий час. Подолати цей часовий лаг між датою відвантаження товарів і датою надходження коштів за поставлені товари, а, отже, вирішити проблему тимчасового дефіциту обігових коштів продавцям можуть допомогти фінансові посередники, які надають факторингові послуги.

У світовій практиці поняття факторинг прийнято розглядати у відповідності із положеннями Конвенції про міжнародний факторинг, прийнятої ще у 1988 році Міжнародним інститутом уніфікації приватного

права. Так, згідно із цим документом, факторинг – це процес перепоступки факторинговій компанії неоплачених боргових вимог (у вигляді рахунків-фактур) у поєднанні з елементами фінансового, бухгалтерського, інформаційного, збутового, страхового, юридичного та іншого обслуговування постачальника. Отже, відповідно до норм міжнародного права, факторинг являє собою комплексну послугу, яка, з одного боку, передбачає фінансування дебіторської заборгованості клієнта – постачальника (виробника, продавця) певних товарів чи послуг, а, з іншого боку, – надання факторинговою компанією своєму клієнту додаткових супутніх послуг, пов'язаних із фінансовим консалтингом, оптимізацією його збутової діяльності, ефективним управлінням портфелем дебіторської заборгованості, тощо.

Україна, приєднавшись до Конвенції УНІДРУА, взяла її за основу для розробки національного законодавства в даній галузі. Однак, у національному законодавстві під терміном «факторинг» розуміють не зовсім те, що насправді є факторингом. Так, відносини, що виникають при укладанні факторингових угод регулюються Цивільним кодексом України (глава 73). Визначення факторингу також дають ЗУ «Про банки і банківську діяльність», ЗУ «Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг» та ЗУ «Про податок на додану вартість». Ці закони України, прийняті у різний час, дають визначення поняття «факторинг» та регламентують вимоги щодо регулювання факторингової діяльності. Разом з тим, визначення є неузгодженими, а регулювання діяльності та відповідна нормативна база є суперечливими.

Так, згідно з Цивільним кодексом (глава 73, ст. 1077–1086) та Господарським кодексом України (ст. 350) факторинг визначається як кредитна операція під заставу документів, які засвідчують право грошової вимоги продавця до покупця за відвантажені товари або надані послуги.

Таким чином, у процесі факторингового обслуговування постачальник фактично передає свій статус кредитора третій стороні – факторинговій компанії, якій у майбутньому покупець повинен буде сплатити свій борг перед постачальником. По суті факторинг – це трансформація кредитних зобов'язань покупця перед продавцем у його кредитні зобов'язання перед фінансовою установою, що надає факторингові послуги. При цьому ніяких додаткових супутніх послуг при здійсненні факторингового обслуговування у Господарському та Цивільному кодексах не передбачено.

Немає однозначної відповіді і на питання, хто саме може здійснювати цей вид послуг.

Така ситуація породжує комплекс проблем, які стримують взаємовідносини суб'єктів міжнародного товарного обігу. Крім того користувачі факторингових послуг стикаються з низкою юридичних ризиків,

а саме: інформаційним ризиком, ризиком, пов'язаним з контролем банківських рахунків, нерівністю сторін, тощо.

Отже, аналіз нормативно-правового поля України в галузі факторингу виявив значну кількість суперечностей і відсутність однозначного трактування в законодавстві сутності факторингової діяльності. У зв'язку з цим користувачі таких послуг піддаються значним юридичним ризикам, пов'язаним із розкриттям конфіденційної інформації, контролем грошових потоків по рахунках та нерівністю сторін у договорах про надання факторингових послуг. Неузгодженість у законодавчих актах у тлумаченні факторингу як одного з видів фінансової послуги призводить до небажання компаній-факторів упроваджувати цю послугу. Уряду необхідно переглянути низку законів і постанов, в яких надається визначення факторингу, щоб стандартизувати цей вид діяльності.

УДК 320.322

Ситников М. М. канд. техн. наук, доц. ЗНТУ

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ РЕГІОНУ, ЯК ФАКТОР СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

При втіленні економічних реформ на сучасному етапі розвитку нашої держави питання соціально-економічного плану повинні забезпечувати не тільки розбудову підвалин ринкової економіки, але й її соціальну орієнтацію з позитивною динамікою та якістю. Впровадження реформ обумовлено тим, що вони торкаються підґрунтя господарської діяльності та визначають процес економічного зростання у цілому. Сьогодні вони виступають важливим важелем забезпечення умов структурних перебудов у народному господарстві, науково-технічному прогресі, підвищення кількісних і якісних показників на мікро- і макроекономічних рівнях. Тому проблема активізації інвестиційних та інноваційних процесів, які є одним із найбільш вагомих факторів зростання соціально-економічного потенціалу країни, дослідження та аналізу теоретичних та практичних аспектів соціалізації економіки промислового регіону та країни у цілому, є актуальною і потребує свого вирішення. На даний час достатньо повно досліджено та визначено основні риси інвестиційно орієнтованої економіки, подано оцінку її рівня стану з точки зору інноваційності, визначено основні напрямки розбудови моделі інноваційного розвитку потенціалу підприємницького середовища в Україні. Однак, на наш погляд, питання дослідження та аналізу досвіду розвитку та активізації інвестиційно-інноваційної діяльності у розвинутих країнах, постсоціалістичних країнах Європейського Союзу та Китаю, особливо в плані проєціювання цього досвіду на регіональний аспект, є недостатньо вивченими і потребують своєї розробки.

Запорізький регіон є одним з регіонів, які складають основу індустріального і аграрного потенціалу України. В області є майже всі основні галузі промисловості: електроенергетика, металургія, машинобудування, металообробка та хімія. В регіоні виробляється 12,1 % загального обсягу чавуну, 14 % сталі, 15,6 % прокату, 11,9 % коксу, 26,5 % електроенергії в Україні. Єдиними виробниками трансформаторів й алюмінію в країні є Запорізький трансформаторний завод і Запорізький алюмінієвий комбінат. В регіоні є більше, ніж 160 великих промислових підприємств. Металургійний комплекс представляють відкриті акціонерні товариства «Запоріжсталь», «Дніпроспецсталь», «Український графіт», «Запоріжбразив». Машинобудівну галузь представляють у Запоріжжі ВАТ «Мотор Січ», ЗАТ «ІНВЕКО-Мотор Січ», ЗАТ «АвтоЗА3» та інші. За результатами оцінювання, на наш погляд, найбільш інвестиційно привабливими є провідні науково-промислові центри з розвинутою інфраструктурою – м. Київ і Київська область, Дніпропетровська, Харківська, Одеська та Запорізька області, які входять у першу із чотирьох груп за інвестиційною привабливістю.

Залучення іноземних інвестицій в економіку постсоціалістичних країн та Східної Європи не призвело до суттєвого загального підвищення міжнародної конкуренції національних економік, тому Україні потрібно враховувати не тільки їх досвід розвитку та активізації інвестиційно-інноваційних процесів, але і вчитися на прикладі економічно-розвинутих країн та країн що динамічно розвиваються і мають вагомі успіхи у плані соціально-економічного зростання. З цієї мети можна запропонувати наступні напрямки:

Як на середню, так і на довгострокову перспективу необхідно поліпшити умови інвестиційної сфери, при тому залишаючи їх стабільними, а перевагу слід надавати інвесторам, співробітництво з якими надасть можливість не тільки кооперації у впровадженні та реалізації інноваційних проектів в Україні, а й сприятиме експорту її наукових і технологічних досягнень.

Для структурного реформування економіки необхідно розробити надвідомчу політику сприяння інвестиціям, яка має бути обов'язковою для всіх державних і недержавних установ.

Розробити стратегію інноваційного розвитку та її поетапну реалізацію шляхом використання системи заходів державного регулювання прямого та непрямого характеру.

Створити механізм стимулювання інвестицій у наукомісткі технології та підтримки їх за допомогою внутрішніх фондів.

Впровадити світовий досвід фінансування інновацій.

Розвинути ефективну співпрацю з головними країнами–продуцентами і споживачами високих технологій у сфері інноваційної діяльності.

Удосконалити податкову політику з метою стимулювання інноваційної діяльності.

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ КЛАСТЕРІВ У СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ

Сучасні глобалізаційні зрушення у світовій економіці внаслідок її циклічного розвитку зумовлюють необхідність пошуку нових методів та форм забезпечення життєздатності національних економічних систем та їх суб'єктів господарювання. Великий ступінь відкритості вітчизняної економіки призвів до значної уразливості експортно-зорієнтованих секторів та регіонів їх базування, а також їх залежності від кон'юнктури світових ринків. У цьому зв'язку найважливішою уваги потребує теоретико-методологічне осмислення та методичне обґрунтування механізму управління розвитком зовнішньоекономічного комплексу держави та її регіонів. Важливим науково-дослідницьким завданням є пошук та запровадження інноваційного інструментарію стратегічного управління зовнішньоекономічною діяльністю (ЗЕД) підприємств в умовах глобальних зрушень та відповідних економічних трансформацій.

Глобалізаційні процеси та кризові явища у світовому господарстві зумовили необхідність перегляду ролі зовнішньоекономічного фактору в економічному розвитку суб'єктів господарювання, які є невід'ємною ланкою національного та світового господарського механізму. Забезпечення сталого розвитку вітчизняних підприємств у сучасних складних умовах потребує розробки відповідного механізму, який за рахунок можливостей ЗЕД дозволить забезпечити розширення ринків збуту підприємств, підвищити рівень їх конкурентоспроможності та конкурентостійкості, оптимізувати структуру зовнішньоекономічного комплексу держави та диверсифікувати експортні потоки. Рішення цього завдання потребує застосування системного стратегічного підходу та інноваційного інструментарію управління. Саме інновації є запорукою здолання кризових явищ у розвитку вітчизняних підприємств та їх оновлення відповідно до нових реалій господарювання, а інноваційний розвиток держави за відповідними інноваційними напрямками призведе до трансформації структури її економіки. Відповідно до означених умов доцільним уявляється розробка стратегії розвитку ЗЕД підприємств, базовим напрямом якої є проведення кластерної політики із формуванням інноваційних кластерів.

В основі інноваційних кластерів полягає створення «мереж знань», які в межах будь-якого територіального утворення представляють собою локальні (територіальні) зони інноваційного розвитку та розробки інноваційних продуктів й новітніх технологій. Складають такі кластери об'єднання

географічно локалізованих та взаємозв'язаних підприємств, науково-дослідних інститутів, освітніх закладів, конструкторських бюро, об'єктів інфраструктури та інших установ, що доповнюють одне одного та підсилюють стратегічні конкурентні переваги окремих учасників, кластеру в цілому. Таким чином на ринку, у т. ч. й зовнішньому, конкурує не окреме підприємство, а цілісний зовнішньоекономічний комплекс. Це стає рушійною силою розвитку відповідного інноваційного кластеру та сприяє його виходу на зовнішні ринки.

Окрім формування інноваційних кластерів у межах окремого територіального утворення слід відзначити можливість і доцільність створення їх міжрегіональних та транскордонних форм. До того ж успішні приклади такого співіснування у світовій практиці є. Але в Україні цей напрямок майже не розглядається, що суттєво обмежує потенційні можливості прикордонних регіонів та підприємств їх зовнішньоекономічного комплексу. Це дозволяє визначити транскордонні інноваційні кластери як потенційні й незадіяні резерви інноваційного розвитку регіонів, створення яких дозволить інтенсифікувати транскордонне співробітництво та підвищити ефективність ЗЕД підприємств.

На регіональному рівні розвиток інноваційних кластерів сприяє процесам конкуренції, кооперації та корпоративізації, зокрема, формування холдингів, стратегічних й міжфірмових альянсів, фінансово-промислових груп, асоціацій та ін. При цьому набуває розвитку інтегративна взаємодія малого та великого бізнесу, науково-дослідницьких й освітніх установ, у тому числі з інших регіонів та країн, метою якої є розробка й виробництво інноваційної продукції та її просування на зовнішні ринки. Привертає увагу і можливість створення інноваційних мереж, зокрема, спрямованих на конкретні галузі, мале підприємництво, або окрему сферу діяльності.

Такий спільний розвиток та використання необхідних ресурсів і знань у межах інноваційного кластеру дозволяє підприємствам виходити на якісно новий рівень, досягати стратегічних цілей, оптимізувати транзакційні витрати й забезпечувати синергетичний ефект від взаємодії. Результатом є формування глобальних стратегічних конкурентних переваг підприємств у сфері зовнішньоекономічної діяльності та забезпечення високого рівня їх конкурентостійкості в умовах сучасних глобальних зрушень. Натомість слід зазначити, що успішна реалізація кластерного підходу в системі стратегічного управління ЗЕД підприємств можлива виключно за умов проведення цілеспрямованої державної інноваційної політики розвитку, створення та функціонування національної інноваційної системи, забезпечення умов для розвитку інноваційного підприємництва.

УДК 339.137(477)

Вельможко П. П.¹, Лазнева І. О.²

¹студ. гр. ГФ-211 ЗНТУ

²канд. іст. наук, доц. ЗНТУ

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

У міжнародній практиці агрострахування є одним із головних інструментів управління ризиками, пов'язаними з негативним впливом природних явищ на сільське господарство. Страхування дозволяє аграріям розраховувати на зменшення волатильності їх доходів, пов'язаних з коливанням цін сільгосппродуктів через природно-кліматичні умови, враховуючи природні особливості кожного регіону країни. На сучасному етапі розвитку України особливо актуальним є питання розробки та впровадження заходів щодо мінімізації впливу кліматичних змін на аграрний сектор, враховуючи закордонний досвід.

Україна є аграрною країною, сільськогосподарське виробництво складає близько 8 % ВВП, а на посівні площі під сільськогосподарські культури припадає майже 50 % території України (площа сільськогосподарських угідь в 2013 р. становила 41525,8 тис. га). Однак у країні, де налічується 15 тис. сільськогосподарських підприємств і 40 тис. фермерських господарств, у розпорядженні яких знаходиться 14 % всіх сільгоспземель, агрострахування все ще недостатньо розвинено та не користується попитом серед сільськогосподарських товаровиробників. В Україні тільки 2 % сільгоспвиробників страхують зрощувальні культури 2,5 % всіх площ.

Для забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки необхідно управляти ризиками в сільськогосподарському виробництві. Це зумовлює необхідність розвитку системи взаємодії суб'єктів страхового ринку через практику іноземних держав. Багато зарубіжних країн накопичили значний досвід у сфері страхування сільськогосподарських ризиків. За рівнем участі держави у страхуванні сільського господарства можна виділити три моделі: американська, європейська та змішана.

В Україні зміни в 2012 р. в законі «Про страхування» шляхом виділення страхування сільськогосподарської продукції в окремий вид добровільного страхування, а також прийняття закону «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» (№4391-VI діє з 2012-07-01) сприяло наближенню агрострахування до Європейських стандартів. Згідно з законом, держава розпочала програму фінансової підтримки, яка передбачала компенсацію 50 % страхового платежу при страхуванні сільськогосподарської продукції на випадок її загибелі внаслідок настання певних страхових ризиків.

Проводячи оцінку стану агостраховання на страховому ринку України очевидно, що основним фактором розвитку агостраховання в країні є державна програма закупівель Аграрного Фонду України та Державної продовольчо-закупівельної Корпорації України.

На страховому ринку України надається недостатня кількість стандартних страхових продуктів для страхування різних видів сільськогосподарської продукції. Так, Аграрний Страховий Пул надає тільки три види страхового продукту (послуги) страхування з державною підтримкою: страхування здійснюється на весь період вирощування; на період перезимівлі; на весняно-літній період.

Таким чином, до основних недоліків сучасного агостраховання належать:

- недосконалість законодавства, що регулює діяльність із страхування сільськогосподарської продукції;

- недосконалий механізм державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції;

- відсутність зацікавленості сільськогосподарських товаровиробників у страхуванні як інструменту страхового захисту, а сприйняття страхування як вимушеної засіб для отримання банківського кредиту та державної дотації;

- недостатня кількість стандартних страхових продуктів для страхування різних видів сільськогосподарської продукції, не враховуючих потреби національних аграріїв;

- відсутність єдиних правил страхування, єдиної методики огляду посівів, урегулювання збитків.

Отже, враховуючи актуальність проблеми, а також виходячи із ситуації, що склалася, необхідність державної підтримки не відкидається при страхуванні. Навпаки, підтримка має виконувати ще й таку важливу функцію, як стимулювання сільськогосподарських товаровиробників до участі у страхуванні, що вимагає опрацювання дієвих механізмів використання таких коштів.

УДК 314.18(477.75)

Бренер А. В.¹, Корольков В. В.²

¹студ. гр. ГФ-212 ЗНТУ

²канд. екон. наук, проф. ЗНТУ

СТРУКТУРНІ ЗРУШЕННЯ ДЕМОГРАФІЧНОГО СКЛАДУ НАСЕЛЕННЯ АР КРИМ

Півострів Крим зв'язаний з материковою територією України. У 2014 році відбулися події, внаслідок чого АР Крим тільки формально залишається у складі України. Крим є територією, яка окупована Росією. Такі події привели до масових міграцій населення, а також економічних змін умов

розвитку. Такий неоднозначний стан підвищує актуальність досліджень структурних зрушень трудових ресурсів.

Перші прогностичні розробки кількості населення в Україні здійснили вітчизняні вчені Ю. О. Корчак-Чепурківський, М. В. Птуха, А. П. Хоменко. Але дослідження демографії населення Криму потребує зараз більшої уваги.

Показники демографічної ситуації мають особливе значення у складі базових умов соціально-економічного розвитку країни. Величезний вплив на розвиток економіки, соціальної сфери надає вікова структура населення. Трудові ресурси безпосередньо впливають на обсяг валового продукту, а непрацездатне населення не створює, а тільки потребує використання частки валового продукту на їх утримання. Зі збільшенням частки осіб працездатного віку в загальній чисельності населення збільшуються темпи, масштаби соціально-економічного розвитку, й навпаки, при інших рівних умовах. Трудові ресурси є одним з найважливіших факторів в моделях економічного росту.

Найбільш ефективним методом дослідження різних сценаріїв розвитку економічних процесів є використання імітаційних моделей. Тому, беручи за основу та модифікуючи когортно-компонентний метод Кіддер Велптону Паскалю, побудований на тому принципі, що чисельність і вікова структура населення можуть бути передбачені на основі вікового складу населення у попередньому році, якщо відомі дані про народжуваність та смертність і чисту міграцію у проміжний період, автором дослідження було розроблено імітаційні моделі розвитку демографічного складу населення, та проводилось дослідження змін трудових ресурсів для АР Крим, якби він залишався в складі України.

Для імітаційної моделі було використано метод лагу. Період дослідження спостережень п'ять років (модель-5Y). Кількість народжених визначається як лінійна функція від кількості жінок фертильного віку в відповідному періоді. Чим більша чисельність трудових ресурсів, тим більше зростає економіка та створюються кращі умови для народження малюків. Тому, можна розглянути залежність народжуваності від чисельності працездатного населення.

Початковий коефіцієнт народжуваності змінюється в залежності від змін чисельності населення працездатного віку. Отже, коефіцієнти народжуваності за попередній період (початковий коефіцієнт) можна визначати як відношення чисельності народжених малюків до чисельності жінок фертильного віку: $K_{\text{народжуваності}} = (N_{\text{народжених}} / N_{\text{wfa}})$, де $K_{\text{народжуваності}}$ – коефіцієнт народжуваності; $N_{\text{народжених}}$ – чисельність народжених за період; N_{wfa} – чисельність жінок фертильного віку.

Також, для визначення коефіцієнта може бути використана наступна модель залежності: $K_{\text{народжуваності}}(t+1) = K_{\text{народжуваності}}(t) \times (Wf_t / Wf_{t-1}) \times K_{q1}$, де Wf_t – трудові ресурси за період t (поточний період); Wf_{t-1} – трудові ресурси за період $t-1$ (попередній період); K_{q1} – коефіцієнт якості життя.

Така модель визначення $K_{\text{народжуваності}}$ має динамічну залежність. Якщо перший добуток має чітку залежність від значень періоду t та $t-1$, то зміни коефіцієнту якості життя не мають чіткої залежності від попереднього періоду й можуть задаватися відповідно до визначених сценаріїв. Для оптимістичного сценарію коефіцієнт якості життя K_{qlo} склав 1,2. Для песимістичного – K_{qpr} склав 0,8. Для реалістичного K_{qlr} дорівнює $(K_{\text{qlo}}+K_{\text{qpr}})/2$.

Порівнюючи усі сценарії, можна простежити спільну динаміку між ними – за всіма сценаріями загальна кількість населення буде зменшуватись до 2046 року. Найнесприятливіша для АРК динаміка буде спостерігатись в песимістичному сценарії, бо саме за його прогнозами загальний рівень населення в 2046 році зменшиться, в порівнянні з 2001 роком, на 30 %. Згідно з реалістичним сценарієм – на 20 %, а з оптимістичним сценарієм – на 9 %. Порівнюючи прогнозні матеріали та дані Держкомстат АР Крим, точність прогнозного матеріалу складає 97,8 %, погрішність – 2,2 %.

Отже, вже зараз можна сказати, що песимістичний сценарій найбільш наближений до сьогоднішніх реалій Криму, це зумовлено багатьма негативними факторами, які впливають і на коефіцієнт народжуваності, і на коефіцієнт якості життя. В подальшому значне падіння рівня життя спричинить зростання коефіцієнту смертності.

УДК 659.43:32.019.5

Мигловец Н. А.¹, Лазневая И. А.²

¹студ. гр. ГФ-213 ЗНТУ

²канд. ист. наук, доц. ЗНТУ

ОБЩЕСТВЕННОЕ МНЕНИЕ, КАК ГЛАВНЫЙ ОБЪЕКТ PR ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И СПОСОБЫ ВЛИЯНИЯ НА НЕГО

Писатель и первый редактор журнала Atlantic Monthly Джеймс Рассел Лоуэлл еще в девятнадцатом веке сказал: «Давление общественного мнения подобно атмосферному давлению. Оно невидимо, однако на каждый квадратный дюйм вашего тела давят шестнадцать фунтов веса». Слова Лоуэлла особенно справедливы в наши дни. Никогда общественное мнение не было более мощным, фрагментированным, изменчивым, беззастенчиво эксплуатируемым и манипулируемым, чем в наше время.

Многочисленные факты доказывают, что в демократических странах мнение общественности по тем или иным вопросам существенно влияет на государственную политику, законодательные процессы, поведение политических партий, динамику избирательных кампаний, принятие решений субъектами экономической деятельности и даже на планирование и проведение разных культурных мероприятий. Другими словами, общественное мнение – это мощнейшая динамическая сила, поэтому

важнейшая составляющая публичных отношений заключается в том, чтобы помочь организациям распознать, понять общественное мнение и профессионально работать с ним.

Общественное мнение – форма массового сознания, в котором проявляется отношение (скрытое или явное) различных групп людей к событиям и процессам действительной жизни, затрагивающим их интересы и потребности.

Существует мнение, что гораздо легче изучать общественное мнение, чем влиять на него. Однако разумно составленные и умело реализованные программы PR способны определенным образом изменить общественное мнение. Не зря российский исследователь в области PR Олег Кузнецов сказал: «С общественным мнением не считаются, его просчитывают». Просчитывают и подгоняют под нужный стандарт.

К сожалению, способы влияния на общественное мнение не всегда бывают честными. Существует немало пропагандистских приемов, которыми обычно пользуются для формирования того или иного общественного мнения. Приведем некоторые из этих приемов:

Присвоение готовых штампов. Человеку может быть дана положительная или отрицательная характеристика. Такая «готовая» характеристика может повлиять на общественное мнение, так как человек воспринимает характеристику человека на веру.

Смещение акцента. Происходит это в тех случаях, когда, скажем, известный спортсмен или эстрадная звезда принимает участие в кампании в поддержку товара или политика, при этом аура известной персоны распространяется на менее известного человека или товар.

Свидетельства. В отличие от приема смещения акцента, данный прием направлен на определенное акцентирование внимания, например, чтобы стимулировать продажи покупателям, сообщают, что этим пользуются известные спортсмены, певцы, актеры и другие знаменитости.

Обычные люди. Любимый прием политиков, которые с помощью душещипательных речей, популистских призывов пытаются внушить народу мысль о том, что, несмотря на свои высокие посты, они, как и прежде, остаются «простыми, из народа».

В одной лодке. Этот прием используют для того, чтобы подтолкнуть еще не определившихся людей, во что бы то ни стало следовать за большинством.

Подтасовка. Данный прием связан с обсуждением лишь одной стороны события, освещением фактов, отражающих только одну точку зрения, и замалчиванием других фактов или мнения. В итоге искажается и неправильно освещается суть происходящего.

Эмоциональные стереотипы. Используется имидж, рассчитанный на эмоциональное воздействие: «хороший хозяин», «хранительница домашнего очага», «иностранец» и др.

Запрещенное замалчивание. Это тонкий намек, предположение, инсинуация и другие формы, связанные с сокрытием информации, способной исправить неверное впечатление. Данный прием используется для дискредитации мотивов действий с целью опорочить идею, которая, по сути, может оказаться хорошей и полезной.

Такие приемы очевидны, однако их умелое применение незаметно для окружающих. Каждый, кто имеет дело с коммуникацией, может использовать устные, письменные и другие пропагандистские приемы. Известный писатель Оскар Уайльд сказал: «Общественное мнение торжествует там, где дремлет мысль». Поэтому нам надо очень внимательно оценивать поступающую информацию, знать и уметь распознать приемы влияния на наше мнение, чтобы не стать еще одной пешкой в руках умелых PR специалистов.

УДК 659.4(1-194)

Водоп'янова С. О.¹, Лазнева И. О.²

¹студ. гр. ГФ-213 ЗНТУ

²канд. іст. наук, доц. ЗНТУ

PR ACTIVITY IN THE EXTERNAL RELATIONS: THE IMPORTANCE AND MAIN FUNCTIONS

PR activities have existed throughout the history of mankind. Public relations are one of the controlling and religious beliefs since the ancient times. The term «public relations» was born in America in 1807, when the third president Thomas Jefferson in a draft of his «Seventh address to Congress» replaced «state of mind» to «public relations».

American's public relations as a special kind of marketing activity have the longest history, the most diverse and differentiated. American model of PR, perhaps, is not exposed to foreign influence, but had the greatest influence on the development of PR in other countries. Evolution of PR in the US can be seen as a classic example of development and sophistication of the professional activity, the gain of various institutional properties and qualities. It originated the idea of public relations as an integral part of the social control of the social mission and social responsibility PR in the USA.

Public relations are the practice of managing the spread of information between an individual or an organization (such as a business, government agency, or a nonprofit organization) and the public. This differentiates it from advertising as a form of marketing communications. The aim of public relations is to inform the public, customers, investors, partners, employees and ultimately persuade them to maintain a certain view about the organization, its leadership, products, or of political decisions.

Public relations professionals typically work for PR and marketing firms, businesses and companies, government, government agencies, as well as for nongovernmental organizations and nonprofit organizations. Public relations specialists establish and maintain relationships with an organization's target audience, the media, and other opinion leaders.

Another important factor is Public Relation Management. The first and most necessary criterion is the communication act. PR specialists can handle crisis communication and put a positive view on situations when something bad happens to an organization or person.

PR specialists also help political campaign managers generate positive information in the press. In foreign markets, PR agencies may help ensure product concepts are understood correctly.

Companies use a variety of tools for their public relations purposes, including annual reports, brochures and magazines for both employees and the public, Web sites to show good things they're doing, speeches, blogs, and podcasts. Some of the most commonly used PR tools include press releases, news conferences, and publicity. Sponsorships, product placements, and social media also generate a lot of positive PR.

What is the difference between advertising and PR? PR is very much about establishing, growing and maintaining reputation. Of course building reputation requires increasing awareness, credibility and influence of, and trust in, an organization.

Why is reputation important? Because people do business with people and organizations they know, like and trust. In today's connected economy, reputation is everything – indeed, it's the foundation that holds up entire businesses. Advertising, on the other – is all about «selling stuff».

Do advertisers place equal measure on reputation? Of course they do – the smart ones realize people do business with brands they trust. The corporate communications side of PR tends to be longer term in nature and more focused on building a favorable perception of a business or organization; it includes functions such as managing crises and issues, communicating corporate governance initiatives, building relationships with key internal and external stakeholders.

Bill Gates once said «If I was down to my last dollar I would spend it on public relations». This statement leads to think that one of the world's richest men not only knows but understands the benefits of public relations (PR).

Public Relations can impact our life not only from the buying perspective, but from the life-changing one. The general concept for Blue Cross is to engage the community to help Scott achieve his goals after 30 days. And that helps raise awareness for healthier eating and exercise habits among hundreds of thousands of people in Minnesota—at least that's the hope. With the help of Public relations this campaign became worldwide known and made an impact on the population.

УДК 339.137(477)

Цараненко Д. І.¹, Лазнева І. О.²

¹студ. гр. ГФ-213 ЗНТУ

²канд. іст. наук, доц. ЗНТУ

ВИКОРИСТАННЯ PR АКЦІЙ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ІМІДЖУ КОМПАНІЇ

Робота над формуванням іміджу підприємства досить складна та проблематична, але необхідна, і ця необхідність з часом постійно зростає. Для будь-якого господарюючого суб'єкта неабияке значення має позитивний, сприятливий імідж, який сприяє налагодженню контактів з партнерами, потенційними інвесторами і кредиторами. Тому дане дослідження є актуальним.

В умовах ринкової конкуренції іміджу відводиться головна роль в формуванні стійкості компанії. Турбота про імідж – ознака організації, що розвивається і прагне знайти гармонійні способи співіснування із соціумом. Саме імідж впливає на формування думки про компанію, рівень довіри до неї й готовність вкладати свої ресурси в даний бізнес.

Створення іміджу – питання стратегічного планування діяльності компанії. Привабливий імідж фірми може працювати довгі роки і підтримувати підприємство за будь-яких обставин.

Формується імідж результатами діяльності фірми, а також умілим використанням інструментів PR задля емоційного впливу на певне середовище, стимулюванням позитивного ставлення до неї, готовністю взаємодіяти, відгукуватися на соціальні, економічні, політичні сигнали.

Варто зазначити, що PR спеціаліст, що працює над проблемою іміджу, повинен володіти змішаними знаннями в області психології, дизайну, журналістики і навіть фізіології людини; або це повинна бути команда творчо мислячих фахівців.

Основне завдання PR – це створення сприятливого іміджу, формування позитивного бачення у представників громадськості про дану компанію для підвищення престижу компанії та розширення сфери її впливу.

Робота по формуванню іміджу підприємства ведеться цілеспрямовано для кожної групи споживачів і різними засобами в залежності від стану розвитку організації та її фінансових можливостей. Для звичайних споживачів пріоритетною є висока якість товару та його сервіс, доступна ціна, для ділових партнерів – висока конкурентоспроможність організації, її фінансові показники, для суспільства – громадянська позиція компанії, її

соціальна направленість. Саме для цього необхідно, щоб вся політика PR була чітко вивірена та узгоджена для кожної групи.

Основними засобами PR у створення позитивного іміджу компанії є:

активне співробітництво зі ЗМІ (телебачення, преса, тощо);

використання сучасних інформаційних технологій (створення та ведення блогів, сайтів в Інтернеті);

прес-релізи (повідомлення, які містять в собі інформацію, що зацікавить аудиторію, яка її отримує);

прес-конференції (зібрання представників преси з громадськими, діловими, урядовими колами, з керівництвом компаній і фірм з метою інформування громадськості щодо актуальних проблем та окремих питань);

реклама компанії, або безпосередньо товару, послуг (ясність, ефективність, переконливість, відображення бажання публіки, а не корпорації, ширість і відвертість, без будь-яких спроб обдурити людей);

презентації (спеціальні акції, організація і проведення яких покладена на спеціалістів служби зв'язків з громадськістю спільно з керівництвом організації для презентування фірми, її нової продукції, можливостей і досягнень);

спонсорські заходи, виставки, друкована продукція, кіно- і фотозасоби, тощо.

Всі ці заходи мають одну мету: просування товарів та послуг організації шляхом створення її позитивного іміджу серед внутрішньої громадськості завдяки формуванню корпоративної культури, а також забезпечення гармонійних та сприятливих зв'язків та відносин із зовнішньою громадськістю.

Таким чином, в сучасній економіці, що динамічно розвивається, саме PR-комунікації набувають все більшого значення в процесі створення сприятливого іміджу компаній. Створення дійсно якісної продукції не принесе прибутків, якщо компанія не матиме позитивної оцінки у свідомості споживачів. Налагодження зв'язків з громадськістю, формування хорошої репутації підприємства є запорукою розвитку надійних, тривалих стосунків з партнерами, споживачами, інвесторами.

УДК 314.18 (477.75)

Гудко М. К.¹, Сарнацький О. П.²

¹студ. гр. ГФ-212 ЗНТУ

²д-р іст. наук, проф. ЗНТУ

КОНФЕРЕНЦІЇ РАДИ АНТАНТИ З ПРИВОДУ НІМЕЦЬКИХ КОНТРИБУЦІЙ НА ПОЧАТКУ 20-Х РР. ХХ СТ.

Перша частина Новітньої історії - період з 1914 по 1939 рік – один з найскладніших у всесвітній історії. Це час і нечуваного технічного прогресу в розвинутих країнах світу, і морального занепаду людства, коли європейські країни були втягнуті у Першу світову війну, найбільшу у ХХ ст. економічну кризу 1929–1933 рр., а в ряді країн Європи встановилися антигуманні тоталітарні режими.

1919-01-18 президент Франції Р. Пуанкаре офіційно відкрив Паризьку мирну конференцію. Він заявив «панове, рівно сорок вісім років тому у Дзеркальній залі Версальського палацу було проголошено Німецьку імперію. Сьогодні ми зібралися тут для того, щоб зруйнувати та змінити все, що було створено того дня». Спершу відбулося засідання «ради десятих», а пізніше, з березня 1919 р., її змінила «рада чотирьох» до якої входили прем'єр-міністр Великої Британії Д. Ллойд Джордж, французький прем'єр Ж. Клемансо, президент США В. Вільсон та прем'єр-міністр Італії В. Орландо.

1918-01-08 В. Вільсон оприлюднив свої «14 пунктів», в яких виклав основні принципи побудови повоєнного світу. Вони містили відмову від таємної дипломатії, проголошували свободу торгівлі та мореплавства, визнання прав народів на самовизначення, стверджували необхідність роззброєння. «14 пунктів» також передбачали вивід німецьких військ з усіх окупованих ними територій, надання автономії народам Австро-Угорщини й Османської імперії, відновлення незалежності Польщі, створення Лігі Націй, як єдиного гаранта майбутнього миру.

Версальський мирний договір – це договір держав-переможниць з переможеною Німеччиною. Німеччині не дозволили внести до договору жодної поправки. Він і став серцевиною нових міжнародних відносин. По-перше, цей договір передбачав передачу частини території Німеччини сусіднім з нею державам: Ельзас і Лотарингія передавалися Франції повністю і безповоротно; Саарська область на 15 років передавалась Лізі Націй, а Франція одержала право використовувати її вугільні шахти. У перспективі мав бути проведений плебісцит серед населення про подальший статус Саарської області.

Бельгія шляхом плебісциту одержала округи Ейпен і Мальмеді; Данія – частину Шлезвігу. На сході від Німеччини відділялися частина Західної Прусії, частина Померанії і Познанська область. Це і був так званий «польський коридор», який давав їй можливість виходу до Балтійського моря в районі м. Гдиня (німецька назва Данциг). Саме місто ставало «вільним» під управлінням Ліги Націй. Польща одержала також частину Верхньої Сілезії. Литва одержала Мемельську (Клайпедську) область. У цілому, Німеччина втратила 1/8 частину своєї території і 1/12 частину населення країни (11,527 тис. чол.).

Учасники конференції ретельно продумали ті статті договору, які визначали власне становище Німеччини в повоєнній Європі. Лівобережна Рейнська зона на 15 років мала бути окупована союзними військами. Уздовж правого берега Рейну створювалась демілітаризована зона шириною 50-60 км. Німеччину зобов'язували знищити оборонні споруди в районі Рейну. Їй заборонялося мати армію понад 100 тис. солдатів (без права здійснювати загальну військову повинність). Німеччина практично була позбавлена свого ВМФ (без права мати підводні човни).

Версальський мирний договір поклав відповідальність за війну на Німеччину і на решту учасників Четверного союзу. Договір на цій підставі зобов'язував їх до виплати репарацій. Апетити держав-переможниць були такими значними, що вони так і не домовилися ні про загальну суму репараційних платежів, ні про їх розподіл між ними. Правда, першою сумою платежів була визначена така: 20 млрд. золотих марок.

Не забули учасники конференції і про німецькі колонії, розподілили між собою мандати на їх управління. До Великобританії відходила Танганьїка, західна частина Того і частина Камеруну. Британський домініон Південно-Африканський союз одержав мандат на управління Намібією. Франція одержала можливість розпоряджатися східною частиною території Того і більшою частиною Камеруну та Руанди, Бурунді одержала Бельгія. Тихоокеанські володіння Німеччини були розподілені між Японією і Великобританією. Великобританія передала ті території (східна частина Нової Гвінеї, західна частина архіпелагу Самоа) під управління своїх домініонів Австралії та Нової Зеландії. Можемо констатувати, що розподіл німецьких колоній був здійснений не по справедливості, а на основі сили, тобто так як це було і раніше.

УДК 656(477)

Цимбал Ю. О.¹, Павлюк Т. С.²

¹студ. гр. ГФ-212 ЗНТУ

²старш. викл. ЗНТУ

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНОГО РИНКУ УКРАЇНИ: ВПЛИВ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ З ЄС

З погляду тенденцій розвитку глобального ринку транспортних послуг, Україна перебуває на етапі формування і консолідації галузі, істотно поступаючись Західним країнам за якістю та комплексністю наданих послуг. Актуальність цієї проблеми підтверджується тим, що на сучасному етапі ефективне функціонування транспортного ринку стає визначальною умовою стабілізації, структурних перетворень економіки, розвитку зовнішньоекономічної діяльності, захиста економічних інтересів України. Виявлення основних проблем транспортної галузі та розробка пріоритетів розвитку постає першочерговим завданням подальшої інтеграції у світове господарство.

Проблеми та стан транспортної системи України, напрями удосконалення транспортних послуг, перспективи розвитку транспортно-логістичної системи України активно досліджують такі науковці: Д. К. Прейгер, Н. В. Ляшенко, С. В. Ширяєва, А. В. Педорич, А. В. Круць, М. М. Дергаусов, М. Ю. Цветов, М. В. Макаренко, О. В. Левченко.

Метою є проаналізувати сучасний стан та оцінити перспективи розвитку транспортного ринку України, сформулювати пріоритетні напрями реорганізації ринку транспортних послуг України з урахуванням умов співробітництва, визначених Угодою про Асоціацію з ЄС.

На сучасному етапі виникла нова сукупність проблем забезпечення комплексного розвитку та раціонального функціонування різних видів транспорту України (автомобільного, залізничного, водного, авіаційного, трубопровідного). Через нестабільну політичну і економічну ситуацію в країні, транспортна галузь демонструє від'ємну динаміку обсягів вантажних і пасажирських перевезень. За даними Державної служби статистики України у 2014 р., порівняно з 2013 р., загальні обсяги перевезень вантажів зменшилися на 10,1 %, пасажирів – на 5,3 %.

Рівень безпеки, показники якості та ефективності перевезень пасажирів та вантажів, енергоефективності, техногенного навантаження на довкілля не відповідають стандартам Європейського Союзу, що ускладнює шлях інтеграції національної транспортної системи до європейської. Низький

рівень безпеки перевезень та якості послуг безпосередньо пов'язані з високим ступенем зношення рухомого складу, старінням основних фондів та інфраструктурних об'єктів транспорту.

Однак, в Україні наявні необхідні стартові умови для реорганізації транспортного ринку: достатня ресурсна база, наявність кваліфікованого трудового потенціалу, вигідне географічне і геополітичне положення, один із найвищих в світі коефіцієнт транзитності, природно-кліматичні характеристики території, наявність конкурентоздатних науково-технічних проєктів, зацікавленість закордонних інвесторів у розміщенні капіталів в Україні, стійка тенденція до визнання України світовою співдружністю як європейської держави, наявність затвердженої концепції створення і функціонування в Україні національної мережі міжнародних транспортних коридорів.

Необхідно розробити і здійснити низку економічних, структурних, організаційних, технологічних та інституційних перетворень в транспортній галузі з урахуванням завдань євроінтеграції та імплементації Угоди про асоціацію з ЄС. Пріоритетними завданнями є: удосконалення законодавчої бази та приведення у відповідність до Європейських нормативно-правових актів, приєднання до міжнародних транспортних угод і конвенцій; прийняття конкретних програмних документів розвитку транспортних галузей; модернізація та реструктуризація транспортного сектору України; впровадження європейських стандартів гарантування безпеки транспорту; застосування інтелектуальних технологій, сучасних досягнень в сфері транспортних інновацій; підвищення ефективності використання транзитного потенціалу України; необхідність механізмів держпідтримки та підвищення інвестиційної привабливості галузі; розвиток інтермодального транспорту, мультимодальної транспортної мережі, пов'язаної з Транс'європейською транспортною мережею (TEN-T); забезпечення подальшої інтеграції національної транспортної системи у світову мережу.

Отже, резюмуючи, зазначимо, що за умови інтеграції до європейської та світової економіки, потреба у розвинутій транспортній системі дедалі посилюється. Україна має вагомий транспортний потенціал. Для подолання кризового стану необхідно оперативно реформувати транспортну галузь і всебічно підготувати українську транспортну систему до імплементації Угоди про асоціацію з ЄС, що стане запорукою ефективного входження України до світового співтовариства та перетворення на високорозвинену державу.

УДК 330.81(09)

Гаврікова А. С.¹, Сарнацький О. П.²

¹студ. гр. ГФ-213 ЗНТУ

²д-р іст. наук, проф. ЗНТУ

СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТІВ ТАМКАРУ І КАРУ

Провідне місце в зовнішньоекономічних відносинах між цивілізаціями Стародавнього світу належало міжнародній торгівлі, яка задовольняла потреби держав у тих видах сировини і продуктів, виробництво яких у цих державах було неможливе або економічно недоцільне. В умовах тогочасного суспільного поділу праці торгівля була основною формою прояву тогочасних міжнародних економічних відносин.

Міжнародна торгівля розвивалася на засадах договірних торгових стосунків між державами. Це сприяло утворенню постійних товаропотоків.

Політико-господарські системи Стародавнього світу по-різному залежали від зовнішніх економічних зв'язків. Якщо для цивілізацій Сходу зовнішня торгівля не була життєво важливим засобом забезпечення існування суспільства, то для античних полісів характерним було переважання зовнішньої торгівлі над внутрішньою. Для античних полісів Стародавньої Греції була притаманна абсолютна перевага обсягів зовнішньої торгівлі над внутрішньою.

Чинниками, що обумовлювали поширення і розвиток міжнародної торгівлі, виступали: географічні умови, нерівномірність розміщення природних ресурсів, відмінності в рівнях розвитку продуктивних сил. Стародавня міжнародна торгівля формувалася також на основі обміну продуктами природної спеціалізації регіонів, специфічними ремісничими виробами.

Характерною рисою міждержавної торгівлі за стародавніх часів – III тисячоліття до н. е. – було те, що вона здійснювалася переважно на суто адміністративних, державних засадах. Насправді це означало, що зовнішня торгівля була державним інститутом.

У міжнародній торгівлі держава була представлена тамкару – службовою особою або торговельним агентом палацу чи храму. Тамкару водночас був і митарем, і збирачем натуральних і грошових надходжень на користь палацу. Тамкару були відомі у Шумері, Вавилоні, Ассирії, Угаріті, Каніші.

Діяльність тамкару поступово стає більш складною, розширюються її масштаби. Торговці, котрі були на державній службі, набували статусу подібного до дипломатичного. Виконання функцій представників держави

(палацу) тамкару починають поєднувати з приватною торгівлею і грошовими операціями. На початку II тисячоліття до н. е. тамкару перетворюються на самостійних професійних купців.

На початку II тисячоліття до н. е. в Західній Азії виникає мережа так званих кару – торгових общин-факторій. На відміну від тамкару, які служили державі в особі палацу, кару були незалежними від держави, мали особливий юридичний статус і власні центри у вигляді об'єднань.

Торговці кару співпрацювали з правителями і мали особливо чільні зв'язки між собою, опосередковані системою взаємного приватного кредиту.

По суті кару являли собою міжнародні приватні торгові і кредитні організації, які співпрацювали з місцевими і з іноземними купцями. Разом з тим кару були координаторами в міжнародній і внутрішній торгівлі. У їхньому підпорядкуванні діяли торгові дома, що об'єднували і здійснювали касові операції. Торгові дома кооперувалися між собою, надавали один одному пільгові кредити, створювали спільні резервні каси й запаси товарів. Кожен торговий дім співпрацював з іншими на засадах договору.

Таким чином, мережа кару як міжнародних приватних організацій (об'єднань) купців і поширення через торгові дома системи приватного кредитування, як лихварського, так і комерційного, стали характерними ознаками міжнародних економічних відносин у Західній Азії початку II тисячоліття до н. е.

Отже, Стародавні часи засвідчили поступальний прогресивний розвиток зовнішньоторговельних і міжнародних торгових відносин між країнами і цивілізаціями.

СЕКЦІЯ «ПЕРЕКЛАД»

УДК 811.111'255.2:004

Костенко Г. М. канд. філол. наук, доц. ЗНТУ

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСУ ТА ЙОГО МОВЛЕННЄВІ СТРАТЕГІЇ

З точки зору лінгвістичного мовлення дискурс – це процес живого вербалізованого спілкування, що характеризується великою кількістю відхилень від канонічного письмового мовлення, звідси і увага до ступеня спонтанності, завершеності, тематичної зв'язності, понятійності розмови для інших людей. Окрім структурних характеристик дискурс має тонально-жанрові зміни. Під тональністю розуміють такі параметри як серйозність, повсякденність або ритуальність, прагнення до унісону або ж, навпаки, конфлікту, зменшення або збільшення відстані спілкування між опонентами.

Глобальна комп'ютеризація світу зумовлює інтенсивне зростання популярності Інтернету. При цьому досить часто Інтернет розглядається не тільки як мережа, що допомагає накопичувати та розповсюджувати велику кількість різноманітної інформації, але й як система, що створює умови для виникнення нових інтерактивних різновидів комунікації. Інтернет-дискурс надає можливості для глибоких лінгвістичних досліджень, адже на сьогоднішній день саме спілкування в Інтернеті накладає найбільший відбиток на процеси, що відбуваються в мові.

Найважливішою ознакою комп'ютерної комунікації є те, що вона відбувається у віртуальному просторі, створеному мережею Інтернет. Інтернет-дискурсу притаманні риси, що вирізняють його з поміж усіх інших видів дискурсу. До таких конститутивних ознак, слідом за О. М. Галичкіною, відносимо: 1) електронний сигнал як канал спілкування; 2) віртуальність; 3) дистантність, тобто віддаленість в просторі і в часі; 4) опосередкованість технічними засобами; 5) високий ступінь проникності, оскільки слухачем, співучасником або учасником Інтернет-дискурсу може стати будь-яка людина; 6) наявність гіпертексту; 7) креолізованість, тобто присутність в текстах буквених, образно-зорових та образно-слухових компонентів (картинки, аудіо- та відеовставки); 8) переважно статусну рівноправність учасників; 9) передачу емоцій, міміки, почуттів за допомогою «смайликів»; 10) комбінацію різних типів дискурсу; 11) специфічну етику.

Аналізуючи особливості поняття інтернет-дискурсу, треба, перш за все, визначити особливості, які властиві комп'ютерній комунікації, та назвати засоби, за допомогою яких відбувається спілкування. До найбільш поширених засобів відносяться такі: електронна пошта, чат, форум, власні сторінки користувачів, блоги, мікроблоги, соціальні мережі, аккаунти на

різноманітних сайтах на зразок YouTube та ін. Виділяють також жанри інтернет-дискурсу, що деяким чином перекликаються із засобами спілкування. До них відносяться: електронний лист, форум, чат, блог, жанр миттєвих повідомлень, багатокористувачка рольова гра онлайн та ін. Що стосується особливостей інтернет-дискурсу, то К. В. Калініна виділяє такі:

анонімність, адже кожен користувач Інтернету має змогу самостійно вирішувати, яку інформацію афішувати, а яку ні. Більш того, людина може не тільки приховувати персональну інформацію, але й змінювати її;

глобальність, бо комунікація відбувається незалежно від місця перебування користувачів Інтернету та незалежно від часової різниці; фізична й соціальна непередставленість дозволяє формувати особливе неформальне та нерегламентоване спілкування, під час якого людина може висловлюватися як від свого власного імені, так і від імені будь-якої уявної особи;

компенсаторна віртуальна емоційність, тобто відсутність візуального контакту між співрозмовниками компенсується за допомогою різноманітних смайлів та, так званих, іконок.

УДК 811.112.2'27

Волошук В. І. канд. філол. наук, доц. ЗНТУ

ВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ ЕКСПЛІКАЦІЇ КОНЦЕПТУ «HÖFLICHKEIT» У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

В німецькій мові існують певні лексеми та структури, які експлікують поняття «Höflichkeit». Так, існують різні можливості досягнення ввічливого комунікативного ефекту, наприклад, засоби ввічливо відмовитися чи ввічливо вибачитися, пом'якшити прохання, накази або висловити їх взагалі завуальовано: це – займенники (Sie, du, man), модальні дієслова (dürfen, müssen, wollen), стандартизовані частки ввічливості (vielleicht, bloß, mal), приховані перформативи, стан, пасивні конструкції, час дієслів, двочленні конструкції, імпліцитні мовленнєві дії, тощо.

Якщо, наприклад, один із співрозмовників вважає думку іншого абсолютно безпідставною і неправильною, він може не говорити: **«Was du da sagst ist vollkommen falsch»** – *те, що ти говориш, повністю не вірно, а сформулювати свою думку більш імпліцитно, і при тому менш категорично «Meinst du wirklich, dass das stimmt?»* – *Ти дійсно думаєш, що це вірно?* чи сказати ще більш обережно **«Das kann man sicher auch anders sagen»**. – *«Певно це можна сказати якимось інакше?»*

Імпліцитно сформульовані висловлення можуть бути більш відкрито інтерпретовані, що тим самим дає слухачу та мовцю більш широкий потенціал для продовження чи припинення дискурсу. Імпліцитні мовленнєві

дії можуть бути конвенціональними чи не конвенціональними. Перші відрізняються від других тим, що їх інтерпретація адресатом в певному мовленнєвому суспільстві вже гарантована прийнятими в цьому суспільстві правилами. В німецькій мові це можна проілюструвати на прикладі речень, які мають приховані перформативи:

Darf ich Sie fragen, wohin Sie in den Urlaub fahren? – Чи можу я вас запитати, куди Ви їдете у відпустку?

Це речення буде сприйняте, як питання про мету відпустки, а не як прохання задати питання.

Наведемо приклади із досліджень Х. Люгера, де він класифікує відповідні висловлення за шкалою «експліцитність – імпліцитність»:

Експліцитність:

Gib mir das Buch! – Дай мені книгу!

Leihst du mir das Buch? – Позичи мені книгу?

Könntest du mir das Buch leihen? – Не міг би ти позичити мені книгу?

Würde es dir etwas ausmachen, mir das Buch zu leihen? – и не складе це для тебе зусиль, позичити мені книгу?

Імпліцитність:

Ich glaube, das Buch könnte mich auch interessieren. – Я думаю книга могла б мене зацікавити.

3 і 4 речення відносяться до області конвенціональної імпліцитності. Останнє речення є прикладом не конвенціональної імпліцитності /Наміри мовця можна зрозуміти тільки із контексту, проте абсолютного розуміння не гарантується. Проте саме останнє речення є найввічливішим, якщо вважати, що ступінь ввічливості співвідноситься із ступенем імпліцитності.

Концепт ввічливості актуалізується в німецькій мові не лише за рахунок граматичних засобів, а й лексичним фондом мови за рахунок «хонорификів» таких як «Entschuldigung», «Bitte», «Danke», ввічливих дієслів («erlauben», «gestatten») та номінальних сполучень («zur Aufführung kommen», «Verwertung finden», «Berücksichtigung finden»). В сучасній письмовій та усній мові не можна також забувати про поняття «політкоректності», яке зрівнює в правах різні етнічні, полові та політичні групи.

В якості синтаксичного підкріплення актуалізації концепту ввічливості виступають стійкі словосполучення словосполучень (Sehr geehrte(r) Herr/Frau, mit besten Grüßen), порядок слів та ввічливі кліше (Seien Sie so freundlich). Проте синтаксичній мовний рівень менш задіяний в експлікації концепту «Höflichkeit» ніж інші. Міміка та жести також є невід'ємним і могутнім засобом спілкування, в тому числі для висловлення ввічливості.

ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ ПЕРИФРАЗУ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ

Перифраз є тропом, який описово виражає одне поняття за допомогою декількох. Особливим видом перифразу є евфемізм, який, у свою чергу, описово і у пом'якшеній чи прихованій формі передає зміст заборонених або низьких понять. Евфемізми використовуються в мові та мовленні через небажання мовця прямо говорити про негативні явища дійсності, які можуть стати або причиною дискримінації людини, образити її гідність та почуття, або призвести до такої негативної реакції, як військові дії, озброєні конфлікти, незадоволення з боку суспільства тощо. Відомо, що явище евфемії є відносно новим. Вперше воно з'явилося в 60-ті роки ХХ ст. в США у наслідок іншого явища – політичної коректності, що стрімко стало набирати популярності та актуальності.

На нашу думку, великий вплив на розвиток та становлення явища перифразу та евфемізації мовлення має також менталітет народу та його особливості. З історії відомо, що на Україні до середини 80-х років ХХ ст. ніхто навіть не знав, що є ціла наука про те, як висловлювати свої думки коректно. І так було до тих пір, доки в радянських навчальних закладах не з'явилися перші уроки етики та естетики. В США, навпроти, це явище набрало дуже швидких обертів, стало стрімко розвиватися та становитися актуальним. Сьогодні в цій країні з повагою ставляться до фізичних або розумових вад людини, до її расової або статевої приналежності. Про негативні явища на кшталт смерті, різних хвороб, дій з боку уряду та їхні наслідки не прийнято казати прямо. Сьогодні коректно висловлюватися є нормою в англомовному суспільстві, а зневажливе ставлення до цих норм карається законом.

Вартим уваги вважаємо питання збереження перифразу під час перекладу евфемізмів з англійської мови на українську з огляду на окреслену вище різницю менталітетів та власне історії розвитку питання евфемії в двох країнах. Результати аналізу вказують на те, що в українській мові перифраз, що міститься в евфемізмі англійською мовою, часто не зберігається, оскільки в українській мові відсутні одиниці, що є еквівалентами англійським політично коректним одиницям. Тобто, перекладач змушений або сам вигадувати такі одиниці, щоб коректно передати зміст засобами української мови, або перекладати як є, називаючи речі своїми іменами, не вдаючись до перифразу у вигляді евфемістичних одиниць. Таку тенденцію можемо проілюструвати у прикладах:

Lutsenko has one year and nine months left to serve. – У в'язниці Луценко залишилося перебувати рік та дев'ять місяців.

На цьому прикладі бачимо, що в англійському варіанті речення є очевидним застосування перифразу. Так, одиниця *to serve* в англійській мові має декілька значень, серед яких «служити», «обслуговувати», тощо. Але у конкретному контексті мається на увазі відбування терміну у в'язниці. Прямо про це автор уникає говорити, немає жодного згадування про такий заклад як в'язниця, на відміну від українського речення, де при перекладі все ж таки негативне значення є очевидним.

Іншим прикладом, який демонструє незбереження перифразу в українській мові при перекладі з англомовного джерела, є:

*I think that what's happening is that **children with big problems** are being given big, bad drugs because no one really knows what to do with them. – Я думаю, що **хворим дітям** назначили дуже сильні ліки тому, що ніхто насправді не знав, що з ними робити.*

З наведеної вище цитати та її перекладу видно, що в англомовному тексті автор свідомо уникає прямої вказівки на проблеми дітей, про які йдеться, що справді уявляє негативний сенс, який криється у реченні. А в україномовному перекладі вказуємо, що проблема дітей полягає в їхній хворобі, яка до того ж, виходячи з контексту, є невиліковною.

Отже, перифраз є актуальним явищем в англійській мові, але часто не зберігається в українській. Причиною цього є, по-перше, особливості менталітету та, по-друге, відсутність українських еквівалентів. В процесі перекладу англійських евфемізмів перекладач або сам змушений знаходити чи навіть вигадувати нові одиниці, або все ж таки прямо називати поняття та явища, які слід приховати або завуалювати. Але, слід відзначити, що незбереження перифразу в українській мові є природнім явищем, оскільки це не порушує норми мови та мовлення, і не викликає незадоволення чи обурення з боку україномовного реципієнта, на відміну від англомовного.

УДК 811.38.42

Куц Е. О. канд. філол. наук, доц. ЗНТУ

СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОЇ ПОЛІТИЧНО КОРЕКТНОЇ ЛЕКСИКИ

Питання особливостей перекладу політично коректної лексики посідає чільне місце у сучасних роботах із перекладознавства, що пов'язано з визначенням семантико-прагматичних аспектів перекладу евфемістичних субституцій соціальної та політичної сфери людського буття. Семантико-прагматичні особливості перекладу англомовної політично коректної лексики визначаються з огляду на комунікативну інтенцію автора оригіналу – не образити неадекватним або лайливим словом або висловом почуття

гідності різних соціальних груп та меншин, підкреслити рівноправність їх співіснування з іншими, уникнути антропоцентричних засобів позначення представників тваринного та рослинного світу. Перш за все, це стосується правильного вибору слів, словосполучень, речень, що вважаються ввічливими в українському мовленні.

Слід відмітити, що політично коректний лексикон англійської мови не є однорідним за своєю семантикою. До основних семантичних груп політично коректної лексики відносять одиниці на позначення:

- расових та етнічних груп (Afro-Americans, Mexican American, Afro-Caribbean і т. і.),
- статей осіб, професій (spokesperson, salesperson, firefighter, flight attendant тощо),
- фізичних вад та недоліків людей, розмірів та зросту людини (special people, differently abled, people with developmental disabilities, person of size, horizontally challenged та інш.),
- віку осіб (senior, of golden age і т. і.)

Крім того, політично коректними одиницями вважаються також неантропоцентричні засоби позначення представників тваринного та рослинного світу (animal companion, nonhuman animal companion, human friend, resident, plant companion, human protector, тощо)

Оскільки політична коректність не є явищем типовим для української мови, її переклад шляхом підбору словникових відповідників та еквівалентних одиниць досить часто є неможливим. Крім того, переклад політично коректних одиниць відбувається з огляду на мовленнєвий контекст їх застосування, що визначає їх комунікативно-функціональне призначення та особливості використання. Такий переклад потребує також урахування ряду прагматичних факторів, що впливали на творення тексту оригіналу з політично коректними одиницями та визначають особливості творення тексту перекладу із ними.

На думку В. І. Карабана, одним із способів створення прагматично адекватного перекладу речень і текстів із політично коректними одиницями є здійснення прагматичної адаптації цих речень і текстів. Адаптивні перекладацькі моделі покликані розкрити причини змін речень, текстів в процесі їх переходу в іншомовний. Саме ці моделі пояснюють трансформаційні зміни структурно-семантичної організації речень і текстів, що відбуваються під час їх перекладу засобами іншої мови.

У сучасних дослідженнях із проблем перекладознавства дедалі частіше простежуються думки про те, що тексти, які потребують супровідного опрацювання, слід вважати фактами не так перекладу, як мовного посередництва, до якого належить і адаптація. Отже, якщо завдання перекладача полягає у відтворенні комунікативного потенціалу оригіналу та

відповідної інтенції його автора, забезпеченні розуміння перекладу україномовними реципієнтами, йому доводиться здійснювати прагматичну адаптацію речення, тексту відповідно до жанрово-стильових та будь-яких інших норм мови перекладу; рівня компетенції, фонових знань та інших характеристик його реципієнта.

Особливі труднощі для перекладу політично коректної лексики становлять ті слова, що застосовуються як компоненти для її утворення, наприклад: *challenged, inconvenienced, impaired*. Для цих лексем не існує словникових відповідників в українській мові. Вони є компонентами досить великої кількості складених слів та словосполучень, а їх переклад здійснюється різними способами. Зокрема, В. І. Карабан вважає, що у якості компонента політично коректної одиниці лексему *challenged* слід перекладати як той/та, що зазнає труднощів, недостатньо розвинений/розвинена; той/та, що долає труднощі через; той/та, що володіє іншими можливостями; із проблемами в; з обмеженими можливостями. Словосполучення з компонентом *impaired* теж не мають стійкого способу перекладу: *attractively impaired* – з послабленою привабливістю; *hearing-impaired* – той, хто страждає частковою втратою слуху, з обмеженнями слуху; *speech impaired* – позбавлений мови.

УДК : 811.111:81'276.6

Лазебна Н. В. канд. філол. наук, доц. ЗНТУ

ВІЗУАЛЬНО-ГРАФІЧНІ ЗАСОБИ АНГЛОМОВНОГО КОМП'ЮТЕРНОГО ТЕКСТОПРОСТОРУ: ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Сучасний англомовний комп'ютерний текстопростір характеризується швидким розповсюдженням візуально-графічних засобів (смайли, емотикони, теги, хештеги тощо). У такий спосіб сучасна людина спрощує свою комунікацію у віртуальній дійсності, заощаджуючи час та створюючи невичерпний простір для реалізації своєї фантазії та творчості. На відміну від репрезентації емотиконів як візуально-графічних засобів, наше дослідження розглядає їх не лише як паравербальні засоби, а як можливі словотвірні морфеми, елементи, що виконують певні граматичні та синтаксичні функції, що і зумовлює актуальність цієї наукової розвідки.

Найбільш розповсюдженими та відомими візуально-графічними засобами англомовного комп'ютерного текстопростору є емотикони. Вони можуть виступати у якості дериваційних, флексійних морфем, бути частинами скорочень, але вони є завжди пов'язаними із іншими мовними

елементами. За допомогою емотиконів комунікація в мережі Інтернет стає емотивно насиченою через наочну демонстрацію емоцій, почуттів або образів, які хоче передати один користувач мережі Інтернет іншому чи групі користувачів. Використання емотиконів являє собою перехід від вербальної репрезентації інформації до вербально-візуальної або наочної. Виявлено антропоцентричні та параантропні семантичні групи емотиконів. Причому, деякі з них є емотивними (:-) – щасливий, посмішка; (((H))) – великі обійми). Деякі є лише образними (8(;-) -- – Міккі Маус, *<<<<<+ – ялинка, та інші). Отже, можливо видається класифікація емотиконів у залежності від їх експресивної маркованості (позитивної або негативної) або наближеності / віддаленості відносно людини (безпосереднє вираження емоційного стану, ставлення людини до чогось; зображення певних об'єктів, предметів, до яких людина має опосередковане відношення). Якщо розглядати емотикони як інноваційні візуально-графічні засоби англомовного комп'ютерного текстового простору, засобами яких опосередковано комунікацію в мережі Інтернет, серед них можливо виділити певні граматичні категорії, яким відповідають емотикони. Таким чином, емотикони можуть виступати у якості іменників (@>--;-- – троянда), прикметників (>:(- злий), дієслів (:-*)' – цілувати). Найвні візуально-графічні засоби англомовного комп'ютерного текстового простору також можуть вважатися морфемами, адже вони виступають як словотвірні елементи слів або словосполучень (N. Amaglobeli, G. Hawisher, C. Selfe).

Наприклад, одним із найпопулярніших графічних елементів на часі є графічний елемент # (хештег), який позначає тематичну примітку у соціальній мережі Twitter. Більше того, графічний елемент # (хештег) та лексема *hashtag* перетворилися на лексему «*bashtag*», і зараз остання позначає використання тематичної примітки для критики продуктів певної компанії. Однак, існують випадки, коли графічний елемент хештег перетворився із компонента іменника на словотвірний елемент дієслова *to bashtag*.

Окрім морфологічних особливостей, можливо також казати про синтаксичні функції візуально-графічних засобів англомовного комп'ютерного текстового простору. Наприклад, за допомогою емотиконів комунікація в англомовному текстовому просторі набуває виразності та відбувається більш швидко та ефективно. Наприклад:

- Will you join me at the party tomorrow?
- «Non.»
- «Non >: />»
- «Non :(»

Також, емотикони можуть виступати як синтаксичні маркери. Вони ставляться після привітань (Hi Jojo :) – маркер ввічливості; всередині повідомлення як розділовий знак, який закінчує першу фразу і розпочинає

другу. Емотикон може слугувати самостійною структурною частиною речення. Наприклад: :) *Yes, I agree with you.* Наведене речення складається з двох частин: емотикону та вербального повідомлення.

Через це, очевидним видається використання окрім традиційних вербальних засобів, які поступово розвиваються і збагачуються, вербально-графічних засобів, які посилюють експресивність англомовного комп'ютерного текстопростору, урізноманітнюють комунікацію в мережі Інтернет, вказуючи на динамічний, різноспрямований та багатогранний розвиток сучасних користувачів. Отже, візуально-графічні засоби англомовного комп'ютерного текстопростору відтворюють його експресивність, насичують спілкування користувачів емоційністю, образністю, звертаючись до їх справжніх інтенцій як адресантів, так і адресатів повідомлень в мережі Інтернет.

УДК 821.4101

Тарасенко К. В. канд. філол. наук, доц. ЗНТУ

КОНЦЕПТ «АНГЛІЙСЬКІСТЬ» В СВІТЛІ СУЧАСНИХ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЙ

Процес формування та кристалізації національної ідентичності є вкрай важливим в контексті сучасних глобалізаційних процесів. Особливу роль тут відіграє література, оскільки вона використовується як джерело ілюстрації в процесі національної ідентичності політологами, культурологами та соціологами, вона фіксує та формує уявлення про національну ідентичність і в цьому плані показовим є вибір художніх засобів, якими користується письменник.

Поняття «англійськість» включає в себе національний менталітет англійців та культурні норми англійського народу. До вивчення концепту англійськості зверталися такі дослідники як М. Цветкова, К. Фокс, М. Меркулова, О. Сатюкова, О. Бойницька, Л. Хабібуліна, Д. Гервас та ін. Серед історико-літературних досліджень цього концепту в художньому творі варто відзначити роботи В. Нюннінг, Д. Радченко, К. Колодинська, О. Петросова, В. Івашева, О. Тупахіна, С. Кончакова, Т. Лошакова, Тарасова, Зінкевич.

Російський англіст М. Цветкова визначає основні концепти англійськості такі як дом, свобода приватне життя, особисте життя (приватність), почуття гумору, джентльменство, стриманість, традиція, наслідування. Втім, її спостереження помітно контрастують із думкою К. Фокс, яка стверджує, що «основна риса англійців – це те, що вони мають певні труднощі у соціальному спілкуванні. Намагаючись дати визначення англійськості, я іноді відчувала себе психіатром та етимологом... Я дійшла

висновку, що основною рисою англійськості є труднощі у соціальному спілкуванні... За кордоном англійці відомі двома рисами власної поведінки – стриманість та ввічливість. Інші риси – хуліганство, образлива поведінка та іншого роду непристойна поведінка». Тобто закладені у свідомості пересічного читача стереотипи, про які писала М. Цветкова відбивають тільки одну сторону рецепції «англійськості» у масовій свідомості.

Як зазначають дослідниці М. Меркулова та О. Сатюкова, «ідейно-тематичний контекст «англійськості» в художньому творі представлений такими аспектами як географія, міфи та реалії історії, побуту, архітектури, інтер'єру та моди». На образному рівні дослідниці пропонують аналізувати персонажа з точки зору національного характеру. До того ж, дослідниці пропонують вельми цікавий дослідницький алгоритм дослідження парадигми «англійськість»: «своє – чуже», «національне-ішнонаціональне», «я – англієць – я – представник іншої національності», «я мешканець Англії – я мешканець Великобританії», «я – іноземець», «я іноземець іншого роду» – «я іншого роду іноземець».

Як зазначає дослідниця С. Кончакова, «зміст поняття «Englishness» розкривається в трьох напрямках: 1) «Englishness» як позачасова категорія, 2) «Englishness» як «імперська ідея»; 3) «Englishness» як репрезентант специфіки певної соціокультурної епохи.

Науковець О. Бойницька зазначає, що «англійськість» як історична конструкція не є монолітною. Вона може означати різні речі для різних людей. З огляду на культурне розмаїття та множинність ідентичностей на Британських островах, а також враховуючи расову гібридність громад іммігрантів з інших частин світу, бачимо, що не існує однорідної англійської ідентичності. Погоджуючись із думкою дослідниці, варто додати, що саме множинність ідентичності та гібридний характер громад емігрантів спричинили появу такого явища як мультикультуральність у літературі.

Не можна не погодитися із думкою російської дослідниці Л. Хабібуліної про те, що «сучасні літературознавчі дослідження англійськості задають певну традицію, однак не пропонують жодної концепції специфіки функціонування національного у літературі, не задають чітких параметрів дослідження, що призводить до певної дослідницької суб'єктивності як при відборі репрезентативних текстів, так і при виборі методології». Про концепт «англійськість» також писала і дослідниця О. Петросова, на думку якої англійськість – доволі широке та багатофункціональне поняття, яке може асоціюватися як з етнічним компонентом, так і з менталітетом, способом життя і національною ідентичністю. Поділяючи погляди дослідниці, можна додати, що на сьогодні має місце певна розмитість та багатозначність цього терміну.

Таким чином, підсумовуючи визначення поняття «англійськість», варто зазначити, що дослідники суголосні в тому, що це поняття

багатофункціональне та в багатьох аспектах таке, що залежить від специфіки рецепції англійця/представника іншої нації та на сьогодні вільне від певних закладених стереотипів. Думається, що запропонований М. Меркуловою та О. Сатюковою підхід до вивчення концепту англійськості у творі є більш плідним, отже розглядати концепт «англійськість» краще було б користуючись саме цим дослідницьким алгоритмом.

УДК 811'38'42

Кузнєцова І. В. канд. філол. наук, доц. ЗНТУ

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ПОЛІТИЧНО КОРЕКТНИХ ОДИНИЦЬ НА ПОЗНАЧЕННЯ РАСОВИХ ТА ЕТНІЧНИХ ГРУП

Дискримінація за етнічними, расовими та релігійними ознаками є забороненою згідно з міжнародною Конвенцією ООН «Про права людини». Саме тому, за вимогами політичної коректності, позначення представників етнічних груп та націй у ЗМІ та офіційному мовленні повинно здійснюватися за допомогою політично коректних етнонімів – офіційних назв націй та народностей. Переклад таких номінативних одиниць не становить труднощів, оскільки в українській мові існують їх лексичні відповідники – етнонімічні назви, наприклад: *Many Pakistanis, Bangladeshis, Iraqis, Iranians, Kurds and other people of Asian descent came here last year.* – **Багато пакістанців, бангладешців, іракійців, іранців, курдів та інших представників азійського походження приїхало сюди минулого року.**

Переклад етнонімічних назв на позначення представників різних націй здійснюється у наведеному прикладі за допомогою еквівалентних українських етнонімів, а саме: *Pakistanis* – **пакістанців**, *Bangladeshis* – **бангладешців** тощо. Особливої уваги заслуговує переклад лексеми *people* у номінативному словосполученні *people of Asian descent*, який відбувається шляхом застосування лексико-семантичної трансформації модуляція та перекладається у даному контексті за допомогою словосполучення *представників азійського походження*. Використання такої трансформації надає можливість адаптувати вказане словосполучення до норм офіційного мовлення, оскільки вираз *людей азійського походження* не є типовим для нього. Застосування вказаних способів перекладу дозволяє нам передати комунікативну інтенцію автора оригіналу – не образити та не принизити представників різних націй за допомогою негативно-оцінних етнономінацій. Останні отримали у науковій літературі назву етнофобізму: *There is no excuse*

for evil deeds and ideology of the ragheads. – Немає вибачення злочинним діям та світогляду *чалмоголових*.

Номінація представників мусульманського світу здійснюється у наведеному прикладі етнофобізмом *the ragheads*, створеним на основі метонімічного перенесення. Ця номінативна одиниця є засобом принизливого позначення арабів та мусульман, що вказує на особливості їх вбрання – специфічний головний убір. Отже, основою для метонімічного перенесення постає предмет матеріальної культури мусульман. Застосування принизливої метонімічної назви *the ragheads* свідчить про негативне ставлення мовця до них. Саме тому для характеристики їх світоглядних позицій та дій він вживає негативно-оцінні словосполучення *evil deeds and ideology*. Цікавим видається нам переклад пейоративної метонімічної назви представників мусульманського світу *the ragheads*, що здійснюється метонімічною українською номінацією зі збереженням образності *чалмоголових*.

Переклад політично коректних етнономінацій може здійснюватися не тільки за допомогою українського відповідника, а саме: *Racial mixing has done nothing to correct racism: pardos and pretos (the census term for Brazilian) are in the same boat.* – *Расове змішування нічого не зробило задля виправлення расизму: пардос и претос (офіційний термін на позначення бразильців під час перепису населення) знаходяться на одному рівні.*

У наведеному прикладі засобами позначення бразильців виступають лексичні одиниці *pardo* та *preto*, етнонім *Brazilian*. В португальській мові, як і в англійській, замість слова *negro* для номінації темношкірих почали вживати «політично коректний» термін *preto*, а для позначення людей змішаної крові – слово *prado*. Використання політично коректних номінацій *preto*, *pardo*, *Brazilian* зумовлене регулятивними нормами ЗМІ. Крім того, вказівка автора на те, що одиниці *pardos and pretos* застосовувалися під час перепису населення (*the census term*) свідчить про їх політично коректне використання. Переклад вказаних етнонімічних назв здійснювався нами шляхом транслітерування (*пардос, претос*) та підбору еквівалентної етнонімічної назви *бразильці*. Це надало нам можливість відтворити прагматичний потенціал тексту, вказавши одночасно на ознаки його інституційності у процесі перекладу.

Отже, переклад англомовних політично коректних одиниць на позначення расової, етнічної приналежності відбувається, насамперед, за допомогою еквівалентних етнонімічних назв української мови. Аналіз способів та прийомів перекладу політично коректних етнономінацій дозволив нам з'ясувати, що такий переклад здійснюється також транслітеруванням та шляхом використання семантичної трансформації модуляція. Застосування вказаних способів та прийомів перекладу сприяло його адекватності, точній передачі змісту оригіналів й інтенцій їх авторів.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПЕРЕКЛАДУ ЕВФЕМІЗМІВ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Конотативні аспекти перекладу набувають усе більшої ваги в сучасному перекладознавстві. Одним із засобів передачі конотативного забарвлення висловлювання часто виступають евфемізми. Евфемізм – одиниця вторинної номінації з відносно позитивною конотацією, яка використовується для уникнення суспільно неприйнятних чи табуйованих слів та виразів, а також для пом'якшення та прикрашення позначення певних предметів чи явищ або ж їх завуальювання з метою спотворення дійсності.

В основі цього явища лежить морально-етичний критерій, породжений толерантністю, пристойністю, делікатністю та політкоректністю. Саме тому більшість сучасних табуйованих понять стосуються, насамперед, людини, як то вади, вік, зовнішній вигляд, розумові та фізичні можливості, расові ознаки, релігійні переконання, рід занять, фінансове становище, соціальний статус, тощо.

Процеси евфемізації відбуваються достатньо нерівномірно й зумовлені культурно-історичними, соціально-економічними й політичними чинниками, загальним моральним та релігійним станом суспільства, його ідеологічними та етичними настановами.

У теперішній час поштовхом до активної евфемізації в різних мовах є жорсткі вимоги дотримання політкоректності, що виражається в прагненні знайти нові способи мовного вираження замість тих, які зачіпають почуття гідності людини, порушують її людські права. Загалом, явище політкоректності полягає в заміні образливої та потенційно образливої лексики та слів, пов'язаних з расовою, релігійною, культурною чи сексуальною дискримінацією, на евфемізми (*andersherum* замість *homosexuell*, *der Behinderte* замість *der Invalide*, *der Krüppel*).

Найуживанішими техніками евфемізації в німецькій мові є метафоризація (17,0%), фразеологізація (17,8%), словотвір (15,0%) та вживання слів іншомовного походження (8,9%). Причому, крім слів, запозичених із грецької чи латинської мов, які переважно є науковими термінами, велику частину становлять запозичення з англійської (*der Fallout* замість *radioaktiver Niederschlag* – «радіоактивний опад»; *das Job-Sharing* замість *die Arbeitsplatzteilung* – «розподіл роботи між двома або кількома співробітниками на одному робочому місці»), що пояснюється географічною близькістю та постійними контактами між країнами.

Переклад евфемістичних одиниць згідно з нормами політкоректності зазвичай здійснюється шляхом пошуку еквівалентів та відповідників у словниках та довідковій літературі, а також використанням перекладацьких трансформацій.

Загалом німецькомовні евфемізми, що відтворюються українською мовою за допомогою своїх смислових та стилістичних відповідників, являють собою певного роду кліше, вжиток яких міцно вкорінився в обох мовах (der Heimgang, das Ableben, das Hinscheiden, der ewige Schlaf або das Erlöschen замість der Tod – смерть). Це можна пояснити тим, що в німецькій та українській культурах найчастіше евфемізуються дуже схожі явища та поняття.

У разі відсутності словникового еквівалента перекладачі вдаються до транскрипції, транслітерації або описового перекладу (der Ableism – аблеїзм, одна з форм дискримінації або соціальних забобонів щодо людей з обмеженими фізичними можливостями; das Lookism – лукізм, створення стандартів краси та обмеження прав тих, хто їм не відповідає). Зазвичай у такий спосіб перекладають різноманітні види дискримінацій, тоді як описовий переклад застосовується для того, щоб пояснити значення іншомовного терміну (schlanke Produktion – «струнке виробництво» – знищення робочих місць та скорочення персоналу в результаті автоматизації виробництва).

З'ясування можливих причин та наслідків неперекладності евфемізмів є необхідним для забезпечення еквівалентності тексту перекладу. Переклад здійснює конкретна особа, що відбиває її суб'єктивне розуміння тексту оригіналу, знання мови перекладу, регіональне походження та особисті уподобання щодо певних способів перекладу. Більше того, відмінності між культурами, різне сприйняття тих чи інших явищ ускладнює процедуру пошуку еквівалента евфемізму, не говорячи вже про його адекватний переклад.

Отже, динамічність та багатоаспектна природа евфемізмів слугує причиною великої різноманітності їхніх лексико-граматичних форм, емоційної нейтральності або стилістичної забарвленості, варіативності їхнього евфемістичного потенціалу. Евфемізми широко використовуються в усіх, без винятку, стилях мовлення для пом'якшення форми вираження висловлюваної думки. Вживання евфемізмів націлене на безконфліктну комунікацію, уникнення мовного дискомфорту та політкоректність. Використання евфемістичних одиниць також обумовлене прагненням узгодити комунікативний процес і ситуативність мовленнєвого акту.

ПОЛІТИЧНА КОРЕКТНІСТЬ ЯК МОВЛЕННЄВА СТРАТЕГІЯ

Ідеологія, в межах якої просувається недискримінаційне слововживання, називається політична коректність. Її почали запроваджувати в американських університетах під впливом лівого руху на підтримку мультикультурності, щоб всі групи – і жінки, і представники етнічних меншин, і люди з обмеженими можливостями, – почувалися рівно представленими, користувалися рівною підтримкою і повагою.

Політкоректність передбачає, що жодна особа і жодна група не повинні зазнавати упередженості і несправедливості внаслідок такої упередженості через належність до певної статі, вікової, етнічної чи релігійної групи, певну сексуальну орієнтацію. Одним з пріоритетних наукових напрямів антропоцентричної лінгвістики (комунікативної та гендерної лінгвістики, соціо- і психолінгвістики) є дослідження комунікативної поведінки. Увагу учених привертає не лише мова як система комунікативних засобів, але і використання мови людиною. Завданням таких досліджень є практичний опис комунікативної поведінки особи, різних вікових, професійних і гендерних груп, територіальних спільнот, тобто вивчення мовних процесів і стосунків, що характеризують взаємодію людей в різних соціальних групах. Комунікативна поведінка при цьому розуміється як «сукупність норм і традицій спілкування певної групи людей».

Можна сказати, що політична коректність – це ввічливість із врахуванням прихованих у мові і культурі упередженостей, котра ці упередженості прагне подолати. Можна сказати, що політична коректність – це ввічливість із врахуванням прихованих у мові і культурі упередженостей, котра ці упередженості прагне подолати.

Будь-яка громадська діяльність неможлива без спілкування. Комунікація має соціальний характер, оскільки вона – частина громадського життя людини. Успішність комунікативної взаємодії залежить від ряду змістовних, когнітивно-прагматичних і мовних факторів. Важливо ще оволодіти когнітивно-прагматичними стратегіями спілкування.

Варіантом реалізації комунікативної поведінки є мовні стратегії і тактики. Термін «стратегія» за досить короткий час набув поширення, а також широкого тлумачення в лінгвістичних дослідженнях, спрямованих на вивчення способів впливу співрозмовників один на одного в мовному спілкуванні.

Виділяються шість передумов вивчення комунікативної поведінки: комунікативні, когнітивні, лінгвістичні, соціологічні, риторичні, естетичні.

ПРЕЦЕДЕНТНИЙ ТЕКСТ ЯК ПІДГРУНТЯ ПРОДУКУВАННЯ ВТОРИННИХ ТЕКСТОПРОСТОРІВ

Поява продуктів популярної маскультури, зокрема англомовних художніх текстів жанру фентезі, яскравими представниками якого є *Дж. Р. Р. Толкієн, Дж. Р. Р. Мартін, Дж. К. Роулінг* та ін., актуалізувала у сучасному англомовному кіберпросторі (мережі Інтернет) перманентні процеси аранжування вторинних текстопросторів. Саме тому на початку XXI ст. фентезійні твори набувають статусу «культових».

Формування прихильності великої кількості реципієнтів культових творів спричинено, перш за все, широкими можливостями їх текстопростору для творчої самореалізації. Фентезі пропонує до найменших дрібниць розроблений вторинний світ, заселений персонажами і насичений певними реаліями, що надає читачу величезну свободу для альтернативи і фантазій. Вторинний світ англомовних художніх текстів жанру фентезі дозволяє текстовим антропоморфам створити необмежену кількість інтерпретацій. Отже, оскільки фентезійні твори неодноразово представлені в інших системах кодування, зокрема залучені до мультимедійного та алюзивного коду, то вони стають прецедентними в масовій культурі.

Під поняття «прецедентний текст» науковці розуміють відомі твори, актуалізовані в інших текстах, повернення до яких скероване лінгвокогнітивними механізмами інтертекстуальності (*Ю. М. Караулов, В. В. Красних, Ю. Крістева*). Це потенційно автономні смислові блоки мовленнєвого твору, які апелюють до «культурної пам'яті» читача, мають надособистісний характер, тобто добре відомі широкому колу осіб. Особливістю прецедентних текстів є те, що жоден попередній текст не наводиться в новому повністю, а його актуалізаторами слугують окремі одиниці системи вербальних прецедентних феноменів, зокрема прецедентні імена, висловлення або ситуації, які асоціюються з відповідним текстом. Так, під прецедентними іменами розуміють такі власні імена, які пов'язані або з широковідомим текстом, що належить до прецедентних, або з ситуацією, яка відома носіям мови й виступає як прецедентна. Прецедентними іменами можуть бути індивідуальні імена відомих людей, персонажів твору або артефакти. У нашому дослідженні основним джерелом їх походження виступає англомовна художня література жанру фентезі. До числа прецедентних висловлень відносимо цитати з англомовних текстів жанру фентезі різного характеру, а серед прецедентних ситуацій виділяємо такі, що пов'язані з певним персонажем або сюжетною лінією твору.

До визначальних характеристик прецедентних текстів відносять емоційну й пізнавальну цінність, загальновідомість, хрестоматійність, автосемантичність та експліцитність, яка сприяє адекватному розумінню тексту. Більше того, неодмінною властивістю прецедентних текстів є їх реінтерпретація, тобто багаторазова повторюваність в інтертекстуальному ряді, а також здатність виступати породжувальною моделлю для цілого класу об'єктів. Так, прецедентні тексти в результаті рецепції та декодування в умовах сучасного англomовного кіберпростору стають підґрунтям для аранжування вторинних текстопросторів.

Прецедентний текст зберігається в когнітивній базі у вигляді інваріанту сприйняття – текстового концепту, який постає стереотипним уявленням про цей текст, сформованим у представників інтерпретативної спільноти як власне текстом, так і його вербальними і невербальними версіями, зокрема його переказами, адаптаціями, ілюстраціями, коміксами, екранізаціями, комп'ютерними іграми, тощо. Таким чином, прецедентний текст не може бути використаний у повному обсязі, він зберігається в пам'яті не від першого до останнього слова, а у вигляді «стислих образів», концептів, максимально ущільнених уявлень про сюжет, персонажів або основні події культового твору.

Отже, можна зробити висновок, що той чи інший текст стає прецедентним у процесі реальної, хоча й опосередкованої комунікації типу «автор твору – читач» на той чи інший відтинок часу і виступає підґрунтям для формування вторинних текстопросторів. Реципієнт із пасивного споживача в системі масових комунікацій перетворюється на продуцента, моделює вторинний текстопростір і закладає підвалини когнітивного аранжування стереотипних та прецедентних текстопросторів сучасної масової культури.

УДК 811.133.1'27

Голтвяниця Н. Ю.¹, Серга Н. В.²

¹канд. філол. наук, доц. ЗНТУ

²старш. викл. ЗНТУ

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ВРАЖЕННЯ ЗВИЧАЙНОЇ ВВІЧЛИВОСТІ ТА ПОЛІТКОРЕКТНОСТІ У СУЧАСНІЙ ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ

Категорія ввічливості є однією з основних при міжособистісній комунікації, а показники ввічливості є індикаторами соціального статусу учасників комунікації: високий / більш низький / рівний, свій / чужий.

Ввічливість як соціокультурний вже феномен давно й широко досліджується фахівцями з гуманітаристики, а останнім часом до кола їх наукових інтересів потрапила й політкоректність.

Політкоректність – це лінгвокультурне явище, яке виникло у 70-ті роки в США та набуло поширення у Західній Європі, а потім і світі, полягає у пошуді таких мовних засобів, які б не ображали чи принижували індивіда через його расову, статеву приналежність, зовнішній вигляд, тощо. Воно базується на лінгвальному процесі евфемізації, а відтак навряд можна говорити про його унікальність та новизну.

Відома французька дослідниця Марина Ягело ще у 1978 році писала, що мова є системою символів, яка є частиною соціальних відносин, а відтак слід відкинути саму ідею «нейтральної» мови, бо відношення індивіда до мови складається через його взаємини з суспільством. Ці роздуми були підхоплені французькими феміністками, що сприяло фемінізації французької мови, навіть на законодавчому рівні у Бельгії та Канаді.

Водночас, французькі дослідники доволі скептично чи навіть іронічно ставляться до самого терміна «політична коректність», наголошуючи, що евфемізми завжди були невід'ємною складовою дипломатичного спілкування. До того ж подібні мовленнєві явища вже мали місце у французькій лінгвокультурі, і тут можна згадати і преціозність 17 століття, і новомову «langue de bois» 20 століття.

І якщо категорія ввічливості має різні лінгвальні маркери, то політкоректність реалізується зазвичай лексичними засобами, а саме евфемізмами. Так, «неприємні» номінації на зразок *chômeur* замінюються нейтральними однокомпонентними лексемами або словосполученнями: *chercheur* або *demandeur d'emploi*, *personne en cessation d'activité ou de travail*, *en mise en disponibilité* або навіть *mise en non-activité* замість (*chômeur*), *défavorisés* а не *pauvres*, *non-voyants* замість *aveugles*, *centre psychothérapeutique* на відміну від *asile de fous*.

Часто з морфологічної точки зору використовуються префікси та суфікси, що виражають ідею обмеження, таким чином наближуючи меншини до основної соціальної спільноти: *défavorisés* має позитивний компонент *favorisés* та префікс обмеження *dé-*, або *démunis* з позитивним компонентом *munis* замість прикметника *pauvres*, який має негативну конотацію. Інший спосіб створення евфемізмів – це використання негативних префіксів або слів: «non»-*apprenant* або «mal»-*sachant* замість *un cancre*, ou «contre»-*performance* насправді *un échec*, «sans»-*abri* це *un clodo* або *un clochard*, «dys»-*fonctionnement* замість *une bavure policière*, «contre»-*vérité* замість *un mensonge*, «sans»-*papiers* замість *un immigré clandestin*.

Щоб запобігти расової та соціальної дискримінації «неприємні» назви професій замінюються більш приємними евфемізмами на зразок *technicien de surface* замість *un balayeur*, або *hôtesse de caisse* замість *une caissière*, *femme de ménage* : *une technicienne des sols*, або *une employée de maison*. У галузі економіки «грубі» слова пом'якшуються: так «*réajuster*» використовують

замість *dévaluer*, «*réaménager*» скоріше ніж *réduire*; словосполучення «*ouverture du capital*» замінює *une privatisation*, а «*lignes de production*» вживається замість *travail à la chaîne*.

Використовуються також наукові терміни: *aliénation* замість *folie*, *oncologie* або *carcinologie* замість *cancérologie*. Їй нарешті акроніми:

HLM, *IVG*, *HP*, які є імпліцитно приємнішими, відповідно «*habitation à loyer modéré*», «*interruption volontaire de la grossesse*», «*heures pleines*».

Отже, політкоректні евфемізми як і інші подібні мовленнєві явища мають місце у сучасній французькій мові, їх вживання, як спосіб пом'якшення «неприємних» номінацій та «грубої» лексики, поширюється й тому заслуговують подальшого вивчення.

УДК 811.111'255.4:6

Правда Н. А. викл. ЗНТУ

ЕВФЕМІЗМ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ ВВІЧЛИВОСТІ ТА ПОЛІТКОРЕКТНОСТІ

Евфемізм – слово або вислів, троп, що вживається для непрямого, прихованого, зокрема пом'якшеного, ввічливого позначення певних предметів, явищ, дій, замовчування їх прямої назви. Суть вживання евфемізмів полягає у використанні більш прийняттого виразу для позначення певного предмета чи явища, пряма назва якого вважається непристойною, неприйнятною чи занадто різкою у даному суспільстві.

Евфемія тісно пов'язана з явищем табу. На сьогоднішній день в основі цього явища лежить морально-етичний критерій, породжений толерантністю, пристойністю, делікатністю та політкоректністю. Саме тому більшість сучасних табуйованих понять стосуються, насамперед, людини, як то вади, вік, зовнішній вигляд, розумові та фізичні можливості, расові ознаки, релігійні переконання, рід занять, фінансове становище, соціальний статус тощо. Евфемізми застосовуються як засоби вторинної номінації з позитивною або відносно нейтральною конотацією.

Евфемізми відіграють важливу роль при дотриманні політичної коректності мови, що виражається в прагненні знайти нові способи мовного вираження замість тих, які зачіпають почуття гідності людини, порушують її людські права. Загалом, явище політкоректності полягає в заміні образливої та потенційно образливої лексики та слів, пов'язаних з расовою, релігійною, культурною чи сексуальною дискримінацією, на евфемізми. Отже багато сучасних евфемізмів завдячують своїм існуванням появі нових соціально-політичних доктрин, і перш за все – доктрині політичної коректності.

Переклад евфемістичних одиниць згідно з нормами політкоректності зазвичай здійснюється шляхом пошуку еквівалентів та відповідників у словниках та довідковій літературі, а також використанням перекладацьких трансформацій. При перекладі публіцистичних та художніх матеріалів особливу увагу слід звернути на підтекст висловлювання, так би мовити «прочитати поміж рядків» намір автора, його ідею чи думку, яку він хотів би донести до аудиторії.

У більшості випадків перекладачі вдаються до транскрипції або транслітерації та описового перекладу (*ableism* – аблеїзм, одна з форм дискримінації або соціальних забобонів щодо людей з обмеженими фізичними можливостями; *lookism* – лукізм, створення стандартів краси та обмеження прав тих, хто їм не відповідає). Зазвичай у такий спосіб перекладають різноманітні види дискримінацій, тоді як описовий переклад застосовується для того, щоб пояснити значення іншомовного терміну.

При необхідності передавати точний зміст політкоректного висловлювання можна використовувати модуляцію. Так, буквальним перекладом англійського прикметника *available* є *доступний*. За допомогою лексико-семантичної заміни слово набуло нового значення – *той, що не має роботи*. Тож, вдаючись до модуляції, *available* можна перекласти як *безробітний*. Буквальний переклад евфемістичних одиниць застосовується вкрай рідко, адже, в основному, він свідчить про некомпетентність та неосвіченість перекладача чи про відсутність контексту.

Динамічність та багатоаспектна природа евфемізмів слугує причиною великої різноманітності їхніх лексико-граматичних форм, емоційної нейтральності або стилістичної забарвленості, варіативності їхнього евфемістичного потенціалу. Евфемізми широко використовуються в усіх без винятку стилях мовлення для пом'якшення форми вираження висловлюваної думки. Вживання евфемізмів націлене на безконфліктну комунікацію, уникнення мовного дискомфорту та політкоректність. Використання евфемістичних одиниць також обумовлене прагненням узгодити комунікативний процес і ситуативність мовленнєвого акту.

УДК 811.111'25.38

Хавкіна О. М. канд. філол. наук, доц. ЗНТУ

ШЛЯХИ КОМПЕНСАЦІЇ АСИМЕТРІЇ КАТЕГОРІЇ ВВІЧЛИВОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Професійний перекладач виступає безпосереднім учасником міжмовної і міжкультурної комунікації. Для професійного перекладача надзвичайно важливим є пам'ятати про національну специфіку прояву категорії ввічливості в мовах, з якими він працює. Комунікативним культурам різних мов притаманні

різні стратегії ввічливості, що, у свою чергу, проявляється у використанні різних мовних засобів. У системах ввічливості української та англійської культур спостерігається певна асиметричність, яка має бути компенсована при перекладі. Розглянемо основні шляхи компенсації такої асиметрії:

1) Англійський особовий займенник *you*, який в англійській мові завжди має форму множини, може перекладатися на українську займенником 2 особи однини або множини, в залежності від віку, статусу співбесідника, від більш або менш шанобливого ставлення до нього: ***Can I ask you a question? – Можна задати Вам (тобі) питання?*** Імперативи та особові дієслівні форми також можуть перекладатися формами в однині або множині (з метою вираження більшого ступеня ввічливості): ***Would you like to read? – Читай(ме), будь ласка. Would you like some wine? – Хочете (хочеш) трохи вина?***

2) В основі світосприйняття британця лежить ідея недоторканності особистого простору, так звана *privacy*, звичка завжди триматися на відстані. Цей феномен проявляється і в мові, наприклад, у використанні різного роду *дистанціювальних* і пом'якшувачих прийомів, формул і структур, які надають висловлюванням певну удавану віддаленість від реальності, а також гарантують комфортну для комунікантів відстань. Так, наприклад, при перекладі інструкцій, розпоряджень, наказів для надання їм більшої ввічливості замість *Present Simple* бажано вживати форми *Past* або *Future*. Цей прийом дозволяє отримати певний зсув у минуле або майбутнє, у такий спосіб збільшуючи дистанцію: ***That will be 2 dollars, please*** (перенос у майбутнє у розмові про гроші, які вам винні); ***How much did you intend to spend?*** (перенос у минуле для уникнення прямого і не дуже ввічливого питання ***Скільки ви хочете витратити?***).

Форми *Continuous* вживаються при перекладі питань і прохань, якщо є необхідність дізнатися про щось уже вирішене або про чийсь плани. Таким чином комунікант розуміє, що його співбесідник ні в якому разі не збирається втручатися у його наміри, впливати на його рішення і, тим більше, наказувати: ***Ву від'їжджаєте сьогодні після обіду? – Will you be leaving this afternoon?*** замість ***Will you leave this afternoon?***

3) У порівнянні з більш емоційними і допитливими українцями британці чемніші, стриманіші, спокійніші. Тому англомовні директивно-інструктивні написи відзначаються більшою категоричністю, точністю, беземоційною інформативністю: ***Please switch off your mobile telephones*** (при вході в концертний зал) – ***Не забудьте ввімкнути ваші мобільні телефони після концерту; No pets in the shop*** (напис на дверях магазину) – ***З тваринами вхід у магазин заборонено; Wet paint!*** (напис на лавочці) – ***Обережно! Пофарбовано!***

4) Для україномовного комуніканта абсолютно природнім є використання імперативів у проханнях. Проте в англійській мові у таких ситуаціях правильним і більш ввічливим буде вираження прохання через

питальну структуру: *Принесіть, будь ласка, меню.* – *Could I see the menu, please?* *Переставте, будь ласка, вашу машину.* – *Would you mind moving up your car?* Вживання подібних питальних структур демонструє, що мовець автоматично ставить вище інших цінність особистої автономії адресата, що співбесідник – вільна людина, у якої завжди є вибір, робити або ні те, чого хочуть інші. Проте в українській мові, на відміну від англійської, більший ступінь ввічливості, емоційності та теплоти може бути виражений завдяки вживанню деминутивних суфіксів: *Please, could you bring me a cup of coffee?* – *Принесіть, будь ласка, чашечку кави.*

Цікаво, що на початку ХХІ століття і в українській, і в англійській мовах спостерігається схожа тенденція – пом'якшення категоричності в офіційно-ввічливих директивно-інструктивних написах у гуртожитках, кафе, барах, розважальних центрах, на вулицях, у парках тощо, через мовну гру як засіб встановити довірчі відношення з реципієнтами. Такі написи ще можна назвати «жартівлими» директивами, оскільки вони апелюють не тільки до розуму, а й до емоцій реципієнтів: *Warning/ Children left unattended will be sold to the circus* (напис у парку); *Drive carefully/ we have two cemeteries/ no hospital* (напис на вулиці); *No smoking! – Не смоктати!* (напис у кафе); *Будь ласка, не засовуйте пальці в клітки! Штраф – один палець* (напис у пересувному зоопарку).

УДК 811.111'255.4:6

Бережна О. О. старш. викл. ЗНТУ

ПОЛІТИЧНА КОРЕКТНІСТЬ ТА ЕВФЕМІЗМИ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ТЕКСТУ

В англійській мові в останні 15 років значного поширення набуло явище політичної коректності (political correctness), яке, за визначенням Г. Лонгмена «в очах її опонентів швидше міфічне, ніж реальне явище, яке проявляється в прагненні виключити будь-який прояв дискримінації людей за ознакою статі, етнічної приналежності, фізичних здібностей або сексуальної орієнтації». Крім того, це явище стало одним з домінуючих джерел виникнення евфемізмів. Сучасні словники евфемізмів фіксують евфемізми-неологізми, поява яких викликана прагненням мовців бути політично коректними.

За визначенням О. С. Ахманової евфемізм (або антифразис) – це троп, який представляє собою непряме, прикрите, ввічливе, пом'якшувальне позначення якого-небудь предмета або явища та виникає через низку прагматичних причин: ввічливість, делікатність, благопристойність, прагнення завуалювати негативну сутність окремих явищ дійсності. Також, евфемію можна охарактеризувати як утримання від неналежних слів,

пом'якшений вираз, що, за певних умов, слугує для заміни таких визначень, що здаються мовцєві небажаними, не досить ввічливими або занадто рїзкими.

Велика група евфемїзмів створена за принципом ввічливості. У цю групу, як правило, входять слова та словосполучення, які пом'якшують рїзні види дискримінації, наприклад, за віком – *ageism*, за станом здоров'я – *diseasism*, за наявністю надмірної ваги – *fatism*, за зовнішністю – *lookism*, за належністю до жіночої статі – *misogyny*, уявлення про панівне становище людини серед інших видів – *non-human animal speciesism*.

Явища нерівності спостерігаються як у сімейних та суспільних стосунках, так і в ставленні до навколишнього світу. Нижченаведені приклади лексичних одиниць, що позначають сімейні стосунки, несуть відтінок пригніченого становища жінки в шлюбі – *unpaid sex worker (wife)* – похідне від *sex worker (prostitute) unwaged labour (housework)*. Пригноблене становище жінки підкреслюється і в соціальній сфері, що відображається в лексичних одиницях на зразок – *differential framing, facism* – тенденції телебачення фокусувати камеру на обличчі, якщо знімають чоловіка, та на фігурі, якщо знімають жінку.

У сучасному суспільно-політичному тексті можна визначити наступні особливості вживання евфемїзмів політичної коректності: 1) вживання гендерно-нейтральних одиниць замість лексем з компонентами *man, woman* чи гендерно-прозорими компонентами: *Britisher* замість *Englishman, Englishwoman, police officer, law enforcement officer – policeman, firefighter – fireman, member of Congress – congressman, congresswoman, sanitary assistant – dustman, binman*; 2) ініціальне вживання лексеми *person: person with a disability – disabled, person with a hearing impairment – deaf*; 3) постадвербальне вживання лексеми *advantaged, challenged* чи *disadvantaged* для евфемізації надлишку чи нестачі певної якості: *chronologically advantaged (old), vertically challenged (short), emotionally disadvantaged (mentally ill)*; 4) уникання компоненту *black* в будь-якому контексті: *blacksmith – farrier, black ball – ostracize*; 5) ініціальна абревація початкового компоненту з додаванням лексеми *word: L-word (liberal), T-word (taxes)*.

Лінгвісти та соціологи неодноразово підкреслювали умовність поняття «політично коректний», адже політично коректна лексика не завжди виникає з політичних причин і наведені лексичні одиниці часто не є коректними з точки зору того, що вони бувають свідомо провокативними, порушуючи принцип ввічливості та толерантності. Вони виникли як ввічливі евфемізми, що дозволяють уникнути образ та дискримінації людини в суспільстві, використовуються задля уникнення комунікативних конфліктів, пом'якшення образливого чи неприємного для реципієнта поняття або явища.

ВІДТВОРЕННЯ ЕВФЕМІЗМІВ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕКСТІВ

Основними труднощами при перекладі економічного тексту вважаються терміни, які дуже часто є метафоричними або метонімічними. Проте підводним каменем можуть стати й інші лексичні одиниці, наприклад, евфемізми. Традиційно евфемізмом називають слова або словосполучення, що вживаються для нейтрального подання певного явища, події, стану та ін., що дає змогу завуалювати, приховати негативне ставлення, пом'якшити певну характеристику, тощо. І. Р. Гальперін визначав, що евфемізми використовуються, якщо слова на позначення певного поняття вважаються «неприйнятними, грубими чи низькими».

Евфемістичні номінації були об'єктом дослідження Л. Крисіна, В. Москвіна, О. Реформатського, К. Серажим, Б. Томашевського та ін. Найбільшу увагу науковці зосереджували на аналізі евфемізмів, характерних розмовному дискурсу. Проте сьогодні це явище набуває значення й в економічному дискурсі, в якому останнім часом спостерігається тенденція до надмірного використання евфемізмів, особливо у мовленні публічних осіб. Тому *актуальність* дослідження не викликає сумнівів. *Метою* дослідження є виявити евфемізми в економічних текстах і визначити способи їх перекладу українською мовою. *Об'єктом* дослідження є тексти економічної тематики з англійських публіцистичних видань. *Предметом* дослідження є лексичні одиниці, що виступають у ролі евфемізмів.

Автори економічних повідомлень переслідують різноманітні цілі, використовуючи евфемістичні одиниці. Вони можуть пом'якшити характеристику явища або особи, щоб приховати негативне ставлення до них, завуалювати іронічний опис, або ж дотриматися політичної коректності чи звичайної ввічливості. Журналісти, намагаючись бути переконливими, також вдаються до евфемізмів, щоб не викликати негативну реакцію реципієнтів через нетактовність. Останнім часом, на думку економістів, основною функцією евфемізмів, яка зумовлює безперечну користь від них, – є втамування невдоволення. Насправді, евфемістичні вирази дозволяють приховувати реальний стан справ економіки.

Використання евфемізмів у різних культурах значно відрізняється, що може спричинити не тільки непорозуміння та невдалу комунікацію, але й становить певні труднощі при перекладі. І навіть досвідчений перекладач може потрапити у пастку та вчасно не помітити сигнали у таких нейтральних

висловленнях, як *incidentally*, що імплікує «я зараз переходжу до основної ідеї цієї дискусії), або *with the greatest respect* («Ви помиляєтесь, і я не вважаю Вас розумним»). Таке кодування дозволяє мовцю реалізувати свої прагматичні настанови, наприклад, опосередковано висловити гнів, невдоволення, презирство, тощо.

Розглянемо деякі приклади евфемізмів, що вживаються авторами публіцистичних текстів, та спробуємо виявити способи їх відтворення засобами української мови.

Якщо міністра попереджають, що рішення може бути *courageous*, то це означає, що рішення – надзвичайно непопулярне і негативно вплине на кар'єру політика. Цей евфемізм має відповідник в українській мові, економічні рішення прем'єр-міністра також можуть називати *сміливими*.

Adventurous означає щось божевільне або таке, що неможливо втілити у життя.

Коли мова йде про економічний розвиток, то як в англійській, так і в українській мові намагаються уникати прямої номінації, розповідаючи про кризові стани: *recession* та, відповідно, *деяке зниження темпів росту розвитку* (замість катастрофічне падіння життєвого рівня).

Словосполучення *developing countries* приховує *stagnating* або *regressing countries*. В українських економічних текстах прижилося відповідне «*країни, що розвиваються*», що насправді означає «відсталі або бідні країни».

Субстантивоване *the underprivileged* може означати *disadvantaged* (той, що має менші права або привілеї), але, більш ймовірно, воно означає *poor*. В україномовних текстах використовується пряма номінація – «ті, що знаходяться за межею бідності».

Good («добрий») і (*bad*) «поганий» описуються як *appropriate* («доречний») та *inappropriate* («недоречний»); а *ghastly problem* «жахлива проблема» стає менш тривожним *challenging issue* («складним питанням»); *spending* («витрати») – це *investment* («інвестиції»); *cuts* («скорочення фінансування») перетворюється на *savings* («заощадження»).

Отже, як бачимо, англомовні економічні тексти насичені евфемізмами, які дозволяють економістам та політикам приховувати негативні явища, що відбуваються в економіці. При перекладі евфемізмів українською мовою спостерігається як повне відтворення евфемізму (використання відповідних евфемістичних субститутивів), так і переклад за допомогою прямої номінації.

НАЦІОНАЛЬНА МОВНА КАРТИНА СВІТУ В ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІЙ МОДЕЛІ ПЕРЕКЛАДУ

На новому оберті спіралі пізнання увага транслятологів цілком правомірно зміщується від вивченого вже центру – теорії динамічної еквівалентності і функціоналістських теорій – до проблемної периферії та закріплюється на межі взаємодії різних областей наукового знання: перекладознавства та культурології.

90-ті роки минулого сторіччя в історії перекладу ознаменовано розвертанням в бік культури, так званим «cultural turn», на що вказує ряд дослідників, зокрема, Ентоні Пім (2008), Умберто Еко (2006), Дженні Віліамс та Ендрю Честерман (2002), а також авторські колективи двох непересічних збірок, Енциклопедії перекладознавства (2005) та Енциклопедії мови та лінгвістики (2005). Під терміном ‘cultural turn’ маємо на увазі перехід від перекладу як тексту до перекладу як культури, змодельованої в тексті.

Під час перекладу взаємодіють щонайменше дві культури через співвіднесені з ними мови, зазначає Ю. Сорокін у монографії 2003 року, аналізуючи статус перекладача та психогерменевтичні процедури.

Логічним постає припущення, що культурна інформація, розпорошена в мові, свідомо чи підсвідомо вживається автором як мовною особистістю в мовних висловах в певних дискурсах, з певною прагматичною установкою. Саме таким чином, у взаємодії тріади «мова–особистість–культура» остання створює свої образи текстів, перетворюючи їх на культурний капітал нації, а потім тексти, перетинаючи кордони культур під час трансляції, стають духовним скарбом всього людства, як-от Гомерова «Одісея» чи «Кобзар» Тараса Шевченка.

Текстоформуюча діяльність за потреби інтерпретації не лише мовної, а й позамовної інформації, пов’язаної з лінгвокультурологічними параметрами комунікації, зробила необхідним випрацювання моделі, що враховує культурний контекст як складову процесу трансляції.

Розгляд взаємодії мов і культур в процесі трансляції уможлиблює лінгвокультурологічна модель перекладу. Подібний інструментарій застосовано для динамічної, функціональної інтерпретації значень національно-культурних концептів.

Оскільки при будь-якому контекстуальному навантаженні уникнення когнітивного дисонансу залишається необхідним критерієм успішності міжкультурної комунікації, опрацювання лінгвокультурологічної моделі перекладу відкриває простір для подальшого наукового пошуку.

УДК 81'44

Адамова О. М.¹, Куш Е. О.²

¹студ. гр. ГФ-310, ЗНТУ

²канд. філол. наук, доц. ЗНТУ

ВИДИ ВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Комунікацією називається процес обміну інформацією та спілкування, що відбуваються за допомогою загальної системи знаків [1, с. 45]. Поняття інформації – визначальне для розуміння і осмислення комунікації. Інформація слугує формою репрезентації дійсності об'єктивної реальності, де знаходиться та накопичується досвід будь-якої живої істоти.

На сьогоднішній день науковці розрізняють п'ять основних видів комунікації: аргументаційна, персуазивна, маніпулятивна, сугестивна та фасцинативна комунікації [2, с. 149–182].

Аргументацією вважається ментально-мовленнева діяльність, що спрямовується на переконання реципієнта в істинності і прийнятності положень, які називає адресант. Аргументація – різновид комуникативної діяльності, специфіка якої полягає в наведенні доводів (аргументів) з метою зміни позиції або переконань іншої сторони (аудиторії) [2, с. 152].

Персуазивна комунікація реалізується на основі певних видів тексту і втілює спробу мовленнєвого впливу одного з комуникантів (адресанта) на установку свого комуникативного партнера або партнерів (реципієнта або аудиторії), щоб шляхом переконання та зваблювання домогтися від нього добровільного прийняття рішення про необхідність, бажаність чи можливість здійснення або відмови від здійснення певної посткомуникативної дії в інтересах адресанта. Персуазивність – це осмислене зусилля, спрямоване на зміну свідомості у процесі комунікації в такій ситуації, коли адресат наділений певною свободою [2, с. 163].

Маніпулятивність визначають як «вплив на людину з метою спонукати її зробити щось (повідомити інформацію, здійснити вчинок, змінити свою поведінку) неусвідомлено чи проти власного бажання, позиції, наміру» [2, с. 172]. Відмінною рисою маніпуляцій є ставлення до партнера до взаємодії не як до особистості, яка володіє власною цінністю, а як до специфічного засобу досягнення прихованих цілей маніпулятора, реалізації його інтересів та задоволення потреб без урахування інтересів, волі та бажань іншої сторони – об'єкту маніпуляцій.

Сугестія – це спосіб впливу, заснований на некритичному сприйнятті людиною інформації, що отримується, «стимуляція до реакції, яка може суперечити рефлексорній поведінці організму» [2, с. 195]. За Л. Козярович, вербальний сугестивний вплив – це використання мови з метою: встановлення і підтримки психологічного контакту; приєднання до реальності суб'єкта;

утилізації свідомості та отримання доступу до несвідомого; здійснення впливу [3, с.140]. Під сугестією також розуміють форму міжособистісного й міжгрупового спілкування, при якому передача інформації відбувається за допомогою частково неусвідомлюваного, скерованого сигналу на вербальному чи невербальному рівнях [4, с. 18]. У сучасній інтерпретації «сугестія» – це процес здійснення впливу на психічну сферу людини, пов'язаний, зокрема, із зниженням критичності при сприйнятті та реалізації змісту, що навіюється. Вважається, що інформація, засвоєна за допомогою навіювання, важко піддається осмисленню та корекції.

Фасцинативна комунікації спрямована, насамперед, на формування позитивного образу. Фасцинація відтворюється у мовних засобах, саме тому і говорять про існування фасцинативної комунікації. Фасцинативна комунікація пов'язана з інтенсивними емоціями (загострення уваги, здивування, почуття задоволення). Емоційне забарвлення, що суттєво впливає на зміст інформації, призводить до особистісного сприйняття, глибокого розуміння змісту сказаного і викликає зміну поведінки, характеру спілкування, діяльності та відносин. Загалом під фасцинацією розуміють вміння та здатність зачарувати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник / Ф. С. Бацевич. – К. : Академія, 2004. – 342 с.
2. Ключев Е. В. Речевая коммуникация: успешность речевого взаимодействия / Е. В. Ключев. – М. : РИПОЛ КЛАССИК, 2002. – 283 с.
3. Козяревич Л. В. Вербальні засоби фасцинації в англomовному дискурсі / Л. В. Козяревич // Наукові записки Нац. ун-ту «Острозька академія»: збірник наукових праць. – Серія «Філологічна». – Острог, 2012. – С. 139-141.
4. Леонтьев В. В. «Похвала», «Лесть» и «Комплимент» в структуре английской языковой личности: автореф. дис.... канд. филол. наук : 10.02.19 / Виктор Владимирович Леонтьев. – Москва, 2000. – 20 с.

УДК 811.111'25: 004

Божко А. С.¹, Кузнецова М. О.²

¹студ. гр. ГФ-311, ЗНТУ

²канд. філол. наук, старш. викл. ЗНТУ

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНІВ СФЕРИ ДЕРЖЗАКУПІВЕЛЬ

На початку ХХІ ст. тенденції розвитку економічних відносин в Україні й світі зумовили інтенсивне зростання економічної й фінансової термінології, а також необхідність її всебічного дослідження. Зазначена термінологія привертає увагу як вітчизняних (*Л. С. Бархударов, В. І. Карабан, Т. Р. Кияк,*

М. І. Мостовий, А. В. Суперанська та ін.), так і зарубіжних (Б. Уоррен та ін.) дослідників. В центрі уваги лінгвістів-термінологів знаходяться питання співвіднесеності економічних термінів із загальнолітературною мовою, їх структурно-семантичні особливості, а також специфіка формування й функціонування термінолексики економіки в цілому. Тим не менш, на периферії лінгвістичної уваги і досі залишається термінологічна насиченість англомовних текстів сфери держзакупівель, а також специфіка їх перекладу, що і зумовлює актуальність представленого дослідження.

Термін ми визначаємо як слово або усталене словосполучення, що чітко й однозначно позначає наукове чи спеціальне поняття. Термін не називає поняття, як звичайне слово, а навпаки, поняття приписується терміну, додається до нього. Для перекладу термінів сфери держзакупівель застосовано такі способи, як: транскодування (транскрибування, транслітерування, змішане транскодування, адаптивне транскодування, наприклад: *leasing* – лізинг, *co-financing* – співфінансування), калькування (*goods procurement* – закупівля товарів, *international notification* – міжнародне оголошення), контекстуальна заміна (*The client must give sufficient advance public notification of open tendering opportunities for potential tenderers to determine their interest and to prepare and submit their tender.* – Замовник повинен завчасно донести оголошення про можливість участі у відкритих торгах до відома потенційних учасників, для того щоб вони могли визначити свою позицію, підготувати та подати конкурсні заявки.), смисловий розвиток (*Competition is the foundation for good procurement practice.* – Принцип конкурентності лежить в основі ефективної практики закупівель.), антонімічний переклад (негативація, позитивація, анулювання, наприклад: *minor deviation* – незначне відхилення; *administration of a contract has not been carried out in accordance with the agreed procedures* – діловодство за контрактом здійснювалися з порушенням узгодженого порядку). Найпродуктивнішими способами перекладу термінів галузі держзакупівель виявляються транскрибування, транслітерування, адаптивне транскодування та калькування.

Аналіз способів перекладу термінів галузі державних закупівель уможливило їх розподіл на такі семантичні групи, як:

терміни, що номінують діяльність за контрактом: *contract administration* – контроль за виконанням контракту, *existing contract* – діючий контракт, *financial intermediary* – фінансовий посередник;

терміни, що номінують фінансове становище: *monetary term* – грошове вираження;

терміни, що номінують банківські операції: *advance payment* – авансовий платіж, *authorizing payments* – санкціонування платежів, *sub-loan* – перекредитування, субкредит;

терміни, що номінують тендер (торги): *evaluation of tenders* – оцінка кандидатів торгів, *price quotation* – котирування цін;

терміни, що номінують види закупівель: *hire-purchase* – оренда з правом викупу, *off-the-shelf items* – вироби у вільному продажу;

терміни, що номінують міжнародну економічну діяльність: *import duty* – ввізне мито, *payable on imported goods* – податки на імпортні товари;

терміни, що номінують види підприємств: *public sector* – державний сектор, *utility* – комунальне підприємство тощо.

Дослідження англомовних текстів сфери державних закупівель зацікавило науковців відносно недавно, і тому рівень обізнаності у цій сфері доволі низький. Як **висновок** слід зазначити, що найуживанішим видом термінів у сфері держзакупівель є терміни-словосполучення, а найпродуктивнішими способами їх перекладу – транскрибування, транслітерування, адаптивне транскодування та калькування.

УДК 811.111'25

Бондаренко Я. І.¹, Хавкіна О. М.²

¹студ. гр. ГФ-313, ЗНТУ

²канд. філол. наук, доц. ЗНТУ

ПЕРЕДАЧА НАЦОНАЛЬНОГО КОМПОНЕНТУ АМЕРИКАНСЬКИХ МУЛЬТИПЛІКАЦІЙНИХ ФІЛЬМІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Значну частину сучасного вітчизняного кінопростору займає американська продукція. З поширенням імпоротної кінопродукції виникає необхідність адекватного та зрозумілого перекладу, спрямованого на глядача країни цільової мови. Тому перекладачі мультиплікаційних фільмів постійно стикаються не тільки з проблемою лексичних, граматичних, стилістичних відмінностей рідної та іноземної мови, але і з різницею менталітетів, культур і традицій.

Мультиплікаційний фільм сприймається як продукт, розрахований на дітей та підлітків. Це помітно ускладнює задачу, оскільки світосприйняття дітей дуже відрізняється від світосприйняття дорослих. Вони не здатні аналізувати зв'язки між елементами стрічки, для них важко орієнтуватися у чужій культурі, тому будь-який мультиплікаційний фільм, а особливо перекладений, має відповідати «реальним віковим можливостям сприйняття, потребам та запитам наймолодших глядачів».

Діти – вимогливі представники глядацької публіки, які не спостерігають за сюжетом анімаційного фільму осторонь, а немов проживають його разом із героями. При створенні перекладу важливим завданням є трансформувати усі чужорідні компоненти тексту оригіналу, які заважатимуть маленькому глядачеві розслабитися та зануритися у чарівну атмосферу мультфільму.

З цієї причини англомовні пісні, як складові національного компоненту, часто замінюються елементами українського фольклору. Звичайно, дорослому

глядачеві дивно чути в американській картині такі рядки: «*Ти казала в понеділок, підемо разом по барвінок...*» (ориг. «*Tentacles and serpent's wings, they...*»), але з огляду на дитячу глядацьку аудиторію подібні трансформації є запорукою створення атмосфери невимушеності та веселощів.

Як відомо, українці обожають смачно поїсти, доказом чого є численні згадки цієї властивості у народній творчості. Цю рису було також відображено і у перекладі. Так, американську нейтральну фразу «*Come on. You could use the exercise!*» трансформували до яскравого, народного вислову «*найсти пузо*», і замість дослівного «*Ну, давай вставай; ти міг би зайнятися фізичними вправами!*» маємо у перекладі «*Годі бурчати, бачиш яке ти пузо найв*».

Пересічні українці, а тим більше – діти, навряд чи добре орієнтуються в національній кухні чужої країни, тому назви найдіків, характерних для іноземної культури, було замінено на суто українські. Таким чином, «*Cheese and crackers*», що буквально перекладається як «*Сир та крекери*», переклали як «*Сосиска в тісті*», а відповідником «*Holy roly-poly*» («*Святе варення*») стало добре відоме кожному українцеві жартівливе «*Сало в шоколаді*».

Вартим уваги також є використання в українських перекладах аналізованих мультфільмів натяків на відомі об'єкти, що існують у дійсності українських глядачів. Згадка про звичні предмети у вигаданому світі монстрів змушує публіку відчувати близькість того, що відбувається по той бік екрану, певну «рідність» героїв та подій, за якими вони спостерігають. Наприклад, монстр Майк Вазовські каже: «*Using mainly spoons, we dig a tunnel under the city and release it into the wild*». У перекладі «*Беремо столові ложки, копаємо метро на Тросцину і випускаємо її*» згадується відомий район Києва, навколо якого не вщухають суперечки щодо будівництва в тому напрямку лінії метрополітену.

Отже, при перекладі мультиплікаційних картин виникають певні відмінності між адаптованим українським та оригінальним текстом. Це відбувається, оскільки, по-перше, не для всіх мовних одиниць є можливим дібрати безпосередні лексичні відповідники цільовою мовою (наприклад, при перекладі назв реалій). По-друге, елементи, які відносяться лише до культури певної нації, не будуть невимушено сприйматися іноземною публікою. По-третє, дитяча аудиторія не має широкого світогляду, властивого дорослим, і не здатна аналізувати інформацію, одночасно сприймаючи її, тому перекладачам необхідно не лише перекласти іноземні слова, а й пристосувати їх до глядацької публіки таким чином, аби усе сприймалося доволі невимушено. За рахунок використання в українському перекладі елементів народної творчості, емоційно забарвлених виразів та розмовних лексем американське кіно стає веселим, душевним, викликає насолоду і задоволення під час перегляду.

РОМАН «ПОРТРЕТ ДОРІАНА ГРЕЯ» КРИЗЬ ПРИЗМУ НАУКОВОЇ АНАЛІТИКИ

Найвідомішим твором письменника, який приніс йому всесвітню славу і найповніше відбив його філософські та естетичні погляди, життєве кредо і принципи художньої творчості, був роман «Портрет Доріана Грея» (1891). Роман не залишився непоміченим: на автора твору звалилось багато звинувачень в образі суспільної моралі, жорстка критика консерваторської представництва Англії. Втім, публікою «Портрет Доріана Грея» був сприйнятий успішно. Нарешті письменник отримав те, що бажав: його твір постійно обговорювався критиками, а читачам прийшовся до вподоби цікавий сюжет роману.

Творчість Оскара Вайлда, зокрема, роман «Портрет Доріана Грея» неодноразово ставали об'єктами наукового осмислення як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. В працях таких вітчизняних дослідників як Л. Г. Андрєєв, О. А. Аникст, В. Г. Бабенко, С. І. Белза, О. Вайнштейн, Е. Ю. Генієва, А. А. Гозенпуд, З. Т. Гражданська, А. Дорошевич, А. М. Зверєв, Г. Іонкіс, Н. П. Михальська, І. Г. Неупокоева, М. Г. Соколянський, М. В. Урнов, Д. М. Урнов висвітлювались проблеми поетики та естетики роману, аналізувалась система образів, мова і тропіка «Портрету Доріана Грея». Серед зарубіжних науковців, що займались проблемами поетики та естетики «Портрета Доріана Грея» слід зазначити Ж. де Лангганда, П. Акройда, К. Бексона, С. Сандулеску, М. Холланда.

Визначають декілька творів, котрі могли бути прототипом героя Вайлдового роману. Наприклад, це Дезессент, головний персонаж французького письменника Шарля Марі Жоржа Гюїсманса у романі «Навпаки». Більшість дослідників вважають, що доля головного героя Доріана Грея певною мірою нагадує долю бальзаківського Рафаеля де Валантена, героя твору О. де Бальзака «Шагренева шкіра», також цей роман порівнюють із «Фаустом» Гете та «Мельмотом Блукачем» Метьюріна.

Дослідникам творчості Вайлда вдалося встановити певні зв'язки роману Вайлда з такими скарбами світової культури, як опера Р. Вагнера «Таннгейзер», з поемою «Фауст» Й. В. Гете, а також з творами Вільяма Шекспіра. В одному з епізодів роману Доріан слухає «Таннгейзера» у театрі, і це вибір опери не є випадковим, оскільки її сюжет нагадує події в романі, а

саме – трагічну любовну лінію Доріана і Сибіли Вейн. Неперевершений співак Таннгейзер настільки зачаровує богиню Венеру своїм співом, що вона пропонує йому своє кохання і вічне життя. Спочатку Таннгейзер погоджується залишити звичайний світ і жити із богинею, але згодом йому стає нудно і він повертається на землю. Втім, він не знаходить там розради і залишок життя проводить у сумі та у пошуках втраченого кохання.

З «Фаустом» роман О. Вайлда ріднить сама ідея про пошук засобів довічного збереження молодості та життя. Так само, як і Фауст, Доріан Грей отримує надзвичайні можливості, але платить за них надто страшну ціну. І Доріан, і Фауст призводять жінок, які їх кохали, до загибелі, і стають причиною смерті їх братів, які бажали помститися. Втім, на відміну від Фауста, Доріан не заключав прямого контракту з дияволом, але образ його цинічного та безпринципного друга Генрі Воттона, який дає Доріану життєві настанови і скеровує його поведінку, може бути по трактований як своєрідна трансформація образу диявола в романі.

Також «Портрет Доріана Грея» містить численні алюзії на шекспірові тексти. Коли Доріан розповідає Генрі Воттону про Сибілу Вейн, він порівнював її з шекспірівськими героїнями – Джульєттою, Офелією, Імогеною, Розаліндою, Дездемоною. Трагічне кохання Сибілли до Доріана нагадує про історію Гамлета і Офелії, яку Принц Данський кинув, довівши тим самим до божевілля і самогубства.

Цей твір є яскравим прикладом інтелектуального роману кінця XIX сторіччя. У «Портреті Доріана Грея» Вайлд суперечить власній теорії про те, що мета життя є самовираженням. Оскар Вайлд робить картину «суддею» героя. Прикрашаючи усім сяйвом свого стилю проповідь аморалізму, вкладену в уста лорда Генрі, він визнає, що краса і жага насолоди не мають призводити до відмови від істинної моральності. Свого часу роман сприймався як проповідь естетського аморалізму.

«Портрет Доріана Грея» можна тлумачити по-різному, але не визнавати його безумовну неординарність і художню довершеність – неможливо. Критики, сперечаючись з окремих питань стосовно мистецьких позицій Оскара Уайльда, доходять спільного висновку про роман: це твір новий, складний і життєздатний. Свідченням цього є довголітнє життя роману, в якому кожне нове покоління читачів знаходить те, що співзвучне даному часу, що хвилює душу, збагачує розум, приносить насолоду, бо творчість великого англійського письменника Оскара Уайльда – то справжнє мистецтво.

ОСОБЛИВОСТІ УТВОРЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ СЕМАНТИЧНИХ НЕОЛОГІЗМІВ

Більшість семантичних змін базується на переносі номінації, за якого референти не мають спільних суттєвих ознак. Різновидами подібного переносу є метафора та метонімія. Ці процеси, основані на спільності предметів, відрізняються ступенем абстрактності. Метонімія відображає відносини, що реально існують між предметами зовнішнього світу, а також поняття, що з ними пов'язані. Метафора, що є більш абстрактною, базується на асоціативній подібності предметів або ознак цих предметів.

Оскільки для розумової діяльності людини характерними є образні асоціації, то досить поширеним механізмом утворення семантичних інновацій є метафоризація. Кількість семантичних неологізмів, утворених за допомогою метафоризації склала 50.

До них було віднесено такі лексичні одиниці, як *sunrise* «схід сонця» – «новий, перспективний»; *tiger* «тигр, тварина, що швидко бігає» – «країна, що швидко розвивається»; *flood* «повінь» – «флуд» (чисельні повідомлення великого об'єму, що не несуть корисної інформації та інші. За допомогою метафори був утворений і семантичний неологізм *can*, що походить від фігурального висловлювання *to be put in a ash can* «викидати» – «звільняти».

Отже, метафоризація є дуже актуальним процесом, який сьогодні спостерігається в англійській мові. За результатами нашого дослідження можна зробити висновок, що цей механізм є найпоширенішим при утворенні семантичних неологізмів.

Досить часто у якості механізму утворення семантичних неологізмів спостерігався метонімічний перенос, що базуються на асоціаціях, на реально існуючих зв'язках між поняттями. Кількість семантичних неологізмів, утворених за допомогою метонімізації, склала 5 одиниць.

Серед них можна виділити наступні лексичні одиниці: *desktop* «поверхня стола» – «настільний комп'ютер», *suit* «костюм» – «менеджер, адміністратор», *doorstep* «порог» – «агітувати виборців вдома», перспективний», *utility* «корисність» – «службова програма», *application* «застосування, використання» – «комп'ютерна програма».

У даному дослідженні нами також було виділені слова, що були створені за допомогою модифікації значення, тобто зміни значення слова за його семантичним об'ємом (розширення та звуження значення).

Серед лексичних одиниць, утворених у результаті розширення значення, можна назвати такі, як: *mafia* «мафія» – «будь-яка секретна спільнота, замкнене коло, клан»; *tipping point* «пік епідемії – «критична точка»; *event horizon* «горизонт подій, межа чорної діри» – «важливий або поворотний момент». Кількість семантичних неологізмів, для утворення яких використовувався механізм розширення значення, склала 8 лексичних одиниць.

Паралельно випадкам розширення значення нами були виділені також і випадки звуження значення у процесі утворення семантичних неологізмів: *power* «влада, повноваження» – «діловий, пов'язаний зі світом бізнесу»; *heavy* «тяжкий, важкий» – «серйозний»; *cohabit* – «спільно проживати» – «розділяти політичну або державну владу»; *resolution* «розкладання на складові частини; аналіз» – «роздільна здатність».

Отже, найбільш продуктивним механізмом утворення семантичних неологізмів є метафоричний перенос, коли слово, що вже існувало у мові, надається нове значення, що базується на асоціативних зв'язках. Кількість таких неологізмів склала 50 одиниць. На основі метонімічного переносу було утворено 5 семантичних неологізмів. Завдяки розширенню значення лексичних одиниць виникло 8 семантичних неологізмів, а завдяки звуженню – 9 таких інновацій.

УДК 811.111'42

Доновська К. В.¹, Підгорна А. Б.²

¹студ. гр. ГФ-310, ЗНТУ

²канд. філол. наук, доц. ЗНТУ

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНІВ У РОМАНАХ А. ХЕЙЛІ «IN HIGH PLACES» ТА Д. БРАУНА «DECEPTION POINT»

Хоча терміни завжди були і залишаються основною лексичною ознакою наукових і технічних текстів, їх функціонування зараз вже не обмежується лише сферою науки і техніки. Нерідко вони зустрічаються і у інших стилях. Зокрема, використання термінів є досить поширеним явищем у художній літературі, де вони виконують не лише свою основну функцію – номінативно-дефінітивну, а також інші функції, згідно з якими терміни набувають додаткового значення. Окрім номінативно-дефінітивної функції термінів, у художньому контексті виокремлюють текстотвірну, стилістичну, образну функції, а також функцію передачі іронії.

Вищезазначене зумовлює і певні труднощі при перекладі термінів з огляду на художній контекст їх використання. Переклад термінів у художніх текстах не вимагає точності, як у науково-технічних текстах, проте також

потребує особливої уваги з огляду на те, що художня література орієнтована на широкий загал.

В нашій роботі ми спробували проаналізувати способи перекладу термінів у романах А. Хейлі «In High Places» та Д. Брауна «Desertion Point». При дослідженні ми спираємося на класифікацію способів перекладу та перекладацьких трансформацій, запропоновану В. І. Карабаном.

Отже, аналіз показав, що найбільш поширеним способом перекладу переклад є переклад за допомогою словникового відповідника. Із романів можна навести такі приклади перекладу через пошук словникових відповідників: *civil servant* – громадський службовець, *stowaway* – безбілетний пасажир, *party in power* – правляча партія, *ground zero* – епіцентр, *bore hole* – свердловина, *stopcock* – засув.

Серед видів транскодування найбільш вживаними є адаптивне транскодування (*opposition* – опозиція, *catalyst* – каталізатор) і транслітерація (*immigrant* – іммігрант, *plankton* – планктон, *isopod* – ізопод).

Способом калькування перекладається невелика кількість термінів у романах, зокрема: *public hearing* – публічне слухання, *Oath of Allegiance* – клятва у вірності, *electromagnetic energy* – електромагнітна енергія, *crystal structure* – кристалічна структура.

Спосіб описового перекладу використовується лише для пояснення пояснення терміна, який може бути незрозумілим реципієнтам.

And just conceivably – based on Alan’s own affidavit to that effect – a judge might grant a writ of habeas corpus... a direction to bring the prisoner to court [2]. – І тоді можливо, що на основі **аффідевіта – письмових свідчень** самого Елана, **підтверджених під присягою**, суддя видасть наказ «хабеус корпус» – розпорядження доставити полоненого до суду.

Контекстуальна заміна також має місце при перекладі термінів, зокрема у реченні:

It’s not too late for the individual to escape the tragic prison to which an accident of birth has grimly sentenced him [2]. – Ніколи не пізно для людини уникнути позбавлення волі, на яке життєві обставини її **прирекли**.

Термін *sentence* перекладається як «приговорити». Приговорити може лише суд, а у цьому реченні мова йде лише про життєві обставини, які не дозволяють людині зробити власний вибір і жити на власний розсуд.

При перекладі було вжито також перекладацькі трансформації, а саме генералізацію і конкретизацію. Генералізація є більш вживаним способом перекладу у порівнянні *In fact, I just read a proposal yesterday from a company that wants to turn space into a mausoleum by launching the deceased into orbit* [1].

Термін *launch* перекладається як «запускати», проте цей переклад дозволяє використовувати його лише стосовно техніки. А у цьому реченні,

навпаки, мова йде про людей, тому ми генералізуємо значення терміна і перекладаємо як «відправляти».

Centered on the foremost section of rear deck, Rachel spied a familiar, one-man Triton submersible hanging on a giant winch [1].

Термін *submersible* перекладається як «підводний апарат для проведення досліджень». Цей термін часто зустрічається у романі, а тому при перекладі замінюємо його більш стислим і конкретизованим терміном «батискаф», який означає «підводний човен з апаратурою для спостережень, досліджень на великій морській глибині».

Більшість абrevіатур у романах перекладається відповідною абrevіатурою, зокрема: *ICBM* – МБР, *USN* – ВМС США; і відповідним словосполученням, зокрема: *QC* – королівський адвокат, *LLD* – бакалавр права, *IRS* – служба внутрішніх доходів, *EOS* – система спостереження за поверхнею Землі. Транскодування скорочення і повної форми скорочення при перекладі майже не застосовувалися.

Отже, до найбільш вживаних способів перекладу термінів у романах можна віднести переклад за допомогою лексичного відповідника, адаптивного транскодування і генералізації. Абrevіатури найчастіше перекладаються відповідною абrevіатурою і відповідним словосполученням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Brown D. Deception point [Електронний ресурс] / D. Brown. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.litmir.net/bd/?b=125823>.
2. Hailey A. In high places [Електронний ресурс] / A. Hailey. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.litmir.net/br/?b=126488>.

УДК 811.111'25 : 004

Іскакова Д. А.¹, Лазебна Н. В.²

¹студ. гр. ГФ-310, ЗНТУ

²канд. філол. наук, доц. ЗНТУ

ЛЕКСИЧНІ ІННОВАЦІЇ АНГЛОМОВНИХ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ: ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АСПЕКТИ

Швидкість спілкування сучасного глобального суспільства сьогодні супроводжується невпинним поповненням словникового складу англійської мови. Он-лайн комунікація сучасників, опосередкована засобами глобальної мережі Інтернет, зумовлює появу та входження лексичних інновацій до повсякденного вжитку за лічені місяці. Соціальні мережі як засіб масової інформації та динамічна площина спілкування є рушійною силою змін як в

суспільстві, так і в мові. Англійська мова є мовою-джерелом лексичних інновацій, які укорінюються по всьому світу адже із самого початку мережа Інтернет послугоувалася англійською мовою. Саме тому сучасному перекладачеві важливо зважати на прагматичні настанови англомовних адресатів та адресантів і передавати їх при перекладі, а також на лінгвальні характеристики лексичних інновацій сучасних англомовних соціальних мереж.

Наприклад, ще декілька місяців тому, лексема *tweet*, була маловідома. Сьогодні її сприймають, так само, як дієслово «*to google*» (перекл. «шукати»). Термін *google* є винахідливою вимовою терміна *googol*. Він позначає число, 10 в ступені 100, тобто одиниця з 100 нулями. Лексема створена Мілтоном Сіроттой, племінником американського математика Едварда Кайзера. Від цього слова походить назва компанії Google. Цей термін став частиною у десятках мов у всьому світі. Вважаємо, що ця лексема є саме терміном адже на думку сучасних дослідників (Р. К. Махачашвілі, О. М. Головка, Н. В. Таценко) з приводу науковості вищезгаданих термінів *tweet*, *google*, можна зазначити, що ці мовні одиниці є узуалізованими за межами первинних контекстів згідно із автоматизованими електронними базами даних WordSpy, WorldWideWords, The Jargon File. Відсутність нормативного або номенклатурного еквівалента зумовлює використання англомовного комп'ютерного неологізма як терміна. Наявність відповідних лексикографічних позначок у словниках, які вказують на приналежність вищезгаданих мовних одиниць до сфери обчислювальної техніки та в результаті власних дослідницьких спостережень і підрахунків, вказують на те, що ці новостворені лексеми та їх похідні є саме термінами.

У англомовних соціальних мережах продуктивними способами утворення лексичних інновацій є афіксація (*user*), телескопія (*Facecrook*), слово-/основоскладання (*handshake*). На жаль, сучасні лексикографи не встигають фіксувати перекладні еквіваленти інноваційних лексем англомовних соціальних мереж. Отже, перекладачеві слід не лише дібрати відповідник, адже в мові перекладу його може не існувати через відсутність у носіїв цієї мови позначеного поняттям об'єкта (референта), а ще й передати поряд із предметним значенням (семантикою) іновачії, її колорит (конотацію).

На нашу думку, у таких випадках можливо використовувати такі основні способи перекладу: транскодування (*iPodder* – перекл. айподдер, *bashtag* (*bash*(весела гулянка)+*hashtag* – перекл. бештер); калькування (*tweetstorm* (*tweet* + *storm*) – перекл. шквал твітів); *social notworking* – перекл. мережеве неробство); культурна адаптація (*family* (*friends* + *family*) – перекл. закляті друзі); та описовий переклад (*Googleganger* (перекл. досл. – Гугл бригадир) – Людина, яка має те ж ім'я, як ви, і чий он-лайн посилання змішується з вашими, коли ви запускаєте пошук Google на ваше ім'я).

Найчастіше ми вдавалися до описового способу перекладу та намагалися створити відповідник, який був би повністю прагматично адаптованим до ПМ. Розглянемо це на прикладі *Googleganger* (перекл. досл. Гугл-бригадир). Спочатку у дужках ми передали дослівне значення цієї лексеми, транскрибували першу її частину, дібрали відповідник до другої, і створили авторський неологізм – гугл двійник. Таким чином, ми адаптували вихідну лексичну одиницю задля адекватного сприйняття реципієнтами.

Цікавими прикладами є *Word of post* – Плітки і новини, які поширюються в Інтернеті, зокрема, через соціальні мережі або блоги. Пропонуємо варіант перекладу «сарафанне радіо», який передає функціональну навантаженість вихідної лексеми. Інший приклад – *Tweetup*. Ця лексема позначає зустрічі у реальному світі між двома або більше людьми, які знають один одного через онлайн-сервіс Twitter. Ми створили авторський неологізм – твітувати, що омовісно нагадує українське слово «байдикувати».

Отже, при перекладі інноваційної лексики англословних соціальних мереж ми керувалися тим, що переклад як своєрідний тип міжмовної та міжкультурної комунікації є креативним засобом, від якого залежить адекватне сприйняття структурно-семантичних та функціональних особливостей інноваційних лексем цієї галузі сучасниками.

УДК 81'255.4:82-2

Тимченко Д. Л.¹, Тарасенко К. В.²

¹студ. гр. ГФ-310, ЗНТУ

²канд. філол. наук, доц. ЗНТУ

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ ДРАМАТИЧНИХ ТВОРІВ: СТАН ВИВЧЕНОСТІ ТА ДОСЛІДНИЦЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ

Дослідження специфіки драматичних творів є актуальним для сучасного перекладознавства. Драму досліджували лінгвісти, що займаються лінгвостилістикою, паралінгвістикою, компаративістикою, прагматикою; літературознавці, історики літератури, літературні критики, представники семіотики, театрознавці – кожен під власним кутом обраної науки. І кожен з них не торкнувся тих теоретико-методологічних питань, які постають у процесі дослідження будь-якого аспекту. З одного боку, коли у нашій країні та за кордоном сформувалася загальна теорія перекладу, виникла необхідність у розробці жанрової теорії перекладу.

Переклад драматичного твору є складнішим за переклад великих епічних художніх форм, зокрема роману, і вимагає від перекладача володіння

досконалішою технікою компенсацій, оскільки зважаючи на відносно невеликий обсяг драматичного твору, автори нерідко «концентрують» стилістичні прийоми задля сильнішого впливу на читача або глядача. Перекладацькими аспектами драматичних творів займалися такі українські дослідники як В. Віноградов, В. Матюша, Т. Некряч, М. Новікова, П. Паві, Ю. Чала, І. Шама, Д. Швейцер, С. Баснет.

Сучасні перекладознавці не дійшли згоди щодо того, як правильно перекладати драматичний твір – орієнтовано на постановку (у центрі уваги – сценічність) чи на сам текст (у центрі уваги – читабельність), тому досі існує певна поляризація думок. Розмите уявлення про переклад драматургії викликане в основному тим, що жанровий розподіл у сучасному перекладознавстві здійснюється за принципом організації тексту (проза/поезія), а не за принципом родової диференціації (епос, лірика, драма).

Великий внесок в теорію художнього перекладу драматичних творів зробила С. Баснет. Вона першою серед перекладознавців визначила, що перекладач драматичних творів має зважати на два додаткові критерії, не актуальні при перекладі прози та поезії. По-перше – це сценічність, а по-друге – функція перекладу як окремого тексту.

Особливий підхід до перекладу драматичних творів визначив П. Паві. Дослідник вважає, що драматургічний переклад є не просто перекладом художнього твору, перекладач повинен усвідомлювати, що його продукт потенційно призначений для сцени, тобто для постановочного процесу. Однак дуже часто автори драматургічних перекладів схильні не враховувати «ситуацію висловлювання», властиву для театру: ситуацію проголошення тексту актором в певному місці і в певний час для конкретної аудиторії, яка сприймає одночасно і текст, і постановку.

Новий практичний підхід до перекладу драматичних творів запропонувала дослідниця Т. Некряч. Вона зауважує, що неспівмірність систем різних мов (на рівні фонетики, граматики, лексики, семантики, стилістики) у перекладі призводить до так званої асиметрії – розбіжності мовних знаків. Це зумовлює необхідність пошуку такого відповідника, який найповніше розкриває авторський задум. Т. Некряч виділяє 3 типи асиметрії при перекладі драматичних творів: системну, експлікативну і ситуативну. Системна асиметрія пов'язана із неспівмірністю мовних систем і зустрічається в будь-якому перекладі незалежно від жанру і стилю. Експлікативна асиметрія – це зазвичай стислі внутрішньотекстові коментарі й пояснення, що допускаються у тексті реплік для повнішого розуміння авторської інтенції. Ситуативна асиметрія передбачає широкий спектр заміन, здатних викликати в цільовій аудиторії реакцію, аналогічну сприйняттю того чи іншого елемента у вихідній аудиторії. Ситуативна асиметрія – розбіжність між оригіналом і перекладом, обумовлена конкретною текстуальною

ситуацією драматичного твору. Такий підхід дозволяє чітко структурувати перекладацькі стратегії при інтерпретації іншомовного драматичного твору, а також пояснити доречність чи небажаність певних відхилень від оригіналу.

Отже, художній переклад є значно складнішим за переклад будь-якого іншого жанру, адже він передбачає не лише двомовне перенесення, а й обмін двома культурами, включаючи обмін ідеями, емоціями та асоціаціями. Художній переклад драматичного твору — це тривалий та складний процес, який потребує вмінь та знань, творчої іскри й натхнення. В процесі перекладу, перекладач повинен зберегти як ідейно-сміслову і художню специфіку оригіналу, так і особливості авторської манери, тобто досягти такого впливу на читача перекладу, який здійснював текст оригіналу на носія мови.

УДК 82-92

Павлюк Т. В.¹, Лут К. А.²

¹студ. гр. ГФ-310, ЗНТУ

²канд. філол. наук, доц. ЗНТУ

ПРЕЦЕДЕНТНІ ФЕНОМЕНИ У СУЧАСНОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Прецедентні феномени (ПФ) становлять важливу частину національно-мовної картини світу, є ефективним засобом емоційної оцінки явищ чи персоналій. Такі феномени дозволяють стисло передати інформацію про текст-джерело або про певну значущу ситуацію [2, с. 43]. За дефініцією Ю. Н. Караулова, ПФ – це феномени, значущі для тієї чи іншої особистості в пізнавальних та емоційних аспектах, мають надособистісний характер, тобто добре відомі широкому оточенню цієї особистості, включаючи її попередників та сучасників, та тексти, звернення до яких відновлюється неодноразово в дискурсі цієї мовної особистості [3, с. 216].

Значущість для особистості у пізнавальному та емоційному аспектах слід розуміти як здатність ПФ викликати у реципієнта додаткові асоціації, що не перебувають на поверхневому рівні розуміння певного висловлення, а закладені у його зв'язках з попередніми текстами. Сам факт частої повторюваності певного висловлення не робить його прецедентним, якщо воно не має пізнавальної чи емоційної значимості, а використовується лише як засіб інформування. Емоційні та пізнавальні відношення допомагають відрізнити ПФ від крилатих висловів, цитат, прямих згадувань прецедентів, які не є емоційно значимими у контексті [3, с. 216–217].

Така специфічна особливість прецедентних феноменів активно використовується в публіцистичному дискурсі для залучення реципієнта до сприйняття проблеми, формування суспільної думки, причому акцент

переміщується власне з інформації на її оцінку, коментар або емоційне відтворення [4, с. 16]. У публіцистиці роль прецедентних феноменів передусім полягає у формуванні у реципієнта певного ставлення до проблеми, нав'язуванні оцінки, залученні емоційного фактора до сприйняття матеріалу [1, с. 10].

Отже, прецедентними є феномени, що добре відомі та зрозумілі усім представникам національно-лінгвокультурної спільноти, апеляція до яких постійно відновлюється у їх мовленні. Використання прецедентних феноменів, з одного боку, свідчить про рівень сформованості комунікативної компетенції мовної особистості та сприяє реалізації її мовленнєвих інтенцій – з іншого. Використання прецедентних феноменів у публіцистичному дискурсі ставить на меті лаконічно та яскраво вплинути на реципієнта, та сформувати необхідне ставлення до певної особистості або події. ПФ – важлива частина національної мовної картини світу, що визначає систему цінностей етносу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бриченкова О. С. Прецедентные высказывания в русскоязычном публицистическом дискурсе и их место в преподавании русского языка как иностранного: автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания» / О. С. Бриченкова. – Москва, 2007. – 24с.
2. Гришаева Л. И. Прецедентные феномены как культурные скрепы (к типологии прецедентных феноменов) / Л. И. Гришаева // Феномен прецедентности и преемственность культур. – Воронеж: Воронежский государственный ун-т, 2004. – С. 15–46.
3. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М.: Наука, 1987. – 264 с.
4. Мельник Ю. А. Прецедентні висловлення пісенного походження у сучасному російськомовному публіцистичному дискурсі : автореф. дис. канд. філол. наук : 10.02.02 / Ю. А. Мельник. – Сімферополь, 2011. –19 с.

УДК 811.111'42

Кизима А. А.¹, Костенко Г. М.²

¹студ. гр. ГФ-310, ЗНТУ

²канд. філол. наук, доц. ЗНТУ

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ «ПРИРОДА» У ПСЕВДОВІКТОРІАНСЬКОМУ РОМАНІ ДЖОНА ФАУЛЗА «ЖІНКА ФРАНЦУЗЬКОГО ЛЕЙТЕНАНТА»

У вікторіанській літературі вагоме значення мав концепт «природа». Твори епохи вікторіанства сповнені описів природи, пейзажів, символів природи, серед яких найчастіше зустрічаються такі, як море, пустки,

природні явища (дощ, гроза), що допомагають яскраво виділити певні риси персонажів, відтворити їх внутрішні переживання та духовний світ. Великий вплив на життя, а тому і на творчість письменників часів вікторіанства, мала теорія Ч. Дарвіна «Про походження видів шляхом природного відбору». У творчості сучасних англійських письменників (А. Байєтт, П. Акройда, Г. Свіфта, Дж. Діскі, Дж. Фаулза, С. Уотерс) ми спостерігаємо відтворення вікторіанського тексту взагалі, реконструювання основних мотивів, сюжетів вікторіанської літератури та культури.

Джон Фаулз, наприклад, у романі «Жінка французького лейтенанта» в якості епіграфів до глав використовує численні уривки творів Т. Гарді, Д. Остен, А. Теннісона, а також уривки вчення Ч. Дарвіна «Про походження видів», таким чином постійно поєднуючи вікторіанство та сучасний твір.

Фаулзівська концепція природи базується на принципі гармонічного співіснування природи та людини, неподільності духовного та матеріального начал. За такою шкалою Джон Фаулз оцінює ступінь розвитку тієї чи іншої національної культури, національної самосвідомості, тобто вони стають однією із найважливіших складових категорії національної ідентичності. Якщо розглянути концепт «природа» у творі Джона Фаулза «Жінка французького лейтенанта», використовуючи шість лексико-семантичних полів експлікації даного концепту, а саме: «вода», «атмосферні явища», «небесні тіла», «поверхня землі», «фауна», «флора», то можемо помітити, що у творі даний концепт реалізується через всі перераховані ЛСП.

Важливу символічну роль у розкритті проблематики роману відіграє пейзаж, який у Фаулза сповнений таємницями, волею, життєдайною силою та відіграє важливу роль, адже на його тлі набагато яскравіше виділяються усі тонкощі людської душі та набагато чіткіше можна побачити найменші деталі поведінки героїв. Не випадково Сарі, не зважаючи на всі заборони місіс Поултні, до впадоби саме заміські, дикі ділянки природи, де проходять і її побачення із Чарльзом.

На тлі чудового недоторканного світу природи, який живе своїм власним життям, автор описує Сару, таким чином розкриваючи нам її внутрішній світ та довершуючи її образ. Крім того, звертаючись до світлих образів природи, автор допомагає нам зрозуміти якою саме сприймає та бачить її Чарльз. *«She stood obliquely in the shadows at the tunnel of ivy's other end. She did not look round; she had seen him climbing up through the ash trees. The day was brilliant, steeped in azure, with a warm southwesterly breeze. It had brought out swarms of spring butterflies, those brimstones, orange-tips and green-veined whites we have lately found incompatible with high agricultural profit and so poisoned almost to extinction».*

Фаулз демонструє єдність людини та природи: «*Flowers became eyes, stones had ears, the trunks of the reproving trees were a numberless Greek chorus*», крім того зображуючи природу наче як окремого героя твору.

Море у романі як втілення безмежної свободи виступає лейтмотивом. Автор наводить такий уривок із твору Томаса Гарді, представника напрямку вікторіанства, в якості епіграфу до одного з розділів «Жінки французького лейтенанта»:

*«Stretching eyes west Over the sea, Wind foul or fair, Always stood she
Prospect-impressed; Solely out there Did her gaze rest, Never elsewhere
Seemed charm to be».*

У море пішов псевдо-коханий Сари, на якого вона чекає, стоячи на краю мола; біля моря проходять потаємні зустрічі Сари та Чарльза, що кардинально змінюють його долю; через море він відправляється на інший вільний континент у пошуках повноцінного життя; закінчується роман проведеним символічною паралелі між людським життям (рікою життя) та водною стихією, яка втілює у собі безмежність буття.

УДК 811.112.2:004

Тарасова К. М.¹, Гура Н. П.²

¹студ. гр. ГФ-310, ЗНТУ

²канд. філол. наук, доц. ЗНТУ

СТРУКТУРНО-ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКИХ КОМПЗИТИВ КОМПЮТЕРНОЇ СФЕРИ

Динаміка розвитку інформаційних та комунікаційних технологій сприяє збагаченню і постійному поповненню професійної комп'ютерної лексики, а словоскладання було і є одним з найпродуктивніших способів утворення нових термінів. В свою чергу, популярність композитив пояснюється їхньою компактністю та цільнооформленістю.

На основі структурно-типологічного аналізу 800 складних термінів з професійних журналів та комп'ютерних сайтів та, залежно від кількості компонентів, термінологічні сполучення можна поділити на дво-, трьох-, чотирьохкомпоненті. Найбільш розповсюдженим типом складних комп'ютерних термінів є двокомпонентні терміни (78% – 624 термінологічні одиниці). Наприклад: *die Adressierung + das System = das Adressierungssystem, die Bewegung + der Sensor = Bewegungssensor, das Bild + der Punkt = der Bildpunkt.*

Трьохкомпонентні терміни представляють групу, яка складається з 163 термінологічних одиниць (20%), напр.: *der Fernseher + die Aufnahme + der Raum = der Fernsehenaufnahmerraum, zwei + der Komponent + der Toner = der*

Zweikomponententoner, der Wechsel + die Kehre + das Zeichen = das Wechselverkehrszeichen.

Кількість чотирикомпонентних складних термінів не велика – 13 термінологічних одиниць (2%): *breit + das Band + der Laut + der Sprecher = der Breitbandlautspreche, der Speicher + die Karte + lesen + das Gerät = das Speicherkartenlesegerät, der Ruck + die Projektion + das Bild + der Schirm = der Rückprojektionsbildschirm.* Це пояснюється тим, що композити, що утворені з більше ніж трьох основ, ускладнюють розуміння та не виконують умови стислості та чіткості, яким повинен відповідати термін.

Морфологічний аналіз складних термінів німецької комп'ютерної термінології показав, що вони мають різні складові частини. Оскільки термінологія комп'ютерної галузі має субстантивний характер, то другим компонентом найчастіше виступає іменник, а у якості першого компоненту можуть виступати іменник, прикметник, прислівник, числівник, прийменник та частка.

Продуктивність різних частин мови у творенні термінів-композитів не однакова. Найбільшу функціональну активність мають основи іменників. Найпродуктивнішою є модель – $S+S=S$ (569 терміноодиниць, 71%): *die Adresse + die Übersetzung = die Adressenübersetzung, die Adressierung + das System = das Adressierungssystem.*

У комп'ютерній термінології німецької мови тричленні та чотиричленні терміни використовуються набагато рідше ніж двокомпонентні. Зазвичай вони утворюються за моделями: $S+S+S=S$ (135 композитів, 16,9%), $S+S+S+S=S$ (9 композитів, 1,1%): *der Rücken + die Projektion + das Bild + der Schirm = der Rückprojektionsbildschirm, der Quell + der Text + die Formatierung + die Funktion = die Quelltextformatierungsfunktion.*

Поповнення словникового складу сучасної німецької мови відбувається також шляхом напливу запозичених одиниць. У комп'ютерній термінології складні слова також утворюються за допомогою греко-, латино- та англійських основ.

Як правило, греко-латинські елементи представлені кореневими морфемами латинських та грецьких слів. В німецькій мові їх продуктивність обґрунтована історично, оскільки латинська мова стала базою для її формування. Кількість термінів греко-латинського походження у вибірці складає 15 терміноодиниць (2%), наприклад: *der Telefonnetz, die Mikroelektronik, der Mikrofonverstärker.*

Сьогодні на світовому ринку електроніки провідними є англійські фірми-виробники обчислювальної техніки та програмного забезпечення. Переїнявши нововведення у техніці, носії інших мов не в змозі швидко створити власні еквіваленти, тому в складних комп'ютерних термінах часто

трапляються англомовні основи (11% від усього загалу), напр.: *das Laserlicht, die Impulspause, der Mausadapter*.

Отже, в комп'ютерній термінології найпоширенішими є двочленні терміни, рідше трьох- та чотирьохчленні, оскільки композити, які утворені з більше двох основ, ускладнюють розуміння та не виконують умов стислості та чіткості. Найпродуктивнішими моделями є ті, які утворені на іменникових складових, що пов'язано з браком лексичних одиниць для номінації нових предметів та явищ. Основними джерелами запозичень комп'ютерних термінів стали англійська, латинська та грецька мови. Хоча, більшість термінологічних запозичень підпорядковуються загальним адаптаційним принципам, суттєвих змін вони зазнають на морфологічному рівні, що вимагає подальших досліджень.

УДК 811.111'42

Савченкова О. Р.¹, Костенко Г. М.²

¹студ. гр. ГФ-310, ЗНТУ

²канд. філол. наук, доц. ЗНТУ

РОМАН «АНГЛІЯ, АНГЛІЯ» ДЖ. БАРНСА: ХУДОЖНЯ РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Під «національною ідентичністю» слід розуміти сукупність особливостей національної ідеї, менталітету і взаємин із суспільством. Поняття «англійськість» описує особливості національного характеру і способу життя англійців.

У романі «Англія, Англія» письменник відтворює звичаї та образ життя британців. Розмірковуючи над таким поняттям, як «англійськість», автор аналізує найбільш стійкі «штампи», що склалися в англійській культурі і поширилися за межі Британії. У широкому значенні національна ідентичність – це набір кліше, які приписують певній нації і які, будучи зібрані воедино, відтворюють узагальнену картину країни. Це фрагменти, розрізнені і перекручені відомості колись отриманої інформації на уроках географії, історії, які у вигляді стійких кліше осідають в індивідуальній або колективній пам'яті.

Дж. Барнс пропонує власну символіку національної ідентичності Англії, яка пов'язує індивідуальну та суспільну психологію, особистісну та національну ідентичність, символічним утіленням яких постає насамперед гра-пазл Марти Кокрейн «графства Англії». Події приватного життя Марти, серед яких не тільки приємні, сприймаються, тим не менш, як ідеалістичний і одночасно справжній портрет країни – портрет, в якому рівно стільки правди, скільки і повинно бути. Барнсу вдалося втілити у романі поєднання особистого і загальнонаціонального в межах конкретного людського сприйняття.

У романі «Англія, Англія» Барнс, прагнучи до стандартизації культурних цінностей і намагаючись на все нависити ярлик, звертається до теми національної ідентичності в іронічному ключі. Багато аспектів життя Лондона – королівська сім'я, Біг Бен, «Таймс», червоні автобуси, червоні телефонні кабіни та інше, є символами всієї Англії, укладаючи в собі її багатовікові культурні традиції, він обіграє їх з точки зору поверхневого сприйняття масовою свідомістю, перетворює їх в стереотипи, які можуть бути відтворені у будь-якому контексті.

Самоідентифікація нації відбувається завдяки наявності спільного минулого для всіх її представників, тобто образ країни лежить в основі національної самосвідомості, яка завжди локалізована у минулому, у національних героях та міфах.

УДК 81'373=11

Тращенко А. Ю.¹, Волошук В. І.²

¹студ. гр. ГФ-310, ЗНТУ

²канд. філол. наук., доц. ЗНТУ

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКОЇ АРХІТЕКТУРНОЇ ЛЕКСИКИ ТА ЇХ ЗБЕРЕЖЕННЯ В ПЕРЕКЛАДІ

Архітектурна лексика відображає одну з найбільш стародавніх галузей знань, що складають невід'ємну частину людського досвіду.

Архітектурна лексика все частіше стає об'єктом дослідження, не тільки в російській, але й в українській, англійській та німецькій мовах [1; 2].

Аналіз показує, що основними способами словотворення є префіксація, суфіксація та словоскладання. Найбільш продуктивними при утворенні німецьких архітектурних термінів є такі префікси: **be-**: *Bebauung* (f) – *забудова*; **ver-**: *Verwaltungsbau* (m) – *будівництво адміністративних будівель*; та напівпрефікси: **haupt-**: *Hauptbauelement* (n) – *основний елемент конструкції споруди*; **hoch-**: *Hochhaus* (n) – *висотна будівля, багатопверховий будинок*; **neben-**: *Nebenraum* (m) – *підсобне приміщення*.

Найпоширенішими суфіксами при творенні архітектурних термінів є: **-ung** (*Gestaltung* (f) – *оформлення; конструкція*); **-keit** (*Hochräumigkeit* (f) – *високе велике приміщення*); **-tion** (*Marmorimitation* (f) – *штучний мармур, імітація під мармур*; *Steinkonstruktion* (f) – *кам'яна конструкція*).

Більшість архітектурних термінів німецької мови утворюються таким способом як словоскладання. Як показує проведений аналіз, у галузі архітектури найрозповсюдженішими є двокomпонентні словосполучення утворені за моделями: **(S+S)**: *Baukörper* (m) – *корпус споруди, архітектурний організм*; **(A+S=S)**: *Flachdach* (n) – *плоский дах*. Далі йдуть

трикомпонентні: (**S+S+S=S**): **Erdgeschoßfenster (n)** – вікно першого поверху; (**Adj+S+S=S**): **Hauptbauelement (n)** – основний елемент конструкції споруди; (**Num+S+S=S**): **Dreieckgiebel (m)** – трикутний виступ. Та наявна незначна кількість чотирикомпонентних: (**V+S+S+S=S**): **Backsteinfußboden (m)** – цегляна підлога;

Згідно з лексико-семантичними особливостями архітектурних термінів можна виокремити такі семантичні групи:

1. Види споруд (**Fachwerkbau (m)** – фахверкова споруда; **Gesellschaftsbau (m)** – громадська споруда.); 2. Види матеріалів (**Backstein (m)** – цегла (обпалена); **Falzziegel (m)** – черепиця.); 3. Види дахів (**Kaiserdach (n)** – шоломоподібний дах; **Kuppeldach (n)** – куполоподібний дах); 4. Види сходів (**Fachwerkterre (f)** – наскрізні сходи; **Hintertreppe (f)** – чорні сходи); 5. Різні типи вікон (**Rundfenster (n)** – кругле вікно); 6. Будівлі різноманітних форм (**gestrecktes Gebäude (n)** – прямолінійна будівля; **Rundbau (m)** – кругла будівля, споруда); 7. Види декору споруд (**Arabeske (f)** – арабеска; **Skulpturschmuck (m)** – скульптурна прикраса).

При перекладі на українську мову німецьких архітектурних термінів використовуються такі способи як: транскодування (**Aedicula (f)** – (лат.) Едікула (ніша в стіні для установки статуї; **Arabeske (f)** – арабеска; **Atrium (n)** – атриум; **Balkon (m)** – балкон); калькування (**Baukeramik (f)** – будівельна кераміка; **Ecksäule (f)** – кутова колона; **Fassadenturm (m)** – фасадна вежа); добір словникового відповідника (**Falzziegel (m)** – черепиця; **Giebel (m)** – фронтон; **Kabuse (f)** – темна комірчина, бідна маленька квартира); іноді описовий переклад (**Aräostylos (m)** – будова з далеко розставленими колонами (відстань між осями не менше 4 діаметрів колон); **Fächerfenster (n)** – вікно, верхня частина якого складається з розташованих віялом напівкіл (в романській архітектурі); **Nullenergiehaus (n)** – енергоефективний будинок з нульовим балансом споживання і виробництва електроенергії).

Отже, з проведеного дослідження можна зробити висновок, що основною структурною особливістю німецьких архітектурних термінів є те, що більшість слів утворено словоскладанням. Словоскладання є одним з могутніх джерел розвитку й поповнення словникового складу не тільки архітектурної лексики, а й самої німецької мови, що вирізняє її серед інших мов. Досліджувана лексика німецької мови представляє інтерес з точки зору семантики, оскільки тут наявна велика кількість терміноодиниць, які потребують класифікації та впорядкування.

Німецькі архітектурні терміни, як окрема терміносистема, мають перспективи подальших лінгвістичних досліджень, оскільки цей прошарок лексики був не в достатній мірі досліджений у вітчизняній лінгвістиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гринев А. С. Сопоставительный анализ английской и русской архитектурной терминологии: На материале тематического поля «Теория и

история архитектуры»: дисс канд. филол. наук : 10.02.20 / Гринев Александр Сергеевич. – Москва, 2004. – 213с.

2. Думанська Л. Б. З історії походження української архітектурної термінології / Л. Б. Думанська // Культура народів Причорномор'я. – 2011. – № 208. – С. 153-155.

УДК 82-31 : 821.111

Колотило Д. С¹, Кузнецова М. О.²

¹студ. гр. ГФ-322, ЗНТУ

²канд. філол. наук, старш. викл. ЗНТУ

ФЕНОМЕН «ЧІКЛІТ»: ТРАДИЦІЇ ТА НОВАТОРСТВО

Жіноча література кінця ХХ – початку ХХІ ст. є унікальним явищем, яке не має аналогів в історії всесвітньої літератури. Постфеміністичні любовні романи («*chick lit*» – англ. «*chick lit*»), продюзовані жінками і присвячені долям і жіночим проблемам, мають унікальні стилістичні, композиційні та сюжетні особливості. Задля точнішого розуміння сутності феномену «*chick lit*» необхідно, перш за все, розглянути поняття «*постфемінізм*», яке на початку 90-х років ХХ ст. з'явилося в Європі як фемінізм нового типу, що ставить на перше місце гендерні відмінності.

Міркування про справжнє покликання жінки, її життєву позицію відображають основні тенденції в розвитку постфемінізму, який має значні розбіжності з феміністськими догмами. Феміністки, підкреслюючи спільність інтересів всіх жінок і своє протистояння інтересам чоловіків, вважали, що за допомогою нових законів вони допоможуть жінкам всіх соціальних верств вирішити певні проблеми. Для їхньої ідеології був характерний колективізм, що виключає можливість розвитку та реалізації особистісних якостей кожної конкретної жінки. Права жінок розглядалися саме в аспекті колективного протистояння вимогам чоловіків, а не у течії їх індивідуальної самореалізації.

Постфеміністська концепція передбачає гармонійний розвиток жінки, відкриває їй доступ до всіх сфер сучасного життя. Одна із значущих характеристик постфемінізму – заперечення і неприйняття жінками ідей фемінізму. Існування фемінізму визнається як історичний факт, що не представляє жодного практичного інтересу. Література постфемінізму прямо або побічно проголошує і затверджує саме такий принцип. Постфемінізм бачить в жінці не жертву, а рішучу й привабливу переможницю. Виникнення і затвердження постфемінізму в соціумі знайшло своє відображення у бурхливому розвитку жіночої літературної творчості, яка дала поштовх розвитку чікліта.

Родоначальницями постфеміністичного любовного роману стали Хелен Філдінг, Софі Кінсела і Кендес Бушнелл, яким вдалося максимально

реалістично відтворити життя сучасної жінки з усіма її мінливостями і radoщами. Сучасний літературний жанр чікліт сформувався і отримав широку популярність в кінці ХХ – початку ХХІ ст. Термін «чікліт» було інтродуковано американськими письменниками Крісом Мазза і Джеффри де Шеллом у 1995 р. для іменування антології постфеміністської прози, тобто художніх творів другої хвилі фемінізму 90-х рр. Сам термін у перекладі з англійської мови означає «література для ципочок», альтернативним варіантом є найменування «жіноча література». Однак через свої доволі розмиті межі, це поняття може бути невірно інтерпретовано. Отже, як бачимо, спочатку термін «чікліт» мав певну негативну конотацію, в якій крився натяк на відсутність справжньої літературної цінності «жіночих» творів, у яких розкрито теми кохання, шлюбу, кар'єри і взагалі ролі жінки у постійно мінливому світі.

На процес розвитку і становлення чікліту вплинули ряд факторів, зокрема зміни в соціальній свідомості, що відбулися на межі століть, спричинили формування нового погляду на роль і місце жінки в сучасному суспільстві. На першому етапі становлення в чікліті була претензія на розкриття внутрішнього світу всіх жінок, але поступово головними героїнями стали забезпечені представниці верхнього шару середнього класу, які за професією були телеведучими, арт-директорами, світськими оглядачами, юристами.

Так, у романі «Дівчина та привид» Софі Кінсела викладає й інтерпретує ідеї постфемінізму, вкладаючи їх в уста своєї героїні та її двоюрідної бабці, яка стала їй справжньою подругою. У творі простежуються постфеміністські ідеї, втілені в роздумах головної героїні. Наприклад: «But anyway. Just look at me! Energetic. Refreshed. Straight eyeliner. Crisp stripy to» – «Але погляньте на мене зараз! Енергійна. Бадьора. Очі підкреслено ідеально. Блузка пахне свіжістю». У цій фразі абсолютно чітко простежуються основні постулати постфемінізму, а саме зображення сили волі, бажання доказати, що жінка не є слабкою, а може впоратися з будь-якими проблемами.

Отже, чікліт, як літературний напрям кінця ХХ – початку ХХІ століть, з'явився віддзеркаленням тих перетворень, які мали місце в тогочасному суспільстві та які призвели до появи нового бачення жінки, її місця і ролі у світі та соціумі. У постфеміністичних любовних романах відбувається зміна цінностей, трансформуються жіночі ролі. Жінка стає професійно успішною, сімейна сфера більше не розглядається як пріоритетна. Для жінок нового покоління дуже гостро стоїть питання вибору між кар'єрними досягненнями та особистим життям. У результаті з'являється ціла серія книг, присвячених темі самотності і проблемам жінок-кар'єристок, що терплять невдачі в стосунках з чоловіками. Жінки-автори відкрито заявляють про свої емоції, розмірковуючи на сторінках своїх любовних романів про причини самотності і проблеми соціально успішних молодих жінок.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ БАГАТОКОМПОНЕНТНИХ ТЕРМІНІВ ТА СПОСОБИ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ В ПІДМОВІ ГАЛУЗІ БІОТЕХНОЛОГІЙ

Формування лексичної системи підмови біотехнологій характеризується наявністю наступних комплексних ознак: 1) системність як результат штучного впорядкування термінів, що відображають поняття біотехнологій, в окрему мікросистему; 2) цілісність, яка забезпечується внутрішніми концептуальними понятійним зв'язками і відносинами; 3) стабільність (стійкість), що зберігається в цілому при появі нових або зникненні старих понять; 4) структурна складність елементів терміносистеми, що йде по наростанню, де багатоконпонентні терміни кількісно перевершують однослівні терміни; 5) наявність у терміносистемі запозичень, обумовлене рядом екстралінгвістичних факторів; 6) присутність в терміносистемі як «повних», так і міжваріантних (по лінії англійської мови та її американського варіанту) синонімів, а також антонімів; 7) існування значного пласта мотивованих одиниць, в тому числі термінів, в структурі яких відзначені елементи змісту концепту або концептуальної структури; 8) наявність певної кількості конотативних термінів (в результаті семантичного перенесення).

Дослідження термінів біотехнології показують, що за своєю структурою біотехнологічні терміни розподіляються на однослівні лексеми та словосполучення. В залежності від кількості компонентів і від характеру відносин між ними розрізняють двокомпонентні та багатоконпонентні терміни. Вони визнані оптимальним мовним засобом у сфері актуальної номінації в сучасній науці.

Двокомпонентні словосполучення, тобто терміни, до складу яких входять два повнозначних слова, належать, головним чином, до таких структурних типів:

N+N (nucleotide sequence, pesticide resistance, resistance management, semantic codon, stem cell, radiation genetic, gene therapy),

A+N (structural gene, asexual reproduction, bacteriostatic agent, biological resources, monoclonal antibody),

N+Prep+N (culture of cells, hybridization of cells, labeling of foods),

Past Participle+N (biobased products, linked genes/markers, relaxed plasmid, conserved sequence, applied research),

Present Participle+N (flanking region, joining (J) segment, immortalizing oncogene, reading frame, transforming oncogene),

N+Gerund (cell engineering, gene splicing, mutation breeding, molecular farming, cromosome walking, antigenic switching, alternative splicing).

Серед тричленних словосполучень зустрічаються власне словосполучення та лексичні одиниці з перехідним статусом: *gene expression profiling, genetically modified organism, plant-incorporated protectants, single nucleotide polymorphisms, herbicide-tolerant crop, polymerase chain reaction, recombinant DNA molecules, recombinant DNA technology, soil conservation practices, open reading frame, variable surface glycoprotein.*

Серед тричленних словосполучень невелику кількість становлять прийменникові конструкції: *vertical transfer of genes.*

Серед термінів, що складаються з чотирьох слів, так само зустрічаються власне словосполучення та лексичні одиниці з перехідним статусом: *restriction enzyme cutting site, utilization of farm animal genetic, restriction fragment length polymorphism.*

Серед термінів-словосполучень найбільшу частку складають двохслівні, решта – словосполучення з трьома та чотирьма компонентами. Максимальна кількість слів у складі терміна, які нам зустрілись – шість: *clustered regularly interspaced short palindromic repeats – кластерні короткі паліндромні повтори, розділені регулярними проміжками.* Слід зазначити, що при творенні англійських багатокомпонентних термінів підгалузі біотехнологій використовується такий тип лексичної трансформації як конкретизація.

Перекладаючи англійські багатокомпонентні терміни підгалузі біотехнологій на українську в першу чергу треба визначити головне слово і слова які його доповнюють. Дуже часто при перекладі термінів даного типу ми використовуємо вибір словникового відповідника, використання родового відмінку: *vertical transfer of genes – вертикальна передача генів*, застосовується змішаний переклад, наприклад, калькування + транс кодування: *citrullinated peptide – цитрулінований пептид.*

УДК 811.111 25.373

Михайліченко В. Р.¹, Хавкіна О. М.²

¹студ. гр. ГФ-322, ЗНТУ

²канд. філол. наук, доц. ЗНТУ

АНГЛО-УКРАЇНСЬКИЙ ПЕРЕКЛАД СТАТЕЙ ПОЛІТИЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

Сьогодні увагу всього світу прикуто до ситуації в Україні. Багато країн, і особливо сусідніх з нашою державою, не в змозі стояти осторонь від хвилюючих подій, оскільки в епоху глобалізації криза однієї країни так чи інакше впливає на всю світову спільноту. Політичні, економічні, суспільні

процеси, яким ми є свідками, не залишають байдужими не тільки політологів, журналістів, а й психологів, соціологів і, зокрема, лінгвістів-перекладачів, оскільки вони є тим «мостом», який єднає нації в інформаційному просторі. Як один із багатьох видів сфер людської діяльності суспільно-політичне поприще має свої особливості: лексичні, граматичні, стилістичні. Розкриттю лексичних особливостей політичної мови преси і присвячено пропонуване дослідження, а матеріалом для аналізу слугують приклади, отримані з текстів англomовних засобів масової інформації про події в Україні.

Однією з характерних особливостей мови політики є насиченість спеціальними термінами. Це – основа політичної мови преси. Однак вони повинні бути зрозумілими читачу, тому використання вузькоспеціалізованих термінів в даному випадку не допустиме. Найуживанішими афіксами та лексемами, термінодиниць є: 1) префікси: **anti-** (*anti-semitic actions*); **co-** (*cooperation*); **dis-** (*disintegrate*); **inter-** (*international monitors*); **over-** (*overshadow*) **pro-** (*pro-Kremlin insurgents*); **self-** (*self-proclaimed*); 2) суфікси: **-ence:** (*violence*) **-er, -or:** (*coordinator, ruler*); **-ion:** (*participation*); **-ist:** (*activist*); **-ment:** (*agreement*) **-ship:** (*hardship*); **-ty:** (*responsibility*).

Більшість проаналізованих термінів є інтернаціоналізмами (*leader*), вживання яких спрощує і полегшує розуміння носіями різних мов одне одного. Деякі інтернаціоналізми можуть бути схожі графічно або за звуковою формою, але мають різне місце наголосу (наприклад, *period – nepiód*).

Пароніми також можуть стати фактором, що впливає на якість перекладу текстів суспільно-політичної сфери. Наприклад: *adherence* (*суворе дотримання*) – *adhesion* (*склеювання, злипання*); *especially* (*надто*) – *specially* (*спеціально*) і т. д.

Для політичної мови, яка прагне стислості, також характерні загальноприйняті скорочення. Більшість з них мають відповідники. Найчисленнішою групою скорочень у політичній мові є назви організацій, Приклади: *OSCE* (*Organization for Security and Cooperation in Europe*) – *ОБСЄ* (*Організація з безпеки і співробітництва в Європі*), *SBU* утвореного від українського *СБУ* (*служба безпеки України*).

У мові політичних статей зустрічається велика кількість власних імен (географічних об'єктів, держав, персоналій, періодичних видань і т. ін.). Більша частина з них відтворюється цільовою мовою за допомогою транскрибування, наприклад: *Донбас – Donbass, Порошенко – Poroshenko*.

У політичній сфері можна зустріти велику кількість неологізмів. Це пов'язано з постійними подіями, що розігруються у суспільстві. Приклад: *stop terrorussia – зупинити терорРосію*.

Функціонування кліше в політичній сфері виправдане тим, що вони роблять інформацію стислою і зрозумілою для читачів, а також можуть викликають певні стереотипні спогади. Наприклад: *deadly cat and mouse game – смертельно небезпечна гра у кішки-мишки*.

Ще однією рисою статей політичної спрямованості у ЗМІ є наявність оцінної лексики. Це пов'язано з тим, що інколи журналіст повинен передати

комунікативні наміри мовця, як, наприклад, у наступному реченні: *Igor Konashenkov, a spokesman for the Russian defence ministry, called Kiev's claims «absolute rubbish» that «do not stand up to any criticism».*

Однією з найяскравіших ознак політичного стилю є використання особистих займенників *we, our, you* в узагальненому значенні: *«We will not give away one scrap of Ukrainian land. We will get back the Donbass ... and show that a very important aspect of our victory is our unity,» he said.*

Отже, мова статей суспільно-політичної спрямованості має ряд лексичних особливостей, таких, як насиченість загальнополітичними термінами, інтернаціоналізмами, паронімами, скороченнями (для зменшення об'єму тексту статті), власними іменами (географічних об'єктів, держав, персоналій, періодичних видань і т. ін.), неологізмами, кліше, оціночною лексикою та займенниками в узагальненому значенні. Тому перекладач суспільно-політичних статей повинен добре орієнтуватися у питаннях, пов'язаних із політикою і політологією, а також розуміти сутність політичних дискусій.

УДК659(73)

Хмелюк К. Є.¹, Куц Е. О.²

¹студ. гр. ГФ-310, ЗНТУ

² канд. філол. наук, доц. ЗНТУ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСКУРСУ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ США

З розвитком економіки і найбільших досягнень науково-технічного прогресу виникають нові і нетрадиційні форми реклами. Це, насамперед, пов'язано з промисловими переворотами, що відбувалися в різні часи. Поняття «соціальна реклама» з'явилося на початку ХХ століття саме у США у зв'язку з кампанією, проведеною громадською організацією «Американська цивільна асоціація» на підтримку та захист Ніагарського водоспаду від засмічення відходами при виробленні продукції енергетичними підприємствами.

Соціальна реклама – вид комунікації, спрямований на привернення уваги до найактуальніших проблем суспільства та його моральних цінностей. У США для позначення такого типу реклами використовуються терміни *public service advertising* і *public service announcement (PSA)*.

У США соціальна реклама є широко розвиненою формою комунікації, яку ініціюють суспільні, громадські, некомерційні організації, всілякі благодійні фонди, асоціації, церкви, школи, лікарні, університети. За обсягом розповсюдження соціальна реклама США розподіляється на загальнодержавну, міжрегіональну, регіональну та місцеву [3, с. 12]. Слід відмітити, що практично всі юридичні та фінансові питання соціальної реклами вирішуються в країні

Рекламною Радою (Advertising Council) – недержавною організацією, створеною в 1942 році, яка здійснює планування, розробку та розподіл суспільних рекламних програм в загальнонаціональному масштабі [3, с. 11]. Рекламна Рада є основним замовником соціальної реклами у ЗМІ країни. Саме Рекламна Рада вперше привернула увагу широкого кола громадськості країни до проблем неписьменності серед американців, насильства над дітьми, СНІДу.

Соціальна реклама не є гомогенним явищем. Засобами творення змісту комунікативних повідомлень у соціальній та інших видах реклами постають візуальні знаки (в телевізійній, друкованій, щитовій рекламі), аудіальні знаки (в теле- і радіорекламі), вербальні знаки (у всіх видах реклами) [2, с. 83–84].

Візуальні й аудіальні компоненти соціальної реклами (відеоряд, зображення, ілюстрації, шрифт, інтерліньяж, колір, композиція, звук та ін.), які використовуються в тісному взаємозв'язку з її вербальними компонентами сприяють ефективності рекламного повідомлення. Вони виконують інформативно-експресивну функцію, функцію впливу. Проте саме вербальний текст дозволяє «вибрати правильний рівень сприйняття та розуміння інформації» [1, с. 13].

Дискурс соціальної реклами має потужний потенціал зміни громадських еталонів і моральних орієнтирів, тому її можна віднести до невеликої групи соціальної комунікації, що мають вплив на суспільство в цілому. Як одна з форм комунікативного дискурсу, соціальна реклама відіграє важливу роль у формуванні певних психологічних і поведінкових стереотипів. Якщо дискурс реклами взагалі здатен створювати нові потреби, то дискурс соціальної реклами може впливати на формування більш складних психічних утворень, таких як світогляд, естетичні смаки, соціальні цінності, стиль життя, моральні цінності і та ін.

Ще однією відмінною особливістю дискурсу соціальної реклами є сама мова соціальної реклами, яка є особливою знаковою системою, призначена тільки для соціальної комунікації, а саме для залучення уваги до життєво важливих проблем суспільства, а також зміна поведінкової моделі суспільства. Особливістю даної мови є його доступність для розуміння в суспільстві. Така мова носить спрощений характер, наближений до розмовного стилю, яким користується те чи інше суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дмитриева Л. М. Социальная реклама / Л. М. Дмитриева. – М. : Прогресс, 2009. – 234 с.
2. Социальная реклама : [учеб. пособ. для студентов вузов, обуч. по специальностям «Реклама» и «Связи с общественностью» / [Ю. С. Бернадская и др.]; под ред. Л. М. Дмитриева. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2014. – 272 с.
3. Schuman D. Public service announcements in the USA / D. Schuman. – Chicago : Jones & Bartlett Learning, 2007. – 178 p.

СЕКЦІЯ «ДИЗАЙН»

УДК 658.512.2:75.05

Демиденко О. І. доц., засл. худож. України, зав. каф. «Дизайн» ЗНТУ

ДИЗАЙН І ЖИВОПИС

Принципи дизайн-освіти є загальними для організації навчального процесу і специфічні, характерні при підготовці фахівців з дизайну. Викладання практичного курсу академічного живопису в ЗНТУ спрямоване на оволодіння високою художньою образотворчою культурою, на здійснення основного завдання вищої художньої школи щодо підготовки висококваліфікованих фахівців-дизайнерів.

В ЗНТУ академічний живопис, як одна з найважливіших фундаментальних дисциплін, виховує творче мислення, ідейно-естетичні погляди, культуру кольору, здатну виражати найтонші почуття і настрої, гармонізувати колірно-речове середовище. Важливим завданням викладання живопису є виховання у студентів художнього бачення конкретно-предметного світу, природи, людини, інтер'єру, предметів побуту, а також вміння використовувати та розвивати кращі традиції класичної спадщини української й світової культури.

Як дизайн, так і живопис є не тільки предметами мистецтва у звичайному розумінні, а й становлять невід'ємну частину повсякденного ужитку, тобто є предметами утилітарними. Промисловий дизайн, реклама, інтер'єр, поліграфія – це ті сфери, де найбільш використовуються професійні навички художників-дизайнерів. Для того, щоб відповідати у майбутньому потребам ринку, як художнього, так і промислового, сучасному студентові спеціальності «Дизайн» необхідно набути відповідних знань у образотворчому мистецтві. Студенти, здобуваючи знання живописної майстерності та практичні навички, формують свою культуру.

Важливе місце в дизайн-освіті відіграє принцип наочності. Він є основоположним при вивченні багатьох фахових дисциплін, у тому числі й живопису. Наочність характеризується доведенням до свідомості студента предмета пізнання шляхом його візуалізації. Основною формою навчання живопису є етюд з природи. Процес вивчення природи в етюді повинен будуватись на нерозривному зв'язку всіх елементів образотворчої мови: композиції, малюнка, кольорових, тональних, пластичних, просторових і світлотіньових співвідношень.

Принципова вимога «Академічного живопису» – художнє відображення природи. Неможливо заперечувати значущість виховної та методичної ролі

класичного мистецтва, – це основа у викладанні дисципліни «Академічний живопис». Слід активніше застосовувати в практику вправи по стилізації реалістичного зображення за різними напрямками сучасного мистецтва – декоративного та абстрактного. Це допоможе майбутньому дизайнерові здійснити природний перехід до колористичного відчуття предметно-просторового середовища та окремих об'єктів дизайну.

Академічна школа має давні традиції та продуману педагогічну систему з перевіреною часом методикою викладання. Нею передбачено послідовність та ускладнення навчальних завдань: живопис натюрморту, інтер'єру, потім – голова людини, пів-фігура, фігура людини оголена, фігура людини одягнена. Автор пропонує в програмах з живопису для дизайнерів ЗНТУ збільшити кількість завдань з використанням формальної композиції. Завдяки цьому студент зможе розвивати здатність мислити абстрактно та вміння бачити формоутворюючі елементи в реальному світі, вільно вживати засоби «зняття зображення», стилізації, узагальнення тощо.

Добре розвинуті здібності до узагальнення у натюрморті, пейзажі, допомагають у таких галузях творчої діяльності, як промисловий дизайн, дизайн середовища, графічний дизайн, архітектура, живопис, скульптура тощо. Погане бачення цілісності, яке починає проявлятися у спеціалістів під час самостійної практичної роботи, – це просто недоліки їхньої фахової освіти. Причина цього не лише у байдужості студентів, а також у недостатній кількості спеціальної літератури з проблем колористики, у скороченні академічних часів на малюнок і живопис та у прогресуючій тенденції до спрощення завдань. Як наслідок цього, знижується загальний виконавчий рівень проектів, що є головним змістом практичної діяльності дизайнерів.

У живопису колір є головним виражальним засобом, що використовує все розмаїття найскладніших колористичних композицій. В дизайні колір є вже додатковим засобом, який має прикладне значення для підкреслення головної форми вираження, підсилення її змістовності. В цих випадках виявляються достатніми більш прості кольорові сполучення, що містяться, головним чином, в межах площини та об'єму, які сприймаються з однієї точки зору. Саме так проектні рішення фіксують кольорові тони та їхні сполучення у вигляді умовних проєкцій (розгорток).

Таким чином стає зрозумілим, що оволодіння означеними вище прийомами на заняттях живописом мають сприяти підвищенню якості проектної культури майбутніх дизайнерів.

ДИЗАЙНЕРСЬКА ТВОРЧІСТЬ ЯК СПЕЦИФІЧНИЙ СПОСІБ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ І ВІЛЬНОГО ОСВОЄННЯ СВІТУ

Всі особливості людини – від праці до мови і мислення – мають своїми засадами творчість, саме тому творчість є однією з істотних рис людини. Творчість «вписується» в основи процесу антропогенезу, що проявляється в особливостях людського мозку – його рухомості і пластичності, а не привнесенні ззовні. Адже саме суспільство (соціальність) є продуктом соціальної активності людей (суб'єктів творчості). Саме тому соціальна активність розглядається як така соціодіяльність, що являє собою креативно-епістемологічну активність людини в соціоконтинуумах.

Творчість – це властива лише людині здатність створювати нові дизайнерські цінності, які є засобом самовираження людини і можливі лише за умови цілепокладаючої активності свідомості та запитів суспільно-історичної практики, які залежать від онтологічно-соціальної активності індивідів в соціумі, від креативних актів соціально-культурного порядку.

Осмислення дизайнерської творчої діяльності включає вибір процедури дизайнерського проектування, процедури впровадження, моделі практичного втілення ідеалу, формулювання дизайнерського завдання, втілення проєктованого образу, моделі проєктованого об'єкта та практично ідеального об'єкта. Істотною особливістю цього процесу є вибір способу діяльності, у якій відбувається перетворення неідеального об'єкта в ідеальний. Творчим проектуванням прийнято називати процедуру створення моделі об'єкта, а не створення і впровадження самого об'єкта. Проте процедура впровадження дизайнерського ідеалу істотно характеризує процедуру проектування, позаяк остання повинна дати якраз такий творчий проєкт, щоб після його реалізації неідеальний об'єкт був перетворений на ідеальний. Процедуру творчого дизайнерського проектування можна здійснити, коли:

- а) об'єкт уже існує в соціумі і його слід вибрати і використати;
- б) коли модель об'єкта уже існує в сфері культури і його можна модифікувати чи модернізувати, використавши після дизайнерської обробки.

Проєктування є творчою діяльністю зі створення моделей таких об'єктів, упровадження яких в структурі неідеальних об'єктів переводить їх зі стану практично неідеального в стан практично ідеальний. Від неоптимального дизайнерського проектування творче проектування відрізняється тим, що із більшості можливих проєктних рішень вибираються

ті, які організують елементи в єдине ціле відповідно до критерію оптимальності і здійснюють вибір оптимальної моделі чи проекту. В загальному випадку в якості критерію оптимальності може слугувати ідеал, хоча вживаються й спеціальні конструктивні критерії. Оптимальне дизайнерське проектування, що передбачає актуальне виробництво здійснюваних проектів і вибір серед них, називається багатоваріантним. *Творче проектування* вирішує практичні завдання, доповнюючи неідеальну ситуацію новим об'єктом творчої діяльності. *Дизайнерське творче проектування* є синтетичною діяльністю, в якій використовуються: дані пізнавальної діяльності; дані ідеологічної діяльності; конструювання як спосіб вирішення проектних завдань (поряд з аналітичними способами).

Дизайнерська творчість включає наступні етапи:

- 1) розробка технічного завдання, в контексті якого виявляються висхідні дані;
- 2) розробка технічної пропозиції, в контексті якої дається аналіз – інформаційний, функціональний, соціологічний, естетичний, ергономічний, соціально-економічний;
- 3) ескізний проект – уточнюються художньо-конструкторські, ергономічні, кольорово-фактурні та інші рішення;
- 4) розробка технічного проекту – фіксуються кінцеві результати розробки. Саме дизайнерська творчість створює мрійника, фантазера, ясновидця, митця, вона детермінує специфічний творчий спосіб буття людини у світі.

Творчий підхід до дизайнерської діяльності виявляється в наступних сутнісних виявленнях:

- a) якісна новизна кінцевого продукту творчого акту;
- b) безпосередня відсутність цієї якості у висхідних передумовах творчості;
- v) будь-який творчий акт включає в себе інтелектуальний пошук і є продуктом гри внутрішніх інтелектуальних сил суб'єкта творчості;
- г) творчий пошук все більше визначається внутрішніми когнітивними зусиллями, а не хаотичними спробами безпосередніх поведінських рішень проблем за методом випадкового вибору варіантів суб'єкта творчості.

Спочатку дизайнерська творчість була вплетена безпосередньо у процес виробничої діяльності людини. Важливим стимулом дизайнерської творчості було подолання професійної замкненості, яка є багатогранною за своїми формами:

- 1) пристосування – застосування відомих виробничих об'єктів з неістотними змінами;
- 2) раціоналізація – перетворення технічних об'єктів на основі врахування конкретної обстановки;

3) створення оригінальних, яких раніше не було, предметів і виробів.

Таким чином, творча діяльність особистості – усвідомлена, активна діяльність людини, направлена на пізнання і перетворення дійсності; діяльність, що створює нові, оригінальні, ніколи раніше не створювані предмети та вироби, які сприяють подальшому розвитку культури. Творчий дизайнерський процес – це сукупність стадій роботи дизайнера як творчої особистості по втіленню замислу в безпосередню життєдіяльність. Вимога дизайнерської творчості – відображати назрілі потреби суспільства, розкривати людські уявлення про всебічний і цілісний розвиток особистості. Дизайнерська творчість виявляється в реалізації найдосконалішої ідеї, найвищої мети, і людина прагне досягти її через свою творчу діяльність. Мрія і фантазія – це крила людської свідомості, завдяки яким людина може піднятися над наявною дійсністю. Тому проблема дизайнерської творчості не замикається на індивідуальному суб'єкті, оскільки буття в його предметностях, надіях, контактах замикається на самому суб'єкті, але проблема ця не має загального плану вирішення, оскільки відкриття буття завжди досягається людиною через акти самозміни, через процеси особистісного розвитку, а також розвитку світу, соціуму. Творчий дизайнерський процес – це конкретне вирішення проектного завдання із застосуванням такого категоріального апарату дизайну, що включає розробку дизайнерської концепції, виокремлення конкретних цілей, аналіз об'єкта, проведення операцій проектування (моделювання, макетування), розробку проектної документації. Функціональний, морфологічний і технологічний аспекти дизайн-процесу включаються в художньо-образне проектування як важливий аспект художнього конструювання, пов'язаний із самим предметом дизайну – створенням цілісної форми предметно-просторових структур. Всі аспекти художнього конструювання пов'язані між собою і змістовно виражаються в образі речі чи виробу. В результаті творчого дизайн-процесу досягається цілісність матеріально-технічних і соціокультурних споживачьких властивостей виробу, які відрізняються вимогами, що висуваються до виробів промислового виробництва. Виявлення цих вимог відбувається в результаті спеціальних передпроектних і проектних досліджень, в яких дизайнер використовує методи й засоби природних і гуманітарних наук, мистецтва і техніки, об'єднуючи і перетворюючи їх відповідно до загальних цілей дизайнерської творчості, яка стає специфічним способом буття людини у світі.

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ 3D ПРИНТЕРУ

Ніколи раніше технології не розвивалися так нестримно. Буквально в течії одного покоління змінився сам принцип створення і впровадження у виробництво нових розробок. Те, що ще вчора називалося технічною революцією, сьогодні більше нагадує вибух. Відійшли у минуле звичні заводські КБ з цілою армією креслярів за кульманами. Рівень сучасних технологій дозволяють практично повністю автоматизувати створення макету: комп'ютерний ескіз за допомогою спеціальної технології тривимірного друку «виросують» шар за шаром на спеціальному 3D-принтері. Орієнтуючись на комп'ютерну модель, друкуюча голівка принтера вибудовує в просторі з сотень тисяч шарів переклеєного мілко-дисперсного порошку, що швидко твердіє, реальний об'єкт з досить високою мірою деталізації і необхідним забарвленням. Можливості роботи з кольором у таких принтерів не менші, ніж необхідно при друці кольорових фотографій.

Якість, швидкість... – фантастика, але є одне «але» – у подібних пристроїв є істотний недолік – вони шалено складні і коштовні. Цей украй витратний високотехнологічний процес, можуть собі дозволити лише окремі «досить не бідні» дизайн-студії. А створення 3D принтером макету у повний розмір, скажімо автомобіля, в осяжному майбутньому взагалі, як на мій погляд, не варто розраховувати. Реальнішим, і, як слідство, доступнішим варіантом сьогодні залишається макет, виготовлений вручну.

Кваліфікований макетник, застосовуючи різні інструменти і пристосування, може виготовити макет будь-якого рівня складності і найвищої якості. А головне, що ставить людину-творця поза конкуренцією: особисто я свято вірую – вираз «вклав душу» – не пустий звук. Сила теплоти людських рук здатна «одушевляти» предмети і ми навряд чи коли-небудь зможемо повною мірою усвідомити чарівну привабливість творчості. Жодна програма, як би детально вона не була розроблена, ні один принтер, яким би точним лазером він не був би оснащений, не в змозі відтворити енергетичну натхненність Майстра, я вже не кажу – мати цю енергетику.

В принципі, спрощений ручний варіант копіювального верстата не складно виготовити і в домашніх умовах. В основі його лежить побутовий ручний фрезерний верстат, який вручну завдяки направляючим вільно переміщується в площині (по довжині, ширині і висоті). Фреза верстата копіює те, що знімає пунктир з майстер-моделі. «Прогулявшись» таким чином, по майстер-моделі, ми в результаті отримуємо досить точну копію оригіналу, скажімо у дереві, або у іншому твердому матеріалі (все залежить

від призначення фрези). Тут знову ж таки хотілося б згадати про невгамовне бажання людини до творчості.

У світі сьогодні буквально бум на подібні вручну виготовлені верстати і пристосування. Вони прості, дешеві, виготовлені з доступних матеріалів, а головне – вони працюють! Я ні в якому разі не закликаю повертатися «в учора», але дизайнерів середньої ланки, не кажучи вже про студента, навряд чи «по кишені» देвайси високих технологій, а ось подібні «ноу-хау». в окремих випадках, можуть вирішити виниклі проблеми.

УДК 658.512.2:75.05

Дуднік М. Г. старш. викл. ЗНТУ

ЕРГОДИЗАЙН СУЧАСНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ АУДИТОРІЇ

Говорячи про ергодизайн, з певною обережністю можна навести асоціацію з виразом, що існує в храмах наук і мистецтв: «... тут і стіни навчають». Так кажуть про вузи, що володіють багатою історією та традиціями. Пояснюють це наявністю особливої енергетики в навчальних закладах.

Однак, відкидаючи метафізику подібних висловлювань і спираючись на науковий підхід, можна припустити, що матеріальне наповнення навчальних аудиторій створює інформаційне поле середовища приміщення. Вплив середовища існування на інтелектуальний потенціал людини описано в різних джерелах і досить відомо. Зокрема, можна стверджувати, що діти, які живуть у великих культурних мегаполісах, змалку вбирають велику кількість інформації, що надходить ззовні і володіють завидним кругозором в порівнянні з однолітками, позбавленими культурного оточення. Таким чином, можна говорити про інформаційний та інтелектуальний вплив навколишнього середовища на свідомість людини.

Перевішивши сказане в дослідну площину, має сенс проаналізувати ситуацію і сформулювати питання:

- як організувати середу, що мотивує до навчання і творчості?
- що є психологічною складовою ергодизайну?
- які необхідні дослідження для створення сучасної навчальної аудиторії?
- якими якостями повинна володіти соціальна група в умовах навчального процесу?
- як посилити когнітивні можливості людини методами дизайну середовища навчальної аудиторії?

Ергодизайн є новим видом проектної діяльності, відмінної від традиційного ергономічного та художньо-конструкторського проектування.

Феномен «ергодизайну» є взаємодія ергономіки та дизайну – двох самостійних галузей наукових знань, що мають свій концептуальний апарат, методологію, свої принципи наукових досліджень. А оскільки механізм ергодизайну полягає в об'єднанні засобів ергономіки та дизайну, термінологічне поле феномену «ергодизайну» широче і різноманітне.

Для того, щоб повною мірою зрозуміти сутність ергодизайну, причини його появи, сучасний стан і тенденції розвитку, необхідно розглянути детально кожен складову категорію. Вивчаючи тісну взаємодію ергономіки та дизайну, відомий дизайнер Д. А. Арзікан стверджував, що вона підвищує якість життя і технологічного середовища. Аналогічної думки дотримувався провідний ергономіст В. М. Муніпов, вважаючи, що «ергодизайн орієнтований на поліпшення якості життя людей, включаючи і життя на роботі».

У структурі ергодизайну акцент, в силу своєї смислової значущості, припадає на дизайн. У зв'язку з цим генеральною метою дизайну є перетворення матеріально-предметного середовища. Отже, людська діяльність, в широкому розумінні цього слова, здійснювана в предметному світі шляхом взаємодії з елементами цього світу з метою задоволення зростаючих людських потреб (в праці, відпочинку, спорті, освіті, тощо), створює основу для взаємодії дизайну та ергономіки в ім'я вдосконалення такого світу, з яким пов'язана життєдіяльність людини в усіх сферах його перебування.

Сучасний науковий підхід до проектування промислових виробів і предметного середовища немислимий без використання знань ергономіки. Саме тому головна теза однієї з фундаментальних робіт останніх років з людського фактору В. М. Муніпова і В. П. Зінченко говорить: «Будь-яка проектна творчість не може здійснюватися поза зв'язком з ергономікою».

Теоретична основа ергодизайнерського проектування – це концепція функціонального комфорту. Стан функціонального комфорту не має нічого спільного з бездіяльністю, навпаки, цей стан виникає в процесі ефективно виконуваної діяльності. Емоційним аспектом функціонального комфорту є задоволення від роботи. Таке задоволення багатовимірне. Окремими його компонентами є ставлення до мети, процесу, змісту і умов діяльності. Головним компонентом в структурі задоволення від роботи є ставлення до мети діяльності.

Функціональний комфорт можна розглядати як узагальнений критерій оптимізації системи «людина-знаряддя праці-робоче середовище», як оптимальний психофізіологічний стан людини в процесі активної діяльності, що виявляється у вигляді позитивних емоційних реакцій, і як критерій адекватності предметного оточення індивідуальним можливостям людини. Функціональний комфорт виступає мірилом ергономічної досконалості як окремих дизайнерських рішень, так і дизайн-проектів в цілому. Позитивне

емоційне ставлення до діяльності обумовлює адекватну мобілізацію психофізіологічних процесів, нервових і психічних функцій.

Сучасне суспільство живе в час інформаційних технологій, тому особливий інтерес представляють сфери когнітивної та організаційної ергономіка, як методи підвищення інтелектуального потенціалу і мотивування до творчості учасників освітнього процесу. Адже когнітивна ергономіка – це ергономіка пізнання, пов'язана, перш за все, з психічними процесами, а організаційна дозволить отримати практичні результати досліджень. Таким чином, існує необхідність підвищення когнітивних здібностей індивідуума навчальній аудиторії методами ергодизайну як інноваційного напрямку проектної діяльності. При цьому важливо, щоб діяльність учнів проходила з низькими нервово-психічними витратами (психофізіологічною ціною діяльності) і, навпаки, високим функціональним комфортом.

Розроблені деякі підходи у розробці ергодизайну.

Це *системно-діяльнісний підхід*, який можна проілюструвати словами: «Єдиний шлях, що веде до знання – це діяльність» Б. Шоу.

У доповіді міжнародної комісії за освітою для 21 століття під головуванням Жака Делора «Освіта: прихований скарб», сформульовано «4 стовпи, на яких ґрунтується освіта: навчитися пізнавати, навчитися робити, навчитися жити разом, навчитися бути» (Ж. Делор)

- Вчитися знати, що має на увазі, що навчається щодня конструює своє власне знання, комбінуючи внутрішні і зовнішні елементи.
- Вчитися робити фокусується на практичному застосуванні вивченого.
- Вчитися жити разом актуалізує вміння відмовитися від будь-якої дискримінації, коли, всі мають рівні можливості розвивати себе, свою сім'ю і свою спільноту.
- Вчитися бути акцентує вміння необхідні індивіду розвивати свій потенціал. По суті справи він визначив глобальні компетентності, необхідні людині, щоб вижити в сучасному світі.

Полефакторний метод – «метод одночасної реєстрації реакцій організму використовується для оцінки психофізіологічних параметрів у процесі виконання людиною різних видів сенсомоторної діяльності. Це відомий метод, за допомогою якого може вивчатися робота різних систем організму в процесі конкретної діяльності.

Анатомічний і антропометричний методи. Облік людського чинника при створенні техніки і формування середовища життя людини вимагає, насамперед, даних антропології. Сучасне розуміння антропології включає культурно-історико-соціологічні аспекти, в тому числі екологію, етику, культурологію. В даний час в науку повертається розуміння людини не тільки як тілесно-душевної істоти, але й духовної.

Потреба в ергономічних знаннях у проектуванні та дизайні визнається усіма фахівцями, які беруть участь у створенні предметного середовища. Разом з тим, подібні твердження часто носять декларативний характер.

Комплексне врахування людського фактору забезпечує не тільки більш ефективне протікання окремих фізіологічних і психологічних процесів у різних умовах зовнішнього середовища, вдале використання біометричних показників людини, але і позитивний вплив на діяльність людини в цілому.

Таким чином, для того, щоб відповісти на поставлені напочатку питання про ергодизайн сучасної навчальної аудиторії, необхідно врахувати ряд факторів, пов'язаних з різними аспектами людської природи і діяльності. Для створення оптимальних умов навчальної та професійної діяльності ще на передпроектному етапі розробляється ергономічна модель тимчасового і предметно-просторового рішення з передачею дизайнерам кількісних даних, що визначають оптимальні та допустимі межі функціонального сенсорного і моторного простору, його розміри, ціну відхилень від рекомендованих меж як виробу в цілому, так і окремих зон активності людини.

Ергономічне дослідження дозволяє запропонувати нову концепцію підходу до реалізації проектних робіт в галузі промислового дизайну. Воно передбачає включення в роботу ергономістів вже на ранній стадії проектування – операції обстеження. Етап роботи з предметною діяльністю користувача шляхом виявлення того, як оптимізувати психологічні та фізіологічні реакції працюючого за допомогою предметного середовища, інтерпретації особливостей взаємодії людини з середовищем, реалізується шляхом виділення граничних і допустимих кількісних показників діяльності за психологічними фізіологічними чинниками. Виявляються психологічні домінанти діяльності, рівень і особливості реалізації знань і умінь в просторі і часі.

Передпроектна ергономічна модель – є система ергономічних даних, що надаються, дизайнерові на перших стадіях роботи зі створення естетично досконалого виробу, заснованого на аналізі відповідного виду діяльності. Ці дані постають у вигляді взаємозалежної системи розмірів, тимчасових характеристик, що забезпечують взаємне розташування значущих для діяльності користувача елементів предметного середовища.

Отримана внаслідок подібних розробок форма простору, зокрема навчальної аудиторії, створює умови для продуктивного і ефективного виконання заданої діяльності, забезпечуючи відповідність естетично наповненого простору, психологічним і фізіологічним можливостям, особливостям і потребам учня.

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ЖАНРУ «НАТЮРМОРТ» У ЧАСІ ТА ПРОСТОРИ

Жанр «натюрморт» є наймолодшим з популярних жанрів образотворчого мистецтва і вважається найзатребуваною темою в таких видах художньої діяльності, як живопис, графіка, скульптура, декоративно-ужиткове мистецтво, дизайн. Зазвичай, для вираження свого задуму художники використовують підручні речі – тканини та предмети побуту з національними ознаками, квіти та дари ланів, що притаманні їхній місцевості. Тому жанр «натюрморт» можна сміливо вважати справжньою енциклопедією предметного світу.

З французької слово «натюрморт» перекладається як «мертва натура», оскільки зображаються переважно нерухомі предмети. У XVII сторіччі натюрморт виокремлюється як самостійна тема, завдяки особливій майстерності живописців з Голандії та Іспанії.

За традицією в історії мистецтва виокремлюють два типи натюрморту [2]. Перший, коли речі та предмети відображають характерні риси свого власника. Предмет як зміст творчості, – такою є трактовка натюрморту другого типу. В деяких натюрмортах предмети слугують символами для вираження філософських поглядів на життя.

За час свого існування натюрморт постійно розвивається та змінюється. Сьогодні значно розширилась типологія жанру, в натюрморт все активніше включається простір, як невідемна складова образного задуму. Наприклад, дуже виразний напрямок «натюрморт в інтер'єрі» надає художнику нових можливостей у побудові режисури твору. Все частіше у камерний затишок натюрморту включається архітектура.

Неможливо перецінити значення цього жанру у художньому навчанні молоді. Тема «Натюрморт» є наскризною в усіх ланках мистецької освіти, починаючи від загальноосвітньої та спеціалізованої шкіл[1]. Вона опрацьовується на різних курсах (рисунок, живопис, декоративно-прикладне мистецтво, скульптура, робота в матеріалі) та в різних техніках, з застосуванням різноманітних матеріалів, як традиційних, так і новітніх. Саме натюрморт надає можливості для відпрацювання конкретних професійних вмінь та навичок – відчуття об'єму та простору, пропорційних відношень та колірної гармонії, цілісного бачення та здібності до аналізу і синтезу.

Цей жанр сприяє розвитку творчих здібностей, бо тут більше свободи для експерименту та пошуку. Працюючи над натюрмортом, ми повинні, насамперед, самотужки створити натуру, поєднавши різні предмети в єдине ціле за певним сюжетом. Художник моделює власний мікросвіт за законами

мистецької доцільності: нерухомі предмети надають невичерпні можливості для комбінування за різними напрямками – в пошуку драматургії задуму та колірної гармонії, у виборі характеру освітлення та простору. Жоден жанр образотворчого мистецтва не несе подібного потенціалу для самовираження, тому й ступінь відповідальності за кінцевий результат є дуже високою. Таким чином, робота над натюрмортом поряд з професійними навичками формує в молоді інші корисні риси характеру, необхідні для успішної самореалізації у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Беда Г. В. Основы изобразительной грамоты : Рисунок, живопись, композиция / Г. В. Беда – М. : 1981. – 230 с., илл.
2. Енциклопедичний словник юного художника [за загал. ред. Алпатова М. В.] – Москва : Педагогіка, 1983. – 416 с., іл.

УДК 72.012.

Потапенко Г. М. старш. викл. ЗНТУ

УДОСКОНАЛЕННЯ СУЧАСНИХ ЗАСОБІВ ОБ'ЄМНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ДИЗАЙН-ОБ'ЄКТІВ

У моделюванні й побудові креслення існує поділ на двомірну й тривимірну технологію. Ще їх називають 2D і 3D технології (D, перша буква англійського слова «dimension», що означає розмірність).

За лаштунками 3D захований дуже серйозний математичний апарат, реалізований у ядрі графічної системи й виробляючий тривимірні зображення. Математичні залежності, що описують формування цифрової моделі реальних об'єктів, а також алгоритми для прорахунку висвітлення тривимірних сцен (областей віртуального простору, що містять тривимірні об'єкти й джерела світла), були розроблені ще в 1960-х роках. Однак, слабкі можливості апаратного забезпечення не дозволяли в той час створювати навіть зовсім нескладні 3 D-зображення. Перші комп'ютерні програми, що формують прості тривимірні моделі на основі ескізів, були створені в 1960-х роках в університеті міста Юти (США) Іваном Сазерлендом і Девідом Евансом. Починаючи із середини 1970-х років їх послідовники Ед Катмулл, Джим Блинн, Би Тьон Фонг (усі троє минулі студентами все тієї ж кафедри комп'ютерної графіки в Юті) продовжили розбудовувати технології роботи з 3 D-Графікою й анімацією. Спочатку мало хто сприймав всерйоз студентські й аспірантські роботи з формування об'ємних зображень на екрані комп'ютера. Однак, фундаментальні дослідження, проведені в цей період, стали початком розвитку наймогутнішої технології, яка докорінно змінила

виставу про можливості застосування комп'ютерної графіки. Дотепер при візуалізації використовуються матеріали Blinn, створені по Млинцевому, спеціальна модель висвітлення Phong Shading, заснована на розрахунках інтенсивності світла в кожній крапці поверхні об'єкта й розроблена Фонгом, а також, багато чого іншого.

Згодом геометричні форми створюваних на екрані моделей ускладнювалися: поряд із простими геометричними примітивами і їх комбінаціями (куб, сфера, тор, різні тіла, описувані нескладними алгебраїчними рівняннями) з'явилася можливість поверхневого моделювання. При цьому формована модель являє собою поверхню, яка може складатися з безлічі полігонів (найчастіше трикутників). Розвиток поверхневого моделювання став більшим кроком уперед і дозволив створювати моделі практично будь-якої форми, включаючи моделі живих організмів: людей, рослин і т. п. Паралельно зі складністю форм 3 D-моделей завжди поставало питання їх реалістичності. Крім власне математичного опису геометрії моделі, який б максимально відповідав формі моделюемого й відображуваного об'єкта, було потрібно його гарне візуальне зображення. Тут дуже до речі прийшлися досягнення вчених-фізиків, що вивчають оптикові й різні форми випромінювання. Результати їх робіт переломлення, що стосуються, відбиття, поглинання світлових променів, були покладені в основу різних методів візуалізації.

Стабільний ріст продуктивності персональних комп'ютерів на початку 1990-х років дав поштовх розвитку відносно недорогих додатків для тривимірного моделювання. Поява таких програмних пакетів зробила 3D доступною для простих користувачів. При цьому, саме моделювання перестало бути привілеєм невеликих груп учених, що займаються нудними дослідженнями, або кінематографістів, що мають доступ до потужних графічних станцій. Легкість в освоєнні, відносно невеликі вимоги до апаратного забезпечення й воістину дивні можливості таких систем забезпечили їм швидке поширення й більшу популярність. Крім того, розвиток графічних бібліотек суттєво сприяв популяризації програмування 3 D-Додатків, що ще більш прискорило розвиток і поширення тривимірної графіки. В області дизайну й анімації разом з виробниками таких відомих програм, як 3ds Max, Maya, SOFTIMAGE/XSI, Lightwave 3D, на ринку з'являються компанії, що займаються розробкою вузьконаправлених спеціалізованих модулів (плагінів) (Digimation, Nabware та ін.). В інженерному 3 D-Моделюванні у «важких» Снап-Пакетів (CATIA, Unigraphics, Pro/ENGINEER) ініціативу перехоплюють більш «легші» і прості в освоєнні 3 D-Пакети нового покоління: Solidworks, Solid Edge, Inventor.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ОБРАЗУ В ДИЗАЙН-ПРОЕКТУВАННІ

Сутність та принципи композиційного аналізу творів.

Традиційне поняття «композиція» у творах мистецтв розглядається у зв'язку з такими категоріями, як цілісність, довершеність, прекрасне і т. ін. Прекрасне, як відомо, ототожнюється з терміном «гармонія», а цілісність – з поняттям «система». Відомо, що пізнання дійсності, художня уява і практичне її втілення викликає у суб'єкта творчості певні переживання, настрої, які впливають на творення образу засобами мистецтва. Ці образи через сприйняття відображаються у почуттях і мисленні реципієнта.

Термін «образ» має три значення:

філософське – це відображення об'єктивного світу у людській свідомості (відчуття, сприйняття, уява) та мисленні;

психологічне – це уява пам'яті, відтворення у свідомості людини минулого сприйняття дійсності;

мистецтвознавче – результат відтворення вже виниклих уяв за допомогою яких-небудь матеріальних засобів.

Звідси випливає, що зміст художнього твору – це не що інше, як дослідження художнього образу, який є відображенням оточуючого середовища в реальній, фантастичній чи в іншій формі. Художній образ твору має певну структуру: зображення, виразність; ідея; тема; індивідуальне і загальне; раціональне й емоційне.

Зображувати – означає встановлювати відношення, пов'язувати й узагальнювати, тобто компонувати. Зрозуміло, що під час цього процесу суб'єкт може і не віддавати собі свідомого звіту про те, що він використовує низку образотворчих понять. Це залежить від досвіду, завдяки якому з'являється майстерність. Звідси випливає критерій змісту композиції твору образотворчого мистецтва – якість зображення. Залежно від умовності зображення кожного виду і жанру образотворчого мистецтва цей критерій набуває варіативності, тобто певної міри якості.

В образотворчому мистецтві розрізняють три типи умовності в зображенні:

- акцентування, яке сприяє загостренню уваги глядача на головному;
- цілеспрямоване збудження асоціацій, яке закріплює уяву, що виникла у студента, про яку-небудь сторону зображуваного;
- змістове зіставлення окремих компонентів образної структури.

Отже, іншим критерієм змісту у композиції твору образотворчого мистецтва є тип умовності зображення. Виразність художнього образу має такі

функції: декоративна, площинна, зображувальна, просторова. Для того, щоб ці функції забезпечували виразність твору, їм повинні відповідати певні художні техніки конкретного виду образотворчого мистецтва. Отже, наступний критерій змісту у композиції твору образотворчого мистецтва – відповідність художньої техніки функціональній виразності художнього образу.

Крім названих критеріїв, слід додати критерії актуальності теми, ступеня типовості та сили впливу твору на емоції реципієнта.

УДК 658.512.2

Пантус Н. М. старш. викл. ЗНТУ

ПРОЕКТНА ГРАФІКА. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПРОЕКТНО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ

Визнання пріоритету людських, культурних цінностей для реалізації соціальних, економічних і технологічних програм, на сучасному етапі розвитку суспільства піднімає значення дизайну на якісно інший рівень. Поряд з основними завданнями дизайну особливої актуальності набувають: гуманізація науково-технічного прогресу, забезпечення культурної спадкоємності способу життя в умовах інтенсивної модернізації суспільства.

Дизайн – це проектна діяльність, що є складовою частиною проектної культури, де оволодіння концептуальними і образно-пластичними засобами розв'язання творчих завдань виступають як пріоритетні вміння дизайнера. Все це вказує на суттєву роль особистісного начала в проектній творчості. Творчий і загальнокультурний фундамент особистості дизайнера, його професійно-світоглядні позиції формуються саме в студентську пору. У зв'язку з чим, педагогічні проблеми навчання дизайну особливо актуалізуються на нинішньому етапі розвитку професії.

Більшість сучасних шкіл вітчизняного та зарубіжного дизайну виходять з того, що в процесі навчання вирішальне значення здобувають не стільки оволодіння приватними вміннями та знаннями, скільки здатність їх інтеграції на високому професійному рівні, що вказує на необхідність формування цілісних пізнавальних структур особистості.

Формування професійного мислення є однією серед багатьох недостатньо розроблених педагогічних проблем навчання дизайну. Від невирішеності цього питання значною мірою страждає якість підготовки фахівця-дизайнера. При такому підході враховується професійна характеристика мислення, але не розкривається сутність пізнавального процесу в художньо-проектній творчості.

Проектно-образне мислення – це пізнавальна діяльність, спрямована на перетворення проектної проблеми за допомогою послідовного і

цілеспрямованого оперування образами. Такий підхід відкриває нові шляхи дослідження, дає можливість розглядати процесуальний склад мислення і операційну структуру, що забезпечують його протікання. Позначаючи професійне мислення студента-дизайнера як проектно-образне, ми можемо визначити шляхи і засоби його формування. Так, аналіз практики проектно-творчості показує, що графічна діяльність, будучи однією з технологій формоутворення, способом осягнення проектного образу і репрезентації проектного задуму, мало цілеспрямовано використовується у професійному навчанні як засіб формування професійного мислення студента-дизайнера. Проблема формування проектно-образного мислення студентів-дизайнерів засобами графіки, є найважливішою умовою професійної підготовки.

УДК 72.012.

Бобровський І. В. старш. викл. ЗНТУ

ДІЛОВІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ МОДЕЛЮВАННЯ ОБ'ЄМНО-ПРОСТОРОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Потреба суспільства у «інноваційній людині» та впровадження новітніх інноваційних технологій в учбовий процес є визначальною рисою методології сучасної освіти, та інноваційної діяльності людини у різних сферах життя. Інновація – це впровадження нового, засноване на використанні досягнень науки, техніки і передового досвіду. Під нововведенням розуміють цілеспрямований процес внесення доповнень та змін до певної системи, що призводить до появи нових, якісних та стабільних структурних елементів цієї системи.

Інновації у сфері освіти спрямовані на оновлення та удосконалення змісту освітнього процесу, на виховання широко освіченої, культурної, творчої, ініціативної і завзятої особистості, на формування її здатності до самостійної науково-технічної та інноваційної трудової діяльності, що забезпечить їй фаховий ринковий успіх[4].

Серед найактивніших сучасних методів та технологій різних сфер навчання досить ефективним є ділові ігри. Ділова гра спрямована ввести деяку різноманітність в традиційно сформовану структуру навчального процесу. Застосування ділових ігор сприяє скороченню дистанційного розриву між студентом та викладачем, між теоретичними знаннями студентів та їх практичними застосуваннями. Студенти досить поверхово обізнані про такі аспекти виробничої діяльності як плановість, дисципліна праці, нормування, ділова субординація та професійна етика, відповідальність та ін. Щоб навчити свідомо застосовувати ці та інші категорії, необхідно включити студентів у таку діяльність, яка за своїм психологічним та асоціативним

змістом відповідає виробничій. Це можливо тільки при використанні ділових ігор, як форми навчання[2,5].

Виконуючи в процесі гри роль «дизайнера», «художника-декоратора», або «керівника» групи дизайнерів, студенти мають можливість знайомства з низкою професійних компетенцій, прямої орієнтації на них. Для отримання позитивного результату гри слід враховувати, що викладач, який володіє виробничим, практичним досвідом, може виступати в навчальній грі в різних ролях: «Замовника проекту», «Ведучого керівника проекту», «партнера», тощо.

Комп'ютерні технології та застосування інноваційних методів, форм і засобів та програмного забезпечення для 3d-моделювання, малювання, візуалізації і анімації, не тільки допомагають організувати навчальний процес з використанням ігрових методів, але і значно збільшити його функціональні можливості та прискорити процес створення учбово-ігрових концепцій та їх моделей з високоякісним фотореалістичним зображенням, зануритися в атмосферу віртуального світу й отримати більш сильніший зворотний зв'язок та порозуміння між студентом та викладачем [1, 3].

Засоби мультимедіа дозволяють забезпечити найкращу, в порівнянні з іншими технічними засобами навчання, реалізацію принципу наочності, більшою мірою сприяють засвоєнню та зміцненню теоретичних знань і на практичних заняттях – умінь та навичок прийняття самостійних рішень і виконанню вимог замовника, керівника проекту, партнерів, тощо. Крім того, засобом мультимедіа відводиться роль забезпечення ефективної підтримки ігрових форм уроку, активного діалогу «студент-комп'ютер», де основну інформацію щодо нормативних державних документів під час підготовки, створення та презентацій пошукових ескізів концептуальних моделей проекту студенти отримують з комп'ютера.

Включення студентів в активну навчальну роботу, використання при цьому різноманітних форм, методів пізнавальної діяльності значно розширює навчально-виховні можливості уроку, виступаючого провідною формою організації навчальної діяльності.

Нестандартні навчальні заняття – це вимоги нового часу, викликані стрімким розвитком технічно-технологічного прогресу, потребами сьогодення. Класичний тип, тобто традиційний тип уроку став в наш час малоефективним.

Інноваційні методи у викладанні навчального матеріалу – це нові методи спілкування зі студентами, позиція ділового співробітництва з ними і долучення їх до проблем сьогодення.

Інноваційні методи – це методи, що дозволяють нашим студентам самостверджуватися в учбових проектах та набувати професійної, фахової компетенції. А самоствердження – це шлях до впевненості правильного вибору своєї професії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Верстак В. А. 835 3ds Max 8. Секретымастерства / В. А. Верстак. – СПб . : Питер, 2006. – 672 с.
2. Истратова О. Н. Групповаяпсихокоррекция. Тренинги и роли, игры для личностного и профессиональногоразвития. : Психологический практикум /О. Н. Истратова. – Ростов-на-Дону, «Феникс», 2014.– 254 с.
3. Мэрдок Келли Л. 3dsMax8. Библияпользователя / Л. Келли, Перевод с англ. – М. : Издательскийдом «Вильямс», 2006.–1296 с.
4. Устин В. Б. Художественное проектирование интерьеров : Учебник. /В. Б. Устин. – М. : АСТ : Астрель : Полиграфиздат, 2010.–288с.
5. Шишкин С. М. Ролевая игра как один из видов упражнений на начальной ступени обучения / С. М. Шишкин // Сборник научно-исследовательских трудов – Москва : Министерство Просвещения РСФСР Научно-исследовательский Институт Школ, 1980. – С. 167-172.

УДК Щ14

Кругляк В. И. старш. викл. ЗНТУ

«РИСУНОК» В ГАЛУЗІ ДИЗАЙНУ ЯК ОДНА З ОСНОВ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

«Рисунок» складає одну з основ практичної підготовки фахівця в області дизайну. Рисунок – це художньо-практична дисципліна, тому спілкування із студентом повинне відбуватися з олівцем в руках. За тривалу історію академічного рисунка було знайдено немало способів і прийомів, які і сьогодні складають методіку викладання даної дисципліни. З вислову відомого російського педагога П. П. Чистякова ми знаємо, що рисунок є основою, фундаментом всіх видів образотворчих мистецтв.

Викладання рисунка в художньо-промисловому ВУЗі для спеціальності «Дизайн» є одним з невивчених і суперечливих питань. Величезний вплив на розвиток сучасного рисунка роблять рисунки минулих десятиліть. Вони представляють не лише історичну цінність, але і є зразками графічної культури в наші дні і також допомагають нам зрозуміти роль графіки в творчому і виробничому процесах, виявити її специфічні можливості і особливості функціонування в процесі створення «об'єктів» за допомогою його проектування. Але у наш час у зв'язку з освоєнням комп'ютерної техніки, сучасні потреби дизайну в пошуку ефективних графічних мов заставляють шукати нові графічні прийоми і методи. Не дивлячись на це, основу академічної методіки викладання рисунка в промислових ВУЗах складають великий досвід, накопичений у сфері освіти за довгі роки.

Однією з головних проблем у процесі навчання фахівців творчих професій є виховання у студентів почуття міри і естетичного смаку. Проблема розвитку та «постановки» ока студента також важлива, так як вона допомагає студентам успішно опановувати основами образотворчої грамоти. Ні в якому разі викладач не повинен нав'язувати студенту свій стиль, а навпаки, активізувати у студента творчий потенціал і розвинути індивідуальний почерк. Викладач повинен допомогти розвинутися творчій особистості. Потрібно не боятися і сміливо підходити до новаторської методики викладання художніх дисциплін для дизайнера, але при цьому зберігати традиційну систему навчання.

Вимоги до рисунка у дизайнера значною мірою відрізняються від вимог у ВУЗах станкового мистецтва. Оскільки на «дизайні» значно більша кількість спеціальних учбових дисциплін, отже, обмежується об'єм курсу рисунка. Головна мета вчення в промислових ВУЗах, це уміння застосовувати свої знання і навички в рисунку працюючи за фахом. Тобто прагнути максимально зближувати рисунок, вживаний в проектуванні з рисунком учбовим. Рисунок повинен розвивати конструктивне мислення майбутнього дизайнера. Перша половина вчення студента у ВУЗі приділяється більше вимогам «універсальної» школи рисунка, а друга – вже поступово виводиться до спеціальної підготовки дизайнера. Лише такі вимоги можуть дати базові знання і уміння застосовувати учбовий рисунок, працюючи за фахом. Проте, саме завдяки фундаментальним навичкам, отриманим студентом в першій половині навчання, випускник міг реалізовувати свої можливості в різних сферах художньої промисловості. В даний час накопичений великий досвід викладання рисунка в художньо-промислових ВУЗах з якого ми переконуємося в правильності вибору методики викладання. «Рисунок» не враховує композиційних завдань. У «спеціальному» ж рисунку ставляться завдання на композиційне і об'ємно-просторове рішення. Рисунок для дизайнера є основним засобом вираження задуму, а процес рисування – шляхом розкриття і реалізації цього задуму.

УДК 658.512.2

Пархута В. В.¹, Дуднік М. Г.²

¹студ. ГФ-912п ЗНТУ

²старш. викл. ЗНТУ

КОНЦЕПЦІЯ РАКОВИНИ З ФУНКЦІЄЮ ОЧИЩЕННЯ ВОДИ

Вода завжди була і буде основою людського життя. Людина на 70% складається з води, і, щоб підтримувати свій водний баланс, вона має пити 2,0–3,0 літри води на добу. Ця вода має бути чистою, без шкідливих хімічних домішок, але не позбавлена повністю усіх корисних мікроелементів, які містить. Хоча Земля і покрита водою приблизно на 71%, кількість прісної води в загальному обсязі земної гідросфери невелика – всього 32,1 млн. куб. км. або 2% водних запасів Землі. Однак і з цих двох відсотків 80% знаходиться в замороженому стані, у важкодоступних льодовиках високогір'я і полюсів земної кулі. Також багато питної води забруднюють відходи виробництва. І, як результат, на Землі мізерно мала кількість води, яка відразу готова до пиття.

У 21 столітті люди вже навчилися очищувати воду від забруднень різними методами, проте, На жаль, більшість методів не ефективні. Вони або залишають у воді шкідливі мікроби та отруту, або очищують, вбиваючи усю корисну і шкідливу мікроструктури води. Тому вкрай необхідно займатися розробкою методів очистки води, які б зберігали її корисні властивості і були б доступні кожному у побутовому використанні.

Концепцію даної раковини побудовано на основі біонічної форми морської раковини, що є не випадковим. Ця форма ідеально підходить для ергономічного постачання води, наповнювання, композиційного поєднання з темою розробки. Формотворення – просте і лаконічне, проте дуже зручне для використання і функціональне з точки зору очистки води. Форма організована по спіралі, що утворює образ мушлі, і розкручується у кінці у лінійну пряму, яка слугує полицею для ванних принадлежностей.

Рис. 1 – Концепція раковини з функцією очистки води

Раковина кріпиться до стіни. Коли потрібно очистити воду, у раковину ставиться скляний графін із «співучою чашею» у якості кришки. Саме ця чаша і виконує очистку води. Вона виконана з міді, цинку, заліза, срібла, та золота. При ударі струї води о поверхню чаші, вона починає вібрувати і створювати позитивні звукові мікрохвилі. У самій чаші є отвір, що трохи поглиблений у основі. Через цей отвір очищена вода потрапляє до ємкості й може зберігатися там. Коли треба використати раковину, то графін виймається.

Обробка води звуковими вібраціями ґрунтується на його здатності викликати утворення мікроскопічних бульбашок, які швидко руйнуються (лопаються). Газ, що знаходиться всередині таких порожнеч, має настільки високий тиск і температуру, що в момент їх руйнування відбувається світіння бульбашок (звукolumінесценція). В результаті створення великого перепаду тиску, що доходить до десятків тисяч атмосфер, відбувається пошкодження клітинної оболонки і, як наслідок, загибель шкідливого мікроорганізму. Жоден вірус не здатний витримати подібні дії, таким чином, відбувається їх механічне руйнування, а корисні мікроелементи (кальцій, магній, натрій, калій, йод, фтор) не руйнуються, тому корисність води залишається.

Раковина ергономічна тому, що форма пластична та безпечна, зроблена з білого фаянсу, що є найкращим матеріалом за гігієнічними та естетичними показниками. Вода постачається до центру. Теплорегуляція води виконується натисканням на сенсор, що знаходиться на основі раковини. Графін, що очищує воду, повторює внутрішню форму раковини, зроблений зі скла, яке є найкращим економічно доступним матеріалом для зберігання води. Графін має зручну ручку для діставання. Ручка легко тримається в руці. Раковина компактна і займає мало місця. Вона поєднує естетику і функціональність. Цей концепт є прикладом пластичного формотворення, має конструкцію, що композиційно поєднує дві функції: очистку води і щоденне побутове використання, що несе у собі практичну цінність.

Було поставлено за мету провести аналіз і створити раковину з новою формою, водночас з ергономічними та функціональними характеристиками. У результаті всіх проведених досліджень матеріалів, а також ринку, було створено нову концепцію раковини, яка поєднує у собі дві функції: очистка води та побутове використання. Раковина має інноваційне дизайнерське рішення, зручну ергономічну і містку форму. Було обрано найкращий матеріал за всіма показниками і як результат, поставлена мета досягнута.

ОБ'ЄМНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ОБ'ЄКТІВ ДИЗАЙНУ СЕРЕДОВИЩА

Під час виконання етапу моделювання концепту простору інтер'єру студент може використовувати три підходи:

виконання графічного зображення за правилами лінійної перспективи за допомогою олівця, пензля та фарб;

виконання тривимірного віртуального простору інтер'єра за допомогою комп'ютерних програм;

виконання макету.

Вище зазначені підходи включають в себе однакові засоби моделювання форми, це графіка, пластика, матеріал, світло. Якість моделювання дизайн форми забезпечується майстерністю автора. Значущими помилками, що мають серйозні наслідки, є невиразність форми, відсутність концепційного стану. Причиною цього є недостатнє володіння одним або двома а іноді і всіма засобами моделювання дизайн-форми.

Для запобігання таких помилок розроблено ряд тренувальних завдань, а саме:

а) для вдосконалення моделювання дизайн-форми засобом графіки – є моделювання глибинно-просторового відчуття простору інтер'єру з застосуванням ліній, плям, композицій, що будуються на принципах ритму і метру із обов'язковим застосуванням кольору;

б) для майстерного застосування пластики текстур, фактур, або рельєфу – є завдання на отримання відчуття об'єму або простору інтер'єру за допомогою контрастного поєднання цих засобів;

в) для більшої виразності матеріальності обладнання інтер'єру пропонуються завдання на передачу відчуття скла, металу, деревини, матової або глянцевої поверхонь;

д) при моделюванні форми засобами світла, а саме тут, спостерігається найбільша кількість помилок з боку студента, в навчальному процесі є виконання завдань спрямованих на роботу з різними за станом освітлення просторами інтер'єрів. Складність цих завдань полягає у тому, що при застосуванні фарб та пензля студенту необхідно зробити розбір кольорових плям від самого світлого до темного і від яскравого до тьмяного, з обов'язковим визначенням, що в композиції повинно бути акцентом, а також, які поверхні форм будуть контрастними по відношенню одне до одного. Якщо, завдання виконуються за допомогою тривимірних комп'ютерних програм, то для виявлення пластики та глибинно-просторового рішення композиції дизайн-форми студент залучає джерело світла. Правильне розміщення освітлювального приладу по відношенню до форми, і підібрана

насиченість та світлорозподіл джерела світла гарантує успіх при виконанні завдання. Різниця між цими двома підходами полягає у тому, що у першому підході моделювання дизайн-форми студент спирається на практику, яку отримав від виконання завдань на дисциплінах з Академічного живопису і Рисунок, а також, напрацьовану роками при навчанні в художній школі, так би мовити, більш звичну і традиційну. У другому підході якість освітлення віртуального простору інтер'єру залежить від знання програми і її налаштувань. Складність тут в тому, що опит зі світильниками для студента не є звичним, це є нове і віртуальний світ не так відчувається, як справжній. Його не можна спробувати на дотик, а можна тільки довіритися тому, що показує зображення на моніторі. Роботу зі світильниками треба пережити і вивчити всі комбінації, характерні ефекти та результати, які можна отримати. Для цього потрібно багато часу на пошуки варіантів. Якщо інтер'єр моделюється безпосередньо через макетування, то тут фактор світла приймає інше значення. По-перше, макет може знаходитись в умовах того часу, який існує в приміщенні, де він демонструється. Але бувають випадки, коли для макета розробляється окреме освітлення з урахуванням існуючої пластики форм, і тут світло є останнім акордом, який може підсилювати відчуття об'єму форм, з яких складається весь простір інтер'єру. Однак, останній підхід в моделюванні форми для дизайну інтер'єру не дуже практикується. Бракує можливостей і часу, бо він є найкрупнішим і крихким. Його можна замінити альтернативним варіантом де на базі тривимірної віртуальної моделі простору інтер'єру формується електронна презентація з можливістю показу всього простору, в русі, за допомогою спеціалізованих комп'ютерних програм.

Таким чином, можна зазначити, що найбільшу кількість помилок при моделюванні дизайн-форми студент допускає при неправильному використанні засобу – світла. Цю проблему можна вирішити за допомогою низки завдань, які обов'язково враховують специфіку використаного підходу в моделюванні дизайн-форми.

УДК 658.512.2

Мусіхіна К. О.¹, Пантус Н. М.²

¹студ. ГФ-919 ЗНТУ

²старш. викл. ЗНТУ

КОНЦЕПЦІЯ СТВОРЕННЯ МОБІЛЬНОГО, МОДУЛЬНОГО МІСЬКОГО ОБЛАДНАННЯ

В даний час стан сучасного міського середовища не задовольняє вимогам суспільства, які швидко змінюються під дією розвитку технічного прогресу. Місто наповнюється еkleктичними об'єктами – різноманітними

«мафами», зупиночними комплексами, парковими об'єктами. Це не створює єдине стильове середовище, не формує гармонійний образ міста.

Концепція мобільного міського обладнання направлена на створення універсального конструктора-набора промислово виготовлених модульних одиниць, з яких можна досить легко і швидко формувати функціональні комплекси. Даний концепт зупиночного комплексу відповідає всім вимогам сучасного суспільства. Комплекс є багатофункціональним об'єктом та може не тільки виконувати основні функції захисту пасажирів від оточуючого середовища, але й допомагає використати втрачений час в очікуваннях на зупинці з комфортом і користю. У даному проєкті було взято за мету створити зупиночний комплекс з модульною системою трансформації для наземного громадського транспорту.

Даний концепт багатофункціональний. Комплексна інтелектуальна інформаційна система покликана кардинально змінити сформоване відношення до громадського транспорту. Конструкція комплексу вирішена з максимальною зручністю для пасажирів. Одним з основних завдань при розробці був захист людей від проїжджаючого наземного транспорту, від його бризок, шуму та іншого. Також зупинка може використовуватися як зона відпочинку (посидіти, сховатися від дощу) і комунікаційний вузол: вона оснащена інтерактивними засобами зв'язку, що дозволяють виконувати різні операції (пошук по карті, грошові операції, отримання довідки тощо), зайняти себе переглядом роликів, які показуються на зупиночній відеостелі з LED-дисплеєм.

Електронне табло, розташоване в самому павільйоні інформативно і зручно в користуванні, крім поточного часу, температури і дати на ньому відбивається реальний час прибуття транспорту, маршрути і типи міського транспорту, що прибуває на зупинку. Вбудований Wi-Fi дозволяє городянам отримувати доступ в ІНТЕРНЕТ. З питання безпеки: кожна зупинка забезпечена кнопкою екстреного виклику оперативних служб – поліції, швидкої, пожежників, а також камерою відеоспостереження.

Комплекс буде працювати на автономному електропостачанні за рахунок сонячних батарей, розміщених на криші.

Функціональний чинник встановлюється за технічними умовами або стандартами. Комплекс функціональних вимог заснований на даних фізіології, антропометрії, гігієни, психології та інженерної психології. Вплив функціонального показника на форму визначається вимогами, що люди висувають до корисності предмета.

Вплив функції на форму розглядається всебічно. З одного боку, кожний промисловий виріб є безпосередньо пов'язаний з людиною. З іншого – він є елементом предметного середовища.

Конструкція комплексу вирішена як модульна система, ця конструктивна особливість дозволяє вирішувати різні задачі по створенню

різних середовищ. Також дозволяє враховувати питання безпеки за рахунок закритої панелі, прилеглої до проїжджої частини дороги. Скління виконано з міцного матеріалу.

Модулі зупинки представлені як окремі архітектурні форми. Передбачена можливість складання з елементів різних модульних систем, що надає даному рішенню універсальність і оригінальність.

Багатофункціональні модулі трьох видів:

модуль для обладнання;

модуль для відпочинку з вбудованим інформаційним табло та обладнаний багатоцільовою довідковою системою, та місцями для сидіння;

прохідний модуль який має автоматичні розсувні двері з електронним приводом.

Автоматичні розсувні двері з електронним приводом. Дію дверей відстежують сенсорні датчики, вбудовані по периметру дверного простору. Перевага – організація ефективного розподілу людино-потіку в жвавий період часу. Розсувні дверні групи вирішують проблему організації входу/виходу відвідувачів, забезпечуючи максимум зручності при користуванні.

Інформаційна індикація, що сповіщає про становище дверей. Здійснюється методом світло-діодного підсвічування, вмонтованої в панелі.

Автобусна зупинка виконана з світлопрозорого полімерного матеріалу, що дозволяє гармонійно доповнювати міську архітектуру вулиць. Враховуючи специфіку використання, передбачені антивандальні технології, відповідні сучасним вимогам. Матеріал: акрил – полімерний пластик. Володіє високою міцністю, малою вагою, оптично прозорий, стійкий до низьких температур, пластичний. Додатковий елемент для жорсткості конструкції, виконаний з надміцного полімеру, поверхня – глянцева, непрозора.

Кріпильний елемент – гайка і болт з зубчастими насічками, сталь з гальванічним цинковим покриттям. Металева конструкція модульного типу, виконана з легких сплавів високої міцності, що володіють хорошими високотемпературними механічними властивостями. Для захисту від зовнішніх факторів застосовується оксидне покриття.

Тип освітлення: світлодіодне, з автоматичним регулюванням потужності освітлення, залежно від часу доби. Лавки та крісла для відпочинку виготовлені з сучасних композитних матеріалів, що володіють великим запасом міцності.

В модуль для обладнання встановлюється лавка з вбудованим інформаційним табло та обладнаний багатоцільовий довідковою системою.

Ширина зупинкових майданчиків є рівною ширині основних смуг проїзної частини, а довжина – залежно від числа одночасно зупинених і їх габаритів по довжині, але не менше 13 м. Розміри майданчика очікування повинні

забезпечувати розміщення на ній автопавільйона і знаходження на ній пасажирів, що користуються зупинкою в годину пік, з розрахунку 2 чол/м².

Розмітка виділена яскравим, попереджувачим кольором визначальним зону висадки та посадки пасажирів.

Доцільність конструкції зупинкового комплексу, раціональний вибір екологічних матеріалів, використання певних розмірів елементів відповідно до навантажень і умов експлуатації визначає конструктивний чинник.

Монтаж зупинки здійснюється досить просто, оскільки конструкція збірно-розбірна. Це дозволить, у разі потреби, виправляти можливі пошкодження, замінюючи всього одну зіпсовану частину. Втім, матеріали для зупинки обрані з надійними антивандальними властивостями.

Модульна система дозволяє створювати різні за складом і площею міські комплекси сучасного дизайну, з системою обігріву та кондиціонування повітря.

Технологічний чинник включає в себе витриману точність деталей виробу, можливість його трансформування, завдяки модульній системі збирання конструкції, взаємодію деталей та елементів між собою.

УДК 658.512.2

Лісняк А. О.¹, Дуднік М. Г.²

¹студ. ГФ-912 ЗНТУ

²старш. викл. ЗНТУ

КОНЦЕПЦІЯ ДИЗАЙНЕРСЬКОЇ САНТЕХНІЧНОЇ КОМБІНАЦІЇ ДЛЯ ЖИТЛОВИХ СЕРЕДОВИЩ З ОБМЕЖЕНИМ ПРОСТОРОМ

Є величезна кількість цікавих дизайнерських ідей для ванних кімнат і туалетів з великою площею. Але в наш час, широкий простір, це дійсно розкіш. Для тих, хто живе в невеликих будинках або квартирах, знає, що таке брак площ, який вимагає певною мірою творчого підходу при розробці дизайну інтер'єру.

Дизайн ванних кімнат і туалетів може бути складним і цікавим, але часто диктується особливостями сантехніки. Якраз тому пропонується до уваги інноваційний та творчий варіант, як створити сучасний і комфортний об'єкт для невеликих приміщень. Дизайнерська сантехнічна комбінація «Зв1» умивальник, унітаз та душова кабіна є досить незвичайним об'єктом з низкою унікальних функцій і переваг. Дизайном цього об'єкту є умивальник, який був об'єднаний з туалетом та душовою, щоб створити єдиний інноваційний проект для невеликої ванної кімнати або для ванної кімнати трейлеру. Екологічність та захист навколишнього середовища – основна мета створення цієї сантехніки.

Особливістю цього об'єкту є звернення до технології повторного використання води, блок стічних вод від раковини підключений до резервуару

туалету, тим самим знижуючи загальні витрати води до 25% у порівнянні зі стандартним туалетом.

Розроблений сантехнічний вузол повинен давати економічність, екологічність та захист навколишнього середовища. Найважливішими умовами сучасного сантехнічного виробництва для людини є механізація і автоматизація процесів, нормалізації і уніфікація деталей, вузлів і елементів, підвищення якості і, наскільки можливо, довговічності виробу. Особлива увага приділяється вибору форми, від якої залежать технологія виробництва.

Обраний образ якнайкраще відповідає функціям, які виконують дані санвузли. Одна з основних особливостей сучасної сантехніки – її обумовленість призначенням інтер'єру – дозволяє віднести до факторів, що впливає на художнє рішення проектуємих об'єктів.

Найважливішою особливістю сучасних сантехнічних пристроїв є їх відповідність ергономічним вимогам, що відноситься до основних чинників, у подальшому впливає на художню форму сантехніки, антропометричні та психологічні дані людини.

Завдяки проведеній роботі було створено багатофункціональну сантехнічну комбінацію, що має три складові: умивальник, унітаз та душеву кабінку. Може трансформуватися за бажанням людини. У подальшому, з розвитком і вдосконаленням технологій таким об'єктом можна було б управляти дистанційно та без прикладання сил. Але, На жаль, поки в наш час це залишається проблематичним.

Сантехнічна комбінація – надзвичайно необхідний об'єкт для будинків з обмеженим простором та трейлерів. З його допомогою можна зекономити місце в оселі. Має декілька варіантів експлуатації, або ж необхідності в повному розкладанні немає.

Рис. 1 – Модель сантехнічного вузла, виконана в 3d max (варіанти експлуатації)

УДК 658.512.2

Плегінь Г. О.¹, Дуднік М. Г.²

¹студ. ГФ-912п ЗНТУ

²старш. викл. ЗНТУ

КОНЦЕПЦІЯ ЛІТНЬОГО БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНОГО ДУШУ-ТРЕНАЖЕРУ

Вода для людини – це все! Від води залежить майбутнє всієї планети, все живе було б приречене на загибель без води. Роками вчені досліджували воду і зрозуміли, що це – не просто джерело усього живого, це – цілий організм, який має пам'ять і несе у собі інформацію.

Але на жаль, при повному комфорті, при належності гарячої і холодної води у кожній квартирі, ми не цінімо її важливість і необхідність. І тільки втрачаючи її, ми розуміємо важливість живильної речовини.

Приїжджаючи на дачу, ми розуміємо, наскільки вода є важливою, а особливо у літній період, коли і людина і рослина потребують її.

Літній душ на дачі – це необхідність, що значно полегшить життя. Втомившись після праці, можна освіжитись і вода зніме втому і негатив, а зранку надасть бадьорості і доброго настрою. Людина 21-го століття дуже заклопотана. Часто у нас не вистачає часу на фізичні вправи, тому і було вигадано ідею літнього багатофункціонального душу тренажеру, що значно зекономить Вам час.

Концепція душу побудовано на основі біонічної форми гусениці. Така форма не має гострих кутів та ламаних ліній, тому є дуже зручною та ергономічною.

Багатофункціональний душ-тренажер представляє собою циліндр із гофри, який опускається для того, щоб людина могла ним скористатися. По периметру душевої розташований контейнер для води на 15 літрів, від якого тягнеться труба, що огинає увесь циліндр, постачаючи воду до лійки.

Постачання води до лійки виконується за допомогою механічної сили: у центрі циліндру розташовані дві педалі, котрі людина повинна по чергово натискати, викачуючи воду з контейнеру. Таким чином, вода проганяється трубою, потрапляючи до лійки.

Саме тому душ можна назвати тренажером, бо виконуючи такі дії, людина тренує свої м'язи ніг і сідниць. Вода, що ллється, дає опір, тому така фізична вправа стає ще ефективнішою.

Труба, що огинає душеву, складається з рухомих ланок, типу дитячого конструктору. Завдяки такій будові труба може розкладатися разом із гофрованою душевою. Її можна використовувати як систему зрошення, від'єднавши від душу.

Для даної концепції було використано літні кольори, що влучно впишуться у дачний пейзаж: насичений малиновий, сонячно-жовтий, яскраво-зелений. Таке колірне рішення буде також впливати на добрий настрій і заряд бадьорості.

Рис. 1 – Концепція літнього багатофункціонального душу-тренажеру

УДК 658.512.2

Хлистова В. А.¹, Дуднік М. Г.²

¹студ. ГФ-912п ЗНТУ

²старш. викл. ЗНТУ

КОНЦЕПЦІЯ СТВОРЕННЯ СУЧАСНОЇ ВАННИ

У всі часи ванна кімната була своєрідною даниною людини комфорту. Врешті-решт, що вона у своїй основі, якщо не маленьке приміщення з особистою річкою? Звідси маса зручностей – наприклад, не треба мерзнути на вітрі, вилазячи на берег після купання в проточних водах. Знову ж таки у ванній є можливість зробити гігієнічні процедури у відносній самоті. А можна, занурившись у теплу воду, заодно зануритися в приємні роздуми.

До недавнього часу ванним приділялося мало уваги. Як правило, їх поєднували з туалетами або залишали у спокої – ось і всі вишукування, на які були здатні вітчизняні проєктні інститути, починаючи з 60-х років. Ванна кімната – це те місце в будинку, де ми можемо розслабитися після напруженого дня і отримати кілька хвилин довгоочікуваного відпочинку. П'ятдесят відсотків ванної кімнати – це безпосередньо ванна або душова кабіна, а іноді одне й інше разом. Наприклад, ванна, вона повинна бути не

тільки зручною, функціональною і красивою, але і довговічною. Сьогодні ванни виробляють з класичного чавуну, сталі і акрилу.

Провідним виробником сталевих ванн вважається німецька компанія Kaldewei, яка була заснована ще в 1934 році. В даний час продукція Kaldewei налічує кілька сотень найменувань і продається практично у всіх країнах Європи, середньої Азії та Америки. На всі ванни Kaldewei дається гарантія 30 років. Компанія ROCA CALEFACCION, заснована в Іспанії в 1917 році – найбільший європейський виробник чавунних і сталевих ванн. Продукція компанії відрізняється високою якістю і доступною ціною. Вона з успіхом продається в понад 50 країнах Європи. Сталеві і чавунні українського виробництва повністю відповідають сучасним стандартам якості, при цьому вартість виробів значно нижче закордонних аналогів. Серед виробників акрилових ванн на українському ринку лідирують компанії Cersanit (Польща), Ravak (Чехія). Продукція західних виробників користується меншим попитом через більш високу вартість. Cersanit також лідирує з продажу керамічних ванн.

Вибір виду ванни залежить від багатьох факторів: технічні характеристики, вага, габаритні розміри і вартість. Для дачі або річного котеджу відмінно підійде чавунна ванна. У громадських закладах (санаторій, дитячий садок) можна встановити недорогі сталеві ванни. Для малогабаритної квартири в панельному будинку відмінним вибором буде ванна з акрилу.

У число параметрів ванни входять діаметр, висота, глибина і, звичайно, обсяг. Діаметр визначає розміри верхньої колу круглої ванни, найменші моделі мають діаметр 150 см, а великі ванни бувають в поперечнику і до 200 див. В невеликій моделі (поперечник – 150 см) для прийому водних процедур треба прийняти сидяче або напівлежаче положення. У такій ванні досить комфортно почуватимуться люди (одночасно 1–2 людини) середньої комплекції і зростання. Висотою для ванни є відстань від підлоги до найвищої точки торця ванни. Звичайне значення висоти знаходиться в діапазоні 45–80 див. Глибина ванни визначає відстань, відлічуваний від дна до вищої точки торця, для стандартних купелей становить 40–70 див.

Даний концепт ванної поєднує у собі всі необхідні функції, які необхідні сучасній людині. Матеріал та форму ванної кожна людина може обрати для себе, в залежності від власних побажань. Основною ідеєю є використання екологічно чистих, безпечних матеріалів та сучасних технологій, поєднаних в одне ціле, враховуючи особливості людей різного віку, статури, з різними можливостями і потребами.

УДК 061:72.012.8

Радченко К. А.¹, Пасічна Т. О.²

¹студ. ГФ-910і ЗНТУ

²викл. ЗНТУ

ВИКОРИСТАННЯ АЕРОФІТІВ ЯК СКЛАДОВОГО ЕЛЕМЕНТУ КОМПОЗИЦІЇ ПРОСТОРУ ІНТЕР'ЄРУ

Актуальним і незвичним є використання аерофітів та моху для традиційних поглядів дизайнерів, що використовують озеленення, як складового елемента композиції простору інтер'єру [1, 2].

Аерофіти – це група рослин, які не потребують поливу в принципі, всі органи їхні знаходяться в повітряному середовищі. Поживні речовини і вологу, необхідні рослинам для росту і життєдіяльності, вони отримують з повітря. Основне їх застосування як живі жалюзі на вікнах. Ця жива штора складається з декількох десятків пагонів повітряної рослини. Є різні різновиди аерофітів. Наприклад зависи з тілландсії можуть витися як виноградна лоза або звисати окремими рослинами, що витягнуті в лінію. Головним для збереження живої фіранки слід подбати про те, щоб повітря в приміщенні не було дуже сухим, а самі листки обприскувати з пульверизатора. За допомогою різновидів тілландсії в будинку можна створювати справжні джунглі і тропічні ліси, покриваючи стіни, вікна та інші поверхні [3].

Ще одним варіантом для озеленення може бути використання моху. Як приклад, на міланській виставці меблів художник Макото Азума об'єднався з Unitika Ltd, а результатом їх творчості стали запаморочливі килими з моху. Поляна, що складається з плоских галявин, заповнюється живим мохом і трансформується в чудову зелену доріжку – краса природи проникає в приміщення. Основне застосування – мохова плитка для обробки підлоги і стін. Красива і екологічна плитка випускається у всіх кольорах веселки і вимагає мінімального обслуговування. Не обов'язково зволожувати або удобрювати плитку, вона навіть не вимагає сонячних променів [4, 5].

Розробляючи курсовий проект на тему «Інтер'єри науково-інформаційного центру Inversion» я хотіла показати світ природи з іншої сторони, те, що ми не бачимо в повсякденному житті, інші сторони живої природи. Основною задачею центру показати світ в інверсії, контражурі, дати людям те, що вони не зможуть побачити та відчутти в повсякденному житті. Я розробила зимовий сад, в якому за допомогою рослин та кольорового освітлення моделюється простір. Світло, пробиваючись через крони дерев та квіти, створює незвичайні візерунки на стінах, підлозі та стелі. Винятковість в тому, що ми споглядаємо на рослини з незвичної для нас точки. Ми споглядаємо на крони дерев та квіти в кольоровому освітленні, через які

пробивається світло, створюється враження пташиного польоту. Ми бачимо те, що неможливо побачити в повсякденному житті (Рис. 1).

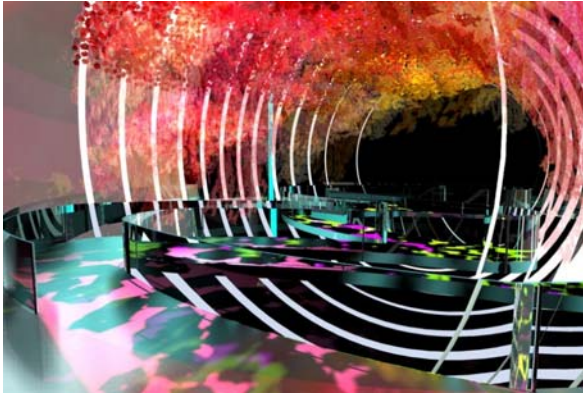

Рис. 1 – Науково-інформаційний центр «Inversion»

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Душан Радушка Цветовой атлас растений / Душан Радушка, Владислав Шомшак, Изабелла Гаверова. – Братислава, 1990. – 412 с.
3. Жизнь растений : т. 1. – М. , «Просвещение», 1974. – 560 с.
4. Secondstreet [Електронний ресурс] – Живые занавески – Режим доступа : http://secondstreet.ru/blog/flower_diy/zhivye-zanaveski.html
5. Designet [Електронний ресурс] – Неделя дизайна в Милане – 2009 – Режим доступа: <http://designet.ru/events/exhibition/?id=41352>
6. Babyblog [Електронний ресурс]-Мох в интерьере и в саду – Режим доступа: <http://m.babyblog.ru/community/post/fanatka/1700073>

СЕКЦІЯ «УКРАЇНОЗНАВСТВО»

УДК 94 (477) (092) – 055.5 «17/18»

Бровко Б. А. канд. іст. наук, доц. ЗНТУ

ПРЕДКИ Я. П. НОВИЦЬКОГО XVIII–XIX СТ.

Я. П. Новицький першим зробив спробу розібратись у генеалогії свого роду, але ці дослідження залишилися тільки у чернетці «Тетрадь заметок по генеалогии рода Новицких». Згадана чернетка була зроблена наприкінці XIX ст. Саме тут Яків Павлович простежив розвиток двох гілок старовинного родовідного дерева Новицьких, на чолі якого поставив охочекомонного полковника І. Ф. Новицького. Нам вдалося упорядкувати чорнові нотатки Я. П. Новицького відносно розвитку генеалогічних гілок у бік Івана Ілліча та Якова Ілліча, але просунутись значно далі у вивченні других гілок роду ми не змогли. Про нащадків інших дітей Іллі Федоровича майже нічого невідомо. Невідомо, як розвивались генеалогічні гілки Іллі Ілліча, В. Іллінічни і Ганни Іллінічни. На жаль, у згаданих нотатках Яків Павлович не простежив і розвиток своєї лінії, що зробили ми, опираючись на архів вченого, який знаходиться в Інституті рукописів ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України.

Родина Іллі Федоровича Новицького перебувала у вищих ешелонах влади на Україні. Про це свідчать й родинні зв'язки його дітей. Охочекомонний полковник залишив після себе семеро дітей. Перший шлюб (жінка Софія), подарував йому двох синів – Іллю (про нього нам нічого невідомо) і Григорія. Останній, всебічно обдарована, освічена людина. Він отримав освіту у першому вищому навчальному закладі України – Києво-Могилянській колегії. Одружившись на дівчині з роду Герциків, Григорій породичався (став свояком) з Генеральним писарем гетьмана І. С. Мазепи П. Орликом і тим самим ще більше наблизив себе до панівних кіл України. Під час політичного заслання до Тобольську (за наказом Петра I) він влаштувався на службу до сибірського митрополита Філофея (Філарета) Лещинського. За дорученням Губернатора Сибіру князя М. П. Гагаріна Г. І. Новицький написав одну з перших в історії сибірської етнографії праць – «Краткое описание о народе остяком». Під час однієї «службової подорожі» повсталі ханте Кондинської волості вбили бранця Петра I. Нащадки Григорія Ілліча залишилися у Сибіру. Як вважав М. Стороженко, всупереч дослідженням Я. П. Новицького, від Софії І. Ф. Новицький мав не двох синів, а одного – Григорія і дочку.

Вдруге Ілля Федорович одружився на Меланії Василівні. Від цього шлюбу народилися сини Іван, прапрадід Я. П. Новицького, і Яків. Обидва з часом стали бунчуковими товаришами, тобто військовими чиновниками особистих доручень при гетьманові. Крім того, – дві дочки: Марія і Ганна.

Очевидно існувала ще й третя дочка. У чорновому зошиті Я. П. Новицького «Тетрадь заметок по генеалогии рода Новицких» згадується В. Іллінічна, але її повне ім'я, на жаль не називається.

Син Яків узяв дочку переяславського полковника Настасію Дмитрівну Дмитрашко. Дочка Марія вийшла заміж за племінника Мазепи Степана Трощинського, при чому цей шлюб влаштував сам гетьман. Сучасні нащадки Марії Іллінічни і Степана Трощинського оселились у Мексиці.

Син Іван, саме від якого і пішло відгалуження родовідного дерева Новицьких у бік Якова Павловича, був одружений на дочці племінника І. С. Мазепи ніжинського полковника Л. Я. Жураковського. «Прапращур Я. П. Новицького ... з початку XIX ст. купив ґрунт в Олександрівському повіті на Катеринославщині, заснував хутір Новики і з синами Петром та Іваном почав хліборобити». У нас ця теза викликає певний сумнів. Так, серед дітей Івана Ілліча, Я. П. Новицький називає лише синів Андрія і Петра (полковника, одруженого на Олені Семенівні Тубородко), ім'я ж Івана – зовсім не згадується. Крім того, чи міг І. І. Новицький, прапрадід Якова Павловича, а не «прапращур» «купити ґрунт» на тоді ще вільних Запорозьких землях? Виходячи із «Роду Новицьких», переселення відбулось десь у 1782–1795 рр. при Петрі Івановичі Новицькому (це місце рукопису нам не вдалось до кінця розібрати через його поганий стан), але селяни Петра Івановича згадуються у ревізьких казках за 1795 р. Дід Якова Павловича Іван Петрович Новицький дослужився до губернського реєстратора і був поміщиком у тій же маєтності. Батько Я. П. Новицького Павло Іванович досяг чина колезького реєстратора і мешкав із своєю родиною то на хуторі Новиках, то в різних помістях, де він працював управителем.

Наведені факти свідчать про те, що після Іллі Федоровича, а пізніше – Івана Ілліча родовідна гілка Новицьких у бік Якова Павловича все більше слабнула у державно-політичному й громадському розумінні – від безпосередньо підлеглого українським гетьманам охочекомонного полковника до бунчукового товариша, від губернського до колезького реєстратора. Її представники вже ніколи не піднімалися до рівня керівних кіл України, а з Іваном Петровичем ще й відійшли від традиційної для чоловіків цього козацького роду військової служби; не досягали скільки-небудь значних висот (в кар'єрному розумінні) у цивільному житті; поступово бідніли матеріально. І лише яскрава постать Якова Павловича Новицького завдяки його саморідному талантові науковця-дослідника й вкрай напруженій творчій діяльності новою зіркою спалахнула на цьому дещо померклому родовому небосхилі.

ТАТАРИ-ОРДЕНОНОСЦІ НА ДНІПРОБУДІ

10 жовтня 1932 року було офіційно введено в експлуатацію перший гідроагрегат Дніпровської гідроелектростанції. До цієї події, 17 вересня 1932 року, вийшла Постанова Президії ЦВК Союзу РСР про нагородження робітників Дніпробуду орденами Союзу РСР. Орденом Леніна було нагороджено 41 робітника, серед них двоє татар. Це Закір Тагеров - робітник-бетоняр, кращий ударник, організатор ударних татарських бригад, ініціатор проведення змінно-зустрічних планів в цих бригадах. А також Ізатула Ібатулін – інженер, керівник робіт з монтажу гідроустаткування (турбін та спіральних равликів).

Портрети Тагерова та Ібатуліна були розміщені у жовтні 1932 року в журналі «СССР на стройке» серед інших більш ніж 50-ти ударників-орденоносців Дніпробуду.

У Державному архіві Запорізької області збереглися документальні джерела про Закіра Тагерова: коротенька автобіографія, ймовірно написана рукою самого Тагерова (фонд Дніпробудівського райкому КП(б) У), і особовий листок по обліку кадрів за 1932 рік (фонд Дніпробуду). Ці джерела дають нам сухі факти про життя та трудовий шлях цього робітника.

Закір Тагеров народився у 1896 році у селі Шахмай (Шахмайкіно) Чистопільського району Татарської АРСР (колишня Казанська губернія), у бідній селянській родині. Отримав початкову 7-річну освіту у Чистопольській школі. У 1913–1915 роках працював на текстильній фабриці в Ташкенті. Брав участь у Першій Світовій війні. У 1918–1921 роках як військовополонений перебував у Болгарії. На початку 20-х років працював у Казахстані на будівництві залізниці, у 1925–1929 роках займався сільським господарством в рідному селі. З травня 1929 року прибув на Дніпробуд. Упродовж трьох років працював бетонярем, старшим робітником, бригадиром, десятником, був премійований 6 разів. З 1930 року був членом профспілки будівельників але позапартійним. Вільно володів болгарською, турецькою, татарською та латинською мовами.

Про І. Ібатуліна, на відміну від З. Тагерова, досить часто писала місцева преса. Крім того, у ДАЗО зберіглася автобіографія (фонд Дніпробудівського райкому КП(б) У) та досить велика особова справа Ібатуліна як члена ВКП(б) датована 1934–37 роками (фонд Ленінського райкому КП(б) У).

Згідно автобіографії Ізатула Садикович Ібатулін народився у лютому 1897 року у кішлаку Туркмен-Дюкене поблизу Самарканда у татарській родині середняка-землероба. Ізатула закінчив училище, за конкурсом вступив у гімназію. З третього класу почав працювати репетитором-вчителем. Після

гімназії за конкурсом вступив до Петроградського політехнічного інституту, у жовтні 1917 році вступив до партії більшовиків. У 1918–1921 роках приймав участь у встановленні радянської влади в Середній Азії, знаходився на керівній радянській роботі – був заступником надзвичайного комісара землеробства області, заступником голови обласного виконкому, проректором Туркістанського державного університету. Вчився у Свердловському військово-інженерному училищі.

З 1929 року Ібатулін працював на Дніпробуді: старшим техніком на будівництві перемички середньої протоки, помічником виконроба будівельних робіт на ГЕС. Був учасником боротьби за 500 тис. кубометрів бетону за зустрічним планом, за достроковий пуск гідроелектростанції, за високу якість роботи. З 1931 року Ібатулін став начальником монтажних робіт на Дніпробуді і одночасно керівником каменедробильного та бетонного заводів. Саме під його керівництвом вдалося досягти небувалих у світі темпів монтажу турбін, спіральних равликів і всієї апаратури. З червня 1936 року працював головним інженером та заступником директора Дніпровської ГЕС.

На початку 1937 року Ібатулін був обвинувачений у зв'язках з викритою контрреволюційною троцькістсько-диверсійною групою. В ході слідства по справі Ібатуліна було допитано кілька десятків свідків в Запоріжжі та Самарканді. З'ясувалося, що він приховав своє справжнє соціальне походження. На початку ХХ ст. батько Ізатули був в числі найбагатших людей Самарканду і довіреною особою великого оренбурзького мільонера. Також Ібатулін був звинувачений у зв'язках з рухом басмачів, у шкідництві на Дніпрогесі, пособництві ворогам народу та обмані партії.

У липні 1937 року І. Ібатуліна було виключено з ВКП(б) та репресовано як ворога народу. Який саме вирок було винесено невідомо. Але, враховуючи такі обвинувачення, можна припустити, що Ібатуліна було розстріляно.

УДК 94(477) «192»

Мозуленко Д. І. іасист. ЗНТУ

ФОНДИ РОСІЙСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ІСТОРІЇ ПРО ПРОВЕДЕННЯ ПОЛІТИКИ КОРЕНІЗАЦІЇ В УСРР У 1920-Х РР.

Політика коренізації, яку проводила Радянська держава впродовж 1920-х рр., була важливою ланкою загальносоюзних процесів. Центральні органи держави, які знаходилися у Москві, уважно слідкували та контролювали процеси, які відбувалися в союзних республіках. Тому аналіз матеріалу, який знаходиться у РДАСПІ, цікавий не тільки своїм інформаційним багажем, а самою

наявністю цього матеріалу, який вивчався у центральних союзних наркоматах, на його основі поприймалися рішення щодо проведення, а коли треба і кореляції політики в УСРР.

Справи, що стосуються проведення політики коренізації в УСРР, можна знайти у фонді 17 – документи ЦК РСДРП(б) – ЦК РКП(б) – ЦК ВКП(б), у двох описах: опис 26. «Відділ керівної парторганізації, Сектор інформації КП(б) У 1926 – 33 рр.» та опис 67 «Організаційно–розподільний відділ. Переписка с місцевими організаціями. 1920 – 1930 рр.».

Опис 26. Представлені різноманітні документи щодо діяльності центральних органів КП(б) У та її регіональних осередків окружкомів та міськкомів Запоріжжя, Миколаєва, Одеси, Херсону, у вигляді протоколів засідань Бюро та Секретаріату ОК та міськкомів КП(б) У.

Опис 67. Справи, які знаходяться у опису, відображають два рівня звітності перед московським центром зі сторони республіканського харківського та регіонального окружного. Дуже цікаві декілька справ, які надають так звані «закриті листи» губкомів та окружкомів про економічне та політичне положення в Україні. В них надаються болочі проблеми, які ставали перед владою, можна порівняти, які з проблем вважалися пріоритетними, в цих документах інколи наводяться приклади пересічної думки населення щодо ситуації в країні та стосовно дій влади. Не менш важливими є «Огляди» українських та союзних вищих партійних установ щодо ситуації в республіці та надання характеристики діяльності місцевих партійних установ. Питання політики коренізації подаються поряд з іншими важливими питаннями, що надає додаткову можливість бачити місце політики коренізації у загальному масиві державних дій. Різноманітно у справах опису представлені регіони Півдня. Знов ж таки є закриті листи від Херсонського, Миколаївського, Одеського окружкомів. Подаються виписки з протоколів засідань різних установ, доповіді відповідальних керівників, щодо ситуації в регіоні, характеристика проведення різних партійних заходів – місцевих з'їздів та конференцій. Огляд справ, що стосуються ситуації в інших округах УСРР, дозволив знайти важливі паралелі, щодо взаємодії партійних організацій різних округів. Так, цікава доповідь відповідального інструктора Кам'янець-Подільського ОК, щодо присланих із Запоріжжя партійних робітників, які не змогли працювати в українському селі тому, що не знали мови та сільського життя. Також присутня інформація, яку можна використовувати для надання характеристики ставлення населення до політики коренізації, для характеристики міжнаціональних відносин. Наприклад, щодо ситуації у травні 1924 р. на Біржі безробіття в Одесі, та проблем з українізацією в Одесі у 1926–27 рр.

Таким чином, фонди РДАСПІ значно розширюють джерелознавчу базу дослідження політики коренізації на Півдні УСРР, надають різноманітну інформацію щодо діяльності партійних організацій різного рівня управління,

показують місце політики коренізації у порівнянні з іншими напрямками державної політики, представляють приклади ставлення населення до державних заходів. При вивченні документів, які знаходяться у Москві, важно пам'ятати, що саме вони були тією документальною базою, на основі якої вище союзне керівництво виробляло політику щодо УСРР.

УДК: 331.36.:338.45:629.7 (477. 64) «1950/1980»

Чумаченко О. А. асист. ЗНТУ

СПІВПРАЦЯ ЗАПОРІЗЬКОГО АВІАДВИГУНОБУДУВАННЯ ІЗ ГАЛУЗЕВИМИ СЕРЕДНЬОСПЕЦІАЛЬНИМИ ТА ВИЩИМИ НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ ЗАПОРІЖЖЯ В 1950–1980-Х РР.

Досвід запорізького авіадвигунобудування 1950–1980-х рр. у співпраці з галузевими навчальними закладами є унікальним надбанням колишнього СРСР та прикладом плідної роботи в цьому напрямку для сучасної авіаційної промисловості України. Його критичне осмислення і використання, на нашу думку, здатне стати в пригоді при розбудові майбутньої системи виховання кваліфікованих кадрів у будь-якій науково-технічній галузі країни. Для того щоб уникнути можливих помилок та прорахунків у професійному розвитку робітників та в освіті молоді, потрібно прослідкувати взаємодію Запорізького заводу авіаційного двигунобудування з базовими середньоспеціальними та вищими навчальними закладами. Таким чином, пропонуване дослідження має актуальне значення для подальшого забезпечення кваліфікованими працівниками стратегічних підприємств сучасної України.

Початок 1950-х ознаменував собою значну активізацію підготовки кваліфікованих спеціалістів як у середньо-спеціальних, так і у вищих навчальних закладах. Для працівників Запорізького моторобудівного заводу насамперед такими були Ремісниче училище (РУ) № 2, яке з 1954 р. отримало назву технічне училище ТУ 6, а в 1977 р. було перейменовано в середнє професійно-технічне училище (СПТУ) № 20, а також Запорізький машинобудівний інститут (ЗМІ). Хоча освіту можна було отримати і в інших навчальних закладах, що готували фахівців робітничих професій.

Одним з каталізаторів стрімкого збільшення освічених працівників стала Постанова Ради Міністрів СРСР від 18 вересня 1959 року. Згідно з нею, керівництво заводів зобов'язувалося направляти робітничу молодь до середніх та вищих навчальних закладів. Для цього проводився відбір кандидатів, яких затверджували на виробничій нараді.

Відповідно до рішень комуністичної партії СРСР, робота ЗМІ в 1950–1960-х рр. була направлена на розвиток промисловості, пріоритетним

напрямок якої була важка промисловість – машинобудування, економія матеріалів та раціональна організація виробництва.

Згідно з вимогами науково-технічного прогресу в 1970-х рр. у ЗМІ були створені нові кафедри. Серед них гідне місце зайняла кафедра виробництва авіаційних двигунів. Окрім цього, інститут було устатковано великою кількістю технічних засобів навчання, верстатами з програмним управлінням, електронно-вимірювальною апаратурою та електронно-обчислювальними машинами (ЕОМ). Уже на 1980 р. в інституті працювали 5 обчислювальних залів та обчислювальний центр.

Нового поштовху розвиток освіти отримав у 1984 році, коли на квітневому Пленумі ЦК КПРС були прийняті «Основні напрямлення реформування загальноосвітньої і професійної школи». Згідно із складовою Постановою ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР «Про подальший розвиток системи професійно-технічної освіти та підвищення її ролі в підготовці кваліфікованих робочих кадрів» у 1980-х роках було взято курс на поліпшення якості навчально-виховного процесу та активізацію роботи інженерно-педагогічних кадрів ПТУ в усіх сферах їх діяльності. Ще одним важливим рішенням було перейменування ПТУ в середні державні профтехнічні училища (СДПТУ). З огляду на прийняті нововведення керівництво заводу черговий раз звернуло увагу на базове СДПТУ № 20. За статистикою училище щорічно було заповнене на 60%, для покращення ситуації було прийнято рішення поліпшити технічну базу та перепідготувати інженерно-педагогічний склад, що буде надавати учням знання згідно з потребами науково-технічного прогресу.

Таким чином, у результаті дослідження були встановлені головні середньо-спеціальні та вищі навчальні заклади, які плідно співпрацювали із запорізькими авіадвигунобудівними підприємствами протягом 1950–1980-х рр. Серед них особливе місце посідали Запорізький машинобудівний інститут та Ремісниче училище № 2, перейменоване в 1977 р. у СПТУ № 20. Навчальні заклади готували спеціалістів як на денному, так і на вечірньому відділеннях, пропонуючи отримати фахову інженерну освіту. Окрім них, запорізьке авіадвигунобудування формувало взаємодію з такими закладами, як Український заочний індустріальний технікум, Московський Центр науково-дослідного інституту технологій машинобудування, Запорізький технікум машинобудування, а на базі самого ВО «Моторобудівник» функціонували Київський Центр інституту підвищення кваліфікації кадрів та діяв факультет «Науково-технічний прогрес і передовий досвід» народного університету. Щорічно студенти навчальних закладів проходили навчально-виробничу та переддипломну практику в майстернях та цехах моторобудівного заводу. До того ж, на підприємстві була створена Державна екзаменаційна комісія, яку очолював генеральний директор, доктор технічних наук В. І. Омельченко.

СЕКЦІЯ «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ»

УДК336.7:94(477)«ІХ-ХІІ»

Сигида Г. А.¹, Амелькіна А. О.²

¹старш. викл. ЗНТУ

²студ. гр. ФЕУ-514 ЗНТУ

УКРАЇНСЬКІ ГРОШІ. ІСТОРИЧНИЙ НАРИС

Фінансова система будь-якої країни – це кров економіки. Від її здоров'я залежить благополуччя людей. Тому завжди актуальним є звернення до історичної спадщини, до минулого досвіду.

Грошові системи Київської Русі визначалися загальноєвропейськими процесами, але з урахуванням характерних особливостей та традицій лічби. Виділяють п'ять елементів давньоруської грошової системи: гривню, куну, ногату, резану, веверицю (векшу). Так, гривна = 20 ногатам = 25 кунам = 50 резанам = 150 векшам.

Куну ототожнюють з: арабським дирхемом, візантійським міліарісієм, давньоруським срібляником та західноєвропейським денарієм. Ногату пов'язують з окремою групою якісних повноцінних арабських дирхемів. Резану поєднують з обрізками кун, фрагментами арабських дирхемів.

У багатьох регіонах світу хутро було однією з найрозповсюджених форм товаро-грошей. Відомо декілька різновидів податків під назвою «куниця». В Англії (м. Честер) річний податок сплачувався хутром куниці. Та в Києві у 1499 році за право торгівлі харчовими продуктами треба було заплатити податок-куницю, що в монеті дорівнювало 12 грошам.

У давній Русі слово «скот» означало гроші, а слово «скотниця» – казну. Але вже в давньоруські часи термін «скот», напевно, вважався архаїчним, тому віддають перевагу терміну «куни»- в узагальнюючому розумінні гроші.

Для давньоруських часів найбільш вживаною і стійкою назвою розмінних грошових одиниць була куна.

У період становлення Київської Русі на її землях поширились візантійські монети. Згодом візантійська монета стала зразком для перших монет київських князів – златників та срібників. Перші знахідки цих монет з'явилися наприкінці ХVІІІ ст.

Златники Володимира були одними з найперших монет київського карбування. На аверсі першого типу монет вміщено напис «Владимир, а се его злато». На монетах другого типу інший напис: «Владимир на столе». У центральній частині аверсу зображення князя, зі скіпетром й хрестом. Над лівим плечем Володимира знак роду Рюриковичів — тризуб. На реверсі (реверс монет обох типів однаковий) повне ім'я Ісуса Христа та його зображення. Злотник мав вагу 4,4 г.

Одночасно із златниками почалося виготовлення срібляників. Срібло у монетах не завжди було чисте, скоріше сплави. На реверсі срібляника був тризуб, на аверсі напис «Владимиръ на столе, а се его сребро». До срібляників Святополка подібні монети (відомі 4 типи монет) з іменем «ПЕТРОС» та зображенням апостола Петра на аверсі. На реверсі – двозуб, княжий знак Святополка. На монетах Ярослава Мудрого вміщено погруддя св. Георгія, навколо якого напис «ЯРОСЛАВЛЕ СРЕБРО». Срібняк мав довільну вагу від 1,73 до 4,68 г.

Нумізматична спадщина Київської Русі становить майже 340 монет. Сировиною для них слугували іноземні монети — арабські дірхеми та західноєвропейські денарії. Більша частина карбованих монет йшла не на міжнародну торгівлю, а на місцевий ринок. З XI сторіччя у Давній Русі настає так званий безмонетний період.

Карбування монет Давньої Русі продовжувалося не більше 25-30 років на межі X-XI сторіч за часів правління Володимира Святославовича, Святополка та Ярослава Мудрого й стало підтвердженням стабільності й централізованості держави.

Новітні технічні засоби дозволять точніше з'ясувати час карбування тієї чи іншої монети й зняти питання підробки, визначитися з ареалом її розповсюдження і сферою вжитку.

УДК 94(477):371.671

Дедков М. В.¹, Панченко А. О.²

¹канд. іст. наук, проф. ЗНТУ

²студ. ГФ-214 ЗНТУ

ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ БОРЬБИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ПІД ПРОВОДОМ Б. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО У ВУЗІВСЬКИХ ПІДРУЧНИКАХ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Розглянемо висвітлення проблеми національно-визвольної боротьби в Україні середини ХУІІ ст. авторами вузівських підручників з історії України О. Субтельним (Україна: історія. – К.: Либідь, 1991), В. Смолієм (Історія України/Під ред. В. А. Смолія. – К.: Альтернативи, 1997), О. Бойком (Історія України: Посібник. Вид.2-е, доп. – К.: Академвидав, 2003), В. Литвином (Історія України: Підручник. Вид.5-е, доп. – К.: Наукова думка, 2010).

Орест Субтельний в своєму підручнику вбачає причинами початку Національно-визвольної боротьби повстання українського народу через унеможливлення захищати повною мірою свої кордони від Речі Посполитої у

той час, коли польський король за те, щоб магнати тримали територію «Дикого Поля» прикордонною, надавав їм вільні землі.

В. Смолій і В. Степанков висунули думку, що причиною було саме небажання уряду Речі Посполитої поступитися утисками щодо українців та ненадання їм частини свобод.

В. Литвин висунув думку, що національно-визвольна війна була також наслідком наступних законспірованих від всіх подій, а саме: у квітні 1644 р. у Варшаві відбулася таємна зустріч короля з козацькою реєстрового старшиною – військовими осавулами Іваном Барабашем та Ілляшем Караїмовичем, полковим осавулом Максимом Нестеренко і чигиринським сотником Богдана Хмельницького; в її ході обговорювалися плани організації масштабної походу козаків на Чорне море проти турецьких військ. Олександр Бойко пише, що передумовами виникнення й загострення революції було поширення експорту зі сторони Польщі через стрімке зростання посівних культур після 30-річної війни.

Щодо початку боротьби, то на думку О. Субтельного, це був 1638 р., коли українські селянські повстання, котрі боролися за «беззаконня в Україні», потерпіли поразку. В. Смолій та В. Степанков вважають, що почалася боротьба з часу захоплення козаками Запорізької Січі - кінець січня 1648 р. В. Литвин пише, що початком революції потрібно вважати перші місяці 1648 р., коли відбувалися стрімкі процеси розвитку козацтва, яке протягом другої половини XVI–початку XVII ст. зазнало різких внутрішніх змін і набуло принципово нове сприйняття себе ззовні. На думку О. Д. Бойка, почалося повстання 1648 р. і не роком раніше.

Щодо класифікації, то О. Субтельний вважає, що це було народне повстання; В. Смолій та В. Степанков висунули думку, що Визвольна війна згодом переросла в національну революцію; В. Литвин вважає ці події національною війною.

Щодо О. Д. Бойка, то він зауважує відносну розбіжність, оскільки між поняттями «повстання», «війна», «революція» у контексті подій XVII ст. існує не протиріччя, а глибинний зв'язок. Народне повстання, яке розпочалося 1648 р., охопивши більшу частину території та населення України, незабаром переросло у визвольну війну, а війна, зумовивши докорінні зміни в суспільному розвитку поступово переросла в національну революцію. Але все ж висувається думка, що термін «національна революція» є найбільш доцільним.

Закінчення Визвольної війни радянська історіографія пов'язувала з 1654 р., тобто роком Переяславської угоди з Росією, роком «возз'єднання», у якому вбачалася основна мета повстання. У сучасній науковій і навчальній літературі переважає думка, що її закінчення слід пов'язувати зі смертю Б. Хмельницького 1657 р. Проте, на думку Бойка, це дещо механічне

трактування, оскільки визвольні змагання українського народу після цієї події не припинилися, а лише змінили свій характер; стали менш масштабними і локальнішими.

Субтельний же закінчення війни пов'язує зі смертю Б. Хмельницького 1657 р. та уточнює, що, вочевидь, Хмельницький усе ще сподівався змінити політичну систему Речі Посполитої так, щоб вона могла задовольняти козацтво. До того ж голод і чума вже позначилися на його військах, як і на населенні України в цілому. Та й союзникам гетьмана — кримським татарам — не терпілося повернутися додому. Ці обставини, можливо, й зумовили небажання гетьмана продовжувати військову кампанію взимку.

В. Смолій і В. Степанков висунули думку, що закінчення війни потрібно вважати з подією капітуляції уряду Д. Дорошенка (вересень 1676 р.). Ця подія, підкреслюють історики, була останнім актом Національно-визвольної війни. Таку ж думку висуває В. Литвин та доповнює, що все до того і йшло.

Ставлення до Б. Хмельницького, як керівника Національно-визвольної боротьби, також неоднозначне: О. Субтельний та В. Литвин вважають, що його не зовсім продумані кроки призвели до невдалого результату, а О. Бойко, В. Смолій та В. Степанков наголошують на тому, що без Хмельницького нічого б і не почалося, тому вони відстоюють його поведінку.

Отже, кожен з авторів висловлював власну позицію щодо часів Української революції середини XVII ст., але всі вони мають спільні корені та їх об'єднує спільне бачення проблеми.

УДК : 930.1 (477) «1846/1847»

Чумаченко О. А.¹, Авраменко С. О.²

¹асист. ЗНТУ

²студ. гр. РТ-513 ЗНТУ

КИРИЛО-МЕФОДІЇВСЬКЕ ТОВАРИСТВО ЯК ПЕРША ПОЛІТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНИ

Довгий час великий масив історичних праць про Кирило-Мефодіївське товариство був практично невідомий, оскільки радянська історіографія в силу ідеологічних причин обминала їх. Сучасні умови створили можливість для всебічного і об'єктивного аналізу літератури про товариство. Діяльність Кирило-Мефодіївського товариства є унікальним і важливим феноменом української історії, який потребує уважного й об'єктивного вивчення. Досвід, набутий першою українською політичною організацією, її позитивні якості та певні прорахунки може бути використаним для побудови сучасної політичної системи, що робить тему дослідження доволі актуальним.

Метою дослідження є висвітлення діяльності Кирило-Мефодіївського товариства, з'ясування факту чи було воно першою українською політичною організацією.

Об'єктом дослідження є Кирило-Мефодіївське товариство і його учасники.

Предметом даного дослідження постає діяльність Кирило-Мефодіївського товариства, її умови та наслідки.

Методами дослідження є аналіз, узагальнення, порівняння й синтез інформації, опрацьованих історичних матеріалів, наукових робіт і документів.

Кирило-Мефодіївське товариство являло собою українську таємну політичну організацію, що виникла в 1846 році в Києві.

Його засновниками були, як прийнято вважати, чиновник канцелярії генерал-губернатора Микола Гулак, ад'юнкт Київського університету Микола Костомаров та студент цього ж університету Василь Білозерський. До товариства також приєдналися професор Тарас Шевченко, вчителі Пантелеймон Куліш і Дмитро Пильчиков, студенти університету Олександр Навроцький, Опанас Маркович, Іван Посяда, Георгій Андрузький і Олександр Тулуб, поміщик Микола Савич. Організація була названа іменами відомих слов'янських просвітителів Кирила і Мефодія, творців кирилиці. Знаком братства став перстень з написом «Св. Кирило і Мефодій, січень 1846».

Головними програмними документами організації «Книга буття українського народу», за яку головною метою було повалення самодержавства, ліквідування кріпосництва й об'єднання всіх слов'янських народів в одну федерацію; «Статут Слов'янського братства св. Кирила і Мефодія», автором якого (як і «Книг буття») був Микола Костомаров, та «Записка», написана Василем Білозерським. В основу документів лягли ідеї українського національного відродження і панславізму.

Кирило-Мефодіївське товариство ставило своїм головним завданням побудову майбутнього суспільства на засадах християнської моралі шляхом здійснення ряду реформ: створення демократичної федерації слов'янських народів, очолюваної Україною, на принципах рівності і суверенності, знищення царизму і скасування кріпосного права і станів, встановлення демократичних прав і свобод для громадян, зрівняння у правах всіх слов'янських народів щодо їх національної мови, культури і освіти. Кирило-мефодіївці, еднаючись на основі спільних політичних поглядів, бачили різні шляхи проведення їх у життя – від ліберально-поміркованого реформізму (Микола Костомаров, Василь Білозерський, Пантелеймон Куліш) – до революційних методів боротьби (Тарас Шевченко, Микола Гулак, Георгій Андрузький).

Активна діяльність членів братства проявлялася у поширенні ідеї братства через розповсюдження його програмних документів, творів Тараса

Шевченка, члени братства займалися науковою працею і виступали з лекціями в навчальних закладах Києва, збирали кошти на відкриття народних шкіл, написання і видання нових книг (зокрема, Пантелеймон Куліш підготував перший підручник з історії України «Повість про український народ», виданий 1846 року, та ін.).

Кирило-Мефодіївське братство проіснувало 14 місяців. У березні 1847 року за доносом провокатора Олексія Петрова діяльність братства була викрита, а члени заарештовані. Слідство у справі кирило-мефодіївців тривало з 18 березня до 30 травня 1847 року в Петербурзі. Найважчий вирок отримав Тарас Шевченко — його було віддано в солдати і відправлено в оренбурзькі степи із суворою забороною писати і малювати. На трирічний термін було ув'язнено у Шліссельбурзькій фортеці Миколу Гулака, Микола Костомаров перебував в ув'язненні один рік, а Олександр Навроцький — півроку у В'ятській тюрмі. Інших членів братства царський режим вислав у віддалені губернії імперії під нагляд поліції, заборонивши повертатися в Україну.

УДК 94 (477) – 054.65 «1914/1919»

Бровко Б. А.¹, Саліхов К. О.²

¹канд. іст. наук, доц. ЗНТУ

²студ. гр. ГП-314 ЗНТУ

СТАНОВИЩЕ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ В УКРАЇНІ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Розташування великої кількості військовополонених в Україні обумовлювалось особливостями її економічного розвитку в Російській імперії. Родючі українські чорноземи, покликані забезпечити хлібом величезну армію, гірнична та металургійна промисловість, розташована в районі Донецького та Криворізького басейнів, спричиняли на тлі зростаючого внаслідок мобілізацій дефіциту робочої сили активне використання дешевої праці.

У системі військового полону Російської імперії місто Київ, а невдовзі і селище Дарниця, відігравали надзвичайно важливу роль, оскільки сюди прибула величезна кількість військовополонених Центральних держав. З понад 2 млн. полонених, яких доставили з фронту, приблизно 1,8 млн. осіб судилось або бути ввезеними у підросійську Україну, або ж проїхати транзитом через українські терени. Шлях переважної більшості з них проліг через Київ. У перші дев'ять місяців війни, які позначилися величезними втратами з обох боків фронту, у Києві (район Печерської фортеці) було облаштовано прийомно-збірний пункт для військовополонених. Його цілком вистачало протягом перших зимових місяців війни, коли австрійська та

російська сторони протистояли одна одній у кривавій позиційній Карпатській битві. На той час солдати армій Центральних держав потрапляли в полон відносно рідко. Та коли 22 березня 1915 р. капітулювала австрійська фортеця Перемишль, ситуація різко змінилася. Починаючи з 25 березня, протягом шести тижнів у глиб Росії було відправлено 118 тис. полонених австрійських військовослужбовців, до яких додалися бранці, захоплені на фронті в Карпатах.

Київське тилове управління дійшло висновку, що розміри Печерської фортеці більше не відповідають завданням сортування тисяч полонених, багато з яких були вражені інфекційними та іншими хворобами або поранені (уже на кінець 1914 р. сюди щоденно надходило по 5 тис. полонених, з яких близько 10% становили хворі, що потребували лікування у військовому шпиталі).

На початку літа 1915 р., саме з огляду на медико-санітарні причини, на невеликій станції Дарниця Московсько-Воронезько-Київської залізниці (лівобережжя Дніпра) було створено новий ізоляційно-пропускний пункт, необхідність облаштування якого відчувалася вже досить довгий час. До цього функції ізоляційно-сортувального пункту для полонених виконували кілька стаціонарних товарних потягів, що стояли на станціях Київ-I (Пост-Волинський, нині Київ-Волинський Південно-Західної залізниці) і Київ-II Товарна (нині Київ-Московський), яка була розташована неподалік від фортечного військового шпиталю.

Дарниця зуміла виконати своє завдання розподілу за національністю вже під час важких боїв літньої кампанії. На кінець 1915 р. в таборі нараховувалося 117 осіб основного персоналу з полонених австрійців і рудиментарна інфраструктура. На початку 1916 р. основний табірний персонал із полонених нараховував 306 осіб. 1170 бранців із Дарниці використовувалося на вуличних роботах, а всього на той момент табору було передано понад 2 тис. осіб. При цьому до початку літнього наступу 1916 р. (Брусилівський прорив) нових військовополонених з Південно-Західного фронту майже не надходило. У цей ілюзорно-спокійний час Дарниця під керівництвом Грибоєдова, який, до того ж, був доцентом військово-медичної академії і вважався досвідченим фахівцем-управлінцем, переживає поступове розширення. На початку липня пост керівника табору обійняв генерал-майор Ярюгін. У той час, коли десятки тисяч полонених, перш за все австрійців, перебували на пішому марші до Києва, до табірному персоналу належали вже 209 осіб.

З введенням мобілізації на фронті Першої світової війни стало очевидним, що робочих рук на промислових підприємствах катастрофічно не вистачає. Проблемою доставки військовополонених на заводи займалося Головне управління Генерального штабу. Координуючим органом виступала Рада з'їзду гірничопромисловців півдня Росії. Статистика початку 1916 року свідчила, що продуктивність праці військовополонених була в 2 рази нижче за працю вільнонайманих робітників. Наскільки ліберальними були закони

Російської імперії, якщо публічно однією з найважливіших причин низької продуктивності праці полонених називали їх незацікавленість в результатах роботи, при обов'язковому відрахуванні 25% заробітку до особливого фонду військовополонених (згідно із законом від 17 березня 1915 року).

До літа 1916 року на підприємствах Донбасу і Придніпров'я працювало 40 тисяч військовополонених, а на початок 1917 року на всіх підприємствах Новоросійського Товариства в Юзовці (металургійному заводі, шахтах, цегляному, вапняному заводі і кар'єрі) – 7 тисяч військовополонених.

У 1917 році економічний стан в країні погіршився. Військовополонених почали використовувати на сільськогосподарських роботах.

УДК 94 (477. 64) «1970-1980»
Сигида Г. А.¹, Наливайко Т. В.²
¹старш. викл. ЗНТУ
²студ. гр. ФЕУ-414 ЗНТУ

ЕКОНОМІЧНЕ ЖИТТЯ СЕЛА БІЛОЦЕРКІВКА ВПРОДОВЖ 70–80-Х РР. ХХ СТ.

В суспільстві однією з глобальних проблем сучасності є проблема забезпечення людства продовольством. Україна має кращі в світі чорноземи, сприятливі природо - кліматичні умови і могла б стати лідером у виробництві продовольства в Європі. В останні роки в Україні налагоджується робота аграрного сектору. Але вітчизняні сільгоспвиробники продукції не мають сталих прибутків, не конкурують з зарубіжними виробниками. Треба відверто зауважити, що держава мало піклується про розвиток села, українські села занепадають. Вчені багато робіт присвячують вивченню історії розвитку сільського господарства в період «застою» і доводять, що колгоспна система виробництва вичерпала себе і майбутнє за фермерами-одноосібниками. Планується розпочати продаж землі. Я живу в селі, де збереглася колективна форма господарювання. В 90-ті роки, коли колгоспи розпадалися, керівники одного господарства – колгоспу «Зірка»(до початку 90-х років імені Жданова) зберегли колективне господарювання, вдосконалили і реформували його.

Інше господарство – колгосп «Восток» був розформований і утворилося багато фермерських і одноосібних господарств. Рівень життя селян, які працюють в колгоспному господарстві набагато вищий, ніж у всіх інших земляків. У теперішньому КСП збереглося рослинницька галузь, до минулого року існувала одна молочна ферма і розвивалося свинарство. Зараз молочно-тваринницька ферма закрилася, виробництво молока стало збитковим для господарства.

Селяни-пенсіонери отримують мізерні пенсії, більшість з них тримає підсобне господарство, щоб вижити. У селі дуже високий рівень безробіття. Занепадає соціальна сфера.

Одразу ж хочу попередити, що я не є апологетом радянської системи, але у своїй роботі я спробувала дослідити економічний розвиток села, особливо діяльність колгоспу імені Жданова, роль особистого селянського господарства, щоб зробити висновки щодо економічної ефективності колективної форми господарювання, розкрити особливості соціального і культурного розвитку села і прослідкувати як впливав економічний розвиток на соціальні і культурні процеси в селі Білоцерківка впродовж 70–80-х років ХХ століття.

Всього в колгоспі на 1 січня 1972 року було 502 двори, де проживало 997 колгоспників. В 1984 році почався процес масового виїзду молоді з колгоспів, що спричинило зменшення кількості робочої сили в господарстві. Щоб затримати молодь у селі, колгосп починає направляти на навчання молодь з умовою її повернення у колгосп. Він виплачував студентам стипендію.

Колгосп займався вирощуванням продукції рослинництва і тваринництва. В 70–80-х роках в складі колгоспу ім. Жданова було три бригади, 8 ферм, з них 3 ферми великої рогатої худоби і 2 молочних, 1 свинарник і 1 пташник.

У 70-і роки у колгоспі була створена потужна технічна база, що давала можливість господарству динамічно розвиватися.

Основною галуззю господарства в колгоспі було рослинництво. Колгосп спеціалізувався на вирощуванні зернових культур, саме вони давали основний прибуток господарства. Упродовж 1970–80-х років зростало технічне оснащення. Колгосп отримував щорічно нову техніку. На середину 80-х років у колгоспі було 42 трактори (з них 9 гусеничних, 33 колісних, 13 комбайнів).

Розширенню виробництва, поліпшенню умов праці, сприяло велике виробниче будівництво, що вело господарство упродовж свого існування. Також господарство здійснювало будівництво закладів соціально-побутового призначення з послідуочим відшкодуванням затрат державою, споживчою кооперацією і іншими відомствами. Так, були збудовані магазини для споживчої кооперації, пошту, школу, лазню. За кошти колгоспу збудовано дороги з твердим покриттям на вулицях Білоцерківки, а також частково побудовані вуличні водопроводи. У 70–80-ті роки у селі була добре розвинута соціальна сфера.

Таким чином, у своїй роботі я спробувала дослідити економічні, соціальні і культурні процеси в селі Білоцерківка у 70–80-ті роки ХХ ст. і прийшла висновку, що у колгоспі ім. Жданова сформувалися цивілізовані технології в землеробстві та тваринництві, було здійснено технічне переозброєння галузей сільськогосподарського виробництва, відпрацьовувалися передові форми організації праці, розгорнулося масштабне будівництво у виробничій сфері. Велика увага приділялася підвищенню якості продукції. Колгоспна система в нашому селі була ефективною, зростали обсяги виробництва і прибутки, що стало основою для розвитку культури і поліпшення соціального становища селян.

УДК 355.4:94(477.75)«1941-1942»

Коянс А. А.¹, Серета О. А.²

¹асист. ЗНТУ

²студ. гр. М-214 ЗНТУ

ОБОРОНА СЕВАСТОПОЛЯ У 1941–1942 РР.

До кінця вересня 1941 року німецькі війська, розбивши основні сили Південно-Західного фронту Червоної армії, зайняли значну частина України і вийшли на підступи до Криму.

Крим мав стратегічне значення, як один із шляхів до нафтоносних районів Кавказу, як база для авіації і Чорноморського флоту. Радянське командування розуміло важливість утримання півострова і зосередило на цьому напрямку значну частину військ, відмовившись від оборони Одеси.

У жовтні 1941 року 11 армія вермахту під командуванням Е. фон Манштейна увірвалася до Криму і 30 жовтня вийшла на далекі підступи до міста. Першим штурмом Севастополя прийнято вважати спроби німецьких військ з ходу захопити місто протягом 30 жовтня – 21 листопада 1941 року.

У кінці жовтня Ставка ВГК вирішила посилити гарнізон Севастополя силами Приморської армії (командувач – генерал-майор І. Ю. Петров), яка була морем перекинута до Севастополя з Одеси. Сили підкріплення склали близько 36 тис. солдат (за німецькими даними понад 80 тис.), близько 500 гармат, 20 тис. тонн боєприпасів, танки.

Оборона Севастополя із суші опиралася на ряд великих довготривалих споруд (артилерійських фортів). Для руйнування фортів німці застосували облогову артилерію великого калібру. Всього на периметрі 22 км. було розташовано понад 200 батарей важкої артилерії. Більшість батарей склалися зі звичайної польової артилерії, включаючи важкі гаубиці 210, 300 і 350 мм, що збереглися з часів Першої світової війни. Були також застосовані: гаубиця «Гама Мьорсер» – 420 мм, самохідні мортири «Карл» («Тор» і «Одін») – 600 мм, супер гармата «Дора» – 800 мм, зенітні 88 мм гармати.

Третій штурм почався 7 червня 1942 року. Запеклі бої і контратаки захисників тривали більше тижня. У німецьких ротах залишилося в середньому по 25 чоловік. Перелом настав 17 червня: на південній ділянці атакуючі зайняли позицію, відому як «орлине гніздо» і вийшли до підніжжя Сапун-гори. На північній ділянці був захоплений форт «Сталін» та підніжжя Мекензієвих висот. У цей день впало ще кілька фортів, включно «Максим Горький-1» (ББ-30). З цього моменту німецька артилерія могла обстрілювати Північну бухту і підвезення підкріплення та боєприпасів стало неможливим. 30-го червня впав Малахів курган.

У зв'язку із загрозовою ситуацією командувач обороною віце-адмірал Октябрський попросив у Ставки ВГК дозвіл на евакуацію «200-300 осіб відповідальних працівників, командирів на Кавказ». У період з 1 по 10 липня 1942 року з Севастополя всіма видами транспортних засобів було евакуйовано 1726 солдатів Севастопольського оборонного району, інші захисники міста або загинули, або потрапили в полон.

3 липня 1942 Радінформбюро повідомило про втрату Севастополя.

За взяття Севастополя командувач 11-ю армією Е. фон Манштейн отримав звання фельдмаршала, а весь особовий склад армії – спеціальний наркувний знак «Кримський щит».

Оборона Севастополя, яка тривала упродовж 250 днів, показала звитягу захисників міста і бездарність вищого командування країни і армії.

Радянські втрати вбитими і зниклими безвісті склали близько 200 тис. чоловік. Втрати з німецької сторони склали близько 300 тисяч убитих, поранених і полонених (включаючи солдатів румунської армії).

УДК 338.45:629.33(477.64)

Коянс А. А.¹, Клиба В. Ю.²

¹асист. ЗНТУ

²студ. гр. РТ-714 ЗНТУ

ІСТОРІЯ ЗАВОДУ «АВТО-ЗАЗ». ДО 55-РІЧЧЯ ВИПУСКУ АВТОМОБІЛЯ «ЗАПОРОЖЕЦЬ»

Компанія ПАТ «ЗАЗ» (Публічне акціонерне товариство «Запорізький автомобілебудівний завод») зіграла велику і важливу роль в історії українського автомобілебудування і до теперішнього часу є найбільшим в Україні виробником автомобілів.

Літопис Запорізького автомобілебудівного заводу ведеться з 1863 року і починається підприємством німецького колоніста Я. Коопа, що спеціалізувалося на випуску сільськогосподарських машин і устаткування. У 1908 році заснований Мелітопольський моторний завод з випуску стаціонарних двигунів внутрішнього згорання.

З 1921 року Запорізький завод під назвою «Комунар» продовжує спеціалізацію з випуску сільськогосподарських машин і устаткування і починає випускати зернозбиральні комбайни, а також іншу сільськогосподарську техніку.

У 1959 році починається розвиток легкового автомобілебудування в Україні. Всього (з 1960 до 1994 рр.) Було виготовлено 3422444 автомобіля «Запорожець» в м. Запоріжжя і двигунів з повітряним охолодженням у м.

Мелітополь. Період 1960–1997 рр. є часом, коли завод був провідним виробником недорогих автомобілів в колишньому СРСР і з 1992 року – в Україні. Тоді вироблялися такі моделі, як ЗАЗ-965, ЗАЗ-966, ЗАЗ-968, і з 1986 року – ЗАЗ-1102. За вказаний період всього вироблено 3760157 автомобілів.

У 1988 році розпочато виробництво легкових автомобілів сімейства «Таврія» у Запоріжжі і двигунів з рідинним охолодженням для них у м. Мелітополь.

У 1998 році спільно з DAEWOO Motor Co., Ltd було створено СП ЗАТ «АвтоЗАЗ-Деу». З 2003 року завод змінює форму власності і стає Закритим акціонерним товариством з іноземною інвестицією «Запорізький автомобілебудівний завод» (ЗАТ «ЗАЗ»), як правонаступник ЗАТ «АвтоЗАЗ-Деу».

У 2004 році на підприємстві створюється якісно нове виробництво. Розпочато повномасштабне виробництво автомобілів ВАЗ-21093 і ВАЗ-21099, «Lanos (Т-150)», «Opel Astra G». У 2005 році конструкторами ЗАЗ підготовлені виробничі потужності для випуску автобусів «I-VAN» на базі шасі автомобіля «ТАТА».

У 2008 році Запорізький автозавод святкує 145-річний ювілей. Кращим автомобілем Київського Міжнародного автосалону SIA'2008 був визнаний Chevrolet Aveo New. Мінпромполітики України в рамках Столичного Автошоу 2008 вручає ЗАЗ ліцензію на виробництво автомобілів і автобусів №1.

У 2009 році автомобіль Lanos визнаний абсолютним лідером продажів 2008 року в Україні, а ЗАТ «ЗАЗ», за повідомленням Національного бізнес-рейтингу, став лідером галузі.

У 2010 році ЗАЗ Lanos – абсолютний лідер продажу та Лідер продажів в компактному класі за версією Національного автомобільного рейтингу – «Авторейтинг 2009». Лідером продажу малого класу став автомобіль ЗАЗ-1103. Почалися продажі абсолютно нового міського автобуса ЗАЗ А10С.

У 2011 році завершено виробництво автомобілів Таврійського ряду. ЗАЗ Lanos визнаний найдостойнішим за критерієм «ринкова успішність» в Українській Національній Акції «Авторейтинг-2010», в якій були представлені 515 моделей автомобілів. Починається серійне виробництво автомобіля ЗАЗ Forza, стиль якого розроблений ательє Torino Design.

У 2013 році вперше в історії дистриб'юторської компанії бренд ЗАЗ став абсолютним лідером ринку легкових автомобілів України серед всіх автомобільних брендів.

УЧАСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВИХ У МИРОТВОРЧИХ ТА АНТИТЕРОРИСТИЧНИХ ОПЕРАЦІЯХ (1991–2014 РР.)

В нелегкий для нашої країни час набуває розповсюдження міф про військову неосвіченість Збройних сил України. Згідно статистики третина українців не вірить в силу та професійні якості військових та мобілізованих. Зазвичай ці люди схилиються до думки, що наша країна не брала участі у війнах за 23 роки незалежності, а строкова служба в армії не дає достатнього досвіду; зброя не модернізувалась, техніка стара, радянська і тому професіоналізм нашої армії досяг критичного мінімуму. Але мало хто знає, що Україна брала участь у більш ніж 20 антитерористичних операціях та миротворчих місіях.

Участь України у миротворчих операціях розпочалась із затвердженням Верховною Радою України 3 липня 1992 року Постанови № 2538-ХІІ «Про участь батальйонів Збройних сил України в Миротворчих силах Організації Об'єднаних Націй у зонах конфліктів на території колишньої Югославії» Починаючи з 1992 року в військових операціях взяло участь 37000 українських військовослужбовців, 50 з них – загинуло. Також слід відмітити, що до набуття незалежності, українці брали участь у миротворчих операціях ООН від СРСР. Хоча, зазвичай, цих громадян України не зараховують до офіційної статистики, на відміну від інших країн СНД. Найкривавішими для українців були місії в Іраку та Югославії.

З прибуттям в липні 1992 року 240 окремого спеціального батальйону (УКРБАТ-1) до Сараєво (Боснія і Герцеговина) його підрозділи були неодноразово атаковані ворогуючими сторонами. Бойова діяльність українських миротворців здійснювалася з застосуванням штатної зброї у відповідь на напади місцевих збройних формувань для деблокування позицій батальйону, знищення снайперів та забезпечення евакуації поранених та тіл загиблих. За 3 роки участі в місії ООН загинуло 50 представників ЗСУ.

Українська місія в Іраку в складі коаліційних військ під проводом США тривала з 11 серпня 2003 року до 9 грудня 2008 року. Перший бій регулярного підрозділу Збройних сил України стався 6 квітня 2004 року в місті Ель-Кут (Ірак), коли українське миротворче з'єднання було атаковане бойовиками «Армії Магді». Українці прийняли бій і протягом кількох годин утримували доручені під їхню охорону об'єкти. Втрати українських

військових склали один загиблий та шестеро легкопоранених. За весь час проведення операції загинуло 15 українських військових.

Упродовж двох останніх десятиліть українські військові також брали участь у місіях в Афганістані, Лівії, Анголі, Сьєра Леоне, Конго та інших державах, які обійшлися майже без жертв.

Наразі Збройні сили України беруть участь у 3 миротворчих операціях.

УДК 355.4:94(476.7)«1941»(093)

Коянс А. А.¹, Педенко Д. Р.²

¹асист. ЗНТУ

²студ. гр. М-214 ЗНТУ

ОБОРОНА БЕРЕСТЕЙСЬКОЇ ФОРТЕЦІ У 1941 РОЦІ У СПОГАДАХ МЕШКАНЦІВ ЗАПОРІЖЖЯ

22 червня 1941 по всьому західному фронту Радянського Союзу почала наступ німецька армія. Берестя опинилося на напрямку головного удару групи армій «Центр». Була досягнута повна раптовість нападу, що призвело до важких наслідків. Не дивлячись на перевагу противника в чисельності більш, ніж у десять разів, гітлерівцям не вдалося взяти фортецю в перші години війни, як очікувалося.

Інформація про хід оборони відома головним чином тільки з переказів очевидців та учасників. Не дивлячись на всю тяготу ситуації, в яку потрапили радянські воїни, вдалося змусити противника відступити. Доповідь про відступ гітлерівської армії був знайдений в 1950 р. в захопленому німецькому архіві. Це був перший відступ гітлерівців з початку Другої світової війни.

Берестейська фортеця є одним з найяскравіших прикладів запеклої боротьби людей, яких застали зненацька. Особливо примітною є історія капітана Володимира Васильовича Шабловського, дві дочки якого після війни мешкали у Запоріжжі.

В. Шабловський був з 1940 року командиром батальйону 125-го стрілецького полку 6-й Орловської стрілецької дивізії, розквартированої в Берестейській фортеці. 22 червня 1941 капітан В. В. Шабловський очолив оборону в районі Західного форту і будинків комскладу на Кобринському укріпленні. Близько 3-х діб фашисти вели облогу житлових будівель. Участь у їх обороні брали жінки і діти. 24 червня ціною величезних втрат ворогові вдалося захопити в полон поранених захисників. Серед них опинився поранений капітан Шабловський разом з дружиною Галиною Корнівною і дітьми.

Німці взяли полонених в колону і під посиленим конвоєм повели в тил, за Буг. На шляху колони був міст. Коли полонені підійшли до нього, капітан Шабловський крикнув: «Хто не хоче залишатися у фашистському полоні, за мною!» – і кинувся з мосту в обвідний канал. Слідом за ним кинулися інші його бійці. За кілька хвилин все було скінчено – втікачів розстріляли у воді. Колону розгорнули і провели в місцеву міську в'язницю, в якій сім'я Шабловський провела два тижні, після чого мати з дітьми відпустили.

Галина Корнівна, дружина Шабловського, вступила в партизанський загін, переїхавши з дітьми в сусіднє село. Незабаром, видана провокатором, вона була повішена гестапівцями, не видавши нікого при тортурах на численних допитах.

Чотири дівчинки залишилися круглими сиротами. Одна з них, Тетяна, залишилася жити в Бересті. Двоє – Раїса і Наталя – переїхали до Запоріжжя, а молодша сестра, Світлана, виїхала в білоруське місто Новогрудка.

Ім'ям В. В. Шабловського названі вулиці в містах Брест, Мінськ, Славгород; ім'я його увічнено в меморіальному комплексі «Брестская крепость-герой» біля мосту через обвідний канал у Північно-Західних воріт фортеці, де він загинув, встановлено меморіальний знак; на алеї «Их именами названы улицы Бреста» – барельєфний портрет героя.

СЕКЦІЯ «КУЛЬТУРОЛОГІЯ»

УДК 728. 82 (477. 83/86)

Сигида Г. А.¹, Тітова А. С.²

¹старш. викл. ЗНТУ

²студ. гр. ФЕУ- 514 ЗНТУ

ЗАМКИ ГАЛИЧИНИ. ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНА ПОДОРОЖ

Україна наразі переживає складні часи. Можливо наша культурна спадщина може бути тим містком, який прокладається від серця до серця. Й саме зараз доречно, щоб краса врятувала мир? Краса рукотворна, архітектурна...

Час пливе, як ріка: хвилина за хвилиною, день за днем, рік за роком. Зникають люди, стираються з людської пам'яті визначні події, цілі епохи пропадають у небуття. Але є такі місця на які, здається, час не впливає. Вони підкорили його собі. Проходять віки, а ці місця не змінюються – стоять, демонструючи свою велич та гордість... Найбільша кількість замків, фортець та оборонних монастирів збереглася до нашого часу на заході України (за підрахунками різних експертів приблизно 90% всіх замків і палаців держави) – на Львівщині, Івано-Франківщині, Тернопільщині, Волині, Закарпатті та Хмельниччині.

Галицький замок споруджено в середині XIV ст. Однак його попередника вперше згадують 1114 р. як укріплену цитадель. Археологи вважають, що спочатку це була дерев'яна споруда, яка згодом переросла у міцний замок галицьких князів (XII–XIV ст.). Про те, хто і коли знищив княжий дерев'яний замок невідомо. Знаємо тільки, що відбудова замку, як оборонного форпосту Галицького староства, розпочалася у середині XI ст., після того, як Галичина і Західна Волинь відійшли до Польщі. Галицький замок 1490 р. Штурмувала селянська армія під проводом Мухи, у 1620, 1621 рр. його намагалися здобути татари. Під час визвольної війни українського народу (1648–1654 рр.) твердиню тримала в облозі армія С. Височана, а влітку 1649 р. фортецю здобули війська Б. Хмельницького.

Перебудову замку провів у XVII ст. галицький староста А. Потоцький, який виділив на це 42 тис. злотих. Наступного удару зазнав Галицький замок під час турецько-польської війни 1676 р. Війська Ібрагіма Шайтан-Паші взяли твердиню. Залога, якою керував комендант Лаховський, майже без бою віддала замок, який турки пограбували і висадили у повітря частину оборонних стін та веж. Нині Галицький замок охороняє держава. Згідно з Генеральним планом розвитку Національного заповідника «Давній Галич» на 2001–2015 рр. тут ведуть реставраційні роботи.

Замок у Золочеві було збудовано на місці попередніх укріплень упродовж 1634-1636 рр. Якубом Собеським – батьком польського короля Яна III Собеського. До оздоблення замку найбільше долучилася королева Марія Казимира, більше znana як Марисенька – кохана дружина Яна Собеського. Саме замок за останнє десятиліття став візитівкою Золочева. Він є зразком поєднання оборонного та житлового призначення. Дослідження останніх років відкрили багато цікавих сторінок забутої історії замку і Золочева. Особливою окрасою Золочівського замку є Китайський палац – єдиний в Україні й один з трьох у Європі (Сан-Сусі, Петергоф, Золочів), зразок «східної» архітектури. Нині Золочівський замок – відділення Львівської галереї мистецтв, музей-заповідник.

Підгорецький Замок – найкрасивіший замок «Золотої підкови Львівщини». Є одним з найкращих в Європі зразків палацу з бастионними укріпленнями епохи Відродження. Будувався замок впродовж 5 років, 1635-1640 рр., за проектом архітектора Андре дель Аква та військового інженера Гійома де Боплана для коронного гетьмана Станіслава Конєцпольського. «Palazzo in fortezza» – так називалася італійська схема, за якою зводився даний палац. Використовувалася вона тоді, коли необхідно було побудувати не просто палац, а укріплену резиденцію з функціями фортеці. В якості будівельних матеріалів використовувалися камінь і цегла. Замок оточений ровом та земляними укріпленнями, які повторюють обриси замку.

Отже, замкові споруди Галичини – одна з яскравих сторінок в історії мистецтва. Вони є свідками багатьох історичних подій на теренах України.

УДК 72.03 (477)

Сигида Г. А.¹, Носов М. П.²

¹старш. викл. ЗНТУ

²студ. гр. ФЕУ-514 ЗНТУ

ВПЛИВ ГОТИЧНОГО СТИЛЮ НА УКРАЇНСЬКУ КУЛЬТУРУ

Взявши від старої спадщини візантійсько-українську логічність, підпорядкованість окремих частин цілому, єдність і відповідність внутрішнього змісту та зовнішнього вигляду, злучивши це з готичним конструктивізмом, з його врахуванням фізичних законів і тектонічних сил – український архітектор створив синтез двох світоглядів, двох відмінних стилістичних проблем.

Починаючи з другої половини XIII ст. для України настав складний період військових конфліктів, татаро-монгольських набігів. Це не сприяло розвитку будівництва. Основна частина збережених споруд, що відносяться до даного періоду, зосереджена в Західній Україні. У західноєвропейській

архітектурі в XIII–XIV ст. домінувала готика, і закономірно, що й українська архітектура, становлячи органічну частку загальноєвропейського мистецтва, також розвивала в цей час готичні мотиви. Але, на відміну від країн західної Європи, в українській архітектурі готичний стиль проявив себе перш за все в конструктивному, а не в образному відношенні.

Українська культура давньоруського часу проявляла себе в формах планів та в об'ємах будівель, а готичний вплив викликав зміни в конструктивному вирішенні, в формах та оздобленні архітектурних деталей. На основі аналізу тих архітектурних пам'яток готичного часу, які збереглися в Україні (церква св. Трійці у Межиріччі Рівненської обл., церква Богоявлення у м. Острозі, Сутківська оборонна церква на Поділлі, церква Різдва Богородиці у м. Рогатині, готичні римо-католицькі катедри у Львові і Києві, та ін.) можна стверджувати, що порівняно з західноєвропейськими аналогами вони мають багато подібних рис, але їм притаманна низка характерних особливостей.

На зміну готичній архітектурі прийшла архітектура Ренесансу. У Західній Європі ренесанс розвинувся як повне ідейне і конструктивне заперечення готики. Натомість в Україні спостерігаємо своєрідний плавний, безконфліктний перехід від готичної архітектури до ренесансної. Ці два стилі певний час разом співіснували в українській архітектурі, синтезуючи нові, властиві для української архітектури, риси.

УДК 008 (477) «653»

Васильчук Т. В.¹, Фащевская А. В.²

¹канд. ист. наук, доц. ЗНТУ

²студ. гр. Е-424 ЗНТУ

СРЕДНЕВЕКОВАЯ УКРАИНА: МАЛОИЗВЕСТНЫЕ СТРАНИЦЫ ДУХОВНОЙ КУЛЬТУРЫ

На протяжении более чем двух веков колдовство являлось неотъемлемой частью религиозной и интеллектуальной жизни Европы, причем в разные времена оно понималось по-разному. Например, изначально считалось, что ведьмы используют силу, полученную от Дьявола. Позже появилось мнение, что даже такое явление как колдовство не могло появиться без воли Бога.

Конечно же, такие понятия как колдовство, чародейство, ведьмачество не обошли стороной и Украину. Издревле у украинского народа существовало множество своих суеверий и верований относительно нечистых сил.

По мнению украинских крестьян, существовало 2 вида ведьм, имеющих своих представителей среди мужчин и женщин: ведьмы и ведьмачи прирожденные и ведьмы и ведьмачи ученые. Первым таинственная сила ведовства дается от природы, вторые приобретают ее или от первых путем учения, или получают ее от чертей взамен своей души. Первые в своем отношении к обыкновенным людям проявляют некоторые черты доброжелательности, помогая одним в болезнях или защищая других от нападений своих злобных сестер – ученых ведьм. Ученые ведьмы и ведьмачи зловреднее природных. На их счет и должно быть отнесено большинство сказаний о разного рода кознях и напастях, причиняемых ведьмами сельскому люду.

В украинских сказаниях существует один интересный факт. В отличие от европейских представлений, на Украине полеты ведьм на шабаш рассматриваются народом как акт обязанности, возлагаемой на ведьм званием их, а потому нимало не мешают простому люду обращаться в случае нужды за помощью к этим вещим старухам и доверчиво относиться к их словам и советам.

Способность ведьм к превращениям, по народным рассказам, безгранична. Ведьма может принять вид иглы и копны сена, мухи и лошади, медленно ползущего бревна и быстро несущегося вихря. Чем же и как объясняют крестьяне такую удивительную способность ведьм? Большинство видит в этом искусстве умение ведьм, при помощи нечистой силы, отводить глаза, морочить, меньшинство признает, что подвергается превращениям не тело ведьмы, а душа ее, что тело ее остается дома бездыханным в то время, когда блуждающая душа меняет свой образ, являясь людям в разных видах. Но большинство опровергало это, ссылаясь на общепризнанные случаи и всем, мол, известные факты, когда вместо пойманной и отпущенной с обрубленными лапами собаки, подкованной лошади оказывается не дух бестелесный, а телесная, чувствующая боль женщина-ведьма с отрубленными на руках пальцами или с подковами на руках и ногах.

Разумеется, народ мог отличать ведьм от обычных людей. Правда молодых ведьм, в отличие от пожилых, трудно по одному внешнему их виду или по наружности узнать между другими обыкновенными женщинами; только страстность натуры, влюбчивость, выражающаяся в открытом ухаживании за молодыми парнями, выдает их. Таких молодых ведьм называют также еретницами или ярытницами.

Более того, сельский люд даже умел различать ведьм прирожденных, родимых, от ведьм ученых. Первые имеют хвост и черную полосу вдоль спины от затылка до пояса. У ученых же нет ни хвоста, ни полосы. Родимые ведьмы считаются выше, важнее ученых, потому, что они не только причиняют вред, но и исправляют его, будет ли он сделан самими ими или

другими, безразлично. Между тем как ученая ведьма может натворить много пакостей, но не в силах поправить раз сделанного зла. Говорят: «Родима робе урону меньше, а знає більше».

Существует много «способов» стать ведьмой. Вот пример одного из них. Женщина, желающая сделаться ведьмой, должна взять икону Божьей Матери, которой она была благословлена родителями при выходе замуж, пойти с нею в темную ночь под водяную мельницу и там, положив икону на землю, потоптать ее ногами. При этом надо почитать три раза «Отче наш» наоборот: начиная «от лукавого» и заканчивая словом «отче». Когда все это будет проделано, женщина при помощи нечистой силы становится ведьмой и может делаться по своему желанию то собакой, то кошкой, то копной и т. д.

В народе еще крепко держится поверье, что в известных случаях умершие могут оставлять свои могилы и являться живым людям, когда сильно тоскуют. Так, например, матери являются своим тоскующим детям, жены мужьям, женихи невестам, невесты женихам.

Тема ведьмачества широко представлена в украинской культуре в живописи, графике и литературе. Признанными шедеврами являются произведения Н. В. Гоголя, такие как «Вий», «Ночь перед рождеством» и другие, персонажами в которых являются потусторонние силы.

УДК 7.071.1(092)

Спудка І. М.¹, Войновська О. С.²

¹канд. іст. наук, доц. ЗНТУ

²студ. гр. ІФ-514 ЗНТУ

ЖИТТЄВИЙ ТА ТВОРЧИЙ ШЛЯХ М. В. ЛИСЕНКА

Творчість Миколи Віталійовича Лисенка – основоположника української класичної музики – являє собою епоху в розвитку національного мистецтва. Значення його творчості для української музики можна порівняти зі значенням творчості Т. Шевченка, О. Пушкіна, М. Глінки.

М. В. Лисенко народився 10/22 березня 1842 р. в селі Гриньки Кременчуцького повіту Полтавської губернії. Батько композитора – Віталій Романович – поміщик, офіцер, освічена, культурна людина, відзначався прогресивними поглядами. Мати ж, Ольга Єремівна, – справжня панянка, розмовляла виключно французькою мовою, не переносила нічого «мужицького» та вимагала від сина аристократичних манер. Саме мати з 5 років виявила у Миколи здібність до музики.

З 10 років Миколу віддають до Київського пансіону дворян. З нагородами закінчує 3 роки навчання, старанно вчиться грі на фортепіано,

імпровізує. Пише перший твір «Полька для фортепіано», яку до дня народження Миколи надрукував батько у Києві.

Після навчався у Харківській гімназії, саме тут вирішує присвятити життя музиці, разом з відомими виконавцями виступає як піаніст. У 1861 р. разом з батьками переїхав до Києва. Тут з головою поринув у студентське життя, відвідував студентські сходки, на яких обговорювали госте питання зміни соціального устрою, питання національного визволення українців. Старанно вивчає життя й історію свого народу. Був організатором власного хору, що виконував народні пісні, активно приймав участь у концертній діяльності задля пропаганди мистецтва серед трудящих.

У 1864 р. Лисенко закінчив фізико-математичний факультет Київського університету по «розряду природничих наук», але вирішив ще захистити докторську на звання кандидата природничих наук.

Після захисту їде в Таращанський повіт на Київщині, де займає посаду мирового посередника. В цей час М. Лисенко вирішує, що йому серйозно не вистачає музичної освіти, тому згодом вирушає до Лейпцигської консерваторії, 4-річний курс якої закінчив за два роки, однак залишився незадоволеним, бо він вдосконалився як піаніст, а композиторський відділ був не дуже високо рівня. Згодом повертається до Києва. Педагогічну, концертну і диригентську роботу поєднує з обробкою народних пісень і науково-дослідницькою роботою.

У 1872 р. Лисенко разом з друзями створив гурток Київських діячів культури, вони домагаються дозволу на прилюдні постановки українських п'єс.

У 1881 р. прогресивні діячі культури відстояли право за відродження українського театру. Це викликало неабиякий прилив творчих сил, закінчує редакцію опери «Різдвяна ніч», пише оперу «Утоплена» за сюжетом повісті М. Гоголя «Майська ніч». Визначною подією в українській культурі стало створення лірико-побутової опери «Наталка-Полтавка» І. Котляревського. Пише опери казки для дітей: «Коза-Дерева», «Пан Коцький», «Зима і весна» за народно-казковими сюжетами та мелодіями, при тому вони досить складні у музичному аспекті.

Роботу над оперою «Гарас Бульба» Лисенко почав у 1880 р. і фактично працював над нею до кінця життя. За життя автора опера так і не була поставлена, а знайшла місце лише у 1924 р. в Харкові, і з того часу стала однією з найбільш виконуваних на сценах театрів.

У 1904 році Лисенко, маючи на меті підготовку освічених акторів і музикантів, відкриває власну музично-драматичну школу. Відкриття такого професійного закладу стало важливою подією для української культури. Згодом школа перетворюється на інститут, що давав вищу музичну освіту. Під час революції заклад стає тилом для дружинників, в шкільному сейфі

зберігалася більшовицька каса, силами учнів і вчителів організують концерти, а зібрані кошти йдуть на допомогу повстанцям.

У відповідь на розгул реакції після поразки революції 1905–1907 рр. М. Лисенко пише гостро-сатиричну комічну оперу «Енеїда», яка у 1911 р. з успіхом була поставлена в Києві.

Похилий вік і титанічна праця давались в знаки. Вранці 1912 р., як завжди приготувався Микола Віталійович йти працювати у свою школу. Але відчув, що йому погано, та залишився вдома, увечері цього ж дня талановитого композитора не стало.

Різносторонність М. Лисенка гідна подиву: композитор - творець нових форм та жанрів національної музики, організатор і диригент великих хорових колективів, піаніст-виртуоз з широкою концертною діяльністю, педагог і вчений фольклорист, активний громадський діяч, невтомний пропагандист вітчизняної музики.

Таким чином, М. Лисенко, митець-демократ, виразник передових для свого часу ідей, жив у тяжкий час, коли царат всіляко намагався придушити будь-які прояви національної культури. М. Лисенко був завжди в авангарді боротьби проти національного пригноблення українського народу. Своє життя композитор присвятив служінню народові, розвиткові і пропаганді української національної культури. Завдяки композиторській, виконавській і громадській діяльності М. Лисенка, українська музика вийшла на широкий шлях розвитку і посіла почесне місце у світовій музичній культурі.

УДК: 821.161.01

Чумаченко О. А.¹, Третякова Я. О.²

¹асист. ЗНТУ

²студ. гр. ІФ-814, ЗНТУ

МОНАХ НЕСТОР – ПЕРШИЙ ЛІТОПИСЕЦЬ В УКРАЇНІ

Нестор Літописець небезпідставно вважається основоположником руської історіографії, першим вітчизняним істориком, видатним письменником, мислителем, ченцем Києво-Печерського монастиря. Дослідження джерел української писемності сформувало наукову думку про те, що з діяльністю преподобного Нестора Літописця почалася письмова українська мова. Всесвітню славу Нестору принесли його участь у літописанні Київської Русі та найвизначніший твір «Повість минулих літ». Тому відстеження цього факту, що прослідковується в дослідженні є доволі актуальним.

Метою дослідження є висвітлення проблемних питань у загальному сприйнятті особистості Нестора Літописця.

Об'єктом дослідження виступає постать Нестора Літописця.

Предметом дослідження є історичне уявлення про походження особистості монаха Нестора.

Усі історики сходяться на тому, що Нестор був надзвичайно освіченою людиною, добре знав і давньоруські, й іноземні літописи, які читав в оригіналі. Він прийшов до Києво-Печерської лаври 17-літнім юнаком, приблизно 1065 року, і назавжди залишився тут, щоб стати не тільки монахом-чорноризцем, а й письменником та істориком. Він дотримувався літописних форм і хронологічної послідовності викладу подій, але прагнення висловитися ширше й докладніше диктувало йому численні вставні оповіді в «Повісті минулих літ». Так конкретизовано й художньо яскраво до Нестора не писав ніхто. Він звів в одне ціле різні літописи, створені його попередниками, творчо опрацював їх, збагатив своїм літописом, і з-під його невтомного пера вийшла цілісна й тематично завершена книга, яка не тільки дає уявлення про те, «звідки піла Руська земля і хто в ній найперше почав княжити», а й сприймається як надзвичайно захоплюючий художній твір на теми нашої історії.

Але існує й інша думка щодо постаті Нестора Літописця. Розглянути її можна прослідкувавши дослідження сучасного історика Дана Береста. Посилаючись на численні зауваження дослідників староруських літописів про недостовірність літописних повідомлень, він зауважує, що «Повість минулих літ» – не історичний, а церковно-публіцистичний твір, де історичні факти дещо перекручені на догоду християнській ідеології і потребують ретельної перевірки та нового осмислення. Свою думку історик підтверджує конкретними фактами.

Справжнє ім'я автора «Повісті минулих літ» вважається невідоме. Побутує припущення, що автором «Повісті» був монах (чернець) Києво-Печерського монастиря на ім'я «Нестор». Тож потрібно з'ясувати особу так званого Нестора, – мається на увазі не будь-який чернець на ім'я Нестор, а саме той Нестор, що визнається автором-редактором «Повісті минулих літ».

За часів «літописця Нестора» митрополитом Русі був церковник-письменник Іларіон, який був поставлений Ярославом Мудрим, а потім ним же позбавлений посади митрополита і вигнаний з Києва на деякий час до Тмуторокані. Існує припущення, що Іларіона скинули з митрополитства і він постригся під іменем Никона в ченці Києво-Печерського монастиря, далі став тут ігуменом і в 1072–1073 рр. зробив літописне зведення. Тобто тотожність імен Іларіона і Никона загальновідома.

На думку автора дослідження під іменем Нестора, приховане ім'я церковника – ярого поборника християнства, літописця-книжника Нестора-Іларіона-Никона – автора не зовсім правдивого літопису «Повість минулих літ».

Незважаючи на дослідження, що доводять міфічне походження Нестора Літописця, факт існування писемних джерел часів Київської Русі незаперечний.

Окрім «Повісті минулих літ», до нас дійшли й інші літописні твори, зокрема, такі перлини, як «Житіє Бориса і Гліба», «Житіє Феодосія Печерського» та ін. Нестора, ким би він не був насправді, цілком правомірно називають найдавнішим з відомих нам творців українського агіографічного оповідання та повісті. Мова творів київського літописця може бути темою окремої розмови, проте згадаємо, що говорив професор П. І. Гарчев: «Читання курсів української та російської історіографії переконало мене в тому, що саме у «Повісті...» Нестора збереглося найбільше слідів української мови, якою вона була в XI столітті». Саме завдяки писемності до нас дійшли свідчення давно минулих епох, адже передусім своєю писемністю народи утверджують себе в людській історії.

СЕКЦІЯ «КРАЇНОЗНАВСТВО»

УДК 339.52-032.32

Дедков М. В.¹, Коновальчук А. Ю.²

¹канд. іст. наук, проф. ЗНТУ

²студ. гр. ГФ-213 ЗНТУ

ОПЕК: РОЛЬ, ЗНАЧЕННЯ ТА ВПЛИВ НА СУЧАСНУ СВІТОВУ ЕКОНОМІКУ

Протягом другої половини ХХ сторіччя очевидним став факт залежності високо розвинутих економік світу від енергетичних ресурсів, зокрема нафти. Ціни на нафту стали визначальним фактором економічного розвитку як країн-експортерів, так і країн-імпортерів нафти.

З метою регулювання та захисту від засилля концесій нафтовидобутку країн, що розвиваються, 10–14 вересня 1960 р. в Багдаді утворена ОПЕК – Організація країн-експортерів нафти. Засновниками є Іран, Ірак, Кувейт, Саудівська Аравія й Венесуела. Згодом до складу організації доєдналися Катар (1961), Індонезія (1962, вийшла зі складу в 2009), Лівія (1962), ОАЕ (1967), Алжир (1969), Нігерія (1971), Еквадор (1973), Габон (1975, вийшов зі складу в 1995), Ангола (2007).

За своєю структурою ОПЕК є картелем країн-чистих експортерів нафти. Саме тому метою ОПЕК є координація діяльності й вироблення загальної політики відносно видобутку нафти серед країн учасників організації з метою підтримки стабільних цін на нафту, забезпечення стабільних поставок нафти споживачам.

Станом на листопад 2012 року, на членів ОПЕК припадало 79% світових запасів нафти і 44% видобутку, що дає їм значний контроль над світовим ринком. Доведені запаси нафти країн, що входять в ОПЕК, на даний час складають 1 199,71 мільярда барелів.

Основним механізмом впливу на ринку з боку ОПЕК є квоти, які встановлюються на конференціях ОПЕК. Для аналізу та регулювання цін також використовують «кошик» ОПЕК, введений 1 січня 1987 року. Ціна кошика визначається як середній арифметичний показник фізичних цін 12 сортів нафти кожної країни-члена ОПЕК. Зокрема, 27 листопада 2014 року ОПЕК зберегла квоту видобутку на рівні 30 млн. барелів у день.

Значущість ОПЕК на світовому ринку визначається передусім технологічними перевагами видобутку. Так, для Саудівської Аравії, Іраку, ОАЕ та Кувейту собівартість видобутку у родовищі Гавар варіюється на рівні 10–30 доларів за барель. Для нафтовидобутку США, представленого методом гідророзриву пласту, середня собівартість видобутку становить 50–60 доларів за барель. Однак, країни ОПЕК репрезентовані державними корпораціями,

які працюють на бюджет та забезпечують близько 90% державних видатків, у той час як у США видобувна промисловість приватизована на рівні корпорацій.

Високорозвинуті країни ОПЕК значно переважають за економічною кон'юнктурою більшість інших експортерів, зокрема Росію, для якої собівартість складає 102 долари, ціна бюджету 2015–96, критична точка – 80 доларів.

Наслідком боротьби ОПЕК з молодим сланцевим нафтовидобутком США та Канади і Росією за збільшення частки на ринку стала «нафтова війна» 2014-2015 рр. (різке падіння цін на нафту протягом другої половини 2014 р.) Таке зниження є результатом різкого скорочення попиту та водночас розширення пропозиції за рахунок збільшення американських та російських поставок, до яких згодом додалися і країни ОПЕК. Ціна досягла рівня 59 доларів, що є нижчим за критичний для більшості не-членів ОПЕК. Однак, члени ОПЕК з менш розвинутою базою та гіршими географічними умовами також страждають від зниження цін. Зокрема, для Венесуели собівартість експорту – 125 доларів.

Нафтова війна ОПЕК дає результат у короткостроковому періоді. Так, на початку 2015 року у США досягнуто піку кількості працюючих бурів – 1609, однак у лютому відбулося скорочення на 20%. Однак, експерти прогнозують сланцевий бум на найближчі 3 – 5 років, за найбільш оптимістичних сценаріїв – до 2040 року. Окрім того, розробка нових видів батарей та акумуляторів може прискорити розвиток електроавтомобілів, що також скоротить попит на нафту ОПЕК. У боротьбі за покупця країни ОПЕК пропонують нафту азійським імпортерам з найбільшою знижкою за останні 6 років.

У 1976 р. з метою розвитку міжнародної інвестиційної співпраці був створений Фонд міжнародного розвитку ОПЕК для впровадження інвестиційних проєктів у країнах-реципієнтах. Країнам надається ліберальна програма кредитування. Сукупна вартість 132 проєктів Фонду оцінюється у 300 млрд. доларів. Окрім того, Фонд надає кошти на гуманітарні проєкти та гранти і стипендії на наукові дослідження.

Отже, на сучасному етапі ОПЕК залишається основним регулятором не тільки міжнародного нафтового ринку, а й всієї світової політичної кон'юнктури. Протягом 54 років прихованою проблемою ОПЕК була суттєва технологічна різниця учасників, спричинена великими запасами потужностей одних країн та методичним недофінансуванням галузі інших. Події «нафтової війни» 2014–2015 рр. свідчать про неоднорідність цілей та поглядів учасників організації, що може призвести до розпаду картелю.

УДК 613.2(73)

Мозуленко Д. І.¹, Діденко М. В.²

¹асист. ЗНТУ

²студ. гр. ГФ-214 ЗНТУ

ВИКЛИК СВОБОДИ СПОЖИВАННЯ: КУЛЬТУРА ФАСТ-ФУДУ У США

США – процвітаюча країна, де у кожного є можливість реалізувати свої плани і втілити в життя мрії. А також набрати десяток (а то й сотню) зайвих кілограмів. Сьогодні, за статистикою, 68% жителів США страждають від зайвої ваги, а кожен третій хворий тим чи іншим ступенем ожиріння. Мова йде як про дорослих, так і про дітей.

Деякі дослідники бачили в цьому економічну причину – жирні продукти харчування були дешевші, порівняно з іншими. Інші звинувачували в усьому виробників, модифікувати товари таким чином, що споживачі перетворювалися в харчових наркоманів, жадібно поїдають все нові і нові солодкі, калорійні новинки. Дослідники Принстонського університету з'ясували, що продукти фаст-фуду можуть володіти точно таким же ефектом звикання, як і героїн.

Лідиром за кількістю «товстунів» штат Міссісіпі (30% дорослого населення), зовсім трохи відстають від нього Західна Вірджинія (29,8%) і Алабама (29,4%). Крім цього в Міссісіпі проживає найбільша кількість повних дітей у віці від 10 до 17 років – 44,4% . В зворотному рейтингу перше місце займає Колорадо, де частка хворих на ожиріння тільки 17,6%. Треба зауважити, що ці штати також знаходяться на вершині списку за відсотком бідного населення і кількістю ресторанів «Макдональдс». Тому само собою напрошується висновок: ожиріння – хвороба бідних, а не багатих.

Американці намагаються боротися з цією проблемою усіма способами. Уряд намагається змінити підхід громадян до харчування. Деякі компанії забороняють у своїх будівлях поширення продуктів фаст-фуду. Деякі навіть виплачують щорічні премії своїм худим працівникам. Але це все не вирішує колосальну проблему ожиріння в США. Між тим, люди, які страждають ожирінням, вже вмирають через те, що не можуть бути госпіталізовані тільки тому, що не проходять в двері жодної клініки.

Щороку 300 тисяч людей помирає від ожиріння в США, і цифри ці ростуть. Уряд США витрачає близько 147 млрд. доларів на рік для вирішення проблеми ожиріння. Це є однією з головних завдань для уряду США. Рішення поки не знайдено. По-перше, це величезний бізнес, а по-друге, за стільки років люди звикли до подібного способу життя, і перевчити їх відразу вкрай складно.

УДК 297(94)

Мозуленко Д. І.¹, Прибиль Д. М.²

¹асист. ЗНТУ

²студ. гр. ГФ-224 ЗНТУ

ВЗАЄМВІДНОСИНИ ВИХІДЦІВ З МУСУЛЬМАНСЬКОГО СВІТУ З НАСЕЛЕННЯМ АВСТРАЛІЇ

Австралія виникла як держава «білих» переселенців, англійців. Європейці довгий час получали привілеї при переселенні у країну. Однак, у теперішній час в Австралії проживає 2,27% мусульман.

В 2000-х роках почастишали випадки зіткнення між австралійцями, які є вихідцями з мусульманського світу, та іншими етнічними спільнотами Австралії.

В 2005 р. у пляжному районі Сіднея – Кронуллі пройшла череда заворушень. Декілька груп мусульман, які знаходилися на пляжі, здійснили грабунки, акти вандалізму та гвалтування. Представ перед судом вони не признали себе винуватими и заявили, що закони Шаріату дозволяють їм так жорстоко поводитися з невірними Аллаху австралійцями.

Це викликало відповідну реакцію зі сторони «білих» ультра націоналістів, які стали нападати на відвідувачів пляжу, причому не тільки мусульман. Існують і інші версії виникнення конфліктів, які привели до численних зіткнень.

Ситуація поступово затухла сама собою. Винуватці були покарані. Заарештованих з обох боків було приблизно порівну. Однак актуальною залишається проблема адаптації іммігрантів-мусульман до австралійського суспільства. Мусульмани стали ізгоями у австралійському суспільстві тому, що ісламська культура и закон дуже сильно відрізняються від сучасних європейських цінностей.

Реакцію уряду Австралії на міжнаціональні проблеми неможна назвати повністю адекватною.

Позитивним можна назвати приклад проведення конференції з мусульманськими релігійними та суспільними лідерами Австралії для обговорення різних питань положення ісламу в країні.

Можливо, події у Сіднеї були результатом, який породив расизм сучасної мирової патріотично-релігійної кон'юнктури, або це була спланована урядом програма для досягнення своє політичної мети.

УДК 7.094(52)

Мозуленко Д. І.¹, Зубець К. С.²

¹асист. ЗНТУ

²студ. гр. ГФ-224 ЗНТУ

КУЛЬТУРНИЙ ВПЛИВ МУЛЬТИПЛІКАЦІЙНИХ ФІЛЬМІВ НА НАСЕЛЕННЯ ЯПОНІЇ

Аніме – японська анімація. Термін «аніме» зміцнився тільки в середині 1970-х, до цього зазвичай говорили «манга-ейга» («кіно-комікси»). Перші експерименти з анімацією японці почали в середині 1910-х, а перші аніме з'явилися в 1917 році. Досить довго аніме знаходилося на задвірках кіно, однак і тут добродійну роль зіграли мілітаристи, що підтримували будь-яке «правильне» мистецтво.

Анімація Японії відрізняється від анімації інших країн, в першу чергу, тим, що являє собою розвинутий замкнутий культурний пласт, що включає в себе безліч унікальних сюжетних і ідейних символів, шаблонів, стереотипів і типажів. Аніме виділяється серед мультиплікації інших країн своєю затребуваністю в японському суспільстві. Це обумовлює і загальна спрямованість певної частки творів на більш дорослу аудиторію, що виражається в більшій увазі до філософської та ідеологічної складовим, переважанні «дорослих» мотивів в тематиці.

Велика частина аніме створюється з розрахунком на конкретну, часом досить вузьку цільову аудиторію. Критеріями ділення можуть бути стать, вік, психологічний тип глядача. Обраний таким чином метажанр задає загальну спрямованість твору, впливаючи на його сюжет, ідеї і навіть манеру зображення. Дитяче (кодомо) аніме складає велику частину від всієї анімаційної продукції, що випускається на території Японії, але за межами країни популярні більш «дорослі» твори.

Японський серійний вбивця Цутому Міядзакі убив у 1988 і 1989 роках чотирьох дівчаток у віці від 4 до 7 років і з'їв двох з них. Міядзакі теж був Анимешник-отаку, в його квартирі було знайдено більше шести тисяч аніме-фільмів жаху. У своїх убивствах Міядзакі намагався відтворити сцени з японського хоррор-серіалу «Guinea Pig» (улюблена частина Міядзакі називалася «Квітка плоті і крові» або «Повільна смерть: Розчленування»).

У червні 2003 22-річний Хіроюкі Цучіда забив до смерті свою матір бейсбольною битвою і був засуджений до 14 років тюремного ув'язнення. Він сказав, що аніме-серіал «Неон Генезис Євангеліон» допоміг йому усвідомити, що людська раса – це непотрібні природі істоти. Почати очищати землю від людей він вирішив зі своєї родини.

На перший погляд здається, що це звірячі вбивства дійсно були спровоковані аніме. Але подумавши логічно розумієш, що аніме серіал «Неон

генезис «Евангеліон» дивляться і донині, але більше випадків вбивств зафіксовано не було, а значить це були спочатку люди з нестійкою психікою і підвищеною агресією. Те, що вони знайшли спосіб викиду своєї агресії в аніме – справа випадку. Вони так само могли подивитися «важкий» фільм або книгу.

Провівши огляд аніме-фільмів, можна сказати наступне. Індустрія аніме зайняла всі вікові ніші. Використовуються різні прийоми залучення аудиторії, від дитячої до дорослої.

Активно використовуються теми надії, порятунку людства, володіння надздібностями, що холодить душу магії, чаклунства, демонічних світів, переродження людей в монстрів. Калюжі крові, перебільшені емоційні прояви в міміці, жестах, позах, сильна по емоційному впливу музика (виконанням пісень і створенням музики для аніме зазвичай займаються відомі, талановиті співаки, групи і композитори), все це зачаровує віртуальну дійсність, що реальна навколишнє життя знецінюється. Дитині, підліткові вона здається безбарвною, що не має сенсу.

Яскраві, захоплюючі незвичайні образи, всі надмірно: колір, ефекти, фантастичні сюжети. Внаслідок цього людина вже не задовольняється тим реальним світом, який існує навколо нього. Він, як наркоман жадає знову випробувати дію сильних вражень, намагаючись знаходити все більш потужні по впливу фільми. Такі експерименти над психікою стомлюють її, але аніме має таку притягальну силу впливу, з якою дитина і підліток не може впоратися. Після переглядів він відчуває апатію, байдужість до всього.

УДК 572.94(680)

Мозуленко Д. І.¹, Подолян Ю. О.²

¹асист. ЗНТУ

²студ. гр. ГФ-224 ЗНТУ

НАСЛІДКИ ВТРАТИ ПАНУЮЧОГО ПОЛОЖЕННЯ ДЛЯ БІЛОЇ МЕНШОСТІ ПАР

Апартеїд – офіційна політика расової дискримінації, сегрегації тагноблення, яку впродовж 1948–1991 рр. проводили правлячі кола Південно-Африканської Республіки проти місцевого чорношкірого населення, а також переселенців з Азії.

В основу політики апартеїду було покладено ідею про відособлений розвиток європейського і неєвропейського населення Південної Африки. Внаслідок застосування норм апартеїду більшість населення ПАР була зведена до безправного стану. Кольорове населення не мало таких само цивільних прав, як біле.

У 1989 році президентом ПАР стає Фредерік Віллем де Клерк (до речі останній білий президент). Де Клерк взяв курс на залучення африканців до

управління країною. У 1990 році звільнив із в'язниці Нельсона Манделу і легалізував Африканський національний конгрес і Панафриканський конгрес.

На перших в Південній Африці демократичних виборах 1994 року перемогу здобув Нельсон Мандела. За роки свого перебування на посаді президента Мандела здійснив ряд важливих соціально-економічних реформ, що мали на меті подолання соціальної та економічної нерівності в Південній Африці.

Після скасування апартеїду Південно-Африканську республіку захлинула хвиля злочинності. У новому столітті ситуація не покращилася. Злочинність також є особливою проблемою, яка заважає розвитку туризму в ПАР, що володіє прекрасними природними можливостями.

У сучасній ПАР 31% вагітних жінок (тобто кожна третя) є носієм вірусу ВІЛ, число інфікованих дорослих громадян перевищило 20% (кожен п'ятий), і становить 6 мільйонів осіб, а загальна кількість так званих «Сиріт СНІДу», тобто дітей, чиї батьки померли від страшного захворювання, обчислюється півтора мільйонами.

Після скасування апартеїду понад один мільйон білих південноафриканців емігрувало з країни. В умовах невисокої народжуваності частка білого населення в ПАР все скорочується.

Політика підтримки корінного населення, що проводиться урядом ПАР, змушує надавати перевагу при прийомі на роботу корінним африканцям, дає їм пільги для заняття бізнесом і т. д. Це часто призводить до того, що в управління потрапляють некомпетентні люди, адже рівень освіти серед африканців украй низький.

Дійшло до того, що китайська громада зажадала у 2008 р., щоб китайців визнали чорними. Китайська асоціація Південної Африки звернулася до Верховного суду з заявою, що китайців дискримінують, оскільки африканці сприймають їх як білих.

Білі в свою чергу відчувають все більш зростаючий тиск з боку колишніх супротивників. В останні роки вони живуть у своєрідних резерваціях, відгороджених від чорношкірого населення, і відчувають себе жертвами расової дискримінації.

Бури – біле населення Південно-Африканської Республіки та Намібії, яке є нащадками голландських, бельгійських, французьких і німецьких колоністів у цих країнах. В останні роки серед бурів зростає все більш серйозний опір правлячому режиму. Ще наприкінці 1980-х років в країні з'явився Африканерський рух опору, що ставить своєю метою відновлення влади білих. Існують і інші екстремістські групи.

Тим не менш, незважаючи на їх діяльність, очевидно, що незабаром бурів чекає доля інших білих поселенців Африки, які з яких-небудь причин відмовилися покидати свої країни. Як тільки на зміну освіченим і розуміючим людям прийдуть непрофесіонали, країні загрожує громадянська війна. Передбачити ж її результат, незважаючи на значну чисельну перевагу африканців, ніхто не береться.

УДК 314(52)

Мозуленко Д. І.¹, Єфімова М. О.²

¹асист. ЗНТУ

²студ. гр. ГФ-214 ЗНТУ

ДЕМОГРАФІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ЯПОНІЇ

Демографічна ситуація сучасного розвинутого постіндустріального світу є дуже нетривкою та проблематичною. Крім країн Європи та Північної Америки така ситуація характерна і для Японії, як найбільш розвинутої країни Азії.

Вчені з Національного дослідницького інституту населення и соціальної безпеки малює страхітливую картину тривіального розвитку цієї тенденції. Населення Японії почало зменшуватися з 2004 р.. Декілька наступних десятиріч воно буде зменшуватися на 1 млн. чоловік кожний рік та впаде нижче відмітки 100 млн. чоловік в 2048 р. (зараз – 128 млн.). В 2060 р., за прогнозами, воно буде складати 86,74 млн., а к 2110-му, якщо нічого ні зміниться, впаде до 42,9 млн. чоловік. Через півстоліття численність японців не старше 14 років впаде більш ніж наполовину и спуститься до відмітки 7,91 млн. чоловік. Кількість літніх людей, яким буде більше 65 років, зросте на 18% и досягне 34,64 млн. чоловік, 39,9% від населення Японії, тоді як у 2010 році вона складала 23%. Кількість працездатного населення у віці від 15 до 65 років скоротиться до рівня менше ніж половини населення островів.

Загальна тривалість життя японців, згідно інформації ООН, 82,6 років (2010). Японки вже 25 років поспіль мають звання головних довгожительок планети. Серед головних причин високої тривалості життя в Японії називають добре розвинуту систему охорони здоров'я, яка вдало бореться з трьома головними причинами смертності в країні – раком, хворобами серця та пневмонію; а також гарне та здорове харчування (риба, рис и овочі) і високий рівень життя.

Таким чином, через півстоліття в Японії будуть мешкати менше 90 млн. чоловік. Населення скоротиться на 30%. Двом з кожних п'яти японців буде більше 65 років. Японію можна буде з повним правом перейменувати у Країну старих людей.

УДК 339.9(410+(1-41))

Мозуленко Д. І.¹, Міхєєва А. М.²

¹асист. ЗНТУ

²студ. гр. ГФ-224 ЗНТУ

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІ ЗВ'ЯЗКИ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ З КРАЇНАМИ СПІВДРУЖНОСТІ

Співдружність націй (англ. Commonwealth of Nations), раніше відома як Британська Співдружність (англ. British Commonwealth) – асоціація незалежних держав, що раніше входили в Британську імперію, які визнають британського монарха як символ вільного єднання. Співдружність націй не є політичним союзом, а є міжурядовою організацією.

Символом асоціації виступає Глава Співдружності націй, обов'язки якого наразі виконує королева Єлизавета II. Обов'язки Глави Співдружності церемоніальні. Єлизавета II, водночас, незалежно від своїх обов'язків Глави, є також монархом шістнадцяти держав-членів, відомих як Королівства Співдружності. Діяльність Співдружності здійснюється через постійний Секретаріат Співдружності, на чолі якого стоїть Генеральний секретар та через зустрічі глав урядів держав-членів, що відбуваються кожні два роки. Станом на 14 квітня 2015 року налічує 53 члени.

Економіка Великобританії є однією з найбільш відкритих і інтернаціоналізованих економік світу. Лондон є одним зі світових фінансових центрів.

Інвестиції Великобританії завжди розподілялися між трьома основними центрами: колоніями і домініонами (потім – країнами-членами Співдружності), Європою, США. Співвідношення вкладених у ці регіони інвестицій Великобританії змінювалося разом з її положенням у світовому господарстві.

Відносини з Австралією.

Лондонський Сіті фінансував розвиток ресурсів в Австралії з колоніальних часів, і англо-австралійські компанії стали деякими найбільшими багатонаціональними гірничодобувними компаніями, такими як Rio Tinto Group і BHP Billiton. Нафтовидобувна промисловість в Австралії почалася з нафтопереробних заводів Співдружності, співпраці між австралійським урядом і англо-перської Нафтової компанією (пізніше BP). Ці дві країни спільно управляли англо-австралійської Обсерваторією до 2010 включно англо-австралійський Телескоп і британський Телескоп Шмідта в примикає Весняної Обсерваторії в Новому Південному Уельсі.

У 1960-х роках основним напрямком торгівлі була Європа (переважно – Великобританія). В даний час більше 60% двосторонньої торгівлі товарами та послугами припадає на азійські країни. Зміна експортних ринків призвело

до зміни австралійських експортних товарів. Раніше основними експортними товарами були продукти сільськогосподарського виробництва – шерсть і пшениця, пізніше сталася диверсифікація та основними напрямками стали – виробництво та надання послуг, з домінуючою часткою енергетичних сировинних товарів і ресурсів.

Відносини з Канадою.

Основним торговим партнером Канади серед країн ЄС в 2013 р залишилася Великобританія, незважаючи на те, що канадський товарний експорт скоротився на 28% і склав 13,6 млрд. дол. США. У загальному обсязі експорту Канади частка Великобританії становить 3%.

Дорогоцінні метали і камені, а саме золото, алмази і нікель, є основними експортними товарами, що поставляються з Канади до Великобританії, поставки яких в 2013 році склали 61,5% від усього обсягу поставок.

Таким чином, зовнішньоекономічні зв'язки між Великою Британією та країнами Співдружності залишаються пріоритетними для партнерів, але залежать від світової політичної та економічної кон'юнктури.

УДК 39(=477)(71)

Мозуленко Д. І.¹, Туліна С. С.²

¹асист. ЗНТУ

²студ. гр. ГФ-224 ЗНТУ

ПОЗИЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ У СУЧАСНІЙ КАНАДСЬКІЙ КУЛЬТУРІ

Канада належить до країн переселенського типу. Її сучасне населення сформувалося під впливом постійного притоку іммігрантів, які прибували до країни протягом 17–20 століття з багатьох країн світу. Результатом цього процесу є «етнічна мозаїка», яка сьогодні виокремлює Канаду від багатьох інших країн.

Українці в Канаді є одним з численних національних меншин. Ця частина діаспори в основному компактно проживає на західних територіях. У деяких районах саме українці становлять більшість місцевого населення. За даними перепису населення 2001 року, їх кількість склала 1 071 060 осіб. Ця цифра відповідає 3,61% від загальної чисельності громадян Канади. Сучасна українська етнічна група в Канаді не має суцільних поселень – так званих етнічних анклавів: канадські українці живуть уперемішку з іншими національностями по всій країні.

За переписом 1991 року в Канаді проживало 1 071 060 осіб з повним або частковим українським походженням, за переписом 2006 року вже 1 209 085, або 3,9% населення країни. До сьогоднішнього дня україноканадці зберегли

свою регіональну культурну ідентифікацію з помітною українською самосвідомістю.

Окремим моментом, завдяки якому Канада приваблива для мігрантів, у тому числі українців, є простота адаптації в канадському суспільстві завдяки концепції канадського мультикультуралізму, яку широко популяризовано лінгвістом-українцем Ярославом Рудницьким. Українцям таки вдалося переконати Королівську комісію по двомовності й двокультурності відійти від концепції англо-французької двомовності, як такої, що применшує вплив інших громад на культурний розвиток Канади. Це вплинуло на проголошення Прем'єр-міністром Трюдо офіційної концепції багатокультурності. Також у західній Канаді з'явилися перші після англійських і французьких українські двомовні програми у школах. Згодом і інші громади скористалися соціальними досягненнями українців. Відомо, що в провінціях з великими українськими діаспорами існує розвинена система сфери послуг, установ з вивчення англійської мови створених спеціально для мігрантів.

Канада – домівка для багатьох відомих українських танцювальних колективів у світі. У канадсько-українських громадах та поза їх межами відвідування гуртків українського танцю – загальнопопулярне дозвілля, особливо для дітей. Є сучасні професійні ансамблі: «Шумка», «Русалка» – та десятки самодіяльних колективів.

Мистецтво розписування писанок – які в Канаді називають «українські великодні яєчка» (англ. Ukrainian easter eggs) – стає щораз популярнішим серед загалу в Канаді. Найбільша у світі писанка знаходиться у місті Вегревіль, Альберта.

Таким чином, наші співвітчизники зробили багатий внесок у сучасну канадську культуру та є складовою частиною канадського суспільства.

СЕКЦІЯ «ФІЛОСОФІЯ»

УДК 159.938.3 : 378

Арсентьева Г. О. канд. філос. наук, доц. ЗНТУ

ТРАНС ЯК НОРМА ЖИТТЯ ЛЮДИНИ

До цих пір залишається проблемою сутнісна визначеність феномена трансу. У зв'язку з цим відсутнє уявлення про механізм його протікання, немає чітких критеріїв його класифікації, шляхів, методів і техніки досягнення. І все це поряд з визнанням цінності трансових станів у житті людини, корисності його практичного використання.

Перш за все, транс зарекомендував себе як ефективний засіб ліквідації несприятливих психологічних станів людини. Більш того, він необхідний нам у житті.

Існуюча думка, що транс шкідливий і небезпечний (наприклад, кодування від алкогольної залежності), насправді є лише результат людського невігластва. Це, скоріше, може бути наслідком відсутності високого професіоналізму того, хто вводить в транс, і, на жаль, ми змушені констатувати, що у більшості людей немає вільного доступу до інформації, та й інформація ця часто буває викривленою в мас-медіа. Адже не секрет, що серед людей, що володіють цим даром, не кажучи вже про тих, хто не володіє їм, багато шарлатанів, що йдуть на це заради наживи.

Наукою ж транс остаточно визнаний біологічною потребою людини. Люди потребують того, щоб періодично відключати регуляцію, спрямовану на свідоме досягнення мети і виправлення помилок, і знову випробувати неспотворене відчуття власної цілісності. Багато психологічних та психіатричних проблеми розвиваються тоді, коли сама людина або суспільство перепиняють шляхи до трансу або якимось іншим чином роблять його недосяжним. В той час, як транс виникає в багатьох ситуаціях. У ньому можуть перебувати люди, глибоко поглинені музикою або танцем, книгою або фільмом, просто замріяні. Транс все одно виникає, подобається нам це чи ні. І у здорової людини це трапляється мимовільно кожні 90 хвилин.

Відчуття трансу характеризуються принципом ідеодинаміки і логікою «обидва/і». Згідно з принципом ідеодинаміки, ідеї без будь-якої участі свідомості, виникаючи «просто нізвідки». Трансові стани можуть проявлятися в динаміці відчуттів, образів, пізнання, рухових актів, сприйняття, емоцій. Логіка трансу дозволяє одночасно приймати рішення у ситуаціях суперечностей один одному, дозволяючи вийти на ситуацію, в якій обидва альтернативних шляхи ведуть до виграшу.

Люди в трансі зазвичай повністю занурені у світ відчуттів, а не понять, у них майже не виникає потреба логічно осмислювати або концептуально аналізувати свої відчуття. Розумові процеси стають менш критичними, менш

оцінними, менш словесними і менш абстрактними; в той же час вони стають більш описовими і образними, більш сенсорними і більш конкретними. Такий чуттєвий спосіб переробки інформації дозволяє встановлювати більш глибокі зв'язки з власними ресурсами і з поточною реальністю, людина отримує можливість досліджувати свій досвід під різноманітними кутами зору і виявляє готовність експериментувати з новими можливостями, що відкриваються перед нею.

У зв'язку зі ступенем залученості в транс виділяють різні рівні його глибини. Виділяють глибокий, середній і легкий транс. Але частіше глибина його коливається: глибокий транс переходить в легкий або середній, а потім людина пробуджується від трансу взагалі, після чого знову поринає в його глибокий рівень. Транс з такими коливаннями рівня називають «плаваючим трансом».

Для цілеспрямованого переходу свідомості в такий змінений стан свідомості, як транс, використовуються спеціальні методи. Це техніки гіпнозу і самогіпнозу, техніки нейролінгвістичного програмування, медитації.

Серед шляхів досягнення трансу – дихальні сесії ребеофінга, ритмічні рухи (танець, біг, заколисування дитини, дихальні вправи і т. д.), монотонний спів (медитація, молитва, скандування гасел на мітингах і спортивних змаганнях, що повторюється, а також під час внутрішнього діалогу людини при депресії тощо), барабанний дріб, звук тріскачок, звук гонгів, звуковібраційний метод, музичний гуркіт (рок-концерти, рейв-, техно-), психоделічна музика, зосередження уваги (на мантрах, на голосі гіпнотизера, на образі, ідеї, телевізійній передачі і т. д.), розслаблення м'язового тону (за допомогою навіювання, масажу, алкоголю, ритмічних рухів, тощо).

Отже, транс – це корисний робочий інструмент у різних сферах життя людини, що оптимізує діяльність свідомості, мобілізує резерви підсвідомості, що допомагає вирішити нагальні психологічні проблеми людини.

УДК 141.201

Бондаренко О. В. д-р філос. наук, проф. ЗНТУ

СПЕЦИФІКА СУЧАСНОГО СВІТУ ЩОДО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СФЕРИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Як стосовно світових реалій, так й реалій сучасної України, осягнення їх сьогодення та напрацювання узагальнених висновків щодо нього вимагає вивчення складних і різнобічних процесів, які розгортаються у просторі світової культури у цілому й українського соціуму, зокрема. Значною мірою під всеохоплюючим впливом таких процесів перебуває соціально-економічна сфера життя й діяльності сучасних суспільств, набуваючи нових обрисів та рис, трансформуючись разом із трансформацією процесів у суспільстві.

Актуальність філософських досліджень й розвідок стосовно соціально-економічної сфери життєдіяльності людства сьогодні – це їх обумовленість аналізом специфіки сучасного соціального простору, в якому живе та діє сучасна людина, атрибутів та модусів їх (людини та суспільства у цілому, як у національному вимірі так й у загальносвітовому) існування та активності, тенденцій й перспектив подальшого розвитку. Складність, багаторівневість, певна непередбачуваність процесів та змін у соціально-економічних структурах сучасного світу потребує філософської рефлексії нових феноменів й тенденцій, з'ясування логіки виникнення і становлення нових «форматів» сучасної соціальності, отже, й моделей соціально-економічної активності національних економічних суб'єктів.

Зокрема, одним з таких атрибутів суспільної життєдіяльності людини та внутрішніх змістів функціонування її свідомості за цих умов слід вважати феномен так званого «нелінійного мислення» в усіх сферах духовно-практичного освоєння світу сучасною людиною. Він охоплює собою будь-які ланки функціонування й розгортання суспільства – культура, наука, освіта, політика, релігія тощо, звісно, не оминаючи сферу економічного життя. Більш того, є всі підстави стверджувати, що саме у сфері соціально-економічній його прояви постають найбільш питомими й наочними, такими що актуалізовано вимагають вивчення, зокрема, мовою сучасного філософського знання.

Що «ховається» за феноменом нелінійного мислення сучасної людини? Перш за все, неklasичні «правила» побудови й устрою сучасного неklasичного світу. А саме: культурний простір світу «хаосмосу», позбавленого претензій на одиничність й універсальність культурних змістів, зруйнований монолізм побудови картини світу та засад людської активності у ній, принципова множинність та фрагментарність соціального простору, колаж як принцип організації суспільного цілого, переривчатість й мозаїчність тощо. Метафора «ризому» – певної розгалуженої, заплутаної, безструктурної організації реальності, в якій немає центра, що є стійкою до пошкоджень, на даний конкретний час є недобудованою до кінця й складається з рівнозначних «доріжок» можливостей (така «ризом» сучасного неklasичного світу протиставляється класичній метафорі «дерева»).

Як це відбивається на соціально-економічній сфері життєдіяльності людини та суспільства у сучасному світі? Соціально-економічна реальність сучасного світу початку ХХІ ст. «запускається» та «обслуговується» нелінійним мисленням його соціально-економічних суб'єктів. Це стосується як фундаментальних засад активності таких соціально-економічних суб'єктів, так і тих моделей, якими ці суб'єкти цю активність реалізують й підтримують. У соціально-філософському дискурсі такі засади й моделі

активності відслідковуються як безпосередньо, так й опосередковано через інші прояви соціокультурного та іншого вимірів.

Це вимагає від науковців застосування нових підходів до концептуально-теоретичного осягнення та тлумачення дійсності, створення нової методологічної бази для вивчення різновимірних, багатоманітних, поліваріативних нелінійних процесів. Важливим є пошук системних взаємозв'язків усіх елементів сучасного соціуму як неврівноваженої, такої що постійно рухається і розвивається, нелінійної і недетермінованої реальності, в якій слід враховувати зростання елементів невизначеності, ризику, нестабільності тощо. Такий тип «нелінійний» стиль мислення дозволяє сучасній людині адекватно відображати ту соціокультурну дійсність, яка склалася у глобальному інформаційному світі.

Стосовно соціально-економічних реалій сучасної України – надане вище цілком «спрацьовує», звісно, віддзеркалюючи особливості механізмів мислення й поведінки національних соціальних та економічних суб'єктів. Вивчення взаємообумовленості загальноосвітніх соціокультурних процесів та особливостей національного соціуму сучасної України, зокрема, щодо становлення й розгортання соціально-економічної суспільної сфери, обґрунтування механізмів його трансформації на перспективу, безперечно, становлять непересічний інтерес. Основні дослідження у цьому напрямку ще попереду.

УДК: 37.01

Бондаревич І. М. канд. філос. наук, доц. ЗНТУ

МОДЕРНІЗАЦІЯ ТЕМАТИЧНОГО ПЛАНУ ДИСЦИПЛІНИ: СПІЛЬНА СПРАВА ВИКЛАДАЧА І СТУДЕНТІВ

Проблема вдосконалення змісту освіти сьогодні відчувається больовою точкою реформи освітньої галузі України. Певний кластер труднощів, пов'язаних з її розв'язанням, обумовлений багаторівневістю української системи освіти, доволі ємним загальноосвітнім компонентом кожного рівня, зміст якого добирався у минулому столітті. Сьогодні модернізація і взаємоузгодження необхідні і між змістами кожного освітнього рівня і всередині кожного з них.

Для вищої школи модернізація змісту підготовки фахівців, оновлення і узгодження навчально-освітніх програм дисциплін, їх перманентна адаптація до сьогоднішніх та прогнозованих потреб є пріоритетними завданнями реформування. Орієнтирами цього процесу є розв'язання основних протиріч:

– між запитами суспільства щодо підвищення загальної культури студентства та абстрактно-теоретичним характером змісту освіти, фрагментарністю представлення соціально-психологічного знання;

– між соціальним замовленням щодо реалізації ідеї етизації суспільної свідомості студентства та нерозробленістю теоретико-методологічного обґрунтування вирішення означеної проблеми;

– між необхідністю оновлення змісту гуманітарних дисциплін на засадах міждисциплінарної інтеграції та традиційним предметоцентристським підходом.

Очевидно, що реформування змісту освіти є складним, багатоступеневим системним процесом. Його реалізація має починатися зі студентства і викладачів, за допомогою пілотних проєктів, які б дали змогу на практиці перевірити дієвість запропонованих підходів.

Пропонуємо засади оновлення проблематики навчальних курсів гуманітарних дисциплін на прикладі курсу «Психології» для бакалаврів технічного університету. Вважаємо принциповим безпосереднє залучення студентської аудиторії до визначення найбільш актуальних тем і моніторингу існуючих про них уявлень у студентів. Перше допоможе викладачу проводити оновлення тематики навчальної програми, залучаючи животрепетні проблеми до наукового аналізування, а також використовувати їх для ілюстрування окремих теоретичних положень курсу, у такий спосіб наближаючи знання до життєвих реалій. Справа в тому, що і студентські пропозиції щодо бажаних для вивчення тем, і моніторинг наявного рівня їх розуміння студентами дозволяють більш ефективно оптимізувати зміни в тематиці навчального курсу. Наприклад, позбутися дублювання навчального матеріалу, переставити акценти в годинах чи видах навчальної роботи, трансформувати її у відповідності до суміжних галузей наук, зорієнтувати на життєві запити. Останнє є доволі актуальним питанням, адже одне з найсерйозніших нарікань до української освіти полягає в тому, що вона безнадійно відстає не тільки від сучасної науки, а і від сучасного життя.

Покрокова послідовність завдань з реалізації оновлення тематичного плану гуманітарної дисципліни виглядає таким чином: а) виявити значуще соціальне явище, яке викликає жвавий пізнавальний інтерес у наших студентів; б) з'ясувати особливості усвідомлення студентами цієї проблеми; в) винайти варіанти висвітлення цього явища в якості ілюстративного матеріалу в темах курсу; г) розглянути варіанти трансформації тематичного плану дисципліни. Методологічний інструментарій на виконання вищезазначених завдань складається, якнайменше, з опитувань, анкетування, написання есе на визначену тему, аналізу наукової літератури за темою, компаративного аналізу наукового підходу і особливостей усвідомлення нашими студентами визначеної теми.

Сумісна робота студентів і викладача з оновлення тематичного плану дисципліни несе в собі потужний виховний і самовиховний потенціал. Вона є конче необхідною самим студентам. Заохочення студентів до справи зміни

змісту освіти стане для них дорогоцінним досвідом творчого, відповідального відношення до одного з кластерів свого життя – навчання. Це не просто досвід – це розвиток свідомого ставлення до організації своєї життєдіяльності, набуття відповідних вмінь і навичок.

Розраховуємо на те, що оновлення змісту навіть тільки програмної тематики, нехай тільки певної гуманітарної дисципліни, дозволить не тільки осучаснити її тематичний зміст. Воно покличе до життя зміни в інших гуманітарних дисциплінах і нову сумісну роботу викладачів всіх дисциплін гуманітарного циклу. В такий спосіб трансформація одного блоку буде вимагати змін в іншому, що врешті і складе підстави системних змін змісту вищої освіти, який є важливим чинником формування фундаменту базової культури особистості. Шлях до великих справ завжди починається з малого.

УДК 341.4 : 343.3

Володін П. В. канд. філос. наук, доц. ЗНТУ

МІЖНАРОДНИЙ ТЕРОРИЗМ ЯК ГЛОБАЛЬНА ПРОБЛЕМА В СУЧАСНОМУ СВІТІ

В даний час проблема міжнародного тероризму перетворилася на одну з найгостріших глобальних проблем сучасності, пов'язаних зі сферою міжнародних відносин і є сьогодні виключно актуальною.

Причини даної проблеми наступні: По-перше, міжнародний тероризм, на жаль, отримує все більш широке поширення в планетарному масштабі. Він проявляється як у регіонах традиційних міжнародних конфліктів (наприклад, Близький Схід, Південна Азія), так і від цього небезпечного явища виявилися не застраховані і найбільш розвинені і благополучні держави (зокрема США і Західна Європа). По-друге, міжнародний тероризм являє собою серйозну загрозу для безпеки окремих держав і всього світового співтовариства в цілому. Щорічно в світі здійснюються сотні актів міжнародного тероризму.

Глибина і масштабність даної глобальної проблеми сучасності, яка загрожує всьому людству, вимагає ефективних невідкладних та спільних контрзаходів з боку держави і всього світового співтовариства в цілому. Дійсність останніх років, конкретні акти тероризму відобразили в собі в концентрованому вигляді все те, що визначає як розвиток тероризму в цілому, так і всю суму факторів, що безпосередньо впливають на цей розвиток.

Систематизуючи наявну практику координації зусиль світового співтовариства у питаннях протидії актам терору, слід зазначити, що в її основі лежить ряд універсальних міжнародних конвенцій, наприклад – конвенція про запобігання та покарання злочинів проти осіб, що користуються міжнародним

захистом, у тому числі дипломатичних агентів, та інші конвенції, які спрямовані проти як тероризму, так і терористичних актів.

Успіх боротьби з тероризмом безпосередньо залежить від реального оперативного співробітництва між спецслужбами. Провідні країни світу прийшли до усвідомлення того, що тероризм можна перемогти лише спільними зусиллями.

Очевидно, що для боротьби з цією загальною загрозою необхідне об'єднання зусиль усіх державних та громадських структур, гілок влади, засобів масової інформації. Необхідно чітко визначити і назвати джерела і детермінанти терористичних проявів, до числа яких можуть бути віднесені: падіння життєвого рівня населення, зниження ступеня соціального захисту, посилення соціальної несправедливості, загострення політичної боротьби, зростання націоналізму і сепаратизму, недосконалість законодавства тощо.

Найбільш важливою передумовою ліквідації тероризму є стабілізація економічного та політичного становища в країнах, зміцнення демократичних принципів в суспільно-політичному житті. Необхідно сформувати нормальне суспільство, в якому різко звужиться соціальна база тероризму. Особливо важливо, щоб у державах сформувалися механізми цивілізованого політичного діалогу та ротації влади. Для витіснення тероризму з життя потрібно вироблення високої політичної і правової культури в суспільстві, чітке встановлення правових санкцій за терористичні дії. Необхідно створити сприятливі умови для нормального рівномірного розвитку різних етносів, та забезпечити реалізацію їх інтересів, щоб запобігти конфліктам на національному ґрунті.

Загострення глобальних проблем на межі ХХІ століття стало відмінною рисою сучасного етапу розвитку світової спільноти. Вони перетворилися в реалії, багато в чому визначають сьгоднішні особливості міжнародних відносин і основні напрями світової політики. Участь у міжнародному співробітництві з подолання глобальних проблем слід розглядати як специфічну форму продовження внутрішньої політики держави за його межі у світовий геополітичний простір.

Для боротьби з міжнародним тероризмом мало зусиль однієї великої держави або навіть групи високорозвинених держав. Подолання міжнародного тероризму, як глобальної проблеми вимагає колективних зусиль більшості держав і народів на нашій планеті, всього світового співтовариства.

Боротьба з тероризмом потребує комплексного підходу, в якому повинні бути присутні заходи економічного, соціального, політичного і, зрозуміло, спеціального характеру. Ясно так само, це – довготривала програма, і її реалізація залежить від багатьох параметрів. Але першочергові заходи повинні включати в себе: розробку концепції антитерористичної боротьби в сучасних умовах; всебічну взаємодію спецслужб і сил правопорядку в цій боротьбі на міжнародному рівні; створення єдиної

інформаційної системи з питань антитерористичної боротьби і здійснення аналітичної роботи щодо забезпечення боротьби з тероризмом; посилення правових наслідків для осіб, пов'язаних в тій чи іншій формі з терористичною діяльністю. Реалізація цих заходів дозволить нам вирішити багато проблем у боротьбі як з міжнародним тероризмом, так і з тероризмом в цілому.

УДК 9.1

Головко Л. В. канд. філос. наук, доц. ЗНТУ

РЕЛІГІЯ І ВІЛЬНОДУМСТВО ЯК СВИТОГЛЯДИ

Світогляд – це система узагальнених уявлень (поглядів) людини на світ та її місце в ньому. Світогляд визначає духовний світ людини. Саме у пізнанні світу полягає призначення людини. Ніщо інше і ніхто інший, крім людини, не може пізнати світ і того, що є в світі. Природа, як відомо, існує вічно, змінюється, переливається різними барвами. Але лише через людину та її світосприймання природа виступає як тепла і холодна, червона і зелена, добра і зла. Пізнання, знання та свідомість стали можливими для людини завдяки наявності в неї мозку, який, у свою чергу, є продуктом тривалого еволюційного розвитку природи.

Пізнаючи навколишній світ, людина починає пізнавати і себе в ньому, де вона усвідомлює себе як істоту природну, суспільну, особистісну. Єдність узагальнених уявлень про світ і своє місце в світі формує світогляд.

Розглянемо найістотніші риси світогляду.

Світогляд поєднує, синтезує наші знання та уявлення про світ, дає змогу освоїтись нам зі світом у цілому, почувати себе в ньому відносно комфортно, працювати і перетворювати його відповідно до цього бачення світу. У світогляді відображається не лише наше світорозуміння, а й світовідчуття і ставлення до світу, тобто виявляються в органічній єдності всі аспекти нашої психічної діяльності – розум, почуття і воля. Крім того, що є у природі (відоме нам) і що може у ній бути (наші припущення), світогляд формує наші уявлення про світ. Лише через світогляд ми дістаємо відповідь на питання про сенс людського буття.

Світогляд – вищий рівень духовного життя особи і суспільства. У ньому втілюються найвищі досягнення людського духу, він є адекватним вираженням досягнень усієї людської культури. За змістом і рівнем світогляду можна судити про зміст і рівень усього духовного життя особи і суспільства. Культура особи і суспільства зберігається і виявляється у світоглядних положеннях. Збагатити культуру людини – означає збагатити її світогляд; сприйняти те чи інше явище культури – означає сприйняти, засвоїти його світоглядний зміст.

Світогляд – духовна основа людської особистості. Решта явищ духовного життя особи і суспільства виростає на ґрунті світогляду. Сама

культура особи і суспільства входить коренями у світогляд, культивується на його основі і дає лише світоглядні результати. Культура людини і суспільства немовби ілюструє, розкриває зміст світогляду.

Світогляд – духовна основа мотивів людської діяльності. Оволодівши світоглядом людини, змінивши його, можна змінити поведінку людини. Ось чому боротьба за світогляд широких верств населення – це головна ставка в ідеологічних боріннях сучасності. Всесвітньо-історичний досвід свідчить, що більшість громадян ідуть за тими, чий світогляд вони поділяють. Найважливіше завдання виховання особи – формування наукового світогляду.

Світогляд за своєю специфікою та обсягом є предметом вивчення філософії. Вивчаючи, пояснюючи світогляд, його проблеми, філософія постає перед нами як теоретична форма світогляду. Осягаючи світогляд, філософія встановила, що світогляд різнобічний, протє в аспекті окремої особи – єдиний і неповторний.

Неповторність, самобутність особи – це неповторність її світогляду, особистого бачення світу. Водночас попри всю багатоманітність і неповторність світогляду його можна класифікувати, вивчати, виявляти в ньому спільні риси. Світогляд може бути науковим чи ненауковим, прогресивним або реакційним, оптимістичним чи песимістичним, цілісним або фрагментарним, нерелігійним чи релігійним.

У суспільній свідомості наших співвітчизників переважає науковий світогляд, який тією чи іншою мірою виражає не локальну, а загальну тенденцію, характерну для країн сучасної цивілізації. Ця тенденція полягає в неухильному процесі секуляризації всіх сфер суспільного життя, в тому числі індивідуальної та суспільної свідомості. Це складний та непрямолінійний процес; у ньому є свої позитивні й негативні сторони, навіть поворотні рухи, але загальна його спрямованість збігається з досягненнями наукових знань, прогресу і гуманізму.

За останніх півстоліття науковий світогляд оволодів свідомістю майже третини населення земної кулі. Принципово, що цей світогляд поділяють переважно молоді, освічені, працездатні люди. Отже, світогляд, зокрема й вільнодумство, — це світогляд більшості наших сучасників, він визначає специфіку і сучасне обличчя епохи. Без його знання не можна мати істинних уявлень про духовний світ особи, найсуттєвіші сторони культури сучасного людства, самому бути сучасним. Ось чому вивчення феномена релігії крокує поряд, у глибокому внутрішньому зв'язку з вивченням вільнодумства, його становлення, розвитку, багатства змісту і моральної цінності.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОСВІТИ В АНТИЧНІЙ КУЛЬТУРІ

Моделі освіти, які розроблялися та поширювалися в різних культурах, істотно різнилися одна від одної й залежали від культурно-історичних доміант, що склалися в межах певного регіону у відповідності до загального рівня розвитку, ментальних, етнічних особливостей та традицій, світоглядних настанов тощо. Відповідно, різнилися системи цінностей, які використовувалися в освітніх процесах, різними бачилися й результати цих процесів, кожна культурна доба висувала свої специфічні вимоги до своїх вихованців, по-своєму тлумачачи такі аксіологічні константи як свобода, справедливість, патріотизм, гідність людини, освіта, тощо.

Життєво необхідно стає вимога навчання і виховання, передачі культурного досвіду від одного покоління до іншого саме в традиційному типі суспільства, тобто в суспільстві, «де діти вчать у своїх попередників, де існує безумовність культурних цінностей, притаманна примітивним суспільствам (передусім тим, що лишилися на стадії культури збирання й полювання) називають традиційним. Саме влада традиції зумовила його незмінне існування впродовж тисячоліть, забезпечила збереження культурних надбань, культурну еволюцію, що відбувається завдяки кількісному накопиченню культурних винаходів». Тут, як ми бачимо саме поняття «навчання» входить в дефініцію даного типу суспільства, оскільки не диференціювався окремий соціальний інститут, який виконував дану функцію. Історичне різноманіття модусів традиційного суспільства створює поліваріантність розуміння форм навчання.

Ретроспективне філософське осмислення проблем освіти в різні культурно-історичні періоди дозволяє констатувати, що вже за доби античності питання освіти були розроблені досить ґрунтовно – як на теоретичному, так і у практичному вимірах. Достатньо згадати Піфагорійський союз, софістичні школи, Сократа, оточеного учнями, платонівську Академію, аристотелівський лікей та інші формальні й неформальні заклади подібного типу, аби пересвідчитись у тому, що освітня справа займала суттєве місце в житті античного полісу. При цьому особливо шанобливе місце відводилося вчителю, особистість вчителя визначала пріоритети освітньо-виховного процесу, коло учнів та їхні подальші перспективи.

В цілому, можемо стверджувати, що антична грецька культура сформувала системну концепцію освіти, уклавши сукупність античних знань у жорстко впорядковані форми для того, щоб культурні набутки доби могли бути засвоєні наступними поколіннями за нових історичних умов.

Тому не випадковим є той постійний інтерес, який у всі часи виявляється політикою до питань освіти, виховання наступних поколінь. Адже таким чином виявляється турбота суспільства про власне майбутнє, що значною мірою визначається рівнем освіти та виховання молодших членів соціуму. Тому не випадково, що проблеми навчання та виховання дітей вважалися пріоритетними політичними векторами діяльності в різних історичних типах культури, а професія вчителя, педагога завжди поцінювалась як одна з найдавніших та найшляхетніших у світі.

УДК:323.1:324

Смельяненко Є. О. канд. філос. наук, доц. ЗНТУ

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПІВДЕННО-СХІДНИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Сьогодні особливе місце у розв'язанні ймовірних проблем етнічно-культурної різноманітності українського суспільства займає Донбас, який навздогін за Кримом, охоплюють дискримінаційні процеси, що унеможливує опанування української мови, ознайомлення з українською культурою, історією, традиціями і жити в духовному просторі, якщо є таке бажання. Цьому завдячує не тільки одвічне прагнення Росії володіти українськими землями, але й знищити елемент європеїзації українців.

У регіоні сформувалася й була законсервована (не в останню чергу внаслідок панування застарілих технологій) людська спільнота ранньоіндустріальної доби, проте з істотною відмінністю від європейських візців. Радянська пропаганда змальовувала шахтарську та іншу тяжку фізичну працю як найзвитяжнішу та найпочеснішу. При тому шахтарська праця була й залишається здебільшого низькокваліфікованою, такою, що вимагає фізичної сили та витривалості, але не спеціальних знань та вмінь. Життєвий успіх у свідомості донбасівців не є похідним ані від кваліфікації та освіти, ані від особистісних якостей. Цей принцип, до речі, характерний й для осіб, що швидко збагатилися через сприяння фортуни, знайшли і утримали «золоту жилу», за що їм – хвала і шана. Дарма, що за цим було спустошення землі, забруднення атмосфери, жорстока експлуатація робітників, цілеспрямоване придушення української культури.

Донбас є більшою мірою, ніж будь-який інший регіон України, витором «советської» політичної практики. Саме «советської», а не радянської, оскільки в останній містився бодай якийсь фермент українськості. Наслідком цього стала масова денационалізація краю, що перетворює Донецьк та ряд інших міст на мононаціональні, мономовні

населені пункти. Сучасники, незважаючи на зміну пріоритетів, й досі ставляться до мешканців інших регіонів з майже не прихованою зневагою.

Трагедія незалежної України у тому, що домінантною силою стала не національна, а територіальна еліта, представники якої зберігають всі звички традиційної номенклатури, такі, як: думай одне, кажи друге і зроби третє. Архаїчна для початку ХХІ ст. соціальна структура та відповідні ментальні настанови більшості населення сприяли подальшій криміналізації Донбасу. «Советські» та «неосовєтські» соціальні міфи не стали предметом цілеспрямованої деструкції і реконструкції. Підписаний восени 2005 р. меморандум про порозуміння В. Ющенка з В. Януковичем, зірвав ініціативні спроби ідеологічної роботи. Більшість мешканців Донбасу відчули слабкість не тільки чинного на той час президента, а й усього «українського проекту». Більшість жителів Донбасу поважає передусім силу і сповідує формулу: «Хто сильний, за тим і правда».

Своєрідна донецька особність з елементом анархічної непокірливості й інстинктивного волелюбства як компенсації відсутнього громадянського суспільства укладалася історично і в різних формах нагадує про себе і почасти в нові часи. Слабкі прояви патріотизму, постійне цькування української меншини свідчить, що на Донбасі апріорі агресивно блокують розвиток українського національного світогляду. Мешканцям Донбасу Україна (тим більше США, Європа) чужа й нецікава, байдужа й неприйнятна. Населення легко піддається спотворенням вся і всіх російською пропагандою. Для Донбасу навіть помірковане українство є синонімом націоналізму, а відтак – нацизму. Водночас, у регіоні домінує не російська культура і російська ідентичність, а регіональна включно з «совєтською». Національна ідентичність відсутня, бо вона формується на ґрунті спільноти вільних (чи таких, що прагнуть бути вільними) громадян. Бути в Україні росіянами, а в Росії українцями – це, здається, кредо мешканців регіону, насичене суперечністю і непокірливістю.

Без вирішення мовної проблеми важко сформувати національну самоідентифікацію, самовідновлення та самозростання у національно-культурному та демографічному вимірах. Відсутність в Україні національного інформаційного простору, нерозвиненість виробництва (книжкове, кінематографічне, телевізійне, комп'ютерне програмування тощо), неформальне використання російської мови в освіті, релігійному житті, законодавстві тощо формують зайві ризики.

Культурні, ментальні, історичні настанови і цінності виступають наразі первинними щодо мови, бо мова це не тільки засіб комунікації, а й засіб національно-політичної маніфестації, самоідентифікації особистості або свідомого дистанціювання від неприйнятних для індивіда цінностей, норм, пріоритетів. Оптимізація впливу мови на процес формування і становлення ідентичності особистості може бути досягнена за умов збалансованої мовної політики держави у сфері масової культури, тощо.

Тож, перехідною ланкою цього процесу є посилення гуманітарної складової внутрішньої політики України, запровадження цілісної системи гуманітарних технологій для формування й підтримки почуття колективної самоповаги громадян України до себе і держави, відновлення історичної пам'яті українців через посилення державної підтримки свят, символів, звичаїв, традицій, які є важливою базою для конституювання спільної ідентичності.

Належна увага має відводитися розробці сучасної доктрини інформаційної безпеки України, яка має містити націоналізацію інформаційного простору, професійне спростування антиукраїнської пропаганди, припинення процесів лінгво-етнічної міксації в українських ЗМІ, використання панівними партіями й фінансово-політичними групами потужного ресурсу ЗМІ, забезпечивши громадян України від деструктивного впливу ангажованих ЗМІ, трансляції відеопродукції з антиукраїнським змістом, тощо.

УДК 165:37

Лук'янова О. І. старш. викл. ЗНТУ

ОБ'ЄКТИВНІ І СУБ'ЄКТИВНІ ПРИЧИНИ УСПІХУ МАНІПУЛЯТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СУЧАСНОМУ СОЦІАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ

Явище маніпуляції доволі розповсюджений тип соціальних відносин в нашому суспільстві. Маніпулятивні стосунки настільки «в'їлись» в усі сфери нашого життя, що досвідне сприйняття підштовхує класифікувати їх саме за сферами життя: маніпуляції особистісні, торгівельні, розважальні, політичні, виробничі тощо. До тотального розповсюдження маніпулятивних стосунків додається переважно успішне вирішення проблем з їх використанням. Оскільки явище має широке розповсюдження і певний ефективний потенціал, то необхідно дослідити причини такого становища справ.

Психологом В. М. Сагатовським була запропонована шкала людських стосунків, діапазон яких автор визначив в фарватері «Інший як засіб – Інший як цінність». Шкала утворена чотирма типами стосунків: стосунки домінування, маніпуляції, партнерства і співробітництва. Помітимо, що маніпулятивні стосунки, за цією шкалою, не є найгіршими.

Вочевидь, поширеність того чи іншого виду стосунків обумовлена соціально-політичним устроєм, що існує в державі. Найпевніше, стосунки домінування (явного утиску однієї людини чи спільноти іншою) будуть провідними в тоталітарних суспільствах. Демократичні соціально-політичні устрої в якості провідних соціальних стосунків демонструють партнерство і співробітництво. Пануючий в нашій державі соціально-політичний устрій є об'єктивною причиною тотального розповсюдження маніпулятивних стосунків.

Таким чином, щільність маніпулятивних стосунків в сучасному українському суспільстві, обумовлена перехідним етапом соціально-політичного розвитку України від тоталітарного до демократичного суспільства.

З другої половини ХХ століття науковці (психологи, соціологи, філософи) почали активно виявляти інтерес до явища маніпуляції. З'явилося чимало монографій, статей, наукових праць з дослідження цього феномену. Але, незважаючи на це, для переважної кількості пересічних українців природа маніпуляції так і залишається «білою плямою». Інакше як пояснити успішне, тобто таке, що дозволяє виконати завдання, використання маніпулятивних технологій в нашому суспільстві? Отже, необізнаність пересічних громадян в причинах, механізмах, видах і наслідках маніпулятивних дій постає суб'єктивним фактором тотального розповсюдження маніпулятивних технологій в нашому суспільстві.

Останнє треба оцінювати як дорікання українській системі освіти, а саме її відставанню від життя. Феномен маніпуляції скоріш частково, випадково і опосередковано дотичний до навчальних програм гуманітарних дисциплін, хоча з огляду на масштаби руйнівних наслідків маніпулятивних впливів мав би зайняти поважне місце в тематичних планах багатьох соціо-гуманітарних дисциплін.

Отже, тотальне розповсюдження маніпуляцій в нашому соціальному просторі обумовлено перехідним періодом, в якому знаходиться наше суспільство на шляху від тоталітарного до демократичного. Вирішення цієї соціальної проблеми знаходиться в особистісній площині і пов'язане з духовним зростанням людини.

УДК 165:37

Коваль В. М. старш. викл. ЗНТУ

ГОТОВНІСТЬ ДО УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ ЗА ДОПОМОГОЮ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА БАЗІ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Проблема сучасної освіти полягає не тільки в тому, щоб забезпечити майбутнього спеціаліста механізмами адаптації (професійними, соціальними, інформаційними та ін.) в нових умовах середовища, але й надати йому досвіду до конструктивного впливу на це середовище.

Основна педагогічна проблема в розвитку управлінської культури майбутнього випускника а також майбутнього керівника існує в тому, щоби сформуванати у нього міждисциплінарне мислення.

Формування цілісної уяви про фактори управління об'єктом як системою мали місце, щоб показати студенту розкриття законів: природознавчих, антропологічних, синергетичних, в його професійній реальності.

Процес ознайомлення студентів з системою трансдисциплінарних законів, необхідних для прийняття управлінських рішень, має назву інжиніринга трансдисциплінарності.

Одним із напрямків інжиніринга трансдисциплінарності є науково-методична розробка програми курсу В. Г. Буданова «Синергетика для гуманітаріїв». В рамках цього курсу розглядаються відмінності синергетики від тектології системного аналізу.

Другим напрямком інжиніринга трансдисциплінарності можна вважати запровадження курсу «Концепція сучасного природознавства» в практичну підготовку управлінців та студентів гуманітарних спеціальностей (А. А. Горелов, А. І. Липкін, В. В. Свірідов, В. М. Савченко, В. П. Смагін).

Основною ціллю такого курсу було – сформувати наукову картину світу та показати специфіку природознавчого методу пізнання і довести його роль у прийнятті управлінських рішень.

Цінність та перспективи таких розробок у сучасній професійній освіті для підготовки керівних кадрів така:

1) по-перше, щоб підсилити перехід від підходу який описує, до проблемно – евристичного;

2) по-друге викладання профільних дисциплін для майбутнього керівника, які входять до гуманітарно-соціальних циклів, бачиться доцільним у викладанні через сукупність адаптованих природнично-наукових дисциплін (квантова механіка, синергетика, космологія та інші.) а завдяки включенню транс дисциплінарних сутностей в контекст їх профільних дисциплін або в рамках спец курсів, які б спрямовували на оволодіння способами управлінської діяльності.

Ознайомлення студентів с системою транс дисциплінарних законів, методів, інструментів пізнання необхідних для прийняття управлінських рішень, не є одним напрямом формування міждисциплінарного мислення керівних кадрів.

Управління динамічною системою пропонує розвиток особливого роду компетенції діалогу та співробітництва з представниками суміжних областей знання та розробки компромісних рішень.

Розглянемо основні принципи організації та моніторингу міждисциплінарного діалогу знання якого дасть можливість ефективніше управлять професійним об'єктом:

– принцип знаходження ціннісного пріоритету: якщо рішення проблеми виступає не в користь своєї професійної практики або професіональних інтересів воно повинно відстоюватися, бо віддзеркалює ціннісний пріоритет з

позиції антропоекспертизи (критерії стійкості соціального розвитку суспільства та людського блага);

– принцип надлишкового опису: деталі та факти спостерігаемого феномену, які з вузькопрофесійної точки зору уявляються незначущими, повинні бути присутніми при його опису, поскільки можуть бути важливими для поняття феномену представниками других галузей та внести вклад в загальне поняття проблеми;

– принцип встановлення конфіденційної сітки між спеціалістами які приймають участь у міждисциплінарному консиліумі. В такій сітці гарантується довірче відношення між експертами та встановлює рамки обговорення окремих відносин системи, яка повинна керуватися.

Проблема вивчення розвитку міждисциплінарного мислення керівних кадрів по суті зводиться до механічного складання факторів управління та функціонування. Завдання, яке потрібно вирішувати в психолого-педагогічних дослідженнях, – це подолання редукціоністичного поняття сутності управління.

УДК 384.4

Повзло О. М. канд. филос. наук, доц. ЗНТУ

ФИЛОСОФИЯ И ОБРАЗОВАНИЕ

Какой же она должна быть современная философско-теоретическая модель образования в Украине?

Если ответить на этот очень сложный и актуальнейший вопрос одним предложением, то эта модель образования должна быть организованной и прагматичной, как на Западе, мудрой и требовательной, как на Востоке, и универсальной, фундаментальной, какой она была в Советском Союзе. А теперь уточним эти позиции и сведем их к единому целостному «знаменателю» – системе конкретных приоритетов развития образования в XXI веке, что невозможно сделать вне философско-теоретического и философско-методологического обоснования актуальности данной категории.

Как показывает мировой опыт и практика, любая мобильная педагогическая теория включает в себя отношения, проблемы, методики и приемы, которые «подсмотрены» и взяты из самой жизни. А жизнь – это универсальное понятие, которую в один дидактический «оборот» «не загонишь». Наша жизнь содержит в себе множество «фрагментов», из которых тем или иным образом выстраивается «мозаика» каждого человека. Человек становится системой, включающей себя многочисленные (одушевленные и неодушевленные) элементы бытия. Человек – это думающая и мыслящая субстанция, и в этом отношении он – существо

«философское», а значит и «земное». Философия, таким образом, является связующим звеном между теорией и практикой образования. Подъем образования и культуры в XXI веке будет осуществляться на основе подъема философского знания, основанного на возвращении его к «своим истокам» (от майевтики Сократа до диалектического метода Маркса и т. д.). Философия образования должна явиться тем орудием, с помощью которого педагогика вернется на «грешную землю» и возвратит на эту «землю» подрастающее поколение. Философия образования возникает как логический «шаг» в эволюции педагогики к самоосознанию своих действий, в рефлексии образования по отношению к самому себе с целью определения своего смысла. Задача «философии образования» на современном этапе заключается в обобщении максимального количества вариантов педагогических методик и определении «объективной /современной/ модели» педагогического процесса и типа самого педагога. Философия должна вывести образование и педагогику, используя кантовскую терминологию, из состояния «в себе» в состояние «для себя», т. е. для общества. Теперь же очень важно, какая философия ляжет в основу современной педагогики. Нам необходима такая философия, которая помогала бы вводить педагогику в «более широкий социокультурный контекст», воспринимая ее как неотъемлемый атомарный элемент нравственно-культурных основ бытия, как «практику гуманитарного знания».

К началу XXI века в педагогике наметилась следующая тенденция: от общепринятой сциентистской установки она уходит в авангардистскую императивно-неогуманистическую «траекторию». Когда мы говорим об определении современной модели педагогики, то должны понимать, что это будет уже не столько «педагогика образования», а, скорее всего, «педагогика воспитания» или «самовоспитания». Речь идет не об отказе от образования. Наоборот. Ибо само образование видоизменяется, постепенно эволюционирует в сторону «самообразования».

УДК 1 (091)

Коваленко А. Б.¹, Бондаренко О. В.²

¹студ. ЗНТУ

²д-р філос. наук, проф. ЗНТУ

ЛЮДИНА ЯК ПРЕДМЕТ ВИВЧЕННЯ ФІЛОСОФІЇ ІСТОРІЇ

«Якщо історія здатна навчити чому-небудь, то перш за все свідомості себе самих, ясного погляду на сьогоднішня». (В. Ключевський)

Однією з найважливіших завдань філософії історії є дослідження і розкриття рушійних сил історії, детермінізму суспільних процесів і явищ. Історія є складним і багатограничним процесом, в якому разом зв'язані

географічні, матеріальні, духовні, соціальні, політичні й інші фактори. Мислителі всіх часів намагалися винайти соціальні детермінанти. Одні їх шукали у географічному факторі, інші у духовному, матеріальному тощо.

М. Монтеск'є своє дослідження ролі географічного середовища починає зі з'ясування питання про людську природу. На його думку, кліматичні умови визначають індивідуальні особливості людини, його тілесну організацію, характер і схильності. Так, наприклад, в холодному поясі люди міцніші і фізично сильніші, оскільки «холодне повітря виробляє стиснення закінчень зовнішніх волокон нашого тіла, від чого напруга їх збільшується і посилюється приплив крові від кінцівок до серця». Південні народи, продовжує Монтеск'є, лівніві від природи, і тому вони не здатні до героїчних вчинків.

Г. Гегель виходив з духовного фактора. Він вважав, що творцем історії є світовий розум. Поняття розуму він вживає в різних сенсах. По-перше, розум – це розум індивіда, по-друге, розум – це закономірний розвиток історії, по-третє, розум – це основа історії.

К. Маркс теж шукав рушійні сили суспільного розвитку, його детермінанти, але до вивчення історії він підійшов з діаметрально протилежних позицій. Розуміння історії, за Марксом, вимагає вивчення реального життя людей. Тому він звертається до аналізу практичної діяльності людей, які в першу чергу повинні жити, а для цього їм необхідні їжа, житло, одяг і т. д. Цей підхід можна резюмувати таким чином: вирішальна роль матеріального виробництва безпосереднього життя; необхідність вивчення цивільного суспільства. Воно показує, як виникає різні форми суспільної свідомості – релігія, філософія, мораль, право й т. ін. Матеріальне виробництво при цьому залишається ґрунтом дійсної історії, пояснює практику матеріального життя. Вважаємо, що парадигма дослідження історії, відкрита К. Марксом, нітрохи не застаріла, тому що континент-поле (економічна структура суспільства) залишається і буде залишатися, поки існує соціум.

Проблема людини має два аспекти: практичні та теоретичні. Під практичним аспектом мається на увазі створення людиною необхідних умов для прояву її сутнісних сил, тобто інтелектуальних і фізичних здібностей. Якщо велич людини виявляється в тому, що вона мислить, то, може бути, у цьому і його трагедія, бо тільки людина, завдяки тому, що вона мислить, може свідомо займатися деструктивною діяльністю, тобто нічого не створювати, а все руйнувати.

Теоретичний аспект – передбачає з'ясування вихідних категорій для вивчення людини. Це, перш за все, суспільні відносини. Щоб дізнатися, що представляв собою звичайний громадянин античної Греції, про що він думав, який спосіб життя вів, необхідно знати ту соціальну дійсність, яка оточувала античну людину. Адже біологічно вона мало чим відрізнялася від свого сучасного «родича», але соціально, духовно, психічно вона зовсім інша.

Отже, суспільні відносини – ключ до вивчення людини в історії. Але звідси зовсім не випливає, що всі люди однакові в одних і тих самих соціальних умовах. Кожна людина індивідуальна, має певні природні задатки або схильності, які проявляються вже у соціальному середовищі. Моцартом, наприклад, треба було народитися. Геній, талант – це щось природне, а не соціальне.

Людина є суб'єктом історії. Вона створює матеріальні і духовні цінності, перетворює навколишній світ, будує міста, творить науку, літературу і мистецтво, тобто все, що є в суспільстві – справа рук людини. Проблема суб'єктів історії є найважливішою проблемою філософії історії.

Свого часу йшла гостра полеміка між англійським філософом Дж. Льюїсом і його французьким колегою Л. Альтюсером з приводу вислову «робити історію». Людина робить історію, чи історію не можна робити. Роблять предмети, речі, а не історію. За Льюїсом, вважає Альтюсер, «людина вже зробила історію, за допомогою якої робить історію». Не людина, за Альтюсером, а класи та маси роблять історію. Суб'єкти історії – це народ, нація, маса, натовп, соціальні класи, видатні особистості.

Отже, історичний процес складається з життєдіяльності людей. Вони трудяться, виробляють матеріальні і духовні цінності. Вони передають ці цінності, а так само традиції, звичаї, культурні досягнення з покоління у покоління. У цьому нескінченному процесі історії людина грає певну роль і виконує ті чи інші функції, у цілому сприяючи реалізації соціального прогресу суспільства.

УДК 141:159.942

Кравцова А. В.¹, Бондаренко О. В.²

¹студ. ЗНТУ

²д-р філос. наук, проф. ЗНТУ

ВЕДИЧНА ФІЛОСОФІЯ: СПРИЙНЯТТЯ КОХАННЯ ЧОЛОВІКА І ЖІНКИ

Ведична філософія досить конкретна і вирізняє два принципи кохання: повна концентрація і доброзичливість у відносинах. Оскільки чоловік і жінка зовсім різні як з фізичного, так і з духовного плану, осягнення цих принципів зовсім різняться.

Жіноче сприйняття більш емоційне, оскільки має таке єство. Жінка осягає обидва принципи майже моментально, оскільки кохання для неї має всеохоплюючий характер. Закохуючись, кохаючи, жінка повністю концентрується на об'єкті свого кохання. А коли, навпаки, перестає щось відчувати, спочатку пропадає концентрація, а потім доброзичливе ставлення. На питання, чи може жінка сьогодні кохати свого чоловіка, а завтра піти від нього,

можна сказати – так, а причиною такому явищу є недостатність у благочестивій енергії її чоловіка, тобто як наслідок нестачі концентрації та доброзичливості щодо неї. Чоловік, в свою чергу, на етапі зародження відносин осягає один із принципів, а вже згодом приймає обидва. Кохання чоловіка не всеохоплююче, тому повна концентрація йому дається досить складно, навіть якщо він має дуже сильні почуття та доброзичливі відносини. Перебуваючи у шлюбі чи інших тривалих відносинах, чоловік може повністю втратити повну концентрацію і знову, при цьому не полишаючи доброзичливе відношення.

Розуміння того, що їх кохають, у чоловіка і жінки також різне. Жінки розуміють, що її кохають, якщо вона відчуває, що про неї дбають, що її розуміють і що її поважають. Це все витікає з двох принципів ведичного кохання. Розуміти жінку дуже важко, іноді вона сама себе не розуміє, тому є толерантною до чоловіка в спробах її зрозуміти. Тільки те, що він намагається це зробити дає жінці розуміння, що коханий керується двома принципами. Чоловік розуміє, що його кохають, якщо жінка йому довіряє, приймає його таким, який він є, висловлює дяку на словах. Що стосується дяки, то слів буде достатньо, не треба ніяких дій.

Якщо і чоловік і жінка будуть дотримуватися двох принципів ведичного кохання, то їх відносини будуть гармонійними та щасливими для обох.

УДК 1(09):101.1.

Паталах Д. Г.¹, Бондаренко О. В.²

¹студ. ЗНТУ

²д-р філос. наук, проф. ЗНТУ

ІМОВІРНІСНИЙ ДЕТЕРМІНІЗМ У ФІЗИЧНІЙ ТА ФІЛОСОФСЬКІЙ КАРТИНАХ СВІТУ

У другій половині XIX століття виявляється обмеженість механістичного детермінізму. Максвелл, намагаючись описати рух молекул газу, тобто систему з величезного числа елементів, прийшов до висновку про обмеженість динамічних законів класичної механіки та ввів поняття імовірнісного (статистичного) закону (1859).

Імовірнісний закон, як і динамічний, за допомогою рівнянь встановлює жорстку, однозначну зв'язок станів системи. Тобто знаючи первісний стан системи, імовірнісний закон може передбачити її стан в наступні моменти часу. Відмінність імовірнісних та динамічних законів полягає у способі опису стану системи. Якщо динамічний закон описує стан точними значеннями 22 величин, то імовірнісний оперує середніми величинами, розподілом ймовірностей.

У XX столітті було відкрито безліч імовірнісних законів, і виникла дискусія про їх співвідношення з динамічними законами.

Ця дискусія загострилася після створення квантової механіки, яка описує невизначений й імовірнісний характер фізичних характеристик мікрооб'єктів. Імовірнісний закон не може точно передбачити значення тієї чи іншої фізичної величини, а пророкує її середнє значення; не може точно передбачити подію, а пророкує його ймовірність. Тому виникає відчуття неповноти такого знання, його наближеного характеру. Зокрема, виникають питання про повноту квантової механіки: чи є статистичний опис мікрооб'єктів єдино можливим? Чи існують більш глибокі динамічні закони, що описують рух мікрооб'єктів, але приховані за статистичними законами квантової механіки?

Такі вчені як Н. Бор, В. Гейзенберг, М. Борн вважали імовірнісні закони основними законами природи, а квантове опис мікрооб'єктів повним і єдино можливим. При цьому, не маючи чіткої філософської позиції, вони робили висновок про індетермінізм мікросвіту.

Індетермінізм – це філософське вчення, що заперечує загальні закономірні взаємозв'язки об'єктивних явищ. Помилка цих вчених у тому, що вони зводили детермінізм до його першої та обмеженої форми – до механістичного детермінізму і заявляли про відсутність такої детермінації в мікросвіті. Вчені, незгодні з такою позицією, оголошували квантову механіку неповною, а її знання проміжними (Ейнштейн, Планк, Шредінгер). Узагальнюючи цей висновок, вони переносили його і на всі інші імовірнісні закони, вважаючи їх результатом неповноти наших знань.

Цей висновок в даний час також визнається помилковим. Насправді, наявність імовірнісних законів суперечить тільки механістичного детермінізму. Сучасний, імовірнісний детермінізм не тільки визнає їх наявність, але і вважає їх основним типом законів. Імовірнісний закон відповідає всім ознакам об'єктивного закону, як суттєвою, необхідною, загальною та повторюваною зв'язку. А значить, поширеність таких законів 23 доводить загальну і закономірну взаємозв'язок явищ, тобто підтверджує детермінізм. Динамічні закони – це ідеалізація реальних відносин, виділення з нескінченного безлічі умов окремих істотних зв'язків. Вони застосовні для опису реальних об'єктів, які настільки близькі до ідеалізованим об'єктам, що випадкові відхилення величин мізерно малі, і ними можна знехтувати. Такими об'єктами є стійкі системи з невеликого числа елементів і з обмеженим набором умов, які суттєво впливають на систему (наприклад, Сонячна система). Але більшість реальних об'єктів не відповідають цим ознакам (наприклад, погода на Землі). Тому застосування динамічних законів обмежено.

Імовірнісні закони – це більш глибока, більш загальна і досконала форма опису об'єктивних зв'язків. Всі сучасні ймовірнісно-статистичні теорії містять в якості свого наближення відповідні динамічні теорії (слід навести приклади). Імовірнісні закони розкривають діалектику випадковості і

необхідності. Вони описують такі закономірні зв'язки, які реалізуються за допомогою великого числа подій, кожна з яких окремо є випадковістю. Таким чином, необхідність пробиває собі дорогу через масу випадковостей, а випадковість виступає формою прояву необхідності.

Відкриття фізики в ХХ столітті змусили багатьох вчених сумніватися у вірності принципу детермінізму. Але якби світ підкорявся принципам індетермінізму, він був би хаосом. Такий світ не піддавався б науковому пізнанню, оскільки наука пізнає закони.

Новітні відкриття не спростовують принцип детермінізму, а розширюють його розуміння. Подальший розвиток отримали уявлення про об'єктивності і загальності причинних зв'язків, про наявність непричинних видів зв'язку, про об'єктивний зміст категорій «випадковість» і «вірогідність», про діалектику випадковості і необхідності.

Таким чином, детермінізм залишається одним із найважливіших принципів філософської та фізичної картин світу.

УДК К 811.112.2:821.112.2

Роговская Е. А.¹, Бондаренко О. В.²

¹студ. ЗНТУ

²д-р филос. наук, проф. ЗНТУ

ФИЛОСОФИЯ БЫТИЯ ВИКТОРИАНСКОЙ ЭПОХИ

Феномену викторианської морали посвящено множество работ различных философов, написанных как в период правления королевы Виктории (работы Спенсера, Ницше, Арнольда), так и после Первой Мировой Войны (Шпенглер), и, конечно же, в период с 1920-х по наши дни. Несмотря на довольно неоднозначный период времени, викторианская мораль в 20 веке представляет большой научный и практический интерес, в частности с точки зрения этики и эстетики.

Постмодернизм – понятие, используемое современной философской рефлексией для обозначения характерного для той эпохи типа философствования, дистанцирующегося не только от классической, но и от неклассической традиций, и конституирующего себя как отдельная философия.

В подобной системе отсчета этика, неизменно предполагающая подведение частного поступка под общее правило и его оценку, исходя из общезначимой нормы, не может определить свое содержание. Этика по своей природе атрибутивно метафизична: роковым вопросом для этики стал вопрос о соотношении конкретно-исторического и общечеловеческого содержания морали, и, несмотря на его очевидно проблемный статус, она на всем своем

протяжении демонстрирует настойчивые попытки конструирования системы общечеловеческих нравственных ценностей.

Все уровни системной организации этики как теоретической дисциплины фундированы принципом бинаризма: парные категории (добро/зло, должное/сущее, добродетель/порок и т. д.), альтернативные моральные принципы (аскетизм/гедонизм, эгоизм/коллективизм, альтруизм/утилитаризм и т. д.), противоположные оценки и тому подобное – вплоть до необходимой для этики презумпции возможности бинарной оппозиции добра и зла, между тем культурная ситуация постмодерна характеризуется отказом от самой идеи бинарных оппозиций, в силу чего в принципе «немыслимы дуализм или дихотомия, даже в примитивной форме добра и зла».

Позднее викторианство более смело ставило и решало важные болезненные вопросы современности – положение женщины в семье, проблема безумия, право наследования, различные психические состояния, вызванные употреблением наркотических средств. Развитие естественных наук шло быстрыми темпами и находило отражение в литературе, которая стала активно эксплуатировать ранее запретные темы – операции на мозге, клиники для душевнобольных, состояние религии и положение сирот. Применительно к ряду английских исследователей, стоит упомянуть об общей тенденции этицизации и эстетизации искусства, массовой культуры и концептов. Викторианцы не были озабочены противостоянием своим предшественникам – они больше склонялись к творческим задачам. Мэтью Арнольд был не единственным, кто критиковал романтиков, но романтические тенденции продолжали существовать на протяжении всего викторианского периода, хотя с разной степенью успеха. Английская эмпирическая философия оказалась объединенной в трудах Спенсера. Термины, введенные Спенсером, – «социальная система», «социальный институт», стали употребляться и в современной науке. Таким образом, устойчивая типологическая определенность и специфика викторианской культуры складывается через культуру повседневности.

УДК 1 (07)

Шавкуненко А. В.¹, Бондаренко О. В.²

¹студ. ЗНТУ

²д-р філос. наук, проф. ЗНТУ

НАУЧНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ РОЛИ ФИЛОСОФИИ ДЛЯ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ

На протяжении долгого периода времени существует точка зрения, согласно которой философия рассматривается как абстрактная наука, ставящая перед человеком глобальные вопросы и не дающая ответов на них.

В нашем обществе это мнение до сих пор имеет большую силу. Философия очень многогранна, имеет широкий спектр направлений, но каждое из них в определенной степени ориентировано на изучение главной тайны мира – человека. В данном исследовании делается попытка опровергнуть сложившуюся точку зрения и показать значение и роль философии в жизни современного человека через рассмотрение вопросов социальной философии. Социальная философия рассматривает вопросы реальной жизни: что такое общество, индивид, социальные связи, институты, проблема становления личности – этот ряд можно продолжать бесконечно. И эти вопросы не просто ставятся, но и решаются, и решения обновляются вместе с развитием общества и его членов. Влияние и значение социальной философии можно представить на примере важной и актуальной проблемы – проблемы становления личности в современном обществе. Данная тема разрабатывалась и разрабатывается многими философами, имеет различные подходы, но в данной работе хотелось бы представить концептуальный, тезисный взгляд относительно заданной темы. Проблема становления личности актуальна, прежде всего, для молодежи в период определения своего жизненного пути, планов, целей, стратегий. Особенно остро стоит эта проблема в постиндустриальном обществе – само общество находится на переломе, темпы модернизации колоссальны во всех сферах. Это обуславливает и то, что молодежь развивается в условиях риска. Риск в данном случае можно определить, как деятельность в условиях перехода от состояния неопределенности к определенности. Устойчиво же развивающееся общество располагает социальными механизмами поддержки интеграции молодежи в социальную структуру и механизмами редукции риска, поэтому риск в нем минимизируется. Иная ситуация возникает в обществе, переживающем кризис. Воспроизводство риска в современном обществе носит расширенный характер и общество становится обществом риска. Социальная философия изучает современное общество, его структуру, механизмы формирования социальных связей и дает человеку знания о мире, в котором он живет. Через рассмотрение общества социальная философия изучает и самого человека, дает определенное руководство по выживанию в данном обществе. Социальная философия предоставляет человеку очень важный капитал – знание. Знание повседневной жизни – инструмент, позволяющий двигаться вперед. Социальный запас знания включает знание личной ситуации человека и ее пределов. Значимая часть социального запаса знания представляет собой-рецепты решения повседневных проблем; схемы типизации, необходимых для большинства обыденных дел повседневной жизни. Знания об обществе, о социальных позициях, институтах, связях позволяет определить правильную стратегию поведения в каждой общности, и в то же время, открывая огромный спектр социальных ролей, это знание

дает возможность человеку обрести социальную идентичность, свое собственное «Я», свою личность. «Социальные отношения и социальная сфера», складываются в самых разных, можно даже сказать во всех видах и областях человеческой жизнедеятельности: в труде, быту, обучении, проведении досуга и др. Интересы и мотивы поведения людей формируются именно в рутине повседневности и под действием вышеуказанных сил и идей. Именно здесь формируются и передаются человеку социальное настроение, представления, жизненные установки и устремления. Социальное поведение человека, возможно, как взаимодействие внутри социальной общности и между ними. Это и есть социальная среда общества, его социальное измерение». Воздействие общества, его принуждение в виде различных форм социального контроля, сводится в конечном счете, к формированию внутренней свободы человека, его мироощущения, нравственного облика, к расширению границ «здорового смысла» идеями, ценностями, смыслами и так далее, принятыми обществом и обеспечивающими его собственный выбор.

Из вышесказанного можно оценить важность и значение современной социальной философии для общества и человека. Философия как наука о человеке и мире через человека дает знание, которой помогает найти свое место в обществе, в жизни, реализовать себя, познать себя. Вопросы социальной философии тесно связаны между собой. На примере рассмотрения проблемы становления личности можно увидеть, сколько других очень важных вопросов возникает по ходу изучения данной темы. На основе представленных в данной работе тезисов относительно некоторых аспектов социальной философии можно сделать вывод о важности и практичности данной науки для современного человека. Социальная философия – путеводитель в движении по магистралям общественной жизни, а современный философ-регулировщик, имеющий огромную силу – знание, дающее власть.

УДК 316.2

Гармаш Г. В.¹, Смельяненко С. О.²

¹студ. ЗНТУ

²канд. филол. наук, доц. ЗНТУ

ИСТОРИЧЕСКИЕ АНТРОПО-ЭПИСТЕМОЛОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ В РАБОТЕ ЙЮХЕЙЗИНГИ «ОСЕНЬ СРЕДНЕВЕКОВЬЯ»

Творчество Й. Хейзинги, хотя и получило признание у специалистов в области философии культуры и социально-гуманитарных наук, прежде всего, истории культуры, не оказалась слишком распространенным в исторических научных и историографических исследованиях. Пионерские для первой

половины XX в. произведения ученого «Осень Средневековья», «*Noto ludens*», «В тени завтрашнего дня» не часто были в фокусе когнитивного внимания исследователей, если иметь в виду тщательное изучение работ Й. Хейзинги в контексте его времени. Преобладают определенные «обобщенные» оценки творчества нидерландского ученого.

Так, работы Й. Хейзинги указывают на философские и религиозные истоки его концепций. Его труды оказались предшественниками исторических антропологических концепций «Школы» «Анналов» и современной истории ментальностей.

Собственно, эти эпистемологические подходы декларируются уже в подзаголовке «Осени Средневековья». Исходя из сказанного, актуальной для современной социально-гуманитарной мысли и философско-научных исследований в отрасли, в частности, исторически антропологических исследований, является реконструкция особенностей эпистемологических подходов, присущих творчеству Й. Хейзинги. Анализ приведенной проблематики является целью данной работы.

Точка зрения Й. Хейзинги на особенности исторических, и в частности, исторически антропологических исследований, на «ремесло историка» определенным образом соответствует специфике его научных студий, которые проходили в области истории и философии культуры. Он считает труд историка субъективным, и видит этот субъективизм уже в процессах постановки научной проблемы, выборе и освещении когнитивной проблематики, что в значительной степени обусловлено миропониманием и мировоззрением исследователя. Хейзинги отмечает, что прошлое только в той степени может стать для культуры историей, которой оно (прошлое) понимается ею. Это мнение является производной для идеи обусловленности характерных когнитивных и аксиологических аспектов исторического познания той культурой, к которой принадлежит историк. По мнению нидерландского ученого, главное в работе исследователя – это осмысление, анализ фактологических данных. Такой познавательный концепт логично вытекает из представления Хейзинги о назначении исторической науки, которое по его взглядами, заключается в прояснении смысла прошлого. Большая значимость в собственных познавательных концепциях Хейзинги придается таким элементам понимания и познания прошлого, как «употребление», «переживание», которые весьма очевидно направлены на эпистемологический идеал понимания внутреннего мира человека другой (прошлой) эпохи в целостности его мыслей, эмоций, чувств – через посредничество «прозрение», постижение исторических реалий; постижения, которое реализуется как внезапное и кратковременное разрушение временных границ между мирами современным и прошлым. Очевидно, что для того, чтобы интеллектуально «увидеть» этот исторически отдаленный от

современного исследователя мир, необходимо его «воспринять», суметь выразить интуитивное суждение о целой исторической эпохе. Эта своеобразная «интеллектуально-интуитивная» методология исторического и историко-антропологического познания представляет собой системный образ исторической динамики во всей совокупности ее различных аспектов; итоговый образ сил, действующих в пространстве реальности прошлого, особое видение путей истории и соотношение каждой из ее эпох.

«Интеллектуально-интуитивная» эпистемологическая методология Й. Хейзинги оказалась весьма эффективной в исследовании ментальных и социокультурных феноменов прошлого. Так, не имея специальных научных интересов в области исследования характерного для позднего европейского средневековья явления «охоты на ведьм», нидерландский ученый одним из первых отметил многомерность и сложность этого исторического феномена. В фокусе когнитивного внимания Хейзинги была эпоха XIV–X века, когда массовые фобии и страхи по магии и ведьмовстве в средневековой Западной Европе только начинали свою весьма страшную динамику.

Эту проблематику продолжили изучать Л. Февр, Р. Леруа Ладюри, П. Шоно которые установили, что в основе массовых «антимагических» психозов позднего Средневековья были заложены мощные социальные факторы – голод и частые войны; социально-культурные факторы – агрессия письменной, официальной культуры против культуры устной, народной; ментальные факторы – широко распространенные в обществах того времени чувство неуверенности и страха, подавленного политическим гнетом и ищущая выхода агрессивность большинства». Интерес к анализу психологических факторов исторического процесса Хейзинга не связывал с психоаналитическими концепциями своего современника Фрейда. Он пытался исследовать не подсознательные, но рационально мотивированные поступки, поведение, стереотипы мировоззрения и мировоззрения человека и общества эпохи позднего европейского Средневековья.

Поставив целью исследовать «формы жизненного уклада и мышления» эпохи позднего Средневековья, Хейзинга пришел к выводу, что обе части его «формулы прошлого», не противостоят друг другу, не равны друг другу, но взаимодействуют и влияют друг на друга.

Таким образом, исторические антропологические эпистемологические подходы, реализованные в научном творчестве Й. Хейзинги, осуществили весьма существенное интеллектуальное влияние на формирование парадигмы исторической антропологии в европейской социально-гуманитарной мысли.

УДК 1 (091) + 1 (470)

Литвин В. А.¹, Винокуров В. В.², Бондаренко О. В.³

¹студ. ЗНТУ

²студ. ЗНТУ

³д-р филос. наук, проф. ЗНТУ

МУЖЧИНА И ЖЕНЩИНА В ФИЛОСОФИИ ЛЮБВИ

Физиология отношений между мужчиной и женщиной напрямую зависит от их жизненной философии. Хотим мы того или нет, но наши пути сильно связаны между собой, причем обычно навсегда.

В юношеском возрасте нам хотелось любить беззаветно и сильно, но после брака, когда получен определенный опыт, философия отношений, как мужчины, так и женщины меняется. И часто происходит так, что появляется отрицание необходимости сосуществования.

Весь вопрос заключается в самом человеке, а именно: как он относится к окружающим и самому себе – вот тут-то и кроется ответ. Уважение и любовь ко всему и всем, а перво-наперво к самому себе – это и есть путь преобразования мира и человека. У всех отношений есть несколько фаз и поворотных точек, которые помогают понять, на какой стадии развития находятся отношения мужчины и женщины.

В момент первой фазы вы ощущаете немислимый заряд энергии, когда только повстречали кого-то, кто вас сильно привлек. Вторая фаза начинает действовать в тот момент, когда вы впервые столкнулись с какой-то проблемой. Вторая фаза в отношениях нужна для того, чтобы научиться контролировать себя и не убежать при первых же появлениях проблем. На третьей фазе отношений мужчине и женщине предстоит пройти много испытаний, чтобы понять, насколько искренне вы желаете именно этого человека и отношений с ним. В третьей фазе вы ознакомитесь с самыми худшими сторонами своего партнера. Четвертая фаза подводит итоги, принимаются решения, и выходит результат. Если вы уже не один год состоите в отношениях, то эта фаза будет повторяться у вас снова и снова. Это основная часть всего процесса отношений между мужчиной и женщиной.

Для многих людей любовь – это ответ на удовлетворение потребностей. Влюбленные видят друг в друге шанс удовлетворить свою потребность. Женщина – ключ к созданию гармонии и душевных отношений, она ответственна за успех отношений.

До тех пор пока женщина ищет какую-то внешнюю силу – мужчину, карьеру, материальное положение или любой вид внешних отношений для

того, чтобы стать счастливой – это будет являться потреблением и отключает ее от света, от этой силы сознания, разум которого – абсолютное желание делиться. Мир вокруг нас никогда не изменится, если сначала не изменится мир внутри нас.

Муж и жена должны находиться на одном и том же уровне духовного развития. Рамки их желаний должны соответствовать друг другу. Если один будет выше, то они никогда не станут близки для того, чтобы общаться максимально эффективно.

Функция мужчины – делиться. Функция женщины – быть «сосудом», чтобы получать все, чем он делится. Мужчина хочет понравиться, в то же время женщина хочет уважения и высокой оценки. Партнер не должен забывать, что ваша любовь всегда должна быть заслужена.

Эго контролирует наши мысли и слова 99% времени. А наша душа говорит только тогда, когда мы сопротивляемся своему Эго. Таким образом, большинство слов, которые мы говорим, мотивированны нашим интересом, а не исходят от души.

В женском мире разговор – это важнейший способ обмена энергией, способ соединения. У мужчин же разговор – это то, с помощью чего мужчины создают себе инструмент для достижения результата. Большинство мужчин понимают действия гораздо лучше, чем устные подсказки.

Самая большая проблема человека состоит в том, что он путает эмоции и чувства. Эмоции несут разрушение и хаос, а чувства – созидание и гармонию. Эмоции после себя оставляют чувство опустошенности, а настоящие чувства – наполнение и восторг. Любовь сохраняется длительное время, когда ее не просят, а дарят. Она становится подарком судьбы. При наличии психологической совместимости в поступках и желаниях, любовь дополняет пару, раскрывает способности, делает более умным и значительным, оставляет свободу быть самим собой. Встреча двух душ, двух сердец создает энергию любви, она становится частью энергии души, которая начинает излучать любовь. Появление духовности в жизни супругов надолго сохраняет семью, при этом исчезает чувство собственности, ревности, появляется желание участвовать в развитии личности друг друга. В браке необходим поиск сходных черт характера, наклонностей, взаимодополняющее общение.

Отсутствие уважения, ласки, нежности, внимания, взаимопомощи в делах приводят к утрате большого чувства. Надо принимать людей такими, какие они есть, тогда не будет ссор в семье. Эгоцентризм существует не сам по себе, он насаждается в виде приоритета определенных социальных завоеваний. В человеческой душе эгоцентризм – прямой антипод духовности. Чем больше в человеке эгоцентризма, тем меньше духовности, а,

следовательно, все меньше того, что делает человека Человеком. Взаимоотношения в семье создают соответствующее энергоинформационное поле, в котором рождаются дети, идет их воспитание, происходят те или иные события.

Поэтому так важно знать законы формирования этого пространства, что позволяет сознательно формировать его. Проникая друг в друга, индивидуальные духовности, сливаясь, порождают новую психическую индивидуальность, обладающую собственным сознанием – это и есть так называемый «эгрегор» – энергоинформационный объект в тонком мире, связанный на полевом уровне с определенными состояниями, идеями, желаниями и стремлениями людей.

СЕКЦІЯ «ПОЛІТОЛОГІЯ, СОЦІОЛОГІЯ ТА ПРАВО»

УДК 328.126

Орлянський В. С. д-р іст. наук, проф. ЗНТУ

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОЛІТИКУ НІМЕЦЬКОЇ ВЛАДИ ВІДНОСНО СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ПРИАЗОВСЬКОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

Проблема питання полягає в тому, що ця тема тривалий час вивчалася взагалі, або перебувала у твердих рамках ідеологічних кліше радянської історіографії. Не настільки однаковими були дії окупаційної влади у всіх регіонах території. Ми вважаємо, що відносно українського селянства в цілому, а в окремих регіонах особливо, нова влада використовувала різні способи й механізми, що мало такі наслідки, які, на нашу думку, далеко не завжди порівнянні із загальноприйнятим уявленням про цей період нашої історії.

Як відомо, на окупованих територіях Радянського Союзу, політика нацистської Німеччини помітно відрізнялася від її політики на інших територіях Європи. Це було викликано декількома причинами. Радянський Союз був ідеологічним супротивником Німеччини, а населення являло собою ідеологічну націю. При всьому антагонізмі двох країн, політичні режими мали схожу природу, що дозволило нацистам використовувати деякі елементи й, навіть, цілі управлінські радянські комплекси без змін у своїх цілях.

Населення українських сіл далеко неоднозначно сприйняло як початок війни, так і прихід нової влади. Ми можемо припустити, що війна не сприймалась населенням певною силою, яка могла б щось у нього забрати. Ні національної Родини, ні землі, ні матеріальних благ, ні, нарешті, свободи в них уже давно не було. Страшна низка соціально-психологічних потрясінь, які пройшли в передвоєнне десятиліття, та пам'ять про них була надзвичайно свіжою.

Передвоєнний період був насичений бурхливими подіями. Соціальні, культурні, побутові, господарські й національні підвалини й традиції були або зруйновані, знищені, або просто заборонені. Нові підвалини й ідеали ще не склалися або були незрозумілі.

Кілька хвиль розкуркулювання, колективізація, роки Великого терору, Голодомор з усіма ознаками геноциду, крайні форми політичного переслідування надзвичайно знецінили людину як особистість і саме людське життя.

Незважаючи на домінування українського етносу серед селянства Приазов'я й усього Півдня України, дисперсно, а також більшими й малими компактними групами в регіоні проживала велика кількість різних національних груп і національних меншин. Усі вони, як і все селянство, хоч і в різному ступені, були охоплені терором радянської влади. Тому вже саме її падіння у зв'язку із приходом нової влади багато хто розглядав вже як можливе полегшення. Вікова мрія про свою землю й невдоволення

колгоспним життям було повсюдним явищем. Подібні настрої серед селян були благодатним ґрунтом для антирадянської й антиколгоспної пропаганди вже нової влади.

Серед регіональної специфіки можна виділити й наступну. Позитивна динаміка лояльної поведінки дозволила уникнути того, що на цих територіях не домінували структури служб СС і СД. Так сказати, спокійне керування дозволило цивільній адміністрації проводити досить розумну, якщо це застосовне для загарбників, політику.

Командне керування, важка праця й різні податки так само не були чимось новим у порівнянні з тим, що вже вони мали. Як не сумно визнати, «цивілізоване гноблення» виявилось більш прийнятним у порівнянні з довоєнним.

Ми прагнемо виділити ряд факторів, які з'явилися в житті селян разом з новою владою.

По-перше, уся господарська діяльність, як у відносинах з державними установами, а також з військовими частинами та іншими сільгоспідприємствами, так і в розрахунках з працівниками, була переведена на грошовий розрахунок. Усі колишні колгоспи одержали повну господарську самостійність. Необхідно підкреслити, що безсумнівним нововведенням для селян було введення грошової оплати за їхню працю, а так само, що всі обов'язкові поставки оплачувалися грішми. Факти забирання у селян солдатами живності й продуктів фіксувалося й найчастіше зараховувалось до обов'язкових поставок.

По-друге, нова влада відмовилася від тваринництва та птахівництва на суспільних фермах, переносячи його на селянські господарства. Вирощування великої будь-якої худоби у приватному секторі всіляко підтримувалося й стимулювалося економічно. У цілому з літа 1942 р. спостерігалася не просто стабілізація чисельності всіх груп тваринництва в області, але й поступовий ріст. У радгоспах спостерігався деякий ріст чисельності великої рогатої худоби за рахунок молодняку, який купували в населення. Відносно кількості будь-якої живності на подвір'ях селян, крім волів і коней, обмежень не було.

По-третє, не беззаперечно, але селянам дали можливість працювати на себе. Повсюдно селянам стали повертати відрізані раніше землі присадибних ділянок. Крім ділянки до 1 га селяни могли брати під оренду землю в господарствах. Усі свої надлишки вони могли продавати через РПС. Усі обов'язкові поставки в селян купувалися. Фактичним фактором було ще і те, що всі збори та податки оголошувалися завчасно, тобто селянин знав скільки може в нього залишитися.

По-четверте, окупаційній владі вдалося за допомогою залучення місцевого населення в місцеві управлінські структури зберегти й залучити до

роботи в аграрній галузі досить велику кількість людей, або із професійною підготовкою, або тих, які мали тривалий досвід роботи за фахом. Здорові глузд та ініціатива, по крайній мірі, не відкидалися.

По-п'яте, почався процес ліквідації колишніх колгоспів. Метою цих заходів було створення селянських господарств, об'єднаних у групи з 8–10 дворів, на принципах Тозів. З колгоспів у їх розпорядження передавалася кінська тяга, реманент. Найголовніше, що кожний селянський двір мав повну інформацію про розміри свого поля й точні розміри обов'язкових поставок ще до початку посівної кампанії. Чисельність дворів, які одержали землю, слід ще вивчити. Наявні дані дозволяють припустити, що в південних районах нашої області подібні перетворення носили найбільш масовий характер.

УДК 340

Кириченко В. М. канд. іст. наук, доц. ЗНТУ

ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ ПРАВОВИХ ЗНАТЬ – ПЕРЕДУМОВА МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

На сучасному етапі, коли в Україні здійснюється швидкоплинні суспільно-політичні процеси та економічні зміни, отримання студентами систематизованих наукових знань з правознавства, формування у них високого рівня правової свідомості та правової культури, вміння правильно тлумачити та застосовувати положення Конституції, законів та підзаконних актів України в практичній діяльності, грамотно оцінювати юридичні факти, вільно орієнтуватися в сучасному правовому полі – неодмінна передумова майбутньої професійної діяльності будь-якого фахівця.

Основи правових знань кожна молода людина отримує в старшій школі, а під час навчання у вищому навчальному закладі вона повинна засвоїти певний правовий мінімум знань з різних галузей права насамперед з конституційного, цивільного, сімейного, трудового, адміністративного та кримінального права України.

З метою оцінювання рівня правових знань студентів, які розпочали вивчати дисципліну «Правознавство», було проведено анонімне опитування студентів 33 груп машинобудівного, транспортного, інженерно-фізичного, електротехнічного, комп'ютерних наук і технологій, економіки та управління, гуманітарного факультетів. На початку 1 та 2 семестрів 2014/2015 навчального року 443 студентам першого і другого курсів запропоновано оцінити свій рівень знань стосовно деяких галузей національного права. Для цього їм було задано 5 питань, а саме: 1) назвіть число, місяць і рік, коли була прийнята Конституція України; 2) назвіть, який орган чи посадова

особа, приймає закони України; 3) назвіть, до якої гілки державної влади належить посада Президента України; 4) назвіть, який шлюбний вік встановив законодавець для жінки та чоловіка в Україні; 5) назвіть загальний вік, з якого настає кримінальна відповідальність в Україні.

Результати опитування виявили, що лише 3 студента, що складає 0,7% від загальної кількості опитаних студентів, правильно відповіли на п'ять питань, 7 (1,5%) – на чотири питання, 31 (7%) – на три питання, 125 (28,2%) – на два питання, 211 (47,6%) – на одне питання і 66 (14,9%) – не змогли відповісти на жодне питання. Тобто абсолютна більшість респондентів показали незадовільні знання з основ правознавства.

Аналіз результатів опитування студентів дозволяє зробити висновок про низький рівень їх правових знань, що пояснюється насамперед недосконалістю та формалізмом в організації викладання в загальноосвітній школі «Основи правознавства».

Ми вважаємо, що обсяг і зміст обов'язкового курсу з правознавства є недостатнім для виховання підростаючого покоління, формування у них високої правової свідомості та правової культури. Крім цього, на рівень їх правових знань, разом з іншими чинниками, постійно впливають кризові явища, що мають місце в політичному, економічному та соціальному житті суспільства, а також зневага до чинного законодавства України та порушення правових норм з боку чиновників усіх рівнів державних органів і органів місцевого самоврядування.

Усе це привело до того, що щороку рівень правових знань серед молоді знижується. Наприклад, якщо в 2008/2009 навчальному році на аналогічні чотири питання відповіло 3,3%, то зараз – 1,5%, а на три питання – відповідно 13,3% і 7%.

І тому не можна погодитися з твердженням про те, що «у сучасній Україні фактично створена система правової освіти, починаючи з дошкільного віку» [1, с. 25].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрусишин Б. І. Методика викладання шкільного курсу «Основи правознавства» : Підруч. / Б. І. Андрусишин, А. М. Гуз. – К. : Знання, 2008. – 301 с.

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ В УКРАЇНІ ЯК ПРОЯВ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ГРОМАДЯН

Сучасна ситуація в Україні характеризується соціально-психологічною, економічною нестабільністю, зниженням рівня життя більшості населення. Потреби населення у соціальній допомозі, психологічній підтримці і захисті зростають. З урахуванням останніх подій, що відбуваються в Україні протягом останнього року категорії соціально вразливих громадян значно розширилися за рахунок вимушених мігрантів, переселенців з територій, що не підкорюються державній владі, учасників антитерористичної операції, сімей загиблих у зоні АТО та інших громадян. На допомогу професіоналам прийшло багато людей, які готові надати допомогу на безоплатній основі, як вираз своєї громадянської позиції та патріотизму.

Елементи волонтерства можна виділити при будь-якому політичному устрої, але лише в громадянському суспільстві воно отримує визнання та активний розвиток. Саме в громадянському суспільстві відбувається створення його сіткової (організаційної, комунікаційної) структури на формальному і неформальному рівнях. А сама волонтерська діяльність поступово наближується до формування її професіоналізму, поступово набуваючи атрибути та форми, потребуючи специфічних знань, умінь і навичок, необхідної спеціалізованої підготовки, створення стандартів діяльності, норм, правил і т. д.

До ознак волонтерства як певних невід'ємних його характеристик, можуть бути віднесені наступні: 1) включеність волонтерства в більш широкий контекст соціальних, економічних, політичних відносин; 2) наявність його нормативних регуляторів на основі загальнолюдських і гуманістичних цінностей; 3) реалізація волонтерства як форми соціальної взаємодії на основі сполучення його національних і інтернаціональних проявів; 4) наявність процесуального характеру волонтерської діяльності; 5) реалізація волонтерства у вільний від основної роботи час, досягнення практичної користі, наявність організованого характеру праці; 6) наявність у суб'єкта волонтерської діяльності таких атрибутів як відсутність очікувань якої-небудь матеріальної винагороди за результати своєї праці, осмислений і усвідомлений вибір, відповідальне ставлення, задоволення процесом і результатами волонтерської діяльності; 7) наявність соціальних, економічних, політичних, культурних ресурсів волонтерства; 8) наявність загальних цінностей, інтересів, установок як основи формування соціальної ідентичності волонтерства.

Ми розглядаємо волонтерство як інститут громадянського суспільства, що базується на принципах цілісності, органічної солідарності, сполученні об'єктивного й суб'єктивного й включає у свою структуру: волонтерські спільності різних організаційних форм; волонтерські практики як соціальну взаємодію їх національних і інтернаціональних проявів; соціальні, економічні, політичні й культурні ресурси; легітимні норми й правила волонтерської діяльності на основі загальнолюдських і гуманістичних цінностей; традиції й зразки поведінки добровольців. Метою інституту волонтерства є сприяння ефективної реалізації соціальної політики, спрямованої на різні соціальні групи суспільства, його збалансований соціальний і економічний розвиток, а також зміцнення солідарності усередині добровольчого руху, а також формування власної ідентичності, суспільне визнання їхньої праці, що приносить конкретну практичну користь об'єктам добровольчої діяльності.

Традиційно волонтерська діяльність в Україні здійснюється за такими напрямками: надання волонтерської допомоги з метою підтримки малозабезпечених, безробітних, багатодітних, бездомних, безпритульних, осіб, що потребують соціальної реабілітації; здійснення догляду за хворими, інвалідами, самотніми, людьми похилого віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги; надання допомоги громадянам, які постраждали внаслідок стихійного лиха, екологічних, техногенних та інших катастроф, у результаті соціальних конфліктів, нещасних випадків, а також жертвам злочинів, біженцям; надання допомоги особам, які через свої фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів; проведення заходів, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, збереженням культурної спадщини, історико-культурного середовища, пам'яток історії та культури, місць поховання; сприяння проведенню заходів національного та міжнародного значення, пов'язаних з організацією масових спортивних, культурних та інших видовищних і громадських заходів; надання волонтерської допомоги для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру; надання волонтерської допомоги за іншими напрямками, не забороненими законодавством.

Лідери волонтерського руху – це люди різного віку, статі, роду занять, середнього та високого достатку, з високим рівнем освіти, високим рівнем соціального та професійного досвіду. Об'єднує їх активна громадянська позиція, патріотизм, високий рівень соціальної відповідальності та неможливість стояти осторонь подій, що відбуваються зараз в Україні. Волонтерська діяльність в Україні є суспільним явищем та важливою складовою діяльності недержавних організацій, яка впевнено може стати запорукою виходу нашої країни з кризи. За даними досліджень Центру

Разумкова у вересні 2014 р. на питання «Чи підтримуєте ви включення до партійних списків волонтерів, громадських активістів?» 68,3% опитаних відповіли «Так».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондаренко З. П. До питання про менеджмент та супервізію волонтерської роботи / З. П. Бондаренко // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2012. – № 2. – С. 43–53.

2. Буздуган Я. Еволюція світового волонтерського руху / Я. Буздуган, О. Никонович // Віче. – 2013. – № 12 (черв.). – С. 7–10.

3. Певная М. В. Волонтерство как социологическая проблема / М. В. Певная // Социс. – 2013. – №. – 2. – С.110–119.

УДК 342.7

Кириченко Ю. В. канд. юрид. наук, доц. ЗНТУ

ПРАВО НА СВОБОДУ МИРНИХ ЗІБРАНЬ ЗА КОНСТИТУЦІЯМИ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ

Право на проведення мирних, без зброї зборів, мітингів, походів і демонстрацій, яке закріплене в ст. 39 Конституції України, є одним із ключових умов функціонування демократичного режиму та відіграє важливу роль у формуванні політичної волі громадянського суспільства. Посилення громадської свідомості та відповідальності за долю держави породжує прагнення людей реально (через різноманітні акції протесту) брати участь у вирішенні актуальних політичних проблем, які стосуються загальнодержавних інтересів.

Зростання за останні роки динаміки протестних настроїв та активності громадян, невідповідність чинної конституційної норми європейським стандартам, відсутність форм реалізації цього права у національному законодавстві України, її євроінтеграційне прагнення, свідчить про актуальність обраної проблематики.

Проведений всебічний аналіз змісту аналогічних норм основних законів Австрії, Азербайджану, Албанії, Андорри, Білорусі, Бельгії, Болгарії, Боснії і Герцеговини, Вірменії, Греції, Грузії, Данії, Естонії, Іспанії, Італії, Латвії, Литви, Ліхтенштейна, Люксембурга, Македонії, Молдови, Монако, Нідерландів, Німеччини, Польщі, Португалії, Росії, Румунії, Сан-Марино, Сербії, Словаччини, Словенії, Туреччини, Угорщини, Фінляндії, Хорватії, Чехії, Чорногорії, Швейцарії, Швеції дає підстави для висновку, що співвідношення між конкретними правами людини і правами громадянина, сформульовані неоднаково. Тому нерідко аналізуємо право за змістом однієї

конституції може бути віднесено до прав людини, а за змістом іншої – до прав громадянина.

В ч. 1 ст. 39 Конституції України закріплено «...право мирно збиратися, без зброї». Аналогічні правила з'явилися і в європейських країнах. Так, у ч. 1 ст. 17 Конституції Італії зазначено, що «громадяни мають право збиратися мирно і без зброї», а в п. 1 ст. 8 Основного Закону ФРН – «усі німці мають право збиратися мирно і без зброї...».

За своїм юридичним змістом право, яке закріплено в ч. 1 ст. 39 Основного Закону України, надає громадянам проводити різноманітні акції протесту, які здійснюються у формі «збори, мітинги, походи і демонстрації». Зазначені форми безпосередньої демократії запозичені із Указу Президії Верховної Ради СРСР «Про порядок організації та проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР», який хоча і мав в бувшому СРСР силу закону, є морально і юридично застарілим, а в окремих випадках навіть суперечить конституційним нормам, але через відсутність спеціального закону та згідно п. 1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України він і дотепер залишається чинним. При цьому слід зазначити, що оскільки аналізуєма стаття містить вказівку на чітко визначені форми, то її не можна трактувати розширено і потрібно суворо дотримуватися вказаного переліку.

У той час сучасні форми масових акцій є достатньо різноманітними, крім зазначених існують ще маніфестації, пікети, голодування, наметові містечка, контр-демонстрації тощо. Про це йдеться в конституціях Азербайджану, Білорусі, Латвії та Росії, де в нормах, аналогічних ст. 39 Основного Закону України закріплена така форма легітимного вираження протесту як пікетування, а в Андоррі, Грузії, Молдові та Португалії – маніфестації.

Ч. 2 ст. 39 Основного Закону України вітчизняний законодавець виклав ширше за змістом, аніж це викладено у відповідних статтях міжнародно-правових актах, але при цьому, на наш погляд, він порушив логіку викладення, яку запроваджено у цих документах. Так, припис «обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону...», відсутній не тільки у міжнародно-правових актах, але його немає і в жодній конституції європейських країн. Тому ми пропонуємо зазначений припис вилучити із ч. 2 ст. 39, так як обмеження повинні встановлюватись законом, а не судом.

Отже, підсумовуючи викладене, зазначимо, що питання, пов'язане з проблематикою права на свободу мирних зібрань має актуальне значення, і тому належне його конституційне врегулювання допоможе забезпечити відповідну практику (з урахуванням якнайшвидшого прийняття спеціального закону) та наповнити її демократичним змістом. Усе це зумовлює нагальну

потребу теоретичного переосмислення змісту права, закріпленого в ст. 39 чинної Конституції України.

З метою усунення протиріч між вимогами міжнародно-правових актів і національним законодавством, та враховуючи європейський досвід щодо регулювання на конституційному рівні права на свободу мирних зібрань ми пропонуємо ст. 39 Конституції України викласти у новій редакції:

«Кожен має право на свободу мирних, без зброї зібрань. Порядок організації і проведення мирних зібрань у громадських місцях визначається законом.

Здійснення цього права може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, охорони громадського порядку або запобігання злочинам, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей».

УДК 321.7

Соколенко Ю. М. асист. ЗНТУ

ІДЕОЛОГІЯ ЯК ЧИННИК ТИПОЛОГІЇ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ.

У демократичних суспільствах найпомітніший вплив на розгортання політичного процесу і формування владних відносин справляють політичні партії. Нині їх вважають одним із важливих інститутів політичної системи.

Політичні партії в їхньому сучасному вигляді помітно змінили світ політики, створивши нові можливості для впливу громадян на владу. Партії як нова політична реальність виникають при досягненні суспільством певного рівня зрілості, а, виникши, самі стають домінуючим фактором політичного життя.

У політичній науці практикують різні способи класифікації партій. Основою партійних програм є суспільно-політичні доктрини, обумовлені певними політичними ідеологіями.

Ідеологія виступає чинником формування світогляду громадян, які пропагуються владою елітою, але не завжди адекватно сприймаються на рівні конкретного індивіда.

Саме ідеологія покладена в основу сприйняття або несприйняття того чи іншого типу соціально-економічних відносин та форми зміни чи збереження суспільного ладу в країні. Політична ідеологія претендує на те, щоб підтримати і розвинути ідею багаторакурсності функцій держави і дати різні інтерпретації суб'єктів-носіїв політичних ідеологій.

Специфіка групових інтересів зумовлює орієнтацію на якусь одну центральну ідею, яка відіграє у кожній ідеології системотворчу роль. На

основі ставлення до певної системи цінностей виділяють три типи політичних ідеологій:

1. Ідеології, які захищають та вдосконалюють існуючі економічну, соціальну, духовну та політичну підсистему. Такі ідеології називають консервативними або правими ідеологіями.

2. Ідеології, які заперечують існуючу економічну, соціальну духовну та політичні підсистеми й вимагають їхньої радикальні (революційні) або ліві ідеології.

3. Між цими двома групами існує досить широкий спектр політичних ідеологій, які різною мірою поєднують ознаки перших двох груп. Такі ідеології мають назву реформістські або центристські.

Політична ідеологія претендує на те, щоб підтримати і розвинути ідею багаторакурсності функцій держави і дати різні інтерпретації її сутності на сучасному етапі, залежно від інтересів суб'єктів-носіїв політичної ідеології.

Саме ідеологія покладена в основу сприйняття або несприйняття того чи іншого типу соціально-економічних відносин та форми зміни чи збереження суспільного ладу в країні.

Ідеологічна доктрина відіграє суттєву роль в інтеграції самих партій , згуртовуючи навколо них людей зі спільними поглядами на дійсність і політичними намірами, а, також, ідеологія – це канал зв'язку між партією та матами її прибічників.

Ідеологія визначає базисний набір типових вимог, що зумовлюють поділ партій на «правих» та «лівих». Такий поділ започаткувався в часи Французької революції 1789 року, коли на засіданнях Національної асамблеї праворуч від спікера розташовувалися роялісти (консерватори), які виступали за збереження монархії, а ліворуч – якобінці (радикали), котрі відстоювали ідеї загальної рівності, жиральдисти (помірквані) ж займали місця в центрі залу. Після цього «правими» стали називати послідовників збереження існуючого ладу, а «лівими» – прихильників радикальних змін.

Чітка класифікація політичних партій за ідеологічної ознакою є достатньо складною. Вчені за цим критерієм типологізують політичні партії неоднаково.

Останнім часом ідеологічність втрачає значення в діяльності партій. Все частіше ідеологією сучасних партій виступає прагматизм чи популізм.

Сучасні ідеології мають пристосовуватися до нових викликів, таких, як зміни світового порядку, глобалізація та постмодернізм. Ці процеси привели до реформування та переорієнтації існуючих ідеологій, а в результаті «краху комунізму» виникли нові політичні ідеї-глобалізм, фемінізм, екологізм, тощо.

ВИДИ ВИБОРЧИХ СИСТЕМ

Сучасна теорія демократії базується на різноманітті її форм, коли кожна країна з урахуванням умов конкретного історичного часу обирає оптимальне для себе сполучення виборчих механізмів. Для країн з різними політичними культурами, історією різними повинні бути й системи організації державної влади, виборчі системи (а система організації державної влади і виборча система є багато в чому відбиттям національної політичної культури та національної історії). Максимальне врахування національних особливостей є однією з найважливіших умов ефективності обраної форми системи. Виборча система – це сукупність визначених виборчим законодавством механізмів та процедур, пов'язаних із формуванням органів влади. Світова практика знає такі типи виборчих систем: представницьку (куріальну), мажоритарну, пропорційну, змішану. Представницька (куріальна) система існувала на початку ХХ ст. в Австрії та Росії. Вона передбачала поділ виборців на окремі курії, кожна з яких мала своє представництво в парламенті. Наприклад, у Австрії за законом 1873 р. виборці поділялися на п'ять курій: землевласників, торговельних і промислових палат, сільських громад, міст і загального виборчого права. Для кожної курії із загальними цензами активного виборчого права визначалися спеціальні цени для групи виборців окремо. Так, для представників курій землевласників треба було володіти нерухомим майном, курій міст і сільських громад – сплачувати встановлений податок, курій торговельних і промислових палат бути членами цих палат, курій загального виборчого права – мати шестимісячний ценз осілості.

До типу мажоритарних виборчих систем належать системи, в яких переможець – суб'єкт, який отримує мандат – визначається за принципом більшості голосів.

Мажоритарна система відносної більшості – одна з найстаріших виборчих систем (була запроваджена ще у XVIII ст. на парламентських виборах у Великій Британії); її справедливо оцінюють як найпростіший вид виборчої системи. Ця система заснована на використанні одномандатних виборчих округів, що передбачає голосування за окремих кандидатів, та мажоритарного способу голосування, за якого переможець визначається відносною більшістю отриманих голосів (тобто більшістю відносно інших кандидатів). Виборча система абсолютної більшості передбачає, що переможцю для обрання необхідно отримати більше половини кількості голосів виборців. Слід підкреслити, що мова йде про більшість голосів виборців, однак не більшість виборців. Це означає, що кількість виборців, які не взяли участі у голосуванні і не подали свого голосу, не впливає на

результат голосування. Оскільки шанс досягнення такого результату при наявності трьох і більше кандидатів невеликий, як правило, вона передбачає проведення другого туру голосування, до якого допускається обмежена кількість (звичайно двоє) найбільш успішних учасників першого туру. Таким чином, система належить до двотурових: перший тур в основному відіграє роль відбіркового, а вирішальним є власне другий.

Відповідно до мажоритарної системи кваліфікованої більшості, яка використовує одномандатні виборчі округи, обраним вважається кандидат, який одержав підтримку встановленої наперед (як правило, законом) кваліфікованої більшості (тобто більшості, яка істотно перевищує 50%) голосів виборців. За такою системою до виборчої реформи 1993 року проводилися вибори членів Сенату Італії; кваліфікована більшість становила 65% голосів виборців. Очевидно, що вимога кваліфікованої більшості породжує високу загрозу нерезультативних виборів; це послужило основною причиною практично повної відмови від її застосування.

Преференційна мажоритарна виборча система є по суті застосуванням методу перехідного голосу (методу Гейра) в одномандатних округах. Преференційна виборча система застосовується на виборах нижньої палати парламенту Австралійського Союзу з 1918 р.; досі це єдина у світі держава, яка використовує преференційну систему.

Пропорційна виборча система передбачає вибори за партійними списками і розподілом мандатів між партіями пропорційно до кількості голосів, зібраних кожною із них у межах виборчого округу. Характерним для пропорційної виборчої системи є те, що, по-перше, визначається виборчий метр і, по-друге, здійснюється умовна передача голосів. Виборчий метр — це найменша кількість голосів, необхідна для обрання одного депутата. Умовна передача голосів означає, що голоси, подані за кандидата понад ту кількість, яка відповідає виборчому метру, обов'язково зарахуються іншому кандидатові, який не набрав необхідної кількості голосів. Багато демократичних країн сьогодні використовують певну форму пропорційної системи. Серед них — Бельгія, Данія, Фінляндія, Німеччина, Греція, Ірландія, Ізраїль, Італія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Португалія, Іспанія, Швеція і Швейцарія.

Пропорційна виборча система поділяється на такі підсистеми: з жорсткими списками, з преференціями, з напівжорсткими списками. Пропорційна система з жорсткими списками передбачає голосування за цілий список. У виборчому бюлетені, як правило, фігурують тільки назви або емблеми партій, без переліку кандидатів до них. Виборець підкреслює обрану назву партії або емблему. Така система застосовується в Іспанії, Португалії, Ізраїлі. Преференційна система дає змогу виборцям виражати своє ставлення до кожного кандидата, занесеного до конкретного партійного списку.

Виборець у бюлетені має право надати перевагу (преференцію) тому чи іншому кандидату. Тут переможець визначається на підставі кількості голосів, отриманих тим чи іншим кандидатом, незалежно від його порядкового номера в партійному списку. Система з преференціями існує у Фінляндії, Бельгії, Нідерландах. У системі з напівжорсткими списками виборець голосує, як і в першому випадку, за цілий список або, як у другому випадку, вибирає кандидата за преференційним принципом. Така система функціонує в Італії, Австрії, Швейцарії.

УДК 321.02:316.723

Резанова Н. О. канд. філос. наук, доц. ЗНТУ

ОНТОЛОГІЯ ПОНЯТТЯ «ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА»

Поняття «політична культура» вже тривалий час є одним з найбільш досліджуваних та водночас невизначених. «Політична культура» належить до термінів-пасток, що виконують роль «навмисно неясних обумовлюючих понять». Як зауважив Л. Пай, один з перших представників сучасної політичної науки, які приступили до дослідження розглянутої проблеми, сам термін «політична культура» здатний породжувати швидке інтуїтивне розуміння, так що людям доволі часто здається, ніби вони й без подальшого уточнення можуть проникнути в його зміст і користуватися ним.

Протягом минулого століття та останніх років інтерес до явища політичної культури не вщухав, були «підйоми» та «затухання» зацікавленості цим феноменом, але ніколи науковий інтерес до цієї тематики не зникав. Політична культура, не має чіткого й однозначного визначення, тому що вже морфологічно цей термін, котрий складається з двох понять (політика і культура), несе в собі значення кожного з них. Термін «політична культура» почали систематично вживати в 50-х роках минулого століття. Хоча слід відмітити, що поняття культури, духу, настрою або набору цінностей, які впливають на проведення політики нації, держави або правлячої групи, використовується, напевно, стільки ж, скільки існує сама політика. Вважається, що початок досліджень цього феномену було покладено публікацією американського політолога Г. Алмонда «Корпоративна політична система» в 1965 році. Він запропонував розглядати політичну культуру як особливий тип орієнтації на політичні об'єкти. У спільній роботі з С. Вербою «Культура громадянина» вони доповнили визначення, трактуючи політичну культуру як «суб'єктивний потік політики, який наділяє значенням політичні рішення, впорядковує інститути та надає сенс індивідуальним діям».

Поняття політичної культури виявилось дуже привабливим в силу багатозначності й багатогранності його значень. Так, з одного боку, воно представляється результатом особистого досвіду людини, а з іншого – відбиває історію політичної системи, яка сягає корінням в суспільні події.

Політика може глибоко впливати на культуру, руйнувати, створювати її, утворювати, змінювати її форми, прищеплювати певні культурні традиції і т. п. Але культура невідворотно контролює політику. Це одне з визначальних підвалів політичної діяльності як всякої іншої.

Отже, культура не менш імперативна, ніж політика, і з більшим правом може бути пояснена як спосіб життя, форма і зміст спільного та суспільного існування людей, їхнього життя і діяльності. Культура – це ґрунт розвитку, живильне середовище суспільно-політичних процесів, вона переживає їх і визначає, як їх канва. Культура найважливіший сполучний матеріал, що з'єднує природний початок людини («природне тіло») і його суспільний початок, піддані переробці свідомістю (від лат. *cultus*, оброблений).

Культура приймається як терапія суспільства. Вона дисциплінує його, приборкує інстинкти і необдумані пориви, культура це придушення емоцій. Вона забезпечує можливість безконфліктного спілкування, створює клімат цього спілкування, позбавляє від індивідуальних і колективних неврозів, стресів. Тому культура це не тільки свідомість, а й поведінка, діяльність і її результати, духовні і матеріальні, соціальні та політичні.

Виступаючи фактором цивілізаційного процесу, політична культура формує ставлення людини, соціальної групи, суспільства в цілому до його соціального і політичного життя, характеру держави, політичних і громадських подій, законів, засобів функціонування та здійснення політичної влади та інше. Відображаючи колективний та індивідуальний, історичний та актуальний соціально-політичний досвід, політична культура, як би створює нормативний «каркас» політичного процесу. Володіючи відносно «рухливістю» політична культура безпосередньо впливає на характер, форми, способи становлення, функціонування і зміни всієї політичної системи, а також багато в чому визначає міру її стабільності.

Еволюція політичної культури органічно пов'язана з розгортанням самого суспільного процесу. Якщо політична культура існує завдяки тому, що вона може бути об'єктивованою, опредмеченою, то виникає питання, якою мірою і який зміст цієї культури об'єктивується. Зміст її визначається змістом політики, яку поділяє носій політичної культури, а також тієї ідеології, тієї моралі і, нарешті, культури, які притаманні йому як члену певного суспільства, групи, представникові свого часу, учаснику характерних суспільних подій. Інакше кажучи, політична культура наповнюється всім громадським змістом конкретного історичного часу.

Таким чином, політична культура опинилася в числі найбільш популярних та гнучких інструментів аналізу політичного. Теорія політичної культури дозволила подолати обмеженість інституціонального аналізу в політичних дослідженнях, не здатного пояснити, чому, наприклад, однакові за формою інститути державної влади в різних країнах діють часом зовсім по-різному. Зосередивши ж увагу на цінностях, локальній міфології, змісті символів і стереотипів, людській ментальності та інших аналогічних явищах, теорія політичної культури дала можливість глибше досліджувати мотивацію політичної поведінки громадян й інститутів, виявити причини безлічі конфліктів, які неможливо було пояснити, спираючись на традиційні для політики причини: боротьбу за владу, перерозподіл ресурсів, тощо.

Різноманітність інтерпретацій цього феномена обумовлено двома обставинами. По-перше, поліаспектність феномена політичної культурі обумовлює його міждисциплінарний характер в якості об'єкта досліджень, що, в свою чергу, зумовлює множинність підходів та інтерпретацій. По-друге, багатозначні трактування поняття «культура» примножилися завдяки прикметнику «політична» – прикметника, що адресує в область політичної науки. Відносна молодість політичної науки є причиною незавершеності дискусій з приводу змісту і функцій ряду її суттєвих понять. Однак, важливо підкреслити, що незавершеність дискусії в рамках політичної науки з приводу її категоріального апарату є наслідком не тільки відносної молодості науки, а й плюралізму думок, що практикується в сучасній політології.

**СЕКЦІЯ «ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА,
КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО,
ТРУДОВЕ ПРАВО»**

УДК 34.342.9

Купін А. П. канд. юрид. наук, доц. ЗНТУ

**МІСЦЕ АТЕСТАЦІЇ СЕРЕД ФОРМ ДІЯЛЬНОСТІ
ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ**

Процес побудови в Україні демократичної правової держави потребує встановлення та реалізації головних завдань щодо забезпечення прав і свобод людини, безпосередньо пов'язаних з необхідністю вдосконалення механізму правового регулювання в певних сферах суспільних відносин, що вимагає спеціальних заходів для підтримання нормального життя людей та існування державних інститутів. За таких умов концептуальна роль відводиться державі, її механізму, від якого вимагається організованість, чіткість діяльності та узгоджена взаємодія всіх його елементів.

Державна влада не може реалізовуватись сама по собі. Вона має бути представлена (виражена) в певних діях, які сприймаються як такі, що містять державно-владні накази керуючого впливу.

У сфері діяльності публічної адміністрації використовується велика кількість форм публічного управління, які мають відмінності в характері, юридичній силі, ролі в управлінському процесі, що робить актуальною проблему їх класифікації.

На думку В. Б. Авер'янова, Ю. П. Битяка, Д. М. Бахраха, розрізняють дві групи форм управління – неправові й правові.

Атестація є правовою формою діяльності, оскільки спричиняє відповідні правові наслідки. Ця правова категорія характеризується послідовними юридично значущими діями, регламентованими процесуальними нормами.

Деякі вчені під атестацією розуміють спосіб перевірки компетентності та фаховості кадрів, але існує декілька підходів щодо такого її розуміння:

по-перше, через процес оцінювання результативності діяльності службовця за певний період часу, через заходи, які проводяться в системі державної служби для визначення рівня професійної підготовки і відповідності службовця займаній посаді, а також для вирішення питання про присвоєння службовцю кваліфікаційного розряду;

по-друге, як метод оцінювання персоналу організації, де керівник періодично оцінює ефективність виконання посадових обов'язків за допомогою стандартних критеріїв;

по-третє, як процедуру визначення кваліфікації, рівня знань, практичних навиків, ділових якостей працівника та встановлення ступеню їх відповідності займаній посаді.

На основі атестації адміністрація приймає важливі правові й організаційні рішення (відповідність працівника займаній посаді, підвищення або пониження в посаді, заохочення, звільнення з роботи, підвищення окладу), спрямовані на підвищення ефективності праці в усіх сферах суспільної і виробничої діяльності.

Атестація проводиться з метою найбільш раціонального використання фахівців, підвищення якості їх праці й відповідальності за доручену справу і повинна сприяти подальшому поліпшенню підбора й розміщення кадрів, підвищенню їх ділової кваліфікації й ідейно-політичного рівня.

У багатьох енциклопедичних словниках тлумачення терміна атестація також зводиться до перевірки якості компетенції службовців.

Отже, за своєю сутністю атестація фізичних осіб – це:

по-перше, перевірка ділових якостей працівників;

по-друге, важливий захід для розміщення, використання і виховання кадрів;

по-третє, стимул для професійного зростання працівників;

по-четверте, можливість формувати резерв кадрів на висування з найбільш здатних і перспективних працівників;

по-п'яте, захід, що сприяє розробленню спеціальних методик для визначення якостей, необхідних працівникам різних категорій, а також кращому плануванню перепідготовки кадрів, підвищенню їх професійної кваліфікації.

Таким чином, атестація фізичних осіб – це діючий юридичний засіб перевірки ділових якостей працівників. Вона активно впливає на раціональний підбір, розміщення й використання кадрів, підвищення рівня організаторської роботи, стимулює ріст професійної майстерності й морального розвитку особистості.

Інший зміст у розуміння атестації як форми публічного управління вкладають науковці, які під нею розуміють процедуру по оцінюванню умов праці, робочих місць, відповідності державним стандартам загальноосвітніх шкіл, вищих навчальних закладів, тощо.

Отже, атестація – це юридично значуща форма діяльності, яка використовується публічною адміністрацією для визначення рівня відповідності вимогам основних стандартів, що висуваються державою до визначених об'єктів, необхідних до подальшого їх функціонування.

КРАЇНИ МУСУЛЬМАНСЬКОГО ПРАВА: ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ

Мусульманська релігія (іслам) є наймолодшою релігією у світі. Але при цьому чисельність мусульманської громади (умми) в сучасний період постійно зростає. Згідно з даними, отриманими з Інтернет – ресурсів, на Землі мешкає приблизно 1 млрд.757 тис. мусульман [1]. У процентному відношенні це – 24,86% всього населення нашої планети, тобто виходить, що практично кожен четвертий мешканець є людиною, що сповідує іслам.

В сучасному світі мусульманське право впливає на стан законодавства доволі значної кількості країн, що дає можливість казати про наявність права мусульманських країн, та існування окремої мусульманської правової системи. Саме тому важливим є аналіз сучасного стану мусульманського права як в країнах мусульманської правової системи, так й поза нею.

Ми пропонуємо власну класифікацію згідно з положеннями щодо відношення до ісламу та шаріату, які вказані в Конституціях або інших правових актах певних країн.

Перша група країн – це суто мусульманські країни, в яких в Конституції прямо зафіксовано, що Іслам є державною релігією та шаріат є основою законодавства. До них можна віднести Об'єднані Арабські Емірати (Конституція 1971 року із поправками від 1996 та 2004 років встановлює: ст. 6 «Союз є частиною арабського мира, з яким його пов'язує мова, історія та загальна судьба. Народ союзу – єдиний народ та він є частиною арабської нації»; ст. 7 наголошує, що «іслам – офіційна релігія союзу, а шаріат – офіційне джерело законодавства» [2]); Кувейт (ст. 2 Конституції Кувейту від 11 листопада 1962 року встановлює «Релігія Ісламської держави та Ісламський Шаріат є основними джерелами законодавства» [2]); Катар (Конституція від 08 червня 2004 року у ст. 1 стверджує, що Катар є незалежною арабською державою; його релігією є іслам, а шаріат є основою законодавства [2]); Оман (має Конституцію від 6 листопада 1996 року, ст. 2 якої встановлює, що державною релігією є іслам, а основою правової системи є мусульманський шаріат [2]); Іран (В Конституції Ісламської республіки Іран від 15 листопада 1979 року ст. 2 встановлене наступне: «Ісламська республіка – це система правління, яка заснована на вірі у Єдиного Бога, у те, що він встановлює закони Шаріату та кожна людина повинна підкорятися його волі» [2]); Ірак (ст. 2 Конституції республіки Ірак від 15 жовтня 2005 року проголошує Іслам офіційною релігією держави та основним джерелом законодавства; вказує на те, що жодний закон не може бути прийнятим, якщо

він має протиріччя із встановленими нормами ісламу [2]); Ємен; Афганістан; Єгипет; Лівія; Сирія; Мальдіви; Сомалі.

Друга група країн – це країни, в конституціях яких вказано, що іслам є державною релігією, але не має вказівок на те, що шаріат є основою законодавства або життя країни. Такими державами, наприклад, є Туніс (ст. 2 Конституції від 26 січня 2014 р. [2]), Бруней (ст. 3 Конституції від 29 вересня 1959 р. [2]), Пакистан (ст. 2 Конституції від 12 квітня 1973 р. [2]), Індонезія (ст. 29 Конституції 1945 року з поправками 1998, 1999, 2001 років [2]), Бангладеш (ст. 2А Конституції від 17 травня 2004 р. [2]), Малайзія (ст. 3 2011 р. [2]), Алжир (ст. 2 Конституції від 28 листопада 1996 р. [2]), Йорданія (ст. 2 Конституції від 8 січня 1952 р. [2]), Мавританія (ст. 5 Конституції від 12 липня 1991 р. [2]).

Третя група країн – це так звані світські країни, в яких конституційно встановлена свобода віросповідання, але абсолютна більшість населення сповідує іслам та керується в звичайному житті нормами шаріату. До таких держав можна віднести Туреччину (99%) [1], Азербайджан (99%) [1], Таджикистан (98%) [1], Нігер (98%) [1], Судан (97%) [1], Джибуті (95%) [1], Сенегал (95%) [1], Узбекистан (93%) [1], Гамбія (93%) [1], Малі (90%) [1], Киргизстан (89%) [1], Туркменістан (89%) [1], Гвінею (85%) [1], Албанію (79%) [1], Казахстан (71%) [1], Ліван (59%) [1], Еритрею (55%) [1], Чад (54%) [1], Гвінея-Бісау (50%) [1], Танзанію (50%) [1], Боснію та Герцеговину (48%) [1], Кот-Д'Івуар (40%) [1] та деякі інші.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Адам Мусаев Численность мусульман в мире в настоящее время [Електронний ресурс]. / Адам Мусаев, Дени Мусаев. – Режим доступу : <http://ansar.ru/analytics/2013/03/18/3879>
2. Конституции государств (стран) мира [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://worldconstitutions.ru>

УДК 340

Баєва Л. В. канд. юрид. наук, доц. ЗНТУ

МУНІЦИПАЛЬНА НОРМОТВОРЧІСТЬ ЯК ФОРМА ЗДІЙСНЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Аналіз статей 5 і 7 Конституції України доводить, що органи місцевого самоврядування є одним із неодмінних атрибутів демократичної правової держави, а також важливою складовою політичної системи України. Вони (органи місцевого самоврядування) є однією з основних інституцій здійснення влади народом в Україні, функціонування якої, наряду з інститутами

здійснення влади народом безпосередньо та через органи державної влади, реалізується і через органи місцевого самоврядування. Зміст та результати діяльності цих інституцій свідчать про ступінь реальності норм Основного Закону України, зокрема положень ст. 1 Конституції України про Україну як суверенну і незалежну, демократичну, соціальну, правову державу. Суттєве місце в системі місцевого самоврядування посідають колегіальні представницькі органи, якими є місцеві ради, оскільки саме вони є органами, які представляють інтереси первинного і провідного елемента в системі місцевого самоврядування – територіальних громад України.

На сучасному етапі розвитку України місцеве самоврядування – це інститут, що має вирішальну роль у формуванні громадянського суспільства та демократичної, правової держави.

Зростаюча роль місцевого самоврядування вимагає оновлення муніципального законодавства, що обумовлює необхідність усебічного дослідження як нових правових інститутів, так і тих, які існували раніше і які в сучасних умовах одержали нового змісту. Одним із таких інститутів є нормотворчість представницьких органів місцевого самоврядування.

Серед актуальних теоретичних і практичних проблем, що постають на шляху формування виваженої концепції муніципальної нормотворчості, важливого значення набуває визначення місця та ролі місцевого самоврядування і децентралізованого управління в механізмі публічної влади, обґрунтування та практична реалізація муніципальних прав і свобод людини та громадянина, затвердження збалансованих взаємовідносин центральної влади та територіальних громад, місцевих представницьких і виконавчих структур, публічно-владних інститутів і самодіяльних структур громадянського суспільства.

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає місцеве самоврядування не лише як гарантоване державою право, а і як реальну здатність територіальної громади самостійно або під власну відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції й законів України. Таке формулювання варто розглядати як виважений компроміс між різними – більш «громадівськими» та більш «одержавленими» – практиками самоврядування в Європі. З одного боку, підкреслюється підзаконний характер місцевого самоврядування, тобто фактично суверенітет держави, з другого – право на регламентацію значної частини загальнозначущих функцій, тобто самостійність місцевого самоврядування не лише у виконанні, але й у нормативному правовому регулюванні.

Отже, місцеве самоврядування, на відміну від державної влади, повинне займатися переважно місцевими справами, не намагаючись брати участь у вирішенні державних і регіональних справ, якщо вони не пов'язані з

вирішенням місцевих проблем. Державна влада, у свою чергу, незважаючи на її значимість для управління суспільними справами, має вирішувати головним чином не проблеми окремих осіб, а типові ситуації. Враховувати інтереси окремих осіб вона здатна лише у зв'язку з такими ситуаціями. Отож, можна стверджувати, що правова сутність місцевого самоврядування проявляється та реалізується в діяльності відносно встановлення, зміни та припинення правових відносин саме між суб'єктами системи місцевого самоврядування, тобто при взаємодії суб'єктів місцевого самоврядування для реалізації їх функцій і повноважень щодо питань місцевого значення.

Все це дозволяє виділити особливості муніципальної влади, які визначають особливості муніципальної нормотворчості й виявляються в таких моментах: 1) специфічний носій (суб'єкт влади); 2) локально-територіальний характер предметів відання і повноважень; 3) реалізація муніципальної влади за посередництвом інститутів місцевого самоврядування; 4) особлива сфера реалізації муніципальної влади і відповідно муніципальної нормотворчості; 5) організаційна відособленість муніципальної влади від влади державної.

Враховуючи викладене, можна сформулювати визначення муніципальної нормотворчості як урегульованого законодавством виду муніципально-владної діяльності територіальної громади, органів та посадових осіб місцевого самоврядування щодо розробки та прийняття муніципально-правових актів, які містять загальні правила поведінки, що здійснюється в межах компетенції у встановлених процедурно-процесуальних формах.

УДК 346.7

Буканов Г. М. канд. політ. наук, доц. ЗНТУ

ПРАВОВИЙ СТАТУС ФАХІВЦІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

На сучасному етапі реформування аграрного сектора економіки першочергову роль відіграє створення суб'єктів господарювання, здатних виробляти конкурентоспроможну, високоякісну та екологічно чисту продукцію. Актуального значення набуває професійна підготовка спеціалістів в галузі сільського господарства, обізнаних у базових питаннях щодо регулювання вітчизняного сільськогосподарського товаровиробництва та природокористування.

Трансформація аграрної сфери України безпосередньо впливає на стан соціально-трудових відносин у сільськогосподарських підприємствах. Але щоб «підняти» сільське господарство у країні одного бажання та

наполегливості мало. Трудові відносини, що складаються в процесі сільськогосподарської виробничої діяльності аграрних підприємств та інших суб'єктів сільськогосподарського виробництва, характеризуються істотними особливостями, що повинні знаходити своє відображення у змісті відповідних правових норм, перш за все тих, що стосуються формування кадрового потенціалу аграрних підприємств.

На сьогодні ні в законодавстві, ні у юридичній літературі немає єдиного підходу до визначення осіб, які належать до категорії «фахівець», «спеціаліст» сільського господарства.

Згідно з Класифікатором професій ДК 003 : 2010 розрізняються професіонали та фахівці. До професіоналів відносяться особи, які обіймають посади, що вимагають від працівника (з урахуванням кола та складності певних професійних завдань та обов'язків) кваліфікації за: 1) дипломом про повну вищу освіту, що відповідає рівню спеціаліста, магістра; 2) дипломом про присудження наукового ступеня (кандидата наук; доктора наук); 3) атестатом про затвердження вченого звання (старшого наукового співробітника; доцента; професора). Фахівці – це особи, чії професійні завдання полягають у виконанні спеціальних робіт, пов'язаних із застосуванням положень та використанням методів відповідних наук. Вони повинні мати кваліфікацію за дипломом чи іншим відповідним документом: молодшого спеціаліста; бакалавра; спеціаліста, що проходить післядипломну підготовку (стажування, інтернатуру, клінічну ординатуру тощо); спеціаліста (на роботах з керування складними технічними комплексами чи їх обслуговування) . Професії агронома, ветеринара, інженера та інші віднесені до професіоналів.

У законодавстві термін «спеціаліст» вживався у сенсі освітньо-кваліфікаційного рівня вищої освіти особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра здобула повну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для виконання завдань та обов'язків (робіт) певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності. Згідно з новим законом «Про вищу освіту» та з умовами участі країн у Болонському процесі, освітньо-кваліфікаційний рівень «спеціаліст» в Україні скасовано. Крім того, державна політика у сфері вищої освіти визначає підтримку підготовки фахівців з вищою освітою для пріоритетних галузей економічної діяльності, напрямів фундаментальних і прикладних наукових досліджень, науково-педагогічної та педагогічної діяльності.

І, хоча у літературі терміни «спеціаліст» та «фахівець» у більшості випадків застосовувались як тотожні, однак вважаємо, що доцільніше застосовувати термін «фахівець сільськогосподарського підприємства» щодо осіб, які працюють в агропромисловій сфері.

В юридичній літературі триває дискусія щодо переліку (визначення) осіб, які входять до категорії фахівців сільськогосподарських підприємств.

Таким чином, поняття «фахівець сільськогосподарського підприємства» автор пропонує розуміти як фізичну особу, яка має вищу освіту та чії професійні завдання полягають у виконанні спеціальних робіт в агропромисловій сфері на підставі трудового договору чи за іншою формою праці.

УДК 651.92+342.9

Надієнко О. І. канд. юрид. наук, доц. ЗНТУ

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЛОВОДСТВА В УКРАЇНІ

Діловодство забезпечує документальний супровід процесів, що відбуваються в сучасному суспільстві. Тому питання державної політики у сфері діловодства вважається актуальним та вимагає невідкладного врегулювання. Належному забезпеченню діловодства приділяють увагу дослідники, серед яких П. Добродумов, І. Петрова, Ю. Палеха, В. Савицький. Зростає увага до нормативного забезпечення діловодства у світі, процеси діловодства отримують законодавче врегулювання. В Україні таке регулювання забезпечується Конституцією, законами «Про Національний архівний фонд та архівні установи», «Про електронні документи та електронний документообіг», підзаконними актами. Нормативно-правова база діловодства в Україні вважається мінімально достатньою. Але відмічається відсутність системи (врегулюванням не охоплена вся сукупність відносин), частина актів містить суперечливі та неузгоджені норми, відсутній комплексний акт, який би визначав не лише засади регулювання, а й перспективи розвитку правового забезпечення документоутворення та організації роботи з документами. До питань, що потребують законодавчого регулювання, також відносять: визначення принципів державної політики з діловодства і суб'єктів її реалізації; обумовлення відповідальності за порушення в організації та здійсненні діловодства; унормування права власності суб'єкта діловодства на його документаційний фонд; конкретизацію завдань щодо організації діловодства спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у сфері архівної справи і діловодства, інших органів та установ, служби діловодства суб'єкта діловодства; необхідність дотримання вимог стандартів під час створення документів, розроблення їх уніфікованих форм; однозначне унормування організації діловодства, у тому числі й електронного, та питання мови діловодства.

З метою дієвої регламентації відносин у сфері діловодства було розроблено та запропоновано до ухвалення проект Закону «Про діловодство». Мета Закону полягає у встановленні правових засад організації

діловодства в Україні для визначення єдиних норм створення управлінських документів та роботи зі службовими документами з будь-якими носіями інформації в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, а також на підприємствах, в установах та організаціях усіх форм власності. Закон містить визначення 25 термінів; регулює питання створення організаційно-розпорядчих документів, роботу зі службовими документами, відповідальність за порушення законодавства України про діловодство. Дія Закону поширюється на створення управлінських документів суб'єктами діловодства та на роботу зі службовими документами з різними носіями інформації суб'єктів діловодства незалежно від форми власності. Проте закон не регулює особливості організації роботи зі службовими документами у спеціальних видах діловодства (судове, нотаріальне, дипломатичне) – їх встановлюють інші нормативно-правові акти.

Якнайшвидше прийняття сучасного комплексного закону про діловодство, відповідно до «Концепції Закону України «Про діловодство» дало б змогу: забезпечити реалізацію державної політики з діловодства; запровадити законодавче регулювання організації діловодства з врахуванням міжнародної практики; забезпечити прозорість рішень органів влади, доступ громадян до службової інформації; уніфікувати законодавство з організації діловодства; забезпечити неухильне виконання суб'єктами діловодства вимог щодо документування управлінської інформації та організації зберігання документів; підвищити рівень нормативного, методичного і наукового забезпечення організації діловодства в країні та рівень контролю за здійсненням діловодства; оптимізувати процеси документостворення та документообігу; створити умови для збереженості документаційних фондів суб'єктів діловодства, захисту їх службової інформації.

Проте недостатнє розуміння суспільної значущості законодавчого врегулювання процесу документування управлінської діяльності призводить до зволікання з ухваленням Закону. Законопроектна робота та узгоджувальні процедури йдуть повільно, проект вже зараз не враховує об'єктивні якісні зміни у документаційному забезпеченні управління.

Загалом вбачається, що вирішення проблем у сфері діловодства в Україні можливе шляхом впровадження найближчим часом механізму дієвого нормативно-правового забезпечення, не лише прийняття Закону «Про діловодство», а й уніфікації наукової термінології діловодства, забезпечення сумісності міжнародних стандартів з вітчизняними нормами; уведення єдиних норм створення управлінських документів; впровадження електронного документообігу, тощо.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАОХОЧУВАЛЬНИХ НОРМ У ТРУДОВОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Визнання важливості та соціальної цінності трудового права спричинило необхідність дослідження питань щодо ефективності заохочувальних норм у трудовому законодавстві. Ефективність праці досягається значною мірою завдяки існуванню системи трудового законодавства, що включає в себе наявність заохочувальних норм, які покликані розширити об'єм можливостей, свободи працівників, бо формами прояву правових стимулів виступають: суб'єктивні права, законні інтереси, пільги, заохочення працівників.

Питання щодо ефективності заохочувальних норм у трудовому законодавстві в даний період часу є актуальним. В юридичній науці існують різні підходи до розуміння ефективності заохочувальних норм. Окремі проблеми щодо ефективності заохочувальних норм у законодавстві України розглядалися вченими з теорії держави і права, а також вченими різних галузей права: цивільного, господарського, адміністративного, кримінального та трудового права.

У науці трудового права, заохочувальні норми розглядаються як засоби стимулювання працівників (заохочення, пільги, надбавки, доплати, компенсації тощо). Ефективність правових норм пов'язується з правильністю, оптимальністю, корисністю, доцільністю, економічністю та іншими показниками. Ефективність визначається досягненням максимального результату за найменших витрат. Головною метою заохочувальних норм у трудовому законодавстві – є підвищення трудової активності працівників, продуктивності та якості їх праці, в спонуканні їх до сумлінного виконання трудових обов'язків. Визначення мети діяльності обов'язково передбачає необхідні і достатні засоби її досягнення. Ефективність заохочувальних норм у трудовому законодавстві визначається співвідношенням досягнутого соціально-корисного результату (продуктивності та якості праці) та визначеною у трудовому законодавстві метою з застосуванням правових засобів (стимулювання працівників). Ефективність заохочувальних норм у трудовому законодавстві має вимірюватись відповідними показниками, які одночасно відповідають передбаченими у законах цілям: стимулювання до соціально-активної, суспільно-корисної поведінки в сфері правового регулювання трудових та тісно пов'язаних з ними відносин; виключення, унеможливлення вчинення

дисциплінарних проступків; вплив на індивідуальну і колективну правосвідомість, що формує в суспільстві уявлення про засоби правового впливу на поведінку людей, що забезпечуються не тільки застосуванням дисциплінарних стягнень, а й заохочень до працівників.

Правове регулювання суспільних відносин, в тому числі й трудових, переважно здійснюється на інформаційному рівні. Призначення різних правових засобів як раз і полягає в тому, щоб інформувати суб'єктів відповідних правовідносин про можливості вибору варіантів поведінки в рамках права, впливати на їх інтереси в певному напрямку, схилити до того чи іншого вчинку. Тому суб'єкти права мають можливість, виходячи з даних правових засобів і враховуючи власні інтереси, будувати власну програму дій.

А. В. Малько, розглядаючи правові засоби в інформаційно-психологічному аспекті, зазначав, що правовими засобами виступають не самі норми права, договори або правозастосовні акти, а ті конкретні заходи інформаційно-психологічного впливу, які в них містяться. Це суб'єктивні права і обов'язки, пільги, заохочення, які, в свою чергу, трансформуються у правові стимули. Саме стимули в кінцевому рахунку є значущими для поведінки, пов'язаними в буквальному сенсі з цінністю, на яку орієнтується інтерес суб'єкта. Правовий стимул – це правове спонукання до законослухняної поведінки, що створює режим сприяння для задоволення власних інтересів суб'єкта права.

Працівник у процесі своєї трудової діяльності не тільки прислуховується до думки суспільства, але й намагається діяти не всупереч встановленим ним правилам поведінки.

Ефективність трудового законодавства можна оцінити за двома критеріями: захищеність працівників (їх права, гарантії, пільги) та ступені контролю роботодавців за дотриманням законодавства (система надзору та контролю за дотриманням законодавства про працю, штрафні санкції тощо). Ці показники, на мою думку, також є важливими інструментами діагностики ефективності правотворчої діяльності та всієї соціальної політики у сфері праці в цілому. Саме тому правові норми повинні бути реально діючими, що забезпечить продуктивність праці та соціальний захист працівників. Однак на сучасному етапі спостерігається дефіцит правових норм соціальної спрямованості, які могли б стимулювати соціально-трудова відносини.

Отже, тільки володіючи якістю соціальної цінності, заохочувальні норми можуть бути ефективними, приносити позитивний результат.

JUS GENTIUM В ПОНЯТІЙНІЙ СИСТЕМІ РИМСЬКОГО ПРАВА

Питання походження та змісту терміну *jus gentium* неодноразово піднімалися у працях як істориків міжнародного права, так і в роботах представників науки римського приватного права. Проте і до сьогодні серед науковців не існує однастайності у підходах до визначення історії його становлення, сфери застосування та змісту, що вкладався стародавніми римлянами в це поняття. Стосовно питання про виникнення терміну *jus gentium* дослідники тотожні, пов'язують його зі словом *gens*, тобто – «рід» і відносять його походження до додержавного періоду життя римської общини, до родового суспільства, коли це право розумілося не як міжнародне, а як міжродове, міжплемінне, яке мало відношення лише до родів Лаціуму, на основі об'єднання яких і виник Рим. Поступове поширення дії *jus gentium* на племена Італії не змінило значення цього словосполучення, тому що слово *gens* не набуло іншого змісту для римлян з переходом від роду до племені. Погоджуються історики і в тому, що термін *jus gentium* був власне римського походження, а не запозичений римлянами у греків, як це мало місце відносно поняття *jus naturale*.

В. Е. Грабар також підтримує точку зору про зв'язок поняття *jus gentium* з міжродовими відносинами в середовищі італійських племен. Він вважає, що споконвічно усе первісне право було «міжнародним», свідченням чого є те, що усі перші відомі правові формули стосувалися міжнародних відносин (оголошення війни, договорів). У предків римлян таким міжродовим, міжплемінним правом і було *jus gentium*. Суб'єктом його виступали рід або плем'я. Поділ на публічне і приватне з'явився лише із розкладом первісного суспільства та утворенням держави. У зовнішніх відносинах римська община стала на місце родів і зберегла колишню назву роду – *gens*, і у відносинах з іншими общинами продовжувало діяти колишнє міжродове право – *jus gentium*.

У римських джерелах ми вперше зустрічаємо термін *jus gentium* наприкінці республіканського періоду у Цицерона. Він, а також наступні історики (Тіт Лівій, Тацит) використовували його виключно у значенні міжнародного права. У римських юристів цей термін вперше з'являється в епоху імператора Адріана вже в іншому значенні – права, що діє всюди, серед усіх народів, до того ж виключно у значенні приватного права, яке протиставляється римському цивільному праву. В. Е. Грабар сформулював і обґрунтував наступну теорію: *jus gentium* спочатку використовувалося саме в значенні міжнародного публічного права, а не міжнародного приватного, як його почали розглядати пізніше, за часів Римської імперії. Він аналізує (і не

погоджується із нею) позицію багатьох істориків і юристів-міжнародників, які вважали, що *jus gentium* ні в якому разі не регламентувало відносини між державами, було створене в III ст. до н. е. діяльністю *praetor peregrinus* (преторів переґринів) та фактично представляло собою внутрішнє римське право, що регламентувало правовий статус іноземців, або правовідносини окремих осіб різних держав, відповідно – міжнародне приватне право. Окремі дослідники визнають існування норм, що регулюють відносини Риму з іншими державами, та розглядали *jus gentium* як термін для визначення цих норм, тобто використовували *jus gentium* у публічно-правовому розумінні, ототожнюючи його з «правом війни та посольським правом» – *jus belli ac pacis*. Проте і ці дослідники констатували, що *jus gentium* застосовувалося і у відношенні приватних осіб.

Д. Б. Левін, говорячи про римське поняття *jus gentium* лише посилається на визначення «права народів», дане у II ст. до н. е. Ульпіаном: «Право народів складають захоплення, забудова та укріплення місцевостей, війни, полон, рабство, відновлення в правах тих, що повернулися з полону, мирні договори, перемир'я, священний обов'язок не ображати послів і заборона шлюбів з чужородцями. Правом же народів його називають тому, що цим правом користуються усі народи».

І. А. Покровський розглядає *jus gentium* як третю правову систему яка приєдналася до цивільного права (*jus civile*) та адміністративного права (*jus honorarium*), що виникла в республіканський період. Разом з цим він зазначає й інший сенс *jus gentium* як права, спільного для усіх народів. Причиною цієї спільності римські юристи вважали саму природу людини. З цієї точки зору вони називали таке право, що походило з самої природи, природним правом або *jus naturale*. Останнє І. А. Покровський розглядає як «перші спроби юридичної думки в сфері філософії права».

Різницю між цивільним правом і *jus gentium* В. Е. Грабар вбачає у тому, що норми цивільного права утворювалися законом і регулювали відносини між громадянами, а норми *jus gentium* встановлювалися міжнародними договорами і регулювали відносини іноземців між собою та з римськими громадянами. Іншим джерелом *jus gentium* В. Е. Грабар вбачає судову практику претора для іноземців (*praetor peregrinus*), який позичав їх із правових систем інших народів.

Отже, на основі стоїчної ідеї внутрішньої єдності людства в римському праві виникло поняття права народів – *jus gentium*. *Jus gentium* мало своє значення уже в період докласового суспільства та спочатку означало міжродове (міжплеменне) право. Для римських юристів термін *jus gentium* мав два значення – право, що є спільним для усіх цивілізованих народів, і сукупність норм і принципів, що регулювали відносини римського народу як єдиного цілого з іншими народами.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ ВЛАДИ НАРОДУ І ПОРЯДКУ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

Виявлення інтересу громадян України до участі в непритаманних для нашої держави формах прояву влади народу в 2004–2005 роках (у вигляді масових народних протестів), в листопаді 2014 року набуло нової хвилі актуальності. Такі законодавчо не встановлені, нові для України прояви прямої демократії як форми масових народних протестів («Майдани»), «Народна рада України», «місцеві Народні ради», «загони Народної самооборони» є свідченням втрати довіри населення до влади та низького рівня ефективності державного управління, здійснюваного через представництво інтересів населення сформованими органами влади.

Демократія для одних це великі сподівання, для інших – форма кризи державності. Так, сьогодні на батьківщині демократії (в Греції) чимало проблем, які повинна вирішити влада: 1) корупція; 2) політична та фінансова кризи; 3) деградація демократії до партійної демократії. Подібні проблеми захлиснули сьогодні й Україну. І якщо дві перші потребують вирішення шляхом проведення комплексних заходів не лише законодавчого, але й виховного (ідеологічного) характеру, то вирішення проблеми звуження демократії як влади народу до партійної демократії, на наш погляд, можливе шляхом введення персональної відповідальності обраних народом представників. Ця проблема може бути вирішена, зокрема, шляхом запровадження механізму реального контролю народу за чинною в державі владою. При цьому важливо наголосити на тому, що народ не має права втручатися в законну оперативну діяльність органів влади, а лише здійснювати контроль – це і є форма участі народу у здійсненні державного управління.

Згадувана вище проблема протиріччя інтересів владарюючих суб'єктів влади та народу, як конституційно визначеного джерела всієї влади в державі, її першооснови, – потребує привернення уваги дослідників цієї проблематики до організаційно-правових підстав реалізації владо відносин, за яких передбачено, що в процесі соціального управління цей процес здійснюється у двох формах – самоуправління та владарювання. Якщо процес здійснення державного управління втрачає таку важливу рису, як легітимність – тривалість (стійкість) суб'єктів, що здійснюють це управління може бути припинена. В умовах відсутності законодавчо встановлених механізмів дострокового припинення повноважень сформованих народом

органів влади та можливості притягнення їх посадових осіб до відповідальності, – народ починає здійснювати належну йому владу або через інші форми безпосередньої демократії в рамках існуючого в державі нормативно-правового регулювання, або поза його рамками.

Представники вітчизняної наукової думки іноді для визначення влади народу також застосовують категорію «установча влада» і наголошують на особливому значенні саме первісної установчої влади народу, та зазначають що саме ця влада (влада народу) може розглядатися як провідна правова категорія, ключове поняття сучасного конституціоналізму. Але якщо пригадати, що специфічними ознаками суб'єктів установчої влади є поміж інших те, що ці суб'єкти мають силу й реальну здатність протистояти чинній публічній владі, нав'язати свою волю суспільству та підпорядкувати поведінку його членів своїм владним рішенням установчого характеру, то твердження про те, що установча влада – це влада народу, не зовсім відповідає дійсності. Хоча напевно, що таке твердження має бути ідеалом для будь-якої держави. На практиці ж, установчу владу народ здійснює скоріш як виключення.

Орієнтуючись на те, хто з перелічених суб'єктів є дійсним суб'єктом установчої влади в державі, можна робити висновок про реальність демократичного правління в країні. Відсутність довіри з боку народу до влади, а також непопулярність здійснюваних владарюючим суб'єктом реформ зводить нанівець тезу про ефективність державного управління. Виходить, якщо провідним і впливовим суб'єктом установчої влади в державі є народ, можна говорити взагалі про існування демократії в державі. Якщо в державі не має протиріч між інтересами народу і органів, що здійснюють державне управління, то дійсно країна є демократичною державою і в такій державі саме влада народу є першоосновою забезпечення ефективного державного управління. В разі, якщо народ втрачає довіру до влади – втрачається ефективність будь-якого державного управління. В державі, де дійсно народ є джерелом влади, лише він має бути прямим учасником конституційного процесу. Народ має спочатку визначати правову основу для життя суспільства і здійснення державного управління, а потім той же народ має здійснювати постійний реальний контроль за органами місцевого самоврядування та органами центральної влади через конституційно, або законодавчо визначені форми демократії.

ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ БЛАГОДІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА ЇХ ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ

Діяльність благодійних організацій в Україні у теперішніх реаліях затягнувшоїся економічної кризи та проведення «антитерористичної операції» на сході, є досить актуальним питанням. До того ж, державна реєстрація благодійних організацій та регулювання їх діяльності визначається порівняно новим законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 5 липня 2012 року, останні зміни до якого внесені 2 вересня 2014 року, який у свою чергу суттєво змінив процедуру реєстрації благодійних організацій та нормативне підґрунтя для їх діяльності. Визначено наступні види благодійних організацій, а саме благодійне товариство, благодійна установа та благодійний фонд.

Змінено орган, що реєструє(легалізує) благодійні організації. Тепер для реєстрації благодійної організації слід звертатись не до відділів легалізації Реєстраційної служби міських та обласних управлінь юстиції, а до Державних реєстраторів юридичних та фізичних осіб підприємців Реєстраційної служби міських та обласних управлінь юстиції за місцезнаходженням благодійної організації відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців». Установчим документом благодійного товариства та благодійного фонду є статут, а установчим документом благодійної установи є установчий акт. Установчі документи благодійної організації затверджуються засновником (засновниками) благодійної організації або уповноваженими ними особами. У статуті благодійної організації повинно бути зазначено: найменування благодійної організації, цілі та сфери благодійної діяльності, органи управління благодійної організації, їх склад, компетенцію, порядок діяльності та прийняття ними рішень, порядок призначення, обрання або затвердження членів органів управління благодійної організації, крім вищого органу управління благодійного товариства та благодійного фонду, їх заміщення, зупинення їх повноважень, припинення їх повноважень (відкликання), порядок внесення змін до установчих документів благодійної організації, джерела активів (доходів), порядок контролю і звітності благодійної організації, підстави та порядок припинення благодійної організації, у тому числі порядок розподілу активів.

Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» закріплено вичерпний перелік сфер благодійної діяльності, які законодавець

визначив як найбільш пріоритетні для надання благодійної допомоги. До них відносяться: освіта, охорона здоров'я, екологія, охорона довкілля та захист тварин, запобігання природним і техногенним катастрофам та ліквідація їх наслідків, допомога постраждалим внаслідок катастроф, збройних конфліктів і нещасних випадків, а також біженцям та особам, які перебувають у складних життєвих обставинах, опіка і піклування, законне представництво та правова допомога, соціальний захист, соціальне забезпечення, соціальні послуги і подолання бідності, культура та мистецтво, охорона культурної спадщини, наука і наукові дослідження, спорт і фізична культура, права людини і громадянина та основоположні свободи, розвиток територіальних громад, розвиток міжнародної співпраці України, стимулювання економічного росту і розвитку економіки України та її окремих регіонів та підвищення конкурентоспроможності України, сприяння здійсненню державних, регіональних, місцевих та міжнародних програм, спрямованих на поліпшення соціально-економічного становища в Україні, сприяння обороноздатності та мобілізаційній готовності країни, захисту населення у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного стану. Вказаним законом визначено таке досить нове поняття, як бенефіціар, що відповідно до п. 1. ч. 1. ст. 1 Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» є набувач благодійної допомоги, що одержує допомогу від одного чи кількох благодійників для досягнення цілей, визначених вказаним законом.

Законодавцем визначено вичерпний перелік видів благодійної діяльності відповідно до ст. 5 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» а саме: безоплатна передача у власність бенефіціарів коштів, іншого майна, а також безоплатне відступлення бенефіціарам майнових прав, безоплатна передача бенефіціарам права користування та інших речових прав на майно і майнові права, безоплатна передача бенефіціарам доходів від майна і майнових прав, безоплатне надання послуг та виконання робіт на користь бенефіціарів, благодійна спільна діяльність та виконання інших контрактів (договорів) про благодійну діяльність, публічний збір благодійних пожертв, управління благодійними ендавментами, виконання заповітів, заповідальних відказів і спадкових договорів для благодійної діяльності, проведення благодійних аукціонів, негрошових лотерей, конкурсів та інших благодійних заходів, не заборонених законом. Законодавцем передбачено, що інші закони України можуть визначати інші види благодійної діяльності та особливості їх регулювання.

НЕДОЛІКИ ФОРМУЛЮВАННЯ ЗАКОНОДАВЧИХ ДЕФІНІЦІЙ ПОНЯТТЯ «МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ»

Закріплення в законодавчих актах, а тим більше в кодифікованих, норм-дефініцій, є дуже важливим для належного законодавчого врегулювання певної частини суспільних відносин. Загалом наявність дефініції в законодавчих актах є позитивним явищем, оскільки дозволяє впорядкувати, спрямувати розуміння відповідних норм, їх тлумачення науковцями. Але таку свою функцію вони можуть виконувати лише в тому разі, коли не суперечать одна одній у випадках їх закріплення одночасно в різних нормативно-правових актах, адже, в іншому випадку, постає потреба їх тлумачення та вирішення колізій. Свого часу С. С. Алексєєв зазначив, що хоча дефінітивні норми безпосередньо не передбачають ані юридичних прав та обов'язків, ані засобів впливу, натомість вони сприяють вірному розумінню і впровадженню в життя регулятивних та правоохоронних норм. На жаль, бюджетне та спеціальне з питань місцевого самоврядування законодавство України суперечить вимозі «відповідності».

Відповідно до п. 34 ч. 1 ст. 2 Бюджетного кодексу України, місцевими бюджетами є бюджет АРК, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування. Бюджети місцевого самоврядування визначаються в цьому кодифікованому акті як бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст (у тому числі районів у містах) (п. 2 ч. 1 ст. 2 БК України) [1]. Натомість навряд чи такі формулювання можна визнати дефініціями, тобто визначенням відповідних понять.

В Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» (далі – Закон), ці два терміни вживаються одночасно, як синонімічні, тобто однакові за значенням. Так, відповідно зі ст. 1 цього Закону бюджетом місцевого самоврядування (місцевим бюджетом) є план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування. Зрозуміло, що Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» розрахований на врегулювання питань, пов'язаних саме із місцевим самоврядуванням та на його суб'єктів, якими, виходячи з визначення цього поняття, є територіальної громади через відповідні органи та посадових осіб. Відповідно, вказаний Закон України оперує поняттями «територіальна громада» та «адміністративно-територіальна одиниця». Першою є жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр. Отже, у

визначеннях «місцевого самоврядування» (ст. 2 Закону) та «територіальної громади» (ст. 1 Закону) йдеться лише про жителів села (кількох сіл), селища, міста, а про області та райони не йдеться. Натомість адміністративно-територіальною одиницею згідно із цим Законом є область, район, місто, район у місті, селище, село. Для можливості розповсюдження терміну «адміністративно-територіальна одиниця» з усіма його складовими, включаючи області та райони, до відносин місцевого самоврядування й, зокрема, бюджетних відносин, у ч. 2 ст. 2 закріплюється норма про те, що місцеве самоврядування здійснюється, ... також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст, а у визначенні районних та обласних рад, наданого у ст. 1 цього Закону, вказується, що ними є органи місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст. Все це надало можливість закріплення в Законі інших понять – «районний бюджет» (план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення спільних інтересів територіальних громад сіл, селищ, міст районного значення, виконання місцевих програм, здійснення бюджетного вирівнювання) та «обласний бюджет» (план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення спільних інтересів територіальних громад, виконання місцевих програм, здійснення бюджетного вирівнювання).

Таким чином, проведений аналіз законодавчих дефініцій понять «бюджет», «місцевий бюджет», «бюджет місцевого самоврядування» дозволив дійти висновку про необхідність приведення у відповідність одна одній законодавчих дефініцій поняття «місцеві бюджети» і «бюджети місцевого самоврядування» в БК України та Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні». Це є можливим двома шляхами: 1) шляхом надання повного та такого, що відповідає всім вимогам до норм-дефініцій визначення відповідних понять у ст. 2 БК, або 2) шляхом розмежування у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» понять «бюджет місцевого самоврядування» та «місцевий бюджет».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бюджетний кодекс України : Кодекс від 08.07.2010 р. № 2456-VI (із змінами) / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 50-51. – ст. 572.

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

У сучасній літературі існує багато різних конкуруючих визначень верховенства права. Утім, усі вони можуть бути зведені до двох основних груп, відомих як «формальна» і «матеріальна» (змістовна) концепції. Цей поділ, на думку багатьох науковців, є стандартом у теорії права. Основну відмінність між ними можна визначити так: формальні теорії зосереджуються на належних джерелах і формі законності, тоді як матеріальні теорії включають також вимоги до змісту закону (зазвичай він має узгоджуватися з правовими або моральними принципами).

Так, до формальних концепцій належать визначення верховенства права як:

– правління на основі закону. У цьому найпростішому випадку закон розуміють як основний інструмент урядової дії (така ситуація характерна для кожної сучасної держави). Це визначення піддається справедливій критиці, оскільки правління за допомогою закону не забезпечує достатніх обмежень державної влади, що є необхідною умовою традиції верховенства права;

– формальної законності. Ця найбільш поширена серед англо-американських теоретиків права версія пов'язує верховенство права з існуванням закону, здатного спрямовувати дії тих, хто йому підкоряється. Для цього закон має бути загальним, передбачуваним, зрозумілим і чітким;

– поєднання демократії та законності. Ця концепція доповнює вимоги формальної законності демократичною ідеєю, тобто думкою про обов'язковість легітиматії закону за допомогою демократичної процедури його прийняття (іншими словами, закон у даному випадку встановлюється за згодою громадян).

Усі матеріальні концепції містять елементи формального розуміння верховенства права, додаючи до них різні конкретні моменти змістовного характеру, а саме:

– індивідуальні права. Ця найпоширеніша матеріальна теорія визначає верховенство права як ідеал правління, яке гарантує додержання прав людини. Її прихильники наполягають на тому, що індивіди мають права – як дар від Бога чи пов'язані зі статусом людських істот і членів моральної спільноти – незалежно від жодних безпосередніх положень конституцій чи законів. Отже, права людини мають визнаватися в законах, а у випадку їх порушення – забезпечуватися судовою системою;

– гідність людини. Цей варіант є особливо популярним у Німеччині, де гідність людини і захист цієї гідності як центральний елемент усіх інших прав людини проголошений керівним принципом діяльності держави;

– право на соціальне забезпечення. У цьому випадку класичне ліберальне розуміння верховенства права, спрямоване на встановлення обмежень державної влади, забезпечення негативної свободи індивідів, доповнюється ідеями реальної рівності, подолання бідності, гарантування гідних умов життя, соціального захисту, що випливають із концепції держави загального добробуту.

На нашу думку, більш обґрунтованими є саме матеріальні концепції верховенства права. Так, формальні теорії доволі часто призводять до висновків, абсурдних із точки зору сучасного праворозуміння (наприклад, у літературі слушно підкреслюється, що відповідно до формальних теорій закон може встановити рабство, жодним чином не порушуючи принцип верховенства права). Верховенство права не можна зводити простої ідеї, відповідно до якої право повинно скеровувати поведінку особи. Ядром верховенства права є більш фундаментальний принцип – ідея належного ставлення з повагою до гідності, яку однаковою мірою надає всім громадянам їхній статус.

Формальна законність – лише перший рівень ідеї верховенства права. У більш широкому розумінні ідея верховенства права полягає у визнанні переваги права і закону над свавільними діями влади і наданні не тільки приватним особам, а й органам публічної влади статусу суб'єктів права, дії яких мають пройти через судові процедури, що контролюють їх законність; при цьому громадяни можуть вільно критикувати закони й оспорювати справедливість дій уряду і політиків на підставі загальновизнаних стандартів прав людини.

Верховенство права в матеріальному і формальному розумінні не протиставляються одне іншому, а поєднуються в концепцію, що інтегрує різні цінності, які забезпечуються правом.

УДК 349.235(477)

Фанагей О. Ю. студ. гр. ГП-110 ЗНТУ

ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОБОЧОГО ЧАСУ

Аналіз встановлення робочого часу на підприємствах дозволяє зробити висновок про недосконалість чинного трудового законодавства в означеній сфері. Правове регулювання робочого часу характеризується нестабільністю, безсистемністю, суперечностями, дублюванням, наявною великою кількістю відсилочних норм, що суттєво змінює зміст і спрямування політики України в сфері трудових відносин. Проблема вдосконалення трудового законодавства в царині регулювання робочого часу передусім пов'язана з необхідністю його

кодифікації. Об'єднання найважливіших норм про працю в одному кодифікованому акті дозволить полегшити правозастосовну діяльність, забезпечить рівність трудових прав громадян, сприятиме скороченню правових приписів, які нерідко повторюють один одного, забезпечить ефективний вплив на регулювання суспільних відносин в галузі праці.

З проектом ТК України пов'язуємо ефективне розв'язання багатьох проблем у сфері правового регулювання робочого часу. Він мусить бути чітким, простим і зручним для користування, таким, що містить відповіді на основні питання, які найчастіше виникають на практиці. У зв'язку з цим необхідні нові концептуальні підходи до структурної та змістовної побудови нового ТК, який би відповідав сучасним потребам і був би розрахованим на майбутнє.

Проект ТК України має відповідати всім відомим вимогам нормопроектної техніки. В його нормах повинно бути визначене коло суспільних відносин, права й обов'язки сторін, обставини, пов'язані з виникненням, зміною чи припиненням правовідносин, засоби, за допомогою яких буде забезпечено дію норми права. Законодавчий акт повинен мати: а) спрямованість норми права на регулювання суспільних відносин, а не конкретних правовідносин; б) неперсоніфікованість адресата норми права; в) невизначеність кількості випадків, на які розрахована дія норми права.

Нормативно-правове регулювання не повинно бути самоціллю, а має здійснюватися лише тоді, коли склалися і достатньо визначилися суспільні відносини, що є правовими за своїм характером і в конкретних соціально-економічних і політичних умовах об'єктивно потребують можливість нормативно-правового впливу. Ці суспільні відносини повинні бути достатньо поширеними, стійкими і стабільними, забезпечуватися зацікавленістю суспільства в їхньому розвитку або ліквідації, мати правову природу, а також припускати можливість направляючого впливу за допомогою юридичних засобів, зовнішнього контролю, потребувати захисту від порушень.

Глобальні економічні перетворення, які відбуваються в сучасній державі, здійснюють вплив на всі сторони життя суспільства, у тому числі знаходять відображення в регулюванні відносин по застосуванню найманої праці. В умовах розвитку договірних засад у регулюванні трудових відносин, плюралізму форм власності, наявності великої кількості малих підприємств, власники яких прагнуть будь-якою ціною скоротити невиробничі витрати, актуальним завданням сучасного трудового права є забезпечення безпеки життя і здоров'я найманих працівників у процесі їх виробничої діяльності. Вирішення означеної проблеми вимагає оперативного й ефективного втручання законодавця. Але, як свідчить історія розгляду проекту ТК Верховною Радою України, питання прийняття кодифікованого акту, що врегулює всю систему трудових відносин, ще деякий час залишиться невирішеним. Тому вбачається, що одним із шляхів вдосконалення правового

регулювання робочого часу є прийняття Закону України «Про робочий час». Проект Закону повинен мати наступну структуру:

1. Основні положення.

В основних положеннях необхідно визначити поняття робочого часу, види робочого часу, запропонувати дефініцію кожного окремого виду тривалості робочого часу.

2. Порядок встановлення робочого часу.

Визначити порядок встановлення нормальної тривалості робочого часу.

3. Неповний робочий час і порядок його встановлення.

Визначити категорії осіб та умови за яких встановлюється неповний робочий час.

4. Скорочений робочий час.

5. Ненормований робочий час.

6. Надурочні роботи.

7. Гарантії й компенсації працівникам за роботу в умовах відхилень від нормальної тривалості робочого часу.

Прийняття означеного законопроекту дозволить якнайближчим часом вирішити проблемні питання порядку встановлення робочого часу на підприємствах різної форми власності.

УДК 34.342.9

Огілько Д. А. студ. гр. ГП – 122 ЗНТУ

МІСЦЕ ПРОВАДЖЕННЯ З АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ У АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ

Відносно визначення поняття «адміністративне провадження» серед науковців та фахівців-адміністративістів не існує єдиної думки. С. Т. Гончарук дотримується тієї думки, що «провадження можна визначити як сукупність здійснюваних компетентними суб'єктами на основі закону процесуальних дій щодо вирішення справ про адміністративні правопорушення», Д. М. Бахрах, Е. М. Ренов вважають провадження діяльністю громадських та державних органів, направленою на розгляд справ про адміністративні правопорушення, застосування в необхідних випадках адміністративних стягнень; інші відмічають що «це певна державно-владна юридична діяльність відповідних органів (службових осіб) при вирішенні індивідуально-конкретних справ про правопорушення».

Гончарук С, крім того відзначає, що «провадження в справах про адміністративні правопорушення можна визначити подвійно: з одного боку – як урегульований законом порядок здійснення відповідних процесуальних дій, що забезпечують винесення законних і об'єктивних рішень по справах

про адміністративні правопорушення, з іншого боку – як засновану на законі діяльність посадових осіб цих органів щодо розгляду підвідомчим їх справ про адміністративні правопорушення та прийняття рішень по них у встановлених законом формі та порядку.

Відповідно до статті 245 КУаАП завданням провадження у справах про адміністративні правопорушення є своєчасне, всебічне, повне і об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її в точній відповідності з законом, забезпечення виконання винесеної постанови, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі додержання законів, зміцнення законості.

Аналіз зазначеної статті дає нам зробити висновки про те, що провадження є єдиним для всіх без винятку справ про адміністративні правопорушення.

Юрисдикційні адміністративні провадження – це провадження, спрямовані на вирішення справ про адміністративні правопорушення та інші правові спори. Цей вид адміністративних проваджень має місце тоді, коли йдеться про вирішення справ, в основі яких є порушення норм права.

В різних літературних джерелах можна зустріти найрізноманітніші варіанти вирішення питання про стадії тих чи інших адміністративних проваджень. У цьому розумінні найбільш пильну увагу дослідників привертає провадження по справах про адміністративні правопорушення.

У адміністративному процесі виділяють звичайне та прискорене провадження. У справах про адміністративні правопорушення, відбувається прискорене провадження, що характеризується спрощеною процесуальною регламентацією, мінімальною кількістю процесуальних актів, певною «спресованістю» стадій.

У теорії адміністративного права є різні судження щодо співвідношення адміністративного процесу і адміністративного провадження. Найчастіше процес і провадження розглядаються як діяльність або як здійснення діяльності; у деяких випадках процесом називають діяльність, а провадженням – порядок її здійснення, процесуальну форму; інколи процес тлумачать як порядок просування дій, а провадження – як систему або сукупність адміністративно-процесуальних норм.

Адміністративне провадження – це, насамперед, діяльність. Як частина адміністративного процесу, ця діяльність має все його ознаки, а саме: адміністративні провадження здійснюються ц сфері державного управління відповідними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, а у визначених законом випадку і судовими органами; метою кожного провадження є реалізація матеріальних норм різних галузей права; суспільні відносини, що виникають при цьому,

регулюються адміністративно-процесуальними нормами; вирішення кожної справи проходить ряд стадій, кожна з яких має певні часові рамки, коло учасників, завдання.

Таким чином, можливо визначити місце провадження про адміністративне правопорушення у структурі адміністративного процесу, за умови, що структура є непостійною та у постійному процесі розвитку. Також слід зазначити, що провадження про адміністративних правопорушень є невідомою і суттєвою частиною структури адміністративного процесу.

Провадження про адміністративне правопорушення відноситься до виду юрисдикційного провадження, а саме є підвидом, проваджень такого виду.

УДК 34.342.9

Кругляк А. Г. студ. гр. ГП-122 ЗНТУ

ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАХОДІВ У ПРОТИДІЇ ПРОСТИТУЦІЇ

В сучасному світі є багато неоднозначних, соціально-правових явищ. Ці явища в різних соціокультурних групах викликають спірну, іноді зовсім протилежну, реакцію. Наприклад, легалізація короткоствольної зброї, легких наркотичних речовин, стероїдів, проституції. В арабських країнах це заборонено під страхом смертної кари, а в Європі це легально, і має законодавче закріплення. Але, як говориться в стародавньому виразі «Тримай друзів близько, а ворогів – ще ближче».

Спори з приводу короткоствольної зброї, легких наркотичних речовин, андрогенних/анаболічних стероїдів не викликає таке бурхливе обговорення як проституція. Актуальність теми є досить високою з огляду на те, що за останні роки проституція в Україні виросла в декілька разів, це не рахуючи тих, хто «працює» за кордоном. За даними Міністерства внутрішніх справ України, найбільше українських повій працюють в Росії, Туреччині та Польщі. У борделях країн Євросоюзу, за даними фахівців ООН, сексуальні послуги клієнтам надають понад 500 тисяч українок.

Можна по-різному ставитись до проституції в Україні, але факт, що вона є забороненою, є незаперечний. Протидія та відповідальність за проституцію та схожих з нею явищ унормована в кримінальному і адміністративному кодексах, державно-соціальних програмах.

На нашу думку, протидіяти проституції можна двома методами:

Повна легалізація, яка включає державне регулювання, збір податків, проходження медичних оглядів, тощо – альтернативний метод.

Застосування адміністративно – правових заходів, які включають багато аспектів таких, як посилення відповідальності, збільшення допомоги самотнім жінкам з дітьми і т. п. – метод підвищення відповідальності.

До першого варіанту наше суспільство не готове, тому більш детально зупинимося на адміністративно-правових заходах протидії проституції.

Держава існує не для того, щоб перетворити земне життя в рай, а для того, щоб перешкодити їй остаточно перетворитися в пекло (Микола Бердяєв). Цей вислів є досить вдалим з огляду на рівень проституції і намагання держави боротися з нею. Найвищий рівень проституції можна спостерігати у Києві, за словами, керівника ЦОС ГУ МВС у Києві, у столиці на обліку знаходиться більше 3 тис. повій.

Адміністративно-правові заходи – це встановлені законами або іншими нормативними актами способи впливу на відносини у сфері громадського порядку, що застосовуються уповноваженими на те органи (посадовими особами) з метою надійного забезпечення громадського порядку, запобіганню і припиненню правопорушень та притягнення порушників до відповідальності.

Ефективність адміністративно-правових заходів, інших комплексних мір, буде проявлятися тільки тоді, коли держава буде дійсно піклуватися про жінок, дітей і сім'ю взагалі. Для цього в Україні були прийняті такі закони: «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про освіту» та багато підзаконних актів, розпоряджень, тощо. Реалізація цих законів в повному обсязі, докорінно змінить ситуацію з проституцією.

Однак, повністю «вилікувати» цю проблему зможе лише значне покращення соціально-економічного стану громадян.

На нашу думку, слід виділити чіткі адміністративно – правові заходи та методи протидії проституції.

По-перше, це збільшена грошова допомога самотнім матерям. Цей захід я вважаю ключовим, оскільки значна кількість «жриць кохання» вимушені займатися проституцією з матеріальних причин.

По-друге, жорстока боротьба з незаконним обігом наркотиків та сильнодіючих речовин. Величезна кількість дівчат є наркозалежними. Це є прямий шлях до проституції.

По-третє, збільшення робочих місць, різних програм для працевлаштування молодих жінок, матерів, випускниць навчальних закладів.

По-четверте, морально-духовний, виховний аспект. Ще зі школи треба проводити семінари, тренінги або просто бесіди на тему проституції, її згубного впливу на якість життя в цілому.

По-п'яте, слід значно збільшити відповідальність за заняття проституцією, та спільних з нею явищ, таких, як створення або утримання місць розпусти, звідництво, сутенерство, втягнення особи в заняття проституцією. Стаття 181-1 КУпАП – це знування над правоохоронними органами та проблеми проституції в цілому. Слід посилити боротьбу із сутенерством – «риба гніє з голови». Багато жінок є рабами, заручницями сутенерів.

УДК 340.1

Бабак М. А. студ. гр. ГП-124 ЗНТУ

ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ ПРАВОВИХ НОРМ

Розмаїття суспільних відносин обумовлює той факт, що правові норми досить різноманітні. Щоб визначити загальні і відмінні риси цих норм, їхнє місце та функціональну роль, необхідно їх вірно класифікувати. Науково обґрунтована класифікація правових норм дозволяє: по-перше, чітко визначити місце кожного виду норм у системі діючого в державі права; по-друге, краще усвідомити функції правових норм і їхню роль у механізмі правового регулювання; по-третє, визначити шляхи підвищення ефективності правових норм; по-четверте, удосконалити правотворчу та правозастосовчу діяльність державних органів.

Норми права за функціями поділяються на: регулятивні, охоронні, захисні. Регулятивні норми права – це правила поведінки, призначені для упорядкування суспільних відносин шляхом надання їх учасникам прав і покладання на них обов'язків (становлять більшість юридичних норм). Розраховані на правомірну поведінку, передбачають добровільне виконання цих норм (є первинними нормами). За характером диспозицій, що містяться в них, регулятивні норми поділяються на: дозвільні, зобов'язувальні, заборонні. Охоронні (попереджувальні) норми права – правила поведінки, що визначають умови застосування до суб'єкта права попереджувальних заходів державного впливу в конфліктних ситуаціях, а також характер і зміст цих заходів у випадках відсутності правопорушення – при створенні суперечливих обставин, що загрожують реалізації регулятивних норм, при проведенні контролю за процесом здійснення права з боку компетентних органів, тощо (норма про затримання особи як підозрюваної). Захисні (відбудовні) норми права – правила поведінки, що визначають державне реагування на порушення закріплених у нормах права суспільних відносин; відновлення правового стану в разі спричинення шкоди суб'єктам права, суспільству, правопорядку; визначають умови застосування до суб'єкта

права, що вчинив правопорушення, заходів державно-примусового впливу, характер і зміст цих заходів (норма про відшкодування майнового збитку; норма про відповідальність військовослужбовця за невиконання дисциплінарного статуту).

Норми права за предметом правового регулювання. За галузями права – норми конституційного права; норми адміністративного права; норми кримінального права; норми цивільного права; норми трудового права; норми екологічного права та ін. За інститутами права – норми спадкового права; норми адміністративної відповідальності, тощо.

Норми права за методом правового регулювання (або за формою закріплення бажаної поведінки суб'єктів права):

– імперативні – містять категоричні веління держави здійснювати чітко означені дії, не допускати ніяких відхилень від вичерпного переліку прав і обов'язків суб'єктів;

– диспозитивні – встановлюють варіант поведінки, але дозволяють сторонам регульованих державою відносин самим визначати права та обов'язки в окремих випадках.

Норми права за характером психологічного впливу на особистість:

– заохочувальні – встановлюють форму і міру заохочення за схвалюваний державою і суспільством варіант поведінки суб'єктів, що полягає в сумлінній і продуктивній праці (наприклад, правила виплати премій, нагородження орденами);

– рекомендаційні – надають варіанти бажаної з погляду держави поведінки суб'єктів права. Конкретизуються в локальних правових актах для подальшої реалізації.

Норми права за суб'єктами нормотворчості: норми органів представницької влади; норми глави держави; норми органів виконавчої влади; норми органів місцевого самоврядування; норми підприємств, установ; норми територіальних громад та ін.

Норми права за дією в просторі: загальні, обмежено-загальні; локальні.

Норми права за дією у часі: постійні, тимчасові, норми зі зворотною силою дії.

Норми права за дією по колу осіб: загальні; спеціальні; виняткові.

За субординацією у правовому регулюванні розрізняють норми права: матеріальні; процесуальні.

Серед великої кількості норм права виділяють також спеціалізовані (нетипові) норми права, тобто приписи «нестандартного» характеру, в яких немає тих чи інших ознак, властивих класичній моделі норм права.

Основні спеціалізовані норми права можна поділити на: загально-закріплені, установчі, прогностичні, декларативні, дефінітивні, оперативні та колізійні.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ ОСІБ, ЯКІ ВИМАГАЮТЬ ОСОБЛИВОГО ЗАХИСТУ

Практика правового регулювання праці висуває необхідність обґрунтування нових реалій, з якими стикаються громадяни у сьогоднішньому житті. Це тим більше стосується правового регулювання праці осіб, які вимагають особливого захисту. Вони зазнають значних труднощів при реалізації своїх можливостей у сфері праці. Вирішення проблеми має важливе значення, продиктоване принципом рівності, та потребує нових підходів до регулювання трудових відносин за участю зазначених осіб, ефективних засобів забезпечення їхньої зайнятості.

При переході України до соціально спрямованої ринкової економіки основна вага правового захисту громадян лягає на державу. Тому одночасно збільшується і роль правового механізму. Оскільки ринкові відносини не гарантують усім право на працю, то громадяни, які вимагають особливого правового захисту, повинні мати підвищені гарантії. Суть особливого правового захисту складають сукупність закріплених у правових нормах умов і засобів, а також організаційно-правова діяльність юрисдикційних органів з їх застосування, спрямованих на забезпечення захисту даних категорій громадян.

Поняття «особливий правовий захист» та положення щодо особливого правового захисту окремих категорій осіб пропонується закріпити в Конституції України. Під «особливим правовим захистом» пропонується розуміти комплекс правових, економічних, організаційних та інших заходів, які здійснюються щодо окремих категорій осіб з метою створення рівних з іншими членами суспільства можливостей реалізації цими категоріями осіб прав і свобод».

Законодавством не встановлений єдиний перелік громадян, які вимагають особливого правового захисту. Різні акти передбачають різну диференціацію. При цьому критеріями виступають стать, вік, стан здоров'я, сімейний стан. Все це вимагає законодавчого закріплення шляхом внесення до Трудового кодексу України переліку осіб, які вимагають особливого регулювання праці та захисту. Квотування робочих місць для них з боку держави є необхідним. Доцільно передбачити для цих категорій громадян броню на працевлаштування в межах 6% робочих місць. Слід передбачити можливість надання пільг тим роботодавцям, які створюють додаткові робочі місця для працевлаштування зазначених категорій осіб, та розширити сферу випадків звільнення підприємств, де число таких працюючих складає більшість, від сплати окремих податків. Захист трудових прав осіб, які

вимагають особливого правового захисту, слід починати вже зі стадії працевлаштування. Це повинні робити як державні органи, так і громадські організації, а також роботодавці.

Пропонується внести в проект Трудового кодексу України наступні положення: а) переміщення працівників, які належать до категорії осіб, що вимагають особливого правового захисту, з одного робочого місця на інше, не допускається без їх згоди; б) для осіб, які вимагають особливого правового захисту (крім осіб похилого віку та неповнолітніх), застосовується загальна тривалість робочого часу. На прохання зазначених осіб роботодавець зобов'язаний встановити їм неповний робочий день або неповний робочий тиждень; в) нагляд за додержанням трудових прав осіб, які вимагають особливого правового захисту, здійснюють органи праці та соціального захисту населення; г) у разі ліквідації підприємства забороняється звільнення без працевлаштування працівників, які належать до категорії осіб, що вимагають особливого захисту. Обов'язок їх працевлаштування покладається на спеціально уповноважені державні органи. Також пропонується: а) залучення до робіт у нічний час, у вихідні дні, до надурочних робіт, направлення у відрядження жінок, які мають дітей віком до трьох років, за їх письмовою згодою, за умови, що це не заборонено жінці згідно з медичними рекомендаціями; б) заборону залучення до чергування на підприємствах, в установах та організаціях вагітних жінок та жінок, які мають дітей віком до 16 років.

Пропонується на підприємствах з великою кількістю осіб, які вимагають особливого правового захисту, виділення представника служби охорони праці як відповідального за організацію їхньої праці. При прийнятті роботодавцем рішень, що зачіпають інтереси осіб, які вимагають особливого правового захисту, повинні бути проведені консультації з уповноваженим представником служби охорони праці. В Трудовому кодексі слід передбачити розділ, який стосувався б особливого правового захисту осіб, які його вимагають, та закріпив: правовий статус таких осіб в трудових правовідносинах; принципи державної політики в галузі працевлаштування зазначених осіб; мету та завдання їхнього особливого захисту в галузі правового регулювання праці; відповідальність роботодавця за недотримання або порушення трудових прав таких осіб. Належне законодавче закріплення прав осіб, які вимагають особливого правового захисту, має сприяти покращенню організації та умов їхньої праці.

ПОНЯТТЯ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРИНЦИПІВ ПРАВА ТА ЇХ СИСТЕМА

У загальній теорії права традиційно використовується етимологічне значення слова «принцип» (від лат. *principium* – первісне, визначальне, те, від чого похідне все інше) – засада, основа, керівна ідея, вихідне положення будь-якого явища (вчення, організації, діяльності, тощо).

У теорії держави і права широко визнаним є поділ принципів права на загальноправові (загальні), міжгалузеві, галузеві. Крім того, нерідко додатково виділяють принципи, що діють в інших структурних підрозділах системи права – підгалузях й інститутах права. Ці принципи притаманні відповідно праву в цілому, кільком галузям права, окремим галузям, підгалузям або інститутам права і функціонують як система.

Крім того, слід звернути увагу на те, що в системі принципів доволі часто виокремлюються загальнолюдські (цивілізаційні) принципи права – тобто принципи, які виступають універсальним критерієм і загальними вимогами до становлення національних правових систем.

Вважаємо, що в системі загальних принципів права, які діють у межах конкретного національного правопорядку, можна виділити групу основоположних принципів. Основоположними можна іменувати принципи, що лежать в основі права, утворюють його фундамент; на них ґрунтується право як загальнообов'язковий соціальний регулятор.

Спробуємо сформулювати ознаки основоположних принципів права.

1. Основоположні принципи права є концентрованим виразом найважливіших сутнісних рис та цінностей, що притаманні певній системі права. Вони пов'язують право з політикою, економікою, мораллю, акумулюють, переводять на мову правових категорій і репрезентують засади цього суспільства, закладені в його ладі інтелектуально-ціннісні установки і тенденції.

2. У випадку конкуренції між принципами при вирішенні конкретної правової ситуації вибір здійснюється не за традиційними правилами подолання колізій між нормами права. Він зазначає, що принципи мають вимір ваги (чи важливості), якого позбавлені правила. Якщо має місце конфлікт двох правил, то одне з них не може бути дійсним. Коли ж у конкретній справі перетинаються принципи, той, хто має розв'язати конфлікт, повинен узяти до уваги відносну вагу кожного з них. Іншими словами, при вирішенні тієї самої справи можуть використовуватися кілька принципів, що суперечать один іншому.

3. Найбільш загальний характер принципів права означає найвищий ступінь їх абстрагування. Безперечно, будь-яка норма права за своїм

визначенням є узагальненням – оскільки вона встановлена для невідомої кількості актів і фактів. Порівняно з нормами, принципи права є нормативними узагальненнями найвищого рівня, свого роду згустками правової матерії.

4. Основоположні принципи визначають змістовний характер системи права і напрямки її подальшого розвитку, виконуючи таким чином системоутворюючу і системоспрямовуючу функції. Принципи права є центральною ланкою правового матеріалу, свого роду «стрижнем» юридичних конструкцій, «родзинкою» того чи іншого структурного підрозділу системи права.

5. У порівнянні з правовими нормами принципи права відрізняються більшою стійкістю, залишаються незмінними протягом тривалого часу. Однак підвищена стійкість не заважає принципам еволюціонувати разом із суспільством. Таким чином, іде постійний процес внутрішнього розвитку, унаслідок якого вони, як у живому організмі, набувають життєвих сил і отримують імпульс для засвоєння нових сфер свого застосування.

6. Як і правові норми, загальні принципи зазвичай фіксуються в зовнішніх формах (джерелах) права. Так, принципи можуть існувати як у самому законі, так і поза законом (тобто в інших джерелах права). Це дає підстави виділяти основоположні принципи, закріплені в законодавстві, та такі, що ним не передбачені.

Отже, на нашу думку, під основоположними принципами права слід розуміти систему найбільш загальних і стабільних імперативних вимог, закріплених у праві, які є концентрованим виразом найважливіших сутнісних рис та цінностей, що притаманні цій системі права, і визначають її характер і напрямки подальшого розвитку.

Так, визначення переліку основоположних принципів права можливе завдяки демонстрації того, що юридичне співтовариство і суспільство в цілому дійсно визнають певні ідеї, що є підґрунтям цих принципів, як найбільш загальні й стабільні імперативні правові вимоги.

УДК 340.114

Хілько Є. О. студ. гр. ГП – 110 ЗНТУ

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ГРОМАДЯН УКРАЇНИ БРАТИ УЧАСТЬ В УПРАВЛІННІ ДЕРЖАВНИМИ СПРАВАМИ

Конституція України проголошує нашу країну демократичною державою, в якій конституційний лад ґрунтується на визнанні народу джерелом влади. Серед правових можливостей участі громадян України у здійсненні народовладдя основним і пріоритетним визнається передбачене статтею 38 Конституції України право брати участь в управлінні державними справами, яке юридично забезпечує включення їх у сферу політичного життя

країни. Без реальної участі громадян у здійсненні народовладдя неможлива побудова демократичної, правової держави. Проте, до останнього часу ряд теоретичних і практичних проблем забезпечення реалізації цього стрижневого політичного права залишається невирішеним. Науковий і практичний інтерес звернення до проблем даного конституційного права зумовлюється також підвищенням ролі громадян у політичному житті країни в умовах подальшої демократизації українського суспільства і державності.

Виходячи з того, що право громадян брати участь в управлінні державними справами є за своєю структурою складним, є усі підстави для визнання його самостійним конституційно-правовим інститутом в системі політичних прав громадян України як функціонально відокремленої, взаємопов'язаної і взаємообумовленої сукупності правових норм, що регулюють однорідні суспільні відносини у сфері здійснення належної народу влади шляхом реалізації кожним громадянином свого права участі у виборах, референдумах, рівного доступу до державної служби і служби в органах місцевого самоврядування, участі у відправленні правосуддя. Розуміння даного права як правового інституту повністю відповідає його сучасному визначенню конституційно-правовою наукою. Аналіз норм Загальної декларації прав (п. 1 ст. 21) і ст. 25 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права людини дає можливість визначити ще дві кваліфікаційні його ознаки.

Це – безпосередня і представницька форми, в яких воно здійснюється. Вони полягають в тому, що кожен громадянин має можливість брати участь в управлінні своєю країною або у веденні державних справ як безпосередньо, так і за посередництвом вільно обраних представників. Відповідно до цього ряд сучасних конституцій країн дальнього і ближнього зарубіжжя у тому чи іншому вигляді закріплюють право участі громадян в управлінні державними справами. Право брати участь в управлінні державними справами належить не усім громадянам України, а лише тим, які відповідають загальним вимогам як до суб'єкта даного права. Ст. 70 Конституції України встановлює, що право голосу на виборах і референдумах мають громадяни України, які досягли на день їх проведення вісімнадцяти років і дієздатними. Хоча ці вимоги Основний Закон адресує лише громадянам – суб'єктам виборів і референдумів, саме вони є загальними кваліфікаційними ознаками суб'єктів й інших політичних прав, а конкретні кваліфікаційні вимоги до громадян, як суб'єктів права участі в управлінні державними справами, їх права та обов'язки, відповідно до сфер державної діяльності, містяться у відповідних законах України. Тому, як уявляється, суб'єкт права брати участь в управлінні державними справами має відповідати таким ознакам: 1) бути громадянином України; 2) мати право голосу на виборах і референдумах; 3) бути дієздатним; 4) мати визначений законом вік і відповідати вимогам,

встановленим законодавством для участі у певному виді державної діяльності; 5) мати певні правомочності для участі у відповідній сфері управління державними справами.

Під політичними правами слід розуміти можливості кожного громадянина у формах і порядку, передбачених Конституцією і законами України, брати участь у політичному житті і політичній діяльності, здійсненні належної народу політичної влади, вирішенні державних і місцевих справ, впливати на визначення і здійснення засад внутрішньої і зовнішньої політики держави. Вони складають єдину систему, в якій конституційне право громадян України брати участь в управлінні державними справами співвідноситься з іншими політичними правами як пріоритетне політичне право.

Основною кваліфікаційною ознакою, що відокремлює його від інших політичних прав, є особиста, безпосередня участь кожного окремого громадянина України у здійсненні безпосереднього народовладдя, вирішенні державних справ у сфері законодавчої, виконавчої та судової влади, справ місцевого самоврядування.

Право громадян України брати участь в управлінні державними справами – це передбачена Конституцією і законами України можливість кожного громадянина, який досяг вісімнадцяти років і є дієздатним, відповідає спеціальним вимогам, встановленим законодавством для участі у відповідній сфері політичної діяльності, безпосередньо або через обраних представників брати участь у здійсненні безпосереднього народовладдя, державної влади, місцевого самоврядування шляхом участі у виборах і референдумах, рівного доступу до державної служби і служби в органах місцевого самоврядування, участі у здійсненні правосуддя з метою сприяння виконанню функцій суспільства і держави.

УДК 349.6

Корхова О. І. студ. гр. ГП-122 ЗНТУ

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

У нинішній час в Україні формується національна правова база, що регулює ставлення людини до природного середовища. В цей перехідний період це законодавство має змішаний характер, оскільки поряд з новими законами продовжують діяти і деякі з правових актів, успадкованих від СРСР.

Зараз охорона навколишнього середовища – одна з найбільш актуальних проблем сучасності. Науково-технічний прогрес неминуче призводить до загострення екологічної ситуації, виснажуються запаси

природних ресурсів, забруднюється природне середовище, загострюється економічна та політична боротьба за сировинні ринки, життєвий простір.

Природною основою стійкого соціально-економічного розвитку будь-якої держави і зросту добробуту її громадян є природа і її багатства. Природа являє собою єдину систему матеріального світу, яка включає в себе сукупність об'єктів та економічних систем Всесвіту в їх природному стані, а також об'єктів штучних, створених в результаті трудової діяльності людини, але невід'ємних від природних умов і екологічно взаємопов'язаних.

Об'єктами природи є земля, надра, води, атмосферне повітря, рослинний і тваринний світ, в тому числі посаджений людиною ліс, штучно створене водоймище, тощо. Причин для створення більш ефективних заходів для захисту та очищення навколишнього середовища дуже багато. Головними з них є: інтенсивне використання всіх видів природних ресурсів, що тривало протягом десятиліть, без врахування можливостей природних регіонів до самовідтворення й самоочищення, прискорена реалізація планів втручання в природне середовище, повне нехтування традиціями господарювання, можливостями природи регіонів і інтересами корінного населення, використання на переважній більшості виробництв старих і дуже старих технологій і обладнання, які не придатні до використання і вже давно потребують заміни, використання застарілих чи взагалі відсутність фільтрів, які перешкоджають потраплянню у повітря екологічно шкідливих та отруйних речовин, надзвичайно низький рівень екологічної освіти не лише широких мас населення, а й керівників підприємств, урядових організацій, загальна низька екологічна свідомість і культура, різке прискорення негативних економічних, соціально-політичних процесів в Україні у зв'язку з найбільшою техногенною катастрофою – аварією на Чорнобильській АЕС.

Виходячи з вище сказаного, основним напрямком розвитку екологічного права України є його удосконалення, щодо забезпечення законності. Першою і основною умовою забезпечення законності в галузі екологічних відносин є наявність відповідних законодавчих та інших нормативних актів, націлених на створення міцної юридичної основи раціонального природокористування і природоохорони. Основними заходами щодо моніторингу екологічного законодавства є: – створення нових, більш жорстоких та суворих законів про охорону навколишнього середовища.

Екологічне законодавство України, за останні роки, виросло в одну з найбільш крупних за кількістю норм галузей законодавства. Тобто воно являє собою дуже велику і складну систему норм, що містяться як у спеціалізованих еколого-правових актах, так і розкидані по значній кількості нормативних актів інших галузей. Хоча, як уже зазначалося, норми ці потрібно змінювати, удосконалювати дивлячись на зміни у соціально-економічному, політичному житті країни.

Однак, для досягнення справжньої законності цього недостатньо. Закони необхідно не тільки приймати, а й чітко виконувати. Цього, на жаль, поки що немає, але зараз розробляється багато проектів законів, які створять необхідний правовий механізм. Все вище наведене вимагає особливої ретельності при виборі норм екологічного законодавства, що підлягають застосуванню на практиці, ґрунтовної систематизаторської роботи з боку практикуючих фахівців, опанування значною кількістю нормативних актів. Тому найближчий час основні зусилля науковців та законодавця будуть направлені на вирішення проблем браку саме системного уявлення про екологічне законодавство України, так як нагальною потребою є саме системний аналіз джерел екологічного права, за допомогою якого легко можна було б орієнтуватися у системі еколого-правових норм, відповідно до сучасних змін у житті та розвитку держави, саме у екологічному та природоохоронному аспекті.

УДК 349.42

Варібрус Д. О. студ. гр. ГП-122, ЗНТУ

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ АГРАРНОГО ПРАВА

Сільськогосподарське (аграрне) право є відносно новою галуззю в системі права України. Її формування свого часу відіграло значну роль у підвищенні ефективності правового регулювання суспільних відносин у сфері сільськогосподарського виробництва. Дедалі більше зростає значення сільськогосподарського (аграрного) права в період проведення аграрної реформи в Україні з метою, зокрема, підвищення ефективності аграрного сектору економіки та вирішення продовольчої проблеми в країні.

Вперше сформулював ідею про потребу сукупного галузевого правового регулювання діяльності не лише колгоспів, а й інтегровано всіх сільськогосподарських (аграрних) підприємств. М. І. Козир як потребу формування сільськогосподарського права, котре згодом почали називати аграрним. У дискусії, яка розгорнулася щодо цього, брали участь українські вчені – В. З. Янчук, Н. І. Титова, В. С. Шелестов, В. К. Попов, Ц. В. Бичкова, З. А. Павлович та ін. Уже тоді необхідність існування аграрного права обґрунтовано доводили не стільки особливостями суб'єктів аграрних відносин, скільки унікальною специфікою їх виробничо-сільськогосподарської діяльності як єдиного об'єкта цих правовідносин.

Аграрне право сформувалось у 70-х рр. минулого століття внаслідок об'єднання в єдиний комплекс правових норм, які регулювали суспільні відносини в колгоспах, державних сільськогосподарських підприємствах, інших сільськогосподарських виробничих структурах, що існували у той час.

Об'єктом аграрних відносин цих різних суб'єктів стала насамперед їх сільськогосподарська виробнича діяльність.

З виникненням України як суверенної держави, радикальними змінами суспільних відносин на селі у зв'язку з реалізацією земельної та аграрної реформ істотно розширилося та набуло якісно нового змісту аграрне законодавство, що становить нормативно-правову базу аграрного права як галузі права. Проте, як і раніше, воно акумулює законодавчі акти, що регулюють земельні, трудові, майнові, організаційні, управлінські та інші відносини різних аграрних суб'єктів.

Аграрне право це, по-перше, комплексна галузь права, яка є сукупністю різних за юридичною природою норм, що регулюють органічний за змістом комплекс аграрних суспільних відносин, а саме: земельних, трудових, майнових, організаційних, управлінських та ін.; по-друге – інтегрована галузь права, норми якої регулюють відносини багатьох аграрних суб'єктів: фермерських господарств, сільськогосподарських кооперативів, особистих селянських господарств, приватних і державних аграрних підприємств та ін., їхня діяльність може бути заснована на приватній, комунальній та державній формах власності; по-третє, – це спеціалізована галузь права, що зумовлено таким узагальнюючим для всіх аграрних суб'єктів принципом їх основної діяльності, як сільськогосподарська виробнича та пов'язана з нею діяльність.

Можна назвати одну специфічну рису аграрного права, яка полягає в тому, що воно відповідає окремій аналогічній галузі економіки. По суті, йдеться про адекватність галузі права й галузі економіки.

Норми сучасного аграрного права України не можуть не регулювати певною мірою й соціальні проблеми селян. Аграрне право України в сучасних умовах робить істотний наголос на поліпшення соціальних, культурно-побутових умов життя на селі, на створенні соціальної рівності між містом та селом, що має важливе практичне значення.

Розширення предмета правового регулювання сучасного аграрного права України відбувається завдяки тому, що воно стосується не тільки відносин у сфері виробництва сільськогосподарської продукції (які залишаються основними), а й відносин у сфері переробки сільськогосподарської сировини, реалізації відповідної продукції та ін.

Отже, аграрне право України – це комплексна, інтегрована і спеціалізована галузь права, яка виникла у 70-х рр. минулого століття, пройшла дискусійний етап свого становлення, утвердилась у комплексну, інтегровану та спеціалізовану галузь права, яка істотно розширила й якісно збагатила свій зміст внаслідок здійснення в Україні земельної та аграрної реформ.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РИНКУ ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ

Зростає значення юридичної науки в сучасний період розбудови в Україні правової держави, що супроводжується потребою вироблення радикально нового правового наукового світогляду та активним розвитком законодавства в усіх сферах суспільного життя. Особливо це стосується науки земельного права України, оскільки радикалізація економічних відносин почалася з реформування земельних та аграрних відносин.

Вирішення поточних проблем в аграрному секторі України ми пов'язуємо із завершенням земельної реформи, зняттям мораторію на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення, включенням вартості землі в економічний оборот та визнанням її капіталом на рівні з іншими засобами виробництва. Все це має сприяти зміцненню і поліпшенню фінансового стану сільгосп підприємств та формуванню ефективного власника-господаря. Але питання щодо скасування мораторію поки що не знаходить однозначного вирішення.

На нашу думку, формування цивілізованого земельного ринку в Україні має відбутися еволюційним шляхом, у міру формування його основних елементів, а саме: створення відповідної правової бази; наявності землі як об'єкта купівлі-продажу; наявності потенційних продавців земельних ділянок та платоспроможних покупців; створення необхідної ринкової інфраструктури; запровадження організаційно-правового механізму функціонування цивілізованого земельного ринку; запровадження механізму державного регулювання земельного ринку.

Також слід сказати, що в Україні, необхідно паралельно із введенням ринку земель, в обов'язковому порядку:

- 1) розробити методики оцінки землі, яка б враховувала не лише її природні властивості, а й ринкові фактори та специфіку землі як товару;
- 2) проводити заходи з метою недопущення продажу земель індивідуальними власниками за заниженими цінами та запобігання ажіотажного продажу;
- 3) обмежити дольову участь іноземців у спільних підприємствах, що володіють сільськогосподарськими землями;
- 4) розробити та впровадити правові механізми протидії можливим проявам монополізму на ринку сільськогосподарських земель;
- 5) розробити та реалізувати системи інформаційно-освітніх програм для власників землі щодо існуючого законодавства та їхніх прав і можливостей здійснювати операції з землею, тощо.

Державна політика у сфері земельних ресурсів повинна бути спрямована на забезпечення умов ефективного використання і охорони земель, розширення та удосконалення нормативно-правового поля, обмеження і унеможливлення укладання спекулятивно-тіньових земельних угод, вирішення соціальних проблем сільського населення, створення відповідної ринкової інфраструктури.

І найголовніше – говорячи про ефективну роботу ринку землі в Україні, не можна стверджувати про масовість продажу землі. Підтвердженням цьому є дані соціологічного опитування власників паїв та їх потенційних покупців. Так, серед більш, ніж 8 тисяч опитаних тільки 8,7 відсотків хочуть продати свій пай.

Таким чином, невід’ємною умовою становлення ринкових відносин в Україні є формування цивілізованого ринку сільськогосподарських земель, яке передбачає трансформацію відносин власності та включення землі в ринковий оборот.

Прийняття Закону України «Про ринок земель» дозволить створити правові передумови для запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення, який передбачатиме обмежене державне регулювання процедури відчуження власниками речових прав на земельні ділянки сільськогосподарського призначення із одночасною мінімізацією його потенційних негативних суспільно-економічних наслідків.

Запровадження повноцінного ринку земель сільськогосподарського призначення та його ефективного державного регулювання в Україні дозволить забезпечити реалізацію цілої низки важливих на сьогодні проблем.

Створення ринку землі сприятиме розвитку сільського господарства та матиме позитивний вплив на конкурентоспроможність аграрного сектору та економіки України в цілому, а головне – дасть змогу громадянам реалізувати своє право власності на землю (пай) в повному обсязі.

УДК 340. 342.922.

Запрудная С. В. студ. гр. ГП – 121 ЗНТУ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Становлення України як демократичної, соціальної та правової держави є неможливим без ефективного здійснення органами місцевого самоврядування управлінської діяльності. В контексті посилення ролі останніх у наданні управлінських послуг виникає необхідність визначення особливостей їх адміністративно-правового статусу з метою вдосконалення механізму реалізації державного управління на місцевому рівні.

Формування механізму раціоналізованого управління місцевими справами покликане перш за все узгодженістю в положеннях діючого законодавства щодо сфер компетенції місцевих органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, а також проблематикою форм і методів управлінської діяльності місцевих рад та їх виконавчих органів.

Реформування організації та функціонування органів місцевого самоврядування і, як наслідок, підвищення ефективності їх управлінської діяльності покликане об'єктивними закономірностями соціально-економічного буття, адже від регулювання та управління місцевими справами залежить реалізація гарантованих Конституцією України соціальних, економічних та інших прав і свобод громадянина.

Наукові здобутки у сфері вивчення особливостей адміністративно-правового статусу органів місцевого самоврядування особливо покликані сьогодні вимогами децентралізації державного управління в умовах розгортання адміністративної, адміністративно-територіальної та політичної реформ.

Обрання Україною політичного курсу на євроатлантичну інтеграцію та перегляд у цьому контексті особливостей існуючої системи публічної адміністрації диктують необхідність внесення у вітчизняне законодавство глибоких і докорінних змін. Сучасний механізм здійснення державного управління на низовому рівні в силу численних своїх недоліків викликає неабияку потребу у системному і ґрунтовному аналізі з метою визначення шляхів його реформування.

В умовах проведення адміністративної реформи та формування дієздатного децентралізованого державного управління особливої уваги заслуговує правове регулювання особливостей організації та функціонування такого суб'єкта державного управління як органи місцевого самоврядування.

Закріплені Конституцією України, Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» та рядом інших нормативно-правових актів засади правового становища органів місцевого самоврядування базуються на громадській теорії місцевого самоврядування.

З огляду на проаналізовані нами вище основні засади правового становища органів місцевого самоврядування в механізмі здійснення державного управління на місцевому рівні необхідно зазначити, що нинішнє правове закріплення адміністративного статусу органів місцевого самоврядування далеке від досконалості і потребує комплексного дослідження та доопрацювання. Зокрема, нагального вирішення потребують наступні проблемні питання.

По-перше, сьогодні попри застосування в законодавстві України (зокрема, в Основному Законі) поняття «орган місцевого самоврядування» на законодавчому рівні не закріплено його визначення, що ускладнює розуміння сутності даного поняття.

По-друге, на рівні теорії адміністративного права залишається відкритим питання щодо класифікації органів місцевого самоврядування, а також визначення їх територіальних рівнів (нині стоїть питання про доцільність розроблення і впровадження концепції регіонального самоврядування в Україні).

По-третє, потребує прискіпливої уваги науковців питання правового регулювання питання компетенції органів місцевого самоврядування, згідно з яким вони є юридичними особами і наділяються законами власними повноваженнями, в межах яких діють самостійно і несуть відповідальність за свою діяльність відповідно до закону, та повноваженнями органів виконавчої влади, у здійсненні яких вони є підконтрольними відповідним органам виконавчої влади.

Отже, підсумовуючи проаналізовані нами особливості організації та функціонування такого суб'єкта державного управління як органи місцевого самоврядування, а також окреслені основні проблеми правового становища цих органів у механізмі здійснення державного управління на місцевому рівні, можна дійти наступних висновків:

В контексті адміністративної реформи викликає неабияку необхідність дослідження та пошук шляхів вирішення основних проблем адміністративно-правового статусу органів місцевого самоврядування.

УДК 349.41

Титаренко Є. О. студ. гр. ГП-112 ЗНТУ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА ВИКОРИСТАННЯМ ТА ОХОРОНОЮ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Відповідно до Законів України «Про прокуратуру», «Про охорону навколишнього природного середовища органи прокуратури здійснюють нагляд за додержанням вимог законів щодо охорони навколишнього природного середовища і зокрема земельних ресурсів. Ефективність та всебічність нагляду може бути досягнута у результаті правильно організованих перевірок та застосування заходів до фактичного усунення виявлених порушень.

З метою правильної організації прокурорського нагляду за додержанням законів про охорону та раціональне використання земель необхідно:

проаналізувати відповідно до вимог наказу Генерального прокурора України № 3-гн від 19.09.2005 та п. 1.2 та ч. 2 п. 2 наказу Генерального прокурора України №1/1 від 19.01.2004 наявну в прокуратурі інформацію;

опрацювати законодавчі та інші нормативно-правові акти, що регулюють відносини, пов'язані з охороною та використанням земель;
встановити конкретний орган управління або контролю (об'єкт) для перевірки;

визначити перелік спеціалістів (фахівців), яких необхідно залучити до перевірки для отримання від них висновків та консультацій;

скласти план проведення перевірки, встановити строки її початку і закінчення, послідовність виконання окремих наглядових дій.

Відповідно до ч. 1,2 ст. 20 Закону України «Про прокуратуру» залежно від мети перевірки, у спеціально уповноважених органах державного контролю, місцевих державних адміністраціях та органах місцевого самоврядування, податковій службі, держказначействі, КРУ потрібно витребувати необхідну для організації перевірки інформацію.

Відповідно до ст. 19 Закону України «Про прокуратуру» предметом прокурорської перевірки є законність діяльності та відповідність актів, які видаються органами державного контролю, органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування у галузі використання та охорони земель, вимогам Конституції та законів України.

За результатами перевірки працівникам апарату Генеральної прокуратури України необхідно скласти довідку (довідну записку), у якій висвітлюються виявлені порушення вимог земельного законодавства щодо використання та охорони земель.

Порушення вимог земельного законодавства тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність згідно із законодавством України. Відповідальність, передбачена за вчинення правопорушень щодо земельних ресурсів, які стосуються забруднення, псування, незаконного використання земель.

За виявленими порушеннями закону прокурор вживає заходів до їх усунення, а також усунення умов, що їм сприяють, притягнення винних осіб до відповідальності і поновлення порушених прав громадян, використовуючи повноваження, передбачені ч. 2 ст. 20 Закону України «Про прокуратуру».

За наслідками результативних перевірок, вжитих прокурорами заходів щодо усунення порушень земельного законодавства необхідно інформувати населення, органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування.

Дослідивши питання прокурорського нагляду за додержанням законів про охорону і раціональне використання земель, можна зробити висновок, що доки не набрав чинності новий Закон України «Про прокуратуру», загалом від контролюючих органів потребується отримання даних про кількість і характер виявлених ними порушень земельного законодавства про використання та охорону земель і про вжиті заходи. Зокрема щодо:

– виявлених порушень (загальна кількість і по видах);

- наданих приписів (вказівок) про їх усунення, з них розглянуто і вжито відповідних заходів, залишено без розгляду;
- відомості про власників і керівників (посадових осіб), які не усувають порушень (освоюють незаконно зайняті земельні ділянки, ведуть на них будівництво, засмічують ґрунти тощо);
- кількість осіб, притягнутих до адміністративної, дисциплінарної та матеріальної відповідальності (окремо);
- кількість матеріалів, переданих до правоохоронних органів (які саме), результати їх розгляду.

УДК 349.414

Таран А. С. студ. гр. ГП-112 ЗНТУ

ДОГОВІР ОРЕНДИ ЗЕМЛІ: ВИВЧЕННЯ ДЕЯКИХ АСПЕКТІВ ТА ПРОБЛЕМ

На сьогодні оренда землі набуває великої популярності. Це зумовлено, головним чином, достатньою пропозицією з боку власників, які бажають здавати свої земельні ділянки в оренду та збільшенням попиту на землю з боку орендарів. Дослідження показує, що близько 80% землевласників здають свої паї в оренду.

Згідно з законом України «Про оренду землі» договір оренди землі – це договір, за яким орендодавець за плату зобов'язаний за плату передати орендареві земельну ділянку у володіння і користування на певний строк, а орендар зобов'язаний використовувати земельну ділянку відповідно до умов договору та вимог земельного законодавства. На жаль, проблемним залишається виконання умов цього договору. Орендарі часто хитрують, щоб виписати умови договору для максимального задоволення власних потреб.

Особливо гостро постає питання щодо оренди сільськогосподарських угідь. Зважаючи те, що в сільській місцевості спостерігається високий рівень безробіття, оренда надає можливість власникам земельних паїв хоч якось виживати в нинішніх непростих економічних умовах. Селяни покладають великі надії на оренду землі, але згодом виявляється що не всі вони справджуються. Більшість сільських мешканців, не маючи належної освіти або через свій похилий вік, не в змозі зрозуміти та проаналізувати умови договору оренди, які пропонують їм орендарі.

Як відомо, органами влади рекомендований рівень орендної плати не менше 3% від нормативної грошової оцінки землі. Проте, орендарі не завжди орієнтуються на цей показник. В більшості договорів оренди землі приватної власності відповідальність сільгоспвиробників за несплату або несвоєчасну сплату орендної плати зовсім не визначена, або є мінімальною.

Часто навіть повна орендна плата не задовольняє орендодавців. Адже їм в деяких випадках доводиться долати значну відстань, витратити значні суми коштів для того, щоб отримати орендну плату в натуральній формі. Саме натуральній формі оплати здебільшого надають перевагу землевласники. Це пояснюється тим, що на селі багато людей мають господарство. Важливим залишається питання: хто і на яких підставах повинен визначати ціну сільськогосподарської продукції, якою орендарі розраховуються з орендодавцями. Не менш важливим постає питання якості сільгосппродукції, адже далеко не у всіх договорах вона зафіксована. Ці та інші аспекти повинні чітко прописуватися в договорах оренди земельних ділянок.

Рішенням даної проблеми могло б бути введення типового договору для оренди саме сільськогосподарських угідь. Такий договір міг би стати основою для складання індивідуального договору. Він повинен містити докладну характеристику земельного паю, рівень його родючості, умови оплати (відповідно до рівня врожаю в поточному році), підвищену відповідальність орендаря у разі невиконання або неналежного виконання своїх обов'язків, права та обов'язки сторін. Головне завдання типового договору полягатиме в захисті прав орендодавців, тобто забезпечення їм гарантій належної орендної плати.

Актуальним питанням наразі залишається правова освіченість сільських мешканців. Важливо щоб територіальні громади шляхом проведення конференцій, зборів могли пояснити людям їхні права та обов'язки та надати належну консультацію з питань оренди землі. Селяни повинні мати змогу радитися як краще укласти договір на вигідних для себе умовах, не порушуючи при цьому прав орендаря земельного паю.

Підсумувавши, можна зазначити, що вище наведені заходи забезпечать прозорість та законність в орендних відносинах. Орендодавці будуть прискіпливіше ставитися до оформлення договорів і, як результат, – орендарі «боротимуться» за право оренди землі, пропонуючи свої вигідні умови.

Отже, для реалізації даної мети потрібне належне законодавче врегулювання. Зокрема, вкрай необхідне прийняття нормативного акта, який би ввів використання типового договору оренди сільськогосподарських угідь. Типовий договір дозволив би в повному обсязі громадянам реалізовувати право власності на землю, а орендарям всіляко сприяти їм у цьому.

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРАЦІВНИКА ЯК СУБ'ЄКТА ТРУДОВОГО ПРАВА

Незважаючи на те, що правовий статус працівника як інститут трудового права має досить тривалу історію, процеси його становлення та розвитку тривають і сьогодні. Питання правового статусу працівників в даний період часу є неймовірно актуальним. Учені-правознавці зробили вагомий внесок у вирішенні методологічних і теоретичних проблем правового статусу працівника. Різні проблеми, розглядалися у працях Котової Л. В., Костюка В. Л., Римаря Б. А. Це, головним чином, пов'язано із відсутністю Трудового Кодексу України, який на даний час знаходиться у стані проекту. Нині правовий статус працівника регулюється Конституцією України та Кодексом Законів про працю України. Але КЗпП України не в повній мірі задовольняє потреби галузі трудового права. Зокрема, КЗпП України приділяє дуже мало уваги такому важливому питанню, як правовий статус працівника.

Потрібно зазначити, що актуальними проблемами правового статусу працівника є:

- 1) Визначення поняття «працівник» та зміст цієї правової категорії;
- 2) Визначення основних трудових прав та обов'язків працівника;
- 3) Проблеми правового регулювання відповідальності працівника, її підстави та види.

До теперішнього часу чинний КЗпП України не містить легального визначення поняття «працівник», що є недоліком кодифікованого джерела трудового права. Досліджувати правовий статус працівника, як одного з основних суб'єктів трудового права, неможливо без розгляду самого поняття «працівник».

Визначення, запропоноване у ст. 19 Проекту Трудового Кодексу України, згідно з яким працівник – це фізична особа, яка вступила у трудові відносини з роботодавцем на підставі трудового договору, не дає достатнього уявлення, яким правовим та іншим ознакам має відповідати фізична особа, щоб набути правового статусу працівника. Кращим варіантом було б викласти частину 1 ст. 19 ТК у такій редакції: «Працівник – це фізична особа, яка має трудову правосуб'єктність, та виконує певну трудову функцію на умовах трудового договору»

Визначення поняття «працівник», викладене у такій редакції, дозволяє визначити такі кваліфікуючі ознаки:

- приналежність працівника до категорії фізичних осіб;

наявність трудової правосуб'єктності;

наявність юридичного факту – трудового договору.

Ці специфічні ознаки працівника як суб'єкта трудового права дозволяють відмежувати його від деяких інших осіб, які також використовують свою здатність до праці, наприклад, підрядчика за цивільно-правовим договором.

Новий Трудовий Кодекс України покликаний захистити права усіх суб'єктів трудового права та якісно заповнити прогалини у трудовому законодавстві. Також, його основними завданнями є сприяння зростанню продуктивності праці, поліпшенню умов праці, підвищенню ефективності суспільного виробництва і підйому на цій підставі матеріального і культурного рівня життя працюючих, зміцненню трудової дисципліни і поступовому перетворенню праці в матеріальні цінності на благо суспільства. Так, ми бачимо, що у Проекті Трудового Кодексу питанню правового статусу працівників присвячена половина третього розділу – що можна відмітити, як позитивну тенденцію розвитку трудового законодавства та розцінити як впевнені кроки до подолання проблем визначення правового статусу працівників.

Проект Трудового кодексу, а саме ст. 20 і ст. 21, розкривають розглядаєме нами питання – регламентують основні права працівників та їх основні обов'язки. Але дані норми, як і сам Проект Трудового кодексу, потерпають від бурхливої критики відомих українських науковців. Тому можна сміливо сказати, що визначення правового статусу працівника у трудовому праві потребує вдосконалення і доопрацювання. Адже лише за умов чіткого й прозорого трудового законодавства працівник зможе ефективно реалізовувати свою здатність до праці.

Питанню відповідальності працівників присвячена перша глава восьмої книги Проекту Трудового кодексу. Норми, що містяться в ній, також потребують певного редагування, для того щоб краще виконувати свої функції та застосовуватись за призначенням.

Отже, найбільші проблеми правового статусу працівника повинне вирішити прийняття доопрацьованого Трудового кодексу України. Прийняття коректного, схваленого науковцями Трудового кодексу України дозволить остаточно визначити їх правовий статус, та, як наслідок, значно полегшити систему захисту трудових прав працівників.

ХАРТІЯ ОСНОВНИХ ПРАВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ І СФЕРА ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ

Сесія Європейської ради в Кельні 1999 р., що затвердила мандат на розробку Хартії, орієнтувала ЄС не стільки на створення принципово нового документа, скільки на консолідацію досягнутого, його роз'яснення населенню Союзу. У її підсумкових документах відзначалося, що зобов'язання ЄС поважати права людини вже закріплені практикою Суду ЄС і докладно нею роз'яснюються. У них говорилося про потребу «на нинішньому етапі розвитку Союзу в створенні Хартії основних прав для того, щоб зробити їхню важливість і значимість більш очевидною для громадян Союзу». Там же давався перелік джерел, що закріплюють права людини, які повинні бути використані при складанні Хартії, – Європейська конвенція з прав людини та основних свобод, загальні конституційні традиції держав-членів і Хартія основних соціальних прав трудящих ЄС.

Комплексний характер завдань, розв'язуваних розробкою Хартії, визначив величезну політичну значимість процедури її складання. Особлива процедура роботи над Хартією, була покликана максимально наблизити її до громадянського суспільства, легітимізувати і її результат, і процес одержання останнього, додати їй такі риси, як широка репрезентативність, транспарентність для зовнішнього спостерігача, відкритість для непрямой участі всіх бажаючих. До складу органу, що одержав мандат на складання Хартії й названого згодом Конвентом, були включені представники і держав-членів, і органів ЄС. У нього ввійшли по одному представнику від національних урядів, по два від національних парламентів, 16 членів Європарламенту й представник Європейської комісії. Відкритості процесу сприяла участь у Конвенті представників Ради Європи і Європейського Суду з прав людини. ЄС залучив до роботи також своїх Омбудсмана й консультативні органи – Економічний і соціальний комітет і Комітет регіонів. По своїх масштабах діяльність Конвенту вийшла за рамки ЄС. У неї було залучене громадянське суспільство держав-членів.

Лейтмотивом включених у Хартію загальних положень стала думка про те, що Хартія покликана лише підтвердити й перетворити в писане право зобов'язання ЄС із захисту прав людини, у тому числі судовими методами. Вона не зачіпає сферу внутрішньої компетенції держав-членів. Її прийняття навіть у формі зобов'язуючого акту ЄС не повинне спричинити розширення прерогатив ЄС і наділення його інститутів повноваженнями вживати позитивних заходів в галузі прав людини, не передбачені в установчих договорах ЄС. Хартія призначена для застосування органами Європейського

Союзу й не відноситься до діяльності держав-членів, що виходить за рамки законодавства Співтовариства або Союзу.

Хартія основних прав є новаторським політико-правовим актом. Вона побудована без урахування традиційний підрозділ прав людини на політичні й соціально-економічні, на права різних поколінь. В основу класифікації в ній покладений не предмет суб'єктивного права, а цінності, на захист яких воно спрямовано: людська гідність, свобода, рівність, солідарність. Конкретні права людини, що закріплюються Хартією, згруповані відповідно до цих критеріїв. 54 статті Хартії розбиті на 7 глав.

Глава I «Гідність» (5 ст.) закріплює права й гарантії, що забезпечують гідне існування людської особистості в суспільстві, включаючи право на життя, заборону катувань, рабства, тощо.

Глава II «Свободи» (14 ст.) включає права на невтручання в приватне життя – це право на свободу й особисту недоторканність, на повагу приватного й сімейного життя, захист персональних даних, вступ у шлюб і створення родини, свобода думки, совісті й віросповідання, свобода на заняття мистецтвом і науковою діяльністю, свобода підприємництва.

Глава III «Рівність» (7 ст.), – поряд із принципом рівності в різних його проявах, закріплює права соціально незахищених осіб у підвищеному соціальному захисті. Мова йде про дітей, літніх, інвалідів.

Глава IV «Солідарність» (12 ст.) має своєю метою забезпечення соціальної справедливості в суспільстві, пом'якшення протиріч між різними групами населення. У неї включені права трудящих. У ній також закріплюються права на соціальне забезпечення, охорону здоров'я, інші соціальні права й гарантії.

Глава V «Громадянство» (8 ст.) перераховує права, користування якими пов'язане з наявністю в особи громадянства ЄС.

Глава VI «Правосуддя» (4 ст.) закріплює гарантії прав особистості на ефективний судовий захист. Сюди ж включена презумпція невинуватості, неприпустимість зворотної сили закону, домірність покарання й ін.

Глава VII «Загальні положення» (4 ст.) визначає сферу застосування Хартії, її співвідношення з ЄКПЛ, обмеження на користування встановленими нею правами, свободами й принципами.

Стаття 52 установлює вимогу, відповідно до якої всяке обмеження на здійснення прав і свобод, гарантованих Хартією, повинне бути пропорційним, передбаченим законом, урахувати змістовну сутність обмежуваного права. Стаття 53 визнає стосовно до потреб Хартії ст. 53 «Гарантії відносно визнаних прав людини» ЄКПЛ і подібні приписи інших міжнародно-правових актів в галузі захисту прав людини, що мають метою не допустити зниження рівня захисту, уже гарантованого особистості відповідно до будь-яких інших діючих норм.

ПОНЯТТЯ І КЛАСИФІКАЦІЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА РИМСЬКИМ ПРИВАТНИМ ПРАВОМ

В класичній юриспруденції поступово формувалося уявлення, що у будь-якій двосторонній угоді цивільного обігу силою, що створює зобов'язання є «згода», яка досягається між сторонами (Д. 2, 14, 1, 3). В одних випадках для виникнення зобов'язання достатньо однієї такої згоди, в інших – необхідно щоб вона мала урочисту форму і супроводжувалась виконанням певних дій. Саме в класичний період термін «*contrahere, contractus*» починає відноситися лише до зобов'язань, що виникають із угоди сторін на противагу зобов'язанням, що виникають в результаті дії. В цьому значенні «договору як джерела зобов'язання» термін *contractus* був засвоєний зібранням Юстиніана і сучасною юридичною наукою.

Ані Інституції Гая, ані Дигести Юстиніана не дають чіткого визначення договору. З окремих визначень різних видів договорів можна встановити, що договір (*contractus*) – взаємна угода двох або більше сторін, в якій висловлено їх волю, спрямована на досягнення певного правового результату – виникнення, зміну або припинення прав і обов'язків. Більшість договорів – двосторонні правочини, в яких виражена воля двох осіб. Якщо в угоді виражена воля однієї особи, то таку угоду називають односторонньою, наприклад, заповіт, прийняття спадщини або відмову від неї. Існували також трохсторонні та багатосторонні договори, але в римському праві вони зустрічалися порівняно рідко.

Предмет договору – будь-яка дія, бездіяльність або відмова від здійснення дії. Договір – це вольовий акт. Він не може виникнути всупереч волі сторін. Загальноновизнаним є, що контракт, укладений між сторонами не може створити зобов'язання на користь третіх осіб або покласти таке зобов'язання на третіх осіб (нікчемність контрактів «на користь третіх осіб»). Проте існувало виключення – випадки, коли зобов'язання, яке виникало з контракту, не становило інтересу для того, хто домовлявся. На ранній стадії римське договірне право позначалось обтяжливим формалізмом, який зменшувався в міру розвитку договорів. Для визнання угоди договором вимагалось додержання встановлених формальностей, без яких правові наслідки не наставали.

Римська договірна система – досить розгалужена і багатогалузева, охоплювала всі господарські відносини. Вона розрізняла два види договорів – контракти і пакти, які істотно відрізнялися один від одного. Контракти – формальні, лише певним чином виражені угоди, укладення яких супроводжувалося традиційною символікою чи завчасно підготовленими

словами, визнавалися приватним правом і забезпечувалися позовним захистом. Пакти – це неформальні угоди найрізноманітнішого змісту, тобто саме ті, які були правовою формою ділового життя за межами кола контрактів. Вони не мали позовного захисту і безумовного юридичного значення. Тут покладалися лише на совість контрагентів, на їхні моральні якості, а не на припис норми позитивного права. Невиконання пакту не тягло юридичної відповідальності.

В стародавній період римської історії не існувало чіткої класифікації контрактів. До їх систематизації приступив відомий юрист II ст. н. е. Гай. Він класифікував усі контракти залежно від способу їх виникнення. Гай розрізняв чотири види зобов'язань, що впливали з контрактів шляхом: передачі речі – *res*; проголошення певних слів (*усно*) – *verba*; написання певних слів – *litterae*; досягнення угоди – *consensus* (хоча речі немає, і вона може бути передана згодом). Ці підстави виникнення зобов'язань із контрактів були критерієм розмежування окремих видів контрактів: вербальних, літеральних, реальних і консенсуальних.

Критерієм класифікації контрактів слугував також ступінь їх формалізації. За цим критерієм розрізнялися угоди: *negotia stricti iuris* – правочини суворого права і *negotia bonae fidei* – правочини доброї совісті. Суворість стародавніх договорів виявлялася в тому, що сторона у разі спору не могла посилається на намір вкласти у договір зовсім не той зміст, що впливав з буквального смислу договору. Договори «доброї совісті» відомі праву класичному, коли при тлумаченні правових норм виникає тенденція більшого врахування змісту, що надає йому перевагу перед буквою. Потім ця тенденція переходить і на договори. Важливішим визнається не те, що сказано – *id quod dictum est*, а те, що зроблено, до чого сторони прагнули насправді – *id quod actum est*.

Залежно від розподілу прав і обов'язків, розрізняли односторонні та двосторонні договори, так само як і зобов'язання, що виникали з них. Договори, в яких одна сторона мала тільки право, а інша – тільки обов'язки, називалися односторонніми (наприклад договір позики), а договори, в яких кожна із сторін мала права й обов'язки, – двосторонніми. Існували договори, в яких права й обов'язки розподілялися між сторонами рівномірно, тобто права й обов'язки однієї сторони відповідали обов'язкам і правам іншої. Їх називали синалагматичними (наприклад, договір купівлі-продажу).

Римське право знало також ряд інших договорів: абстрактні й казуальні, урочисті й неурочисті, оплатні і безоплатні. Таким чином, з розвитком господарства, посиленням обміну, договір стає розповсюдженим явищем. Поступово римляни створили розгалужену систему договорів, яка забезпечувала надійну правову основу ділових відносин. В римському суспільстві договірні зобов'язання були головною правовою формою, за допомогою якої встановлювалися і закріплювалися господарські зв'язки.

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ПАРЛАМЕНТУ УКРАЇНИ: СПІВВІДНОШЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРАКТИКИ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ

Людство винайшло не так багато способів мирної організації суспільства. Серед них – один з найактуальніших і демократичних – представницький, через народних обранців, що зумовлює становлення такої інституції, як парламент. Ступінь розвитку парламентаризму в кожному суспільстві віддзеркалює рівень його цивілізованості й демократизації. Україна не являється виключенням.

На жаль, реальні сучасного часу в котрий раз доводять неефективність роботи українського парламенту як законодавчого органу України і все частіше виставляють на всенародний показ проблеми в його функціонуванні. І фундаментальними в даному сенсі є проблеми організації його внутрішньої роботи, адже без її правильного становлення парламент не може ефективно виконувати покладені на нього функції. Тому саме ці проблеми є першочерговими і потребують негайного вирішення. На мою думку, існують три основні проблеми в організації роботи парламенту.

Перша – це неявка великої кількості депутатів на пленарні засідання без поважної на те причини, хоча ст. 26 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» (далі – Регламенту ВРУ) чітко закріпила обов'язок депутатів зареєструватися і бути присутніми на пленарних засіданнях. Наслідки такої неявки досить серйозні, адже, інколи через відсутність необхідної кількості депутатів неможливо прийняти той чи інший законопроект. І особливо гостро це питання постає під час необхідності прийняття негайних рішень в екстремальних ситуаціях. Погано те, що за такі неявки депутати отримують лише утримання із заробітної плати. А цього, як показує практика, недостатньо і превентивні заходи до таких депутатів мають бути більш жорсткі, аж до позбавлення таких осіб статусу народного депутату.

З цієї проблеми витікає інша, не менш серйозна, коли одні депутати голосують картками інших. Такі депутати своїми діями порушують чисельні нормативні акти, серед яких і Конституція України, в ст. 84 якої прямо зазначено, що депутати на сесіях зобов'язані голосувати особисто.

А тому, нехтуючи цією нормою, депутати ризикують не тільки зірвати голосування, а й привести до того, що їх рішення можуть бути визнані неконституційними. На сьогоднішній день шукають якимось технічним вирішенням цієї проблеми, та які б технології не застосовувались – депутатам вдається їх

обходити. Тож проблема лежить в самих людях і перш за все – відсутності якогось осуду з боку своїх колег, що дозволило б забути про цю проблему.

І остання в списку, проте не остання за важливістю, – це порушення депутатами дисципліни під час сесій, що приводить до зриву слухань тих чи інших законопроектів. Блокування трибуни, бійки, відмова від голосування – народні обранці все частіше відвойовують свою точку зору не силою слова, а шляхом фізичного насилля. Проте, така поведінка депутатів є 1) порушенням положень Глави 9 Регламенту ВРУ щодо дотримання дисципліни та норм етики народними депутатами на засіданнях парламенту і 2) являється просто варварською і не може відповідати реаліям сучасного світу. Депутат виступає еталоном суспільства, котре він представляє, тож має відповідати всім моральним і етичним нормам, котрі ставляться до таких представників. Він має вселяти впевненість в майбутньому країни і всіма своїми діями оправдовувати той статус, який йому було надано.

Однозначного вирішення цієї проблеми не існує, тому що вона лежить в рамках моралі особи, яка вчиняє подібні дії. Проте, на нашу думку, до таких осіб обов'язково слід застосовувати певні стягнення, наприклад: забороняти їм відвідувати засідання на певний термін без нарахування за цей період заробітної плати, або навпаки застосовувати до них штрафні санкції у вигляді штрафу (при цьому сума такого штрафу має бути не символічною) і т. п.

Названі нами протиріччя нормативно-правового регулювання роботи Верховної Ради України та практики його застосування – це лиш незначна кількість серед всіх проблем організації роботи сучасного українського парламенту. Організаційна складова роботи парламенту одна з найважливіших. Якщо вона якісно налагоджена – законодавчий орган всіма своїми діями стимулює розвиток країни, і навпаки, якщо така складова відсутня – парламент не в змозі виконувати своє завдання і потребує зміни свого якісного складу і новому оновленню. На жаль, не всі депутати це розуміють.

УДК 342

Молчанов А. Ю. студ. гр. ГП-110, ЗНТУ

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ АДМІНІСТРАЦІЇ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

У вересні 2014 року Чиновники Адміністрації Президента винесли на обговорення список 60 реформ під назвою «Стратегія–2020». Першими слухачами про зміни, котрі влада збирається робити в найближчі 6 років, стали студенти Києво-Могилянської академії. Більшість реформ ще в процесі обробки, але кінцеві завдання поставлені чітко. Серед них – збільшити до

\$ 16 тис. валовий внутрішній продукт на душу населення. Інфляція має зменшитись удесятеро. Військові витрати зростуть у п'ять разів. І майже в 2,5 рази збільшиться кількість солдатів і офіцерів. Середня тривалість життя українця має зрости на 3 роки – до 74-х. У рамках децентралізації влади місцевим бюджетам обіцяно лишати вже не третину, а дві третини зборів.

Одними з першочергових завдань названі популяризація України у світі та підвищення гордості громадян за свою країну. Так, щороку в Україні заплановано знімати п'ять художніх фільмів світового рівня. А на олімпіадах завойовувати у півтора рази більше медалей, ніж зараз. Але головна реформа, яка допоможе досягти всього цього – це подолання корупції. 25 вересня 2014 року Прес-Служба Президента України опублікувала тезисний зміст виступу Президента щодо представлення ним основних напрямів «Стратегії–2020».

«Мета наших амбітних реформ – досягти європейських стандартів життя і підготуватися до того, щоб у двадцятому році подати заявку на членство в ЄС», – заявив Глава держави. За словами Президента, «наша революція перемогла із запізненням на кілька століть, і у нас є лише кілька років, щоб подолати це критичне відставання». Петро Порошенко наголосив, що реформи мають бути системними, торкатися одразу всіх політичних, економічних та соціальних інституцій. Саме тому «Стратегія-2020» передбачає 60 реформ та спеціальних програм, запускати які треба майже одночасно, наголосив він.

Президент визначив вісім пріоритетних сфер, зміни в яких або вирішують найгостріші проблеми, або створюють інституційні передумови для проведення інших реформ. Цими пріоритетами він назвав антикорупційну та судову реформи, реформу правоохоронних органів, децентралізацію та реформу державного управління, податкову реформу. Також серед названих Президентом пріоритетів – дерегуляція та розвиток підприємництва, реформа системи безпеки та оборони, реформа охорони здоров'я. Петро Порошенко назвав головною з реформ судову яку можна вважати свого роду «передреформою», як і зміни в сфері держуправління. Відтак, за його словами, реформам має передувати радикальне оновлення чиновницького корпусу.

Глава держави наголосив: «Собі особисто, мозковому центру реформ в Адміністрації Президента, Кабінету Міністрів ставлю завдання: пакет законопроектів для старту пріоритетних реформ підготувати до відкриття першого засідання новообраної Верховної Ради. А від старого Парламенту, до речі, вже 14 жовтня категорично вимагатиму ухвалення закону про Національне антикорупційне бюро». При цьому Президент підкреслив, що підготовку і проведення реформ необхідно здійснювати в режимі постійного зв'язку з експертами та громадянським суспільством.

«Стратегія–2020» складається з трьох векторів руху для досягнення нашої мети: сталий розвиток країни; безпека держави, бізнесу та громадян; відповідальність і соціальна справедливість. Головною передумовою цієї роботи на думку Глави держави має стати новий суспільний договір між громадянським

суспільством, владою та бізнесом, де кожна сторона має свою зону відповідальності. Президент особливо наголосив на тому, що «Стратегія–2020» повинна об'єднати всі політичні сили навколо спільної мети для України. Політична конкуренція повинна перейти в площину пошуку оптимальних шляхів впровадження реформ та досягнення спільної мети.

Саме в аспекті чіткого дотримання та безумовного виконання основних пріоритетних напрямів «Стратегії–2020» Адміністрація Президента України має здійснювати свою діяльність в сучасних умовах. Цими першочерговими напрямами визначені вісім пріоритетних сфер, зміни в яких або вирішують найгостріші проблеми, або створюють інституційні передумови для проведення інших реформ, це: 1) антикорупційна та 2) судова реформи; 3) реформа правоохоронних органів; 4) децентралізація та реформа державного управління; 5) податкова реформа; 6) дерегуляція та розвиток підприємництва; 7) реформа системи безпеки та оборони; 8) реформа охорони здоров'я.

УДК 342; 324.4

Заборовська Д. В. студ. гр. ГП-110, ЗНТУ

ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ ДЖЕРЕЛ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Дослідження сутності та змісту сучасних джерел конституційного права України видається неможливим без їхньої класифікації, оскільки визначення джерела конституційного права України дає лише загальне уявлення про правову природу цієї юридичної категорії, тоді як конкретно взяті джерела конституційного права суттєво різняться за своїми юридичними ознаками і властивостями. На думку В. Л. Федоренка, класифікація сучасних джерел конституційного права України дозволяє виявити їх сутність і зміст, юридичні властивості, а також розглянути ці джерела як складові системи сучасних джерел конституційного права України і їх функціональне призначення у відповідній системі. Тим самим, вирішується завдання як більш глибокого розкриття сутності категорії «джерело конституційного права», так і змістовного наповнення категорії «система джерел конституційного права».

Окрім важливого теоретичного значення, класифікація сучасних джерел конституційного права України та моделювання на основі цієї класифікації відповідної джерельної системи має й методологічне значення для вирішення проблем оптимізації правотворчої та правозастосовчої діяльності суб'єктів конституційного права України. Зокрема, виявлення ієрархії побудови системи сучасних джерел конституційного права України дозволяє уникнути правових колізій в конституційній правотворчій і правозастосовчій практиці, максимально оптимізувати конституційний процес, що видається особливо важливим в умовах конституційно-правової реформи в Україні.

Положення про класифікацію джерел конституційного права України не отримали свого унормування і в чинному законодавстві. Численні спроби прийняти закони України про нормативно-правові акти, про закони і законодавчу діяльність та інших до сьогодні не мають успіху. Але положення про класифікацію джерел права загалом так само не унормовані й у багатьох інших державах світу.

Як зазначала Н. М. Пархоменко, аналіз конституцій зарубіжних країн доводить, що випадки, коли в законодавстві держави в нормативному порядку закріплювалася система джерел права, а відтак і визначалася їх класифікація, шляхом фіксування їх окремих видів, трапляються дуже рідко. І хоча окремі вітчизняні дослідники вбачають наявність нормування окремих видів джерел права в Конституції України, але таке нормування має досить опосередкований характер і дозволяє розмежовувати законодавчі та підзаконні акти конституційного права виключно шляхом доктринального тлумачення Основного Закону. Тож, проблема класифікації джерел конституційного права України залишається відкритою та зберігає свою актуальність.

Констатуючи множинність класифікацій джерел права, Н. М. Пархоменко аргументовано відстоює поширену серед вітчизняних і російських правознавців точку зору, що основним критерієм класифікації джерел права слід вважати їх юридичну силу. Запропонована Н. М. Пархоменко класифікація джерел права за їх юридичною силою заслуговує на увагу, але й містить дискусійні аспекти які обґрунтували В. І. Цоклан і В. Л. Федоренко в монографії «Система сучасних джерел конституційного права України» (Київ–2009). Спираючись на висновки проведеного авторами дослідження та повністю пітримуючи їх позицію, можна виділити такі види сучасних джерел конституційного права України: 1) за сутністю: джерела конституційного права Українського народу; Української держави; територіальних громад України; інших суб'єктів конституційної правотворчості; 2) за змістом: джерела, які регулюють основи конституційного ладу України, конституційно-правового статусу людини, основ безпосередньої демократії та унормовують інші основні інститути конституційного права України; 3) за юридичною силою: конституційні, законодавчі, підзаконні, у тому числі й локальні джерела конституційного права України; 4) за формою: конституційні нормативно-правові акти; конституційні договори; судові прецеденти; конституційні звичаї та традиції; програмні конституційні акти; 5) за умовами дії: а) за територією загальнодержавні та локальні; б) за часом дії: постійні та тимчасові; 6) за національною приналежністю: джерела національного та наднаціонального (міжнародного) конституційного права; 7) за традиційністю для національної правової системи: традиційні (Конституція та закони України, тощо) та «нетрадиційні», новітні джерела конституційного права України – універсали, коаліційні угоди, судові прецеденти, правові звичаї, конституційно-правову доктрину, тощо.

СЕКЦІЯ «КРИМІНАЛЬНЕ, ЦИВІЛЬНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО»

УДК 378.14 (477)

Гайворонська Т. О. канд. філос. наук, доц. ЗНТУ

СУЧАСНА ЮРИДИЧНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ І ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Сучасна освіта в Україні зазнає значних змін. Головним чинником цих змін є процес глобалізації, який обумовив інтеграційні процеси в різних сферах життя людства, у сфері освіти також. Сьогодні саме знання, його зростання і конкурентоспроможність, а відтак і рівень освіти є показником економічного добробуту та соціальної стабільності країни. Прийняття Закону України «Про вищу освіту» передбачає реформування вітчизняної вищої освіти, метою якого є подолання проблем в цій сфері і забезпечення Україні гідного місця в європейському освітньому просторі.

Однією з головних проблем юридичної освіти в Україні є зміст навчальних планів та навчальних програм підготовки майбутнього правника. Юридична освіта, яку зараз отримують випускники вищих навчальних закладів України, не відповідає сучасним вимогам до фахівців у сфері права, і тому багато молодих спеціалістів-правників є незатребуваними на ринку праці в юриспруденції. Причина полягає в застарілій методології навчання майбутніх правників, де перевага надається теоретичному навчанню над практичним. Студенти під час навчання опановують дисципліни, значна частина яких є суто теоретичною і майже не має відношення до практичного застосування. Спеціаліст з дипломом юриста часто не може застосувати набуті теоретичні знання тому, що в процесі навчання не навчився алгоритму дії в ситуації, яка може бути нестандартною, не навчився вмінню розв'язання правової проблеми. Відсутність такого вміння є, зокрема, проблемою навчальних і виробничих практик, на які відводиться недостатньо годин в навчальному плані, а тому часто ці практики є формальними.

Сучасна освіта повинна відповідати інноваційним викликам. Підготовка правників має бути спрямована на формування у майбутніх юристів вміння діяти в будь-якій правовій ситуації, використовуючи набуті знання у вирішенні юридичних спорів. В сучасному світі знання права, законів не є самодостатньою цінністю, цінності вони набувають при можливості їх практичного застосування. Це передбачає освоєння нових технологій навчально-виховного процесу, методів та засобів навчання, спрямованих на формування у майбутніх спеціалістів практичних навичок. Впровадження в навчальний процес тренінгів, ролевих, ситуаційних ігор, де може бути

змодельований судовий процес, дозволяє студенту набути вміння розв'язання правової проблеми.

Моделювання правової ситуації з метою навчити студентів розв'язувати проблему потребує залучення до навчально-виховного процесу практикуючих юристів, громадських правових організацій. Наприклад, Запорізький національний технічний університет і Асоціація адвокатів України підписали Меморандум про співробітництво з метою підготовки і проведення спільних заходів, проектів і програм (круглих столів, семінарів, конференцій, Майстер-класів). Важливе значення для набуття студентами практичних навичок має функціонування при юридичних факультетах юридичних клінік, на базі яких студенти під керівництвом викладача можуть надавати безкоштовні юридичні консультації для малозабезпечених верств населення. Ефективна діяльність юридичної клініки реалізує дві головні цілі: навчальну – це підготовка фахівців, і соціальну – надання юридичних послуг.

Інноваційні технології навчання потребують підготовки педагогічних кадрів, здатних до освоєння і впровадження нових методів в учбовий процес. Це передбачає розробку інноваційної методології в сфері юридичної освіти. Тут важливе значення має європейський досвід, вивчення якого можливе під час стажування педагогів-правників за кордоном, що потребує матеріального забезпечення. Однак тут ми стикаємося з однією з найгостріших проблем освіти в Україні – проблемою фінансування. Взагалі, підготовка висококваліфікованих юристів потребує значних витрат, тому можливо залучати для цієї підготовки фінанси замовників таких спеціалістів.

В Україні існує проблема стандартизації вищої юридичної освіти. Це створює значні труднощі для мобільності студентів в межах країни, а також для стажування і подальшого навчання за кордоном. Обов'язковим для українських студентів – майбутніх юристів є володіння іноземними мовами, що потрібно передбачити в навчальних планах. Для бажаючих поглибленого вивчення іноземних мов можливо функціонування таких курсів при вишах; до викладання необхідно залучати фахівців з юридичною освітою.

Юридична освіта має бути орієнтована не тільки на нагальні потреби сьогодення, а й на розробку стратегії підготовки майбутніх спеціалістів в сфері права. Стратегія досягнення високого рівня юридичної освіти має бути заснована на вихованні у майбутнього спеціаліста прагнення до засвоєння нових знань і навчання протягом всього життя. При цьому слід зазначити, що розробка стандарту повинна врахувати не тільки закордонний досвід, а й вітчизняний.

Сучасна освіта набуває прикладного характеру. Юридична освіта має бути спрямована на виховання гармонійно розвинутої особистості, здатної в будь-якій ситуації захищати права і свободи людини і громадянина, забезпечувати верховенство права. Інтелектуальна та культурна місія університетів – це розповсюдження цінностей і норм, заснованих на

принципах поважання гідності людини, рівності, відповідальності, дієвої громадської позиції. При перегляді навчальних планів важливо орієнтуватись не тільки на збільшення кількості дисциплін професійної і практичної підготовки, але й на викладання фундаментальних гуманітарних дисциплін, таких, як філософія, етика (професійна), які формують світоглядну позицію, не кажучи вже про важливість поглибленого вивчення іноземної мови.

УДК 347.453

Болокан І. В. канд. юрид. наук, доц. ЗНТУ

ЮРИДИЧНА ОСОБА ЯК СТОРОНА ДОГОВОРУ ПРОКАТУ

Питання щодо особливостей договору прокату є доволі актуальними, про що свідчать хоча б досить жваві його обговорення на різних форумах у соціальних мережах. Особливо щодо тих моментів, які стосуються участі юридичних осіб на стороні наймача. Досить поширеною є думка, що якщо йдеться про тимчасове користування річчю юридичною особою, навіть якщо ця річ є річчю побутового призначення, то має місце найм, а не такий різновид останнього, як прокат. Проаналізуємо законодавче врегулювання цього питання.

Основними виокремлюючими ознаками, на які слід звернути увагу у законодавчому врегулюванні цих питань, є, по-перше, основний вид діяльності, яким займається наймодавець (чи є ця діяльність підприємницькою діяльністю з передання речей у найм); по-друге, договір прокату визнається договором приєднання; по-третє, договір прокату є публічним договором; по-четверте, особливі характеристики предмету договору прокату.

Для характеристики суб'єктного складу договору прокату особливе значення має така ознака предмету договору, як його використання для побутових потреб (надалі – ознака «побутовості»). Слід зазначити, що поняття «побутова річ» є доволі неоднозначним, виходячи як з того, що слід розуміти під «побутом», «побутовими потребами», а також з того, що річ, яка є побутовою, у той самий час може бути дуже коштовною, наприклад, найсучасніший телевізор, у якому запроваджено інноваційні технології.

Частина 1 ст. 788 ЦК України встановлює, що предметом договору прокату є рухома річ, яка використовується для задоволення *побутових* невиробничих потреб. І якщо ч. 2 цієї статті встановлює винятки щодо невиробничих потреб (*«предмет договору прокату може використовуватися для виробничих потреб, якщо це встановлено договором»*), то щодо «побутовості» такі винятки відсутні. Але ж категорія «побут» характеризує лише людину, тобто особу фізичну. Значення поняття «побут», яке наводиться у тлумачних словниках, – уклад повсякденного життя, невиробнича сфера, яка включає як задоволення матеріальних потреб (у харчах, одязі, житлі, підтриманні здоров'я), так і

засвоєння духовних благ, культури, спілкування, відпочинок, розваги. У зв'язку з цим виокремлюють побут суспільний, національний, міський, сільський, сімейний, індивідуальний.

У відносинах тимчасового користування річчю можуть виникати випадки, коли річ виконує функцію засвоєння духовних благ (наприклад, один сусід дає іншому в тимчасове користування певну ікону, чи картину, чи іншу річ, призначення якої – розвиток духовної сфери людини. Але щодо юридичних осіб як наймачів, про духовну сферу взагалі не можна вести мову, адже й сама юридична особа, це абстрактна конструкція, для якої не характерна матеріальність (у розумінні «фізичність») існування. А якщо враховувати подальші характеристики поняття «побут», які надаються у тлумачних словниках, а саме те, що «побут складається та змінюється під впливом матеріального виробництва, суспільних відносин, рівня культури, а також географічних умов та здійснює величезний вплив на інші сторони життя людей, на формування особистості», зрозумілим стає неможливість виникнення таких «побутових» потреб у наймача-юридичної особи.

«Побутовість» є єдиною ознакою, яка й вказує на неможливість юридичної особи бути наймачем у договорі прокату. ЦК України прямо не забороняє участі юридичних осіб у договорі прокату в якості наймача, адже у спеціальних його нормах, присвячених вказаному договору, жодних обмежень щодо сторін не встановлено, так само як і у загальних нормах про найм (Глава 58), різновидом якого і є прокат, також не вміщується окремих положень щодо того, хто може (чи не може) бути сторонами договору найму (оренди). Виходячи з принципу «дозволено все те, що не заборонено», можна було б зробити висновок про можливість юридичних осіб бути наймачами, укладаючи договори прокату. Натомість, саме «побутовість» як характеристика сфери використання предмету договору прокату опосередковано (шляхом проведення аналізу поняття «побут») свідчить про зворотний висновок – обмеження участі у цьому договорі (як наймача) юридичних осіб. Але слід вказати на відсутність нормативної дефініції поняття «побут» (принаймі, у ЦК України це поняття не тлумачиться), а всі інші визначення і міркування є доктринальними тлумаченнями, а тому можуть бути і не враховані судом у разі виникнення спору. З метою уникнення дискусій та суперечок, необхідним є вирішення цього питання на нормативному рівні шляхом внесення відповідних змін (уточнень) у ЦК України.

Інші ознаки договору прокату, зокрема, належність предмету договору прокату до речей, визначених індивідуальними ознаками та до неспоживних речей, не є виокремлюючими, адже притаманні всім договорам найму (оренди).

ПРОБЛЕМА ДЕФІНІЦІІ ПОКАРАННЯ

Кожному виду покарання мають бути притаманні всі ознаки загального поняття покарання, але у цьому аспекті виявляється певна невідповідність. Згідно з ч. 1 ст. 50 Кримінального кодексу (далі для скорочення викладення – КК) України, покарання полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. Однак, виявляється розбіжність цих ознак, що характеризують зміст загального поняття покарання, змісту окремих видів покарань, які полягають в позбавленні прав і свобод засудженого (позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, конфіскація майна, арешт, позбавлення волі на певний строк, довільне позбавлення волі).

На підтвердження висловленої позиції П. С. Берзін, Н. Ф. Кузнєцова, В. М. Трубников також у теоретичних поняттях покарання розмежовують терміни «позбавлення» та «обмеження».

Звернемося для визначення змісту цих термінів до тлумачного словника. «Обмежити» означає встановлювати певні межі чого-небудь; пов'язувати щось обмежувальними умовами, лімітувати, а «позбавляти» означає забирати, віднімати щось у кого-небудь, залишати кого-небудь, що-небудь без чогось. Позбавлення прав і свобод означає повне їх відчуження; обмеженням прав і свобод є встановлення умов застосування останніх, встановлення або звуження меж їх дії.

Наприклад, в цьому аспекті можна розмежувати покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та службові обмеження для військовослужбовців, між якими є певне співвідношення. При призначенні позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю засуджений хоча і на певний строк визначений вироком суду, але все ж таки позбавляється частини своїх прав – права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. При призначенні ж службових обмежень для військовослужбовців, засуджений обмежується в праві на частину заробітної платні, підвищення за посадою, у військовому званні.

Після виконання не кожного виду позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, автоматично поновлюються всі права засудженого. Після виконання деяких видів – право засудженого поновлюється автоматично, після виконання інших – засуджений втрачає право на обіймання певної посади або на зайняття певною діяльністю, а тому позбавлене право не

поновлюється, а здобувається знову. Наприклад, особа, яку позбавили права керувати транспортними засобами на строк більше одного року, може отримати це право тільки після закінчення терміну покарання у випадку успішного складання кваліфікаційних іспитів. Таким чином, право на управління транспортними засобами не поновлюється автоматично, а здобувається знову.

Застосування цього виду покарання, особливо на максимальний термін, у деяких випадках може призвести до втрати засудженим кваліфікації. Це може статися з особами, кваліфікація й рівень професійної підготовки яких вимагає постійного практичного досвіду роботи (наприклад, лікар-хірург, водій-професіонал, тощо).

Якщо порівнювати обмеження волі та позбавлення волі на певний строк у назвах цих видів покарань також вживаються терміни «обмеження» і «позбавлення», що дає змогу їх відмежувати за правовою природою та сутністю. Згідно з ч. 1 ст. 61 КК України, покарання у виді обмеження волі полягає в триманні особи в кримінально-виконавчих установах відкритого типу без ізоляції від суспільства в умовах здійснення за нею нагляду з обов'язковим залученням засудженого до праці, а відповідно до ч. 1 ст. 63 КК України, покарання у виді позбавлення волі полягає в ізоляції засудженого та поміщенні його на певний строк до кримінально-виконавчої установи.

Зміст загального поняття покарання полягає у позбавленні або обмеженні прав і свобод винного у ч. 1 ст. 45 Модельного КК для держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав, п. 1 ст. 43 КК Російської Федерації, ст. 47 КК Республіки Білорусь, а також у КК Азербайджанської та Естонської республіки, Киргизької Республіки, Республік Таджикистану та Узбекистану, тощо.

Таким чином, з метою усунення невідповідності ознак, що характеризують зміст загального поняття покарання, змісту видів покарань, що полягають у позбавленні прав і свобод засудженого, пропонуємо ч. 1 ст. 50 КК України доповнити вказівкою на те, що покарання полягає не лише в обмеженні, але й в позбавленні прав і свобод засудженого та викласти загальне поняття покарання у такій редакції: «Покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні або позбавленні прав і свобод засудженого».

ЗАСТОСУВАННЯ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

Розвиток пенітенціарної системи у процесі інтеграції України до європейського співтовариства вимагає її наближення до міжнародних стандартів дотримання прав і свобод людини. На жаль, сьогодні залишаються не виконаними обґрунтовані зауваження і рекомендації Європейського комітету по запобіганню тортурам та Комітету ООН проти катувань щодо посилення захисту прав і свобод людини відповідно до вимог міжнародних актів і зобов'язань України.

Згідно зі ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основних свобод нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню. Ця норма встановлює безумовну заборону «катувань, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження й покарання», або «поганого поводження» (ill-treatment), як узагальнено його визначає Європейський суд з прав людини [1, с. 28]. На відміну від більшості норм у сфері захисту прав людини, ця заборона не знає відступів ні за яких обставин, і порушення її не може бути виправданим.

Проте Конвенція не дає визначень понять, використаних у ст. 3: її зміст охоплює практично будь-які акти чи обставини, що можуть містити елемент «поганого поводження». На відміну від Конвенції ООН проти катувань, яка встановлює такі ознаки «катування», як: 1) специфічна мета - «одержати... відомості чи визнання, покарати... за дії., залякати чи примусити...»; 2) «причину, засновану на дискримінації будь-якого характеру» [2, с. 201–202], ст. 3 Європейської конвенції таких обмежень не містить. Це дало можливість Європейському суду поширити дію ст. 3 Європейської конвенції на ситуації, де такі ознаки відсутні.

Слід розуміти, що Конвенція забороняє не будь-яке насильство чи примус. «Погане поводження» передбачає, що певне фізичне чи психічне насильство застосовується з незаконною метою чи нерозмірно з законною метою, а це іноді вимагає оцінки складної сукупності обставин. Певні фізичні чи моральні страждання можуть складати невід'ємний елемент законних дій або викликатися необхідністю. Аналогічним є підхід Суду до визначення покарання, що принижує гідність. Ст. 3, забороняючи «нелюдське» чи «таке, що принижує гідність» покарання, має на увазі відмінність між таким покаранням і покаранням взагалі. На думку Суду, для того, щоб покарання було «таким, що принижує гідність» і порушувало ст. 3, пов'язані з ним

образа чи приниження (humiliation or debasement) мають сягати особливого ступеня і відрізнятися від звичайного елемента приниження. Оцінка його, за станом речей, відносна: вона залежить від усіх обставин справи, зокрема від характеру покарання та способу й методу його виконання. Наприклад, Суд визнав таким, що принижує гідність, поведженням обшук роздязненого догола ув'язненого, хоча такий захід іноді може бути виправданим. Однак у цьому випадку таку необхідність не було доведено, і, крім того, Суд узяв до уваги, що при обшуку не тільки не було дотримано належну процедуру, а й форма його проведення була образливою.

Практично неможливо дати усталену класифікацію обставинам, які Суд бере до уваги, коли оцінює, чи досягло поведження необхідного «мінімального рівня жорстокості».

Можна відзначити певну зміну в підході Суду до оцінки тих чи інших обставин. Якщо раніше Суд надавав більше значення наслідкам, які мали поведження, що підлягають оскарженню, для фізичного здоров'я потерпілого, то тепер більшу вагу здобувають інші чинники (наприклад чисельність uszkodжень, знущальний і мерзенний характер поведження).

Така зміна в оцінці відповідає загальній тенденції до «більш жорстокого підходу до оцінки попраання фундаментальних цінностей демократичного суспільства». Хоча Суд у цьому випадку говорив про зміну межі між поняттям «катування» та «нелюдського поведження», однак можна з достатньою впевненістю говорити про таку саму тенденцію у визначені «мінімального рівня жорстокості». Тому те, що два десятки років тому могло не визнаватися «поганим поведженням», сьогодні може бути витлумачене як порушення ст. 3 Конвенції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Комментарий к Конвенции о защите прав человека и основных свобод и практике ее применения / под общ. ред. В. А. Туманова, Л. Н. Энтина. – М. : НОРМА, 2002. 336 с.

2. Конвенция против истязаний и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания // Международные документы по правам человека. – Харьков : РИФ «Арсис, ЛТД», 2000. – С. 201–216.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ СТАНУ УМИСНИХ ВБИВСТВ У ДЕРЖАВАХ ТА РЕГІОНАХ СВІТУ

3-поміж багатьох видів злочинів нами для аналізу були обрані саме умисні вбивства, враховуючи, по-перше, їхню мінімальну латентність в будь-якій країні, а, по-друге, той факт, що саме умисні вбивства найбільш точно характеризують ступінь і масштаби поширення соціальної патології в тій або іншій державі. Наявні дані Управління ООН з наркотиків і злочинності включають інформацію щодо 218 країн і територій. Середньосвітовий індекс умисних вбивств у 2012 р. склав 6,2 (тут і далі всі дані наведено із розрахунку на 100 тис. жителів).

За рівнем умисних вбивств усі держави світу умовно можна розподілити на шість таких груп. 1) держави із дуже низьким рівнем умисних вбивств, в яких цей показник не перевищує 2 на 100 тис. жителів. Це переважно розвинуті держави Європи, зокрема, Австрія, Норвегія, Іспанія, ФРН, Швеція, Нідерланди, Італія, Данія, Чехія, Кіпр, Польща; деякі розвинуті країни Азії: Японія, Республіка Корея, Сінгапур, окремі арабські держави – Бахрейн, Алжир, Кувейт, Бруней, Китай, В'єтнам, Вірменія. До цієї ж групи належать: в Африці – Туніс, Алжир, Єгипет; в Океанії – Австралія, Нова Зеландія; в Північній Америці – Канада. 2) держави із низьким рівнем умисних вбивств, в яких цей показник складає від 2 до 5 на 100 тис. жителів. До цієї групи належать: в Європі – Білорусь, Болгарія, Албанія, Чорногорія; в Азії – Азербайджан, Грузія, Ізраїль, Іран, Непал, Індія, Бангладеш, Таїланд; в Африці – Лівія, Нігер; в Латинській Америці – Чилі та Болівія; в Північній Америці – США. 3) держави із середнім рівнем умисних вбивств, в яких цей показник складає від 5 до 10 на 100 тис. жителів. До цієї групи належать: в Європі – Молдова, Естонія, Україна, Росія; в Азії – Індонезія, Філіппіни, Монголія; в Латинській Америці – Уругвай, Гаїті, Болівія, Суринам, Аргентина; в Африці – Мадагаскар, Мозамбік, Малі, Сенегал. 4) держави із високим рівнем умисних вбивств, в яких цей показник складає від 10 до 30 на 100 тис. жителів. Це переважно країни Африки (Руанда, Намібія, Ботсвана, Судан) та Латинської Америки (Нікарагуа, Парагвай, Мексика, Бразилія). До цієї ж групи входять окремі держави Азії (М'янма і Киргизстан) та Океанії (Папуа-Нова Гвінея). 5) держави із надзвичайно високим рівнем умисних вбивств, в яких цей показник перевищує 30 на 100 тис. жителів. Це переважно держави Центральної Америки та Вест-Індії – Беліз, Гватемала, Колумбія, Ямайка, Венесуела, Сент-Кітс і Невіс, Гондурас, а також окремі країни Африки – ПАР, Лесото, Кот-Д'Івуар.

Станом на 2013 р. найвищий у світі індекс умисних вбивств реєструвався в Гондурасі (79), а найнижчий – в Японії (0,35). Таким чином, різниця між цими державами складає майже 226 разів.

Характерно, що існує в основному зворотна пропорційна залежність між рівнем умисних вбивств та рівнем самогубств як ще одним ключовим індикатором соціальної патології. Для порівняння зазначимо, що середньосвітовий індекс самогубств у 2012 р. склав 11,4. В цілому за співвідношенням цим показників держави світу можна умовно поділити на чотири групи:

1) країни із високим рівнем як вбивств, так і самогубств – Гаяна (18,6/44,2) та КНДР (15,2/38,5). Близькі до цієї групи деякі африканські країни, зокрема, Зімбабве (14,3/18,1), Судан (24,2/17,2), Бурунді (21,7/23,1), Танзанія (24,5/24,9), Уганда (36,3/19,5), Замбія (38/15,7).

2) країни із високим рівнем вбивств, але низьким/середнім рівнем самогубств – Беліз (45/2,6), Гондурас (79/5,5), Ямайка (48/1,2), Венесуела (65/2,6), ПАР (32/3), Сальвадор (41/13,6), Колумбія (30/5,4).

3) країни із низьким/середнім рівнем убивств, але високим рівнем самогубств – Шрі-Ланка (3,6/28,8), Республіка Корея (0,86/28,9), Японія (0,35/18,5), Суринам (4,6/27,8), Угорщина (1,54/19,1), Непал (2,8/24,9).

4) країни із низьким рівнем як убивств, так і самогубств – Саудівська Аравія (1/0,4), Єгипет (1,2/1,7), Йорданія (2/1,1) Алжир (1,5/1,9), Азербайджан (2,1/1,7), Вірменія (1,8/1,9), Кувейт (1,4/1,8), Туніс (1,1/2,4), Греція (1,5/3,8), Кіпр (1,7/4,7).

Сума індексу умисних вбивств та суїцидів характеризує ступінь соціальної патології суспільства/держави. В пострадянських державах рівень умисних вбивств переважно вище середнього, а рівень самогубств високий: Росія (9,7/19,5), Казахстан (8,8/23,8), Україна (4,7/16,8), Литва (4,9/28,2), Білорусь (4,9/18,3), близький до цієї ж групи також Мозамбик (8,8/ 27,4). Тому ці держави «тягнуть» до першої групи, тобто до країн з найвищим індексом соціальної патології. В цілому ж максимальним цей показник є в Гондурасі (85), у Венесуелі (67), в Гаяні (63), в Уганді (56), в Сальвадорі (55), в КНДР та Замбії (в обох – 54).

З пострадянських країн найвищий індекс соціальної патології є в Литві (33; у 2000 р. – 55), в Казахстані (32,6; у 2000 р. – 54) та в Росії (29; у 2000 р. – 63); в Україні він складає 21,5 (у 2000 р. – 39). Найнижчі у світі показники соціальної патології в деяких ісламських державах – Саудівській Аравії (1,4), Азербайджані (2,7), Єгипті (2,9).

ІНСТИТУТ ПОНЯТИХ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Відповідно до Конституції України, наша держава проголошена демократичною, соціальною та правовою. У сучасному розумінні демократія представляє собою одну із форм юридичного забезпечення прав і свобод людини, яка тримається на верховенстві закону. Однією з рис правової держави є й те, що не тільки громадяни несуть відповідальність перед державою, а й держава відповідає перед громадянами за забезпечення законних прав, свобод та інтересів.

Для забезпечення сумлінного виконання всіма учасниками кримінального судочинства своїх обов'язків щодо сприяння у досягненні його завдань, перед державою ставиться головна задача – створити надійну систему гарантій, яка повинна будуватись на засадах кримінального судочинства.

Реформування кримінального судочинства з позиції подальшої гуманізації, охорони прав та свобод людини, відповідно до вимог міжнародних стандартів, а також прагнення підвищення їх ефективності зумовлює актуальність дослідження зазначених питань.

Окремі питання процесуального статусу понять розглядалися в різні часи у працях вітчизняних і зарубіжних вчених Ю. І. Азарова, Ю. П. Аленіна, І. М. Бацька, А. Р. Белкіна, О. Л. Булейко, В. І. Галаган, А. А. Котової, Ю. М. Фролова, О. В. Хітрова та ін.

Незважаючи на великий внесок зазначених науковців в розвиток науки кримінального процесу та практику його застосування, слід зауважити, що їх дослідження охоплювали лише певні аспекти інституту понять переважно за практикою застосування КПК України 1960 року. Отже, низка ключових питань стосовно інституту понять залишаються нез'ясованими та актуальними й сьогодні.

На наш погляд, починаючи дослідження терміну «понятий», необхідно звернутися до етимологічного його значення, дослідити історію та сучасний стан розвитку.

Словники дають наступні визначення: 1) понятий – особа, яку залучають органи влади як свідка при обшукові, описові майна тощо; 2) понятий – особа, запрошена для участі в огляді, обшуку, виїмці, впізнанні й інших слідчих діях, передбачених кримінально-процесуальним законом.

З наведених прикладів видно, що в будь-якому випадку понятий – це запрошена особа, яка не повинна мати власних інтересів, бути неупередженою та об'єктивною.

Розвиток інституту понятих у кримінальному судочинстві має свою довгу та цікаву історію. Згадування про участь у провадженні процесуальних дій окремих осіб, які не мають власного інтересу можна знайти у багатьох стародавніх правових джерелах.

У Соборному Уложенні 1649 року вперше згадується про понятих в главі XXI статті 87: «... а пристава взяти с собою понятых, сторонних людей, добрых, кому мочно верити...».

У Зводі законів Російської імперії також є згадка про понятих: «Понятые должны быть при обыскъ для засвидѣтельствования; безъ нихъ запрещается производить выемку.»

Згідно статуту кримінального судочинства 1864 р. поняті брали участь при складанні протоколу про порушення, провадженні судовими слідчими обшуку, виїмки, огляду, арешту, розтині трупів та інших діях з боку судового слідчого. Кількість понятих визначалась не менше двох. Стаття 109 Статуту вказує «Понятими запрошуються здебільшого господарів домівок, лавок, промислових і торговельних закладів або їх управляючі та повірені, а також волосні і селянські посадові особи та церковні старости».

Таким чином, законодавець орієнтував на пошук понятих з числа найбільш порядних та достойних членів суспільства, таких, що користувалися громадською довірою та сприяли у провадженні слідчих дій за їх участю своїми знаннями про певних осіб та місцеві умови, що сприяло зміцненню зв'язків між населенням і правосуддям.

При регулюванні кримінальних процесуальних відносин, понятюму, як учаснику кримінального провадження законодавець відводить, дуже вирішальну роль. Завдання інституту понятих полягає в наступному: по-перше, він є важливим гарантом правильності фіксації змісту, ходу та результатів слідчих (розшукових) дій. По-друге, участь понятих призвана гарантувати дотримання процесуального порядку проведення слідчої (розшукової) дії, в тому числі – дотримання прав людини і громадянина. По-третє, участь понятих може слугувати засобом уточнення фіксації слідчої дії, якщо при цьому були допущені будь-які пробіли та неточності. По-четверте, інститут понятих має важливе попереджувальне значення, що дисциплінує слідчого. Окрім цього, важність участі понятого у проведенні слідчих (розшукових) дій полягає в тому, що він є допоміжним суб'єктом у збиранні доказів.

ПРОБЛЕМА ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ БЮДЖЕТУ

Бюджет як економічна категорія має такі ознаки.

1. Історичність. Бюджет як категорія склався історично, мав свої специфічні риси зародження в різних країнах, вони проявляються і в сучасних умовах.

2. Плановість. Основою функціонування бюджету є його плановий характер.

3. Юридичний характер. Бюджет має силу нормативного акта.

4. Термін дії. Бюджет складається та функціонує протягом певного терміну.

Крім того, бюджет має такі особливості.

1. Бюджет є особливою економічною формою перерозподільних відносин, що пов'язані з відокремленням у розпорядження держави частини національного доходу та її використанням для задоволення потреб усього суспільства й окремих його державно-територіальних формувань.

2. За допомогою бюджету відбувається перерозподіл національного доходу між галузями економіки, територіями країни, сферами суспільної діяльності.

3. Пропорції бюджетного перерозподілу вартості визначаються потребами розширеного відтворення в цілому і завданнями, що стоять перед суспільством на кожному історичному етапі його розвитку.

4. Галузь бюджетного розподілу посідає центральне місце у складі державних фінансів, що обумовлено провідною роллю бюджету порівняно з іншими ланками.

Сутність бюджету, його економічну природу відображають певні економічні відносини. Учасниками цих відносин є держава, суб'єкти господарювання усіх форм власності та населення:

– держава має потребу у фінансових ресурсах для виконання своїх функцій;

– суб'єкти господарювання всіх форм власності та напрямів діяльності як постачають грошові ресурси державі, так і можуть їх отримувати від неї залежно від місця і ролі в системі економічних відносин;

– населення, яке може бути як платником податків (переважно особи працездатного віку), так і отримувачем грошових коштів (допомога дітям, матерям, інвалідам, пенсіонерам, тощо).

Сутність бюджету реалізується через його функції. Основних, чітко структурованих функцій є дві – розподільна та контрольна. В економічній

літературі називаються також і додаткові функції – економічної безпеки держави, забезпечення існування держави, тощо.

Через розподільну функцію держава зосереджує у своїх руках усі джерела бюджетних надходжень, щоб потім використати їх з найбільшою ефективністю. Жодна з інших ланок фінансів не здійснює такого багатопрофільного перерозподілу як по вертикалі, так і по горизонталі економіки. Це перерозподіл між міністерствами, відомствами, напрямками між блоками галузей, територіальний розподіл.

Сфера дії розподільної функції досить значна. Це пояснюється тим, що в бюджетних відносинах беруть участь практично всі члени суспільства. Основою бюджетного розподілу є чистий дохід, який утворюється в суспільстві.

Сутність контрольної функції полягає в тому, що суспільство в особі специфічних державних або недержавних структур контролює і вирівнює бюджетний розподіл. Виконання контрольної функції сприяє оптимальному рухові бюджетних ресурсів як в частині їх збирання, так і розподілення.

Функціонування бюджету здійснюється у взаємодії двох його особливих форм – доходів і видатків, кожна з яких має специфічне суспільне призначення.

За рахунок доходів формується фінансова база діяльності держави, а за рахунок видатків забезпечуються економічні та соціальні потреби усіх членів суспільства.

Таким чином, бюджет як економічна категорія має такі ознаки: історичність, плановість, юридичний характер і термін дії. Сутність бюджету, його економічну природу відображають певні економічні відносини. Учасниками цих відносин є держава, суб'єкти господарювання усіх форм власності та населення. Сутність бюджету реалізується через його функції. Основних, чітко структурованих функцій є дві – розподільна та контрольна. В економічній літературі називаються також і додаткові функції – економічної безпеки держави, забезпечення існування держави тощо. Функціонування бюджету здійснюється у взаємодії двох його особливих форм – доходів і видатків, кожна з яких має специфічне суспільне призначення.

ГЕНЕЗИС КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ САНКЦІЙ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ У ЛИТОВСЬКИХ СТАТУТАХ

Аналіз питань історії кримінального права нашої держави, зокрема побудови його кримінально-правових санкцій, має не тільки теоретичне, але й важливе практичне значення. Вивчення минулого може і повинне служити засобом для того, щоб зрозуміти сьогодення і передбачати майбутнє, і на основі цього осмислити розвиток науки як цілеспрямований історичний процес.

На початку XVI ст. законодавча діяльність у Великому князівстві Литовському поживалось. Результатом цього була поява I Литовського Статуту. Основними джерелами Литовських Статутів були Руська Правда (особливо I Статуту 1529 р., який набув чинності 1 січня 1530 р.), законодавчі акти Польського королівства (Статути Ласький, Гербурта, Віслицький тощо), а також німецьке законодавство (Саксонське Зерцало, Магдебурзьке право, Кароліна та інші). Свій вплив польське та німецьке законодавства при укладенні редакцій Литовських Статутів справляли неоднаковою мірою. Так, якщо в першій редакції (1529 р.) він не був досить відчутним, то надалі (1566, 1588 роки) кількість запозичених норм та видів покарань у санкціях значно збільшилася. При цьому німецьке кримінальне право прийшло разом із посиленням польського впливу, який був обумовлений об'єднанням Польщі та Великого князівства Литовського в Річ Посполиту (Люблінська унія 1569 р.). Однак ще тривалий час в українських землях суди використовували і звичаєве право, і судовий прецедент.

Під впливом іноземної правової думки з виданням кожної нової редакції Литовських Статутів змінюється й мета покарання. На перший план у XV – XVI ст. висувається публічна відплата злочинцеві та його залякування, з'являється мета виправлення, а поповнення державної скарбниці й задоволення потерпілого поступово втрачають свою значимість. Для досягнення основної мети – залякування – змінюються по висхідній також види покарань. Оскільки цієї мети неможливо було досягти завдяки грошовим стягненням (штрафу), які домінували в Руській Правді та певною мірою збереглися в I редакції Литовського Статуту, то збільшується кількість фізичних покарань. Поступово чільне місце серед них займає смертна кара. Вона вже існувала як вид покарання в Судебнику Казимира, а до Литовських Статутів були реципіювані такі види смертної кари, як повішення, спалення, четвертування, посадження на кіл, смерть під час тортур, утоплення. Кількість санкцій з цим видом покарання значно збільшується.

У Литовських Статутах застосовувалися санкції з тілесними покараннями, з'явилися калічицькі види тілесних покарань: биття киями, дубцями біля ганебного стовпа, відрізання рук, ніг, язика, інших частин тіла. Наприкінці XV–XVI ст. відбувається становлення покарання у виді позбавлення волі, яке

застосовувалось на термін від 6 тижнів до 1 року. Санкції Литовських Статутів зазвичай містили вид покарання, а не його розмір.

З німецького кримінального права також було запозичене покарання, яке називалося виволанням і застосовувалося тільки до представників привілейованих верств населення. Особу позбавляли майна та змушували виїздити за кордон. Поступово наведені види покарань витісняють традиційний у Київській Русі кримінальний штраф: уже у II та III редакціях Литовського Статуту він не відіграє провідної ролі. Грошові штрафи на користь держави могли стягувати король (штраф називався «виною») або уряд («зарука»).

Також застосовувалася конфіскація майна як самостійно, так і додатковим видом покарання. Але її слід відрізнити від давньоукраїнського «потокі і пограбування», оскільки не було обов'язкового вигнання за межі держави. Литовський Статут передбачав покарання у виді кримінального штрафу («нав'язки»), а також сплату потерпілому приватної винагороди, що залежала від виду злочину («гвалт»). Таке грошове стягнення на користь потерпілого сплачувалося за посягання на його майнові права (пограбування, знищення майна, незаконне користування чужим майном). Якщо злочин вчинявся відкрито, то винний повинен був сплатити «гвалт» 12 карбованців.

З давньоукраїнського права до литовсько-руського перейшли норми про відповідальність за пошкодження меж, крадіжку бобра, бджіл. Як і в Руській Правді, крадіжка з кліті каралася більш суворо, ніж з відкритих територій, а всі учасники злочину відповідали однаково. За Литовськими Статутами на розмір покарання впливала повторність крадіжки.

Проаналізувавши санкції за злочини проти власності в Польсько-Литовській державі, можемо стверджувати, що поступово відбувається відхід від гуманістичних принципів Руської Правди. Це пов'язано з трансформацією мети покарання (залякування). Для досягнення цієї мети в санкціях з'являються смертна кара й тілесні покарання, а штраф перестає відігравати провідну роль.

УДК 343

Маричев А. О.¹, Градецький А. В.²

¹студ. гр. ГП-110 ЗНТУ

²канд. юрид. наук, доц. ЗНТУ

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ СУБКУЛЬТУРИ В ІНОЗЕМНИХ КРАЇНАХ

Існуюча в Україні кримінальна субкультура в деякому сенсі унікальна. Заснована на «тюремному законі», вона не має аналогів за кордоном. У свою чергу, кримінальна середовище інших країн також має свої особливості.

У вітчизняних умовах пріоритет кримінальної субкультури визначався тим, що протягом багатьох століть тільки злочинні співтовариства виступали колективними суб'єктами, що протистоять системам тотального контролю над особистістю і обмеженню У зарубіжних країнах, як і в Україні, злочинний світ має свої особливості і риси, складається з необхідних для підтримки свого існування елементів і виконує певні функції.

Відмінною рисою зарубіжних злочинних груп є ретельний підбір власних назв. Наприклад, у Великобританії банди часто отримують назви від імені лідера спільноти. Деякі ж назви походять від місця діяльності групи, наприклад, лондонська банда Дуврський вулиці. Однак, є багато винятків – Бірмінгемського хлопці діяли в Лондоні, а не в Бірмінгемі, а назва угруповання «Сорок розбійників» взято з казок «Тисячі і однієї ночі». Для їх представників це має особливе значення, зміцнювальний зв'язок між учасниками.

Для злочинців в Америці вираз «La Cosa Nostra» по-італійськи буквально означає «Наша справа». Спочатку це було альтернативна назва для злочинної організації, тепер вона, зазвичай, використовується правоохоронними органами для позначення мафії в США. Організовані злочинні групи називають себе по-різному: в Чикаго це «Братство», у Буффало – «Рука», в Новій Англії – «Контора».

Особливої уваги заслуговують звичаї і традиції японської мафії, які вельми архаїчні. Наприклад, прийняте татуювання всього тіла – звичай, який сходить до кінця XVII-XVIII ст., коли така мода існувала серед майстрів меча, пожежних і у тих, хто жив у «плаваючому світі» – районах, де можна отримати будь-який вид задоволення. Протягом більш, ніж сторіччя татуювання було і фірмовим знаком, і випробуванням витривалості, і ознакою приналежності до клану.

Для іноземних злочинців, як і для українських, велике значення мають елементи кримінальної субкультури: «мова» одягу, ієрархія в злочинному співтоваристві, правила і норми поведінки в ньому, санкції за їх порушення.

Особливості кримінального середовища зарубіжних країн, таких, як Італія, Японія, Китай, США, Великобританія і Албанія, полягають у суворому дотриманні принципу сімейності, наявності кровних уз між його членами.

Сукупність символів кримінальної субкультури, які відображають традиції, звичаї, правила поведінки, що склалися історично в злочинному співтоваристві тієї чи іншої держави, утворюють кримінальну символіку, яка орієнтована не тільки на злочинців, але і на майбутніх членів злочинного співтовариства.

Необґрунтованою жорстокістю відрізняються звичаї і традиції злочинного світу Америки кінця XIX ст. Молодіжні угруповання вели запеклі війни за територію зі своїми конкурентами. Їх члени були

грабіжниками, сутенерами, злодіями, грабіжниками, найманими вбивцями. Деякі з найбільш сумно відомих банд друкували преїскуранти своїх послуг.

Таким чином, виявлені особливості елементів кримінальної субкультури зарубіжних держав свідчать про те, що в кожній іноземній державі складається своя унікальна система правил, звичаїв і традицій злочинного світу. Кримінальний світ зарубіжних держав ґрунтується здебільшого на принципі сімейності, наявності кровних уз між членами злочинної групи. Злочинний світ зарубіжжя – це в більшості своїй світ організованої злочинності, так званої «мафії», чого не можна сказати про кримінальну субкультуру України.

УДК 343.222.4:343.222.5

Фарзаєв В. А. студ. гр. ГП-110 ЗНТУ

РОЗМЕЖУВАННЯ КАЗУСУ ТА ЗЛОЧИННОЇ НЕДБАЛОСТІ

Необережність є злочинною недбалістю, якщо особа не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, хоча повинна була і могла їх передбачити (ч. 3 ст. 25 КК).

Непередбачення особою наслідків свідчить про зневажливе ставлення до суспільних інтересів, недостатню передбачливість у здійсненні службових обов'язків, виконанні спеціальних правил, які регулюють ту чи іншу діяльність. Вольовий момент злочинної недбалості означає обов'язок особи передбачити можливість настання суспільно небезпечних наслідків за додержання обов'язкових для цієї особи запобіжних заходів (об'єктивний критерій); при цьому особа, маючи реальну можливість передбачити суспільно небезпечні наслідки своєї поведінки, не мобілізує свої психічні здібності для того, щоб здійснити вольові дії, необхідні для запобігання таких наслідків.

Від злочинної недбалості треба відрізнити «випадок» («казус»). Особливе розповсюдження має «випадок» у справах із заподіяння шкоди життю та здоров'ю людини, виробничого травматизму, порушення правил безпеки руху та експлуатації транспорту. «Випадок» – це такий психічний стан особи, коли вона не передбачає настання суспільно небезпечних наслідків, не повинна була або (і) не могла їх передбачити. Випадок виключає вину в поведінці особи.

Іноді на практиці виникають ситуації, коли розмежувати випадок від злочинної недбалості стає досить складно, адже за своєю суттю ці поняття досить схожі і відрізняються лише суб'єктивною стороною. Це приводить до помилок в кваліфікації кримінальної справи. Тому досить важливо виробити єдину практику стосовно вирішення даних категорій справ і здійснити чітке розмежування даних понять.

У визначенні злочинної недбалості в поведінці особи важливе місце посідає встановлення обов'язку і можливості особи передбачити суспільно небезпечні наслідки. Обов'язок чи повинність передбачити наслідки («повинна була») в теорії кримінального права називають об'єктивним критерієм злочинної недбалості; можливість передбачення («могла») – суб'єктивним критерієм. Для констатації злочинної недбалості необхідно сполучення об'єктивного і суб'єктивного критеріїв.

Обов'язок бути уважним і обачливим під час здійснення певних дій, передбачити настання їх небезпечних наслідків може виходити із вимог законів, спеціальних правил (інструкцій, положень), які регулюють ту чи іншу службову або професійну діяльність, а також із загально визначених норм людського спілкування. Вирішальне значення має встановлення фактичної можливості особи передбачити вказані в законі наслідки. Ця можливість пов'язується: по-перше, з індивідуальними якостями особи (вік, освіта, ступінь підготовленості й кваліфікації, знання загальних і спеціальних правил обережності, наявність життєвого та професійного досвіду, стан здоров'я і т. ін.); по-друге, з тією конкретною ситуацією, в якій діяла дана особа.

На відміну від необережності, «випадок» характеризується відсутністю об'єктивного чи суб'єктивного критеріїв, які визначають необережність як вид вини, або одночасною відсутністю цих критеріїв.

Так, поняттям «випадок» охоплюється ситуація, коли, незважаючи на наявність у особи обов'язку передбачити суспільно небезпечні наслідки (об'єктивного критерію), вона, внаслідок конкретних обставин, не має реальної можливості їх передбачити (відсутній суб'єктивний критерій). Випадкове спричинення суспільно небезпечних наслідків може бути обумовлено також відсутністю тільки об'єктивного критерію необережності – обов'язку передбачити суспільно небезпечні наслідки. Наприклад, завідувачу магазином Н. було віддано під суд за службову недбалість, яка полягала в тому, що вона не перевірила якість ремонту печі, внаслідок чого виникла пожежа. Судова колегія з кримінальних справ Верховного Суду України закрила справу відносно Н. за відсутністю складу злочину, вказавши, що Н. не зобов'язана була передбачити можливість неякісного ремонту печі, оскільки вирішення цього питання не входило до її службових обов'язків.

Отже, «випадок» виключає кримінальну відповідальність за відсутністю ознак складу злочину. «Випадок» виключає вину у поведінці особи. На відміну від злочинної недбалості «випадок» характеризується відсутністю суб'єктивного критерію, який у сполученні з об'єктивним визначає недбалість як вид вини. Як бачимо, поняттям «випадок» охоплюються ситуації, коли, незважаючи на наявність у особи обов'язку передбачити суспільне небезпечні наслідки (об'єктивного критерію), вона, внаслідок

конкретних обставин, не має реальної можливості їх передбачити (відсутній суб'єктивний критерій).

Досить суттєвою прогалиною в вітчизняному законодавстві є відсутність нормативного врегулювання питання розмежування цих двох понять. І хоча в теорії кримінального права таке розмежування існує, без належного закріплення його в нормативно-правових актах робить неможливим остаточне врегулювання даного питання.

УДК 343.611.1: 343.971

Стоянова А. О. студ. гр. ГП-110 ЗНТУ

КРИМІНОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ МОТИВІВ ВЧИНЕННЯ СЕРІЙНИХ ВБИВСТВ

Мотив у серійному вбивстві – це внутрішня рушійна сила, що пов'язана з потребами вбивці та спонукає його до вчинення вбивства. Вченими давно доведено, що в основі дій серійного вбивці міститься комплекс мотивів. Це означає не єдність мотивів в поведінці різних типів серійних вбивць, а подібність мотивів в діях однієї особи при здійсненні нею ряду вбивств, що надає можливість визначити зв'язок у здійсненні серії вбивств одним злочинцем.

Існують чотири основні види мотивів серійних вбивств, зокрема це:

- 1) маніпуляція, тобто психічний вплив серійного вбивці на свою жертву, що спонукає її до вчинення певних дій;
- 2) домінування, що полягає у психічному пригніченні жертви та підкоренню серійному вбивці;
- 3) контролювання, а саме спостереження за поведінкою жертви з метою досягнення очікуваних серійним вбивцею результатів;
- 4) сексуальна агресія (пристрасть) – це вчинення серійним вбивцею насильницьких дій над своєю жертвою задля задоволення власних пригнічених сексуальних потреб.

Спільним для всіх чотирьох видів мотивів є психічний вплив на жертву. Потреби формують мотиви, які спрямовують вчинки та стимулюють поведінку особи. Іноді злочинці самі не усвідомлюють мотиву, який штовхнув їх на вчинення злочину і тому не можуть докладно пояснити, чому вони це зробили. Досліджуючи таке нерозуміння та антисоціальну поведінку, кримінологи виділяють наступні мотиви серійних вбивств.

1. Мотив самоствердження полягає в прагненні утвердити себе на соціальному, соціально-психологічному та індивідуальному рівнях.

Утвердження на соціальному рівні означає прагнення до зайняття більш вищого соціального статусу та визнання у певній сфері діяльності. Це пов'язано з авторитетом, кар'єрою, матеріальним забезпеченням.

Утвердження на соціально-психологічному рівні полягає в прагненні до визнання у соціальній групі, в якій знаходиться злочинець (сім'я, колеги по роботі), або ж в прагненні потрапити та бути визнаним в соціальній групі, з якою він не контактує.

Утвердження на індивідуальному рівні характеризується потребою у підвищенні самооцінки та вчиненні діянь, що, на думку злочинця, вказують на його сильну сторону та допомагають подолати слабкості.

З названих трьох рівнів саме останній займає визначне місце, так як, самостверджуючись, особа відчуває себе більш значущою та психологічно комфортніше.

Як стверджувалось раніше, в діях серійного вбивці вбачається декілька мотивів. Наприклад, самоствердження частіше за все супроводжується сексуальною агресією та домінуванням, адже вчинення серійного вбивства з таких мотивів не тільки задовольняє фізичні потреби серійного вбивці, а й психологічні, тобто, висловлюючи неповагу до жертви, він показує свою владу над нею. Саме з цієї причини особа продовжує здійснювати несподівані та ярі напади, іноді по кілька десятків разів.

До сказаного слід додати, що провідним мотивом ряду серійних вбивств, у тому числі і сексуальних, є некрофілія – непереможний потяг до смерті, знищення всього живого, найбільш яскравим представником якого був Андрій Чикатило.

2. Мотив заміщення має місце, коли початкова мета серійного вбивці з певних причин не може бути досягнута, в цьому випадку він заміщує первинну мету іншою, яка є більш доступною і в такий спосіб знімає внутрішню нервову напругу, яка призводила до фрустрації. Як приклад, вчинення насильницьких дій проти знайомих чи сторонніх осіб, беззахисних людей, а інколи – заподіяння ушкоджень собі.

3. Мотив самовиправдання найчастіше зустрічається в поведінці серійних вбивць, так як ці особи заперечують свою провину. Каяття за скоєне спостерігається досить рідко, але і в цьому разі зізнання зводить вину до мінімуму.

Виникає питання: за рахунок яких психологічних механізмів відбувається зняття з себе відповідальності за скоєне? Тут діють механізми психологічного самозахисту, що знижують, нейтралізують або зовсім знімають бар'єри морально-правового контролю при порушенні кримінально-правових заборон. Саме на цій основі відбувається самовиправдання і внутрішнє вивільнення від відповідальності за скоєне і скоєний злочин.

Підсумовуючи вищесказане, можна сказати, що серійних вбивств без мотивів не існує. У всього є свої причини, але інколи вони не очевидні. Серійного вбивцю штовхають на злочин темні психологічні інстинкти, і ці бажання та почуття не менш реальні та нав'язливі аніж так звані «об'єктивні» мотиви (помста, заздрість).

ПРОБЛЕМА ЗАХИСТУ ІНТЕРЕСІВ ВІДПОВІДАЧА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Згідно із принципами диспозитивності та змагальності цивільного судочинства особи, які беруть участь у справі, розпоряджаються своїми правами щодо предмета спору на власний розсуд. Тобто, чинним цивільним процесуальним законодавством встановлено те, що позивач та відповідач мають право здійснювати дії, передбачені законодавством для забезпечення і захисту своїм правам та інтересам під час провадження у цивільній справі. Хотілося б зупинитися на правах відповідача. Так як, тільки аналізуючи їх, можна стверджувати, що вище згадані принципи дійсно реалізуються.

Відповідно до Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), відповідач має право не визнавати позов, заперечувати позов (ст. 128 ЦПК України) та подавати зустрічний позов (ст. 123 ЦПК України).

Але найбільше, з перерахованих способів захисту інтересів відповідача, є потреба звернути увагу на зустрічний позов, який визнається активним захистом проти позову і є найбільш дієвим засобом захисту відповідача проти позову, тому що спрямований на повний чи частковий підрив підстави первісного позову. Задоволення зустрічного позову повністю або частково виключає задоволення первісного позову. Так, наприклад, задоволення позову відповідача про заперечення батьківства виключає задоволення позову про стягнення аліментів на дитину, тощо.

Дослідженням природи зустрічного позову займалися такі вчені, як М. Т. Арапов, М. А. Гурвич, К. С. Юдельсон та інші. Вони намагалися зрозуміти, чи дійсно зустрічний позов є спеціальним правом відповідача чи це самостійне повноваження відповідача, яке не може напряму стосуватися вимог позивача.

Більшість із цих науковців, вважають, що зустрічний позов є повноцінним засобом захисту інтересів відповідача. Більше того, М. Й. Штефан та П. П. Заворотько добре зауважили, що «природа зустрічного позову така, що в ньому немає додатково до існуючих ще й самостійних позивача і відповідача». І із цим слід погодитися. Тому, що зустрічний позов не вважається якимось окремим процесуальним елементом, а є лише одним з прав відповідача, на рівні із правом позивача змінювати розмір позовних вимог (ч. 2 ст. 31 ЦПК України), тощо.

Разом з тим, відповідач обмежений у часі при поданні зустрічного позову. Адже у ч. 1 ст. 123 ЦПК України чітко визначено, що зустрічний позов може бути пред'явлений лише до початку розгляду справи по суті. Тобто, відповідачу треба у короткий термін повністю розібратися у справі,

вивчивши всі матеріали, щоб зрозуміти чи є сенс подавати зустрічний позов. Попри те, що позивач, протягом усього розгляду справи має право змінювати розмір позовних вимог (ч. 2 ст. 31 ЦПК України).

З вище сказаного, стає зрозуміло, що відповідач все ж таки є більш обмеженим у правах, порівняно з позивачем. І це, безумовно є порушенням, так як це напряду утискає права відповідача бути нарівні з позивачем, і не дає змоги в повній мірі реалізуватися принципу змагальності сторін у цивільному процесі.

Говорячи про цю проблему, слід згадати, що до введення в дію нового ЦПК України, ст. 140 ЦПК України 1963 р. допускала пред'явлення зустрічного позову фактично до ухвалення судового рішення. З незрозумілих причин законодавець істотно обмежив можливість відповідача по захисту його права тим, що передбачив його право пред'явити зустрічний позов лише до або під час попереднього судового засідання.

Знову ж таки, якщо брати до уваги, що позивач може змінити розмір позовних вимог, то це може стати причиною, що відповідач все ж таки захоче подати зустрічний позов, а в нього вже такої можливості не буде. І це дійсно є вагомим обмеженням, яке позбавляє відповідача низки переваг, які забезпечують найбільш зручний та своєчасний захист його прав та інтересів.

Тому, виходячи із усього вище сказаного та пам'ятаючи, що цивільний процес – це передусім рівність, змагальність сторін, яка повинна забезпечуватися на всіх етапах цивільного судочинства, є необхідність все ж таки внести зміни до ЦПК України, до ч. 2 ст. 31 та ч. 1 ст. 123, які дозволять відповідачу пред'являти зустрічний позов протягом усього розгляду справи.

УДК 347.963

Титаренко Є. О. студ. гр. ГП-112 ЗНТУ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УЧАСТІ ПРОКУРОРА В СУЧАСНОМУ ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Дослідження проблем участі прокурора у цивільному процесі судочинства зумовлена, насамперед дискусією про майбутнє прокуратури, роль прокурора в суді, зокрема в цивільних юрисдикціях, про форми та методи реалізації прокурором своїх повноважень.

На сучасному етапі прокуратура України становить єдину систему, на яку покладаються інтереси громадян або держави в суді у випадках, визначених законом.

Стаття 45 ЦПК України передбачає, що у випадках, встановлених законом, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокурор, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та

юридичні особи можуть звертатися до суду із заявами про захист прав, свобод інтересів інших осіб, або державних чи суспільних інтересів та брати участь у цих справах.

Отже, підставою участі прокурора у цивільному процесі є здійснення захисної функції.

З питанням про підстави участі прокурора пов'язані і проблеми визначення процесуального положення прокурора у цивільному судочинстві. Особливу актуальність це питання має в контексті нового ЦПК України, основною компетенцією якого є побудова процесу на засадах диспозитивності та змагальності.

Якщо спробувати визначити і охарактеризувати процесуальні особливості правового положення прокурора у цивільному процесі на сучасному етапі судової реформи і осмислити шляхи подальшого розвитку цього інституту в цивільному процесуальному праві, то треба зазначити, що на процесуальне положення прокурора значний вплив чинить організаційний принцип судочинства – здійснення правосуддя тільки судом. Це виключає можливість наділення прокурора владними повноваженнями у цивільному процесі. Він не може давати суду будь-яких вказівок, приписувати йому ту чи іншу поведінку. Всі його вимоги оформляються у процесуальній формі клопотань, заяв.

На сьогоднішній день турбує питання, яке ж все ж таки процесуальне положення займає прокурор у цивільному судочинстві? Чи слід його віднести до одного з учасників процесу і розглядати як сторону, третю особу або представника сторони чи третьої особи, чи прокурор посідає у процесі цілком самостійне положення як особливий учасник процесу – представник держави?

Відповідь на це питання має не тільки суто теоретичне, але і практичне значення. Бо залежно від його рішення повинно бути визначено зміст процесуальних прав і обов'язків прокурора, характер його взаємовідносин з іншими учасниками процесу.

В історії науки цивільного процесуального права цьому питанню було присвячено немало досліджень. Зокрема було висловлено думки про те, що:

- прокурор є у процесі стороною;
- процесуальним позивачем;
- представником сторони;
- виступає представником прокуратури;
- виступає представником держави.

В цілому погоджуючись з такими висновками, все ж таки, необхідно зробити деякі уточнення. Одне з них полягає у тому, що судова реформа, яка проводиться в Україні, принаймі в плані теоретичних розробок, йде по шляху усічення прав прокурора у цивільному процесі, позбавлення прокурора

«процесуальних привілеїв». Тобто, такий підхід є вторгненням у сферу діяльності прокуратури, який неминуче призведе до зниження, а в кінцевому підсумку і до позбавлення прокуратури можливостей виконати покладені на неї законом правозахисні функції.

Підводячи підсумки у дослідженні участі прокурора у цивільному судочинстві, необхідно зазначити таке. Нинішній етап є багато у чому визначальним для органів прокуратури – намічається реформування як структури, так і завдань прокуратури по взаємодії з усіма органами держави і суб'єктами права. Але у правовій державі кордони здійснення прокуратурою своїх функцій надзвичайно широкі. Вони поширюються на всі сфері відносин, які регулюються правом. Цивільне судочинство – не виняток. Участь прокурора у цивільному процесі – це права гарантія непорушності встановлених Конституцією прав та свобод громадян, встановлення істини у справі, винесення законного і обґрунтованого рішення.

УДК 347.122

Божкова О. Ф. студ. гр. ГПЗ-129

НЕДОЛІКИ ЗАКОНОДАВЧОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ І ОХОРОНЮВАНИХ ЗАКОНОМ ІНТЕРЕСІВ ФІЗИЧНИХ І ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

На сьогодні в Україні склалася система законодавчих актів, що створюють правову основу для здійснення і захисту суб'єктивних цивільних прав громадян. Тим не менше, наразі існують певні недоліки, прогалини та протиріччя в сфері захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів громадян і юридичних осіб. Слід вказати на такі основні моменти, які впливають з аналізу норм цивільного законодавства щодо цивільно-правового захисту прав і охоронюваних законом інтересів громадян і юридичних осіб.

По-перше, при визначенні елементів суб'єктивного права, таких, як право на власні дії та право на чужі дії, доцільно включати і третій елемент – право на захист, в зміст якого входить не тільки можливість звернення до компетентних органів з вимогою захисту порушеного права, але й можливість особи, право якої порушено, самостійно, без звернення до компетентних органів реалізувати своє право на захист. Разом з тим, особливістю права на захист є те, що самостійне суб'єктивне право, яке одночасно є складовим елементом будь-якого суб'єктивного права, реалізується лише у випадку порушення останнього. При визначенні юридичної природи захисту слід чітко розуміти його особливості, серед яких: а) правозастосовна діяльність, що здійснюється компетентним органом чи уповноваженою особою, здійснюється самостійно; б) механізм реалізації такої

діяльності гарантується державою; в) метою такої діяльності є відновлення порушеного, оспорюваного чи невизнаного права або інтересу; г) підставою застосування захисту цивільних прав та інтересів є їх порушення, невизнання чи оспорювання; д) обов'язковою є наявність суб'єкта – особи, суб'єктивне цивільне право або інтерес якої порушено, не визнано чи оспорюється; ж) диспозитивний характер захисту цивільних прав та інтересів.

По-друге, у цивільно-правовій доктрині відсутня загальна правова позиція щодо захисту охоронюваних законом інтересів, вона досі залишається остаточно невизначеною і має дискусійний характер. Для цього існує багато причин, і однією з найсуттєвіших є незрозуміле оперування законодавцем терміном «охоронюваний законом інтерес», що дає можливість досить широкого тлумачення цієї категорії. А, оскільки, охоронюваний законом інтерес є однією з ключових категорій цивільного права, вбачається за необхідне подальше удосконалення нормативного захисту охоронюваних законом приватних інтересів.

Слід вказати, що підставою для розмежування законного інтересу та суб'єктивного права є кореспондуючий юридичний обов'язок. Законний інтерес, на відміну від суб'єктивного права, є простою правовою можливістю, що має характер прагнення користуватися конкретним соціальним благом, у якій відсутня вказівка діяти в установленому законом порядку і вимагати відповідної поведінки від інших осіб, тобто можливість, не забезпечена конкретним юридичним обов'язком.

Пріоритетом нового формування прав людини є захист приватного життя, приватної власності, забезпечення людині особистої, соціальної, економічної безпеки. Актуальною у цьому контексті є компенсація моральної шкоди. Однак, застосуванню цього засобу захисту перешкоджає неузгодженість норм, які регулюють дані правовідносини, що, в свою чергу, створює колізії чинного законодавства. Так, в деяких нормативних актах значно звужені межі застосування моральної шкоди, що не узгоджується з вимогами ЦК України, якими передбачено право вимагати відшкодування моральної (немайнової) шкоди у разі порушення її права неправомірними діями в будь-яких правовідносинах.

Існують як колізії, так і недоліки у нормативному врегулюванні цих питань. Так, зокрема, колізії стосуються нормативного вирішення питання щодо органів, які мають право вирішувати питання про відшкодування моральної шкоди, адже, всупереч нормам ЦК України, деякі нормативно-правові акти передбачають й інші органи, не визначені безпосередньо кодексом. Недоліки, які ускладнюють оптимальне виконання визначених суб'єктивних прав і свобод громадян, пов'язані із різними питаннями, але в умовах низького рівня договірної дисципліни особливо виявляються у недостатньому нормативному врегулюванні способів забезпечення

виконання зобов'язань. Проаналізувавши правові принципи ЦК України, що забезпечують виконання зобов'язань, можна відзначити часткову їх непослідовність і певну неузгодженість. Наприклад, правове визначення статусу неустойки різними нормами.

Потребує також дослідження проблема оптимального визначення співвідношення збитків і неустойки у сучасних умовах розвитку ринкових відносин, адже за деякими договірними зобов'язаннями не завжди можна визначити збитки, тому застосовують неустойку як засіб часткового відшкодування збитків, котрі важко підрахувати. Всі ці недоліки та колізії потребують усунення.

УДК 347

Титаренко . О.¹, Градецький А. В.²

¹студ. гр. ГП-112 ЗНТУ

²канд. юрид. наук, доц. ЗНТУ

РОЛЬ СІМ'Ї В ПРОЦЕСІ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ НЕПОВНОЛІТНІХ

Одна з важливих соціальних функцій для звільненого – відновлення його сімейних стосунків. Важливість цих зв'язків обумовлена такими функціями родини, як-то: матеріальна (організація побуту, харчування і господарська діяльність), духовна (відтворення духовних сил, виховання дітей та ін.), біологічна (фізичне відтворення населення). Члени родини здійснюють їх відповідно до встановлених сімейних ролей, що служать своєрідними моделями поведінки функціонально зв'язаних людей – подружжя, батьків і дітей.

Моделі сімейної поведінки визначають форму і зміст взаємодії суб'єктів у сімейних відносинах, забезпечуючи нормальний розвиток родини. При цьому рольову поведінку конкретного суб'єкта визначає сукупність вимог соціальної ролі та його індивідуальних особливостей.

Після звільнення система взаємин особистості в родині, у побуті, на виробництві стає незрівнянно складнішою, ніж це було до відбування покарання, а це вимагає від звільненого додаткових емоційно-вольових зусиль при вирішенні виникаючих питань, до чого він повинний бути підготовлений. У той же час необхідно підкреслити, що сама по собі наявність родини ще не гарантує благополучного результату соціальної адаптації конкретної особи. Особливого значення набуває моральний потенціал родини, рівень її загальної та правової культури, обґрунтованість, стабільність позицій і, зрозуміло, матеріальні умови існування (суттєво підірвані останнім часом). Звертає на себе увагу та обставина, що звільнені від покарання часто є вихідцями з родин, неблагополучних у моральному й культурному відношенні (близько 30 % усіх обстежених), і надалі,

як правило, перебувають переважно в несприятливому для нормальної соціальної адаптації оточенні.

Деякою мірою відновленню сімейних відносин звільнених могло б сприяти створення універсальної служби родини, до компетенції якої належали б господарсько-побутові, житлово-соціальні, медико-сексологічні, виховні, освітні, культурно-організаційні питання. Її реалізація через центри соціальної адаптації дозволила б створити ефективний механізм регулювання сімейних стосунків звільнених з метою попередження соціально-негативних відхилень у їх поведінці. Потрібно відзначити, що ідея створення центрів соціальної адаптації саме для неповнолітніх поступово пробиває собі дорогу й у практичній діяльності правоохоронних органів.

Соціально корисні зв'язки звільнених від покарання неповнолітніх численні й дуже різноманітні. Наявність чи відсутність таких зв'язків у різних категорій звільнених обумовлює визначення позиції, яку вони займали в системі існуючих суспільних відносин. Звідси – класифікація соціально корисних зв'язків звільнених підлітків є разом з тим і класифікацією їх життєвих позицій. Оскільки їх життя протікає у сферах виробництва, політики й культури (включаючи побут і споживання), соціально корисні зв'язки звільнених неповнолітніх варто підрозділити відповідно на економічні, політичні й культурно-побутові зв'язки.

У сфері виробництва розрізняють такі позиції, як соціальна належність, місце у професійно-кваліфікаційній структурі суспільної праці, посадове становище, ступінь участі в праці, рівень заробітної плати, тощо. У суспільно-політичній сфері, де звільнений підліток бере участь у політичних відносинах, тобто виступає як громадянин, член громадських організацій, вирізняють такі соціальні позиції, займаючи які, він бере участь у керуванні державою, у вирішенні завдань суспільства. І, нарешті, у сфері культури, побуту і споживання вирізняють такі позиції, які звільнений займає в сім'ї і трудовому чи навчальному колективі – його найближчому оточенні щодо освіти, художньої самодіяльності, структури споживання, тощо.

Демографічна характеристика звільнених від покарання неповнолітніх не є, власне, соціальною і в буквальному значенні слова не повинна, на перший погляд, утворювати самостійну групу соціально корисних зв'язків у структурі пропонованої класифікації. Але, як показують різні дослідження, демографічні ознаки тісно пов'язані із соціальними (іноді цей зв'язок одержує юридичну форму, наприклад, у випадку встановлення вікового цензу) і тому існують підстави для доповнення економічних, політичних і культурно-побутових соціально корисних зв'язків демографічними ознаками (стать, вік, наявність родини, щільність населення, міграція, тощо).

ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА НА СПАДКУВАННЯ

Спадкуванням є перехід майнових і окремих особистих немайнових прав та обов'язків спадкодавця до його спадкоємців, а сукупність цих прав та обов'язків є спадщиною. Прийняття спадщини є одностороннім правочином, оскільки його здійснення залежить виключно від волі спадкоємця. Факт прийняття спадщини одним із спадкоємців породжує правові наслідки лише безпосередньо для даної особи і жодним чином не впливає на юридичне становище інших спадкоємців. Правочин про прийняття спадщини є безумовним та беззастережним. Це означає, що не можна поставити факт прийняття спадщини у залежність від настання або ненастання якої-небудь умови (наприклад, прийняття спадщини одним із спадкоємців за умови, що інші спадкоємці від спадщини відмовляються), рівно як і не допускається часткове прийняття спадщини з відмовою від прийняття тієї її частини, що залишилася. Для прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини.

Аналіз чинного законодавства дозволяє виявити такі способи прийняття спадщини: 1) подання заяви про прийняття спадщини; 2) фактичне прийняття в окремих випадках (якщо спадкоємець був малолітньою, неповнолітньою, недієздатною особою, або особою, цивільна дієздатність якої обмежена, вважається, що вони приймають спадщину). Прийняття спадщини є правочином, тобто актом, що здійснюється у певній формі.

Спадкоємець за заповітом чи за законом має право прийняти спадщину або не прийняти її. Закон дозволяє спадкування однієї частини спадщини за заповітом, а іншої – за законом, тобто, право вибору підстави або підстав спадкування належить самому спадкоємцеві. Правочин про прийняття спадщини не може супроводжуватися жодними умовами або застереженнями.

Перехід права на прийняття спадщини відбувається в разі смерті спадкоємця, закликаною до спадкування за законом або за заповітом, після відкриття спадщини, якщо він не встиг її прийняти в установлений строк. У таких випадках належне йому право на спадщину, разом з іншими його правами і обов'язками, переходить до його спадкоємців. Право на прийняття спадщини за спадковою трансмісією переходить до спадкоємців трансмітента в межах строків для прийняття спадщини. Якщо строк, що залишився, менший, ніж три місяці, він продовжується до трьох місяців. Спадщина може бути прийнята в порядку спадкової трансмісії після спливу строку для

прийняття спадщини за письмовою згодою спадкоємців або в судовому порядку, якщо суд визнає причини пропуску цього строку поважними.

Беззаперечним доказом бажання спадкоємця прийняти спадщину є його звернення з заявою до нотаріуса з проханням про видачу свідоцтва про право на спадщину. Спадкоємець, який бажає прийняти спадщину, але на час відкриття спадщини не проживав постійно із спадкодавцем, має подати нотаріусу заяву про прийняття спадщини. Заява про прийняття спадщини повинна бути зроблена в письмовій формі. Справжність підпису на таких заявах повинна бути нотаріально засвідченою. Засвідчувати справжність підпису на заяві не потрібно у випадку, коли така заява подається спадкоємцем особисто. Особа, яка досягла чотирнадцяти років, має право подати заяву про прийняття спадщини без згоди своїх батьків або піклувальника, а заяву про прийняття спадщини від імені малолітньої, недієздатної особи подають її батьки (усиновлювачі), опікун.

Спадкоємець може відмовитися від прийняття спадщини протягом строку, встановленого для її прийняття. Якщо цивільна дієздатність особи обмежена, вона може подавати заяву про відмову від спадщини тільки зі згоди піклувальника і органу опіки та піклування. Неповнолітня особа може відмовитися від спадщини зі згоди батьків і органу опіки та піклування. Відмова від спадщини є безумовною і беззастережною. Відмова від прийняття спадщини може бути відкликана протягом строку, встановленого для її прийняття.

Якщо спадкоємець протягом строку, встановленого для прийняття спадщини, не подав заяву про її прийняття, він вважається таким, що не прийняв її. У випадку, коли спадкоємець пропустив строк для прийняття спадщини та бажає її отримати, він може звернутися до спадкоємців, які отримали спадщину, з проханням надати йому письмову згоду на включення його до кола спадкоємців, що отримують спадщину. В протилежному випадку він має право звернутися з позовом до суду.

Підсумовуючи, слід зазначити, що у законодавчому врегулюванні питань прийняття спадщини ще є окремі не достатньо чітко врегульовані питання, що виявляються при нотаріальному оформленні прийняття спадщини або відмови від її прийняття. Також, окремою проблемною темою є прийняття заповідального відказу.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ КОМПЕТЕНЦІЇ ТА ЮРИСДИКЦІЇ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

До міжнародних злочинів, що підсудні Міжнародному Кримінальному Суду (далі – МКС), належать геноцид, воєнні злочини, злочини проти людяності та злочин агресії. Обов'язковою передумовою вчинення міжнародного злочину є протиправна поведінка держави як суб'єкта міжнародного права. Вона полягає в тому, що не виконуючи або не забезпечивши виконання взятих на себе міжнародно-правових зобов'язань, така держава створює умови для сприятливої суспільно-небезпечної поведінки своїх громадян. Статутом не передбачено поділ злочинних діянь на важкі та менш важкі. У статті 5 наголошується, що всі перелічені у ній злочини викликають стурбованість міжнародного співтовариства і є найбільш серйозними. Такий підхід до визначення злочинів, що закладений у Статуті МКС, є загальним та «охоплює у найбільш повній формі серйозні порушення Женевських Конвенцій, а також законів та звичаїв війни». Діяння, що являють собою злочин геноциду відповідно до положень Статуту, об'єднані єдиним умислом, спрямованим на знищення (абсолютне чи часткове) певної групи осіб, які об'єднані за національною, расовою чи релігійною основою. Саме ця ознака і характеризує геноцид як міжнародний злочин та відмежовує його від інших діянь. Злочини проти людяності характеризуються особливим об'єктом посягання. Ним визнаються загальновизнані норми міжнародного права, що є життєво необхідними для існування світового співтовариства. І тим самим злочини проти людяності відрізняються від подібних суспільно-небезпечних діянь, передбачених національним кримінальним законодавством. У статті 8 Римського Договору відображена традиційна концепція воєнних злочинів.

Повноцінне співробітництво із МКС можливе лише стосовно тих держав, що ратифікували його Статут і, таким чином, приєднались до Римського Договору. Станом на початок 2015 р. Римський статут МКС ратифікували 123 держави світу. Слід зазначити, що Україна підписала Римський Статут ще у 2000 р., а 4 лютого 2015 р. Верховна Рада України визнала юрисдикцію МКС щодо окремих видів злочинів, вчинених посадовими особами РФ. Правозахисники із цього приводу справедливо зазначають, що, з одного боку, можна лише вітати, що крок у цьому

напрямку зроблено. Ратифікація Римського статуту Міжнародного кримінального суду є важливим елементом виконання Угоди про асоціацію України з ЄС. Визнання його юрисдикції до часу ратифікації є безумовним кроком вперед. З іншого боку, текст постанови залишає багато запитань без відповіді. Постанова оперує поняттям злочинів, скоєних вищими посадовими особами Російської Федерації, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян. Фактично вона має на меті обмежити можливість розслідування злочинів, скоєних лише цими людьми. Однак з цим виникає багато проблем. Перша: Римський статут МКС не дозволяє державам робити жодних застережень при його ратифікації (стаття 120 Статуту). Відповідно, не може бути жодних застережень і при тимчасовому визнанні юрисдикції МКС. Держава має право лише визначити час, на який поширюється така юрисдикція. А далі МКС самостійно проводить розслідування та самостійно вирішує, кому висувати обвинувачення. У такій ситуації Міжнародний кримінальний суд зіштовхнеться з проблемою, котрої ще не мав у своїй практиці. У такій ситуації можливі два варіанти. 1) Або МКС звернеться за додатковими роз'ясненнями подібної декларації до МЗС України, що фактично означатиме неприйняття такої декларації (в тому формулюванні, в якому її ухвалила Верховна рада). Тоді ця постанова не матиме жодних правових наслідків, і МКС не почне ніяких процедур. 2) Або ж МКС не звертатиме уваги на вказані обмеження щодо осіб, котрі скоїли злочини, і прийме декларацію у повному обсязі. І в такому разі вона поширюватиметься на всі можливі злочини, незалежно від того, чи вони вчинені «вищими посадовими особами РФ», чи будь-якими іншими особами, приміром, представниками України. За процедурою, після визнання країною юрисдикції МКС починається попереднє розслідування, за наслідками якого може бути відкрите повноцінне розслідування. І лише потім формується обвинувачення та справа передається до суду. Очевидно, що неможливо передавати на розгляд суду лише ті справи, де обвинувачуються вищі посадові особи РФ, а всі інші справи відкласти вбік. Це суперечить самій суті МКС – інакше його б усі справедливо звинувачували у замовному судочинстві.

З огляду на викладене, Україні слід здійснити такі кроки: 1) усунути суперечності між конституційними нормами і Римським статутом; 2) привести у відповідність положенням Римського статуту національне кримінальне законодавство; 3) створити правову базу для ефективної співпраці з МКС; 4) чітко розмежувати юрисдикції внутрішньодержавних органів, які здійснюють кримінальне переслідування та юрисдикцію МКС.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ СПІЛЬНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ ЄС

Стосовно зовнішньої політики Європейського Союзу, структурованої в СЗППБ, то вона спрямована на гармонізацію політичної ідентичності держав-членів, виходячи з спільних для них європейських цінностей та інтересів. Договір про Європейський Союз, яким створено СЗППБ, встановив, що саме Союз визначає та здійснює спільну зовнішню політику, поряд із політикою безпеки, керуючись такими цілями, як: захист спільних цінностей, основних інтересів, незалежності та цілісності Союзу відповідно до статутних принципів Організації Об'єднаних Націй; сприяння міжнародному співробітництву; розвитку і консолідації демократії та законності; визнання основних прав і свобод, тощо.

Єдину інституційну структуру Союзу складають: Європейська Рада, що займає в ній не формальне, але виключне за значенням місце; Рада Європейського Союзу на чолі з Генеральним секретарем, який водночас є Постійним представником у справах СЗППБ, і в цьому складі Рада діє разом з її допоміжними органами – Комітетом постійних представників держав-членів (COREPER) та робочими групами.

Серед останніх перше місце належить Раді, яку можна назвати головною інституцією, що приймає рішення в сфері СЗППБ. До її компетенції належить широка сфера інституційної діяльності. У сфері СЗППБ Рада приймає рішення, що впливають з принципів та загальних напрямків, визначених Європейською Радою. Запропоновані нею «спільні стратегії» передаються на розгляд останньої і Рада реалізує їх шляхом визначення «спільних дій» та «спільних позицій». Рада є тією інституцією, яка «забезпечує єдність, послідовність та ефективність дій Союзу» (п. 3 ст. 13). Вона є також основним імплементаційним органом у сфері СЗППБ і, відповідно: приймає рішення про те, що дане питання має бути предметом «спільних дій» держав-членів; та визначає сфери застосування цих дій, їх основні цілі, завдання і тривалість, а також засоби і процедури здійснення. Амстердамський договір ввів нову компетенцію Ради, пов'язану із укладанням міжнародних угод. Згідно з статтею 24 ДЄС Рада, діючи одностайно, може уповноважити Головуючу державу, що спирається на допомогу Комісії, відкрити переговори, щоб досягти цієї мети. Угоди укладаються Радою, що діє одностайно, відповідно до рекомендації Головуючої держави.

Політичний комітет (СОРО), створений в 1970 р. в період існування ЄПС, правового статусу набув в ЄС (1986 р.), і складається з політичних директорів національних міністерств закордонних справ. Згідно з статтею 25 ДЄС Комітет здійснює консультативну функцію щодо міжнародних ситуацій в областях, які охоплюються спільною зовнішньою політикою та політикою безпеки, і сприяє визначенню політики висловленням своїх думок Раді на її прохання або за власною ініціативою.

Комісія, компетенція якої походить від її права ініціативи, значною мірою впливає на діяльність Ради. Вона, як і будь-яка держава, може направляти до Ради будь-яке питання, що стосується СЗППБ, та надавати їй пропозиції (п. 1 ст. 22 ДЄС). В 1995 р. відокремлення політичних та економічних питань було замінено на поділ портфелів за географічною ознакою. Політичними та економічними зовнішніми відносинами займаються тепер чотири комісари, і вирішальна відповідальність за СЗППБ перебуває в руках одного з них та Голови Комісії. Остання представлена на всіх рівнях в структурах СЗППБ. В рамках переговорного процесу в Раді Комісія є повноправним партнером. Голова Комісії відвідує Європейську Раду та інші засідання. Хоча формально в імплементації рішень СЗППБ роль Комісії не визначена, на практиці вона залучається до цього процесу, забезпечуючи контроль за міжнародними договорами та *acquis communautaire*, а також послідовність дій Союзу.

Європейський Парламент також займається питаннями зовнішньої політики, починаючи з ЄС, який надав йому право звертатися до Європейського політичного співробітництва та отримувати від Головуючої держави відповідну інформацію (п. 4 ст. 30). Цей зв'язок Парламенту був модифікований в ДЄС в тому плані, що він не тільки мав отримувати інформацію стосовно СЗППБ від Головуючої держави, але також від Комісії. Більш того, Головуюча держава повинна надавати консультації Парламенту «з головних аспектів та основних альтернатив спільної зовнішньої політики та політики безпеки». Інший шлях для Парламенту – впливати на прийняття рішень СЗППБ – полягає в його праві ставити питання Раді або робити їй рекомендації. Отже, Парламент не є інституцією, яка дійсно приймає рішення, але зобов'язує його консулювати, і залежить в цьому плані від Головуючої на той час держави. Тому формальний вплив Європейського Парламенту обмежується загальними політичними лініями і не передбачає вплив на фактичні рішення, які є їх результатом.

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА ЗЛОЧИННОГО ПОСЯГАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИКІВ

Незаконний обіг наркотичних засобів охоплює всі злочини, вчинені з прямим наміром і пов'язані з процесом обігу наркотичних засобів, що є закінченим циклом операцій – від незаконного виготовлення, придбання, зберігання, перевезення або пересилання наркотиків до їх реалізації споживачу.

В узагальненому вигляді можна виділити такі варіанти незаконного обігу наркотиків: 1) виготовлення і реалізація в Україні; 2) виготовлення в Україні й контрабандне вивезення за кордон, переважно в країни Європи, Центральної Азії та СНД; 3) контрабандне ввезення з-за кордону і реалізація в Україні; 4) контрабандний транзит через територію України.

В Україні кримінальна відповідальність за злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, встановлена статтями 305-322 Кримінального кодексу України.

Усі ці злочини належать до числа посягань на здоров'я населення і суспільної моральності, що і становить їх загальний об'єкт. У переліку випадків об'єктом, крім того, може бути власність у будь-якій її формі, нормальна діяльність установ, що працюють із наркотиками, монополія держави або уповноважених органів на виготовлення наркотиків і вирощування культур, що містять наркотики. Кожний із цих видів злочинів має свою криміналістичну характеристику. Проте, всіх їх об'єднує те, що злочинці мають справу з наркотичними, психотропними речовинами або прекурсорами.

Криміналістичну характеристику злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, становлять дані щодо предмета злочинного посягання, способів вчинення злочинів, типових слідів, обстановки злочинів і особи злочинця.

Способи вчинення даної категорії злочинів, в цілому їх можна розділити на дві групи:

Об'єктивні фактори: 1) місце, час і умови вчинення злочину; 2) наявність співучасників; 3) наявність спеціальних засобів для вчинення злочину (транспорт, хімічні речовини (розчинники і т. п.); 4) вплив мікросередовища; 5) конкретна обстановка при підготовці, вчиненні і

прихованні злочину; 6) вплив інших осіб (не передбачених обставинами); 7) обізнаність правоохоронних органів про особу злочинця або факти вчинення попередніх злочинів; 8) факт початку розслідування і проведення по ній слідчих дій, про що стало відомо злочинцю; 9) інші (в тому числі і непередбачені) обставини.

Суб'єктивні фактори (в основному характеризують злочинця): 1) фізичні та психічні властивості злочинця; 2) професійний досвід; 3) злочинний досвід; 4) загальноосвітній рівень; 5) набуті звички і нахили; 6) фізичні та психічні аномалії; 7) нахили до алкоголю, наркотиків; 8) коло інтересів, суспільна активність; 9) схильність до хитрощів, брехні, артистизм та інші властивості характеру.

Обставини, що підлягають встановленню у справах про злочини, пов'язані із незаконним обігом наркотичних засобів, можна звести в такі групи: 1) обставини, що відносяться до незаконного придбання, виготовлення, перевезення, збереження і збуту наркотичних засобів без спеціального на те дозволу. Важливо встановити, коли вони придбавалися, які джерела і канали їхньої надходження, яким засобом виготовлені ці засоби, як називаються і скільки їх, по якій ціні й у кого вони купувалися, яка мета і мотиви злочину; 2) обставини, що відносяться до порушення встановлених правил збереження, обліку і відпуску наркотичних засобів, правил виробництва, придбання, перевезення або пересилки (якщо наркотики пересилалися або перевозились); 3) обставини, що відносяться до особистості підозрюваного, ступеня його винності, а також обставини, які пом'якшують або обтяжують відповідальність.

Предметом злочинного посягання злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків, є наркотичні засоби, під якими розуміють рослини, сировину або речовину природного, синтетичного і напівсинтетичного походження (фізична ознака), що мають властивість впливати на центральну нервову систему, призводять до стану особливого сп'яніння і наркотичної залежності (медична ознака), класифікуються в міжнародних конвенціях, спеціальних нормативних актах і віднесені до зазначеної категорії Комітетом по контролю наркотиків Міністерства охорони здоров'я (юридична ознака), а зловживання ними ставить під загрозу народне здоров'я (соціальна ознака).

У кримінальній справі повинні бути відомості про те, чи був підозрюваний колись засуджений, чи є він наркоманом або тільки поширює наркотики, чи лікувався він від наркоманії, яка його роль у групі. Необхідно з'ясувати характер і способи зв'язку із співучасниками.

УДК 343.53

Фомін Р. Л.¹, Назаренко П. Г.²

¹студ. гр. ГП-132 ЗНТУ

²канд. юрид. наук, доц. ЗНТУ

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ШАХРАЙСТВА

Шахрайство є досить специфічним злочином проти власності, особливість якого полягає у тому, що потерпіла особа під впливом дій злочинця сама передає йому майно. У ч.1 ст.190 Кримінального кодексу України шахрайство визначається як заволодіння чужим майном, або придбання права на нього шляхом обману або зловживання довірою. Але юридична формула шахрайства залишається актуальним предметом сучасних досліджень.

З етимологічної точки зору поняття «шахрайство» має іноземне походження (від польського *szachrajstwo* – крутіство; від німецького *schachern* – спекулювати, гендлювати; від древньоєврейського *saḥar* – займатися ремеслом мандрівного торговця. Хоча перша згадка про шахрайство на вітчизняному законодавчому рівні міститься у «Судебнику» Івана IV Грозного («А мошенику та же казнь, что и татю»), найбільшого поширення цей злочин набув з розвитком гендлярства, а потім капіталізму у Російській імперії, до складу якої входила й Україна. Типовою формою шахрайства у ті часи був обман при продажу товару (неналежної якості чи кількості товару). Російський правознавець Д. О. Червонецький зазначав (мовою оригіналу): «Хотя искусство обмануть играет важную роль в торговой профессии, но к стыду российских купцов, необходимо сказать, что они обращают его в главное и единственное занятие».

У теперішній час з розвитком ринкових відносин в Україні шахрайство набуває все більшого поширення і різноманітних форм пронизуючи багато сфер суспільного життя. Слова «шахрайство», «афера» мерехтять на сторінках багатьох газет і журналів, використовується у популярних телепередачах. Виявлені випадки шахрайства іноді використовуються у політичній боротьбі, під них наводиться ідеологічна платформа. В значній мірі це все відбувається на емоційному рівні. При недостатній вивченості такого соціального явища як шахрайство створюються додаткові труднощі для правоохоронних органів і судів у застосуванні кримінального законодавства.

Не буде перебільшенням, якщо зазначити що немає іншого злочину, який би мав стільки різноманітних проявів і відтінків як шахрайство. Дії шахраїв, які містять ознаки обману чи зловживання довірою, зовні дуже схожі на звичайні (легальні) дії чи акти поведінки членів суспільства у багатьох сферах життя. Уявляється, що шахрайство як майновий злочин є продуктом взаємодії певних економічних, соціальних і психологічних факторів, які існують на певному історичному відрізку розвитку суспільства. Саме це й обумовлює

різноманітність, динамізм і високу латентність цих злочинів, що сприяє професіоналізації шахрайств і перетворення їх у найбільш поширений і небезпечний вид організованої злочинної діяльності. Матеріальна шкода від шахрайств значно більша за шкоду від насильницьких корисливих злочинів, актуальне не тільки для країн з розвинутою ринковою економікою, але й для реалій України. Тому оновлення існуючих і розробка нових методик розслідування шахрайств вимагає як ретельного аналізу складу злочину, так й особливостей механізму їх вчинення в сучасних умовах.

Перш за все, потрібно зазначити що шахрайство як злочин проти власності (об'єкт злочину) має своїм предметом чуже майно. Чужим майно визнається стосовно особи, яка заволодіває ним, тобто власником майна є інша фізична або юридична особа. В теорії кримінального права вироблена система ознак майна, як обов'язкового елементу кожного викрадення:

фізична ознака – матеріальність предмету розкрадання (не можуть бути предметом шахрайства, як майнового злочину ідеї, погляди);

економічна ознака – предметом викрадення може бути тільки річ, яка має певну економічну цінність (вираз цінності речі – її вартість, грошова оцінка);

юридична ознака – предметом шахрайства може бути лише чуже майно.

Поняття «чуже» означає не тільки приналежність цього майна іншій особі, але й те, що у шахрая відсутнє право на отримання цього майна.

Є очевидним, що предмет шахрайства знаходиться у закономірному зв'язку з іншими елементами цього злочину (місця і обстановки, особливостей потерпілого і злочинця, способу заволодіння тощо) і врахування цього має велике значення для розслідування. Визначення цього зв'язку потребує взяття до уваги багатьох факторів, зокрема: сфери суспільного життя, де вчиняється шахрайство; статусу потерпілого і злочинця, стану їх відносин; використаних злочинцем засобів обману чи входження у довіру та інших. Це потребує відповідної класифікації шахрайств, в основу якої повинно бути покладено врахування названих елементів механізму вчинення цих злочинів.

УДК 343.16 (477)

Кравченко А. А. студ. гр. ГП-110 ЗНТУ

ПОНЯТТЯ СИСТЕМИ ТА СТРУКТУРИ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII, систему прокуратури України становлять:

- 1) Генеральна прокуратура України;
- 2) регіональні прокуратури;
- 3) місцеві прокуратури;

4) військові прокуратури;

5) Спеціалізована антикорупційна прокуратура.

Єдність системи прокуратури України забезпечується:

1) єдиними засадами організації та діяльності прокуратури;

2) єдиним статусом прокурорів;

3) єдиним порядком організаційного забезпечення діяльності прокурорів;

4) фінансуванням прокуратури виключно з Державного бюджету України;

5) вирішенням питань внутрішньої діяльності прокуратури органами прокурорського самоврядування.

У системі прокуратури може запроваджуватися спеціалізація прокурорів. Як бачимо, система органів прокуратури України складається із територіальних і спеціалізованих прокуратур. Підсистема територіальних прокуратур відповідає адміністративно-територіальному поділу України, яка є унітарною державою. Під терміном «спеціалізована прокуратура» розуміємо військову та Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру.

Управлінські функції Генеральної прокуратури викладені в ст. 8, 9 Закону України «Про прокуратуру». У цій статті Закону вказані повноваження Генерального прокурора України щодо управління підпорядкованими органами, які прийнято називати управлінськими функціями Генеральної прокуратури України. У цілому вони відповідають об'єктивним потребам управління всередині системи органів прокуратури. Разом із тим, управлінські повноваження Генерального прокурора України потребують, на наш погляд, деякого корегування, що зумовлено розвитком прокурорської практики і діючого законодавства про прокуратуру. Вважаємо, що Генеральний прокурор України як керівник системи органів прокуратури здійснює наступні функції з управління підлеглими йому органами: спрямовує і контролює роботу органів прокуратури; на основі і для виконання Конституції і Законів України видає обов'язкові для всіх працівників прокуратури накази, розпорядження, інструкції та інші організаційно-управлінські акти; призначає на посади і звільняє з посад керівників структурних підрозділів Генеральної прокуратури України, а також їхніх заступників, старших прокурорів і прокурорів, інших прокурорських працівників апарату Генеральної прокуратури України; призначає на посаду і звільняє з посади першого заступника і заступників Генерального прокурора України, прокурорів областей та інших прирівняних до них прокуратур. Для призначення і звільнення з посади прокурора Автономної Республіки Крим необхідна також згода Верховної Ради Автономної Республіки Крим; за поданням прокурорів областей та інших прирівняних до них прокурорів призначає на посаду і звільняє з посади їхніх

заступників, прокурорів міст із районним поділом, міських, районних, міжрайонних та інших прирівняних до них прокуратур; визначає порядок призначення на посади і звільнення з посад інших працівників прокуратури; створює колегію Генеральної прокуратури України, Вищу атестаційну комісію і склад Науково-методичної Ради при Генеральній прокуратурі України; затверджує персональний склад колегій прокуратур Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя та інших прирівняних до них прокуратур; присвоює класні чини згідно із Положенням про класні чини працівників прокуратури. Вносить пропозиції Президентові України про присвоєння класних чинів державного радника юстиції 1, 2 і 3 класів і вищих військових звань працівникам військових прокуратур.

Названі функції управління Генеральний прокурор реалізує безпосередньо через своїх заступників і відповідні підрозділи Генеральної прокуратури.

Поряд із функціями управління Генеральна прокуратура України виконує всі зовнішні функції, покладені на систему органів прокуратури Конституцією і Законом України «Про прокуратуру». У межах своєї компетенції вона здійснює: підтримання державного обвинувачення в суді, представництво інтересів громадянина або держави у суді у випадках, передбачених законом; нагляд за дотриманням законів органами, що проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання і досудове слідство; нагляд за дотриманням законів при виконанні судових рішень з кримінальних справ, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, які пов'язані із обмеженням особистої свободи; нагляд за дотриманням і застосуванням законів, розслідування злочинів.

УДК 343.16 (477)

Бараннік Р. В.¹, Борисенко Я. О.²

¹канд. юрид. наук, доц. ЗНТУ

²студ. гр. ГП-110 ЗНТУ

СИСТЕМА ТА СТРУКТУРА СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII, Генеральна прокуратура України організовує та координує діяльність усіх органів прокуратури з метою забезпечення ефективного виконання функцій прокуратури.

У Генеральній прокуратурі України утворюється (на правах структурного підрозділу) Спеціалізована антикорупційна прокуратура, на яку покладаються такі функції: 1) здійснення нагляду за додержанням законів під

час проведення досудового розслідування, яке здійснюється Національним антикорупційним бюро України; 2) підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях; 3) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених Законом і пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями.

У межах реалізації своїх функцій Спеціалізована антикорупційна прокуратура здійснює міжнародне співробітництво.

Прокурори Спеціалізованої антикорупційної прокуратури призначаються на підставі результатів відкритого конкурсу відповідно до наказу керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Порядок проведення відкритого конкурсу визначається керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури підпорядковується безпосередньо Генеральному прокурору України. Керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, його першого заступника і заступника призначає на посаду Генеральний прокурор України.

Керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, його перший заступник і заступник призначаються на посаду відповідно до результатів відкритого конкурсу, який проводить конкурсна комісія у складі чотирьох осіб, визначених Кваліфікаційно-дисциплінарною комісією прокурорів з числа своїх членів, та п'яти представників громадських об'єднань, визначених комітетом Верховної Ради України, до предмету відання якого належать питання запобігання і протидії корупції. Порядок проведення конкурсу на зайняття зазначених посад визначає конкурсна комісія. Конкурс на зайняття зазначених посад проводиться публічно з вільним доступом представників засобів масової інформації, журналістів на засідання конкурсної комісії та забезпеченням трансляції у режимі реального часу відео- та аудіоінформації із засідань конкурсної комісії в мережі Інтернет.

Спеціалізована антикорупційна прокуратура розташовується в службових приміщеннях Національного антикорупційного бюро України або в службових приміщеннях Генеральної прокуратури України (регіональної чи місцевої прокуратури), які розташовані окремо від інших службових приміщень Генеральної прокуратури України (регіональної чи місцевої прокуратури).

До загальної структури Спеціалізованої антикорупційної прокуратури входять центральний апарат і територіальні філії, які розташовуються в тих самих містах, в яких розташовані територіальні управління Національного антикорупційного бюро України.

Прокурорами вищого рівня для керівників відділів та їх заступників, старших прокурорів і прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури є керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, його

перший заступник та заступник, для заступника та першого заступника керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Генеральний прокурор України, його перший заступник та заступники не мають права давати вказівки прокурорам Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та здійснювати інші дії, які прямо стосуються реалізації прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури їхніх повноважень. Письмові накази адміністративного характеру, які стосуються організації діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, видаються за обов'язковим погодженням керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, його перший заступник і заступник в межах строку, на який їх було призначено, без їх згоди не можуть бути переведені до іншого підрозділу Генеральної прокуратури України або до регіональної чи місцевої прокуратури.

Нагляд за досудовим розслідуванням корупційних злочинів у разі їх вчинення прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури здійснює прокурор, який визначається Генеральним прокурором України із числа своїх заступників (крім керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури) або керівників департаментів Генеральної прокуратури України.

УДК 343.575 (477)

Квітко В. В. студ. гр. ГП-112 ЗНТУ

ПРОТИДІЯ НЕЗАКОННОМУ РОЗПОВСЮДЖЕННЮ КУРИЛЬНИХ СУМІШЕЙ (СПАЙСІВ)

Курильні суміші, або спайси, проникали в Європу з 2004 по 2006 роки, а в Україні набирали стрімкого поширення з 2007 по 2009 роки, доки у 2010 році не потрапили під заборону. Заборона обігу ароматизованих спайсів на території сусідніх із Україною держав у грудні 2009 року призвела до масового контрабандного ввезення їх у нашу країну. Особливо хутко на спайс «підсіли» молоді люди – школярі й студенти.

Спайс – це синтетична курильна суміш у вигляді трави з домішкою хімічної речовини. Спайс містить трави, які самі по собі нешкідливі, але для того, щоб вони мали ефект, їх обробляють речовинами JWH-018. Верхівкові листя трав обприскуються спеціальною речовиною JWH-018 через що трава починає мати психоактивну дію.

В першу чергу від спайса страждає психіка людини. Коли людина живає спайс, з'являються галюцинації, тривога, блювота, почуття панічного страху, ейфорія, неусвідомлені бажання, неможливо зосередитися, плач, сміх. Але, не дивлячись на всі ці «принади» спайсу, людина продовжує вживати,

адже тривалий вжиток призводить до залежності. Не підозрюючи про те, що таке спайс, люди радіють його розслаблюючій дії, схожій з впливом конопель. Оскільки з легенів отрута проникає прямо в кров, удар припадає на весь організм в цілому.

Більшу частину отрути, як губка, вбирає в себе печінка. Різко звужуються капіляри головного мозку, намагаючись не пропустити наркотик до «центрального процесору», в результаті чого мозок погано постачається киснем і починають відмирати нервові клітини. Цей процес супроводжується відчуттям легкості, яке так подобається підліткам.

Курильні суміші бувають як із хімічних компонентів, так і з натуральних інгредієнтів (вони часом продаються як аромосуміші) що, в свою чергу, утруднює законодавче регулювання їх поширення. Більше того, хімічні формули (а разом з тим і методи синтезу) таких речовин видозмінюються швидше, ніж законодавство встигає зробити їх обіг протизаконним. Внесення нової речовини (формули) до переліку заборонених (контрольованих) речовин потребує терміну від 6 місяців. Протягом всього цього часу речовина, яка має наркотичну дію абсолютно легально продається і відкрито рекламується, наприклад, як корм для акваріумних рибок, сіль для ванн тощо. На упаковці бувають різні застереження: вміст пакета не можна їсти, пити, при потраплянні в очі – терміново промити.

У людей, які вживають курильні суміші, спостерігається психотропний ефект та розвиток наркозалежності. Правоохоронні органи закривають точки продажу, припиняють діяльність безлічі Інтернет - ресурсів, які рекламують і торгують курильними сумішами. Поява нових спайсів та боротьба з ними нагадує нескінченну гру в наздоганялки. Розширюються списки заборонених наркотичних засобів, але тут-таки з'являються нові, і, доки спеціалісти їх ідентифікують, вони продаються легально. Зрозуміло, закон «відпочиває» стосовно нових, не внесених до заборонного списку, засобів, які, попри те, мають виражену наркотичну дію.

Отже, необхідно внести зміни до чинного законодавства України, які б дали змогу випереджати появу нових видів курильних сумішей (спайсів) і цим самим відразу давати змогу правоохоронним органам боротися з ними. Такі зміни можуть ґрунтуватися на закордонному досвіді. Де дійсно, у ряді країн прийнято вдалі законодавчі формулювання, які забороняють обіг засобів із потенційною наркотичною активністю. Так, наприклад, в Австрії забороняють речовини на основі схожості хімічних структур, в інших країнах за основу беруть біологічну (наркотичну) дію без прив'язки до конкретної формули.

Тому, виходячи із вище сказаного, стає зрозуміло, що в наш час наявна проблема протидії незаконному розповсюдженню курильних сумішей (спайсів), і потрібно робити все, щоб ефективніше з нею боротися.

УДК 343.163 (477)

Бараннік Р. В.¹, Лютий Ю. І.²

¹канд. юрид. наук, доц. ЗНТУ

²студ. гр. ГП-110 ЗНТУ

СИСТЕМА ТА СТРУКТУРА ВІЙСЬКОВИХ ПРОКУРАТУР

Здійснення судово-правової реформи безпосередньо стосується й законодавства про військову прокуратуру. Його розвиток разом із військовою реформою як складовою частиною державно-правової реформи спрямовано на створення необхідного рівня військової безпеки держави, всебічного розвитку всієї оборонної структури відповідно до політичних, економічних, соціальних змін у суспільстві, а також перспектив розвитку сучасної міжнародної ситуації.

На сучасному етапі військові прокуратури функціонують відповідно до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про прокуратуру» щодо утворення військових прокуратур» від 14 серпня 2014 року № 1642-VII.

Відповідно до ч. 2 ст. 7 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII, до військових прокуратур належать Головна військова прокуратура (на правах структурного підрозділу Генеральної прокуратури України), військові прокуратури регіонів (на правах регіональних), військові прокуратури гарнізонів та інші військові прокуратури (на правах місцевих).

У разі, якщо в силу виключних обставин, у певних адміністративно-територіальних одиницях не діють органи прокуратури України, які мають здійснювати там нагляд, за рішенням Генерального прокурора України виконання їх функцій може покладатися на військові прокуратури.

Утворення, реорганізація та ліквідація військових прокуратур, визначення їх статусу, компетенції, структури і штатів здійснюються Генеральним прокурором України.

У Генеральній прокуратурі України утворюється (на правах структурного підрозділу) Головна військова прокуратура, яку очолює заступник Генерального прокурора України – Головний військовий прокурор. На нього наказом Генерального прокурора України може також покладатися виконання інших службових обов'язків.

Дійовий прокурорський нагляд у Збройних Силах України, безумовна відповідальність працівників правоохоронних органів за точне й неухильне додержання законності, демократичних принципів правосуддя, рівності громадян перед законом є надійною гарантією забезпечення режиму законності в державі. Суть законності як режиму полягає у тому, що має здійснюватися, з одного боку, жорстка, неухильна вимога до всіх органів держави і посадових осіб при виконанні ними своїх повноважень найсуворіша вимога букви й духу закону, а з другого – створення обстановки

(атмосфери) впевненості кожного громадянина в недоторканності своєї особи, в гарантованості реалізації свого правового статусу і в невідворотності юридичної відповідальності за будь-яке правопорушення.

Варто підкреслити, що зміни суспільно-політичної ситуації, реформування армії, що викликали організаційно-правові зміни і в діяльності органів військового управління, зовсім не відбилися на тому, що військова прокуратура за всіх умов сприяє зміцненню законності, правопорядку й дисципліни у Збройних Силах та інших військових формуваннях, підвищенню їх бойової готовності. Вона неухильно стоїть на сторожі прав військовослужбовців і членів їх родин, а також сприяє підвищенню правової культури військовослужбовців, у тому числі знанню міжнародних норм права війни, міжнародного гуманітарного права. Завданням останнього є не тільки гуманізація збройних конфліктів, а й їхнє попередження, стабілізація мирних взаємин між державами.

Актуальність участі військових прокурорів у захисті прав і свобод військовослужбовців обумовлюється особливостями походження військової служби, до числа яких він відносить, у першу чергу наступне: обмеження у виборі місця проживання та свободи пересування; заборона займатися іншими видами діяльності; відсутність можливості домагатися поновлення порушених прав колективно; тверда регламентація військової праці, особливо для військовослужбовців за призовом; відсутність можливості вибору форм і змісту видів постачання; перебування на утриманні членів родини та ін.

Однак новий Закон України «Про прокуратуру», на нашу думку, не зміг повною мірою визначити специфіку компетенції військової прокуратури, її правового статусу. Розв'язати цю проблему могло б доповнення зазначеного Закону новим розділом, присвяченим особливостям організації й забезпечення діяльності органів військової прокуратури (за прикладом деяких зарубіжних країн, як-то: Російської Федерації, Республіки Польщі та деяких інших). До речі, варто згадати, що раніше в СРСР діяло Положення про військову прокуратуру.

УДК 343.231 (477)

Алфьоров С. М.¹, Нуртдінов В. В.²

¹д-р. юрид. наук, проф. ЗНТУ

²студ. гр. ГП-110 ЗНТУ

КАТЕГОРІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Майже в усіх кримінальних кодексах злочини поділяються на категорії або злочинні діяння – на злочини і проступки (та/або порушення). Для цієї класифікації застосовується критерій характеру і ступеня суспільної небезпечності (шкідливості) діяння або критерій тяжкості покарання

(наприклад, відповідно до КК Литви злочином є небезпечне і цим Кодексом заборонене діяння, за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі, а кримінальним проступком – таке саме діяння, за вчинення якого передбачене покарання, не пов'язане з позбавленням волі, за винятком арешту).

Так, «злочинні діяння» поділяються на:

1) злочини і проступки (кримінальні кодекси а) Голландії – Книга I – Загальні положення; Книга II – Злочини; Книга III – Проступки – 9 розділів, 55 статей; б) Італії – Книга I – Про злочинні діяння взагалі; Книга II – Про злочини зокрема; Книга III – Про проступки зокрема – 2 розділи, 2 глави, 5 відділень, 12 параграфів, 80 статей; в) Іспанії складається з: Книги I – Загальні положення; Книги II – Злочини і покарання; Книги III – Проступки і покарання за них, а також Латвії, Австрії, Норвегії, ФРН, у КК Албанії – на злочини і порушення);

2) на злочини, проступки і порушення (наприклад, кримінальні кодекси а) Франції – складається з семи книг: 1 – Загальні положення; 2 – Про злочини і проступки проти особи; 3 – Про майнові злочини і проступки; 4 – Про злочини і проступки проти нації, держави і громадського спокою; 5 – Інші злочини і проступки; 6 – Про порушення; б) Швейцарії – Книга I – Загальні постанови містить дві частини: 1 «Злочини і проступки»; 2 «Порушення». Книга II – Особливі визначення; Книга III – Введення і застосування закону), Бельгії,

У КК Сан-Марино усі види злочинів поділяються на умисні злочини, не умисні злочини і проступки. Тобто, у цій класифікації використовується не лише тяжкість діяння, а й форма вини. Майже у кожній главі (якщо розділ не має поділу на глави, то у розділі) Особливої частини цього КК, за наявності відповідних підстав, дотримано цієї класифікації: спочатку перелічуються усі умисні злочини, потім – неумисні і насамкінець – проступки.

У кримінальних кодексах Швеції і Фінляндії не виділяються проступки і немає категоризації злочинів. У Польщі, Румунії та в Угорщині відповідальність за кримінальні проступки передбачена спеціальними законами. Так, польське кримінальне право складається із загального кримінального права, а також з чотирьох його спеціальних розділів: військового; фінансового; про проступки; ювенального.

Особливості: 1) У разі вчинення проступків неповнолітні до 18-річного віку не підлягають кримінальній відповідальності (КК Іспанії). 2) Співучасть у кримінальних проступках за деякими кримінальними кодексами взагалі не карається. 3) Система покарань за КК Естонії включає: основні покарання за злочини; основні покарання за проступки; додаткові покарання за злочини, а за КК Франції: кримінальні (за вчинення злочинів); виправні (за вчинення проступків); покарання за порушення. Так, за проступки КК Франції

передбачив покарання, покликані скоротити число випадків призначення нетривалого тюремного ув'язнення. Замість коротких строків ув'язнення суддя може призначити покарання, що обмежують у певних правах.

Отже, поняття «кримінальна відповідальність» у державах Західної Європи зазвичай є більш широким, ніж аналогічне поняття в Україні, і охоплює собою відповідальність як за злочини, так і за проступки, при цьому останні є аналогами передбачених законами України адміністративних правопорушень.

УДК 347 (477)

Бараннік Р. В.¹, Одинець А. С.²

¹канд. юрид. наук, доц. ЗНТУ

²студ. гр. ГП-110 ЗНТУ

ПОНЯТТЯ МЕДИЧНОГО ПРАВА ТА МЕДИЧНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Медичне право – це комплексна галузь права, що включає сукупність правових норм, регулюючих суспільні відносини у сфері медичної діяльності. Наявність самостійної галузі права важлива як для суспільства в цілому, так і для самих медичних працівників і пацієнтів. Медичне право дозволить на більш високому рівні здійснювати розробку принципів (основних засад) державної політики у сфері охорони здоров'я, якісніше опрацювати питання захисту прав громадян при наданні медичної допомоги, детально визначити правовий статус суб'єктів правовідносин, що виникають у сфері медичної діяльності.

Причин, що зумовило появу нового правового утворення – медичного права багато, зокрема: 1) зменшення середньої тривалості життя та збільшення показників захворюваності та смертності в Україні. Значною мірою це пов'язано із незадовільним станом вітчизняної медицини. Один із факторів, котрий визначає якість та ефективність функціонування охорони здоров'я – її належне правове забезпечення; 2) необхідність реального забезпечення конституційної вимоги щодо безоплатного надання медичної допомоги в державних та комунальних медичних закладах. Рішення Конституційного Суду України від 29 травня 2002 р. № 10рп/2002 (справа про безоплатну медичну допомогу), в якому чітко підтверджується, що у державних та комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається всім громадянам незалежно від її обсягу та без попереднього, поточного або наступного їх розрахунку за надання такої допомоги, на жаль, на практиці не реалізоване; 3) відсутність в Україні обов'язкового медичного страхування як організаційно-правової та фінансової бази охорони здоров'я.

Це призводить до того, що права пацієнта мають значною мірою декларативний характер, а проходження коштів в охороні здоров'я не є прозорим. Незважаючи на значну кількість проектів, закріплення на законодавчому рівні обов'язкового медичного страхування в Україні поки не відбулося; 4) необхідність підготовки юристів, котрі матимуть знання у сфері медичного права. Потреби юридичної практики зумовлюють доцільність введення навчальної дисципліни «Медичне право України» в систему підготовки юристів. Це дозволить професійно розумітись на проблемах юридичного забезпечення медичної діяльності, фахово сприймати особливості так званих «лікарських справ», на високому рівні здійснювати правотворчу, правозастосовну чи правозахисну діяльність у цій сфері.

Медична діяльність є сукупністю різної складності суспільних відносин, які, за умови урегульованості нормами права, носять характер правових відносин. Специфічною ознакою суспільних відносин, регульованих за допомогою норм медичного права, є те, що вони виникають, існують і розвиваються переважно з приводу особистих немайнових благ людини – життя і здоров'я. Взаємовідносини лікаря і хворого є різновидом правових відносин, за яких обидва є носіями суб'єктивних прав і юридичних обов'язків.

Загальна характеристика правовідносин у медицині в широкому сенсі базується на визначенні юридичної природи відносин між лікувальною установою і хворим, що звернувся до цієї установи.

До проблемних питань, не вирішених до кінця у вітчизняному законодавстві, належать питання забезпечення реалізації права пацієнта на допуск адвоката і законного представника у разі, коли пацієнт за станом свого здоров'я не має нагоди прямо контактувати зі своїми представниками. Таке становище може виникати у разі інфекційних захворювань, важкого стану, коли зайві контакти протипоказані з медичної точки зору. У такому разі необхідно орієнтуватися на пропозицію про устаткування і початкове проектування для таких пацієнтів спеціальних місць для контакту з адвокатами і законними представниками, наприклад, через скло і за допомогою телефонної трубки.

Отже, першочерговими завданнями державної політики України в галузі охорони здоров'я має стати, по-перше, створення, удосконалення і подальший розвиток законодавчої та нормативно-правової бази державного регулювання медичної діяльності, а в перспективі виділення медичного права в окрему галузь права. По-друге, вагомим недоліком медичного законодавства є відсутність цілісної кодифікованої системи законів, що має врегулювати медичні правовідносини в Україні. Розроблення й прийняття Медичного кодексу України і побудованих на його основі спеціальних законів, що засвідчить завершення формування галузі медичного права в системі права України, має стати засобом реформування владних, організаційних та фінансово-економічних механізмів державного управління національною системою охорони здоров'я.

СЕКЦІЯ «ПСИХОЛОГІЯ»

УДК: 316.6

Походенко С. В. канд. психол. наук, доц. ЗНТУ

ПОЛІТИЧНИЙ ВИБІР ОСОБИСТОСТІ ЯК СУБ'ЄКТНИЙ ВЧИНОК

Політичний вибір особистості – це інтраперсональний процес усвідомлення власних потреб, політико-ідеологічних орієнтацій і настановлень, прийняття низки суб'єктних рішень стосовно можливості передачі повноважень одному з політичних суб'єктів і здійснення певних вчинків в ситуації виборчого процесу. По відношенню до політики особистість може бути як об'єктом, так і суб'єктом. Проблема особистості як суб'єкта політики полягає у визначенні можливості і ступеня її впливу на політичну владу, а також у можливості досягнення влади і способах її реалізації. Мірою політичної суб'єктності людини є її політична активність, участь у політичному житті.

Розгляд політичного вибору особистості з позицій вчинкового підходу (Киричук О. В., Роменець В. А.) зумовлений тим, що саме феномен вчинку задовольняє критерії визначення осередку психічного, бо здатний «зняти» в собі і «породити» із себе основні суперечності, що утворюють у їх єдності рушійну силу розвитку системи психіки в її специфічно людській якості. Саме вчинок, на відміну від таких психологічних феноменів, як мотивація, інтелект, воля, характер, стосується не однієї якоїсь сторони психіки особистості (мотиваційної, регулятивної, пізнавальної), а становить їх єдність, що відповідає реальним цілісним актам самореалізації особистості. Вчинок являє собою єдність внутрішнього й зовнішнього, тілесного й духовного, біологічного й соціального, індивідуального й суспільного, свідомого, несвідомого й надсвідомого, структурно, функціонально й генетично поєднує в собі ствердження і заперечення, творення і репродукування, свободу й необхідність.

На думку Татенка В. О. важливими ознаками суб'єктності є усвідомлення структури своєї діяльності. Стосовно політичного вибору це передбачає наявність політичної ініціативи, самостійного визначення мети, планування, передбачення політичної реальності. Суб'єктність характеризується інтенсивним включенням в політичну діяльність, прагненням до самоефективності, наявністю самоконтролю, самокорекції.

Основні властивості та критерії політичної суб'єктності:

- 1) здатність до свідомої політичної дії;
- 2) її раціональність;
- 3) суверенність та автономність політичних дій;
- 4) постійність політичних дій.

Серед умов становлення політичної суб'єктності можна визначити об'єктивні (конкретні економічні, соціокультурні політичні та інституційні передумови) та суб'єктивні (наявність у соціального суб'єкта політичної самосвідомості; оволодіння ним певним рівнем політичних знань; наявність відомої мотивації до політичної дії; володіння здатністю і вмінням приймати політичні рішення).

М. А. Косолапов визначає наступні ознаки політичної суб'єктності:

а) суб'єкт повинен існувати фізично.

б) він повинен існувати як певне єдине, органічно взаємопов'язане ціле, як самостійна якість;

в) наявність у суб'єкта внутрішньої мотивації, здатності до цілепокладання, постановка цілей та їх усвідомлення;

г) вимога від суб'єкта цілепокладання і механізму досягнення мети припускає наявність у нього управлінського центру, який забезпечує його дієздатність.

Рівні політичної суб'єктності можна визначити в залежності від ступеня участі індивіда в політичній діяльності:

а) рядовий член суспільства – це громадянин із мінімальним політичним впливом, який має статус виключно об'єкта політики;

б) громадянин, який є членом громадської організації, суспільного руху або декількох організацій, опосередковано включених у сферу політичної практики (рішень, дій), якщо це впливає з його ролі як рядового члена організації, з його організаційного та ідейного зв'язку з усією даною організацією, рухом;

в) громадянин, котрий є членом організації, яка має яскраво виражений політичний характер (приміром, політичної партії), цілеспрямовано або й за власною волею безпосередньо включений у перебіг політичного життя (максимальна сфера його участі окреслюється співвідношеннями між його намаганнями, інтересами й можливостями, що впливають із суспільної значущості даної організації та конкретної ролі, яку він у ній відіграє);

г) громадський (передовсім політичний) діяч, тобто учасник політико значущих ініціатив і один з організаторів їхнього виконання;

д) професійний політик, тобто учасник діяльності політичних структур, для якого головною спеціальністю, джерелом засобів для існування, єдиним або навіть головним заняттям і водночас змістом життя є політична діяльність;

є) політичний лідер (організаційний, ідейний, формальний або неформальний), який спроможний так впливати на інших учасників політичних організацій і структур, що це веде до інтеграції їх спільної діяльності з метою реалізації інтересів тієї соціальної спільності, що дана політична організація представляє.

ЕМОЦІЙНА ВИРАЗНІСТЬ МОВИ ЯК ОБ'ЄКТ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Традиційно мова ототожнюється зі словом, тобто з її вербальною знаково-символічною функцією. Між тим, акустична складова мови, як засобу спілкування, надає слухачеві, завдяки невербальним засобам, значну важливу інформацію про комунікатора, його відношення до співрозмовника, до предмету розмови, до самого себе, тощо. Отже, невербальна комунікація, зокрема такий її паралінгвістичний вид як фонаційний, в ході мовного спілкування здійснюється паралельно з вербальною і утворює в системі спілкування, відносно до слова, другий інформаційний канал.

Невербальні засоби спілкування мають давнє еволюційне походження і, відповідно, контролюються зонами і центрами, що глибоко розташовані в мозку, зокрема лімбічною системою, яка регулює емоційні реакції та поведінку людини. Відповідно, по-перше, інтонаційно-тембральна характеристика мови є другим планом нашої свідомості та підсвідомості; по-друге, мимовільність і підсвідомість невербальної поведінки людини досить часто викриває справжні наміри або думки співрозмовника, які суперечать його словам. Отже, невербальні засоби комунікації – це важливі і, водночас, недостатньо вивчені елементи спілкування та взаєморозуміння людей. Особливо це положення стосується паралінгвістичної виразності голосу людини.

В сучасному науковому просторі проблема спілкування і комунікації вивчається на перетині багатьох наук, окремою галуззю, що досліджує невербальні прояви людини під час спілкування – є паралінгвістика. Психологічні аспекти паралінгвістики найбільш повно представлено в роботах завідуючого Лабораторією невербальної комунікації Інституту психології РАН, керівника Центру «Мистецтво і наука», професора В. П. Морозова, який більшу частину своєї наукової діяльності присвятив експериментально-теоретичному вивченню голосу людини як засобу невербальної комунікації та емоційно-естетичної виразності.

В. П. Морозов розробив концепцію двоканальної вербально-невербальної природи мовного спілкування; на експериментально-теоретичному рівні обґрунтував процес формування у реципієнта суб'єктивного образу об'єктивних характеристик комунікатора; довів, що, незалежно від вербального змісту мови, посередником між суб'єктами і об'єктом спілкування є голос як носій інформації про психологічні особливості комунікатора; розробив ієрархічну схему-класифікацію різних

видів невербальної інформації; експериментально і теоретично обґрунтував і увів до наукової термінології поняття «емоційний слух людини», «психологічний портрет людини за її голосом», «психологічний детектор брехні»; розробив невербальний психоакустичний тест емоційного слуху, який широко застосовується у професійному відборі в галузі художніх професій, в медичній психології для діагностики розвитку емоційної сфери або її порушень при окремих захворюваннях, та ін.

Основними акустичними засобами передачі різних видів невербальної інформації від комунікатора до реципієнта є такі параметри:

- тембр голосу, фізичним еквівалентом якого є частотний склад голосу;
- мелодика мови (зміна висоти голосу в часі);
- енергетичні характеристики (сила голосу та її зміна);
- темпо-ритмічні особливості мови;
- атипові індивідуальні особливості вимови (заїкання, покашлювання, сміх, тощо).

Найважливішою особливістю кодування паралінгвістичної фонаційної інформації є взаємний зв'язок різних акустичних засобів: будь-який вид невербальної інформації передається декількома акустичними засобами одночасно. Наприклад, інформація про різні емоційні стани комунікатора відобразиться і в зміні тембру голосу, і в притаманних кожній емоції зміні висоти, сили, темпо-ритмічних характеристик вимовлених фраз.

Такий характерний комплекс змін акустичних якостей голосу и мови викликані відповідними змінами загального фізіологічного стану людини, що перебуває під впливом певної емоції. Наприклад, в стані гніву збільшується загальна нервово-психічна активність, в стані печалю спостерігається м'язова розслабленість та загальна нервово-психологічна пригніченість. Зазначені зміни в психоемоційному стані людини впливають на роботу органів мовного апарату і мови в цілому. Окрім цього, на паралінгвістичну фонаційну характеристику впливають стать, вік, людини, її вага, зріст, тощо.

Отже, біо-фізіологічні характеристики, емоційний стан та інші психологічні якості комунікатора закономірно відображаються в акустичних особливостях його голосу та мови і стають об'єктивною основою для суб'єктивного сприйняття реципієнтом. Врахування цього факту дозволяє значно підвищити ефективність комунікаційних процесів.

ЕКЗИСТЕНЦІЙНА СКЛАДОВА У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ У ВНЗ

Сучасний стан українського суспільства характеризується соціально-економічною нестабільністю, в ньому відбуваються динамічні, унікальні процеси, до яких залучається кожна людина. У зв'язку з цим зростають вимоги до професіоналізму фахівців в галузі практичної психології, покликаних допомогти людині стати суб'єктом свого життя, праці, соціально-ціннісних стосунків, навчити його самостійно знаходити сенс і максимально самореалізуватися. Це знайшло віддзеркалення в зміні пріоритетів в підвищенні кваліфікації психологів, його спрямованості на розвиток суб'єктності спеціалістів, їх здатності самостійно вирішувати професійні і життєві завдання.

Велике значення для підвищення рівня розвитку професіоналізму має усвідомлення сутнісних екзистенціальних характеристик професійної діяльності, які виражаються в професійному змісті і цінностях. В основі осмисленого професійного і особистого життя лежить ключова готовність практичного психолога бачити і приймати запити професії й життя та знаходити найбільш оптимальні відповіді на них.

Актуальність проблеми формування професіоналізму майбутніх психологів в процесі фахової підготовки обумовлена наявністю існуючих суперечностей, зокрема, між зростаючими вимогами до професіоналізму практичного психолога і слабкою адаптацією психолого-акмеологічного інструментарію, що забезпечує розвиток суб'єктності фахівця, до умов навчання у ВНЗ.

Пошук оптимального шляху оптимізації процесу формування професіоналізму майбутніх психологів дозволив визначити проблему дослідження – визначення складових професіоналізму майбутніх психологів, зокрема, під кутом зору нашого дослідження опинилась екзистенційна складова професіоналізму. У роботі ми висунули наступні завдання: по-перше, проаналізувати стан вивченості у науковій літературі поняття «професіоналізм», по-друге, визначити сутність досліджуваного явища, конкретизувавши зміст поняття «професіоналізм майбутніх психологів»; по-третє, виділити у структурі професіоналізму майбутніх психологів на етапі підготовки у ВНЗ екзистенційну складову.

Вивчення наукових джерел з теми дозволяє стверджувати, що високий рівень розвитку професіоналізму майбутнього психолога обумовлений розвитком його екзистенціальних характеристик: відповідальністю, активністю, розвиненою саморегуляцією, автентичністю, потребою в самотрансцендентності психолога.

Ми припускаємо, що у психологів, які знаходяться на достатньому і високому рівнях професіоналізму, вище ступінь самосвідомості й свідомості життя і професійної діяльності. Спираючись на результати досліджень Т. В. Сікорської [1], нами показано, що застосування логоаналізу, орієнтованого на сходження до сенсу професії, позитивно впливає на продуктивність формування професіоналізму майбутніх психологів під час фахової підготовки.

Отже, підвищення рівня свідомості і розвитку екзистенціальних характеристик професійної діяльності є важливою умовою досягнення високого рівня професіоналізму майбутніми психологами в процесі навчання у ВНЗ.

Логоаналіз професійного життя практичного психолога є засобом, що дозволяє здійснювати процес сходження до сенсу професії, завдяки усвідомленню основних екзистенціальних даностей і за допомогою творчого усвідомлення екзистенціальних характеристик професії: власних професійних сенсів і цінностей; їх інтеграції в майбутню професійну культуру, як частку загальнолюдської культури і понадособові цінності; їх включення в реалізацію сенсу життя.

Аналіз рівня розвитку професіоналізму майбутніх психологів у рамках екзистенційної складової здійснюється за наступними критеріями: відповідальність, активність, саморегуляція (показники: усвідомлення власного актуального стану і ситуації розвитку, співвідношення можливостей із потребами, здатність дистанціюватися); автентичність (показники: щирість, відвертість, прагнення до достовірності у відчуттях і поведінці, конгруентність, гармонійність, узгодженість внутрішнього і зовнішнього світу) і самотрансцендентність.

Показниками екзистенційної складової сформованості рівня професіоналізму майбутніх психологів є спрямованість професійного психолога, що характеризується стійкими смисложиттєвими орієнтаціями із домінуванням цінностей самостійності, універсалізму. Орієнтація формування професіоналізму майбутніх психологів на акмеологічні аспекти є необхідною умовою їх особово-професійного розвитку.

Доходимо висновку, що професіоналізм особистості майбутнього психолога – це якісна характеристика студента – майбутнього психолога, в якій відбиті «високий рівень розвитку професійно важливих і особоводілових якостей, акмеологічні інваріанти професіоналізму, високий рівень креативності, адекватний рівень домагань, мотиваційна сфера і ціннісні орієнтації, спрямовані на прогресивний розвиток фахівця. Професіоналізм особистості пов'язаний із здібністю до самореалізації, з формуванням особистості як суб'єкта професійної діяльності. Як показує К. А. Абульханова, О. С. Анісимов, О. О. Деркач, А. В. Брушлінський, В.

А. Петровський, для того, щоб комплексно описати суб'єкта як якісне утворення, необхідно мати на увазі і вирішувати суб'єктом такі завдання: прогноз можливого майбутнього; ухвалення рішень; співвідношення цілей і завдань; осмислений вплив своїми діями на об'єктивні чинники своєї життєдіяльності; виявлення своїх можливостей; регулювання своєї активності з урахуванням обставин, що складаються. Окрім всього в результаті професійного становлення і оволодіння професійною культурою особистості оволодіває здібністю до проектування саморозвитку і створення умов для професійної самореалізації.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у розробці методів формування професіоналізму майбутніх психологів у ВНЗ, вивченні складових та показників сформованості рівня професіоналізму студентів-психологів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Сикорская Т. В. Профессиональный логоанализ. Дополнительные профессиональные образовательные программы: психология : Методическое пособие. – Новокузнецк, Новокузнецкий ИПК, 2003. –19 с.

УДК 159.9

Бочелюк В. Й. д-р. психол. наук, проф. ЗНТУ

ПСИХОЛОГІЯ СПІЛЬНОЇ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Специфіка психології управління на відміну від соціальної психології праці полягає в тому, що індивід розглядається в зв'язку не просто з суспільством, а й з державою як формою організації суспільного життя через такі державні утворення, якими є установи, організації і підприємства.

Так, держава регулює трудову діяльність працівника, визначаючи його права і обов'язки за допомогою посадових інструкцій; держава визначає відносини працівників і адміністрації за допомогою трудового законодавства; держава визначає технологію і якість вироблюваного продукту системою державного стандарту; нормування і оплата праці здійснюється по нормах і розцінках, затверджуваною державою. І якщо останнім часом робляться спроби частину функцій, що виконуються державою, передати підприємствам, то це ще одне підтвердження важливості вивчення підприємства як ланки, що опосередковує відносини індивіда і суспільства.

Основні особливості розуміння праці в психології управління можуть бути визначені у таких положеннях: індивідуальна праця є частиною спільної праці, яка здійснюється в соціально організованій формі: на підприємствах, в

установах, організаціях тощо; спільна праця, виступаючи в організованій формі, вимагає від учасників підпорядкування певним вимогам, узгодження зусиль, координації дій; самий процес праці, його засоби, послідовність операцій, кінцевий результат задані індивіду технікою і технологією виробництва, він повинен їх освоїти, щоб ефективно працювати; продукт праці не залишається у розпорядженні індивіда, який його виробляє, а стає надбанням суспільства, і можливе його споживання індивідом походить з суспільних фондів.

Тепер спробуємо, спираючись на сформульоване вище розуміння організованої спільної праці, підійти до проблеми трудової мотивації. Ми маємо намір показати, що в умовах організованої спільної праці міняється не тільки характер трудової мотивації, міняється саме джерело спонукань людини.

Визначити мотивацію поведінки індивіда – означає вказати спонукання або, якщо використовувати термін «мотивація» в ширшому сенсі, чинники, що направляють і регулюють діяльність індивіда. Це можуть бути цілі, мотиви, потреби, а також бажання, прагнення, інтереси, нарешті ваблення і інстинкти. У психології управління питання про чинники, що визначають поведінку індивіда, вирішується в контексті аналізу спільної діяльності, що розглядається як особливе утворення, що володіє специфічними закономірностями і що не зводиться до окремих індивідів, що створюють діяльність. Поведінка індивіда, включеного в спільну діяльність, поза контекстом спільної діяльності не може бути пояснена, тому що є частиною цього цілого, вирішуючи те або інше завдання і володіючи доцільністю. Цьому цілому підпорядкована діяльність індивіда, і поза цим цілим вона не може зрозуміти і бути осмислена. Тому як сам індивід, так і дослідник його поведінки в прагненні осмислити дії і вчинки повинні звертатися не стільки до смутних бажань, мотивів і потреб, які створюють мотиваційну сферу в загальноприйнятому розумінні, скільки до тієї спільної діяльності, її цілей, завдань і структур, в яку включений індивід, виконуючи в ній певну функцію і знаходячи в ній своє значення і призначення, а деколи і самий сенс свого існування.

У зв'язку з цим, одне із завдань психології управління – дослідження впливу на процес соціалізації потреб конкретних умов спільної праці: специфіки підприємства, його технічної оснащеності, змісту і характеру праці, форм оплати, форм організації праці тощо. Це завдання особливо актуальне в світлі пошуку нових форм і методів господарювання, що передбачають розширення самостійності і соціалістичної запобіжливості підприємства і разом з тим – активізацію кожного працівника. Можливо, що в певних умовах розвиток потреб може прийняти небажаний напрям, породити негативні наслідки. У виявленні цих тенденцій і виробленні запобіжних і корегуючих засобів, психологія управління повинна взяти активну участь.

Таким чином, можна дійти висновку про те, що визначена предметна область психології управління і розкрили специфіку її основних понять. Особлива увага приділена одній з найважливіших її проблем – проблемі соціалізації індивіда. Вона розглядається в трьох основних аспектах: як соціалізація праці, як соціалізація потреби і як соціалізація поведінки. В ході аналізу кожного з аспектів проблеми визначалися конкретні завдання психології управління, пов'язані з її вирішенням. Основне положення пропонуваного вирішення проблеми соціалізації – відмова від «постулату безпосередності» в аналізі зв'язку індивіда і суспільства та затвердження як ланки організованої спільної діяльності, що є посередником.

УДК 159.922.8:159.928

Волошина Н. В. канд. психол. наук., доц. ЗНТУ

РІВЕНЬ РОЗВИТКУ ЕМПАТІЇ В ЮНАКІВ І ДІВЧАТ ЯК КОМПОНЕНТА ЇХ КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ

Проблема розвитку комунікативних здібностей юнаків і дівчат є різнобічною. Комунікативні здібності визначаємо як інтегральні. Базовими компонентами комунікативних здібностей юнаків і дівчат вважаємо: комунікативно-інформаційний компонент: контактність, мовні здібності, невербальна виразність, соціальний інтелект; когнітивний компонент: комунікабельність, соціально-перцептивні характеристики (сукупність навичок сприймання, розуміння та оцінювання інших людей), здатність досягнення своїх комунікативних цілей, самоконтроль у спілкуванні; емотивний компонент: емпатія, довіра до партнера, відчуття зворотного зв'язку спілкування, експресивність; креативний компонент: схильність до певного стилю спілкування, спостережливість, тактичні вміння спілкуватись, здатність до персоналізації.

З метою визначення рівня розвитку емпатії як елемента комунікативних здібностей юнаків і дівчат нами було здійснено діагностування рівня полікомунікативної емпатії в учнів юнацького віку за методикою І. М. Юсупова, а також проведено їх опитування за «Методикою діагностики емпатійних здібностей» В. В. Бойка (табл. 1, 2).

Аналіз даних за методикою І. М. Юсупова показав (табл. 1):

– на дуже високому рівні полікомунікативної емпатії – 20,9% опитаних (63 учня);

Таблиця 1 – Показники рівнів емпатії в юнаків і дівчат за результатами методики І. М. Юсупова, %

Рівні розвитку емпатії	9-класники		10-класники		11-класники		Слухачі ПК		Всього	
	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>N</i>	%	<i>n</i>	%
Дуже високий	20	22,2	18	17,1	15	20,5	10	29,4	63	20,9
Високий	12	13,3	20	9,0	26	35,6	3	8,8	61	20,2
Середній	37	41,1	29	27,6	6	8,2	2	5,9	74	24,5
Низький	17	18,9	30	28,6	23	31,5	10	29,4	80	26,5
Дуже низький	4	4,4	8	7,6	3	4,1	9	26,5	24	7,9

Примітка. *N* = 302 особи.

Таблиця 2 – Показники сформованості емпатії в юнаків і дівчат за результатами методики В. В. Бойка, %

Рівні розвитку емпатії	9-класники		10-класники		11-класники		Слухачі ПК		Всього	
	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%
Високий	10	10,0	10	9,5	13	17,8	11	32,4	44	14,6
Середній	32	35,6	31	29,5	11	15,1	9	26,5	83	27,5
Нижче середнього	10	10,0	34	32,4	28	38,4	9	26,5	81	26,8
Низький	38	42,2	30	28,6	21	28,8	7	20,6	96	31,8

Примітка. *N* = 302 дівчат і юнаків.

– на високому рівні емпатії – 20,2% (61 учень);
 – на середньому рівні емпатії – 24,5% (74 учня);
 – на низькому рівні емпатії – 26,5% (80 учнів);
 – на дуже низькому рівні емпатії – 7,9% (24 учня). Отже, переважає низький рівень розвитку полікомунікативної емпатії в опитаних нами юнаків і дівчат.

Аналіз результатів відповідей опитаних старшокласників за методикою В. В. Бойка виявив (табл. 2):

– високий рівень емпатії – 18,7 % відповідей (44 учня);
 – середній рівень емпатії – 27,5% (83 учні);
 – рівень емпатії нижче середнього – 26,8% (81 учень);
 – низький рівень емпатії – 31,8% (96 учнів). Отже, переважає низький рівень розвитку емпатійних здібностей в опитаних нами старшокласників.

Таким чином, у юнаків і дівчат наявний низький рівень емпатії в умовах трансформації українського суспільства.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ СЛУХАЧІВ НАВЧАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ, В ОРГАНІЗАЦІЯХ ТА УСТАНОВАХ

Відносини, що складаються на ринку праці, мають яскраво виражений соціально-економічний характер, вони зачіпають насущні потреби більшості населення країни. Через механізм ринку праці встановлюються рівні зайнятості населення та оплати праці. Підвищення конкурентоздатності як самих підприємств так і їх продукції є питанням актуальним для внутрішнього та зовнішнього ринку держави. Складна економічна ситуація на світовому ринку вимагає застосування новітніх засобів й методів навчання та професійної діяльності у кожній ланці виробництва. Підвищення якості підготовки фахівців передбачає покращення їх загальноосвітнього, загальнокультурного, спеціального професійного рівня, психологічної готовності до професійної діяльності, результатом якої є ефективна професійна діяльність.

У сучасних умовах становлення України, коли система освіти залежить від економічної ситуації в країні, виникає проблема якісних змін у концептуальній базі підготовки й підвищення кваліфікації педагогів. Професійна освіта, яка зорієнтована на європейські стандарти, потребує перепідготовки й підвищення кваліфікації слухачів центрів зайнятості, навчальних підрозділів організацій й підприємств. Згідно з державною національною програмою «Освіта: Україна XXI століття» освіта має орієнтуватися на створення життєздатної системи неперервного навчання.

Світовий досвід свідчить, що однією з закономірностей оновлення суспільства й продуктивного функціонування ринкової економіки є організація освіти на науковій основі, зростання пріоритету професійної підготовки в системі суспільних цінностей. Підготовка слухачів навчальних підрозділів підприємств, організацій й установ до підвищення професійної компетентності ще не досягла бажаного рівня, про що свідчить низка протиріч: між необхідністю швидкого оновлення змісту професійної освіти та готовністю керівних кадрів реагувати на зміни у системі професійної освіти; між необхідністю вирішувати складні, нестандартні завдання та прагненням дорослих через навчання підвищувати рівень професіоналізму.

Використання технологій у підвищенні професійної компетентності слухачів навчальних підрозділів, на нашу думку, допоможе їм подолати частину ускладнень у власній професійній діяльності, скласти індивідуальну програму самоосвіти, втілити цілеспрямований пошук професійно значущої інформації з метою підвищення конкурентоспроможності на ринку праці. Під

технологіями підвищення професійної компетентності ми розуміємо систему, яка поєднує уявлення запланованих результатів підвищення кваліфікації фахівців, засоби діагностики поточного стану слухачів, моделі навчання та критерії вибору оптимальної моделі навчання слухачів в умовах виробництва.

Проблема впровадження інноваційних методик у навчальний процес полягає в тому, що в Україні немає банку даних про наявність методичних розробок з цієї проблематики; більшість розробок існує у вигляді методичних вказівок або посібників, виданих дуже малими тиражами, лише в тих навчальних закладах, де вони були створені.

Таким чином, покращення професійної підготовки слухачів навчальних підрозділів підприємств, організацій й установ у системі професійної освіти визначається мотиваційною готовністю слухачів здійснити перехід до інноваційних форм навчання, та вимагає впровадження сучасних технологій інтенсифікації навчального процесу.

З урахуванням специфіки соціальної позиції слухачів навчальних підрозділів підприємств, організацій й установ процес професійної підготовки до підвищення їхньої професійної компетенції, слід розглядати через вивчення психолого-педагогічного феномену готовності до професійної підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вища освіта в Україні: [навч. посіб.] / За ред. В. Г. Кременя, С. М. Николаєнка. – К.: Знання, 2005. – 327с.
2. Волярська О. С. Впровадження технологій інноваційного навчання в процес професійної підготовки педагогів : досвід та проблеми/ О. С. Волярська // Вища освіта України. – Додаток 4. Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору». – Вид-во «Гнозис», 2010. – Т. IV(16). – С. 13–22.
3. Волярська О. С. Формування управлінської компетентності керівників закладів освіти: навчально-методичний посібник / І. В. Грішина, О. С. Волярська, Л. В. Васильченко. – Запоріжжя: Акцент Інвест-трейд, 2014. – 236 с.
4. Волярська О. С. Інноваційні педагогічні технології : Навчально-методичний посіб. для слухачів курсів підвищення кваліфікації / О. С. Волярська. – Запоріжжя: А-ПЛЮС, 2012. – 72 с.
5. Калінічева Г. І. Модернізація системи вищої освіти України як засіб регулювання ринку праці та зайнятості / Г. І. Калінічева // Вища освіта України. – 2006. – Дод. 3, т. 2: Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору. – К., 2006. – С. 139–150.
6. Киричук О. В. Психологічні особливості Я-концепції безробітного: навч. метод. посіб. / О. В. Киричук, С. О. Тарасюк. – К.: ІПК ДСЗУ, 2012. – 148 с.

7. Пучина О. В. Рішення нестандартних задач: нові компоненти навчання управлінського персоналу підприємств / О. В. Пучина // Вища освіта України – Додаток 4, том VI (24) – 2010р. Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» – 518с. – С. 440–446.

8. Савченко Н. В. Нове у нормативно-правовому та організаційно-технологічному забезпеченні професійного навчання безробітних [Електронний ресурс] / Н. В. Савченко // Ринок праці та зайнятість населення. – 2012. – № 3. – С. 21–24

УДК 159.9

Хрустальова М. С. канд. політ. наук, доц. ЗНТУ

СТАВЛЕННЯ МОЛОДІ ДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ШЛЮБІВ

На сьогоднішній день все більше пар не бажають реєструвати свої відносини, та надають перевагу цивільному шлюбу. Не визначеним залишається правове регулювання відносин, які виникають у цивільному шлюбі.

Партнери цивільного шлюбу у законодавчих актах у своїх правах та обов'язках, при певних умовах, дорівнюються партнерам зареєстрованих шлюбів. Лише деякі питання можуть регулюватись нинішнім законодавством, хоча норми і прописані, то постає питання про реалізацію цих норм на практиці.

Поширення незареєстрованих шлюбів та зростання їх соціальної прийнятності вимагає від держави та суспільства більш пильної уваги до захисту прав та обов'язків як партнерів таких шлюбів так й їх дітей. Реальне здійснення правового регулювання могло б знизити ризики для постраждалої сторони. Але привабливість шлюбу без державної реєстрації значною мірою пов'язано із бажанням людей уникнути впливу держави та суспільства на особисту сферу стосунків.

Є дійсне протиріччя між двома цими аспектами правового регулювання консенсуальних стосунків між чоловіком та жінкою. Нас цікавить саме психологічні аспекти подолання цього протиріччя.

Розкриття даної теми повинно допомогти урегулювати відносини у цивільному шлюбі та відношення до цього держави та суспільства.

Важливим аспектом реалізації правових норм у суспільстві є правова самосвідомість її членів. Правова свідомість формується у процесі правової соціалізації, яка відбувається протягом всього життя людини. Основним завданням молодості є створення сім'ї, тобто саме цей вік є сенситивним для формування сімейно-шлюбної правосвідомості. Базуючись на принципі

єдності свідомості та діяльності можна вважати, що характер стосунків у шлюбних відносинах буде впливати на характер правових уявлень та соціально-правових очікувань у галузі шлюбно-сімейних стосунків. Саме перевірки цього припущення й було присвячене емпіричне дослідження, проведене у січні 2015 року студенткою кафедри психології ЗНТУ Валерією Балабою. Зупинимось на найцікавіших результатах цього дослідження.

Під цивільним шлюбом розуміють добровільне, спільне проживання і ведення спільного господарства двома людьми: чоловіком и жінкою «без жодних взаємних зобов'язань».

Для визначення характеру зв'язку між задоволенням шлюбом та ставленням до правового регулювання цивільного шлюбу було використано «Опитувальник задоволеності шлюбом» (В. В. Столін) та авторська анкета «Ставлення до правового регулювання цивільного шлюбу». У дослідженні приймали участь 45 жінок та 33 чоловіки, які переважно проживали у цивільному шлюбі. Це були люди від 18 до 33 років, тобто молоді нашого часу.

В ході дослідження було визначені особливості ставлення до правового регулювання цивільного шлюбу як складової соціально-правових уявлень молоді в галузі шлюбно-сімейного права.

У української молоді переважає байдуже ставлення до правового регулювання цивільного шлюбу. Лише третя частина має позитивне ставлення до цієї галузі права. П'ята частина проти правового регулювання цивільних шлюбів.

Це свідчить про невисокий рівень правового розвитку молоді та непрямою вказівкою на характер соціального схвалення цивільних шлюбів серед молоді. Тобто п'ята частина не вважають цивільний шлюб стосунками, що потребують втручання держави.

Є певна диференціація у ставленні молоді до різних аспектів правового регулювання цивільного шлюбу. Різні статті закону респонденти оцінюють по-різному. Найбільшого схвалення набули ті з них, які стосуються прав дітей, найменшого схвалення, стаття, яка стосується обов'язків щодо батьків. Це дві статті, порівняно з іншими, схвалюються менше, – це статті, що стосуються обов'язків подружжя один до одного у вітальних ситуаціях. Саме взаємозалежність декілька суперечить соціально-психологічному змісту цивільного шлюбу.

Визначено статистично значущі розбіжності у емоційному ставленні до правового регулювання цивільного шлюбу представників різних форм шлюбу. Щодо ставлення до окремих статей закону таких розбіжностей не визначено.

Молодь, яка перебуває у офіційному шлюбі, до правового регулювання цивільного шлюбу ставиться байдуже або скоріше погано, ніж добре, що свідчить про соціальну байдужість за межами власного життя. А ті, які проживають у цивільному шлюбі, більш позитивно відносяться до його

правового регулювання, так як вважають свій шлюб повноцінним в більшості аспектах.

Повну уяву про правове регулювання цивільних шлюбів має лише 10% опитаних, третя частина були здивовані, що такі стосунки регулюються законами. Тобто, на дійовому рівні ставлення до правового регулювання цивільних шлюбів дуже незріле. Підвищенню рівня правової свідомості у галузі сімейного права сприятиме поширення інформації про наявність правового регулювання цивільного шлюбу.

Для визначення психологічних особливостей сприйняття законів було проведено факторний аналіз методом головних компонент з обертанням Варимакс. Було виокремлено 5 факторів, які описують 61,9% дисперсії.

До першого фактору, який умовно названо «Екзистенціальне /конвенціональне», з максимальним позитивним значенням увійшли статті закону, які стосуються спадщини та утримання партнера цивільного шлюбу в разі втрати працездатності, з максимальним від'ємним значенням стаття про право на договірний розподіл власності. Ставлення до правової норми визначається її екзистенціальним характером (смерть та непрацездатність – з одного боку, конвенція – з іншого). Ще одним змістом цього фактору є взаємозалежність /автономія: з одного боку – спадкування та утримання, з іншого – розподіл власності. І при першому, й при другому поясненні основним змістом фактору є безпека, полюса фактору визначають засіб її забезпечення. Або за рахунок приєднання ресурсів партнера, або за рахунок захисту власного.

До другого фактору «Спільність» увійшли статті, які стверджують спільність як важливу характеристику цивільного шлюбу, ототожнення цивільного шлюбу із сім'єю. Третій фактор «Значущість дитини», включає лише одну компоненту «Дитина завжди, при будь-яких обставинах, є спадкоємцем першої черги».

Четвертий – «Матеріальне забезпечення дитини» включає статті, які визначають матеріальні зобов'язання батьків (розмір аліментів, термін утримання дитини).

П'ятий фактор («Обов'язки дитини») включає лише одну компоненту «Повнолітні дочка, син зобов'язані утримувати батьків, які є непрацездатними і потребують матеріальної допомоги, у разі, якщо батьки утримували дитину».

Визначено характер зв'язку між задоволенням шлюбом та ставленням до правового регулювання цивільного шлюбу.

Особи, які в більшій мірі задоволені своїм цивільним шлюбом, вважають себе повноцінною сім'єю, із спільним побутом та взаємними правами та обов'язками, за фактором, для них важлива і взаємозалежність і спільність.

Ті, хто задоволені шлюбом, не потребують договору про розподіл майна, так як в їхніх сім'ях все добре, а от ті, які не задоволені своїм шлюбом, більше переймаються про спільне майно та вважають доцільним укладення договору про його розподіл, так як вони можуть знаходитись на грані розриву. У цих людей знижене почуття безпеки у сім'ї, тому вони переймаються стосовно матеріального забезпечення та бажають його отримати за рахунок розмежування, тобто захистити свою власність. Відповідно ті, хто задоволені благополуччям свого шлюбу, мають почуття безпеки і не переймаються через правове регулювання їх майнових відносин, визнають взаємозалежність.

Люди з високим рівнем задоволення шлюбом згодні з тим, що мають рівні права на майно спільної власності та з тим, що ці права не припиняються у наслідок закінчення шлюбних відносин, так як вони мають більш адекватне та справедливе сприйняття спільного життя та ставлення один до одного. Для них грає роль фактор спільності, тому більш задоволені люди бажають мати усе спільне та з розумінням ставляться до правового регулювання цього нюансу.

Також можна сказати, що люди з високим рівнем задоволення шлюбом більше переймаються благополуччям своїх дітей та з розумінням ставляться до їх матеріального утримання.

Отже, для людей, які задоволені шлюбом, важливими є закони, які регулюють стосунки у екзистенціально-значимих ситуаціях, смерті або хвороби, закони, які стверджують традиційні взаємні сімейні обов'язки. В свою чергу, для людей, які мають низький рівень задоволення стосунками в шлюбі, важливим є можливість домовитись про розподіл майна.

УДК: 159.9

Шевченко С. М. старш. викл. ЗНТУ

ОСОБЛИВОСТІ МІЖСОБИСТІСНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПРИ ШКІРНИХ ЗАХВОРЮВАННЯХ

Автори психоаналітичної орієнтації вказують на залежність фактів появи та розвитку захворювань шкіри від специфіки материнсько-дитячих стосунків. Психоаналітики указують, що при догляді за дитиною шкіра матері може передавати весь спектр почуттів – від ніжності, тепла і любові до відрази й ненависті. Дитина може реагувати шкірою на добрі материнські почуття відчуттям, що їй добре, а на недобрі – різними шкірними захворюваннями.

На думку психоаналітиків, розчарування матері зовнішністю своєї дитини зароджує у дитини базальну нарцисичну вразливість, яка мало змінюється в подальшому, навіть незважаючи на реальні успіхи у дорослому житті.

Представники когнітивно-біхевіорального підходу розглядають подібні медико-психологічні проблеми як наслідок когнітивних та/або поведінкових порушень, які формуються у стосунках зі значущими людьми та можуть бути виправлені через відповідні психотерапевтичні втручання. Відтак, лікування у цьому підході базується на розв'язанні когнітивних та поведінкових проблем пацієнта. Результуючий тип міжособистісної комунікації у цьому підході розглядається як підсумок психотерапевтичних втручань, заснованих на відповідних процедурах.

Окремий погляд на будь-які патологічні вияви знаходимо у роботах представника когнітивно-біхевіорального підходу У. Глассера. Він створив власну теорію, що пояснює поведінку людини, – теорію контролю – та запропонував власний вид психотерапії – терапію реальністю. Тобто шкірні захворювання з цих позицій можуть розглядатися як засіб особливого виду комунікації, метою якої є контроль.

Психологи екзистенційно-гуманістичного напрямку зазначають, що будь-які порушення здоров'я людини є наслідком незадоволення значущих потреб, причому як потреб нижчого рівня (фізіологічних та потреби у безпеці), так і потреб вищого рівня: потреб у належності та любові, повазі та самоповазі, а також само актуалізації. Усі потреби людини «зав'язані» на стосунках з іншими людьми, тому стилі комунікації визначають міру задоволення найрізноманітніших потреб.

Загалом, у екзистенційно-гуманістичному підході лікування шкірних захворювань є неспецифічним. З клієнтами, які страждають на шкірні захворювання, працюють так, як працюють і з іншими категоріями клієнтів. Гуманістичні психологи допомагають клієнту розв'язати конфлікт між прагненням до самоактуалізації, з одного боку, та Я-концепцією, – з іншого. На думку К. Роджерса, конструктивні зміни особистості клієнта можливі за умови створення певної атмосфери під час налагодження стосунків «консультант-клієнт», яка забезпечує конгруентність у відносинах, безумовно позитивне ставлення та емпатію.

ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПРИНЦИПИ КОРЕКЦІЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ІЗ ЗПР В УМОВАХ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Розвиток сучасної української системи дошкільної освіти характеризується реформуванням її системи і змісту. Прогресивні зміни, що відбулися в освітній політиці України останнім часом та пріоритетні завдання подальшого розвитку системи дошкільної освіти законодавчо закріплено в низці нормативних документів (Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI ст.), Законі «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», Базовому компоненті дошкільної освіти, Державній цільовій програмі розвитку дошкільної освіти на період до 2017 р.)

Існуюча система допомоги дітям з легкими формами інтелектуальних порушень також потребує удосконалення та подальшого розвитку. На сучасному етапі вже накопичено певний досвід роботи з організації допомоги дітям з затримкою психічного розвитку (ЗПР) в умовах спеціального дошкільного закладу. Проте недостатньо розробленою залишається проблема методичного забезпечення комунікативно-мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку з ЗПР.

Розв'язання будь-якої проблеми має ґрунтуватися на певних принципах. Принципи корекційної допомоги дітям з особливими потребами сформульовано багатьма вченими, зокрема Л. С. Виготським, У. В. Ульяновою, Г. В. Фадіною, Н. Ю. Боряковою. До загальних принципів організації корекційно-розвивальної роботи з дошкільниками з ЗПР належать: єдність діагностики та корекції, єдність корекції та розвитку, принцип діяльнісного підходу до корекції.

У. В. Ульянова стверджує, що принцип єдності діагностики і корекції є одним з провідних при організації корекційно-педагогічної роботи з дітьми ЗПР в умовах дошкільних закладів спеціального типу. Вона вважає, що спостереження за динамікою розвитку дитини під час цілеспрямованої корекційної роботи має важливе значення для визначення її методів та змісту. На її думку, важливими складовими принципу єдності діагностики і корекції є комплексний підхід, етіопатогенетичний підхід та принцип якісного аналізу результатів дослідження.

Принцип єдності корекції та розвитку означає, що необхідність корекційного впливу визначається на основі психолого-педагогічного аналізу внутрішніх та зовнішніх умов розвитку дитини (максимальної реалізації вікових можливостей; розвитку індивідуальних особливостей; створення емоційно-позитивного фону, який визначається, насамперед, продуктивним

спілкуванням). При організації роботи з дітьми ЗПР важливо враховувати закономірності їх онтогенетичного розвитку. Тобто, здійснювати індивідуальний підхід до кожної дитини в контексті її вікового розвитку.

За допомогою діяльнісного принципу фахівці визначають шляхи та засоби досягнення мети корекції. Основою цього принципу є положення про те, що рушійною силою розвитку є активна діяльність самої дитини, що провідна діяльність (в дошкільному дитинстві – гра), найбільшою мірою сприяє розвитку дитини в даному періоді онтогенезу, що розвиток будь-якої людської діяльності вимагає спеціального формування (О. М. Леонт'єв, П. Я. Гальперін, С. Л. Рубінштейн). В умовах затримки психічного розвитку ускладнюється процес становлення дитини, як суб'єкта діяльності, спостерігається специфіка у формуванні й зміні провідних видів діяльності (У. В. Ульяновка), що потребує впровадження в роботу з ними додаткових корекційних заходів.

У. В. Ульяновка також приділяє велике значення принципу комунікативної спрямованості навчання та виховання, якій ґрунтується на необхідності приділення спеціальної уваги розвитку мови, як основному засобу комунікації, та цілеспрямованому формуванні навичок спілкування з дорослими та однолітками.

Корекційна робота з дітьми ЗПР здійснюється на основі спеціально розроблених програм, які враховують загальні принципи організації корекційної допомоги та відображують стратегію, мету та завдання корекційного впливу. При розробці програми спецкурсу щодо розвитку спілкування дітей старшого дошкільного віку з ЗПР вважаємо за необхідне враховувати додаткові принципи: використання емоційно забарвленого матеріалу; зростання складності завдань; пріоритетність корекції причинного типу; комплексність методів корекційного впливу; активне залучення найближчого соціального оточення.

Таким чином, здійсненню корекційної роботи обов'язково повинно передувати комплексне діагностичне обстеження, яке дозволяє виявити характер та ступінь відхилень розвитку, зробити висновок про можливі передумови та, на підставі цього висновку, сформулювати цілі й завдання корекційного впливу.

Реалізація корекційної роботи вимагає від психолога постійного контролю за динамікою змін, які відбуваються у поведінці і діяльності, емоційних станах дитини, що дозволяє внести необхідні корективи в програму, методи і засоби психологічного впливу.

В умовах дошкільного закладу цілеспрямований психокорекційний вплив на дитину з ЗПР повинен здійснюватися через комплекс заходів, з залученням до цього процесу людей з найближчого соціального оточення (батьків, психолога, педагогів та ін.).

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВИГОРАННЯ ВИКЛАДАЧІВ ВНЗ

Синдром емоційного вигорання поступово стає проблемою ХХІ століття. Емоційне вигорання – реакція організму та психологічної сфери людини, яка виникає внаслідок тривалого впливу стресів середньої інтенсивності, що обумовлені її професійною діяльністю; результат некерованого довготривалого стресу; психічний стан, який характеризується виникненням відчуттів емоційної спустошеності та втоми, викликаних професійною діяльністю людини, і поєднує в собі емоційну спустошеність, деперсоналізацію і редукцію професійних досягнень; різновид та передумова професійної деформації особистості.

Проблема синдрому емоційного вигорання вивчалася та знайшла своє відображення у роботах зарубіжних і вітчизняних вчених, присвячених змісту та структурі цього синдрому (Х. М. Алієв, М. Буриш, А. Видай, М. Гінзбург, С. Гремлінг, Дж. Грінберг, Г. Діон, Ф. Джонс, М. А. Дмитрієв, Л. М. Карамушка, Л. О. Китаєв-Смик, Н. О. Левицька, Г. В. Ложкін, М. П. Лейтер, Д. Льюїс, С. Д. Максименко, Л. Малець, Е. Махер, В. В. Ніконов, Г. С. Никіфоров, В. Є. Орел, М. Л. Смультсон, В. М. Снетков, Т. В. Форманюк, Х. Дж. Фрейдєнбергер, У. Б. Шуфелі), а також методам його діагностики (В. В. Бойко, Н. Є. Водоп'янова, С. Джексон, К. Маслач, Т. І. Ронгінська, О. С. Старченкова та ін.)

Особливості професійного стресу та окремі прояви синдрому емоційного вигорання у працівників освітніх закладів досліджувались вченими О. А. Барановим, В. В. Зеньковським, Л. Ф. Колесніковою, Ю. Л. Львовим, А. С. Шафрановою.

Для проведення емпіричного дослідження наявності та особливостей емоційного вигорання у викладачів вищої школи була обрана методика В. В. Бойко, щодо визначення рівня емоційного вигорання.

В дослідженні прийняло участь 15 працівників кафедри гуманітарної направленості. Отримані результати дали можливість оцінити особливості прояву всіх компонентів синдрому «професійного вигорання» та проаналізувати наявність впливу віку людини, сімейного стану та стажу роботи на рівень розвитку компонентів синдрому «професійного вигорання». Вік і стаж роботи викладачів вищої школи, які приймали участь у дослідженні був дуже різноманітним.

Аналіз результатів дослідження, проведеного серед викладачів кафедри гуманітарної направленості, свідчить, що за фазою «напруження» домінуючим симптомом є симптом «переживання психотравмуючих обставин», який знаходиться на стадії формування у 20% респондентів, що складає 3 особи від загальної кількості учасників дослідження. Виникає цей симптом в результаті постійних психотравмуючих впливів, серед яких організаційні проблеми, переживання конфліктних ситуацій. Симптоми «загнаність у кут» і «тривога та депресія» знаходяться на стадії формування у 13% респондентів, що складає 2 особи від загальної кількості учасників дослідження. Це свідчить про незадоволеність умовами праці та проблеми при спілкуванні з діловими партнерами. Симptom «незадоволеність собою» знаходиться на стадії формування, лише у 7% респондентів, це 1 особа від загальної кількості досліджуваних. Виникнення симптому пов'язано з незадоволеністю умовами праці.

Фаза «резистенції» є найбільш визначеною у порівнянні з іншими фазами, та знаходиться на стадії формування у 27% респондентів (4 особи), та є сформованою у 27% респондентів (4 особи). Найбільш проявлений симптом цієї фази, симптом «неадекватне вибіркоче емоційне реагування» знаходиться на стадії формування у 60% респондентів (9 осіб), та є сформованою у 20% респондентів (3 осіб). Симptom визначається у обмеженні емоційної віддачі за рахунок вибіркового реагування на тих, з ким мають справу під час професійного спілкування. Симptom «емоційно-моральна дезорієнтація» на стадії формування у 13% респондентів (2 осіб), та у 20% (3 осіб) вже сформований. Симptom «розширення сфери економії емоцій» сформований у 13% (2 осіб), та на стадії формування у 20% (3 осіб). Симptom розширення сфери економії емоцій проявляється в обмеженні контактів в сфері непрофесійного спілкування. Симptom «редукція професійних обов'язків» вже сформований у 33% респондентів (5 осіб), та на стадії формування у 20% респондентів (3 осіб). Цей симптом визначається у намаганні полегшити та скоротити обов'язки, які потребують емоційних витрат, бажанні спростити вирішення професійних задач.

Фаза «виснаження» сформована у 7% респондентів (1 особи) та на стадії формування у 13% (2 осіб). Серед домінуючих, симптом «емоційне відчуження», сформований у 20% (3 осіб) та на стадії формування у 20% (3 осіб). Симptom «емоційного дефіциту» сформований у 7% (1 особи) та на стадії формування у 27% (4 осіб). Симptom проявляється на рівні фізичного та психічного почуття.

Таким чином, у переважної більшості викладачів кафедри гуманітарної направленості найбільш вираженою є фаза «резистенції» на другому місці фаза «виснаження» і найменш виражена фаза «напруження».

В фазі «резистенції» у викладачів кафедри більш виражений симптом неадекватне вибіркоче емоційне реагування який спостерігається у випадках, коли професіонал перестає уловлювати різницю між двома явищами, що принципово відрізняються: економним проявом емоцій і неадекватним вибіркочим емоційним реагуванням. Тобто, професіонал неадекватно «економить» на емоціях, обмежує емоційну віддачу за рахунок вибіркового реагування на ситуації суб'єктів діяльності; емоційний контакт встановлюється не зі всіма суб'єктами, а за принципом «хочу – не хочу» – неадекватним або вибіркочим чином.

УДК 159.9

Бородулькіна Т. А. канд. психол. наук, доц. ЗНТУ

ТЕРАПЕВТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ВАЛЬДОРФСКОЙ ПЕДАГОГИКИ

Задекларировано, что современная система образования направлена на обеспечение духовного, социального, психического и физического здоровья человека, что и обуславливает поиск наиболее оптимальных здоровьесохраняющих образовательных технологий и систем. Одной из таких систем является вальдорфская педагогика, активно развивающаяся в мире и в Украине. Терапевтический, оздоровительный характер вальдорфской педагогики не вызывает сомнений, что подтверждается как практикой вальдорфских учебных заведений во всем мире, так и международными независимыми сравнительными педагогическими исследованиями, представленными в научных публикациях зарубежных и отечественных (С. В. Гозак, Е. Н. Ионова, Л. В. Литвин, О. Н. Лукашенко и др.) авторов. Отметим, что вальдорфская педагогика является не столько здоровьесохраняющей системой, сколько здоровьесозидающей, оздоровительной, терапевтической, так как направлена не только на охрану и сохранение здоровья учащихся, но и на здоровое развитие каждого ребенка.

Основатель вальдорфской педагогики Рудольф Штейнер одной из главных педагогических задач обозначил обучение ребенка правильному дыханию (а правильное дыхание, как известно, является основой здоровья, обеспечивает нормальное звукообразование, плавную, выразительную речь) и правильному ритму в чередовании бодрствования и сна [1, с. 18–19]. Не случайно весь учебно-воспитательный процесс в вальдорфской школе строго ритмичен, а в методических пособиях по школьным предметам обращается внимание педагогов на ритмизацию дыхательного процесса и движений ребенка. Также в вальдорфской педагогике большой упор делается на

формирование воли и развитие чувств ребенка (чувства: осязания, жизни, движения, равновесия, обоняния, вкуса, зрения, тепла, слуха, слова, мысли, чувство «Я»). Как отмечает Петер Бюхи: «Если нам удастся построить воспитание и преподавание так, чтобы они способствовали укреплению здоровья или даже действовали исцеляющее, мы сделаем самое значительное в смысле истинного образования человека. <...> Важно, чтобы тренировка чувств и их укрепление вошли во все области преподавания, не только в уроки искусств или дополнительные терапевтические занятия» [2, с. 16–17].

Терапевтический эффект вальдорфской педагогики проявляется в:

– *оздоровительной школьной среде* (предметно-пространственное окружение, интерьер классной комнаты, архитектура вальдорфской школы, игровая площадка и т. д.),

– *общей организации учебно-воспитательного процесса* (ритмичный распорядок учебного дня, недели, года; преподавание «эпохами»; выделение главных уроков и специальных предметов; реализация феноменологического подхода в преподавании учебного материала; сопровождение основным учителем детей на протяжении 8 лет их обучения; ограниченное использование учебников и аудиовизуальных средств; отсутствие до 8 класса оценивания в баллах достижений учеников; содержательный и стимулирующий характер оценки и др.),

– *особом содержании учебных программ и грамотной методической организации каждого из учебных предметов.*

Отметим, что многие учебно-методические пособия, разработанные вальдорфскими педагогами по различным школьным предметам, могут использовать в своей работе не только учителя, преподающие соответствующие предметы, но и психологи, психотерапевты, арт-терапевты, дефектологи, логопеды, социальные педагоги. Важную роль в учебно-воспитательном процессе вальдорфской школы играют музыкальные, художественные и практические элементы, которые выступают как в виде отдельных предметов (музыка, живопись, пластицирование, рукоделие), так и являются неотъемлемыми составляющими учебного процесса на других уроках. В методических руководствах к данным предметам, кроме описания технологии работы с тем или иным материалом, обращается внимание на терапевтическое значение занятий для развития ребенка и его здоровья; предоставляются психологические рекомендации учителю относительно понимания природы ребенка и особенностей его развития на каждом из возрастных этапов; глубоко раскрываются аспекты музыкальной терапии, цветотерапии, глинолечения и др.

В вальдорфской педагогике есть уникальные предметы терапевтической направленности: «Рисование форм» и «Эвритмия», направленные на гармонизацию ребенка, развитие его творческих сил, чувства движения,

равновесия, жизни и др. И еще одним важным терапевтическим аспектом вальдорфской педагогики является лечебное направление, реализующееся, прежде всего через программу «Дополнительный урок», направленную на помощь детям, имеющим трудности в обучении. Данное направление в вальдорфской школе осуществляет специально подготовленный лечебный педагог.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Штейнер Р. Общее учение о человеке как основа педагогики / Р. Штейнер. – М. : Парсифаль, 2005. – 200 с.
2. Бюхи П. Развитие и укрепление чувств с помощью рисования форм / П. Бюхи. – К. : Изд-во «НАИРИ», 2014. – 116 с.

УДК: 159.9

Тисячник І. В. канд. психол. наук, доц. ЗНТУ

ГЕНЕЗА ВИЗНАЧЕНЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРОБЛЕМИ ЯК БАЗОВОЇ КАТЕГОРІЇ ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Представимо умовну модель, яка дозволяє об'єднати всі психологічні проблеми в одну загальну схему з точки зору їх глибини і складності. Модель достатньо спрощена, але вона необхідна для того, щоб виділити деяку загальну тенденцію. Всі проблеми розташовані в цій моделі на різних рівнях складності з точки зору труднощі їх вирішення і з точки зору глибини вкоріненості їх в особистості. На кожному рівні зустрічаються свої типи психологічних проблем.

Перший рівень – понад норми.

Це рівень, якого, за А. Маслоу, досягають індивіди, що само актуалізуються. Вони складають не більше 1% від загальної кількості людей, але саме вони є провідною силою людства.

У таких людей не буває неврозів, і вони дуже легко переносять психологічні травми. Їх характеризує легкість, відсутність стереотипності, емоційної і фізичної напруженості. Можна було б сказати, що на цьому рівні немає жодних проблем, але, звичайно, це не так. Здебільшого це проблеми творчої реалізації у світі або проблеми осягнення духовної сторони життя.

Другий рівень – рівень норми.

Це той рівень, на якому нормальна людина добре адаптована до соціального середовища, досить успішно справляється з роботою і сімейними обов'язками, а також з труднощами і неприємностями. Свідомість у неї ясна, емоційний стан здебільшого комфортний, хоча такий рівень щастя і натхнення, який зазвичай відчуває людина на рівні зверх норми, тут рідко

досяжний (власне, в ці моменти він переходить на вищий рівень). Досить гнучко реагує на зміну ситуацій, не напружений.

Типи проблем, з якими стикається «нормальна» людина, також цілком нормальні: труднощі адаптації до змінених ситуацій, труднощі при навчанні, при виконанні складної роботи, труднощі у розвитку творчого потенціалу, розвитку здібностей і т. п.

Третій рівень – рівень поведінкової дезадаптації.

На цьому рівні, який можна назвати рівнем невротичних реакцій, людина не цілком добре адаптована у тих чи інших областях життєдіяльності. Часом вона не справляється з досить простими життєвими ситуаціями, неадекватно реагує на труднощі, має проблеми у спілкуванні. Свідомість менш ясна і більш звужена (особливо в сенсі самосвідомості), ніж на попередньому рівні, логіка міркувань іноді порушується, людина часто переживає негативні емоції, напруженість.

Проблеми, з якими вона зазвичай стикається, – це труднощі у відносинах з іншими людьми, на роботі і в навчанні, невпевнена поведінка, неадекватні емоційні реакції і т. д.

Четвертий рівень – рівень емоційних порушень.

На цьому рівні індивід переживає тимчасові, але вельми серйозні невротичні стани: це депресивні стани, спалахи гніву, відчай, відчуття провини, печалі і т. д. Всі ознаки, про які йшлося вище, під час таких станів посилюються: свідомість стає ще менш ясною і більш звуженою, втрачається гнучкість мислення, зростає внутрішня і тілесна напруга і т. д.

Типи проблем, характерні для цього рівня, – втрата близької людини, розчарування в любові, неможливість реалізувати важливі цілі, важкі стосунки в сім'ї, втрата сенсу життя, наслідки (не надто важкого) стресу, переляку і т. п.

П'ятий рівень – рівень неврозу.

Цей рівень традиційно відноситься вже до рівня захворювань, але при психологічному підході ми завжди знаходимо в основі цього захворювання невіршену психологічну проблему. Втім, і сучасна медицина вважає неврози психогенними, а також оборотними захворюваннями.

На цьому рівні невротичні стани і реакції стають постійними (або вони періодично повертаються). Сюди відносяться такі типи проблем: нав'язливі страхи (фобії), невроз нав'язливості (обсесивно-компульсивний невроз), іпохондрія, істерія, невроз тривоги, анорексія, булімія і т. п.

Шостий рівень – рівень психопатій.

Сюди відносяться різні хворобливі викривлення характеру індивіда, тобто тут спотворюється вже сама особистість. Виділяють шизоїдну, істерійну, епілептоїдну, гіпертімну та інші типи психопатій.

Також до цього рівня відносяться сексуальні збочення, маніакальні типи поведінки, наркоманія.

Свідомість таких індивідів не так затуманена або звужена, скільки спотворена. В їх внутрішньому світі домінують негативні емоції: гнів, страх, ненависть, відчай. Іноді це зовні не помітно, але в критичній ситуації ці емоції прориваються в патологічній формі.

Сьомий рівень – рівень психозів.

Сюди відносяться: гостре психопатичне захворювання, шизофренія, маніакально-депресивний психоз та інші психози, а також множинне розщеплення особистості.

УДК 159.9

Застело А. О. канд. психол. наук, доц. ЗНТУ

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ РЕФЛЕКСІЇ СУБ'ЄКТІВ ОПОДАТКУВАННЯ

Одним із спеціальних видів суспільних відносин є економічно-правові відносини у сфері оподаткування, суб'єктами яких виступають держава, юридичні та фізичні особи як платники податків. Між ними формується певна, визначена законодавством, підпорядкованість та нерівність становища. З психологічної точки зору, специфіка цих міжсуб'єктних відносин, з опору на особливості національного характеру, визначає тенденцію до виникнення конфліктних ситуацій, що, в свою чергу, спонукають суб'єктів оподаткування до корекції та вдосконалення. Оптимізація системи оподаткування та податкового законодавства можуть не досягати поставленої мети, або ж мати й зворотній ефект, якщо ігнорується психологічна природа суб'єкта оподаткування, перш за все, платника податку.

Важливо зауважити на закономірній проблемі визначення психологічних особливостей індивідуального та групового суб'єкта оподаткування.

Спираючись на останні дослідження, індивідуальним суб'єктом оподаткування можна вважати особистість, якісна своєрідність якої полягає у здатності самостійно і творчо покладати себе в якості причини свого економічного буття загалом основі свідомого, рефлексивного та активно-перетворюючого ставлення до дійсності. Соціально-психологічними ознаками такої суб'єктності є здатність формувати специфічне середовище свого життя, співвідносячи міру своєї активності з соціальними структурами, нормами, формами діяльності, виділяючи відповідальну, вибірково взаємодію з зовнішнім світом. Відтак становлення суб'єктності тут визначається оформленням внутрішньоособистісних та соціально-психологічних якостей, що забезпечують зв'язок індивіда з зовнішнім економічним середовищем [1, с. 13].

Натомість груповий суб'єкт оподаткування є більш передбачуваним у своїх діях з огляду на меншу варіативність особистісних якостей, оскільки регулюється законодавчо.

Співвіднесення індивідуальної та групової суб'єктності є умовою соціальної ефективності. З точки зору психології, нашої уваги потребує вивчення базового когнітивного ефекту податкової суб'єктності. А. В. Брушлинський, В. В. Знаков, О. М. Волкова, Н. Ю. Волянук, В. О. Татенко та ін. визначають рефлексивність як один з основних критеріїв суб'єкта. Здатність особистості усвідомлювати здійснювані нею вчинки характеризує у даному випадку ступінь відповідальності суб'єкта перед собою та суспільством.

Відносини з оточенням, за А. Неверовим, є основою для розвитку рефлексивності як здатності ставити і корегувати цілі, усвідомлювати мотиви, самостійно вибудовувати дії та оцінювати їх відповідність тому, що заплановано, вибудовувати загальні плани подальшого розвитку [3].

На основі поглядів В. О. Татенка про існування суб'єкта як такого, що самодетерміновано відповідально діє у напрямі реалізації своїх інтенцій і актуалізації своїх потенцій, В. В. Знаков пов'язує рефлексивність особистості з моральністю, внутрішньою свободою людини, яка приймає рішення про способи своєї взаємодії з іншими людьми на основі свідомих переконань [2; 4].

Таким чином, вирішення проблеми становлення ефективного індивідуального суб'єкта оподаткування є розвиток рефлексивності у розрізі взаємовпливу різних особистісних буттєвих просторів задля створення нової реальності з превалюванням відповідальності за спільну суб'єктність у нестабільному на сьогодні податковому середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Соціально-психологічні проблеми становлення суб'єкта економічної соціалізації: монографія / за наук. редакцією В. В. Москаленко. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. – 204 с.
2. Знаков В. В. Психология субъекта и психология человеческого бытия / В. В. Знаков // Субъект, личность и психология человеческого бытия. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2005. – 384 с.
3. Неверов А. Н. Экономико-психологические факторы общественного развития / А. Н. Неверов. – Саратов : Саратовский государственный социально-экономический университет, 2007. – 171 с.
4. Татенко В. О. Суб'єктно-вчинкова парадигма в сучасній психології / В. О. Татенко // Соціальна психологія. – 2006. – №1(15). – С. 3–13.

УДК: 159.9

Шубертій Н. Г.¹, Рябой Є. М.²

¹старш. викл. ЗНТУ

²викл. ЗНТУ

ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА СПЕЦИФІКА ЇХНЬОГО РЕАГУВАННЯ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ

На сучасному складному етапі становлення українського суспільства, яке забарвлене політично-військовою кризою на Сході України, серед загальних проблем військової психології особливу актуальність набуває питання психолого-педагогічної діяльності командирів по регуляції уставних правил взаємовідносин серед військовослужбовців у ситуаціях реальних бойових дій.

Окремі аспекти психічних реакцій на екстремальні ситуації та психологічні особливості формування та корегування відносин у військовій групі були досліджені такими фахівцями, як П. І. Сідоров, А. Г. Соловійов, І. А. Новікова, однак клінічна практика військових психологів ще й дотепер не має у своєму розпорядженні основних регламентованих орієнтирів у роботі з командирами військових підрозділів з питання рекомендацій їхніх дій відносно керування солдатами у стані шокової травматизації та надзвичайно потужного стресу.

Ми дотримуємось точки зору щодо необхідності реалізації суб'єктивного підходу в процесі військової служби, урахуванні психологічних типологічних особливостей суб'єктивного відображення екстремальної ситуації у свідомості солдата та особистісного впливу командира на ефективність його діяльності у бойових діях.

Дотримуючись цього концепту ми пропонуємо наступні напрями роботи з офіцерами-військовослужбовцями, яку має здійснювати психолог.

– поглиблення та систематизація знань щодо типологічних особливостей військовослужбовців та їхнього можливого перебігу переживання стресу у екстремальній ситуації бойових дій;

– розуміння ролі профілактичних та саногенних дій командира попереджуючих дезадаптацію бійців у бойових умовах;

– поглиблення знань про маркери психічного здоров'я та психічних порушень у бійців;

– навчання методів регуляції психічного стану у хронічній кризовій ситуації та ситуації надзвичайного потужного бойового стресу.

Ми розробили адаптацію психологічної типології бійців, яка включає їх психологічні портрети, індивідуальні особистісні ресурси у бойових умовах, їх обмеження та специфіку соціально-бойової дезадаптації у екстремальних бойових ситуаціях та рекомендації для командирів по реадaptaції військовослужбовців та формування толерантності до бойового стресу. У психологічній типології військовослужбовців виокремлюються демонстративний, компульсивний, психастенічний, експлозивний, соціопатичний, шизоїдний та параноїдний особистісні радикали.

Наведемо приклад одного з особистісних радикалів з цієї адаптованої типології військовослужбовця у тому вигляді, як він позначений нами у методичних матеріалах з антистресової психологічної підготовки для мобілізованих офіцерів Збройних Сил України.

Компульсивний тип особистості – «Людина обов'язку».

Опис: «люди боргу» володіють системним мисленням, послідовні в своїх думках і діях, відповідальні, переживають свою участь у війні як борг перед батьківщиною, народом, родиною і т. д. Тривогу долають за допомогою когнітивних копінг-стратегій (тобто намагаються мислити раціонально, спираються на традиційні цінності, відшуковують смисли у тому, що відбувається, здатні переосмислити ситуацію) або за допомогою виконання послідовних структурних дій-«ритуалів» (напр. чистка зброї).

Ресурси: емоційно стійкі, відрізняються планомірністю дій, орієнтацією на команду, беззаперечним і точним виконанням наказів. Це «ідеальний» військовий, він не боїться пожертвувати собою задля своєї справи.

Обмеження: вони відчувають труднощі з імпровізацією під час бойових дій. Реагують розгубленістю в ситуації бойової новизни аж до повної нездатності діяти. В екстремальній ситуації або внаслідок тривалого бойового стресу без можливості відпочинку у них може спостерігатися непродуктивна повторювана, нав'язлива рухова активність (наприклад, людина ходить по колу або по трикутнику, опустивши голову вниз, розгойдується, недоступна до контакту, немає мовної і розумової активності), що нерідко являє собою психотичну реакцію бійця.

Рекомендації: таких бійців необхідно забезпечити чіткими інструкціями дій в різних бойових ситуаціях. Командиру слід відзначати бойові заслуги такого бійця і підтримувати його ідеї «обов'язку».

Перспективою наших подальших досліджень є розробка тренінгових програм для військовослужбовців, яка допоможе їм навчитись долати стани екстремального стресу у своїх підрозділах у надзвичайних бойових ситуаціях.

ОПЫТ АРГЕНТИНСКОГО ТАНГО: ОСОБЕННОСТИ ПСИХОТЕРАПЕВТИЧЕСКОГО ЭФФЕКТА

Началом танго-движения в Запорожье считают апрель 2009 года. На сегодняшний момент (апрель 2015 года) в нашем городе существуют две школы, образовалось танго-сообщество и милонги (танго-вечеринки) проводятся еженедельно.

Для многих танго – это лишь красивый танец, один из способов приятного проведения свободного времени. Однако, в Аргентине, на родине танго, в настоящее время этот танец широко применяется в нескольких лечебных учреждениях страны и лечение с помощью танго привлекает все больший интерес со стороны медиков. Аргентинский врач Р. Пеидро, который одним из первых обратил внимание на лечебные свойства танго, считает, что оно может стать эффективным способом лечения таких тяжелых заболеваний, как болезнь Альцгеймера и Паркинсона. По мнению аргентинского врача-психиатра Ф. Троссеро, автора книги под названием «Танготерапия», с его помощью можно лечить многие болезни от депрессии до шизофрении. На сегодняшний день метод танго-терапии шагнул далеко за пределы Аргентины, его применяют в Италии, Великобритании, США, Австралии и во многих других странах с подачи Международной Ассоциации танготерапии.

Опыт аргентинского танго можно описать через знание о самом танце. Например, тангеро и тангера (так называют танцоров и танцовщиц танго) знают: как выполнить конкретные элементы (очо, ганчо, баррида...), особенности шага или навигации на танцполе (танда, ронда, кортина), этикет милонги (кабесео) и т. д. Этот опыт можно представить и через навыки, которые приобретает тело и душа тангеро и тангеры в процессе непосредственных наблюдений, переживаний, впечатлений от движения своего тела, тела партнера, пары в целом. Эти навыки могут не осознаваться, поскольку приобретаются медленно в результате опыта регулярных занятий на протяжении длительного времени (не менее года).

Навык расслабления. Правильная postura и правильный шаг в танго предполагает максимальное расслабление тех участков тела, которые в обыденной жизни чаще всего бывают напряжены. На первых порах занятий этот процесс происходит осознанно и целенаправленно, со временем, превращаясь в автоматический навык. Выстраивая нужную postura, вытягивают позвоночник, при этом расслабляют плечи, грудь, бедра, колени, голени (стопы, особенно у девушек, – это отдельная тема). Длительность

занятий танго расширяет возможности расслабления, и в итоге, опытные тангеро и тангеры, активно участвуя в милонге, с легкостью «доживают» до ее окончания.

Навык нахождения и установления баланса в постоянно изменяющихся условиях. Первое правило танго – одна нога всегда свободна для шага или для украшения. Поэтому баланс – это основа для танго. Этот навык формируется в результате специальных упражнений на поиск, установление индивидуального баланса (в статике и в динамике, например, в украшениях, шаге, пивотах). Помимо собственной устойчивости происходит поиск и установления баланса в паре в процессе танца.

Навык спонтанного самовыражения или творчества. Аргентинское танго – это социальный танец, и так же, как и человеческое общение предполагает спонтанность самовыражения. Партнер и тем более партнерша не знают, что они конкретно будут танцевать и что чувствовать. Результат танго всегда тайна.

Навык взаимодействия с разными людьми противоположного пола на очень близкой дистанции. Для новичка или стороннего наблюдателя танго на милонге может показаться весьма необычным в том плане, что в отношениях нам необходимо время (иногда достаточно много) для перехода в близкую дистанцию. На милонге близкие объятия возможны даже с незнакомым партнером. Опыт удовольствия (неудовольствия) от танца в близких объятиях с незнакомым или мало знакомым человеком формирует, с одной стороны, доверие к возможности позитивного результата и, с другой, большую осознанность выбора.

Навык осознанного выбора партнера. Этикет милонги предполагает кабесео – приглашение взглядом. Поэтому, для обоих партнеров их танго – это результат их осознанного выбора. Опыт милонг повышает эту осознанность, в частности понимание собственных оснований для выбора. Это, к примеру, могут быть мысли о том, что я могу дать и что я могу получить от этого конкретного партнера или партнерши.

И в заключение, если говорить о главном эффекте танго, то его комплексное благотворное воздействие на психику проявляется в появлении внутренней устойчивости личности, способности опираться на себя, осознании неисчерпаемости внутреннего ресурса. Собственный опыт танго позволяет с уверенностью подтвердить тезис Федерико Троссеро о том, что «танго само по себе производит терапевтический эффект».

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ У ОСІБ ІЗ КОМП'ЮТЕРНОЮ ТА ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНІСТЮ

Характерне для сучасності захоплення буттям у віртуальній реальності подекуди набирає екстремальних форм, що призводить до комп'ютерної та інтернет-залежності. Ці новітні техногенні залежності потребують психологічного аналізу.

Мета дослідження: виявити взаємозв'язок між Інтернет – залежністю і комп'ютерною залежністю та стильовими характеристиками прийняття рішень. У дослідженні взяли участь 80 осіб, студентів ЗНТУ (спеціальність - «психологія», денного та заочного відділення), середній вік – $20,4 \pm 3,2$ років, з них 73 – жіночої статі (91,4%), 7 – чоловічої (8,6%), 79% – не одружені/незаміжні, 21% – одружені / заміжні.

В дослідженні використано 7 сучасних, валідних і надійних діагностичних методик, що охоплюють загалом 20 змінних: шкала інтернет-залежності С. Чена (CIAS), шкала «Спосіб скринінгової діагностики комп'ютерної залежності» (ССДКЗ) Л. Юр'євої, Т. Больбот, Мельбурнський опитувальник прийняття рішень (МОПР) Т. Корнілової, новий опитувальник толерантності – інтолерантності до невизначеності (НОТН) Т. Корнілової, опитувальник інтуїтивного стилю (ОІС) Т. Корнілової і С. Корнілова, субшкала «Життєві цілі / Осмисленість життя» тесту К. Ріффа, субшкала «Свобода» шкали екзистенції А. Ленгле і К. Орглер.

За шкалою CIAS встановлено: мінімальний ризик виникнення інтернет-залежної поведінки (ІЗП) існує у 50% досліджуваних, схильність до виникнення ІЗП – у 45%, виражений і стійкий патерн ІЗП у 5%. За методикою «Спосіб скринінгової діагностики комп'ютерної залежності» (ССДКЗ) встановлено: відсутність ризику розвитку комп'ютерної залежності спостерігається у 7,5% досліджуваних, стадія захопленості у 72,5%, стадія ризику комп'ютерної залежності у 20% досліджуваних, наявність комп'ютерної залежності – 0%.

За жодною із змінних не виявлено статистично значущих відмінностей, пов'язаних із статтю досліджуваних (U Манна-Уїтні).

У більш молодих випробовуваних (до 20 років) порівняно зі старшими (21–23 роки), вище оцінки за методикою «Скринінгової діагностики комп'ютерної залежності (ССДКЗ)» і субшкалою «Ключові симптоми інтернет-залежності» Шкали інтернет-залежності С. Чена (CIAS).

У незаміжніх/неодружених випробовуваних, в порівнянні з заміжніми /одруженими, вище оцінки за методикою «Скринінгової діагностики комп'ютерної залежності (ССДКЗ)» і за «Шкалою інтернет-залежності С. Чена (CIAS)».

Кореляційний аналіз (критерій Спірмена) дозволив встановити такі статистично значущі зв'язки ($p \leq 0,05$) між інтернет-залежністю і комп'ютерною залежністю та особливостями прийняття рішень.

Що більше виражена інтернет-залежність і комп'ютерна залежність, то більше виражена міжособистісна інтолерантність до невизначеності (прагнення до ясності та контролю в міжособистісних стосунках, дискомфорт в разі невизначеності відносин з іншими), і навпаки.

Що більше виражена тенденція до інтернет-залежності, то менше виражена здатність вирішувати, бути вільним у прийнятті рішень, і навпаки.

Що більше інтернет-залежність і комп'ютерна залежність, то менше виражені життєві цілі/осмисленість життя (тобто, стратегічні екзистенційні рішення, які людина приймає), і навпаки.

Що більше виражена тенденція до інтернет-залежності та комп'ютерної залежності, то більше виражене свідоме відкладання виконання намічених дій, незважаючи на те, що це спричинить певні проблеми, тобто – прокрастинація як спосіб прийняття рішень в умовах стресу.

Що більше виражена інтернет-залежність, то менше виражена пильність, як спосіб подолання пов'язаних із прийняттям рішення в умовах стресу.

Що більше виражена інтернет-залежність, то більше виражена тенденція до використання інтуїції (а не логіки) при прийнятті рішень.

Таким чином, більш інтернет-залежна особистість є більш інтолерантною до невизначеності в міжособистісній взаємодії, більш схильною до прокрастинації при прийнятті рішень в умовах стресу, вона більше тяжіє до використання інтуїції при прийнятті рішень, і, водночас, менш вільна у прийнятті рішень, у неї менше виражені життєві цілі / осмисленість життя, вона менш пильна, коли приймає рішення в умовах стресу. Схожі результати для комп'ютерної залежності в цілому. Чим більше особистість комп'ютерно залежна, тим більше вона інтолерантна до невизначеності в міжособистісній взаємодії, більш схильна до прокрастинації при прийнятті рішень в умовах стресу, і, одночасно, у неї менше виражені життєві цілі / осмисленість життя.

УДК 159.9.075

Сафіюлліна Ю. В. старш. викл. ЗНТУ

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНИХ УСТАНОВОК СТУДЕНТІВ

Для дослідження соціально-психологічних особливостей професійних установок студентів ми використовували методику «Шкала зрілості професійних установок» (Дж. О. Крайтс) у модифікації І. М. Кондакова. Вибірку склали студенти молодших (перших) та старших (четвертих та

п'ятих) курсів. У дослідженні особливостей відповідальності студентів взяли участь 311 осіб – юнаків і дівчат у віці від 16 до 23 років, студентів Запорізького національного технічного університету та Запорізького національного університету. Серед опитаних було 90 студентів, які навчаються за технічними спеціальностями, пов'язаними з машинобудуванням, 101 – студентів гуманітарних спеціальностей, та 120 студентів-психологів, з яких 54 студенти ЗНУ, а 66 осіб – студенти ЗНТУ. Студенти-психологи, досліджувались як представники і гуманітарної і природної науки. Провівши дослідження, ми отримали наступні результати: ми виявили відмінність по шкалі «Залежність у професійному виборі» у студентів технічних спеціальностей. Тобто, залежність в професійному виборі більшою мірою проявлена в студентів технічних спеціальностей молодших курсів (4,2). Старшокурсники ж (3,3) демонструють більшу незалежність та автономію прийняття рішень, за іншими спеціальностями спостерігається така ж сама тенденція, але вона виражена незначною мірою. Більшість опитаних мають низькі значення за шкалою «Нерішучість у професійному виборі» (лише 8% опитаних набрали за цією шкалою більше 5ти балів), яка об'єднує висловлювання, що характеризуються почуттям нерішучості, невпевненості, труднощами з початком діяльності, відсутністю чітких уявлень і критеріїв, що стосуються професійного розвитку, поганою інформованістю про світ професій.

За шкалою «Раціоналізм професійного вибору», результати досліджуваних розподілилися із зрушенням до високих значень, 74,9% набрали більше 4-х балів, що характеризується ґрунтовністю, раціоналізмом, розсудливістю, готовністю діяти за планом, після ґрунтовних роздумів, низьким рівнем імпульсивності.

За шкалою «Оптимізм щодо професійного майбутнього» також більшість досліджуваних (69,8%) набрали високі бали. Високі показники за цією ознакою пов'язані з ідеалізацією, «юнацьким максималізмом», почуттям «обраності», з відчуттям, що абсолютно всі проблеми можуть бути вирішені, характеризуються внутрішньою впевненістю в успіху.

«Високу самооцінку» визначено у 76,2% досліджених студентів. Досліджуваних, які продемонстрували високі результати за зазначеним показником, можна охарактеризувати завищеною самооцінкою, вірою у свої сили і здібності, надмірною довірою своєму суб'єктивному враженню, завязістю і готовністю до подолання труднощів, орієнтацією на престижність професії.

Високі результати за шкалою «Залежність у професійному виборі» отримали 29,3% досліджуваних. Більшість студентів, які брали участь у дослідженні, мають саме незалежний професійний вибір.

В результаті проведення емпіричного дослідження професійних установок студентів нам вдалося прослідкувати професійні установки студентів, ми виявили, що більшості опитаних нами студентів притаманні наступні професійні установки: рішучість та раціоналізм у професійному виборі, оптимізм щодо професійного майбутнього, висока самооцінка та незалежність у професійному виборі.

УДК 316.6

Нестеренко Т. В.¹, Походенко С. В.²

¹студ. гр. ГПз-229м ЗНТУ

²канд. психол. наук, доц. ЗНТУ

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МОЛОДИХ ПРОКУРОРІВ

Розвиток нової системи взаємовідносин між державою, організаціями та громадянами потребує більш широкого використання різноманітних способів мовленнєвої діяльності, і питання про комунікативну підготовку набуває значну актуальність. Професійна діяльність майбутніх працівників прокуратури здійснюється у вигляді спілкування, отже однією з визначних професійно важливих якостей, певним стрижнем, що поєднує навколо себе інші якості, є комунікативна компетентність.

Як показує практика, до 80% їх часу витрачається на міжособистісні контакти. Молодий прокурор значну частину свого часу витрачає на роботу з інформацією та провадження комунікацій. Комунікація – головна умова на шляху досягнення результату. Завдяки комунікації здійснюється збір, аналіз та систематизація інформації, забезпечується необхідний рівень взаємодії з колегами та громадянами. Тому конструктивний підхід до організації даної сфери діяльності здатний підвищити ефективність роботи органів прокуратури. Проблема комунікативної компетентності в професійній діяльності в цілому і в діяльності юристів зокрема широко досліджувана на теренах пострадянського суспільства (Н. В. Бордовська, Л. М. Мітіна, А. К. Михальська, М. М. Обозов, А. О. Реан, Л. А. Шипіліна, В. О. Якунін). Ці й інші автори оперують при характеристиці професійної діяльності такими поняттями, як комунікативна взаємодія (Л. А. Шипіліна), комунікативні вміння (О. О. Леонтєв, І. П. Раченко, В. О. Якунін), комунікативність (М. М. Обозов, Р. А. Парошина), комунікативні якості, властивості особистості (Б. Г. Ананьєв, О. О. Бодалев, В. А. Кан-Калик, В. А. Лабунська, А. В. Мудрик, Л. А. Петровська, А. У. Хараш), комунікативні процеси

(Г. М. Дрідзе, О. О. Леонтьєв, В. О. Якунін). Питання комунікації в правовій діяльності порушуються у працях В. Г. Андросюка, Л. І. Казміренко, М. Ю. Кондратьєва, В. Л. Васильєва, М. В. Костецького, В. М. Розіна, Г. О. Юхновця. В нашій роботі ми виділяємо комунікативну компетенцію як важливу складову професійної підготовки прокурорів. Метою нашої роботи є визначення рівня розвитку, факторів, засобів і шляхів підвищення комунікативної компетентності молодих прокурорів, як провідного чинника професійної ефективності останніх. Для досягнення мети, перевірки гіпотези та реалізації завдань дослідження було застосовано комплекс теоретичних та емпіричних методів дослідження: аналіз літературних джерел, моделювання; методика діагностики комунікативної соціальної компетентності (КСК); опитувальник «Оцінка рівня товариськості» (тест В. Ф. Ряховського); опитувальник «Орієнтаційні стилі професійно-діяльнісного спілкування», експертна оцінка. Аналіз результатів проводився за допомогою статистичного пакету SPSS. Дослідження проводилось на базі прокуратури одного з районів міста Запоріжжя. Загальний об'єм вибірки 40 осіб у віці від 22 до 35 років. Стаж роботи співробітників в прокуратурі даного району мінімальний від 1 до максимального 12 років. Всі співробітники мають вищу юридичну освіту, тому знаходяться в рівних умовах праці. Гендерний аспект в дослідженні не враховувався.

Результати перевірки гіпотези дозволяють зробити наступні висновки:

1. Комунікативна компетенція прокурорів зі стажем майже не змінюється, а отже потребує додаткового розвитку.
2. Спеціальної психологічної підтримки потребують такі комунікативні якості молодих прокурорів як здатність до самоконтролю та емоційної витривалості.
3. З метою профілактики емоційного вигорання варто проводити певну роботу з молодими прокурорами, в комунікативному стилі яких надто виражена орієнтація на людей.
4. Найменш вираженою в комунікативному стилі молодих прокурорів є орієнтація на перспективу, що може призводити до зниження мотивації професійної діяльності протягом перших 10 років роботи.
5. Потребує додаткового вивчення тенденція зростання схильності до асоціальної поведінки та безпечності зі стажем роботи прокурорів.

Розвиток комунікативної компетентності передбачає двоякий процес: з одного боку, придбання якихось нових знань, умінь і навичок, з іншого боку, корекція, зміна вже сформованих їх форм. Тому такий розвиток передбачає використання всього набору засобів, орієнтованих як на розвиток суб'єкт-суб'єктних – продуктивних, особистісних сторін спілкування, так і суб'єкт-об'єктних – репродуктивних, операціональних складових.

УДК 159.9

Чудновець О. М.¹, Походенко С. В.²

¹студ. гр. ГПз-229м ЗНТУ

²канд. психол. наук, доц. ЗНТУ

ЖИТТЄВІ ЦІННОСТІ СУЧАСНИХ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Система цінностей – це результат духовної роботи суспільства; це діюча сторона суспільної свідомості, взятої в єдності всіх її форм. Вона певним чином пронизує всі форми суспільної свідомості, об'єднуючи певні інтереси різними ідейними, моральними та естетичними засобами, і стає важливим джерелом безпосередніх мотивів поведінки, стимулів людської діяльності. Це явище динамічне, оскільки кожне нове покоління засвоює цінності попереднього крізь призму власного сприйняття, додаючи власні цінності. Звичайно, процес зміни ціннісних орієнтацій безпосередньо пов'язаний із змінами в економічному, культурному, політичному та інших сферах життя суспільства певної країни. Тому доцільним є сьогодні подальше вивчення ціннісних орієнтацій, саме духовних, для створення нових підходів у рамках державної політики виховання молоді, введення новацій на державному ринку праці, тощо. Серед дослідників немає єдиної думки щодо визначення цього поняття, хоча дослідженнями цінностей займалися вітчизняні вчені: Б. Ф. Ломов, С. Л. Рубінштейн, О. М. Леонтєв, Б. Г. Ананьєв, Д. М. Узнадзе, Л. І. Божович, В. О. Ядов, К. О. Абульханова-Славська; та зарубіжні вчені – В. Франкл, К. Левин, К. Роджерс, Е. Фромм, М. Рокіч та інші. Тому й класифікація цінностей є різноманітною, в залежності від того, які види потреб вони задовольнятимуть, яку роль виконуватимуть, у якій сфері застосовуватимуться.

В 2014 році нами було проведено дослідження особливостей структури цінностей старшокласників і використана методика «Морфологічний тест життєвих цінностей» (МТЖЦ) В. Ф. Сопова, Л. В. Карпушина. Дана методика направлена на визначення мотиваційно-ціннісної структури особистості, яка включає у себе термінальні цінності, тобто відношення суб'єкта до явищ, об'єкта і суб'єкта, життєвому факту, і визнання його як важливого, який має життєву важливість. Мета дослідження – виявити гендерні, динамічні та змістовні цінності сучасних старшокласників в різних сферах діяльності. У дослідженні приймали участь старшокласники 9–11 класу, 48 осіб, віком від 14 до 17 років, учні гімназії № 107 м. Запоріжжя.

На основі проведеного дослідження ми провели аналіз життєвих цінностей в життєвих сферах, який дозволяє визначити якими цінностями сучасні старшокласники наповнюють різні сфери життя. Результати аналізу життєвих цінностей представлені на рис. 1.

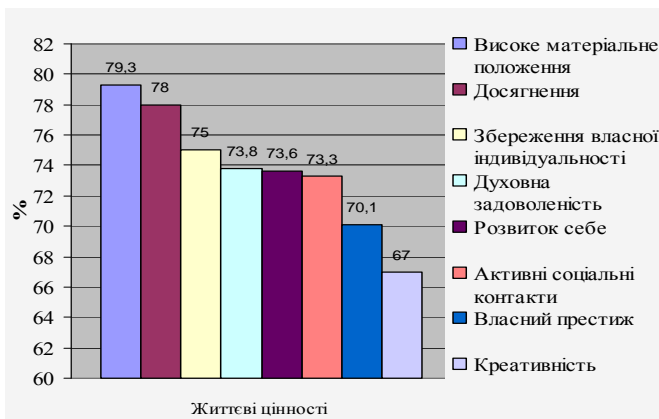

Рис. 1 – Життєві цінності старшокласників
(у % від загальної кількості випробовуваних окремо по кожній цінності)

Також, завдяки результатам емпіричного дослідження за методикою МТЖЦ, ми визначали основні життєві сфери старшокласників, представлені на рис. 2.

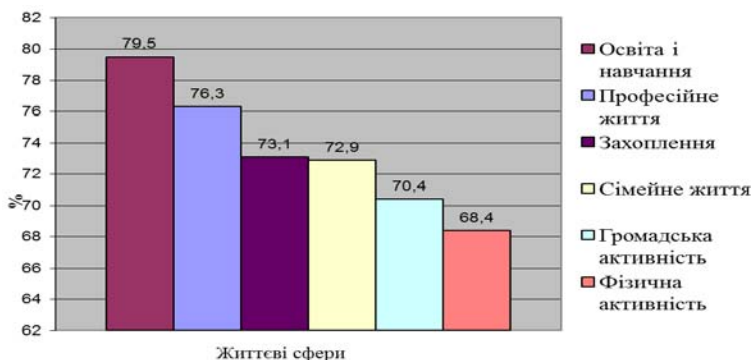

Рис. 2 – Життєві сфери старшокласників
(у % від загальної кількості випробовуваних окремо по кожній сфері)

Найвищі показники майже в усіх сферах мають: цінність високе матеріальне положення та цінність досягнення. Ці цінності пронизують всі сфери займаючи перші сходинки. В ієрархії цінностей така цінність, як духовна задоволеність стоїть лише на четвертому місці, тобто прагнення до отримання духовного задоволення в усіх сферах життя не є значущим для старшокласників. Найменший показник у більшості сфер має цінність креативність. В нашому аналізі креативність посідає останні чи перед останні

місця, тобто відсутня яскраво виражена зосередженість на прагненні до реалізації своїх творчих можливостей. Старшокласники не прагнуть до створення чогось нового.

В сфері громадської активності ми констатуємо деякі суперечності: в цінності активні соціальні контакти це прагнення до морального задоволення від громадської діяльності і одночасно в цінності високе матеріальне положення – одночасно займатись суспільно-політичними справами заради матеріального винагородження. В сфері фізичної активності також зустрічаються взаємовиключні прагнення: в цінності збереження власної індивідуальності – займатися фізичною активністю, щоб виділятися, і в цінності активні соціальні контакти – займатися в команді, і водночас бажання брати участь у командних видах спорту. Ці протиріччя в системі знань старшокласників можна пояснити когнітивним дисонансом, який пов'язаний з неприємними емоційними переживаннями і від якого намагаються позбутися.

Цікаво, що в сфері сімейного життя для сучасних старшокласників найбільш значущою є така цінність як високе матеріальне положення. А цінність духовне задоволення, на другому місці, яка характеризується взаєморозумінням і духовною близькістю та поцінуванням кохання.

В усіх життєвих сферах ми провели порівняльний аналіз груп цінностей морально-ділової спрямованості і груп цінностей егоїстично-престижної спрямованості за допомогою *t*-критерію Стьюдента. Результати такі: в життєвих сферах вони статистично достовірно між собою рівні. Окрім сфери професійного життя, в якій група цінностей егоїстично-престижної спрямованості домінує над групою цінностей морально-ділової спрямованості. Таку внутрішню структуру цінностей в життєвих сферах, можна пояснити тим, що юнацький вік характеризується лише початком самовизначенням у сферах життя.

Завдяки дослідженню, ми встановили, що вікові відмінності не впливають, на особливості вияву життєвих цінностей та життєвих сфер сучасних старшокласників. Так як, відповідно до теоретичних основ, можна припустити, що старшокласники 9-го та 11-го класу знаходяться в одному віковому періоді ранньої юності і вступають в нову соціальну ситуацію розвитку, яка спрямована на майбутнє. Також ми констатували, що статеві відмінності не впливають на особливості вияву життєвих цінностей та життєвих сфер сучасних старшокласників, окрім сфери фізичної активності, в якій юнаки більш активні, ніж дівчата. Причиною цього, можна припустити є те, що між юнаками і дівчатами є різниця і в особливостях організму, і в рухливій активності та інше. Результати дослідження не суперечать основним положенням вчених про психологічні особливості старшокласників цього віку.

УДК 159.9: 539

Івахненко О. О.¹, Сорока О. В.²

¹студ. гр. ГП-210с ЗНТУ

²канд. соц. наук, доц. ЗНТУ

ВОЛЬОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЧИННИК СХИЛЬНОСТІ ДО ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ

В епоху цифрових технологій велика кількість людей має вихід до мережі Інтернет. За даними світової статистики на кінець березня 2015 року кількість користувачів Інтернет складала 42% (3 095 174 270) населення нашої планети і є тенденція до її стрімкого зростання. Серед користувачів глобальної інформаційної мережі багато людей мають проблеми, які пов'язані саме із залежністю від Інтернету, що загалом проявляється як нав'язливе бажання вийти в Інтернет, перебуваючи off-line, і нездатність вийти з Інтернету, будучи on-line. За результатами студентського дипломного дослідження на кінець 2013 року (в якості діагностичного інструментарію було використано тест «Шкала Інтернет-залежності» А. Жичкіної) було виявлено велику частку користувачів, що мають схильність до Інтернет-залежності. У процентному відношенні результати дослідження можна виразити наступним чином: 1) серед студентської молоді, що була опитана безпосередньо в аудиторії кількість Інтернет-залежних склала 26,3%, схильних до Інтернет-залежності – 49,1%; 2) серед молоді, що була опитана через Інтернет кількість Інтернет-залежних склала 18,4%, схильних до Інтернет-залежності – 64%.

Основну відмінність між схильністю до Інтернет-залежності та Інтернет-залежністю складає те, що у схильних спостерігається менша кількість симптомів. Однак, від схильності до Інтернет-залежності до власне Інтернет-залежності може бути лише один крок, оскільки на відміну від деяких інших видів залежностей, вона формується набагато скоріше. Не зважаючи на те, що проблема Інтернет-залежності стає все більш актуальною, це захворювання ще не має офіційного статусу.

Інтернет-залежність має багато спільних рис з іншими видами залежності. Більшість терапевтів вважають, що не сам Інтернет робить людину залежною, а людина, схильна до залежної поведінки, знаходить діяльність, яка стає об'єктом її залежності. Вчені, що вивчають різні форми залежної поведінки, сходяться на думці про те, що в основі такої поведінки лежать саме особистісні якості, зокрема інфантильність, сугестивність та некритичність.

В найбільшій мірі залежній особистості притаманна сугестивність. Під сугестивністю розуміється те, що людина дуже легко піддається зовнішнім по відношенню до неї різноманітним спонуканням. Особистість, яка схильна до формування залежної поведінки, виявляється зовсім некритичною, часто легковірна, легко піддається груповому впливу і авторитарному управлінню. Більшість таких особистостей, залучаються оточуючими в процес залежності, йдуть на це без усвідомлення суті що відбувається, некритично. Умовити та запевнити їх в тому, що шкода від цієї залежності є лише уявною і не несе жодних негативних наслідків виявляється зовсім нескладним завданням. Для залежної особистості є також притаманний інфантилізм, що виражається у несамостійності прийняття рішень і дій, а це є ознакою слабкої волі у людини. Отже науковці вважають, що існує залежний тип особистості і люди, які мають такі риси, потрапляють до групи ризику. До цих рис, окрім вже названих, можна додати небажання брати на себе відповідальність, що також пов'язано із низьким розвитком вольових якостей особистості. Саме цей хід думок був покладений в основу формулювання гіпотези дослідження щодо існування зворотно пропорційного зв'язку між рівнем вольової організації та рівнем Інтернет-залежності.

У дослідженні прийняло участь 96 респондентів віком від 18 до 25 років, серед яких 78,1% жінок та 21,9% чоловіків, 33,3% було опитано через Інтернет. Для вимірювання рівня Інтернет-залежності було використано дві методики. За результатами тесту Інтернет-залежності К. Янг було виявлено 17,7% Інтернет-залежних користувачів і 28,1% таких, що мають деякі проблеми, які пов'язані із використанням Інтернету. Результат використання методики А. Жичкіної був дещо інший – Інтернет-залежних не виявлено, схильних до Інтернет-залежності – 28,1%. (Щодо відмінностей у результатах цього дослідження і дослідження Інтернет-залежності 2013 року (що описано на початку), то їх можна пояснити відмінностями у соціально-демографічних характеристиках респондентів, що склали вибірки та різниці у їх об'ємі.) Для виміру розвитку волі та окремих вольових якостей (ціннісно-сміслова організація, організація діяльності, рішучість, наполегливість, самовладання, самостійність) було використано методику дослідження вольової організація особистості. За результатами емпіричного дослідження гіпотезу щодо характеру зв'язку між рівнем Інтернет-залежності та загальним рівнем вольової організації особистості було підтверджено. Цей зв'язок зберігається і на рівні більшості окремих вольових якостей.

УДК 316.6

Шостак А. М.¹, Черепехіна О. А.²

¹студ. гр. ГП-210 ЗНТУ

²канд. психол. наук, доц. ЗНТУ

РОЛЬОВІ ОЧІКУВАННЯ ЯК КОМПОНЕНТ СІМЕЙНО-РОЛЬОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ МОЛОДОГО ПОДРУЖЖЯ

Теоретичне аналізування проблематики рольових очікувань молодого подружжя, як компонента рольової взаємодії сім'ї, дозволяє зазначити критерії функціонального розподілу ролей, які за деяких умов обумовлюють конфліктність сімейного спілкування. Серед них: суперечливість ролей шлюбних партнерів, звуженні межі їх реалізації, що не задовольняють особистісні потреби членів сім'ї, рольове перевантаження членів подружжя (зокрема, дружини), невизнаність рольових очікувань сім'ї, невідповідний стан сімейних ролей особистісним можливостям, загальна хаотичність та ригідність функціонуючої рольової структури сучасних сімей.

Також в науковій літературі рольові очікування шлюбних партнерів розглядалися як компонент комунікації, що є необхідним для узгодження дій (Я. Л. Коломінський, Г. Д. Долинський, В. В. Авдєєв, Ю. В. Янотовська); як мотиваційна складова особистості (О. О. Єршов, М. Л. Гомелаурі); як тип оцінки соціумом і рефлексія особистості (В. Р. Кисловська, Н. І. Гуткіна, Т. Т. Рибаківа, Е. С. Гейзіна).

Рольові очікування молодого сім'ї – це складова функціональної рольової структури подружжя; якою визначається ключовий зміст об'єднання сімейних ролей, а також тенденції розподілу ролей членів сучасних сімей. Сімейно-рольова структура дозволяє забезпечити задоволеність потреб кожного із членів подружжя й ефективно його функціонування завдяки умовам рольової узгодженості – несуперечності ролей шлюбних партнерів, які утворили цілісну систему. До головних особливостей розподілу ролей в сім'ї відносять стиль керівництва, яким визначається система стосунків, тобто, ієрархічна побудова сім'ї і рольовий розподіл відповідно тим завданням, які вирішуються шлюбними партнерами.

Рольова поведінка наділена своєю детермінацією: зовнішню, коли поведінка партнерів збудована відповідно рольовим очікуванням; та внутрішню, відповідну внутрішній психологічній моделі ролі. Коли рольові домагання і рольові очікування співпадають (тобто внутрішня і зовнішня моделі ролі відповідають одне одному), то рольова поведінка вважається однозначною.

Очікування стосовно рольової поведінки подружжя проявляються у значимості усіх сфер сімейних цінностей для кожного з членів сім'ї. Узгоджені сфери утворюють цілісну узгодженість сімейних цінностей.

Відповідність рольових домагань кожного з партнерів рольовим очікуванням можна визначити як рольову адекватність подружжя. Оцінювання подружжям рівня конфліктогенності в сферах сімейних стосунків можна визначити в залежності від того, чи співпадає поведінка шлюбного партнера з рольовими очікуваннями щодо реалізації будь-якої сімейної ролі.

Узгодження рольової взаємодії між партнерами є показником цілісної узгодженості сімейної функціонально-рольової поведінки. Для узгоджених пар характерним вважається спрямування на партнера, яке проявляється у прагненні відповідати його очікуванню. Спрямованість на партнера є роллю позитивного родинного мотиватора, який проявляється у прагненні керуватися інтересами шлюбного партнера.

В процесі адаптації, як у нестабільної, так і у стабільної сім'ї може з'явитися розбіжність потреб в окремих сферах шлюбного життя: у стабільних пар вона проявляється як незначна, у нестабільних – як значна. Незначна неузгодженість у стабільних пар поступово вдосконалює та розвиває відносини. Молоді сім'ї дуже нестабільні утворення, почуття до чоловіка можуть нести як потужний негативний, так і позитивний заряд (проявлення значної амбівалентності почуттів). Для деяких подружніх стосунків також характерними вважаються крайності у почуттях та в поведінці.

За результатами теоретичного аналізу проблематики рольових очікувань шлюбних партнерів, як складової рольової взаємодії молодого подружжя, вдалося вдосконалити уявлення стосовно властивостей розподілу ролей в сім'ї, які за деяких умов можуть обумовлювати розвиток конфліктності сімейного спілкування. Серед них: суперечливість ролей шлюбних партнерів, звуженні межі їх реалізації, що не задовольняють особистісні потреби подружжя, переважаність ролей дружини, невизнаність рольових очікувань сім'ї, невідповідний стан сімейних ролей особистісним можливостям, загальна хаотичність та ригідність функціональної рольової структури сучасних сімей.

УДК 070

Серветник А. А.¹, Волошина Н. В.²

¹студ. Кам'янець-Подільського національного університету

²канд. психол. наук, доц. ЗНТУ

РОЗВИТОК ЕМПАТІЇ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-ЖУРНАЛІСТІВ

Проблема ефективності впливу ЗМІ на аудиторію, індивіда є однією з провідних у сучасній теорії масової комунікації. Під цим поняттям найчастіше розуміють зміну поведінки, уявлень, думок читача, слухача чи телеглядача, які викликані дією ЗМІ.

Особистість самого журналіста і його роль у ЗМІ є надто вагомими у здійсненні наступної функції спілкування – перцептивної (функції сприйняття), тобто, аналізуючи подану інформацію в пресі чи телерадіопередачі, людина сприймає почуте через образ самого журналіста, його інтелектуально-психологічні якості, внутрішній світ, його ставлення до подій. У свою чергу, перцептивна функція в сучасній психокомунікативістиці передбачає також здатність журналіста сприймати світ очима інших, розуміти його так, як вони, аналізувати факти з їх позицій, висловлювати свої оцінки і надавати можливість продискутувати на тему поданої ним інформації.

Розвиток емпатії як здатність розуміти думки, почуття і потреби людей, чутливо заглиблюватись у суть події, явища тощо, глибоко відчувати стан іншої особи чи групи людей, сприймати і розуміти їх вчинки, вважаємо одним з вагомих аспектів журналістської творчості.

К. Роджерс, К. Рудестам, Є. Мелібруда, Г. Андреєва та інші дослідники однакостайні в тому, що емпатія проявляється, насамперед, у спілкуванні. Г. Перепечина підкреслює, що найчастіше повторюються чотири дефініції емпатії: 1) розуміння почуттів, потреб інших; 2) глибоко чутливе сприйняття події, природи, мистецтва; 3) афективний зв'язок з іншими; відчуття стану іншої особи чи групи; 4) властивість (риса) психотерапевта.

З метою визначення рівня емпатійних здібностей та їх розвитку у студентів-журналістів нами застосовано «Методику діагностування емпатійних здібностей» В. В. Бойка (рис. 1).

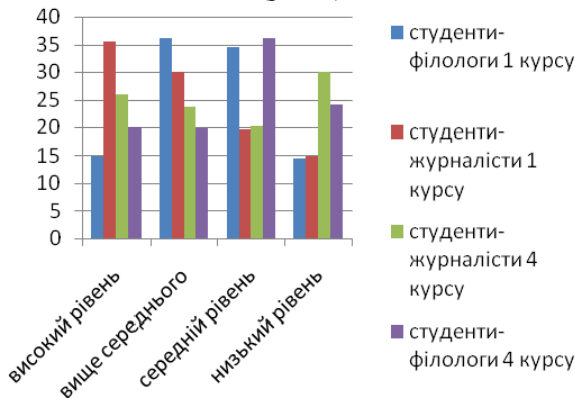

Рис. 1 – Показники розвитку емпатійних здібностей студентів

У вибірці методом рандомізації відібрано чотири групи – група студентів-журналістів 1 курсу та група студентів-журналістів 4 курсу з метою простеження динаміки, а також студенти-філологи 1 та 4 курсів – для порівняння зі студентами-журналістами. Аналіз даних за методикою В. В. Бойка (рис. 1) показав: на високому рівні розвитку емпатійних здібностей знаходяться

студенти-журналісти 1 курсу, на рівні вище середнього також багато студентів-журналістів 1 курсу, проте домінує група студентів-філологів 1 курсу; на середньому рівні емпатії — студенти-філологи; на низькому рівні емпатії переважає група студентів-журналістів 4 курсу.

Отже, високі рівні емпатії властиві студентам-журналістам 1 курсу, а студенти-журналісти 4 курсу вже мають низькі показники емпатії. Вважаємо, що для самовдосконалення та самовиховання майбутніх журналістів, можливість розвивати їх емпатійну здатність сприятиме як застосування цих результатів, так і цілеспрямоване формування емпатії студентів засобом соціально-психологічного тренінгу.

УДК 159.942

Панченко Д. О.¹, Дергач М. А.²

¹студ. гр. ГП-214 ЗНТУ

²д-р пед. наук, доц., проф. ЗНТУ

СТВОРЕННЯ ПОЗИТИВНИХ ЕМОЦІЙ У ХВОРИХ ДІТЕЙ ЗА ДОПОМОГОЮ ЛІКАРНЯНОЇ КЛОУНАДИ

Лікарняна клоунада – діяльність із соціально-культурної реабілітації дітей у стаціонарах лікарнях методами арт-терапії, клоунотерапії та ігротерапії. Вперше лікарняні клоуни з'явилися в Нью Йорку, в рамках програми цирку Big Apple Circus, створеного (1977) Р. Федіним, Н. Красавіною, П. Біндером і М. Крістенсеном. У 1986 р. М. Крістенсен розробив програму Clown Care, розраховану на юних пацієнтів, що проходять лікування у педіатричних відділеннях лікарень. В основі цієї програми були «клоунські обходи», які імітували традиційні лікарські обходи, з тією різницею, що в них головним рецептом одужання була цілюща сила сміху. З часом, візити лікарняних клоунів поширилися і на дорослі відділення лікарень.

Сьогодні, як складову реабілітації, лікарняних клоунів включили у штатний розклад лікарень Канади, Франції, Ізраїлю, США і Бразилії. Основне завдання їх роботи – відволікти пацієнта (як правило дитину) від болючих або лякаючих процедур.

«Лікарі-клоуни» використовують різноманітні прийоми та засоби реабілітації: фокуси, музику, розповідання історій та казок, а також і свої «клоунські» навички. Це дозволяє викликати у дітей яскраві позитивні емоції, створити незабутні враження, які важливі для створення й підвищення мотивації лікування та одужання, для успішної реабілітації маленьких пацієнтів. З позицій нейрофізіології механізм відновлення здоров'я за допомогою позитивних емоцій виявляється в тому, що атмосфера веселощів і

сміху стимулює викид ендорфінів, які служать природним болезаспокійливим засобом, посилюють роботу імунної системи, збільшують рівень Т-клітин, знижують рівень кортизолу (гормону стресу). В соціально-психологічному аспекті лікарняна клоунада сприяє налагодженню зв'язків між дітьми та персоналом лікувального закладу.

В сучасній практиці лікарняної клоунади сформувалися певні підходи, форми, методи і засоби реабілітаційного впливу на психоемоційний стан пацієнтів.

Серед головних підходів можемо виокремити наступне: робота в парах; робота з пацієнтом через образ; дотримання санітарного режиму лікарні; психоемоційна та технічна підготовка до спілкування з пацієнтом.

Для успішної роботи «лікарняних-клоунів» в парах важливе значення має «тонка настройка» один на одного: вміння підігравати один одному, імпровізувати, швидко реагувати на настрої дитини та ін.

Обов'язковою умовою в роботі лікарняного клоуна є дотримання санітарного режиму. Клоун повинен ретельно стежити за своїм станом, чітко виконувати всі правила безпеки, дотримуватися норм лікарні, тощо.

До форм роботи клоуна-лікаря слід віднести такі: спілкування в палаті безпосередньо з дитиною або через батьків, спілкування в холі, спілкування з лікарями і медсестрами, робота з іграшками та музичними інструментами.

Власний досвід роботи в лікарняній клоунаді дає можливість визначити аспекти психологічної підготовки до взаємодії з хворою дитиною та механізми безпосереднього спілкування з нею: виникнення мотиву допомоги хворій дитині, бажання покращити її психоемоційний стан; встановлення спілкування з хворим лише за його згодою; врахування особливості взаємодії з дітьми, що лікуються в різних відділеннях лікарні; дотримання певного терапевтичного ритуалу; використання різноманітних форм і методів роботи; наявність креативності та спонтанності в ході ігрового спілкування з хворим та ін.

Отже, двадцятип'ятирічний світовий досвід лікарняної клоунади довів ефективність її впливу на психоемоційний стан дітей та тяжкохворих людей. Діяльність лікарняних клоунів спільно з роботою медичного персоналу здатна здійснювати психотерапевтичний ефект та покращувати психоемоційний стан хворого. Така психотерапевтична техніка цінна тим, що дитина, заряджена енергією, випромінює бадьорість, виявляє інтерес до навколишнього світу, до гри, менш схильна до переживання больових відчуттів.

УДК 159.9: 001.89

Луценко А. Ю.¹, Дергач М. А.²

¹студ. гр. ГП-214 ЗНТУ

²д-р пед. наук, доц., проф. ЗНТУ

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ВІДЕОЗАПИСУ

Спостереження в психології – описовий психологічний метод дослідження, що полягає у цілеспрямованому й організованому сприйнятті та реєстрації поведінки досліджуваного об'єкта. При спостереженні психологічні феномени вивчаються безпосередньо в тих умовах, в яких вони відбуваються в реальному житті. Разом з інтроспекцією спостереження вважається найстарішим психологічним методом.

Сьогодні завданням методу спостереження є пізнання якісних особливостей досліджуваних психічних процесів і розкриття закономірних зв'язків та відносин між ними. Його основу складає безпосереднє сприйняття дослідником об'єктивних проявів досліджуваних психічних процесів у відповідних видах діяльності.

При використанні цього метода можлива кількісна оцінка результатів, отриманих в ході спостереження за проявами психологічних феноменів. Існують два основних способи отримання кількісних оцінок в ході спостереження: 1) оцінка спостерігачем інтенсивності (виразності) спостережуваної властивості, дії – психологічне шкалювання; 2) вимірювання тривалості спостережуваного феномену – хронометраж. Шкалювання у спостереженні здійснюється методом бальних оцінок. Бал може бути виражений і числом, і прикметником («дуже сильний, сильний, середній» і т. д.). Для хронометражу в процесі прямого спостереження необхідно заздалегідь встановити, що вважати початком, а що – кінцем поведінкового акту чи прояву психологічного феномену. Дослідниками сформульовано низку правил, дотримання яких значно підвищує ефективність цього методу.

Фіксація певного психологічного феномену (а вона обов'язкова) може відбуватися за допомогою різних засобів – спеціальних бланків або щоденників, аудіо-, відео-, фотоапаратури та інших технічних засобів спостереження. Як показує наш досвід, більш надійним є спостереження, що записане за допомогою відеоапаратури.

В січні – березні 2015 р. проводилися спостереження за реакціями дітей шкіл-інтернатів (м. Василівка та сел. Матвіївка Запорізької обл.) під час перегляду ними театральних вистав. Дані фіксувалися за допомогою відеокамери. Мета спостереження полягала у виявленні особливостей

експресивного компоненту поведінки дітей, який давав певні уявлення про характер їхніх емоцій. В поведінкових реакціях (кінетичних, проксемічних, екстралінгвістичних та ін.) фіксувалися такі параметри як характер емоційного прояву, його динаміка, тривалість, частота, сила (глибина) та характер подразника.

Перевага організації спостереження за допомогою відеофіксації полягає в тому, що ми мали доступ до поведінкових реакцій дітей в умовах перегляду вистави протягом будь-якого часу, мали можливість повертатися до записів з метою їх детального аналізу, порівняння з подібними записами реакцій інших дітей. Результатом спостереження стало створення «поведінкового портрету» випробуваних.

В ході спостережень виявлено певні умови організації роботи дослідника. Відеозапис повинен фіксувати не тільки спостережуваний факт, але й те навколишнє оточення (фон), в якому він розгортається, потрібно, за можливості, повно, відповідно до поставленої мети, відображати досліджувану реальність. При відео зйомці приміщення має бути достатньо освітленим, щоб всі прояви об'єктів дослідження були доступні для фіксації та перегляду. Освітлення має спрямовуватися на об'єкт, що фіксується. Також бажано проводити зйомку попереду об'єктів, і якщо їх декілька, знайти таке місце, з якого буде видно кожен з них. Тримати відеокамеру під час роботи треба нерухомо, обома руками. Збільшення масштабу може погіршити різкість, тому бажано при фіксації проявів і реакцій об'єктів не збільшувати масштаб кадру, уникати рух камери для того, щоб в об'єктиві залишалися всі випробувані. Перед зйомкою необхідно перевірити рівень зарядки і наявність достатнього місця на карті пам'яті, а під час роботи в приміщенні для чіткого та якісного зображення потрібно встановити режим лампи накалювання. Перед початком відеозапису потрібно сфокусуватися на об'єктах дослідження напівнатисканням на кнопку спуску. Відеозйомка повинна тривати до закінчення спостереження без перерв.

Отже, організація та проведення психологічного дослідження за допомогою відеозапису є важливим і актуальним тому, що дозволяє зафіксувати інформацію про поведінку людини, провести дослідження незалежно від підготовленості спостережуваних суб'єктів, значно спростити процедуру спостереження, переглядати зафіксовані психічні прояви випробуваних в потрібній кількості, що забезпечує багатовимірність охоплення характеристик психічних реакцій і, тим самим, підвищує надійність проведеного дослідження.

ОСОБЛИВОСТІ ІДЕАЛЬНОГО ОБРАЗУ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ ТА ІДЕАЛЬНОГО ОБРАЗУ ВИКЛАДАЧА ПСИХОЛОГІЇ У СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

В умовах удосконалення системи вищої професійної освіти, в процесі впровадження нових стандартів навчання, відбуваються значні трансформації в системі «вчитель-учень», які в першу чергу стосуються питань сприйняття викладача, змінюється система ролевих очікувань щодо провідних якостей педагога, стає актуальною проблема дослідження образу сучасного викладача ВНЗ.

Часто студенти з різними рівнями успішності та на різних етапах навчання роблять зауваження у бік викладачів. Ці зауваження можуть стосуватися форми проведення лекції, добірці матеріалу, його пояснення, вміння зацікавити, вести діалог і т. п. На підставі цього можна стверджувати, що незалежно від етапу та рівня успішності в навчанні в студентській свідомості існує якийсь ідеальний образ, судячи з якого кожен із студентів може говорити про рівень компетентності викладача. Цей образ відображає рівень знань про викладачів в цілому. Він показує ставлення студента до педагога, регулює процес педагогічної взаємодії та ефективність всієї навчально-виховної роботи ВНЗ в цілому.

Дослідження особливостей ідеального образу викладача вищої школи у студентів-психологів проведене на базі Запорізького національного технічного університету у квітні-травні 2014 року. У дослідженні взяли участь студенти 1–5 курсів спеціальності «Психологія». Загальна кількість респондентів склала 115 осіб, віком від 17 до 24 років. Метою нашого дослідження було: визначити значущі професійні якості викладача вищої школи та викладача психології для студентів-психологів на основі аналізу особливостей образів ідеального викладача ВНЗ та викладача психології, образу реального викладача психології.

Теоретична частина дослідження з проблеми полягала у спробі визначити основні характеристики ідеального образу викладача у вищій школі. Ми з'ясували, що поняття «ідеальний образ» точного визначення не має. Словосполучення «ідеальний образ» входить у визначення поняття «ідеал» та в психології трактується як нормативна категорія і прирівнюється до «орієнтиру в самовихованні особи». Ідеалом може служити як образ людської особистості, так і ідеї, цілі, принципи, погляди і т. ін. Категорія образ в психології є однією з центральних та визначається як складна функціональна система – синтез відображення, переживання, знання, усвідомлення й уявного перетворення людиною тієї реальності, яку вона відчуває, розуміє, приймає чи відкидає, оцінює, «примірює» та реконструює.

В рамках цієї роботи під поняттям ідеального образу ми будемо розуміти штучно сконструйовану сукупність ціннісних, еталонних характеристик суб'єкта, які відображаються у свідомості людини, внаслідок її взаємодії з навколишнім середовищем.

Також ми з'ясували, що образ викладача в дослідженнях розглядається в контексті теорії соціальної перцепції. Основними компонентами образу викладача, на основі теоретичного аналізу, було виділено наступні: професійні (знання, уміння та навички), індивідуально-особистісні (чуйність, впевненість, товарицькість, оптимізм та ін.) та зовнішні характеристики (доглянутість, оформлення зовнішності та ін.). Додатковим компонентом виділяють комунікативні навички (вміння зацікавити, дикція, гучність голосу та ін.). Саме тому для проведення практичної частини нами була обрана методика І. М. Затіна «Професійно важливі якості викладача», яка найповніше, на наш погляд, відображає перелік наявних якостей в образі сучасного викладача.

Практична частина дослідження включала три процедури оцінювання студентами-психологами, які склалися з оцінки ступеня вираженості конкретної характеристики, яка необхідна: ідеальному викладачеві ВНЗ в цілому та викладачеві психології зокрема; а також оцінки ступеня вираженості конкретної характеристики, якою вже володіли їхні реальні викладачі (16 викладачів кафедри психології ЗНТУ).

Таким чином, на основі аналізу особливостей образів ідеального викладача ВНЗ, ідеального і реального викладача психології нами було з'ясовано, що в уяві студентів-психологів ідеальний викладач вищої школи це людина, яка має: загальний світогляд, ерудицію; він повинен мати глибокі теоретичні знання та практичний досвід з дисципліни, яку викладає. Викладач повинен володіти чіткою дикцією, умінням вільно викладати матеріал, дотримуватися логічності і послідовності. Важливим в образі є грамотність і образність, вміння просто і доступно пояснювати матеріал лекції, включати іноді спеціальні терміни та наукові поняття, але при цьому супроводжувати їх практичними прикладами. На лекції вміти оптимально розподіляти час, чергувати види діяльності, супроводжуючи лекції та семінари діловими іграми та практичними вправами. Замість монологу протягом пари, вести діалог зі студентами, взаємодіяти. Викладач повинен мати чіткі, зрозумілі і єдині вимоги до всіх студентів. При цьому він повинен бути доглянутим, акуратним. Дотримуватися більш вільного стилю в одязі. Зовнішній вигляд повинен відповідати віку, статусу і його індивідуальним особливостям.

УДК 159.9

Бондар І. В.¹, Ахтирець І. А.²

¹викл. ЗНТУ

²студ. гр. ГПз-211 ЗНТУ

АГРЕСІЯ ЯК ФАКТОР ЗАЛЕЖНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ВІД КУРІННЯ ТЮТЮНУ

Куріння тютюну викликає рак, серцево-судинні захворювання, сліпоту, імпотенцію, безпліддя і генетичні спотворення, але в Україні продовжує курити (дані на 2013 рік) майже кожний третій (30% населення) – 48% чоловіків і 12,8% жінок. У віковій групі до 30 років розповсюдженість куріння серед чоловіків – 52,6%, серед жінок – 22,6%.

Нас цікавитиме агресія як фактор (чинник) тютюнової залежності. У психології агресію (будь-якої форми) розглядають як поведінку, спрямовану на заподіяння шкоди або збитку іншій живій істоті, що має усі підстави уникати подібного ставлення до себе.

Мета дослідження – виявити зв'язок між характеристиками агресивності особистості та характеристиками залежності від куріння тютюну. У дослідженні взяли участь 80 осіб, жіночої (50%) і чоловічої (50%) статі, середній вік – 19,5±2,4 роки, студентів Запорізького коледжу радіоелектроніки.

У якості засобів психологічного вимірювання використано батарею методик: шкали агресії Я-структурного тесту ISTA Г. Аммона, опитувальник стану, характеристики і орієнтації гніву STAXI Ч.-Д. Спілбергера, опитувальник ВРАQ-24 А. Басса і М. Перрі, шкала «Образ» опитувальника Є. Ільїна та П. Ковальова ОАІК «Особистісна агресивність і конфліктність», «Шкала залежності від сигарет» – CDS Ж.-Ф. Еттера, контрольний перелік залежності HONC та шкала автономії від куріння AUTOS Дж. Ді. Франца, модифікація опитувальника мотивів куріння SMQ Р. Веста.

Одна із стратегій дослідження полягала у фіксації того, як рівень виявлення тих чи інших характеристик агресивності у курців впливає на міру виявлення у них різноманітних характеристик куріння. Для реалізації цієї стратегії застосовані непараметричний аналог однофакторного дисперсійного аналізу – Н-критерій Краскела-Уоллеса та J-критерій Джонкхієра-Терпстра. Н-критерій дає змогу відповісти на питання, чи відрізняються (за медіаною) характеристики куріння в групах курців, сформованих за трьома рівнями (низький – середній – високий) виявлення тієї чи іншої характеристики агресивності, а J-критерій дає можливість перевірити припущення про те, що з підвищенням рівня (від низького до високого) виявлення певної характеристики агресивності зростають певні показники куріння.

Отримано наступні статистично значимі ($p \leq 0,05$) результати.

Показник «Гнів-темперамент» (STAXI), тобто тенденція переживати і виражати гнів невибірково, схильність почувати гнів, що має мало спільного з ситуаційними чинниками позитивно впливає на такі показники куріння, як: «Сила залежності від куріння» (HONC), «Самооцінка залежності від куріння» (CDS), «Індукована тяга до куріння тютюну» (AUTOS), «Психологічна залежність від куріння тютюну» (AUTOS), «Мотиваційний потенціал куріння» (SMQ).

Показник «Деструктивна агресія» (ISTA) позитивно впливає на такі показники куріння, як: «Індукована тяга до куріння тютюну» (AUTOS), «Психологічна залежність від куріння тютюну» (AUTOS), «Залежність від куріння тютюну (сума)» (AUTOS), «Сила бажання кинути курити», мотиваційний потенціал куріння загалом і мотив куріння «Антисамотність» («Коли куриш – легше бути одному(-ій)»).

Показник «Експресія гніву всередину» (STAXI), тобто стримування або придушення гніву, позитивно впливає на «Індуковану тягу до куріння тютюну» (AUTOS).

Показники «Конструктивна агресія» (ISTA) та «Фізична агресія» (BPAQ-24) позитивно впливають на показник «Сила бажання кинути курити».

Показник «Ворожість» (BPAQ-24) позитивно впливає на показники мотивів куріння «Антистрес», «Контроль ваги», «Антисамотність». Разом з тим, показник «Ворожість» (BPAQ-24) негативно впливає на показник мотиву куріння «Статус-Ідентичність» («Мені подобається бути курцем»).

Показник шкали «Образ» (ОАІК) позитивно впливає на показники мотивів куріння «Спілкування» («Куріння допомагає мені спілкуватися») і «Впевненість у собі» («Куріння дає мені впевненість у собі»).

З огляду на отриманий результат дослідження і практичну мету – пошук шляхів позбавлення від нікотинової залежності, можемо запропонувати такі напрямки оптимізації психологічної практики: розвивати (формувати) тип конструктивної агресивної поведінки, опанувати та зменшувати прояви деструктивного типу агресивної поведінки; сприяти оволодінню психологічними засобами опанування (копінгу) гніву, як емоційного компоненту агресивності.

УДК 159.9

Бородулькіна Т. О.¹, Капітан Л. П.²

¹канд. психол. наук, доц. ЗНТУ

²студ. гр. ГПз-211 ЗНТУ

ОСОБЛИВОСТІ САМООЦІНКИ ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ ЗРІЛОГО ВІКУ ДО ТА ПІСЛЯ ПЕРЕСЕЛЕННЯ

У зв'язку з нестабільною політичною ситуацією та бойовими діями в Україні гостро виникла проблема масової вимушеної міграції із небезпечних

для життя регіонів. Велика кількість жителів Східних регіонів України опинилася у кризовій ситуації: втратила близьких, майно та житло, що, звичайно, відобразилося і на їхньому психічному стані. Важливою ланкою у налагодженні повноцінного життя, соціалізації, працевлаштування вимушених переселенців в інших регіонах країни, вважаємо психологічну підтримку цих верств населення, яку можна забезпечити, спираючись на глибоке розуміння ситуації міграції та психологічних особливостей вимушених переселенців. Тому дослідження особливостей самооцінки вимушених переселенців зрілого віку до та після переселення є актуальним.

За допомогою методики «Самооцінка особистості» О. І. Моткова ми дослідили загальний рівень самооцінки особистості та самооцінку окремих якостей особистості вимушених переселенців зрілого віку до та після вимушеного переселення. Випробуванним пропонувалося оцінити ступінь прояву у них двадцять чотирьох особистісних якостей у період життя, що передував переселенню, та у період життя після вимушеного переселення, тобто у теперішній час. У нашому дослідженні взяли участь 40 осіб (з них 21 жінка та 19 чоловіків) зі Східних регіонів України у віці від 27 до 56 років, період переселення яких коливався від одного дня до семи місяців. Дослідження самооцінки проводилося нами під час реєстрації вимушених переселенців психологами ГУ ДСНС України у Запорізькій області.

За допомогою критерію t-Стюдента для залежних вибірок виявлено, що загальна самооцінка позитивного розвитку особистості у вимушених переселенців до (середнє значення = 4,19) переселення значно вище, ніж після (середнє значення = 3,77) переселення ($t = 5,918$; $p = 0,000$). Виявлено, що до переселення досліджувані мали переважно високу самооцінку, низька самооцінка не була виявлена. У значної кількості осіб до переселення була псевдо висока, тобто неадекватно завищена, самооцінка. Після вимушеного переселення у досліджуваних значно зменшується псевдо висока самооцінка (що ми вважаємо позитивними змінами) та у кількох осіб виникає низька самооцінка (табл.1).

Таблиця 1 – Рівні самооцінки у вимушених переселенців до та після переселення

Рівень самооцінки	До переселення		Після переселення	
	Кількість осіб	Відсоток	Кількість осіб	Відсоток
Псевдо висока	9	22,5	2	5
Висока	27	67,5	22	55
Середня	4	10	13	32,5
Низька	0	0	3	7,5

Також виявлено, що майже по всім з 24 характеристик особистості вимушені переселенці оцінюють себе значно нижче після переселення, ніж до цього періоду (значущість різниці самооцінки до та після переселення

підтверджена за допомогою критерію t-Стюдента для залежних вибірок) (рис.1).

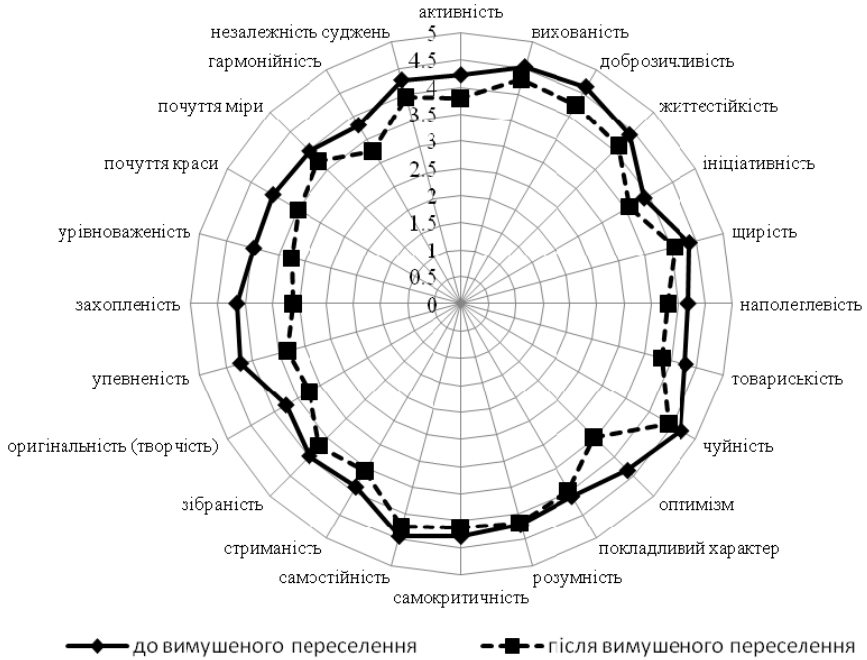

Рис. 1 – Самооцінка окремих якостей особистості вимушених переселенців до та після переселення

Без змін у вимушених переселенців залишається самооцінка таких особистісних якостей: покладливий характер ($t=0,896$; $p=0,376$), розумність ($t=0,339$; $p=0,736$), самокритичність ($t=1,418$; $p=0,164$), самостійність як опора на себе ($t=1,669$; $p=0,103$), почуття міри ($t=1,433$; $p=0,160$), що можна вважати у стрижневими характеристиками особистості у кризовій ситуації вимушеної міграції.

Отже, у результаті нашого дослідження ми виявили, що самооцінка вимушених переселенців значно змінюється у зв'язку з примусовою міграцією як в цілому, так і за окремими характеристиками. Зміни мають як позитивні наслідки для подальшого життя людини (зменшується псевдо висока самооцінка), так і негативні (зменшується оптимізм, впевненість, врівноваженість, захопленість та ін.).

КОНСТРУКТИВНА ТА ДЕСТРУКТИВНА ВЗАЄМОДІЯ В СТОСУНКАХ МІЖ ПОДРУЖЖЯМ

У нашому сучасному світі дуже складно існувати поодинокі, щоб протистояти реаліям сьогодення. Тому стає актуальним виникнення об'єднань людей в найрізноманітніші групи. Зокрема, люди схильні утворювати сім'ї.

Будь-яка сім'я, яка складається з двох осіб, – це вже маленьке суспільство з своїми законами, правилами, нормами. Члени сім'ї весь час перебувають у взаємодії. Кожен з них взаємодіє один з одним за допомогою спілкування.

Різноманітність тенденцій, які були взяті до уваги психологами в області міжособистісної взаємодії та сімейної психології, різноманітність теоретичних припущень, свідчить про насущність осмислення психології сім'ї та сімейних відносин.

Розуміння сімейних відносин в психології, зокрема конструктивного спілкування між подружжям, має теоретичне та практичне значення і в плані досягнення благополуччя та стабільності сімейних відносин, і для реалізації наукового пошуку в ситуації володіння інформаційними технологіями.

Проблемою конструктивного спілкування займалися такі науковці як В. Сатир, яка розкрила спілкування між подружжям; Д. Я. Райгородский розглянув методики і тести для проведення дослідження взаємодії в стосунках; А. Г. Лидерс займалася подружньої сумісності; Л. Я. Гозман, Ю. Є. Альошина вивчали поняття сім'ї та її функції і структури.

Спілкування – це найважливіший фактор нашого здоров'я і наших відносин з іншими людьми.

Будь-яка сім'я під час перебування в шлюбі зіштовхується з проблемними ситуаціями, вирішення яких здійснюється в умовах суперечливості як індивідуальних потреб, так і мотивів та інтересів її членів. Тому конфлікт можна визначити як зіткнення різних інтересів, цілей, думок та позицій суб'єктів взаємодії.

У розвитку конфлікту виділяються такі етапи: виникнення передконфліктної ситуації; усвідомлення конфліктної ситуації; інцидент; дозвіл (завершення конфлікту); післяконфліктна ситуація. В зв'язку з цим можна визначити позитивну (конструктивну) і негативну (деструктивну) функції конфлікту. Конструктивна функція полягає в об'єктуванні джерела розбіжностей і суперечностей та створення необхідних умов для усунення конфлікту, в профілактиці проблемних відносин, стимулювання розвитку відносин та їх оптимізації.

У сучасній психологічній науці надають перевагу тому, щоб вміти запобігати конфліктам, а не ефективно їх вирішувати. Уникнення конфлікту не знімає проблеми в сім'ї, а тільки посилює її, зберігаючи депривацію значущих потреб членів сім'ї. Як ми визначили, конфлікт може бути двох видів: конструктивним та деструктивним. Він може підвищувати ступінь згуртованості, ціннісно-сислової єдності та ефективності функціонування сім'ї або, навпаки, напружувати відношення між членами сім'ї, посилювати її дисфункціональність.

Конструктивний конфлікт можна охарактеризувати такими ознаками:

- розв'язання проблеми на підставі інтеграції, знаходження компромісу між всіма членами сім'ї та врахування їх інтересів;
- зміцнення відносин між подружжям, поліпшення взаєморозуміння, що призводить до зростання здатності ефективно вирішувати нові конфлікти та знижувати рівень конфліктності в сім'ї в цілому;
- вказані дії поліпшують емоційний клімат сім'ї в цілому та емоційний статус кожного члена сім'ї: зникають напруженість, тривоги, страхи.

Деструктивний конфлікт можна охарактеризувати такими ознаками:

- вирішення проблем є або формальним, або спостерігається переривання конфлікту, тобто відхід від проблеми, або не вирішується взагалі – відбувається нав'язування своєї волі одним учасником конфлікту іншому;
- зберігається розбіжність потреб та інтересів, так потреби «переможеного» члена сім'ї залишаються незадоволеними;
- як результат – виникає емоційне відчуження, збільшується дистанціювання, почуття самотності, зростає тривога, безвихідь. Коли конфлікти накопичуються, така ситуація стає хронічною та може призвести до негативних наслідків для здоров'я.

Таким чином, можна зробити висновок, що конструктивний конфлікт – це конфлікт, де знаходять спільну мову обидві сторони, а деструктивний – це коли одна із сторін є переможеною та незадоволеною результатом виходу з конфлікту.

УДК 159.9

Шатько А. В.¹, Черепехіна О. А.²

¹студ. гр. ГП-220 ЗНТУ

²канд. психол. наук, доц. ЗНТУ

РОЛЬОВІ ПОЗИЦІЇ ТРЕНЕРА У ФУТБОЛЬНІЙ КОМАНДІ

Для того, щоб встановити, чи відповідає тренер певним вимогам виховної діяльності, потрібно виявити у нього певні риси особистості, що відповідають цим вимогам. Це має бути не просто набір певних властивостей, а структура, яка свідчить про провідні якості тренера.

Зарубіжні вчені приділяють досить велику увагу дослідженням якостей тренера. Д. К. Вуді та багато інших вважають, що робота тренера рівноцінна роботі вчителя на віх існуючих рівнях, включаючи позашкільну і навчальну роботу.

Вони встановили, що:

1) вивчення фактичного матеріалу залежить від виразності і якості викладання, від уміння самого викладача донести матеріал учням;

2) від енергійності вчителя та його манери викладання матеріалу залежить рівень розуміння учнями матеріалу;

3) від поведінки вчителя залежить доброзичлива атмосфера в групі (вчитель повинен помірно контролювати учнів).

Аналіз наукової літератури, присвячений проблемі майстерності тренера з футболу, дозволяє нам виділити основні рольові позиції, які визначають педагогічні закономірності в діяльності тренера.

Тренер-практик і теоретик. А. С. Макаренко стверджував, що учні вибачають своїм учителям суворість, сухість, прискіпливість, але не пробачають поганого знання своєї справи. Структура знань тренера складається з суспільно-політичних, медико-біологічних, психолого-педагогічних та спеціальних знань.

Тренер – організатор. Організаторська діяльність тренера є реалізацією його проєктів на практиці, методичних планів і умовою більш цілеспрямованого і реального проєктування педагогічних і функціональних завдань.

Тренер-психолог. К. Д. Ушинський писав, що кожен педагог – психолог.

Тренер-майстер під час виховання юних спортсменів виявляє комплекс їх особливостей та психічних якостей, від яких буде залежати засвоєння норм поведінки та моральних принципів, які прийняті у нашому суспільстві.

Отже, особливо важливим є те, щоб тренер, разом зі своїми спеціальними здібностями та знаннями, був добре ерудованим в питаннях психології особистості та спортивної діяльності, володів не тільки теоретичними знаннями, але і вмів вникати в психологію його спортсменів та всього його керованого колективу. Ефективність керівництва тренера залежить від уміння оцінити особливості психічних станів кожного спортсмена коли він взаємодіє з противником і партнером, вміння правильно і своєчасно усунути причини, які ведуть до конфліктів або невдач.

УДК 159.9

Заграюк О. О., Черепехіна О. А.²

¹студ. гр. ГПз-229м

²канд. психол. наук, доц. ЗНТУ

ЦІННІСНО-ОРІЄНТАЦІЙНА ЄДНІСТЬ ЯК ЧИННИК МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ

Дослідженнями єдності ціннісних орієнтацій та міжособистісних відносин займатися почали недавно. Літературних видань дуже обмаль, хоч на перший погляд дуже глибоко вивчалася відомими психологами.

М. М. Обозов найбільш повно описав міжособистісні відносини. О. М. Леонтьєв розглянув цю проблему як діяльний підхід та виділив більш важливою мотивацію поведінки, а не на ціннісні орієнтації. А. В. Петровський, А. І. Донцов, Г. В. Андреева та інші вивчали ціннісні орієнтації та міжособисті відносини на основі досліджень діяльності у колективі.

Р. М. Грановска и І. М. Нікольска більш поширено вивчали ціннісні орієнтації особистості, а також розвиток та становлення її як світоглядний аспект.

Проблема дослідження: недостатнє вивчення теоретичного, емпіричного та практичне дослідження ціннісно-орієнтаційної єдності, як чинника міжособистісних стосунків.

Вивчаючи міжособистісні відносини та ціннісні орієнтації людей, які відносяться до певних груп, можна дізнатися, чому існує незрозуміння і конфлікти, неприйняття якоїсь особистості у групі. Усунення цих явищ вплине на взаємовідносин між співробітниками, та відбудеться поліпшення їх фізичного та психологічного стану, і тому підвищиться працездатність та показники набудуть високих результатів трудової діяльності.

Поняття цінності отримало узагальнено-методологічний зміст, як засіб вияву соціальних зв'язків і функціонування соціальних інститутів: соціальна система будь-якого масштабу передбачає існування певних загальних цінностей, що поділяються усіма.

Ціннісна орієнтація – це індивідуальне та групове ранжування цінностей, в якому одним надається велика значущість, ніж іншим, що впливає на вибір цілей діяльності та засобів їх досягнення. Найважливішим елементом свідомості особистості є ціннісні орієнтації, в них змінюються естетичні, політичні, правові, економічні, моральні, екологічні, світоглядні знання, а також переконання і уявлення, їх вплив на формування цінностей.

Ціннісні орієнтації виявляються як соціально-психологічні установки, які відображають цінності у нерозвиненому зв'язку з інтересами й потребами на стадії їхньої актуальності.

Вивчаючи ціннісні орієнтації людей та міжособистісні стосунки між ними, які знаходяться у певних колективах, можна дізнатися чому – це усвідомлені значущі предмети, явища та ідеали, відображені в соціальній виникає непорозуміння і конфлікти, не сприймання певного індивідуума у групі. Усунення цих явищ призведе до виключення негативних взаємовідносин між співробітниками, поліпшення їх фізичного та психологічного стану, а також до підвищення працездатності та результатів праці. Єдність ціннісних орієнтацій у колективі – це насамперед зближення оцінок у моральній і діловій сфері, у підході до цілей і завдань спільної діяльності.

Таким чином, прояви згуртованості єдності ціннісних орієнтацій, різною мірою усвідомлювані, взаємозв'язки міжособистісних відносин між людьми, як об'єктивно пережиті, самовизначення у групі, характер міжособистісних виборів, психологічна атмосфера, представляється дуже складною системою. Враховуючи їх значимість в ефективності життєдіяльності колективу є необхідним розгляд їх регулювання.

Отже, єдність ціннісних орієнтацій є гнучкою системою, яка полягає у вільному виборі, тобто всебічне врахування індивідуальних інтересів та потреб особистості. В них виникає вибірковість людської поведінки, а також уявлення особистості про її сенс життя.

УДК 159.9

Игнатенко Р. Г. студ. гр. ГПЗ-210 ЗНТУ

ИНДИВИДУАЛЬНО-ТИПОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СТАРШЕКЛАССНИКОВ С РАЗНЫМ УРОВНЕМ КРЕАТИВНОСТИ

Для стремительно развивающегося современного общества, все более характерным становится разнообразие и сложность социальных процессов. В этих условиях роль человеческого фактора приобретает особое значение. Активное развитие научно-технического прогресса, новые формы общественных отношений, непредсказуемость будущего, все это предъявляет новые требования к развитию личностных качеств и способностей человека. Огромное количество новой информации, увеличение скорости ее распространения создают ситуацию мучительной неопределенности. В сложившейся ситуации жизненный успех и личностное самоопределение каждого человека непосредственно связаны с уровнем его креативности, которая составляет основу инновационного мышления, а также обеспечивает развитие способности принимать нестандартные, целесообразные решения в ситуациях неопределенности.

Существует определенное множество черт личности, присущих креативным людям, при этом у разных авторов эти параметры часто являются прямо противоположными. Например, Т. Амабайл и М. Коллинз выделяют такой набор черт: самодисциплина, способность отсрочить удовольствие, независимость суждений. Ф. Баррон и Д. Харрингтон включили в этот перечень уверенность в себе, широту интересов, способность находить привлекательность в трудностях, оригинальность, беглость речи и импульсивность. Совершенно другое представление о креативности представлено Р. Кеттеллом, согласно которому, креативным людям чаще свойственны шизотимия, радикализм, интроверсия, доминирование. Д. Мак Киннон указывает на высокую степень нейротизма.

Учитывая особенности психического развития в юношеском возрасте, можно сделать вывод о том, что данный период является сензитивным для развития креативности у старшеклассников. В особенности у старшеклассников с признаками одаренности многие стороны психического развития находятся в стадии активного изменения и формирования, что является хорошей базой для развития креативности.

С целью выявить взаимосвязь индивидуально-типологических особенностей старшеклассников с уровнем их креативности нами проведено эмпирическое исследование, в котором приняло участие 45 учащихся 9, 10, 11 классов Запорожской гимназии № 25 гуманитарного профиля (из них 17 юношей и 28 девушек). Для исследования использовались следующие методы: индивидуально-типологический опросник (ИТО) решения поставленных задач и проверки гипотезы исследования использовал Л. Н. Собчик; опросник Дж. Брунера «Определение типов мышления и уровня креативности».

С помощью опросника Дж. Брунера «Определение типов мышления и уровня креативности» выявлено, что старшеклассники обладают преимущественно высоким (53,3%) и средним (37,8%) уровнем креативности; старшеклассников с низким уровнем креативности выявилось немного (8,9%). Индивидуально-типологические особенности старшеклассников с разным уровнем креативности представлены на рис. 1.

С помощью однофакторного дисперсионного анализа ANOVA выявлено, что старшеклассники с разным уровнем креативности различаются между собой по таким характеристикам: экстраверсия ($p=0,041$); лабильность ($p=0,027$); компромиссность ($p=0,002$) и коммуникативность ($p=0,034$). Так, старшеклассники с высоким уровнем креативности значительно более экстраверсивны, лабильны, коммуникабельны и склонны к компромиссам, чем старшеклассники со средним и низким уровнями креативности.

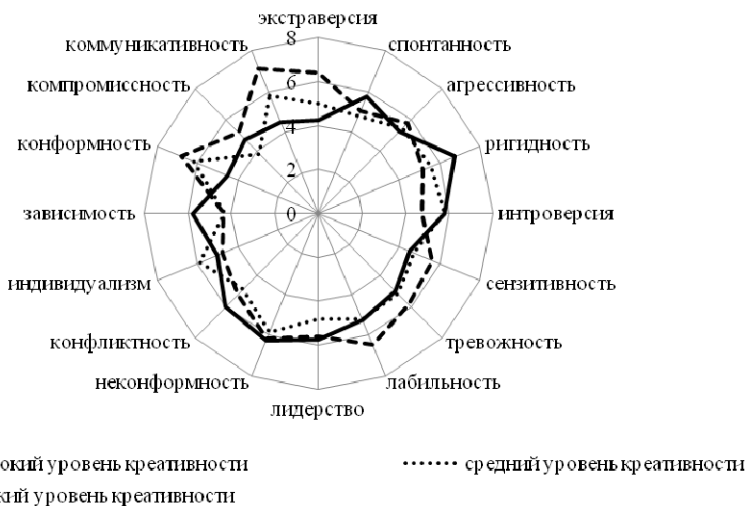

Рис. 1 – Индивидуально-типологические особенности старшекласников с разным уровнем креативности

УДК 159.9

Гостюхина А. В. студ. гр. ГП-211 ЗНТУ

НАРРАТИВ В СОВРЕМЕННОЙ ПСИХОЛОГИИ

Нарративная психология в современной науке приобретает особый статус. Такие авторы, как Дж. Бруннер и Т. Р. Сарбин под понятием нарративная психология понимают, что смысл человеческого поведения выражается в рассказах и биографических повествованиях, представляющих собой абстрактные понятия, не содержащие в себе логических связей. В психологии и психотерапии нарратив определяется как личная история клиентов, с помощью которой субъект определяет свое Я (Е. С. Калмыкова, Э. Мергенталер). Понятие нарратива, как и другие смежные определения, пришли в психологию из философии, имея латинское происхождение, нарратив буквально переводится как языковой акт, т. е. вербальное изложение. По мнению Р. Г. Кадыровой, нарратив как часть культуры является неким архетипом или шаблоном, с помощью которого сознательно или бессознательно, субъект определяет и проецирует свои личные истории, упорядочивая свой жизненный опыт, и учитывает при этом культурные шаблоны и проекции, которые уже являются частью культуры. Т. Р. Сарбин

считает, что нарратив представляет собой результаты личного опыта индивида, конечной целью которого является соединение реально существующих феноменов и вымыслов.

Дж. Принс определял нарратив как выстроенные во времени события, носящие вымышленный или реальный характер. Представители социального конструкционизма (К. Герген, Дж. Принс, Т. Р. Сарбин) выделяют понятие «Само-нарратив» (self-narrative), которое упорядочивает события жизни индивида в целостный и логически выстроенный рассказ, а Я субъекта определяется как и героем, так и повествователем.

Ф. Шюце, как один из исследователей нарративов, создал свою методологию нарративного интервью, которая берет свое начало из немецкой социологии. Ф. Шюце опирался на идею о том, что люди могут выступать в роли повествователей, он вложил эту идею в создание методологии нарративного интервью. Главная задача нарративного интервью, по Ф. Шюце, преобразование личности субъекта. Для этого был разработан специальный алгоритм интервью.

Алгоритм биографического нарративного интервью, по Ф. Шюце:

1. Начало интервью и основной рассказ. На этом этапе происходит стимулирование респондента к началу биографического повествования с помощью общих вопросов. Ограничение этого этапа – исследователь не затрагивает интимные темы, неприятные для респондента.
2. Фаза нарративных расспросов. Интервьюер задает вопросы о событиях, повествующихся в рассказе, не касаясь интимных тем, он так же не оценивает поступки респондента.
3. Заключительная часть. Респондент аргументирует и оценивает свои жизненные события и резюмирует их.

По окончании интервью, исследователь проводит анализ полученных данных и интерпретирует их.

Анализ текстов нарративного интервью (по Ф. Шюце) проводится в 6 этапов:

1. Формальный анализ текста. Исследователь изучает первоначальный вариант рассказа, в которых говорится о событиях, которые имели свое начало, продолжительность и завершение.
2. Содержательное структурное описание самостоятельных, не пересекающихся во времени этапов жизненного пути. Исследователь определяет пиковые переживания, повороты, изменения.
3. Аналитическая абстракция. Результаты поэтапного повествования отделяются и конкретизируются от абстрактных положений, выделяется самая важная часть биографии и жизненного опыта.

4. Анализ знаний. Анализируются отсеченные ненарративные фрагменты, сопровождаются, систематизируются их функции: ориентации, оправдания, вытеснения и т. д.

5. Сравнительный анализ с использованием стратегий «минимального» и «максимального» контраста. Стратегия максимального контраста нацелена на объединение биографических эпизодов.

6. Построение теоретической модели. Отвечает на вопросы исследователя, о типичных биографических процессах, характерных для тех или иных людей.

Итак, субъективная реальность, создаваемая на вербальном уровне, трансформируется в нарративы. Индивид выстраивает свое Я и формирует свою идентичность и персонализируется с помощью нарративов. Нарративы содержат скрытую психологическую реальность, а нарративная психология позволяет отделить эту реальность от формального содержания.

УДК 159.9

Застело А. А.¹, Ладыгина Н. В.²

¹канд. психол. наук, доц. ЗНТУ

²студ. гр. ГПз-211 ЗНТУ

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ КРЕАТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ВОСПИТАТЕЛЕЙ ДОУ

Становление украинской государственности, интеграция в европейское и мировое сообщество, отказ от тоталитарных методов управления государством и построение гражданского общества предусматривают ориентацию на человека, его развитие, самореализацию. Поэтому сегодня ведется интенсивный поиск путей модернизации системы образования, где ведущим фактором является парадигма лично ориентированного педагогика. Ведущая роль в достижении этой цели принадлежит дошкольным учебным заведениям. Одним из приоритетных направлений реформирования поставлена задача подготовки специалистов, способных к творческой профессиональной деятельности.

На всех ступенях образования педагогическое творчество является необходимым условием развития творчества детей, без которого невозможно решение задач. Поэтому важно учитывать, что самореализация индивидуальных, психологических, интеллектуальных сил и способностей личности - неотъемлемая часть деятельности воспитателя ДОУ педагога.

Характеризуя творчество как вид человеческой деятельности можно выделить основные признаки творчества педагога, среди которых: владение приемами научного анализа и синтеза; умение внедрять науку в практику;

видение основополагающих идей внедрения; способность разрабатывать научно-практические методики (инструментарий) внедрения; способность видеть в опыте других педагогов идеи, руководствуясь которыми они успешно продвигаются к вершинам профессионализма; умение использовать опыт других педагогов применительно к условиям собственной деятельности; способность прогнозировать и экстраполировать продуктивную педагогическую деятельность, создавать педагогические инновации, технологии; прогнозирование оптимальных в деятельности результатов средствами прозорливого движения в «неизвестное» («скачок в неизвестное»); умение корректировать, реконструировать собственную деятельность в связи с изменяющимися социальными и региональными условиями; способность создавать в своем сознании оптимистический образ результата и достигать максимально адекватный ему на практике; проявление гибкости в педагогическом труде: умение принимать оптимальные решения в конкретных ситуациях; выход за пределы обретаемой системы знаний (рассмотрение явления с новых сторон, умение восстановить связи между явлениями, умение видеть общие признаки между отдельными фактами и т. д.); умение сопротивляться педагогическому консерватизму, преодолевать неоправданные или вредные стереотипы в образовании; умение переносить знания в различные педагогические ситуации и условия; способность развивать в ученике стремление к инновационной продуктивности в деятельности [1].

Профессиональная подготовка педагога к педагогическому творчеству в процессе профессионального образования рассматривается в трудах Д. Б. Богдавленной, Ф. Н. Гоновой, Н. В. Гузий, И. А. Зязюна, Я. А. Пономарева, В. И. Панова, М. М. Поташника и других. Анализ научных исследований по этой проблеме показывает, что уровень творческого развития будущего поколения в значительной степени определяется профессионализмом, педагогической мастерством, компетентностью, профессиональным педагогическим мышлением педагога, его психологической готовностью к педагогическому творчеству. Процесс творчества характерен тем, что создатель своей деятельностью и ее последствиями оказывает огромное влияние на тех, кто находится рядом с ним. Дошкольный возраст – это сензитивный период спонтанного, интуитивного поиска сферы творчества, в которой личность может реализовать свой потенциал. Блокирования творческого потенциала в раннем детстве отражается негативными последствиями в дальнейшей жизни. Закономерно возникает необходимость подготовки будущих воспитателей дошкольных учебных заведений в педагогике творчества как важнейшего компонента квалификационной характеристики специалиста дошкольного образования, с целью раскрыть условия эффективного управления развитием творческого потенциала педагогов в дошкольных учебных заведениях.

Социально-педагогические условия требуют творческого, инициативного, изобретательного воспитателя, способного адаптироваться в меняющихся жизненных ситуациях, критически мыслить, реагировать на новые запросы общества, успешно реализовать себя в творческой профессиональной деятельности.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Геращенко И. Г. Педагогическое творчество и формализм / И. Г. Геращенко // Школа. – 2000. – № 1. – С. 2–5.

УДК 159.9

Келехсаєва О. С. студ. гр. ГПз-229м ЗНТУ

ІНДИВІДУАЛЬНІ РОЗБІЖНОСТІ ПРОЯВІВ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Сьогодні в Україні фіксують високий рівень захворювання населення, особливо серед дітей і підлітків. Зокрема, за період навчання у школі кількість здорових дітей з першого до одинадцятого класу зменшується у 3–4 рази. Тому збереження і зміцнення здоров'я дітей, формування духовних потреб і навичок здорового способу життя (ЗСЖ) є пріоритетними напрямками розвитку суспільства. Нагальна потреба та актуальність формування в підлітків позитивного ставлення до здорового способу життя підтверджується різноманітними теоріями, які пояснюють механізми соціально-психологічного розвитку дітей та підлітки. Так, зокрема, теорії розвитку дітей та підлітків констатують, що у віці від 6 до 15 років закладаються навички та звички, оскільки саме у цьому віці діти вчаться мислити абстрактно, оцінювати наслідки своїх дій, приймати рішення, з'являється зацікавленість до осіб протилежної статі. Крім того, соціальні стосунки у цей віковий період стають більш складними. Підлітки шукають відповідей та пояснення інформації, яку вони отримують з різних джерел, починається формування індивідуальних цінностей та правил рівноваги між особистими інтересами та інтересами інших людей.

Задля отримання інформації, щодо поведінкових проявів індивідуального способу життя старших підлітків було проведено дослідження серед учнів старших класів однієї з Запорізьких гімназій. Загальна кількість учнів, які прийняли участь в дослідженні складає 103 особи, серед яких – 51 юнак, та 52 дівчини. Методом збору інформації було обране стандартизоване заочне інтерв'ю, тобто анкетування. Вибір цього методу обґрунтовано доцільним використанням часу, обмеженістю

спілкування опитуваних між собою на час проведення опитування. В декількох класах одночасно було роздано опитувальники для заповнення.

Оскільки, одним з поставлених завдань дослідження було визначення індивідуальних поведінкових проявів способу життя та виявлення особистісного ставлення до нього самих підлітків, було розроблено опитувальник з семи тематичних розділів по десять запитань в кожному. Опитувані самостійно визначали ступінь прояву тих чи інших чинників у своєму повсякденному житті. До розділів, що складали оцінювання способу життя, обрано наступні: дотримання режиму сну; дотримання режиму харчування; розподіл фізичного та розумового навантаження; наявність активності щодо підвищення рівня самоосвіти; наявність активності щодо підвищення рівня саморозвитку; наявність та ступінь прояву шкідливих звичок; самооцінка свого способу життя та наявність спрямованості до підвищення рівня особистого здорового способу життя. На кожне питання юнаки та дівчата, які приймали участь в опитуванні, мали давати відповідь одним з п'яти передбачених варіантів: ніколи, доволі рідко, буває і так і так, дуже часто, постійно. Кожен варіант відповіді зараховується за відповідною бальною шкалою цілих цифрових значень від -2 до +2.

Для виокремлення типів ЗСЖ у підлітків було проведено кластеризацію даних за 7-ю шкалами. За результатами дослідження виділено чотири основні типи відношення до здорового способу життя:

A ($n=22$) – «упевнено здоровий». Представники цієї групи найбільш дотримуються здорового способу життя та оцінюють власний як здоровий.

B ($n=17$) – «упевнено руйнівний». Представники цієї групи ведуть нездоровий спосіб життя, але оцінюють його як цілком задовільний.

C ($n=30$) – «фрустровані». В цілому вони ведуть не самий здоровий спосіб життя, усвідомлюють це, і орієнтовані на зміни на краще.

D ($n=34$) – «незрілі». Ведуть нездоровий спосіб життя, не усвідомлюють цього, орієнтовані залишатися вірними обраному способу, не вважають його руйнівним.

Найбільша кількість порушень режиму сну та пов'язаних з ним порушень здоров'я, виявляється в групі B упевнено руйнівний тип. Найбільша кількість порушень режиму харчування, розподілу фізичного та розумового навантаження та пов'язаних з ним порушень здоров'я, виявляється в групах B та D. Такий аспект поведінки, як спрямованість до самоосвіти, також виявляє розбіжність між групою A та B й D. Єдиний пункт, де є різниця між поведінкою групи A та групи C – це наявність інтересу до політичної обстановки. На рівні з іншими групами, всі, окрім групи A є пасивними, щодо участі в житті класу, та інших громадських організацій і заходів. B і D – майже не проявляють лідерських якостей, не мають звички відстоювати свою точку зору, їм простіше залишатися в тіні,

уходять від суперечок та конфліктів. При всьому цьому, ті ж самі В і D оцінили свій рівень знань, як такий, що не задовольняє їх самих.

В аспекті саморозвитку виявилася показною тенденція спрямованого саморуїнування представників групи D, які в усіх десяти питаннях показали серйозні відхилення від рівня спрямованості до саморозвитку групи А і групи С. В аспекті звичок, що мають шкідливий вплив на фізичне здоров'я та розвиток особистості, найбільше відхилення показала група В та D. Групі В притаманні звички більш руйнівні для фізичного стану(паління), а для групи D – ще і яскраво виділилася звичка відкладати справи на потім, на завтра, на останній момент. Ставлення до власного способу життя найбільше відхилене від задовільного виявилось в групі D.

Теоретичні наукові викладки підтверджуються також і практикою життєдіяльності підлітків. Нами були оброблені дані опитування і виявлено, що сучасний спосіб життя підлітків в трьох групах (78% опитаних) з чотирьох не сприяє збереженню і зміцненню їхнього здоров'я. Однією з причин цієї негативної тенденції є відсутність у підлітків морально психологічних установок на усвідомлення цінності здоров'я. З іншого боку, притаманний молоді від природи високий темп життя, оптимізм, відсутність життєвого досвіду тощо формують легковажне ставлення до свого здоров'я, до медоглядів, консультацій, своєчасного лікування та цілеспрямованого усвідомленого формування здорового способу життя.

Опитані певною мірою усвідомлюють помилкове ставлення до обраного способу життя та мають на меті впроваджувати заходи щодо поліпшення стану. Водночас, чимала доля опитуваних не замислюється над помилковістю чи правильністю обраного способу життя.

УДК 159.9

Бондаренко Ю. С. студ. гр. ГПз-229 ЗНТУ

ПСИХОКОРЕКЦІЯ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ МЕТОДАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ

Стрімке зростання рівня дитячої агресивності є однією з найгостріших проблем сучасності. Значна кількість досліджень психологів присвячена визначенню особливостей агресивної поведінки та питанням її профілактики і корекції у підлітків. Прояви агресивності у дітей дошкільного віку, які найчастіше зустрічаються у вигляді бійок, образ однолітків неприємними словами, небажанні ділитися, пошкодженні іграшок, і необхідність їх корекції, як правило, залишаються поза увагою дослідників. Проте несвоєчасно розпочата робота з цього питання може призвести до збереження у дітей агресії як стійкої форма поведінки та трансформації її у

стійку рису особистості (Л. І. Божович, А. І. Захаров, Є. А. Рогов, М. П. Якобсон), зниженню продуктивного потенціалу дитини, звуженню можливості повноцінної комунікації, деформації її особистісного розвитку. Тому перед науковцями та практичними психологами гостро стоїть питання про попередження та корекцію агресивної поведінки дітей, починаючи з дошкільного віку, поки основні стереотипи поведінки ще не закріпилися і не набули характеру стійких навичок.

Метою даного дослідження є розробка корекційної програми, спрямованої на зниження рівня агресивної поведінки у дітей старшого дошкільного віку та визначення її ефективності.

Експериментальне дослідження проводилося на базі Скельківського дитячого садку «Калинка» та містило ряд етапів: констатуючий, формуючий та контрольний.

На констатуючому етапі, у якому прийняло участь 32 дитини, за допомогою методики «Малюнок неіснуючої тварини» (МНТ) було проведено дослідження агресивної поведінки у дошкільників. Аналіз результатів дослідження дозволив визначити групу дітей з вираженими агресивними проявами, які були поділені на дві групи: експериментальну (з дітьми цієї групи далі проводилась корекційна робота) та контрольну. Характерними рисами та особливостями поведінки цих дітей були: погана пристосованість, підвищена конфліктність, нездатність до конструктивної взаємодії, страх, тенденція до захисту та невдоволеність собою.

За результатами дослідження була розроблена корекційна програма щодо зниження у дітей агресивної поведінки, основу якої склали методи арт-терапії. Практичні психологи та психотерапевти визначають арт-терапію як один із основних методів психокорекції агресивної поведінки дітей дошкільного віку. На думку Н. М. Білоусової, арт-терапія в психокорекційній практиці – це сукупність методик, що базуються на застосуванні різних видів мистецтва у своєрідній символічній формі, дозволяють за допомогою стимулювання художньо – творчих проявів дитини здійснювати корекцію порушень психоемоційних процесів чи відхилень в особистісному розвитку. Л. Д. Лебедева стверджує, що техніки й прийоми арт-терапії не обмежують свободу саморозвитку й самовираження дитини, позбавляють від напруги, внутрішнього конфлікту та активізують становлення довільності психічних процесів, що сприяє гармонізації образу світу й зміцненню психологічного здоров'я дошкільників.

На формуючому етапі з дітьми експериментальної групи було проведено 20 занять (відповідно до корекційної програми) спрямованих на зняття м'язового напруження; підвищення самооцінки; навчання дітей новим формам спілкування, вмінню співчувати і співпереживати.

На контрольному етапі, через місяць після проведення психокорекційної роботи, було здійснено повторне дослідження на виявлення у дітей агресивної поведінки (методика МНТ). Результати дослідження визначили помітне зниження рівня агресивності в експериментальній групі. В контрольній групі, суттєвих змін не відбулося, показники агресивних проявів залишилися такими ж як і були на початку дослідження. Спостереження за поведінкою дітей під час їх відпочинку та ігор визначило, що у дітей експериментальної групи зросла потреба у спільних діях з однолітками.

Статистична обробка даних, яка проводилася непараметричним методом статистичного аналізу (критерій знаків) визначила, що зниження рівня агресивності в експериментальній групі не є випадковим ($Z=1, p<0,05$). В контрольній групі ($Z=4, p>0,05$) достовірного поліпшення показників не відзначалось.

Таким чином, аналіз результатів дослідження свідчить про те, що впроваджена в практику роботи корекційна програма, розроблена на основі методів арт-терапії та спрямована на зняття м'язового напруження, підвищення самооцінки, навчання дітей новим формам спілкування, вмінню співчувати і співпереживати позитивно впливає на зниження рівня агресивної поведінки у дітей дошкільного віку.

УДК 159.9

Камінський В. В.¹, Семенцова О. М.²

¹студ. гр. ГП-224 ЗНТУ

²старш. викл. ЗНТУ

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ ІЗ ЗОНИ АТО

Сучасної найгострішою проблемою нашої держави є військові дії на сході України. Військовий досвід значно впливає на психіку людей, які стали свідками та учасниками бойових подій. Специфіка професійної діяльності військовослужбовців спричиняє фізичні, психічні, інформаційні та інші переважання і призводить до виникнення несприятливих психічних станів (А. Маклаков, М. Корольчук). Змінені психічні стани, що виникають у військовослужбовців в період ведення бойових дій, включають бойову стресову реакцію (початковий прояв дезадаптаційних розладів), бойову втому та посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), а також реактивні стани як найважчі форми бойової психіатричної патології.

У дослідження В. О. Лескова, В. С. Сідак, Н. В. Павлик визначено, що для більшості з учасників бойових дій адаптація до цивільного життя

супроводжується важкими відчуттями краху перспектив, ізоляції та відчуження від суспільного життя, оскільки в реальному житті їх досвід та знання часто виявляються незатребуваними. Крім того, після повернення в мирне життя, у учасників бойових подій часто відбувається розчарування в тих цінностях, за які вони воювали, бо ціннісна шкала і «система пріоритетів» військових і післявоєнного суспільства не збігаються, що зазвичай призводить до того, що учасники бойових подій опиняються в стані конфлікту з рештою суспільства. Проблема повноцінної соціальної інтеграції учасників бойових дій в суспільство, реалізації їх власного особистісного потенціалу набуває особливого значення та зумовлює актуальність теми даного дослідження.

Метою даного дослідження є аналіз змісту психологічної допомоги учасникам бойових дій та їх родинам.

Аналіз літературних джерел з проблеми дослідження визначив, що в Україні наразі організують і налагоджують системну роботу волонтерські мобільні бригади екстреної соціально-психологічної допомоги, які безпосередньо працюють із військовослужбовцями – учасниками антитерористичної операції на сході країни та їх родинами. Специфікою їх роботи є надання екстреної психологічної допомоги захисникам України, виведення їх з кризового стану та недопущення розвитку ПТСР після повернення воїнів із зони ведення бойових дій; всебічна підтримка родичів загиблих і зниклих безвісти військовослужбовців, надання їм кваліфікованої допомоги. Крім того, фахівці мобільних бригад координують дії інших спеціалістів, сприяють розробці реабілітаційних програм та впровадженню їх в практику роботи.

Дієвими формами соціально-психологічної підтримки є індивідуальні консультації для учасників бойових дій і членів їх сімей, організація бесід стосовно особливостей переживання і подолання людиною кризових станів і ситуацій, а також проведення соціально-психологічних тренінгів. Л. І. Мульована пропонує застосувати метод «дебрифінг критичного інциденту» для зменшення психологічних наслідків пережитого стресу у учасників бойових дій в Україні, який було розроблено Дж. Мітчелом для працівників «небезпечних професій» (рятувальники, пожежники, військовослужбовці під час бойових дій). Психологічний дебрифінг являє собою психолого-педагогічний груповий метод дискусії під керівництвом підготовленого фахівця.

В Україні існує сайт «Мобільна психологічна допомога» для військових-учасників збройного конфлікту на Донбасі. Проект спрямовано на надання психологічної допомоги військовим і їх родинам. Ресурсну основу проекту складають матеріали канадської організації Operational Stress Injury (OSI) Clinics – мережі клінік, що опікуються психічним здоров'ям колишніх військовослужбовців і ветеранів поліції, які також здійснюють профілактику лікування ПТСР.

Аналіз літератури з проблеми дослідження визначив, що психологічна допомога військовим здійснюється у трьох напрямках: зміцнення бойового духу

(під час підготовки військовослужбовців до бойових дій); стабілізація психічної стійкості військовослужбовців і відновлення її при виникненні психічних стресових реакцій (під час бойових дій); попередження можливих наслідків та їх подолання (після бойових дій).

Таким чином, психологічна допомога військовим здійснюється у напрямках: психологічної підготовки військових до участі у бойових діях та під час їх проведення; психологічної допомоги військовослужбовцям, після повернення до мирного життя та їх сім'ям, а також родинам, тих, хто загинув захищаючи країну. Фахівці використовують досить різноманітні форми та методи психологічної допомоги, але існуюча система організації психологічної допомоги потребує удосконалення та подальшого об'єднання зусиль всіх організацій у цьому напрямку.

УДК 159.9

Сівер В. О.¹, Семенцова О. М.²

¹студ. гр. ГПз-219 ЗНТУ

²старш. викл. ЗНТУ

ЕМПАТІЯ ЯК ЧИННИК ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПЕДАГОГІВ

Проблема емоційної стійкості в професійному середовищі «людина-людина» є однією з актуальних сучасних науково-практичних проблем. Діяльність працівників галузі освіти належить до найбільш напружених в емоційному плані видів праці, характеризується низкою специфічних особливостей та ускладнюється численними негативними проявами. Тому великого значення набуває проблема емоційного виснаження працівників, що виявляється у відчутті глибокої втоми, негативного або байдужого ставлення до суб'єктів діяльності, втраті професійної мотивації, тощо.

Аналіз літературних джерел з проблеми дослідження визначив, що синдром «емоційного вигорання» є одним із проявів стресу, з яким стикається людина у власній професійній діяльності. Цей термін узагальнює у собі наслідки тривалого робочого стресу і певних видів професійної кризи. Емоційне вигорання розглядається (В. В. Бойко) як стан, який має три компонента – емоційне, розумове та фізичне виснаження. На основі теоретичного аналізу наукової літератури з проблеми емоційного вигорання визначено особистісні та індивідуальні чинники, що впливають на виникнення синдрому «емоційного вигорання»: організаційні та індивідуальні (В. Є. Орел). Емпатія належить до групи індивідуальних факторів. Але в той же самий час високий рівень емпатії є необхідним критерієм успішної навчальної та професійної діяльності педагогів.

Метою даного дослідження стало визначення ролі емпатії у виникненні емоційного вигорання (ЕВ) у педагогів дошкільних навчальних закладів.

Емпіричне дослідження проводилось на базі трьох дошкільних навчальних закладів (СДНЗ № 146, ДНЗ №145, ДНЗ № 281) міста Запоріжжя. В дослідженні прийняли участь 60 педагогів (зокрема, вихователі, педагоги дефектологи та вчителі-предметники). Для вирішення завдань даного дослідження було використано дві методики – методика дослідження рівня емпатійних тенденцій І. М. Юсупова та методика дослідження рівня емоційного вигорання В. В. Бойко.

За результатами дослідження можна зробити наступні висновки:

1. У педагогів ДНЗ емпатійний потенціал статистично значимо і негативно пов'язаний (критерій Спірмена) із загальним рівнем ЕВ та показником фази «Резистенція». Чим нижче «емпатійний потенціал», тим вище загальний рівень ЕВ та загальний показник фази «Резистенція», і навпаки. Найчисельніші статистично значущі кореляційні зв'язки емпатійних тенденцій із симптомами фази ЕВ «Резистенція».

2. Чим вище у педагогів ДНЗ емпатія до дітей, тим нижче ризик неадекватного емоційно вибіркового реагування, розширення сфери економії емоцій, емоційного дефіциту. Разом із тим, чим вище емпатія до дітей, тим вище ризик психосоматичних та психовегетивних порушень і деперсоналізації. За високий загального рівню емпатії (особливо – до дітей, тварин і літніх людей) педагоги дошкільних навчальних закладів «розраховуються» підвищенням рівня психосоматичних та психовегетивних порушень.

3. За результатами дисперсійного аналізу Краскела-Уолліса встановлено, що вплив загального рівня емпатії на загальну характеристику ЕВ дуже близький до статистично значимого. Низький рівень емпатії є чинником високого рівня ЕВ, а середній і високий рівні емпатії знижують показники рівня ЕВ.

4. За результатами дисперсійного аналізу Краскела-Уолліса встановлено, що вплив рівня емпатії до дітей на загальну характеристику ЕВ статистично значимий. Низький рівень емпатії до дітей є чинником високого рівня ЕВ, а середній і високий рівні емпатії до дітей однаково знижують рівень ЕВ. Тобто, низька емпатія є чинником незадоволеності собою, відчуття «загнаності у клітку», неадекватного емоційно-вибіркового реагування, емоційний дефіциту. Разом з тим, незважаючи на загальну позитивну і протективну роль високого рівня емпатії до дітей, існує ризик, що високий рівень емпатії до дітей призводить до таких симптомів ЕВ, як деперсоналізація та психосоматичні і вегетативні порушення. Середній рівень емпатії є найкориснішим для роботи і здоров'я педагогів дошкільних навчальних закладів.

5. Гіпотеза дослідження про те, що високий та низький рівні емпатії сприятиме виникненню емоційного вигорання у педагогів дошкільних навчальних закладів підтверджено частково. На виникнення емоційного вигорання значно впливає низький рівень розвитку емпатії.

Отримані результати дослідження визначили необхідність проведення додаткової навчальної та просвітницької роботи для педагогів дошкільних навчальних закладів та удосконалення існуючих форм організації роботи з цього напрямку.

СЕКЦІЯ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»

УДК 364.2:06.058(477)

Замотай К. В.¹, Арабаджієв Д. Ю.²

¹студ. гр. ГП-310М ЗНТУ

²д-р політ. наук, доц. ЗНТУ

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ

Волонтерська діяльність – це шлях самопізнання і самоперевірки. Тому в добровільній роботі беруть участь різні категорії волонтерів, людина будь-якого віку і статі, з будь-якою освітою яка спроможна відчувати означені потреби інших людей і на добровільних засадах допомагати їм, але професійно. Роком виникнення волонтерського руху вважається 1859 рік. З XIX ст. волонтерство набуває соціального змісту і визначається як добровільна вмотивована, неоплачувана діяльність у вільний від основної роботи час, спрямована на допомогу іншим.

Волонтерська діяльність здійснюється за такими напрямками:

підтримка малозабезпечених громадян, догляд за хворими, інвалідами, людьми похилого віку, постраждалим внаслідок стихійного лиха, або екологічних та інших катастроф. Також, волонтери можуть надавати допомогу особам, які через свої фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів, а також проведення різноманітних заходів(пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, збереженням культурної спадщини, організацією масових спортивних, культурних та інших видовищних і громадських заходів).

Реалізація державної політики у сфері волонтерської діяльності здійснюється Кабінетом Міністрів України, центральним органом виконавчої влади у сфері волонтерської діяльності, іншими органами державної влади та органами місцевого самоврядування в межах своїх повноважень.

На жаль, фінансування волонтерських проєктів в законодавстві України не прописано, тому волонтери займаються фандрейзингом, тобто самі знаходять альтернативні шляхи збору коштів, цими джерелами є не держава, а громадські організації та різні підприємства-меценати.

На сьогоднішній день можна виділити такі способи вдосконалення волонтерської діяльності:

– залучення волонтерів. Його найкраще проводити самим волонтерам. Для підбору волонтера можна використати різні методи, включаючи:

- опитування друзів і колег;
- оголошення на радіо, телебаченні, місцевих ЗМІ;
- розповсюдження буклетів, листівок або плакатів організації;
- презентація перед повною аудиторією;

- участь в зборах обраних груп.
- пропаганда;
- встановлення системи обміну інформацією;
- мотивація;
- підвищення рівня визнання волонтерів;

Все вище перелічене підводить до одного єдиного висновку: для того, щоб волонтерство увійшло докорінно в суспільне життя в Україні, потрібно зробити цю справу популярною, розвивати її, пропагандувати добротність та безкорисливу допомогу людям, залучати як можна більше молоді в цю справу.

УДК 364.2-054.73

Бекдамірова Л. З.¹, Арабаджієв Д. Ю.²

¹студ. гр. ГП-310 м ЗНТУ

²д-р політ. наук, доц. ЗНТУ

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З БІЖЕНЦЯМИ ТА ВИМУШЕНИМИ ПЕРЕСЕЛЕНЦЯМИ

Міграція населення – одна з найважливіших проблем сучасного світового розвитку, це не просто переміщення людей з однієї території на іншу, а складний процес, який торкається багатьох сторін економічного, політичного, суспільного, соціально-медичного, морально-психологічного, етнічного, релігійного життя цілих країн та народів.

Виходячи з цього, можна зрозуміти, що з біженцями необхідно проводити соціальну роботу. Мета цієї роботи: досягнення максимально можливого рівня здоров'я, обмеження розповсюдження захворювань, максимально можливого рівня функціонування та адаптації осіб, в тому числі осіб з фізичними чи психічними патологіями, а також з соціальним неблагополуччям.

Враховуючи закордонний досвід соціальної роботи з клієнтами, можна визначити найважливіші принципи вирішення проблем вимушених переселенців:

1) принцип системності, який означає вивчення людини як цілісності: врахування особливостей взаємодії індивіда з зовнішньою середою, структури особистості, її саморозвитку;

2) принцип комплексності: соціальна допомога, психологічна та педагогічна підтримка, тому що їхній об'єкт – одна й та сама людина (клієнт);

3) принцип багатоманітності форм та методів роботи: необхідність роботи з усім комплексом проблем, які виникають у особистості, використовуючи різні види допомоги (педагогічну, правову, соціальну, медичну, психологічну та інш.);

4) принцип опосередкованості допомоги: віднесення людини до категорії «постраждалих» формує комплекс «жертви», «комплекс

неповноцінності, що веде до негативних соціально-психологічних наслідків, тому потребує вести роботу з клієнтами такої категорії так, щоб ці комплекси не розвивалися, а люди почувалися рівноправними членами суспільства;

5) принцип індивідуальної допомоги, потребує орієнтуватися на конкретну людину, яка знаходиться у важкій ситуації, в специфічних умовах проживання на той чи іншій території;

6) діяльнісний принцип корекції, визначаючи тактику корекційної роботи – вибір ефективних засобів, шляхів та способів досягнення мети.

Основним напрямком соціально-педагогічної роботи з сім'ями біженців та вимушених переселенців є соціальна адаптація.

Одним з видів соціальної адаптації є адаптація соціально-психологічна, тобто взаємодія особистості та соціального середовища, яка призводить до оптимального співвідношення цілей та цінностей особистості й групи. Цей вид пристосування передбачає пошукову активність особистості, усвідомлення соціального статусу, ідентифікації особистості та групи у процесі спільної діяльності, прийняття норм, цінностей та традицій соціальної групи.

При роботі з біженцями та переселенцями соціальний працівник повинен приймати участь у:

- створенні необхідних умов для вимушених переселенців та біженців, регулюванні міграційних потоків;

- сприяти забезпеченню житлом для тимчасового та постійного проживання шляхом створення системи забезпечення житлом;

- стимулюванні активної участі мігрантів у процесі господарського благоустрою, їхньої інтеграції в соціальне середовище;

- сприяти забезпеченню мігрантів робочими місцями, здійсненню перепідготовки, реабілітації мігрантів;

- контролювати реєстрацію переселенців, постановку їх на облік в органи соціального захисту;

- сприяти створенню спеціальної культурної програми з навчання дітей та молоді, забезпечити умови для культурної адаптації.

В роботі з вимушеними мігрантами соціальний працівник виконує роль посередника між клієнтами та соціальними службами, організаціями та установами, які повинні турбуватися про духовне, фізичне та психологічне здоров'я населення, впливає на взаємодію між організаціями та інститутами з надання допомоги та послуг, захищає та допомагає реалізовувати інтереси, права біженців та мігрантів, які надаються відповідно до закону.

Професійна діяльність соціального працівника є спеціально орієнтованою і націленою на адаптацію клієнтів і членів їх сімей до нового соціокультурного середовища, що передбачає включення в активне соціальне життя, забезпечення психологічної комфортності в новому етнокультурному соціумі, налагодження зовнішніх комунікацій.

УДК 364.2:343.82

Тимченко Т. Ю.¹, Арабаджиев Д. Ю.²

¹студ. гр. ГП-310 м ЗНТУ

²д-р політ. наук, доц. ЗНТУ

СОЦІАЛЬНА РОБОТА У ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СИСТЕМІ

Однією з найбільш актуальних проблем на сьогоднішній день в Україні є насамперед розвиток пенітенціарної системи та професійна робота з особами, які перебувають в таких установах.

Найважливішим напрямком удосконалення соціальної роботи у виправних установах має стати її обґрунтування кваліфікованими кадрами, їх спеціалізації в різних видах діяльності, у тому числі щодо надання необхідної допомоги засудженим та персоналу виправних установ.

Соціальну роботу з засудженими можна представити як основний напрямок діяльності установ, які виконують кримінальні покарання позбавленням волі, та інституту умовного засудження та умовно-дострокового звільнення, головною метою яких є сприяння ресоціалізації засуджених та інтеграції їх в суспільство.

Основними завданнями соціальних працівників при роботі з ув'язненими є: прийом і вивчення новоприбулих, визначення причин правопорушення та класифікація засудженого, спостереження, розробка виправних заходів, розвиток і зміцнення соціально-корисних зв'язків між засудженими і зовнішнім світом, допомога в самовиправленні та підготовка їх до звільненню і ресоціалізації. Обов'язком соціального працівника є також робота з сім'ями ув'язнених, психологічна допомога у підготовці до зустрічі з відбулим термін ув'язнення членом сім'ї. Соціальний працівник у пенітенціарній установі покликаний також сприяти соціально-правовій захищеності персоналу. У його обов'язки входить планування, моделювання та прогнозування соціального розвитку установи в цілому. Соціальної роботи як виду діяльності притаманні специфічні риси, які мають велике значення для роботи в пенітенціарній системі. Серед них уміння розглядати клієнта як частина суспільної системи; акцентування контактів з оточенням клієнта, з усіма, хто може допомогти у виявленні проблеми і пошуках її рішення; організація ком-комплексного підходу і координації зусиль різних спеціалістів і служб при роботі з клієнтом; знання можливостей суспільства у вирішенні проблем клієнта. Особливу цінність представляє методика роботи з клієнтом і т. д.

Тож можна відзначити, що громадянин, перейшовши межу закону, рано чи пізно повернеться в наше суспільство, але, не навчившись життя в цьому суспільстві, не знайшовши в ньому свого місця, він продовжить свій злочинний

шлях. Основна мета соціальної роботи із засудженими – гуманізація процесу відбuvання покарання, зниження рівня рецидивної злочинності.

Отже, соціальна робота в пенітенціарних установах – це професійна комплексна діяльність з надання технологічної соціальної допомоги і підтримки, здійсненню соціального захисту засуджених, результатом якої є створення умов для соціально позитивного функціонування та вдосконалення людини, яка скоїла кримінально каране правопорушення.

УДК 316.723-053.6(477)

Жойд О. В.¹, Арабаджиев Д. Ю.²

¹студ. гр. ГП-310м ЗНТУ

²д-р політ. наук, доц. ЗНТУ

ВПЛИВ СУБКУЛЬТУР НА СУЧАСНУ УКРАЇНСЬКУ МОЛОДЬ

Молодіжна субкультура є агентом соціалізації і впливає на молодь за допомогою стилізованого механізму соціалізації, який діє в рамках певної субкультури. Вплив субкультури найбільш явно простежується в ряді аспектів. В першу чергу, маючи більш-менш явні особливості та ціннісні орієнтації, субкультура впливає на ставлення її носіїв до світу, на їх самосвідомість і самовизначення, на вибір сфер і бажаних способів самореалізації і тому подібне.

Субкультурний вплив проявляється через слідування моді, використання жаргону, що робить прямо організуючий вплив на мову, стиль, побудову образів у носіїв субкультури. Субкультурний вплив на соціалізацію молоді йде також і через ті музичні пристрасті, які їм властиві. Музика дозволяє молодим людям пережити, висловити, оформити свої емоції, почуття і відчуття, які неможливо передати словами.

Субкультура грає роль своєрідного буфера, в якому молодь поповнює нестачу соціалізації, набуває відсутні навички, освоює соціальні ролі. Разом з тим, вільний потік будь-якої інформації, відсутність об'єктивних критеріїв при її засвоєнні молодими людьми створюють ситуацію ризику, при якій молоді люди засвоюють антисоціальні та деструктивні норми поведінки.

Одним з варіантів у вирішенні проблем впливу молодіжної субкультури можна назвати створення штучних рухів на основі виявлених особливостей життя різних типів молодіжної субкультури. Цей варіант видається особливо привабливим ще й тому, що дозволяє заздалегідь створювати безпечну для суспільства систему норм і цінностей, на які буде орієнтуватися молодь.

Зміна культурних епох тягне за собою чітку зміну стереотипів і норм поведінки. Найбільш болючими виявляються прикордонні області, коли старі стереотипи вже не відображають зміненої реальності, але ще продовжують існувати в життя старшого покоління і нав'язуються молодим традиційною системою виховання і освіти.

Субкультурні об'єднання впливають на молодь тим, що це не державний рух і в нього може приєднатися будь-хто, вони вільні у реалізації своїх цілей, принципів, моралі.

Існує ряд функцій, які виконує молодіжна субкультура в суспільстві. З одного боку вона виступає свого роду соціальним двигуном і інструментом соціалізації молоді, виконуючи при цьому освітню і виховну функції. З іншого – виконує функції, серед яких основними, на наш погляд, є творча (допомога молодій людині в самореалізації); інструментальна (поліпшення свого іміджу серед однолітків), компенсаторна (компенсація відсутності особистої незалежності).

Існує цілий спектр причин, що зумовлюють близькість молоді нормам і цінностям субкультури. Це – і невпевненість у завтрашньому дні, і відчуття своєї непотрібності, і відсутність реальних шансів на досягнення життєвого успіху. Невпевненість і тривожність відображають невизначеність життєвих позицій молоді, постійний пошук нових форм ідентичності. Але звідси і загострилася проблема самотності, стреси, вихід з яких все більше і більше молодих людей знаходять в девіантну поведінку.

З точки зору зміни цінностей субкультурного поведінки, відбувається переорієнтація значної частини молоді та утворення нових субкультур (геймери, хакери), націлених на підвищення свого соціального статусу не за допомогою споживання реальних стратегій відпочинку, а за допомогою збільшення свого престижу у віртуальному просторі. Таким чином, можна вести мову про віртуалізації субкультурних практик в культурному просторі.

Особливість нинішньої ситуації, в якій здійснюється формування духовного обличчя молоді, полягає в тому, що цей процес відбувається в умовах ослаблення політичного та ідеологічного пресингу, розширення соціальної самостійності та ініціативи молоді. Він супроводжується переоцінкою цінностей, критичним осмисленням досвіду попередніх поколінь, новими уявленнями про своє професійне майбутнє і майбутнє суспільства.

Молодіжна субкультура веде до збагачення всіх існуючих культур і спонукає суспільство до розвитку національної культури.

УДК 364.272

Бойко Э. Р.¹, Попович В. М.²

¹студ. гр. ГП-313 ЗНТУ

²канд. філос. наук, доц. ЗНТУ

СОЦІАЛЬНА ТЕХНОЛОГІЗАЦІЯ ПІДТРИМКИ КЛІЄНТІВ З НАРКОЗАЛЕЖНІСТЮ

Зараз, як і раніше, проблема з наркозалежністю стоїть дуже гостро, на сьогодні Україна має досить значну групу громадян, які вже уражені наркоманією. І якщо не прийняти превентивних заходів, ця «чума» і далі поширюватиметься по території держави. Наркотики в нашу країну прийшли з Європи і розповсюдження їх набуває дуже великих обертів. 2013 року Управління ООН у боротьбі з наркозалежними обрало Україну серед 24 країн, що потребують першочергової допомоги через високий рівень вживання наркотиків.

Наркозалежність – це, у першу чергу, важке психологічне захворювання, яке хоча і важко, але все ж таки піддається лікуванню. Ще її називають захворюванням душі, некерованих почуттів, самотності, неправильного мислення і т. д. На жаль, певного рецепту, для лікування немає, але важливим чинник в успішному одужанні – це розуміння і підтримка близьких людей.

Першою метою нашої держави є профілактика залежності людини від наркотиків, але якщо людина вже досягла цієї ями, то має бути негайно піддана реабілітації, яка, у свою чергу, вимагає індивідуального підходу до клієнта.

По-друге – це збільшити контроль у внутрішніх справах України, що до виявлення і припинення злочинів, пов'язаних зі збутом наркотичних, сильнодіючих і отруйних лікарських засобів, мінімізацію або недопущення легалізації засобів, отриманих від незаконного обігу наркосасобів, припинення діяльності організованих злочинних наркогрупвань і недопущення втягування в наркоманію неповнолітніх.

Лікування і звільнення від наркотичної залежності – це цілий комплекс медичних і соціальних заходів. Їх реалізація зв'язана з великими матеріальними і моральними витратами, а позитивний результат можливий далеко не завжди, оскільки на сьогодні адекватна система допомоги наркозалежним не існує.

Реабілітація наркозалежних, у свою чергу, спрямована на відновлення особистості та її ефективного функціонування в соціальному середовищі після відповідного лікування, зменшення ймовірності рецидиву захворювання. Вона заснована на медичному впливі, проте базується на сильній структурі соціальної підтримки.

Я вважаю, що наркоманія в Україні може бути зменшена шляхом профілактики, широкої пропаганди здорового способу життя, життя без наркотиків, формування негативного відношення до немедичного споживання наркотиків. Особливо, це стосується головної групи ризику – молоді. Першочерговим завданням повинно стати обговорення проблем наркології за участю усіх зацікавлених сторін, у тому числі пацієнтів, що страждають наркотичною залежністю, та їх родичів. Результатом такого обговорення повинен стати новий Закон про наркологічну допомогу в Україні. Для успішного вирішення проблеми наркоманії потрібний комплексний підхід, включаючи лікування і реабілітацію наркозалежних, мінімізацію наслідків наркозалежності і поліпшенню якості життя.

УДК 304.42.001.9

Шкарупило Д. Ю.¹, Арабаджиев Д. Ю.²

¹студ. гр. ГП-310м ЗНТУ

²д-р політ. наук, доц. ЗНТУ

СОЦИАЛЬНАЯ РАБОТА КАК ОТРАСЛЬ НАУЧНОГО ЗНАНИЯ. ПРЕДМЕТ, ПРИНЦИПЫ, ПОНЯТИЙНЫЙ АППАРАТ ТЕОРИИ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ

Обыденное сознание основано на игнорировании границы между субъективным и объективным, мыслимым и действительным, и выражается в представлениях, отражающих обособленные предметы и частный, обособленный опыт. Оно может использовать и понятия, которые отражают родовые свойства предметов, но использовать стихийно, игнорируя необходимую связь этих понятий.

Стихийное применение понятий, представлений и художественных образов, создает мифологическую картину мира, отражающую, прежде всего, логику и потребности представляющего индивидуума, а не закономерности представляемой природы.

Теоретическое сознание отличается системностью и тем, что оно выражает себя понятиями в их необходимой иерархической связи, называемой логикой. Выделяют логику формальную и диалектическую. Первая не касается мыслимого содержания, а для второй существенно именно содержание, поскольку она берет предмет мысли в его различии, вместе с его противоположностью, предметом чувственным. Часть теоретического сознания может быть ненаучным.

Например, идеология, теология или астрология. Они представляют собой логически упорядоченную систему понятий, но систему, основанную

на произвольном допущении, вере. Вера есть некритическое признание определенной информации (догм).

Ее необходимо отличать от веры как категории морали, как доверия. Большую роль в ненаучных теориях играют понятия с неопределенным объемом, чье содержание поддается взаимоисключающему толкованию (например, «бог», «добро», «зло»).

Коль скоро существенными в ненаучном теоретическом сознании являются произвольные предпосылки, то оно всегда партийно или конфессионально, иначе говоря, лишено всеобщего значения.

Наука, будучи так же системой понятий, связанных логикой, основана на понимании различия между субъективным и объективным, видимым и действительным, мыслимым и чувственным.

Способность такого различия, критическая способность, служит предпосылкой разума, – мышления, отражающего логику объекта. Способность эта выражается, прежде всего, в рефлексии, в критическом рассмотрении источника той или иной информации на предмет соответствия ее действительности; в этом соответствии и заключается истинность данной информации. Таким образом, предпосылкой научного знания есть сама объективная действительность.

Поэтому предмет и язык научного знания – универсальны. Они имеют интернациональную, внеконфессиональную (внерелигиозную, светскую) и надклассовую значимость.

Научное знание представляет собой открытую систему: оно постоянно проверяется и подвергается критическому рассмотрению с помощью особых научных методов. Научный метод воспроизводит объективную логику предмета. Открытость научного знания заключается еще и в том, что критерием его истинности служит практика.

Это означает, что научные суждения проверяются в ходе исторической практики человечества, в ходе эксперимента или в ходе наблюдения, в результате чего устанавливается причинно-следственная связь событий.

Последняя осмысливается с помощью понятий, каждое из которых находится в необходимой связи с другими понятиями и с рассматриваемым явлением. Рабочие моменты научного исследования суть: гипотеза, аксиома, доказательство, эксперимент.

Для рассмотрения социальных явлений применяется метод историзма. Его можно свести к следующим моментам: 1. то или иное историческое событие или исторический феномен рассматривается в контексте современной ему эпохи; 2. то или иное историческое событие или исторический феномен рассматривается как процесс, в совокупности породивших его причин, хода и результатов; 3. в центре внимания находятся реальные человеческие индивидуумы в их социальных связях как естественная движущая сила тех или иных исторических событий.

Метод историзма помогает понимать действие социальных законов, специфика которых заключается в том, что они проявляются в бессознательной практической деятельности индивидов, как равнодействующая их поступков. Этот метод является общим методом наук, изучающих общество, в том числе и теории социальной работы.

УДК 316.356.2.:343.226.(477)

Дичко О. О.¹, Арабаджиев Д. Ю.²

¹студ. гр. ГП-322 ЗНТУ

²д-р політ. наук, доц. ЗНТУ

НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

Проблема домашнього насильства в Україні практично не вивчається. Лише останнього часу цій проблемі почали приділяти більше уваги. Для того, щоб перемогти реальне зло, його треба зазнати, відкрито, обговорити проблему та шукати шляхи вирішення.

Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» розрізняє такі види домашнього насильства: фізичне, сексуальне, психологічне і економічне [1]. Жертвою домашнього насильства може стати будь-хто: жінка, яку б'є чоловік, дівчина, що страждає від сексуальних домагань вітчима, старенька бабуся, яку постійно лають і кривдять діти та онуки. Такі дії можуть заподіяти шкоду фізичному чи психічному здоров'ю і навіть призвести до смерті постраждалого або самогубства.

За даними соціологічних досліджень 59% жінок потерпають від членів своєї сім'ї. Також не будемо забувати, що насильство здійснюється і над чоловіками, яке проявляється в психологічному насильстві жінкою, а потім чоловік виплескує це в фізичній шкоді на всю родину. І мовчанка жінок заключається в культурних і релігійних традиціях, що в українському суспільстві «не прийнято» розповідати, а чоловік ніколи не визнає над собою насильство в сім'ї, адже він сильна стать і не може «впасти обличчям в бруд» перед оточуючими. Серед факторів, які суттєво підвищують рівень ризику вчинення насильства, найбільший вплив мають фактори соціально-обумовленого характеру: соціально-економічна ситуація в країні, матеріально-фінансове положення сім'ї, а також чинники, що обумовлюють внутрішньо сімейні зв'язки, насамперед, особливості виховання дітей. До факторів, що безпосередньо сприяють учиненню насильства в сім'ї, відносяться, у першу чергу, перевага у фізичній силі, наявність у винного засобів, що полегшують вчинення насильницьких дій.

Насильство батьків над дітьми призводить до того, що дитина, яка страждала від насильства вдома, переносить його в своє життя і вчиняє

жорстокі дії над своїми однолітками, відповідно у подальшому житті в нього формуються психологічні відхилення. Через такі негативні фактори наше суспільство поповнюється антиморальними установками, у тому числі, серед представників молодого покоління.

Вдосконалення правової оцінки насильства в сім'ї багато в чому залежить від усвідомлення громадськістю того, що насильство в сім'ї – це злочин. Також важливим фактором є слабка інформованість громадян. Більшість із жертв насилля побоюються звертатися за допомогою, щоб шкода їхньому життю і здоров'ю не збільшилась від насильника після того, як він дізнається про спробу на самозахист. Хоча відповідно Закону «Члени сім'ї, які вчинили насильство в сім'ї, несуть кримінальну, адміністративну чи цивільно-правову відповідальність до закону» [1].

Насильство в сім'ї може привести до різних негативних факторів, які руйнують наше суспільство. Соціальні практики в сучасних українських сім'ях постійно трансформуються, що викликано різними факторами. Наприклад: встановлені засилля іноземної культури (контркультури) у засобах масової інформації; негативний генетичний фон, який йде від деяких батьківських сімей; певні вади у роботі дошкільних, шкільних та позашкільних навчальних закладах; органів державної влади по підтримці громадян, які опинились в кризовій ситуації; аспектів безпеки членів сімей; збереження майна та здоров'я.

Важливими напрямками сучасної державної політики у сфері попередження та протидії насильства в сім'ї є інформування громадськості, просвіта, навчання; створення ефективної системи надання допомоги та захист потерпілих; покращення взаємодії між усіма структурами, які залучені до протидії насильства в сім'ї та надання допомоги потерпілим на національному, обласному та районному рівнях. Підвищення ефективності правоохоронних дій та судового переслідування порушників; робота з кривдниками, термінове підвищення кваліфікації серед державних службовців, залучених до протидії насильства в сім'ї; формування в суспільстві неприйняття насильства як форми вирішення конфліктів; формування механізму підтримки громадських організацій, перш за все – фінансової.

Тому вважається, що ця тема є актуальною, малодослідженою, а подальші наукові дослідження мають не лише розкрити специфіку цих проблем, але й забезпечити позитивну підтримку сім'ї в сучасному українському суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15.11.2001 № 2789-III.

УДК 364.467.06.058(477)

Пугач О. І.¹, Попович В. М.²

¹студ. гр. ГП-313 ЗНТУ

² канд. філос. наук, доц. ЗНТУ

ТЕНДЕНЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУПІЛЬСТВІ

Сьогодні в Україні в тренді різноманітні архікорисні заняття, одним з яких є волонтерський рух. З кожним днем все більше волонтерів допомагають збирати кошти, одяг, їжу, медикаменти на потреби Збройних сил України, добровольчих загонів, переселенців із зони проведення АТО, а також дітям, хворим та безпритульним.

Закон України «Про волонтерську діяльність» визначає волонтера як добровільну, безкорисливу, соціально спрямовану людину, яка надає волонтерську допомогу, не керуючись бажанням прибутку. У свою чергу, волонтерською допомогою є роботи та послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами та волонтерськими організаціями. Волонтерська діяльність є формою благодійництва. Як бачимо, волонтерська діяльність може здійснюватися як волонтерськими організаціями, так і індивідуальними волонтерами.

Волонтерська організація – юридична особа, яка здійснює свою діяльність без мети одержання прибутку і отримала статус волонтерської згідно з вимогами законодавства України. Волонтерська організація може надавати волонтерську допомогу, як працевлаштовуючи їх, так і приймаючи їх у ряди своїх членів.

Волонтерами можуть бути фізичні особи, які досягли вісімнадцятирічного віку і здійснюють волонтерську діяльність на добровільній та безоплатній основі.

Світовий досвід розглядає волонтерство як форму соціальної роботи, яка здатна подолати ефект уникнення людей від громадських проблем, сформувати модель колективної участі, відтворення людських цінностей.

Насправді, сьогодні найбільша частина волонтерів – це молодь, переважно студенти, які мають багато вільного часу і завдяки навчальним закладам добре поінформовані про заходи, які проводяться волонтерськими організаціями. Волонтерських організацій в Україні багато, більша кількість яких сьогодні працює на допомогу бійцям у зоні АТО та їх сім'ям.

«Вернись живим», наприклад, купують тепловізори, окуляри нічного бачення, кровоспинні препарати та інші речі, які не збирається купувати держава для більшості частин, які беруть участь у АТО. Вони вибирають військових, які виконують найскладніші завдання і знаходяться в зоні максимального ризику, працюють з тими, кому ці тепловізори врятовують життя вже в найближчу ніч.

Вони працюють безпосередньо з командним та особовим складом частин і контролюють доставку обладнання від складу до солдата.

Фонд «Підтримай армію України» створений у квітні 2014 з метою залучення свідомих громадян і представників бізнес-спільноти до організації оперативної матеріально-технічної підтримки Збройних сил України, Державної прикордонної служби та силових структур – всіх тих, хто в нелегкий для країни час став на захист державного суверенітету, цілісності та правопорядку.

Благодійна організація «Благодійний фонд Крила Фенікса» надає допомогу в оснащенні української армії засобами індивідуального нелетального захисту (бронежилети, каски), лікуванням поранених бійців, ремонтом будівель військових частин, придбанням індивідуальних аптечок.

Наразі в Україні є кілька організацій, які фокусують свою діяльність на підготовці волонтерів. Звернувшись до цих організацій, ви можете з одного боку пройти навчання як майбутній волонтер, а з іншого – отримати корисні поради стосовно можливих волонтерських ініціатив. До організацій, які активно займаються підготовкою волонтерів належать:

- Всеукраїнський громадський центр «Волонтер»;
- Всеукраїнська асоціація молодіжного співробітництва «Альтернатива-В»;
- Центр волонтеріату «Добра воля».

Волонтерська діяльність розгортається великою хвилею та укріплюється міцною фортецею. Сьогоднішній успіх волонтерів України залежить тільки від того, що вони бажають це робити всім серцем, тому що люблять та поважають свою Батьківщину. Вони не тільки допомагають нужденним, але й змушують пересічних громадян замислитися над рівнем свого патріотизма та ширості по відношенню до України. Своєю діяльністю волонтери будують засади здорового високоморального суспільства.

УДК 364.46(477)

Сіц І. О.¹, Дубініна Я. П.²

¹студ. гр. ГП-322 ЗНТУ

²старш. викл. ЗНТУ

АКТУАЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО МОНІТОРИНГУ

Криза в нашій країні викликала радикальні зміни в житті суспільства, його соціальній структурі, функціонуванні економіки. Разом з тим, різке зниження рівня та якості життя широких верств населення, обумовлене економічними перетвореннями, спровокувало складну соціальну ситуацію кризового характеру: все більш наростають безробіття, масова бідність, соціальне розшарування населення; ослабла дієвість стимулів дотримання

моральних норм поведінки; постійно наростає злочинність, наркоманія і алкоголізм, особливо серед молоді.

Сформована нині соціально-економічна ситуація диктує нагальну необхідність проведення широкого комплексу заходів, спрямованих на вдосконалення соціальних відносин у суспільстві, істотне підвищення рівня і якості життя населення, забезпечення ефективної зайнятості, гарантованої реалізації громадянами конституційних прав у сфері праці, соціального добробуту, освіти, охорони здоров'я, культури. Основу реалізації цих заходів може скласти така технологія як соціологічний моніторинг.

Соціологічний моніторинг являє собою цілісну систему відстеження змін (які відбуваються в суспільстві), на основі дослідження і аналізу масових уявлень про них. Соціологічний моніторинг різних компонентів соціальної роботи забезпечує її ефективність та здатність до саморозвитку.

Головне завдання моніторингу – отримання нової, необхідної і систематизованої соціологічної інформації, причому не одноразово, а систематично, через певні періоди часу. При моніторинговій формі дослідження, як правило, проводяться обов'язкові щомісячні і щоквартальні експрес-опитування за найбільш актуальними проблемами. Соціологічний моніторинг враховує суб'єктивні думки людей за різними питаннями.

Основними рисами соціального моніторингу є:

- охоплення найбільш значущих соціальних явищ у країні;
- наявність визначеного постійного складу показників і індикаторів (соціологічних і статистичних);
- наявність часових показників, які доповнюють основну систему і змінюються залежно від потреб користувача, що забезпечує гнучкість системи моніторингу;
- передача даних по каналах зв'язку на центральний обчислювальний центр, їх обробка і збереження;
- проведення моніторингу з єдиного організаційного центра;
- організація доступу споживачів до наявної інформації.

Найважливішим завданням у реалізації функцій соціального моніторингу є організація комплексної обробки статистичної і соціологічної інформації.

Отримання подібних даних дозволяє вивести обґрунтовані закономірності поведінки людей залежно від об'єктивних умов життя і, навпаки, визначити вплив інтересів, ціннісних орієнтацій, мотивів і мети діяльності людей на ці умови.

Отже, використання соціального моніторингу необхідне для отримання важливої соціологічної інформації. Але цей ресурс не використовується стовідсотково через недостатність державного фінансування або недооцінювання доцільності та ефективності використання цієї соціальної технології.

Вважаємо, що застосування соціального моніторингу надасть можливість не тільки прогнозувати та передбачити зміни в суспільстві, а й запроваджувати нові соціальні реформи.

КОНЦЕПЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО МАРКЕТИНГУ

Світовий досвід розвинених країн доводить, що визначення, прогнозування і задоволення потреб суспільства і людини – базис розвитку будь-якої держави. Циклічні процеси, що постійно відбуваються в ринковій економіці з різною періодичністю, приводять до необхідності відходу від шаблонів в управлінні, до їх прогнозування та аналізу фазових періодів, які характеризують етапи циклів. Саме трансформація суспільних відносин в Україні вимагає створення гнучкої системи соціально-політичного маркетингу, орієнтованого на досягнення якісно нового соціально-економічного ефекту.

Необхідні нестандартні підходи в розробці концепції соціально-політичного маркетингу та застосуванні соціально-політичного маркетингу в якості оновленої державної політики, нових вимог до змісту, організації, форм і методів управлінської діяльності, при цьому всі ланки соціально-політичного маркетингу повинні бути спрямовані на вирішення нових завдань, на підвищення ефективності системи державного регулювання, на мінімізацію соціальних ризиків та соціальної невизначеності, підвищення якості життя. Еволюція маркетингу в процесі зміни соціально-економічних відносин привела до виникнення його новітньої концепції соціально-політичного маркетингу орієнтиром якої стає людина.

Для успішного практичного вирішення вищевказаних складних завдань необхідно ефективно використовувати досягнення різних галузей знань: соціології, державного управління, економіки. Цьому має слугувати механізм визначення потреби громадян у певних державних послугах, аналізу ситуації на ринку і тенденцій його розвитку, створення та просування до безпосереднього споживача послуг, організація їх обміну.

В якості такого механізму може виступати соціально-політичного маркетинг, концепцію якого автор визначатиме в даній статті, це і стане метою написання статті. Концепція соціально-політичного маркетингу – це, перш за все, концепція орієнтації будь-якої діяльності держави на споживача. Проте, в теорії та практиці соціології питання щодо концепції соціально-політичного маркетингу практично ніяким чином не вирішується.

Концепція соціально-політичного маркетингу, на думку автора, може передбачати послідовне уточнення, виходячи з соціологічного бачення понять: маркетинг, соціальний маркетинг, державний маркетинг, територіальний маркетинг, політичний маркетинг з метою виокремлення саме специфіки

соціально-політичного маркетингу і, виходячи з цього, формування інтегрального бачення сутності соціально-політичного маркетингу.

На думку автора, політичний, територіальний та окремі елементи соціального маркетингу є складовими елементами соціально-політичного маркетингу.

Соціально-політичний маркетинг є комплексною системою методів і прийомів цілеспрямованого впливу на різні соціальні, національні спільноти і групи.

Таким чином, соціально-політичний маркетинг – технологія управлінської діяльності соціальних агентів, яка спрямована на задоволення потреб та узгодження інтересів різних прошарків суспільства за допомогою обміну. Соціально-державний маркетинг спрямований на забезпечення ефективного надання якісних соціальних товарів/послуг у просторово-часовому континуумі відповідній аудиторії. Він виступає як соціальна технологія прогнозування соціально значущих проблем, регулювання соціального та державного ринку, функціонування на ньому різноманітних соціальних продуктів, його ефективність залежить від наявності необхідних комунікацій. Критерієм ефективності реалізації соціально-політичного маркетингу є, на думку автора, соціальна справедливість.

Соціально-політичний маркетинг у контексті модернізації перехідного суспільства є суспільним видом діяльності, пов'язаним із процесами реалізації державної економічної і соціальної політики, спрямованих на задоволення потреб різноманітних соціальних груп та суб'єктів виробництва і споживання. З одного боку, розвиток ринкових відносин вимагає застосування прийнятих в усьому світі маркетингових методів управління розвитком країни. З іншого інтереси суспільства, їх збалансованість і ступінь задоволення багато в чому визначаються державою, діяльністю її інститутів, особливо у перехідному українському суспільстві. Поєднання цих двох факторів спричинило нагальну необхідність становлення соціально-державного маркетингу в Україні. Включення держави як суб'єкта маркетингу означатиме, що маркетингові відносини розвиваються не тільки між ринковими партнерами, але й втягують у відтворювальні процеси інститути влади, які функціонально зайняті організацією задоволення економічних і соціальних потреб населення.

Соціально-політичний маркетинг – це нова концепція соціальної відповідальності всіх членів суспільства і держави, його метою є зміна поведінки органів державного управління та соціальних організацій для досягнення соціальної гармонії в суспільстві.

СПЕЦИФІКА ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПРАЦІВНИКІВ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СЛУЖБ СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

Професійна діяльність багатоаспектна за суттю й визначає професійні ознаки особи, які зазвичай визначають специфічність певного виду діяльності. Здійснювати таку діяльність має лише компетентна, професійно підготовлена, уповноважена державою чи громадською організацією посадова особа (в залежності від джерел фінансування спеціалізованої служби). Нами встановлено, що соціальна компетентність і професійна діяльність взаємопов'язані, соціальна компетентність працівників спеціалізованих служб у соціальній сфері виявляється в процесі діяльності, за результатами соціально-професійної діяльності.

В. Погрібна у своїх наукових працях ставить акцент на професійній майстерності, професійній культурі, професійних знаннях, уміннях і навичках, специфічних властивостях і якостях особистості [2]. У своїй безпосередній роботі працівники спеціалізованих служб у соціальній сфері мають використовувати такі специфічні професійні компетентності, як об'єктивність дій, справедливість у діяльності, тактовність, уважність і спостережливість, терпимість, витримку й такт, самокритичність, комунікабельність, уміння виробляти плани дій, виявляти емпатію, творче мислення, працювати в команді.

В аспекті навчання соціальних працівників можна також виділити такий напрям підготовки як перепідготовка й підвищення кваліфікації працюючих спеціалістів (система різноманітних курсів, стажувань тощо). Однак усі перелічені напрями на сьогодні недостатньо враховують суспільні трансформації, унаслідок чого якість, рівень та характер підготовки фахівців (на всіх рівнях, крім початкового) не завжди відповідають функціональним завданням спеціалістів. Аналізуючи проблеми та перспективи підготовки фахівців із соціальної роботи в Україні в наш час, різні автори зазначають, що вона здійснюється на різних рівнях, зокрема:

1. початковому – навчання на курсах (в окремих випадках паралельно з навчанням у школах, ліцеях) або в професійно-технічних навчальних закладах;
2. середньо-спеціальному – навчання в середніх спеціальних навчальних закладах;
3. вищому – навчання у вищих закладах освіти та здобуття другої вищої освіти [3, с. 147–150].

Специфічність дій працівників спеціалізованих служб у соціальній сфері також зумовлюється вимогами Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України [1], який передбачає ретельне вивчення потреб сімей, дітей та молоді; вживання заходів для запобігання виникненню складних життєвих обставин у сім'ї клієнта; своєчасно виявляти сім'ї, дітей та молодь, які переселились або перебувають без визначеного статусу; здійснювати соціальне інспектування, консультування й патронаж клієнта або своєчасне інформування компетентних установ та організацій; представляти інтереси клієнтів в органах державної влади; сприяння наданню матеріальної допомоги (за необхідності); виносити на розгляд органів державної влади та місцевого самоврядування нагальні питання щодо покращення роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи, затверджений Українською асоціацією соціальних педагогів та спеціалістів із соціальної роботи, Державною соціальною службою для сім'ї, дітей та молоді, Лігою соціальних працівників України, Міністерством у справах сім'ї, молоді та спорту (№ 1965 від 09.09.2005).

2. Погрібна В. Л. Соціологія професіоналізму: монографія / В. Л. Погрібна. – К. : Алерта : КНТ: ЦУЛ, 2008. – 336 с.

3. Ядранський Д. М. Соціально-трудова сфера як важливий напрямок підготовки фахівців з соціальної роботи / Д. М. Ядранський // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна / редкол.: В. С. Бакіров (відп. редактор) та ін. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2009. – Вип. 26. – С. 147–150.

УДК 364.2-054.73.

Благонадєждіна П. Є.¹, Попович В. М.²

¹студ. гр. ГП-323 ЗНТУ

²канд. філос. наук, доц. ЗНТУ

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

В Україні велика кількість вимушено переміщених осіб зі східних областей, а також АР Крим на теперішній момент уже більше 1 млн. осіб. Вона сформувалась внаслідок кількох міграційних хвиль, безпосередньо пов'язаних із періодичністю та інтенсивністю військових дій. Ураховуючи слабкі реальні перспективи щодо припинення бойових дій та відновлення контролю держави в найближчій перспективі над усіма територіями призведе до збільшення масштабів внутрішньої міграції в державі.

На сьогоднішній день, вимушено переміщені особи потребують у соціальному захисті. Уряд України вживає спеціальних заходів, щодо цієї проблеми, також багато зусиль прикладають окремі громадяни, волонтери та різні благодійні фонди.

В органах системи соціального захисту, на поточний час, вже враховано 1,195 мільйона осіб, або 776 600 сімей. І вже непрацездатні громадяни отримують виплату протягом 6 місяців. Працездатні, якщо вони офіційно працевлаштовані, – теж протягом 6 місяців [1]. Якщо працездатний громадянин не працевлаштований, то через 2 місяці розмір виплати зменшується на 50%. Якщо людина не знайде роботу за 4 місяці, виплата скасовується повністю. Уряд оголосив про продовження порядку надання відповідних посібників для ВПО ще на 6 місяців. Усі громадяни, які переїхали з Донецької та Луганської областей у більш безпечні регіони, отримують належну медичну допомогу. Особам, які перебувають на обліку, органи соціального захисту здійснюють оплату за проживання та оренду необхідного житла. Багато дітей із Донецької та Луганської областей навчаються за межами населених пунктів, зазначено, що навчальний процес іде в звичному режимі, хоча були проблеми з доставкою підручників. Всі студенти до 18 років отримують допомогу в розмірі, визначеному для непрацездатних громадян. Якщо вони вчаться на стаціонарі, то продовжать отримувати компенсацію в колишньому обсязі, а якщо на заочному або вечірньому – тоді, щоб отримувати виплату далі, їм доведеться шукати роботу. Законодавством передбачається реалізація житлових програм, у тому числі для сімей загиблих у зоні антитерористичної операції, за рахунок об'єктів незавершеного будівництва шляхом фінансування їх добудови. Щоб отримати компенсацію за загиблим у зоні АТО потрібно звертатися до військкоматів і мати свідоцтво про загибель бійця. Також, громадяни зі східних регіонів зможуть оформити акти свого цивільного стану (реєстрації народжених, смерті близьких, питання, пов'язані з реєстрацією та проживання юридичних осіб тощо) фактично в будь-якому територіальному підрозділі.

Отже, управління соціального захисту населення, волонтери, благодійні фонди та окремі громадяни, зі свого боку, як можуть, допомагають вимушеним переселенцям. Соціальний захист вимушено переселених і надалі буде виконуватися на території України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Переселенці отримують належний соціальний захист, медичну та юридичну допомогу, освітні послуги [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=248053910 станом на 31.03.2015

СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ В СТРУКТУРІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Аналіз сучасних проблем соціального захисту свідчить про його перехідний стан та безсистемність у сфері регулювання рівня та якості життя населення в умовах ринкових перетворень. Цим обумовлена подальша необхідність пошуку шляхів вирішення соціальних проблем безпеки та розвитку особистості. Сьогодні створення ефективної системи соціального захисту населення є найактуальнішим і пріоритетним завданням в сфері соціально-економічної політики держави.

Важливість дослідження полягає у тому, що в роботі подано комплексний аналіз надання соціальної допомоги в Україні. Проблеми формування і розвитку системи соціального захисту фактично не розглядалися радянською наукою, тим більше з позицій політичної науки, є й сьогодні недостатньо вивченими, що обумовлює новизну та проблематичність обраного напрямку дослідження. До того ж, потребує наукового уточнення поняття «соціальний захист», адже цей термін є порівняно новим, почав використовуватися тільки в роки незалежності України, і несе таке специфічне сутнісне навантаження, як захист населення від ризиків трансформаційного періоду, переходу до ринкової економіки, нового способу господарювання, а також адресність та активний характер.

Кожен громадянин України, згідно чинної конституції, має право на соціальний захист та забезпечення рівня життя, не нижчого за прожитковий мінімум, що встановлений законом. Це право гарантується системою загальнообов'язкового державного соціального страхування за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій на випадок неможливості громадянина отримувати дохід при втраті роботи або працездатності через хворобу, нещасний випадок, каліцтво, старість чи смерть годувальника, а також – наданням соціальної, допомоги за рахунок бюджетних та інших джерел.

Соціальний захист як система соціальної допомоги в Україні виникає не так давно, на початку 1990-х років. На думку вітчизняних дослідників, виникає соціальна допомога так пізно тому, що поняття бідність не існувало в радянському світі і здавалося, що і допомагати не було потреби, існувала система соціального забезпечення, в межах якої держава сплачувала пенсії літнім людям та інвалідам, обслуговувала в стаціонарних закладах тих, хто потребував сторонньої допомоги. Із появою вільного ринку, стало очевидним, що значно більше груп населення потребують різних видів та форм соціальної, підтримки, та все ж вважалося, що це тимчасове явище і достатнім буде створити надійну систему соціального забезпечення, щоб

захистити населення від ризиків потрапити до верстви бідних. На сьогодні ж однією з найгостріших проблем нашого суспільства є бідність, соціальна допомога – один з суттєвих механізмів сприяння подоланню бідності, яка покликана підтримати малозабезпечену сім'ю, що опинилась у скруті, та допомогти їй інтегруватись у суспільство.

На сьогоднішній день необхідно зміцнювати та розвивати систему соціальної допомоги, здатну надати підтримку у випадку бідності потенційно великій кількості нужденних, забезпечити необхідний адміністративний потенціал та заохочувати практичні заходи щодо адресного надання благ в інтересах стримування витрат. Зрозуміло, що все це може мати місце лише за умови відповідного рівня соціальних допомог.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонович М. Україна в міжнародній системі захисту прав людини. – К. : Фенікс, 2000. – 658 с.
2. Барданова О. Шляхи вдосконалення діяльності органів місцевого самоврядування щодо надання послуг соціального захисту // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2004. – № 1. – С. 293–297.
3. Михайлова Н. О. Трансформація соціального простору України як чинник структурних перетворень. Проблеми розвитку соціологічної теорії // Наукові доповіді і повідомлення II всеукраїнської соціологічної конференції. – К.: Інститут соціології НАН України. – 2002. – С. 154–159.
4. Сасько О. Соціальний захист: здобутки, проблеми, перспективи // Військо України. – 2003. – № 7–8. – С. 12–13.
5. Табачник Д. Система соціального захисту громадян потребує найбільшої уваги й опіки // Урядовий кур'єр. – 2003. – 26 листопада. – С. 5–6.

УДК 378.147

Баршацька Г. Ю. канд. соц. наук, доц. ЗНТУ

НЕТРАДИЦІЙНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА

У процесі викладання одне з найважливіших місць займає виклад матеріалу у формі лекцій. Як зробити лекцію одночасно інтелектуально насиченою і просту для сприйняття, як викладаючи матеріал, зберегти індивідуальний авторський стиль, як оживити сухі наукові істини і додати їм живу привабливу форму? Необхідність постійного вдосконалення системи і практики освіти обумовлена соціальними змінами, що відбуваються в

суспільстві. Саме розвиток є ключовим словом педагогічного процесу, сутнісним, глибинним поняттям навчання. У зв'язку з цим сьогодні змінюються характер і функції професійної освіти: вона повинна не тільки передати знання, сформувати вміння, а й розвинути здібності до самовизначення, підготувати майбутніх фахівців до самостійних дій, навчити нести відповідальність не тільки за себе, але і за кого навчають. Методи активного навчання сприяють формуванню знань, професійних умінь і навичок майбутніх фахівців шляхом залучення їх до інтенсивної пізнавальної діяльності; активізації мислення учасників навчально-виховного процесу; прояву активної позиції студентів; самостійного прийняття рішень в умовах підвищеної мотивації; взаємозв'язку викладача і студента.

Проблемна лекція починається з постановки проблеми, яку в ході викладу матеріалу необхідно вирішити. Це формує мислення студентів, викликає їх пізнавальну активність. У співпраці з викладачем студенти осягають нові знання, пізнають теоретичні та практичні особливості своєї професії. За допомогою відповідних методичних прийомів (постановка проблемних та інформаційних питань, висунання гіпотез і їх підтвердження або спростування) викладач спонукає студентів до спільного роздумів, дискусії, яка може початися безпосередньо на лекції чи на семінарі. Інформаційні питання – пропонуються з метою актуалізації вже наявних знань у студентів, необхідних для розуміння проблеми і початку роботи по її вирішенню. За допомогою поєднання проблемних та інформаційних питань пізнаються принципи та закономірності науки, розвиваються індивідуальні особливості студента, активізуються навчально-пізнавальна та самостійна діяльність студентів.

Лекція-візуалізація надається у формі візуальної інформації за темою лекційного заняття через технічні засоби навчання (схеми, малюнки, креслення тощо). За допомогою лекції-візуалізації формується високий рівень активності, навчально-пізнавальна діяльність, розвиваються індивідуальні особливості студента.

Лекція-дискусія починається з викладу лекційного матеріалу у формі обміну думками викладача зі студентами, який сприяє активізації і пізнавальної діяльності.

Використання нетрадиційних форм роботи «круглих столів», «майстерень», «майстер-класів» дає можливість студентам висловлювати у вільній формі свої пропозиції, захищати проекти, виконувати свої творчі художні роботи. Для цього необхідно:

- Вивчення на матеріалі декоративно-прикладного мистецтва, специфіки та законів народного мистецтва як особливого типу творчості;
- Усвідомлення спадкоємності розвитку народного декоративно-прикладного мистецтва та його ролі в народній художній культурі;

- Формування навичок мистецтвознавчого аналізу творів;
- Освоєння на матеріалі декоративно-прикладного мистецтва таких понять теорії народного мистецтва, як традиція, колективність, варіативність, засоби художньої виразності, художній образ;
- Збагачення естетичних уявлень студентів кращими зразками виробів народних художніх промислів та виховання на цій основі ціннісних орієнтацій і художнього смаку;
- Осмислення проблеми збереження і розвитку народного мистецтва.

Інноваційний підхід в освіті є запорукою успіху адаптації вищої освіти. Використання педагогічних технологій, інноваційних методів навчання в освітньому процесі вищої школи надасть можливість значно підвищити якість професійної підготовки майбутнього фахівця, забезпечить його конкурентоспроможність, активну участь у європейському просторі вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Нові педагогічні та інформаційні технології в системі освіти / за ред. Е. С. Полат. – М., 2000.
2. Сластенін В. А., Подимове Л. С. Педагогіка: інноваційна діяльність. – М., 1997.
3. Шляхова І. С. Нетрадиційні методи навчання як засіб професійного самовизначення особистості студента / Фундаментальні дослідження. – 2011. – № 8. – С. 83–84

УДК 352.9

Бабарикіна Н. А. старш. викл. ЗНТУ

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ВЛАДИ І ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАД ДО УЧАСТІ В САМОВРЯДУВАННІ

У світовій політичній думці логічно поєднуються поняття «децентралізація», «демократизація» і «розвиток». Демократизація держави є залежною від здатності вищих рівнів влади передати більше повноважень і обов'язків регіональним і місцевим владним структурам. Децентралізація спрямовується на створення управлінської вертикалі, що пронизує всі адміністративно-територіальні рівні та забезпечить їх чітку субординацію.

Децентралізація вважається належним підґрунтям для виховання нових політиків, адміністраторів та державних службовців, а також знижує витрати на управління. В більшості країн, де було здійснено процес децентралізації, він супроводжувався аргументацією на користь підвищення легітимності місцевої влади як умови досягнення якісного управління. Це пояснюється

тим, що участь громадян в управлінні на місцях підвищує легітимність місцевої влади та зміцнює її.

Реалізація багатьох завдань, пов'язаних із забезпеченням належного життєвого рівня громадян, соціокультурного розвитку окремих поселень та регіонів здійснюється не в державі загалом, а в конкретних місцях компактного проживання громадян – великих і малих містах, невеликих поселеннях, місцевих громадах. І саме тут повинні бути створені умови для реалізації гарантованих державою прав та свобод, забезпечена можливість упорядкованого проживання. Щодня тут необхідно дбати про безпеку людей, надавати медичну допомогу, забезпечувати можливість одержання освіти, створювати робочі місця, надавати транспортні, торгові, побутові і комунальні послуги. Все це має бути компетенцією самоврядних територіальних формувань держави, функцією її адміністративно-територіальних одиниць.

Передача повноважень з центру на місця здійснюється шляхом децентралізації, що дозволяє привести послуги, які надає держава, у відповідність із потребами і запитами населення. Оскільки для процесу демократичного розвитку дуже важливий зворотний зв'язок між владою і людиною – поінформованість громадян про дії влади та поінформованість влади про реальні потреби конкретного громадянина, то природно, що здійснити це найлегше на базовому рівні влади – місцевому, де громадяни і представники влади живуть поруч. Демократизація громадського життя є необхідною складовою процесу децентралізації.

Стандартної моделі децентралізації не існує, процеси та процедури відрізняються один від одного і залежать від основних цілей і завдань і також від організаційної структури та механізмів реалізації.

Існують різні і водночас тісно пов'язані аспекти процесу децентралізації. Перший, це децентралізація управління між різними рівнями влади, від центральної до місцевої. Децентралізації управління виступає першим аспектом проблеми процесу децентралізації, оскільки є питанням організації держави і способу управління. Це включає в себе питання економічної та фінансової децентралізації, у вузькому сенсі.

Форми децентралізації можуть бути самими різними, наприклад, децентралізація політична, адміністративна або фіскальна, і здійснюватися вона може по-різному: за допомогою деконцентрації або деволуції. Форми децентралізації відрізняються одна від одної своїми особливостями, політичними наслідками, до яких вони призводять, і умовами досягнення успіху.

До основних переваг децентралізації відносяться:

- зміцнення демократії – особливо знизу, на місцях;
- захист свободи і прав людини – через систему вертикальних стримувань і противаг;

- підвищення ефективності органів місцевої влади завдяки передачі повноважень на місця;
- підвищення якості комунальних послуг;
- підвищення соціального та економічного розвитку.

Децентралізація сприяє подрібненню і розосередженню політичної влади, оскільки реальністю є те, що влада все ще залишається, якщо не по суті, то потенційно найбільш потужною інституцією суспільства.

Здійснення децентралізації в Україні дасть змогу підвищити ефективність єдиної державної політики на всіх територіальних рівнях з урахуванням комплексу ризиків. Буде створено умови для гармонійного поєднання загальнодержавних та місцевих інтересів, сприяння становленню та розвитку місцевого самоврядування зі збереженням статусу сільських рад та їхніх голів. За державного управління на демократичних засадах буде створено умови для ефективної діяльності децентралізованої влади з розвинутою системою дєздатного місцевого самоврядування. Контроль за державою з боку громад, місцевого самоврядування, громадянського суспільства здатен забезпечити оздоровлення держави і державного управління.

УДК 616-092.6

Арабаджиев Д. Ю. д-р. політ. наук, доц. ЗНТУ

ІНФОРМАЦІЙНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ОПТИМІЗАЦІЇ СКРИНІНГУ ЯК ОБ'ЄКТУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

У сучасній Україні неможливо правильно вибрати пріоритетні напрями первинної профілактики, незважаючи на три найважливіші чинники онкологічного ризику, які впливають на захворюваність населення нашої країни: бідність, сильний хронічний стрес, а також практичну відсутність інформованості населення про причини виникнення, ранні ознаки та заходи профілактики раку.

У більшості високорозвинених країн створені спеціальні структури, які займаються розробкою, організацією та підбиттям підсумків скринінгових досліджень.

Скринінг передбачає активне масове обстеження населення незалежно від того, зверталася людина за допомогою чи ні. Скринінгові обстеження можуть носити багатоетапний характер: перший етап – виявлення захворювання або факторів, які привертають до нього; другий етап - більш поглиблене обстеження з метою уточнення діагнозу і прийняття рішення про необхідне медичне втручання.

Наприклад, на першому етапі виявляють частоту зустрічальності артеріальної гіпертензії, а на другому – в клінічних або амбулаторних умовах уточнюють причини підвищення артеріального тиску; це дозволяє отримати дані про частоту гіпертонічної хвороби та окремих форм симптоматичних гіпертензій.

Саме на цьому етапі скринінг і має проявлятися як інформаційна детермінанта оптимізації соціальної роботи.

Слово «скринінг» переводиться як «просіювання». По одному з визначень експертів ВООЗ, скринінг дозволяє визначити «можливо хворих людей від можливо здорових».

Скринінг в онкології – це регулярне, із заданою періодичністю обстеження певної групи людей, що належать до груп ризику, в результаті чого передбачається виявити передпухлинну патологію (переважно) або пухлину на доклінічній стадії (тобто до тих пір, поки люди самі почнуть звертатися за медичною допомогою з певними скаргами).

Об'єктом скринінгу в соціальній роботі є різні категорії осіб, які, по-перше, мають виражені медичні і соціальні проблеми, по-друге, населення, яке входить до групи ризику.

Таким чином, інформування, щодо скринінгових заходів має бути спрямоване не на одного пацієнта, а на групи ризику або на всю популяцію регіону в цілому.

Дуже часто в поняття «скринінгові заходи» вкладають інший сенс, і починають його плутати з масовою диспансеризацією і профілактичними оглядами.

Заходи, на які, в першу чергу, безпосередньо спрямована соціальна робота в Запорізькій області, повинні враховувати пропаганду в засобах масової інформації (соціальна реклама, соціальні міні-ролики, фокус групи, проведення соціологічних і моніторингових лонгітюдних досліджень). Багато уваги в першу чергу також має приділятися інформуванню та адаптації свідомості населення нашого регіону, популяризації цілей і завдань скринінгу.

Соціальний працівник може також вплинути і на рішення брати участь у скринінгових програмах, так як вони є абсолютно добровільними.

Але головне – це те, що ніякі заходи щодо активізації скринінгу в нашому регіоні не будуть ефективними, якщо не допомогти людині подолати причини небажання, які можуть бути найрізноманітнішими. Головні з них – це мотивація, ставлення недовіри самої людини до скринінгових заходів, що детермінують актуалізацію скринінгової інформаційно-комунікативної складової соціальної роботи в Запорізькому регіоні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бойко Ю. П. Гражданское общество и здоровье человека / Ю. П. Бойко, М. Е. Путин // Народнонаселение. – 2009. – № 1. – 28 – 36 с.

2. Ковалев А. А. Скрининг в онкологии. Здоровье Украины/ А. А. Ковалев. – К : Онкология, 2010. – С. 26–27.

3. Ковалев А. А. Скрининг колоректального рака / А. А. Ковалев. – К : Онкология, 2008 № 1. – С. 145–148.

4. Соловьева В. А. Отношение к здоровью как к динамической составляющей мотивов / В. А. Соловьева. – Кострома : КГУ, 2006. – 63 с.

УДК 316.74:378

Дубініна Я. П. старш. викл. ЗНТУ

МАРКЕТИНГ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В УПРАВЛІННІ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ РЕГІОНУ

Сучасна соціологія освіти у центр своїх досліджень поклала проблему кризи освіти, розмах якої набув глобального характеру.

Однією з основних невирішених проблем, яка має стояти в центрі уваги подальшого розвитку освіти, залишається відсутність досконалих механізмів взаємодії системи вищої освіти з ринком праці й роботодавцями у сфері забезпечення актуальної сьогоденної та перспективної потреби як за напрямками й обсягами підготовки фахівців з вищою освітою, так і за якісними вимогами до сучасних конкурентоздатних кадрів для регіону.

Вирішити проблему відповідності структури підготовки спеціалістів з вищою освітою структурі локальних ринків праці можливо через узгодження інтересів соціальних партнерів в освіті за допомогою маркетингового інструментарію. Маркетинг ми розглядаємо як міждисциплінарну галузь соціологічної науки, основою якої виступає маркетинговий (економічний) підхід до регулювання сферою вищої освіти, збагачений елементами соціологічного підходу.

В межах соціологічного підходу маркетинг освітніх послуг у сфері вищої освіти являє собою специфічну систему управління, спрямовану на визначення умов, що задовольняють споживачів освітніх послуг, реалізацію маркетингових заходів з урахуванням визначених умов, формування конкурентної стратегії вищих навчальних закладів, поширення та доведення інформації про якість освітніх послуг до реальних та потенційних споживачів у вигляді комплексу знань загальноосвітнього і професійного характеру, практичних навичок для їх подальшого ефективного застосування, з метою розробки концепції формування і розвитку сфери освітніх послуг регіону.

Розробка і практичне використання сучасної концепції маркетингу дозволяє забезпечити керованість процесом взаємодії ринків вищої освіти і праці регіону та ефективність їх функціонування, підвищити рівень

інтенсивності обмінних процесів, що відбуваються, а також зменшити ступінь невизначеності у прийнятті рішень суб'єктами даних ринків.

Застосування концепції маркетингу передбачає, перше – урахування вимог ринку праці (як місцевого, так і ринку праці інших регіонів), ретельне вивчення груп потенційних споживачів освітніх послуг (принцип прямого зв'язку); друге – адаптацію навчального процесу на основі вивчення ситуації двох типів ринку; третє – вплив на ці ринки з урахуванням їх вимог за допомогою комплексу маркетингу (принцип зворотного зв'язку).

Головна мета соціологічних маркетингових досліджень полягає у виявленні маркетингових закономірностей розвитку регіонального ринку праці та в обґрунтуванні необхідності адаптації вузів до вимог споживачів. Використання отриманих даних дає можливість вносити корективи до механізмів забезпечення якості підготовки фахівців у ВНЗ, а також оптимізувати кадрову стратегію українських підприємств на регіональному ринку праці.

На сьогоднішній день вузи реально відчули потребу в дієвих маркетингових прийомах та методах, які відповідають сучасним умовам розвитку ринку освітніх послуг, дозволяють формувати власну стратегію та забезпечувати конкурентоспроможну позицію з подальшим позитивним розвитком. Однак, процес застосування маркетингу освітніх послуг, як технології, в діяльності закладів вищої школи регіонів є слабо технологізованим через обмеженість маркетингового інструментарію, що використовується, та нерозвиненість служб маркетингу у ВНЗ.

Таким чином, розв'язання проблем забезпечення випереджувального розвитку професійної освіти і навчання, спрямованого на максимальне задоволення освітніх потреб особистості, відповідності рівня і якості кваліфікації, компетентності робітників вимогам роботодавців, має здійснюватися шляхом забезпечення взаємозв'язку ринку освітніх послуг і ринку праці регіону через узгодження інтересів соціальних партнерів в освіті за допомогою маркетингового інструментарію.

Елементами стратегії активної взаємодії на регіональному ринку освітніх послуг повинні виступати активний моніторинг і подальший аналіз запитів на освітні послуги від ринку праці, населення та бізнес-структур, моніторинг адекватності вкладу вищих навчальних закладів; прогнозування розвитку ринків праці та освітніх послуг регіону; активне формування пріоритетних напрямів розвитку освітнього простору, освітніх послуг і сучасних форм взаємодії учасників ринків.

Посилення партнерських зв'язків з роботодавцями, залучення їх до формування змісту вищої освіти, формування цілісної, відкритої, гнучкої системи професійної освіти, орієнтованої на соціально-економічний розвиток країни, дозволить оптимізувати освітню галузь регіону.

ПРОЦЕС САМООРГАНІЗАЦІЇ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИХ РУХІВ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Під впливом розвитку технологій комунікації (інтернет) на сучасному етапі відбуваються глобальні зміни принципів самоорганізації суспільства та взаємодії між людьми, які все менш прив'язані до територіального, державного місцезнаходження. Значення цих змін поки недостатньо оцінено науковим співтовариством і структурами державної влади і управління. Поки більшість експертів схильні оцінювати розвиток цих технологій, які не додають нічого принципово нового в зародження та розвиток громадсько-політичних рухів в сучасних політичних умовах. Однак, виходячи з останніх політичних подій в Україні та за кордоном вже помітні певні особливості, які свідчать про те, що це не так. Дослідження цієї проблематики є актуальним з огляду на те, що місце та роль самоорганізації громадсько-політичних рухів, соціальних мереж у сучасній архітектурі світу ще залишаються невизначеними.

Теоретичним підґрунтям дослідження концепту громадської самоорганізації є праці Дж. Александера, К. Агітона, Е. Арато, Ф. Брайяра, І. Валлерстайна, С. Верби, Е. Геллнера, В. Гелстона, М.-Р. Джалілі, Л. Доная, Б. Едварда, Ш. Зоргбіба, Т. Карозерса, Дж. Кіна, Д. Кермана, Д. Коена, Л. Раймонда, Дж. Розенау, Ч. Тейлора, Ф. Фукуями, І. Шапіро, Ж. Шевальє, Ф. Шміттера. Але незважаючи на дослідження, які були проведені, проблема самоорганізації громадсько-політичних рухів у соціальних мережах залишається невивченою в усіх аспектах її прояву.

Термін «самоорганізація» був введений в науку в 1947 р. американським вченим В. Ешбі. Згідно В. Ешбі, самоорганізація – це процес, в результаті якого на основі іманентних властивостей структур і функцій даної системи самостійно, без зовнішніх керуючих впливів створюється, відтворюється або вдосконалюється організація даної системи [2, с. 55–58].

Самоорганізація є властивістю відкритих динамічних соціальних систем. Наростання нестійкості в суспільстві і невідповідність результатів управління суспільним соціальним очікуванням ще більш прискорюють процеси самоорганізації. У відкритому суспільстві це призводить до формування інформаційного соціуму [1, с. 42]. В умовах сучасної інформаційної революції такі соціуми починають не тільки отримувати, переробляти і створювати нову інформацію, а й створювати нові знання.

Виникають умови, в яких накопичений соціальний досвід структурується новими знаннями, стаючи джерелом керуючих впливів.

Всі масові рухи так чи інакше слугують самоорганізації (нової впорядкованості) суспільства. Ті з них, причиною створення яких є політичні цілі, тобто переслідують мету скасування або зміни в певних законів, ліквідації існуючих або встановлення нових інституцій, зазвичай починають з оголошення своїх цілей у формі політичних вимог і декларацій – громадсько-політичні рухи. Самоорганізація громадсько-політичних рухів найбільш оптимальніше і активніше здійснюється за допомогою соціальних мереж. Їх популярність при організації громадсько-політичних рухів в останні роки зростає. Це пов'язано, по-перше, з тим, що соціальні мережі – досить зручний і доступний для більшості населення інструмент комунікації; по-друге, оптимальний варіант для формування громадської думки шляхом розміщення в цільових групах якісного, тематичного контенту (інформаційно значиме або змістовне наповнення інформаційного ресурсу); по-третє, досить доступне просування інформації до аудиторії за допомогою маркетингових інструментів, у порівнянні з телебаченням.

Отже, самоорганізація громадсько-політичних рухів у соціальних мережах в багатьох країнах світу стала каталізатором зміни політичних процесів та активного висловлювання власних думок. За допомогою соціальних мереж потенційні учасники громадсько-політичних рухів отримують необхідну для самоорганізації інформацію про місце, час і логістику колективних дій і про інших учасників. Дуже важливою функцією соціальних мереж є почуття впевненості у підтримці достатньої кількості учасників заходу, що створюють відчуття безпеки і комфорту під час проведення громадсько-політичних рухів офлайн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кастельс М. Информационная эпоха : экономика, общество, культура / Кастельс М. ; пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкаратана. М. : СЕУ, 2000. – 606 с.
2. Соколов А. В. Мобилизация в общественно-политических кампаниях / А. В. Соколов // Власть. – 2013. – С. 55–58.

СЕКЦІЯ «ЖУРНАЛІСТИКА»

УДК 007:304:070

Волинець Г. М. канд. філол. наук, доц. ЗНТУ

ВІЗУАЛЬНІ ЗАСОБИ АТРАКЦІЇ У ЖУРНАЛІ «ПРОФЕСОР КРЕЙД»

Важливу роль серед факторів привертання уваги та розвитку читацького інтересу молодших школярів відіграє зовнішнє оформлення газет та журналів. Так, за дослідженнями М. Карася, чинниками приваблення читацького інтересу до періодичне видання є діти, тварини, популярні, «зіркові» особистості, гумористичні ситуації, незвичні сюжети (за допомогою технічних засобів фотомайстра – кут зйомки, лінзи та ін.), гра кольорів. Ці чинники справедливі для ілюстрування усіх шпальт дитячого видання.

Журнал «Професор Крейд» – є досить популярним щомісячним дитячим виданням пізнавально-ігрового, науково-художнього та розвиваючого характеру (пізнавально-розважальний журнал). Він поєднує в собі декілька основних функцій (виховна, художньо-естетична, інформаційна, когнітивна, освітня, розважальна); містить різноманітний матеріал, який може забезпечити юним читачам цікаве дозвілля: пізнавальну, довідкову, енциклопедичну інформацію, інтелектуальні завдання – ребуси, кросворди, загадки.

Щомісячний пізнавально-розважальний журнал «Професор Крейд» розрахований на дітей шести – десяти років. Його герої Мензурка, Кіт Смик та Миша Шило разом із професором Крейдом знайомлять читачів із тваринним та рослинним світом, географією, історією, фізичними явищами, космосом, народо- та українознавством, тощо.

Зацікавленість журналом «Професор Крейд» починається з обкладинки, з першої ілюстрації журналу, яка захоплює своїм різноманітним оформленням та створює емоційний настрій, привертає увагу. Видання в оформленні обкладинки використовує цікаву гарнітуру шрифту і яскраві кольори. На обкладинці зазначена назва видання, номер випуску, тематика випуску, вік читацької аудиторії, анонси. Зазвичай, на неї виноситься якась намальована картинка.

На обкладинці журналу «Професор Крейд», як правило, зображується хтось із головних героїв. Лише зрідка на обкладинці розміщують не тематичний малюнок (що присвячений темі всього випуску), а кадри з нових мультфільмів, наприклад: № 5 – кадр із мультика «Епік», № 6 – «Університет монстрів», № 10 – «Мінлива хмарність, часом фрикадельки», тощо. Головні герої з'являються повсякчас і на сторінках журналу. Головний герой професор Крейд разом зі своєю командою подає приклад для наслідування, дає корисні поради, грає та розмірковує разом з дітьми, спілкується їхньою

мовою (а не повчально). Кожен номер журналу охоче закликає дітей у захоплюючу подорож з улюбленим героєм, цікаву гру.

Ще одним із засобів привернення уваги малюків до журналу є розміщення на його сторінках розмальовок, причому ці сторінки не обмежуються завданнями на розвиток моторики (малюнки зазвичай мають дрібні елементи), але й розміщують додаткові завдання типу «знайди 7 зайців» (№ 2 за 2013 р.), «з'єднай точки лініями» (№ 3 за 2013 р.), тощо.

До візуальних засобів атракції також відносимо наступне:

– кольорові малюнки-підкладки, що використовуються практично на кожній сторінці видання;

– на сторінках журналу спостерігаємо велику кількість «вирізаних» малюнків (для створення колажів), фотографій, карт, тощо. Причому, всі ілюстрації пізнавального характеру, вони правдоподібно відтворюють зовнішній вигляд об'єкта;

– використання натуралістичних фотографій є в багатьох рубриках, оскільки дітей знайомлять із довкіллям (флорою і фауною), із фізичними явищами, географічними об'єктами тощо («Академія Крейда», «Живоствіт», «Що це?», «Лабораторія Крейда», «Єврика» тощо);

– фотосеквенція найчастіше використовується у розділі «Лабораторія Крейда» – для пояснення певних дослідів: зображено кожен з етапів проведення експериментів.

На відміну від інших дитячих журналів видання «Професор Крейд» активно використовує комікси. Наприкінці кожного випуску розміщують дотепні пригоди героїв із команди професора Крейда. Класичні мальовані комікси (розміщені на 1–3 сторінки) входять до рубрики «Пригоди вряди-годи». Тематика коміксів за 2013 рік була найрізноманітнішою, зокрема: «Дигло-політ» (№ 1, с. 28–30), «У пошуках снігової людини» (№ 2, с. 28–29), «Найкращий подарунок (до 8 березня)» (№ 3, с. 30), «Марсіанська котовасія» (№ 4, с. 26–27) і т. д.

Неабиякою привабливістю є й розміщення постерів, які легко виймаються із журналу, не порушуючи цілісності інших сторінок. Наприклад, у № 1 вставлено календар за 2013 рік, у № 2 – цікаво оформлений розклад уроків на тиждень; № 4 вміщує постер «На Start! До рекордів» (має пряму вказівку на рекламу сухих сніданків «Start!»); № 5 – «Зарядка для чемпіонів» (подаються різні види фізичних вправ, типу: «Ластівка», «Кенгуру», «Коник», тощо); № 6 – постер-реклама мультфільму «Університет монстрів»; № 9 – розпорядок дня, причому кожен день поділено на «уроки» та «захоплення» і под.

Отже, увага дітей нестійка, тому, щоб повернути її до сюжету, окремого матеріалу й утримувати під час читання, потрібні досить сильні візуальні подразники, які активно використовуються в оформленні журналу

«Професор Крейд» – це колір, ілюстрування, верстка, контраст, ритм елементів композиції. В оформленні журналу переважають ілюстрації, побудовані з використанням ігрового начала: обіграються ситуації і предмети, казкові персонажі, навіть орнамент і шрифт, є цікаво проілюстровані ігри-вкладки, які вимагають кмітливості й винахідливості від читачів.

До засобів атракції також належить активне включення головних героїв у пояснення теми: практично на кожній сторінці журналу розміщують їхні репліки, підказки, поради, тощо.

Журнал сповнений великої кількості якісних яскравих малюнків із динамічними сюжетами. На сторінках видання «Професор Крейд» використовується документальна фотографія (для опису об'єктів живої і неживої природи) та фотосеквенція (для точної передачі інформації щодо проведення певних фізичних або хімічних експериментів, дослідів). До візуальних засобів атракції також належать розмальовки та комікси, які є в кожному випуску.

УДК 007:304:070

Островська Н. В. старш. викл. ЗНТУ

ТЕЛЕВІЗІЙНІ ДЕБАТИ В ЕФІРІ УКРАЇНСЬКИХ ТЕЛЕКАНАЛІВ

Реалізація в українському медіапросторі такого різновиду ток-шоу, як теледебати, привертає велику увагу дослідників і медіаекспертів. Зокрема, предметом розгляду публіцистичного і медіакритичного дискурсів є значна кількість питань, пов'язаних із проведенням теледебатів. Серед них низький рівень культури дискусії, відсутність традиції підготовки політиків до публічної дискусії через систему внутрішньопартійних і публічних дебатів; визначення формату теледебатів, цікавого як політикам, так і виборцям; технологія проведення теледебатів; маніпуляції, до яких можуть вдаватися під час проведення дебатів ведучі й політики.

Актуальність і новизна цієї розвідки зумовлені необхідністю аналізу практики реалізації дебатів в ефірі національних телеканалів. Метою дослідження є визначення особливостей реалізації формату телевізійних дебатів в українському медіапросторі.

Дебати є різновидом медіапродукту та формою передвиборчої агітації, проведення якої регламентується статтею 62 Закону України «Про вибори Президента України» і статтею 68 Закону України «Про вибори народних депутатів». Тобто, на відміну від політичних ток-шоу, де формат, час виходу та ролі учасників визначаються самими творцями медіапродукту, передвиборчі теледебати мають визначених суб'єктів-організаторів (ЦВК,

телеканал, на якому вони відбуватимуться) та суб'єктів-учасників (власне кандидати та їх політичні команди, що беруть участь у підготовці до участі в дебатах, модератор розмови), чіткий алгоритм та регламент, що регулюється законодавством, тобто є формою передвиборчої агітації.

Досвід проведення президентських теледебатів в Україні засвідчив небажання претендентів використовувати цей комунікаційний інструмент. За роки незалежності відбулося шість президентських виборчих кампаній: 1991, 1994, 1999, 2004, 2010 та 2014 рр. Телевізійні дебати між ключовими кандидатами українські телеглядачі спостерігали фактично двічі: у 1994 р. між Леонідом Кравчуком та Леонідом Кучмою та у 2004 р. між Віктором Ющенком та Віктором Януковичем (причому перед першим туром кандидати відмовилися брати участь у теледебатах). Проект «Дебати кандидатів у президенти – 2010» не був повноцінно реалізований через відмову ключових учасників у першому турі виборів та відмову В. Януковича у другому. Уперше весь час, відведений регламентом ЦВК, був використаний одним кандидатом (Ю. Тимошенко) для «сольного» виступу. Непорівнянними є і рейтинги: у 2010 р. сукупний рейтинг т. зв. дебатів в ефірі Першого національного, «5 каналу» та каналу «24», які ретранслявали виступ Ю. Тимошенко в прямому ефірі, був доволі високим – 10,9 % (відсоток загальної кількості людей із телевізорами, які в цей час дивилися програму), частка – 21,3 % (відсоток людей із увімкненими телевізорами, які дивилися програму). Натомість у 2004 р., рейтинг першого етапу полеміки Ющенка і Януковича становив 38,1 % (частка – 71,4 %), другого – 46,9 % і 89 %, відповідно.

Парламентські теледебати 2006 р. провели лише два українських телеканали «1+1» та «5 канал». При цьому канал «1+1» організував комерційний проект, учасники якого повинні були сплатити зі своїх офіційних виборчих фондів 788 тисяч гривень за 15 хвилин чистого рекламного часу. Такі умови зацікавили лише три політичні сили. «5 канал», намагаючись вивести свій проект за межі політичної агітації, встановив чіткі тематичні та організаційні рамки теледебатів: у кожному ефірі брали участь по 5 кандидатів від кожної з 2 політичних сил, а також пересічні громадяни, запрошені до студії. Учасникам було заборонено вести безпосередню агітацію – вони могли дискутувати лише у межах, встановлених ведучими програми, та конкретно відповідати на запитання. Проект було реалізовано за підтримки Фонду розвитку українських ЗМІ при Посольстві США в Україні та Міжнародного Фонду «Відродження» у межах Громадської кампанії «Усвідомлений вибір-2006».

Відродження традиції теледебатів відбулося під час президентської виборчої кампанії. 9 травня 2014 р. в прямому ефірі Першого національного стартували «Національні дебати» – спільний проект Національної телекомпанії України, МГО «Інтерньюз-Україна», «Громадського

телебачення», фонду «Суспільність» та ГО «Центр UA». 13 жовтня 2014 р. розпочався проєкт «Національні дебати» перед парламентськими виборами, у ньому взяли участь 28 політичних партій з 29.

Остання практика телевізійних дебатів 2014 р. отримала позитивну оцінку медіаекспертів як форма публічної легітимізації самої процедури виборів як чесних і вільних. Опитані інтернет-виданням «Телекритика» експерти (В. Карасьов, Т. Котюжинська, Є. Бистрицький, Л. Малазонія, М. Княжицький, О. Мацука, Д. Дуцик) головною вадою теледебатів кандидатів у Президенти України на Першому національному називають занадто велику кількість учасників, найбільшою перевагою – вищий рівень дискусії, ніж у політичних ток-шоу. Основними проблемами дебатів перед парламентськими виборами медіаексперт Н. Лігачова визначає велику кількість учасників, невідповідність політиків, участь у одній програмі різних за «ваговою» категорією та рівнем підготовленості політиків.

Отже, аналіз практики реалізації телевізійних дебатів в українському медіапросторі засвідчив неактивне використання цього медіапродукту в попередні роки і відродження традиції дебатів перед президентськими і парламентськими виборами 2014 року, небажання дебатувати основних претендентів на посаду Президента України, пошук оригінальної моделі формату, підвищення рівня дискусії.

УДК 007:304:070

Клименко Н. О. канд. філол. наук, доц. ЗНТУ

СПЕЦИФІКА ПУБЛІЦИСТИЧНОГО МЕТОДУ І СТИЛЮ ЄВГЕНА МАЛАНЮКА

Сьогодні в українському культурному, зокрема і публіцистичному просторі, поширена ідея, за якою державно незахищена нація зберігає свою ідентичність засобами культури, покладаючи на літературу, публіцистику не властиві їм функції. Літературно-критичні праці Є. Маланюка цікаві тим, що пропонують шукати внутрішні мотиви явищ, ті приховані сили, що їх зумовлюють.

Є. Маланюк протягом усього життя залишався вірний своїм переконанням, що виявилися не лише в його поезії, а й у публіцистичних і літературно-критичних статтях, зібраних у двох томах його «Книги спостережень» (1962, 1966), де розкриваються «у трьох вимірах», «усебічно» «специфічні властивості української літератури в її історичному розвитку та функціонуванні».

Діяльність Маланюка як історика літератури розгорталася паралельно з його поетичною творчістю. При цьому його літературознавчі розважання

втілювалися у формі науково обґрунтованих положень, есеїстичних роздумів і своєрідних образних формул у поезії. Відкриттям для читачів були праці Є. Маланюка про творчість Т. Шевченка, П. Куліша, М. Гоголя, І. Франка, Л. Українки, Я. Щоголева та ін. Крилатими стали його характеристики поетів-сучасників по обидва боки кордону: «алхімік мудрих слів» (М. Рильський), «від кларнета твого пофарбована дудка зосталась» (П. Тичина), «голос землі» (У. Самчук).

Жодна помітна літературна з'ява на еміграційних теренах (і не тільки) не пройшла мимо його пильного ока, а творчості Ю. Липи, Ю. Клена, О. Лятуринської, О. Стефановича, Б.-І. Антонича та ін. він присвятив окремі статті. З плином часу погляди на творчість того чи іншого письменника могли зазнавати певних корективів, але зміни акцентів в оцінках були зумовлені внутрішньою еволюцією поглядів митця.

Євген Маланюк сформувався у середовищі пореволюційної (першої) української еміграції, в когорті літераторів націоналістично-консервативного журналу «Вісник» (до 1933 р. – «Літературно-науковий вісник»), що виходив у Львові за редакцією Дмитра Донцова, але мав значний вплив на культурне життя еміграції, позаяк воно в той час було тісно пов'язане із Західною Україною.

В дусі післяреволюційної генерації Маланюк активно переосмислював, переоцінював традиції національної історії та культури, форми політичної боротьби і основи ментальності українства. Найбільший вплив на нього справили консервативний історик, філософ національної ідеї В'ячеслав Липинський та ідеолог-волонтарист Дмитро Донцов. Світоглядно Євген Маланюк тяжів до ідеалістично-іраціоналістської філософії. Ідеологія ж «Вісника» була своєрідною антитезою до ідей комуністичного режиму, що запанував над більшою частиною України. Марксистському всепояснюючому принципіві «матерії й економіки» вісниківці протиставляли принцип примату Духу над Матерією, космополітизмові-інтернаціоналізмові – вольовий націоналізм, ідеї Прогресу – ідею Традиції, Розумові – Серце, Науці – Інтуїцію, мистецькому авангардизмові – мистецький класицизм, нарешті, оновлений большевизмом доктрині євразійства – яскравий окциденталізм-європеїзм. Це була закономірна світоглядно-ідеологічна реакція на ту катастрофічну поразку, якої зазнав український ліберально-соціалістичний рух під час революції 1917–1920 рр.

Визначальною особливістю публіцистичної творчості Є. Маланюка (він був мислителем-есеїстом) став його історіософізм. Майже завжди – в художніх деталях, образах, темах, символах, навіть у стилістичному забарвленні слова митець виступає заглибленим у правічні джерела української історії і духу. Виразний інтелектуалізм постійно прив'язує, його, власне до осмислення національної долі.

Літературно-теоретична практика Є. Маланюка обумовлюється романтичним типом свідомості. Саме ірраціоналізм, цілеспрямована негація позитивізму (а разом «матеріалізму», «натуралізму», «реалізму») автора «Книги спостережень» є тією основою, що визначає риторичку, проблематику й евристику його праць. І філософію життя, і філософію мистецтва в Євгена Маланюка єднає ідеалізм, визнання духу провідною сутністю буття, зі схильністю до містицизму.

Отже, звертаючись до специфічної літературної практики – ірраціоналізму, до дискурсу підсвідомого, публіцист інтерпретує національну ідентичність літератури в якісно новому ключі. Специфіка його публіцистичного методу і стилю полягає по-перше, у наявності виразного суб'єктивного начала; по-друге – у свідомій «імпресіоністичності», фрагментарності думок і суджень; по-третє, в експресивності викладу матеріалу; по-четверте – в емоційності, яка оформлюється в мовну образність (саме особистість автора, його відчуття, естетичні чи будь-які інші симпатії (ідеологічні, національні тощо) диктують манеру й певну логіку викладу: дуже поетизованими видаються характеристики українських письменників: М. Хвильового («13 травня 1933»), М. Гоголя («Гоголь-Гоголь»), неокласиків («Бібліографія»), П. Куліша («Мислі в роковини»); у такий спосіб Євген Маланюк висловлює своє ставлення до них і водночас будує оригінальні міфи про авторську особистість; по-п'яте, також провідним у критичній творчості Євгена Маланюка є чинник літературної правди: щирість уособлює мистецький імператив, бачення органічної культурної моделі. Далекосяжність естетичних ідей митця пояснюється тим, що, розв'язуючи ту чи ту проблему, він спирається не тільки на свої знання та інтуїцію, а й на глибоке самоспостереження бурхливих творчих процесів у власній душі – душі художника. Значення і неординарність публіцистичного доробку Євгена Маланюка полягає в цілеспрямованому пошуку методу, мови для артикуляції національного підсвідомого, в інтроспекції тих процесів української художньої свідомості, свідком і творцем яких був він сам. Есеїст Є. Маланюк пробував передати власне відчуття національної стихії, а його пошук був співзвучний модерності ХХ ст., перебуваючи під впливом «неакадемічного» письма.

Підсумовуючи, зауважимо, що повернувшись в Україну на початку 90-х рр. ХХ ст., творчість Є. Маланюка одразу здобула широке визнання читачів і дослідників, стала чинником не тільки літературного процесу, а й духовного життя народу. Сьогодні ідея духовної суверенності Євгена Маланюка допомагає сучаснику осмислити естетичні принципи своєї епохи – ХХІ століття в цілому.

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ ВЕБ-ПОРТАЛУ ФК «ДИНАМО» (КИЇВ)

На сучасному українському медіа-ринку, окрім традиційних спеціалізованих видань, представлені клубні видання, поява яких була зумовлена необхідністю інформувати громадськість про діяльність футбольних команд, що досягають високих результатів у міжнародних змаганнях, та формувати імідж як команди в цілому, так і окремих спортсменів.

Окремі наукові розвідки в області спортивної журналістики належать таким російським та вітчизняним ученим, як С. А. Михайлов, Є. А. Войтик, Ю. О. Сазонова та ін., проте профільні характеристики клубних видань не були предметом спеціального вивчення журналістикознавців. Це обумовлює актуальність роботи. Предметом дослідження обрано веб-портал ФК «Динамо-Київ», провідний інформаційний орган, який всебічно висвітлює життєдіяльність найтитулованішого футбольного клубу України.

Поняття «структура ЗМК» трактується дослідниками по-різному. На думку В. Шевченко, це внутрішньозмістова будова видання, взаємне розташування зображальних, графічних, мовних, шрифтових та кольорових елементів. Д. Мурзин розуміє під цим поняттям обсяг, місце на шпальті, характер інформації, жанрові особливості окремих розділів та рубрик у виданні.

«Структура веб-сайту» традиційно розуміється як впорядкований набір контенту (сторінок) зі зв'язками (гіперпосиланнями), що його поєднують. Спираючись на функціональний підхід до тлумачення поняття «структура веб-сайту», дослідники В. Алексеев та К. Алексеева пропонують розглядати веб-сайт як систему, що взаємодіє із зовнішнім середовищем і аналіз якої еквівалентний аналізу відгуку сервера на запити користувача, що надсилаються ним через браузер.

Структура веб-порталу ФК «Динамо-Київ» чітка і зрозуміла, що полегшує навігацію для користувачів. Про високий рівень професійності у розробці сайту свідчить той факт, що сайт посів 3 місце серед офіційних сайтів клубів-учасників Ліги чемпіонів УЄФА сезону 2012/13 за підсумками великого аналітичного дослідження, проведеного міжнародним незалежним рейтинговим агентством «Departamento de Internet». Сайти оцінювалися за такими критеріями, як об'єктивність, URL-«дружність», орієнтованість на користувача, візуальне оформлення, що відповідає «духу» клубу, логотип та слоган, зрозумілість текстової інформації, структура та навігація, простота головного меню, макет головної сторінки та мультимедійність.

Розглянувши функціональне навантаження веб-порталу ФК «Динамо-Київ», можна виділити такі специфічні аспекти структури сайту:

1. Веб-сайт містить перемикач мови, що дозволяє знайомитися з матеріалами українською, російською та англійською мовами. У випадку перемикання мови завантажується іншомовна версія сайту з професійно перекладеними матеріалами.

2. Головне меню репрезентує основні розділи сайту («Новини», «Клуб», «Команда», «Матчі», «Квитки», «НСК», «Медіа», «Динамо» Київ TV», «ДЮФШ», «Фан-територія», «Магазин», «Послуги»), перехід між якими відбувається за допомогою системи гіперпосилань. Кожен з розділів містить вкладені сторінки, що дає користувачу уявлення про ієрархічну структуру веб-порталу. Повернення на головну сторінку відбувається натисканням на логотип сайту, що розміщений над головним меню.

3. Під головним меню розташовується компонент «Слайдшоу», призначений для автоматизованого гортання фотографій. До кожного зображення прикріплене гіперпосилання на матеріали, опубліковані у різних рубриках сайту.

4. У підвалі веб-сайту розташовані рекламні матеріали – інформація про спонсорів та партнерів ФК. При натисканні на логотипи фірм відбувається перехід на головну сторінку сайту відповідної організації.

5. Як основний контент головної сторінки використано кілька інформаційних блоків: постійно оновлювані матеріали рубрик «Новини», «Преса», «Клубне життя», «Вболівальники»; банер з анонсом найближчої гри ФК та результатами попередньої; оновлюване популярне відео та банер з посиланням на офіційний канал ФК «Динамо» Київ на сайті YouTube; турнірні таблиці «Прем'єр-ліги», «U-21-дублерів» та «1-А-ліги». Присутні форми інтерактивності: відвідувачі сайту можуть голосувати за власні прогнози результатів найближчого матчу та придбати квитки онлайн.

6. На головній сторінці розміщується функціонально «активний» контент, інформаційні матеріали (т. з. «пасивний» контент) користувач може прочитати, перейшовши за системою гіперпосилань. До кожного матеріалу прикріплені компоненти популярних соціальних мереж, за бажанням, читачі можуть поширювати посилання на матеріали сайту на персональних сторінках у мережах «Twitter» або «Facebook».

Отже, сайт розроблений за типом мережевої структури, що є найбільш поширеною в Інтенеті. Веб-портал ФК «Динамо» (Київ) є прикладом якісного клубного медіа, що оперативно і багатоаспектно інформує користувачів про події з життя клубу, є зручним та функціональним.

РОЛЬ ПУБЛІЦИСТИКИ МИКОЛИ МІХНОВСЬКОГО В УТВЕРДЖЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ

Демократичні перетворення останнього часу призвели до помітної політизації суспільства, зростання ролі об'єднань громадян, посилення інтересу до історії суспільно-політичного руху в Україні, відновлення державницької ідеології. Ці процеси актуалізували вивчення теоретичних засад суспільно-політичного руху за створення незалежної української держави, переосмислення його концепції, важливу роль у становленні якого відіграв Микола Міхновський.

Заслуга М. Міхновського полягає в тому, що він, залучаючи юридичні, економічні, політичні аргументи, створив із уже існуючих елементів самостійницької ідеї нову політичну ідеологію, яка ставила за мету створення незалежної Української держави. При цьому здобуття незалежності не було самоціллю запропонованої ним ідеології, а лише шляхом досягнення максимального захисту національних інтересів. Тим самим політик пропонував новий погляд на принципи та ідеологію українського суспільно-політичного руху в цілому. Виклавши у праці «Самостійна Україна» політичну концепцію створення незалежної Української держави з її подальшим вдосконаленням у наступні роки, М. Міхновський розробив нову ідеологію, в основі якої лежали національна єдність та національні інтереси. Завдяки такому підходові він стає основоположником нової політичної течії – українського націоналізму як руху за захист національних прав та інтересів.

М. Міхновський став не тільки теоретиком нової політичної течії, а й її безпосереднім лідером. Його активність зумовила появу організованого українського самостійницького руху із яскраво вираженою державно-національною ідеологією.

Саме на хвилях першої російської революції 1905 р. публіцист та його соратники з УНП організували видання нелегального часопису «Самостійна Україна», єдиний номер якого був повністю підготовлений харківським діячем. Засади національного руху зазначені в одній із публікацій: «На поле боротьби виходимо під прапором Самостійної України саме в той час, коли царська Росія перебудовується. Ми виходимо на боротьбу за інтереси всього народу українського.»

Досить цікавими й актуальними залишаються погляди, викладені публіцистом у статті «Націоналізм і космополітизм», де він зазначає, що «уникаючи національного шовінізму пануючих націй, треба плекати здоровий націоналізм поневолених народів, бо він є джерело творчості, і тільки в тому заховуються зародки народної свободи і ясної будучності».

Проте заклики М. Міхновського до тих українських сил, що перебували в полоні ідей космополітичного братства народів, міжнародної класової солідарності трудящих, залишалися «голосом волаючого в пустелі». Закликаючи сучасників «шукати те, що всіх нас українців єднає, а не копірсити те, що нас роз'єднує», спинити внутрішні політичні суперечки до кінця виборів, щоб усі суперечливі моменти можна було обговорити вже після виборів. Саме небажання консолідації всіх сил для досягнення головної мети стало причиною поразки визвольних змагань 1917–1920 рр., коли через амбітність і зарозумілість політиків було втрачено історичне завдання – створення самостійної держави.

Публіцистика Миколи Міхновського і до сьогодні має різне трактування – від захопленого тлумачення і цитування в націоналістичному середовищі («батько українського націоналізму») до майже повного неприйняття («фашистська, шовіністична ідеологія») – у лівому і ліберальному колах. Але, попри таке ставлення сучасних істориків і політиків, постать і творчість М. Міхновського досі залишаються недооціненими серед широких верств українського народу, служінню якому він присвятив усе своє життя.

УДК 007:304:070

Погребна В. Л. д-р філолог. наук, проф. ЗНТУ

СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЖАНРУ РЕЦЕНЗІЇ В ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИХ ЖУРНАЛАХ УКРАЇНИ

Система жанроутворення в сучасній пресі представляє собою надзвичайно складну, динамічну, часом малопрогнозовану організацію творчого процесу, що має на меті в кінцевому результаті сприяти поліпшенню сприймання читачем друкованої інформації. Проблеми вивчення системи журналістських жанрів присвячені наукові дослідження В. Здоровеги, Л. Кройчика, І. Михайлина, А. Москаленка, М. Недопитанського, О. Тертичного, В. Учонової та ін. Праці цих учених дають змогу синтезувати досвід різних журналістськознавчих шкіл, виробити загальні підходи до трансформаційних процесів і пояснити вітчизняну специфіку жанроутворення.

Жанр рецензії є невід'ємною складовою літературного процесу України і відповідно представлений на сторінках літературно-мистецької журнальної періодики, що зумовлює необхідність детального вивчення жанрової своєрідності матеріалів такого формату. Досі немає єдиного підходу щодо розуміння природи та сутності цього жанру. Саме тому тема представленої розвідки є актуальною.

Мета дослідження полягає у визначенні жанрових особливостей рецензій, що надруковані у часописах «Дніпро», «Київ», «Радуга» за 2013–2015 рр.

Найстабільніший сегмент ринку літературної періодики впродовж тривалого часу складають журнали, що виходять під егідою Спілки письменників України. Саме завдяки функціонуванню цього органу та державній підтримці, вони визначаються як відносною чисельністю, так і тривалістю існування.

Часопис «Київ» – літературно-художній та громадсько-політичний журнал, орган Спілки письменників України і Київської письменницької організації. Засновниками його є Національна Спілка письменників України, Київська міська рада та ТОВ «Журнал «Київ». Загальний обсяг випуску – близько 190 сторінок. Часопис виходить із січня 1983 у Києві. Головний редактор літературного журналу «Київ» – Віктор Федорович Баранов, український письменник (поет, прозаїк, перекладач), голова Національної спілки письменників України (з жовтня 2011).

У журналі популяризуються твори вітчизняної літератури, друкуються публіцистичні, критичні, культурно-мистецькі матеріали, статті з народознавства, історії України і Києва, української культури. Минуле цікавить літературно-мистецьку періодику значно менше, ніж сучасність. Проте для «Києва» – це суттєвий аспект інформаційної політики.

«Радуга» – літературно-мистецький і суспільно-політичний місячник, у радянські часи – орган Правління Спілки письменників України. У часописі друкуються твори українських письменників, що пишуть російською мовою. Журнал видається з 1927 року. Головний редактор журналу – Юрій Ковальський.

Періодичність – 10 номерів за рік (з 2013 року – 6 номерів за рік). Журнал розповсюджується за передплатою на всю територію України. Наклад – 2000 примірників. Обсяг номеру – 150–260 сторінок.

Журнал «Дніпро» – щомісячний повнокольоровий літературно-художній журнал, що видається з 1927 року (часопис отримав свою загальновідому назву у 1944 році). Виходить щомісячно та розповсюджується за передплатою на всю територію України. Наклад – 10200 примірників. Обсяг номеру – 150–190 сторінок. Головний редактор журналу «Дніпро» – відомий український поет-пісняр, письменник, лауреат багатьох всеукраїнських і міжнародних мистецьких премій Микола Володимирович Луків.

Сьогодні журнал «Дніпро» позиціонує себе, як часопис української літератури ХХ–ХХІ століття. Та й упродовж усієї своєї історії він позиціонував себе як молодіжне видання. Така редакційна політика журналу залишилася й до сьогодні. «Дніпро» є одним з найпопулярніших та модних україномовних літературних журналів України.

Рецензія – один із найпоширеніших літературно-критичних жанрів, мета якого аналіз, оцінення художнього, мистецького, публіцистичного, наукового твору, розгляд порушених у творі суспільних проблем. Можна сказати, що рецензія, так само як інші жанри журналістики, переживає поступовий перехід до швидкого й оперативного інформування, пов'язаний із масовістю періодичних видань. Але читачі, зацікавлені в глибокому та компетентному аналізі, завжди можуть звернутися до спеціалізованих видань, де публікуються широкі критичні матеріали, тональність та міра критики в яких виражені дуже яскраво й на високому рівні.

Рецензії загалом можна поділити на дві групи – інформаційну (рецензія-анотація, рецензія-репліка) та аналітичну (рецензія-фейлетон, рецензія-відкритий лист, рецензія-оглядова стаття). Не можна стверджувати, що великі за обсягом рецензії зовсім не зустрічаються. Сьогодні вони здебільшого публікуються в спеціалізованих виданнях, наприклад в літературно-критичних, літературно-мистецьких виданнях, орієнтованих на певні групи людей, зацікавлених у широкому та компетентному аналізі певних видів мистецтва чи продуктів людської діяльності.

Жанр рецензії у літературно-мистецьких журналах «Радуга», «Дніпро», «Київ» представлений як у спеціально призначених для рецензування рубриках, таких як «Критика» («Дніпро», «Київ»), «Рецензії» («Радуга»), так і в інших рубриках, які містять рецензії, огляди, есе, статті, нариси. Так, рецензії у журналі «Дніпро» містяться під рубриками «Театр і драма», «Критика», «Мистецька майстерня», у журналі «Радуга» – під рубриками «Літературний погляд», «Огляди. Погляди», «Люди і книги», «Глядацький зал», «Рецензії», у журналі «Київ» – під рубриками «Критика», «Народознавство», «Книжковий калейдоскоп», «Мистецтво».

Ці видання знайомлять зі здобутками літератури і критики сучасності, висвітлюють суспільне, культурне, мистецьке, науково-освітнє та духовне життя. 15–16% матеріалів у цих виданнях – це рецензії, в яких коментується творчість музикантів, художників, літераторів та інших представників світу мистецтва. Найчастіше це рецензії на твори образотворчого мистецтва чи художньої літератури, іноді – театральні рецензії. У цих часописах відсутні рецензії на політичні й наукові книги, кінорецензії, музичні рецензії. Це обумовлюється специфікою літературно-мистецьких журналів, для яких саме література є проблемно-тематичною зоною. Видання бачать її як упорядковане поле виробництва відповідного типу мистецької продукції, яке комунікаційно налаштоване на соціальний контекст та реалізацію в ньому свого призначення.

Найпоширеніший різновид матеріалів такого типу у літературно-мистецьких журналах – рецензія-оглядова стаття. Рецензії-анотації та рецензії-репліки представлені лише в журналах «Дніпро», «Радуга». Рецензії-

фейлетони, рецензії-відкриті листи майже не зустрічаються (наявні поодинокі публікації такого типу у журналі «Київ»).

Таким чином, рецензія – один із найпоширеніших аналітичних, літературно-критичних жанрів, який найчастіше представлений у спеціалізованій, літературно-мистецькій періодиці. У часописах «Дніпро», «Київ», «Радуга» за 2013–2015 рр. у рецензіях, які складають 15–16% матеріалів, коментується творчість художників, літераторів та інших представників світу мистецтва. Найчастіше це рецензії на твори образотворчого мистецтва чи художньої літератури, іноді – театральні рецензії. У цих часописах відсутні кінорецензії, музичні рецензії.

УДК 007:304:070

Пода О. Ю. канд. філол. наук, доц. ЗНТУ

ГЕНДЕРНА НОРМА І ГЕНДЕРНА ДИСКРИМІНАЦІЯ

Міждисциплінарний характер гендерних студій дозволяє аналізувати контент ЗМК з позицій гендерної норми і гендерної дискримінації. У працях з соціальних комунікацій цей аспект вивчення мас-медіа представлений зазвичай на рівні порушення проблеми функціонування гендерних стереотипів.

У процесі аналізу матеріалів ЗМК варто звернути увагу на термінологічне підґрунтя наукових досліджень з соціальних комунікацій взагалі й журналістикознавчих зокрема (поняття «гендерна дискримінація» і «гендерна норма»).

Гендерна дискримінація – дискримінація за статевою ознакою (сексизм), надання переваги одній статі за рахунок іншої; обмеження чи то позбавлення реалізації рівних прав чоловіків і (або) жінок у будь-яких сферах суспільного життя. Зазвичай йдеться про дискримінацію жінок.

У Законі України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (2012) у ст. 1 надається таке загальне визначення дискримінації: «дискримінація – ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними (далі – певні ознаки), зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними» (<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>).

У законі також йдеться про пряму й непрямую дискримінацію, підбурювання до дискримінації, пособництво у дискримінації, утиск і позитивні дії.

У гендерних дослідженнях функціонують такі поняття, як пряма і непрямая гендерна дискримінація, позитивна дискримінація (дискримінація навпаки). Щодо останньої спеціальна стаття була виписана в Конвенції ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації по відношенню до жінок» (1979):

«1. Вжиття державами-сторонами тимчасових спеціальних заходів, спрямованих на прискорення встановлення фактичної рівності між чоловіками та жінками, не вважається, як це визначено цією Конвенцією, дискримінаційним, проте воно ні в якому разі не повинно тягнути за собою збереження нерівноправних або диференційованих стандартів; ці заходи повинні бути скасовані, коли будуть досягнуті цілі рівних можливостей і рівноправних відносин.

2. Вжиття державами-сторонами спеціальних заходів, спрямованих на охорону материнства, включаючи заходи, що містяться в цій Конвенції, не вважається дискримінаційним» (http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_207).

Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей чоловіків і жінок» (2005) не оминає увагою поняття гендерної дискримінації і тлумачить його так (ст. 1): «дискримінація за ознакою статі – дії чи бездіяльність, що виражають будь-яке розрізнення, виняток або привілеї за ознакою статі, якщо вони спрямовані на обмеження або унеможливають визнання, користування чи здійснення на рівних підставах прав і свобод людини для жінок і чоловіків» (<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>); йдеться і про термін «позитивні дії» (у контексті гендерної дискримінації): це «спеціальні тимчасові заходи, спрямовані на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією (254к/96-ВР) і законами України» (<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>).

Гендерна норма (на відміну від «гендерної дискримінації» у законах не прописується) – це певні правила поведінки, приписи, що формують уявлення про «справжнього чоловіка» і «справжню жінку» та відіграють важливу роль у конструюванні гендерної свідомості й розвитку гендерної системи. Гендерні норми закріплюються у свідомості людини через потужну систему соціальних інститутів, підтримуються завдяки соціальним і культурним механізмам, тощо.

Порушуючи питання гендерної дискримінації, варто зважити й на специфіку функціонування терміну «гендерна диференціація» (у широкому значенні – «будь-які градації в нормах, що залежать від тих чи інших умов»;

подеколи про диференціацію говорять, як про «законодавчо закріплену дискримінацію»), тісно пов'язаного з поняттям «гендерна норма».

Контент мас-медіа, особливо часів потужних трансформацій гендерних систем, відбиває через тексти, ілюстрації, аудіо-, відеодискурси (залежно від виду ЗМК) процеси гендерної дискримінації, формування й закріплення і (або) заміни й знищення гендерних норм. Саме тому, при аналізі національного медіаконтенту конкретного історичного періоду необхідно враховувати особливості гендерної політики держави, що мала забезпечувати рівні права і можливості для жінок і чоловіків.

УДК 007:304:070

Скуртул Г. С. старш. викл. ЗНТУ

НАЦІОНАЛЬНЕ ІНФОРМАЦІЙНЕ АГЕНТСТВО «УКРІНФОРМ»: РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЖАНРОВОГО КОНТЕНТУ

Вітчизняний медіа-ринок постійно змінюється і розвивається. З появою Інтернету невід'ємною його частиною стали інформаційні агентства (далі в тексті ІА), які є самостійними засобами масової інформації і повноцінними учасниками світових інформаційних потоків. Основними принципами роботи ІА були й залишаються оперативність, об'єктивність, зручність у роботі з інформацією, коректність (неупередженість і точність), інформаційна насиченість. Це, в свою чергу, породжує особливе представлення як інформаційних, так і аналітичних жанрів на сайтах мережевих інформаційних агентств.

ІА неодноразово ставали об'єктом дослідницьких робіт у контексті журналістики і були розглянуті в історичному, соціологічному, типологічному, економічному аспектах. Варто відзначити праці Г. Вірена, Е. Могилевської, Ю. Нестеряк, О. Пантелеймонова, В. Сапунова та ін. В дослідженнях О. Лашук, Д. Олексієнка, Ю. Погорелого розглядалися і жанрові особливості матеріалів ІА, їх вплив на трансформацію жанрової системи журналістики. Однак, жанровий контент ІА «Укрінформ» ще не ставав об'єктом наукового зацікавлення, що і викликало цілком виправданий дослідницький інтерес.

Основними формами подання контенту на сайті мережевого ІА є його тематика (спеціалізація) та проблематика, характер журналістських матеріалів (жанрова специфіка), інфографіка, відео тощо. Предметом нашого зацікавлення є жанрова специфіка повідомлень ІА «Укрінформ». Основним жанром повідомлень ІА є новина, що являє собою відображення об'єктивної дійсності в інформаційному повідомленні, текст якого максимально неупереджений та позбавлений будь-яких оціночних суджень автора. Говорячи про специфіку новини в ІА «Укрінформ», можемо констатувати її широке жанрове розмаїття порівняно з друкованими ЗМІ. Це всі види заміток, анонс, інформаційне

інтерв'ю, коментар. В силу свого предмета жанрова палітра економічного «блоку» «Укрінформу» є дещо розширеною: це огляди ринків, опитування експертів ринку, прогнози, рейтинги, інфографіка. Однак, зважаючи на те, щосбільша частина жанрового контенту ІА знаходиться в обмеженому платному доступі (в тому числі й новини економічної тематики), про деякі жанри ми змушені говорити лише побіжно, не вдаючись до аналізу.

Метою сучасного ІА є максимально оперативно і точно інформувати про нові найбільш актуальні події, тому домінуючим жанром інформаційного наповнення агентства «Укрінформ» є замітка, використовуючи яку, журналісти можуть лише констатувати факт. В обраному для дослідження агентстві представлені різні жанрові форми інформаційної замітки: хронікальна, замітка-повідомлення, розширена замітка, виклад думки.

В жанровому контенті агентства «Укрінформ» вагоме місце займає інтерв'ю. Журналісти вдало використовують такі його різновиди, як інформаційне, проблемно-аналітичне, експертне та портретне. В жанрі інформаційне інтерв'ю створюються матеріали, в яких журналіст ставить за мету лише передати аудиторії свідчення, отримані від інтерв'юваного, і не намагається їх коментувати. Різновидами інтерв'ю можна вважати опитування, анкетування, прес-конференцію і т. д. Так, у матеріалі «Укрінформу» від 31 липня 2014 р. під заголовком «Найбільше українці чекають антикорупційної реформи» кореспондент передає зміст бесіди аналітика Фонду «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» Марії Золкіної з журналістами, подаючи її пряму і непряму мову. Варто зауважити, що інтерв'ю (а також його різновиди) в повідомленнях агентства часто оформлюються у вигляді заміток, що дозволяє виділити в них головне. Ю. Погорелий пояснює це суворими вимогами до стандартів написання повідомлень ІА (обмежена кількість знаків, брак часу в роботі з новою інформацією). Такі інтерв'ю, «перероблені» в замітки, трапляються досить часто: «Українці передусім вважають себе українцями, а вже потім – мешканцями Заходу чи Сходу» (від 17 червня 2014 р.), «Британські єврофани вважають українців приємними людьми та захоплюються Києвом» (від 14 червня 2013 р.).

Отже, аналіз жанрового контенту ІА «Укрінформ» засвідчує, що при висвітленні тих чи інших суспільно значущих подій, журналісти використовують як традиційні жанри, так і нові жанрові форми. На сьогодні ІА є різновидом засобів масової інформації, а їх матеріали повноцінним, хоча й специфічним, інформаційним продуктом; це, в свою чергу, висуває певні вимоги і до його форми, і до змісту. Головна інформаційна стрічка агентства «Укрінформ» включає матеріали, що відносяться переважно до інформаційних жанрів. Найбільш типові жанри – замітка (хронікальна, замітка-повідомлення, розширена, анонс) та інтерв'ю. Зважаючи на вищезазначене, вважаємо, що тема дослідження має перспективи розвитку.

ВИДИ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ФОРМАТІВ В УКРАЇНСЬКИХ ІНТЕРНЕТ-ЗМІ

Сьогодні поняття мультимедіа функціонує у багатьох наукових галузях – у сфері комп'ютерних технологій та інформаційних систем, широко вживається у культурологічному контексті, останнім часом у зв'язку з розвитком інтернет-ЗМІ набуло значного поширення і в журналістикознавстві. Мультимедійність передбачає сполучення різних способів створення і поширення інформації, одночасне застосування можливостей різних типів ЗМІ.

Майже всі науковці, які займаються дослідженням інтернет-ЗМІ, називають мультимедійність однією з головних переваг інтернет-простору: М. Дьюз, Р. Крейг, І. Кірія, Н. Лосева, М. Лукіна та І. Фомічова, Б. Потя-тиник та інші. Проте на сьогодні бракує досліджень, присвячених аналізу особливостей реалізації різних видів мультимедійних форматів у мережевих виданнях.

Існують різні класифікації форматів мультимедіа, більшість дослідників називають такі їх види: фотографії, фотострічки, фотогалереї, фоторепортажі, слайд-шоу, карикатури; аудіоподкасти, онлайнове радіомовлення, відеоподкасти, стрімінг (онлайнві трансляції з місця подій); синтетичні жанри: аудіослайд-шоу, інтерактивна відеоколонка, інтерактивний відеосюжет, інтерактивний відеоміст, мультимедійне ток-шоу, мультискрипт, флеш-анімація тощо. Розробити уніфіковану класифікацію дуже складно, оскільки кількість мультимедійних форматів постійно збільшується й удосконалюється.

Найбільш широкий спектр мультимедіа використовують конвергентні ЗМІ – ті, що виходять на різних платформах одночасно: друкованій, радіо-, теле-, інтернет-, PDA-, e-paper-, iPad-, мобільній платформах, або хоча б на декількох із них. Власне мультимедійними можна вважати лише ті ЗМІ, які виробляють власний контент у різних знакових системах та можуть називатись конвергентними ньюзрумами. Такими можна вважати «Обозреватель», «LB. ua», «Радіо Свобода», «Еспресо TV», «hroma-dske. tv».

Рівень використання статико-динамічних засобів візуалізації тексту залежить від пріоритетного формату мовлення видання: усі вони конвергентні, базуються на інтернет-платформі, проте кожне з них відає перевагу або текстовому формату («Обозреватель», «LB. ua»), або радіо («Радіо Свобода»), або телевізійному («Еспресо TV», «hromadske. tv»). Відповідно, найбільшу кількість статичних фотоілюстрацій та їх різновидів містять переважно текстові видання – «Обозреватель» і «LB. ua», хоча «Радіо Свобода» також досить активно використовує статичну графіку. Серед усіх засобів графічної візуалізації найбільшого поширення набули фотографії,

фоторепортажі, фотострічки та фотогалереї, оскільки їх виробництво не потребує високих матеріальних і технічних затрат.

Рівень використання мультимедійних форматів залежить також від жанру й тематики публікації: фотографії переважають в інтерв'ю, оглядах, та рецензіях, фотострічки й фотогалереї – у репортажах на політичну, спортивну й культурну тематику, інфографіка – у статтях на економічну тематику, карикатури та флеш-анімація – у політичних статтях. Слайд-шоу актуальні для усіх жанрів і тем, вони зазвичай анонсують найбільш важливі події на головній сторінці видання.

На жаль, динамічні форми візуалізації на сьогодні залишаються дуже рідким явищем у вітчизняних ЗМІ, адже виготовлення флеш-анімації, gif-анімації, 2D- і 3D-графічних реконструкцій потребує додаткових знань і навичок роботи зі спеціальними комп'ютерними програмами, яких часто бракує журналістам, а також необхідність використання цих форматів мультимедіа не завжди відповідає меті й завданням публікації, на відміну від більш універсальних простих форм статичної графіки.

Аудіоконтент на сайтах українських мультимедійних ЗМІ представлений у найменшому обсязі. Більшість видань не розуміють переваг аудіальної форми мовлення. Наразі існує лише декілька онлайн-ових ЗМІ, які в тій чи іншій мірі містять аудіоконтент. До них належать «Обозреватель», «Радіо Свобода» і «Hromadske. tv». «Громадське телебачення», незважаючи на очевидний пріоритет відеоподкастингу, на головній сторінці пропонує користувачу не лише дивитись, а й слухати прямий ефір. Увесь аудіоконтент, наявний на сайтах інтернет ЗМІ, можна розподілити на дві групи – архівні записи й аудіотрансляції в режимі реального часу.

Вкрай рідко сьогодні українські мережеві ЗМІ використовують відеоматеріали у якості структурних компонентів мультимедійних творів – багато з них розміщують на своїх сайтах запозичені відеофайли, що виконують самостійну роль. Найбільшу кількість мультимедійного відеоконтенту власного виробництва містять «Еспресо TV» і «hromadske. tv» («Громадське телебачення»). Види відеоматеріалів тут дуже різноманітні: відеоілюстрації до тексту, самостійні відеосюжети й телепередачі, стріми (онлайн-відео з місця подій). Мультимедійний формат мають жанри інформаційної та аналітичної груп: замітки, репортажі, інтерв'ю, журналістські розслідування, статті.

«Радіо Свобода», незважаючи на пріоритетність аудіального мовлення, кожного дня додає нові відеофайли власного виробництва у спеціальну рубрику «TV», а також пропонує для перегляду онлайн-відео трансляції за допомогою сервісу «YouTube». Велику кількість відеофайлів розміщено також на сайті видання «LB. ua». Відеоподкасти тут використовують як в інформаційних жанрах, переважно як відеоілюстрації до тексту заміток,

інтерв'ю або репортажів, так і в аналітичних – як складову частину звітів, рецензій, мультимедійних статей.

Отже, найбільшу кількість мультимедійних форматів містять конвергентні ЗМІ, що поєднують можливості традиційних видів ЗМІ на інтернет-платформі, а також займаються самостійним виробленням і поширенням не лише текстового, а й відео– та аудіоконтенту, як «Еспресо TV», «Громадське телебачення», «Обозреватель», «Радио Свобода», «LB.ua». Поступово все більше українських онлайн-видань переходять на нові формати інформування, застосовуючи мультимедійні технології, що свідчить про тенденції розвитку інтернет-журналістики у цьому напрямку і в майбутньому.

УДК 007:304:070

Юферева О. В. канд. філол. наук, доц. ЗНТУ

ОЗНАКИ РИТУАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Ритуал становить одну з найактуальніших проблем сучасної гуманітаристики, у тому числі соціальної комунікації. Дослідження ритуалу, його структури дозволяє висвітлити характер категорій пізнання, специфіку їх формування. Системи ритуалізованої поведінки, забезпечуючи безперервне відтворення сакралізованого порядку речей, утворювали фундамент традиційних культур. Ритуал як засіб інтеграції та підтримки цілісності людських колективів знімав психологічне напруження й гармонізував людську психіку. У сучасній культурі ритуал набуває нового значення, отримує новий зміст і форму.

Поняття ритуалу і ритуалізації демонструють особливості моделювання певних сценаріїв людської поведінки, звичаїв, які віддзеркалюються медіа. В українській науці проблематика ритуального дискурсу активно осмислюється, наприклад, у працях О. Косюка, Г. Почепцова, В. Різуна. Ритуальна комунікація виконує функцію уніфікування й підтримання єдності, це не так акт передавання інформації, як презентація суспільних цінностей. На думку О. Косюка, повідомлення ритуальної комунікації характеризуються: прихованістю, двозначністю, залежністю від архетипних асоціацій та символів.

Відомий дослідник Д. Мак-Квейл у книзі «Теорія масової комунікації» торкається питання ритуальної комунікації, розгортаючи думку щодо її незмінності і позачасовості, а також об'єднувального потенціалу. До принципів ритуальної комунікації відносяться: використання переконливих символів, прихованих зваб, культурних цінностей, мітів тощо. Отже, прихованість, двозначність у цій концепції також виступає провідною ознакою ритуальної комунікації. Важливо привернути увагу, що Д. Мак-Квейл ритуальну модель

атрибутує як «експресивну», тобто таку, що зорієнтована, радше, на внутрішнє задоволення відправника, аніж інструментальну мету.

Медіа не просто розповідають, а інсценізують драму, залучаючи всі душевні сили і здібності людей – знання, емоції, мораль, виступаючи як змістопороджувальні інсценіровки. Вони пов'язують фрагментований досвід повсякденного життя, розрізнені світи сучасного існування, що виникають на уламках традиційних культурних практик.

Врахування вихідних тез антропології щодо ритуалу як символічної, регулярної, формалізованої дії, яка синтезує провідні суспільні цінності, дозволяє дослідникам обстоювати думку щодо вагомості функціонального значення медіа-ритуалу в системі соціальних відносин. Медіаритуалізація – не лише виокремлює себе в межах інших соціальних практик, але й пригнічує деякі з них, або включає їх у власну структуру в ієрархізованому вигляді, іншими словами, реалізує владні відношення. Згідно теорії К. Белл, медіаритуалізація – це висування певного способу дії, що диференціюється та контрастує з іншою соціальною дією як більш важлива та впливова і здійснюється через систему «операцій», зокрема: формалізацію поведінки, утвердження основних опозицій, повторів, часо-просторову реконструкцію, тощо.

Медіаритуал розглядається російською дослідницею І. Єрофеевою як структурно-змістовий рівень функціонування масової інформації, що регламентує, організовує процес, визначає порядок та зміст дій. Ритуал у ЗМІ виражає зв'язок суб'єкта (журналіста та споживача) із системою соціальних відносин та цінностей. Використовуючи фундаментальні теорії ритуалу, вчені висувають принципове положення щодо мас-медіа як культурної системи соціального структурування реальності, до якої долучаються схеми ритуальної поведінки.

УДК 007 : 304 : 070

Клименко Н. О.¹, Шемчук О. Л.²

¹канд. філолог. наук, доц. ЗНТУ

²студ. гр. ГП-422, ЗНТУ

СТРУКТУРНО-ВИДОВА ВАРІАТИВНІСТЬ ІНТЕРВ'Ю У ГАЗЕТИ «МИГ»

Інтерв'ю міцно увійшло у професійну діяльність журналіста. Без нього не може обійтись ні один медійник під час своєї роботи, адже інтерв'ю є одним з найпоширеніших жанрів і методів збирання інформації. Кожен день ми спілкуємось, передаємо інформацію у алгоритмі «питання-відповідь», тобто використовуємо інтерв'ю навіть не замислюючись над цим. Цей метод збирання інформації є головним у арсеналі людини.

Передача живого діалогу зумовила популярність його серед аудиторії, яка має можливість побачити, почути або прочитати пряму мову тієї чи іншої людини і ефективно сприйняти основні її думки та переживання. Інше питання – це те, яку нішу займає такий важливий аспект комунікації людства у професійній сфері інформування – журналістиці. Дуже важливо, щоб інтерв'ю не загубилося на сторінках газет серед різноманіття інших жанрів, щоб знайшло своє заслужене місце.

Дослідження інтерв'ю, як частки професійної діяльності журналіста, є необхідним для максимально ефективного функціонування системи ЗМІ загалом. Регіональна преса є «філіалом» загальносвітової комунікаційної сітки суспільства, а тому питання місця інтерв'ю у таких виданнях є дуже важливим.

Уся інформація, яку зібрав журналіст, у кінцевому результаті повинна відбитись у творі, невід'ємним компонентом якого є якісна і вмотивована структура. У інтерв'ю, як і у більшості журналістських жанрів, структура – це дуже рухливий компонент. Вона може змінюватись у залежності від потреб журналіста, також від виду інформації та обставин, у яких вона здобувається. Структура покликана організувати матеріал та зробити його більш точним та зрозумілим як для самого журналіста, так і для читача. Дуже важливо вкласти у матеріал яскраві факти та події так, щоб донести їх до аудиторії у якомога ефективнішій формі, – у цьому завданні також допомагає структура.

Видання «МИГ» є одним із найпопулярніших у Запоріжжі та Запорізькій області. У ньому відбиваються погляди великої кількості аудиторії друкованих ЗМІ вказаного регіону. Роль жанру інтерв'ю у вказаному виданні досить вагома, що підтверджується отриманими результатами аналізу: середня кількість використання жанру інтерв'ю за номер – близько 4-х. Зауважимо, що саме на прикладі цієї газети варто досліджувати інтерв'ю, зокрема його структурно-видову варіативність, адже отримані результати вкажуть на смаки не тільки журналістів щотижневика, але й аудиторії, що дуже корисно для подальшого розвитку видання.

У газеті «МИГ» жанр інтерв'ю постає у багатьох структурних видозмінах. Структура інтерв'ю залежить від його цілей, тематики та виду. Під час дослідження вдалось розпізнати інтерв'ю з лідом, з інформаційними врізками, словами автора, з різними видами питань та кількістю опитаних. Усі ці компоненти відіграють другорядну роль і не змінюють суті інтерв'ю, а лише посилюють його ефект. Головними і незмінними компонентами інтерв'ю є заголовок та алгоритм «питання-відповідь» (окрім інтерв'ю-монологів), що відрізняє його від інших жанрів. Також вдалося виокремити інтерв'ю за метою, яку вони виконують у донесенні інформації: інформаційне, аналітичне та художньо-публіцистичне.

На сторінках газети «МИГ» присутні різні структурні видозміни інтерв'ю, що виникли внаслідок потреб журналістів та обумовлюються

характером отриманої ними інформації, наприклад: інтерв'ю-розслідування, інтерв'ю-монолог, міні-інтерв'ю, аналітичне інтерв'ю.

Інтерв'ю знайшло своє відображення й у інших жанрах журналістики: стаття, репортаж, замітка. У цих матеріалах воно відіграє допоміжну роль, виконуючи функції жанрів, які покликано підсилити. Питання, які використовують у своїх матеріалах журналісти досліджуваного видання, також можна віднести до різних видів, наприклад: предметні, керуючі питання, фільтруючі, такі, що підсилюють значення отриманої інформації, стверджувальні.

Підсумовуючи, можна зауважити, що інтерв'ю у газеті «МИГ» притаманна широка структурна модифікація. Взагалі структура інтерв'ю – це дуже рухливий компонент, і журналіст може корегувати її за своїми потребами, тому існує велика вірогідність того, що на сторінках вищезазначеного тижневика відбудеться подальший розвиток досліджуваного жанру.

УДК 007 : 304 : 070

Клименко Н. О.¹, Кузьменко А. О.²

¹канд. філолог. наук, доц, ЗНТУ

²студ. гр. ГПЗ-411, ЗНТУ

СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЛАСТОВИХ ВИДАНЬ У ХХІ СТОЛІТТІ

У ході становлення правової, демократичної держави в Україні поступово формується молодіжний рух як самостійна складова частина структур самоорганізації суспільства. Він стає якісно іншим організаційно і за змістом діяльності. Створено державні органи для роботи з молоддю, прийнято основи ювенального законодавства, змінюються методи та напрями роботи молодіжних організацій з молоддю, співпраці з органами влади, інтеграції у міжнародні молодіжні структури.

Молодіжний рух України відзначається великою кількістю різнопланових за напрями діяльності і політичними уподобаннями громадських молодіжних організацій. З-поміж них виділяється Пласт – дитячо-молодіжна організація, покликана виховувати молодь на морально-християнських засадах, плекати почуття лідера та виховувати почуття українського патріотизму.

Зауважимо, що питання історії поширення і діяльності пластового руху на всій території України, а зокрема на Центральних і Південно-Східних землях є мало дослідженим у вітчизняній історіографії, також малодослідженим є й розвиток пластової преси. Увага до молодіжних часописів, у тому числі, до пластових видань, які ставлять за мету надати

моральні й ідеологічні орієнтири новому поколінню, набуває сьогодні особливої ваги, оскільки, патріотичне всебічне виховання молоді, а також національна єдність висуваються зараз на передній план, а пластовий рух широко відроджується сьогодні у всіх регіонах України.

Пласт як найстаріша українська скаутська організація виник у Галичині в 1911-1912 рр., відразу поширився на Буковину, після визвольних змагань – на Волинь, Закарпаття й еміграцію. Національний скаутський рух поєднав у собі скаутську виховну методу і засади з українськими традиційними формами, пов'язаними з козацтвом, знайшов свій розвиток, подібно до Галичини, і в інших регіонах України.

Зміст і форми діяльності українських скаутських частин мали національний характер. Скаути націоналізували всі зовнішні форми вияву руху, їхні атрибути, а над усе підкреслювали його національний дух. Про це свідчить їх термінологія, однострій, громадська активність скаутів-пластунів, їхня підтримка державними владними органами тощо. Скаути не маючи тоді спеціальних скаутських чи пластових пісень, співали популярні українські пісні. Володіння українською мовою, знання української історії, літератури були обов'язкові для кожного скаута.

На сучасному етапі розвитку організації головною метою Пласту є сприяти всебічному, патріотичному вихованню та самовихованню української молоді на засадах християнської моралі; спираючись на ідейні засади Пласту, виховувати молодь на свідомих, відповідальних і повновартісних громадян місцевої, національної та світової спільноти, провідників суспільства.

Щоб досягнути цю мету, Пласт розвиває духовні, розумові, соціальні і фізичні прикмети своїх членів; плекає серед молоді традиції її предків і передання та розуміння її історії, культури та національних традицій. Саме цьому сприяють сучасні пластові видання, які виконують пізнавальну, ідеологічну, розважальну й естетичну функції. Головне місце на сторінках пластових видань, наприклад таких як «Гама» і «Пластилін», займають питання національної самоідентифікації, самовдосконалення, здорового способу життя, правильної організації дозвілля, кращого використання відпочинку. Окрім цього, головною функцією пластових часописів залишається виховна функція.

Окрім проаналізованих видань «Гами» і «ПЛАСТИліну», у вихованні пластунів і збереженні організаційної та ідейної єдності руху важливу роль відіграють видання «Пластовий шлях», «Пластовий провід», «Молоде життя» та журнали для юнацтва «Готуйсь» і «Юнак».

Зауважимо, що в матеріалах, вміщених на сторінках «Гами» та «Пластиліну», відчувається перехід на новий рівень комунікації. Нові принципи відбору інформації в умовах мінімуму правил заборони, авторська

індивідуалізація відроджують стилістичну багатовимірність тексту, що сприяє збагаченню його різними комунікативними засобами. У мові пластових видань утверджується настанова на мовленнєву розкутість, порушення і руйнування усталених форм слововживання. Іноді в матеріалах «Пластиліну» спостерігаємо введені в текст жаргонізми. З одного боку, це допомагає відтворити своєрідність обставин суспільно-політичного життя і характерів, але з іншого – свідчить про негативну сучасну тенденцію недотримання норм і правил сучасної літературної української мови, отже у перспективі – плекання рідної мови і використання всіх її багатств у мові сучасних пластових видань.

Що стосується подальшого розвитку пластових видань, то досягнення нової інформаційної ери, яка розпочалася з виникненням Інтернету, позитивно впливають на поширення і розповсюдження інформації, яку містять численні web-сайти та Інтернет-портали структурних підрозділів ПЛАСТУ. Барвисте, динамічне графічне оформлення, багата стилістика, широка тематика, значна кількість архівних матеріалів, зручне користування сайтами 7 куреня УПЮ ім. Петра Сагайдачного, сайтом web-журналу «Пластовий шлях», сайтом I-ого куреня УСП та XVI-ого куреня УПС «Ватага бурлаків», сайтом 61-го куреня УПЮ імені доктора Олександра Тисовського, Пластовим блогом 13 куреню уладу Пластового Сеніорату «Дубова кора», взагалі Пластовим порталом свідчать про те, що розробники й дизайнери сайтів мали на меті привернути увагу користувачів всесвітньої мережі до вміщеної на них інформації. Швидкість і оперативність подання інформації на вказаних web-сайтах, великі можливості впливу Інтернет-мережі на користувачів дають змогу стверджувати, що майбутнє саме за пластовими Інтернет-виданнями.

Підсумовуючи, можна зазначити, що історія виникнення та розвитку пластової преси в Україні – це історія Української незалежної держави. Пластові видання завжди висвітлювали політичні погляди та настрої молоді, формували образ сучасника.

За час майже столітньої історії існування організації Пласт вийшли у світ десятки чи, навіть, сотні пластових періодичних видань. Є серед них масові, які читають пластуни з різних країн уже десятки років, є і малі гурткові видання, тираж яких становить лише кілька примірників. Разом вони утворюють величезний пласт маловивченого матеріалу з історії преси, який ще чекає на своїх дослідників.

УДК 007 : 304 : 070

Островська Н. В.¹, Іващенко А. О.²

¹старш. викл ЗНТУ

²студ. гр. ГПз-410, ЗНТУ

ВИКОРИСТАННЯ ПРИЙОМІВ ІНФОТЕЙНМЕНТУ В ПРОГРАМІ «ТСН-ТИЖДЕНЬ»

Інфотейнмент в мас-медіа залишається суперечливим явищем. Розважальну складову інформаційного мовлення досліджували такі учені, як Г. Почепцов, В. Зверева, С. Поцелуєв, М. Зорков, В. Євдокимов, Л. Сто-йков, А. Філіппова, М. Макущенко, Ю. Снурнікова. Констатуємо відсутність спільної думки стосовно ролі інфотейнменту в ефірі сучасних телевізійних телеканалів як у науковому, так і професійному середовищі.

Актуальність теми зумовлена значним поширенням інфотейнменту в українському інформаційному телемовленні, необхідністю дослідити способи вияву цього феномену в інформаційних програмах, недостатньою дослідженістю методів і прийомів інфотейнменту у вітчизняному медіапросторі.

Мета роботи: охарактеризувати використання прийомів інфотейнменту в підсумковому випуску новин «ТСН-на телеканалі «1+1».

Результати спостереження за підсумковими випусками новин «ТСН. Тиждень» на «1+1» за 3 роки (2012–2014) засвідчили, що прийоми інфотейнменту використовувалися на змістовому, структурному, фоновому, лексико-семантичному рівнях.

Інфотейнмент у версії «ТСН. Тижня» характеризують енергійне подання, динамічність, продумана композиція сюжету, оригінальні форми подання новин. До нестандартних способів подання інформації в тижневику «ТСН. Тиждень» належать експериментальні форми. Серед них: імітація подій, інсценування, пародіювання, постановочні зйомки, декламація поезії відомими особами. Типовим для програми «ТСН. Тиждень» є розгляд складних проблем через сприйняття простих людей. Зафіксовано випадки легковажного подання трагічної інформації.

Відмінністю «Новин ТСН» є наповнення випусків прямими включеннями (що створює ефект надоперативності), підкреслена персоніфікація новин через додавання журналістських стенд-апів до кожного матеріалу, висловлення позиції журналіста до матеріалу. Відзначаємо підвищення ролі репортера, що часто сам стає частиною репортажу.

Одним із способів подання інформації є фрагментарність, що виявлялась у подрібненні інформації. Аналіз загальної кількості сюжетів «ТСН. Тиждень» за три роки показав, що з кожним роком у випусках збільшувалась кількість сюжетів. Так, середня кількість у 2012 р. 10 новин, у 2013 р. – 15, у 2014 р. – 20 новин за програму.

Активне використання комп'ютерної графіки у підсумковому випуску «ТСН. Тиждень» дозволяє зробити акцент на видовищності, що є безперечною складовою програму у стилі «інфотейнмент».

Фоновий рівень містить прийоми організації події, створення атмосфери сприйняття інформації за рахунок візуального оформлення студії або місця зйомок сюжету. 8 лютого 2013 р. програма «ТСН. Тиждень» почала виходити в новій студії, обладнаній проєкційною відеостіною площею 27 квадратних метрів. Студія працює за технологією VIZ RT Video Wall, якою користуються інформаційні служби таких каналів, як CNN, CBS, Fox, BBC, CCTV. Нова система надає змогу робити акцент у новинах на візуалізації інформації, особливо коли мова йде про економічні теми, які раніше ілюструвалися графіками та діаграмами. У роботі студії задіяні 8 камер, одна з яких розміщена на семиметровому крані. Для якісної та динамічної картинки у студії змонтовано повноцінну комп'ютерну систему, яка дозволяє не тільки виводити зображення на відеоекран площею 27 квадратних метрів, а й на льоту будувати тривимірну графіку у прямому ефірі. Ведучі мають можливість не тільки статично сидіти в кадрі, але й динамічно працювати перед камерами.

Лексико-семантичний рівень об'єднує прийоми використання лексичних одиниць телеведучими, журналістами і героями сюжетів. Відзначаємо наближення лексики до розмовного варіанту, активно використовуються експресивні засоби, стилістичні прийоми, зокрема, мовна гра, іронія, трансформація сталих виразів, алюзії на явища та стереотипи масової культури. Висвітлення воєнної тематики характерно героїзацією і романтизацією воєнних подій як ведучою, так і спеціальними кореспондентами з місця подій.

Спостерігаємо високий рівень емоційності подання інформації. Під час революційних подій для інформаційних сюжетів характерними були пафос, надрич, емоції журналістів, співпереживання і співпричетність.

Отже, у підсумковому випуску новин на телеканалі «1+1» «ТСН. Тиждень» створений свій оригінальний спосіб «інформувати, розважаючи».

УДК 007 : 304 : 070

Беркут В. О. студ. гр. ГП-410м, ЗНТУ

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНТЕРВ'Ю В СИСТЕМІ ЖАНРІВ ІНФОРМАЦІЙНИХ АГЕНТСТВ (НА ПРИКЛАДІ АГЕНЦІЇ «УКРАЇНСЬКІ НОВИНИ»)

Незважаючи на широку жанрову палітру сучасних інформаційних агентств домінуючими залишаються інформаційні жанри. Це обумовлено тим, що головним завданням інформаційного агентства є оперативне надання інформації для ЗМІ. Проте у зв'язку з розвитком Інтернет-технологій ІА без

перешкод виходять і на кінцевого споживача, тому виникає потреба у висвітленні чи подачі не просто фактажу, новини, але й аналізу того, що відбувається – саме це спричинило активне використання журналістами інформаційних агентств аналітичних жанрів.

Найпоширенішим жанром серед публікацій інформаційних агентств є інформаційне інтерв'ю. У цьому жанрі створюються матеріали, в яких журналіст ставить своїм завданням лише передати аудиторії відомості, отримані від інтерв'юваної особи, не намагаючись їх коментувати. Слід зазначити, що матеріали інтерв'ю в повідомленнях інформаційних агентств нерідко оформлюються у вигляді заміток, що дозволяє виділити в них головне. У матеріалах інформаційних агентств жанр інтерв'ю трансформується і набуває нових рис у зв'язку зі специфікою формату повідомлень агенцій. Це і пояснює актуальність обраної теми дослідження.

Жанрові особливості повідомлень інформаційних агентств отримали детальне вивчення в працях О. Лашук, Ю. Погорелого, В. Сапунова. Однак спеціального дослідження присвяченого особливостям функціонування інтерв'ю в системі жанрів ІА і досі немає.

Інформаційне агентство «Українські Новини» працює на інформаційному ринку України з 1993 року та займає провідне місце серед основних постачальників ділової й політичної інформації про Україну.

Журналісти досліджуваного ІА публікують такі різновиди інтерв'ю: інформаційне, проблемно-аналітичне та експертне для висвітлення економічної інформації. Зазвичай інтерв'ювані – це державні та політичні діячі або фахівці певних галузей.

В якості заголовка використовується ім'я та посада людини, яка відповідає на питання журналіста; тема розмови розкривається за допомогою цитати інтерв'юваного, яка зазначається у хедлайні (наприклад, інтерв'ю «Генеральний директор ММК ім. Ілліча Юрій Зінченко». Хедлайн: «На нас відпрацьовують свої удари і проросійські ЗМІ, і проукраїнські активісти» (від 29.12.2014 р.), «Сергій Томіленко. Перший секретар Національної спілки журналістів України». Хедлайн: «НСЖУ стурбована позаплановими перевітками ЗМІ й «каральними санкціями» Нацради» (від 23.02.2015 р.).

За структурою питання чіткі та прості і, як правило, складаються з одного речення. Відповіді також не розширені і короткі. Через питання не передається авторське «я» журналіста, який не виражає своїх суджень і не дає оцінки. Відповіді інтерв'юваного інформаційного характеру, у них немає роздумів чи аналітики.

Однак, сьогодні серед повідомлень інформаційного агентства «Українські Новини» часто з'являються інтерв'ю, які своїми рисами схожі на аналітичні жанри (наприклад: «Петр Манорик: «Мы создали «Кровоспас»

очень быстро, ведь под рукой всегда есть своя кровь» (від 4.03.2015 р.), «Зампредседателя КГГА Радущий: В Киеве непозволительно много больниц. Особенно для такой не очень богатой страны, как Украина» (від 23.01.2015 р.). Ці зміни зумовлені тим, що ІА все більше конкурують із традиційними ЗМІ, які є головним постачальником аналітичної інформації. Збільшився обсяг публікацій за рахунок детальних питань і розлогіх відповідей, інколи журналісти згадують у запитанні раніше відомі їм фактів та вдаються до їх порівняння. Наявна авторська думка, яка виражається за допомогою суб'єктивних суджень. У таких інтерв'ю трапляються висловлювання: «на мою думку», «особисто я вважаю», «мені здається». Також часто ці матеріали завершуються висновком, прогнозом журналіста на базі отриманої інформації.

Крім інформаційних та аналітичних інтерв'ю на сайті інформаційного агентства «Українські Новини» наявні й експертні. Вони висвітлюють важливі проблеми суспільства. Співрозмовник журналіста завжди є фахівцем, експертом у тій сфері, до якої відноситься аналізоване явище. Такі інтерв'ю містять один змістовий центр, тобто у бесіді явище, що обговорюється, проблема чи людина стоять на першому місці. У всіх експертних інтерв'ю зусилля журналіста спрямовані на досягнення найбільшої інформативності бесіди, в якій він виступає активним учасником комунікації.

Інтерв'юований повинен володіти соціальним статусом і бути авторитетом у певній галузі, щоб мати право виступати в якості джерела думок. Таким чином, за допомогою експертних інтерв'ю читач може отримати інформацію, що цікавить його безпосередньо від експерта. До експертних інтерв'ю належать публікації: «Посол США в Україні Джеффри Пайетт: Нужно, чтобы русские убрались из Донецка и Луганска» (від 26.01.2015 р.), «Судья Царевич: Публичные обвинения судей являются ничем иным, как попыткой власти подчинить себе суды» (від 3.03.2015 р.).

Отже, на інформаційне агентство «Українські Новини» впливає сучасна тенденція переходу інформаційних агентств від висвітлювання суто інформаційних матеріалів до інформаційно-аналітичних про що свідчить велика кількість аналітичних інтерв'ю.

ФОРМАТНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕЛЕВІЗІЙНОГО КАНАЛУ

На сьогодні для успішного існування телеканалу на медіаринку недостатньо лише якісного зображення. Конкуренція серед мас-медіа диктує нові умови. Для того, щоб телеканал вижив у сучасних ринкових відносинах, він повинен не тільки інформувати, а й привертати та утримувати увагу глядача. Через це ми можемо спостерігати інтерес до сучасних технологій ринкової поведінки засобів масової інформації та використання різних маркетингових інструментів. Одним із таких інструментів маркетингу ЗМІ є процес моделювання телеканалу, зокрема створення так званого «формату телеканалу».

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю розуміння механізмів функціонування форматного телебачення, що дозволяє здійснювати ефективне управління каналом, вибудовувати конкурентоспроможні стратегії. Метою дослідження є характеристика форматних особливостей телевізійного каналу.

Серед журналістикознавців, які вивчали дану тему, А. Качкаєва, Г. Лазутіна, О. Лашук, І. Дашевська та інші.

Формат телеканалу – це сукупність критеріїв, за якими визначають сітку мовлення. Синонімом слова «формат» у цьому контексті є слово «концепція». Наприклад, продюсери визначають, для кого переважно ведеться мовлення телеканалу – для жінок, або чоловіків, або людей від 30 років з достатком вище середнього і так далі. Тобто, якщо у сітку мовлення на бізнес-каналі поставити дитячі мультфільми, це буде неформатне рішення, телеканал втратить свого глядача.

Основними величинами, що визначають формат телеканалу, є його концепція, тематичне спрямування, націленість на конкретну аудиторію, форма подання матеріалу, стилістика інформації, що транслюється в ефірі, манера роботи телеведучих, зовнішнє оформлення каналу, режим мовлення. Формат телеканалу стає тим інструментом, який допомагає залучити і зберегти аудиторію, що є необхідним в умовах сучасного медіаринку.

Формат є продуктом сучасних реалій, адже в умовах потокового телебачення легше і вигідніше працювати за певним шаблоном. Однак, з іншого боку, незважаючи на стандартизованість, всередині формату йде постійний творчий пошук, адже він не може тривалий час перебувати у статичному стані.

Зараз форматне самовизначення телеканалів знаходиться в хаотичному стані: часто канали або не дають визначення своїм форматам, або дають, але недостатньо емне, обмежуючись загальними характеристиками. Розуміння природи форматного телебачення дозволяє вибудовувати ефективну роботу не тільки на рівні менеджменту, а й на рівні людей, що безпосередньо беруть участь у підготовці контенту до ефіру (журналістів, операторів, режисерів і т. д.).

Телеканали, власники яких вирішили працювати у певному форматі, з року в рік відвойовують глядачів у каналів загального інтересу. З 2003 року загальна частка перегляду каналів спеціального інтересу збільшилася з 19% до 21,5%. Тепер, щоб не зупинитися на досягнутому і закріпити успіх, нішевим каналам необхідно створювати умови для проведення комплексних кампаній і переконувати рекламодавця в унікальності свого глядача.

Головною перевагою нішевих каналів над телеканалами, орієнтованими на масового глядача, є можливість формувати контент, виходячи з чітких запитів своєї унікальної аудиторії. Насамперед, необхідно вивчити свого споживача (телеаудиторію, програмне забезпечення, потенційні можливості аудиторії тощо), далі – врахувати можливості своїх конкурентів і уважно придивитися до самих себе (зрозуміти свої переваги, потенціал). Між тим, як зазначають медіаексперти, очевидно, що без вдало побудованої маркетингової політики більшість нішевих каналів будуть задовольнятися невеликими доходами. В епоху соціальних мереж і нових медіа потрібно бути залученим у бізнес клієнта і пропонувати не тільки прямолінійні схеми комунікації, а й створювати умови для проведення комплексної кампанії. Таким чином, пропонуючи не тільки пряму рекламу, а й інші шляхи досягнення цільової аудиторії, канали спеціального інтересу зможуть залучати рекламодавців, створювати конкурентний контент і будувати унікальний бренд. В іншому випадку великі телевізійні холдинги через якийсь час витіснять одинаків і окупають форматне телебачення.

Отже, формат визначає внутрішні стандарти організації контенту, технологію його виробництва і навіть ринкові інструменти. Це поняття використовується для характеристики програмної політики каналу. Формат закріплює за собою певні адресні та стильові ознаки, формуючи сукупність власних типологічних характеристик.

УДК 007 : 304 : 070

Гапоненко Т. Ю. студ. гр. ГП-421, ЗНТУ

ПОНЯТТЯ І ФУНКЦІЇ ВІЗУАЛЬНОГО КОНТЕНТУ ІНТЕРНЕТ-ЗМІ

У сучасній інтернет-журналістиці однією з головних тенденцій розвитку стає тяжіння до візуалізації, оскільки більшу увагу читачів електронних видань привертає не текст, а фотографії, відео та ілюстрації. Саме такий контент висувається на перший план, зважаючи на зростаючу конкуренцію серед мережевих видань.

До розгляду проблем термінології та жанроподілу візуального контенту мережевих ЗМІ зверталися такі вчені, як Н. Силанов, З. Сельменська,

Н. Лосева. Проте завдання й функції зображального контенту в інтернет-медіа дотепер залишаються недостатньо вивченими.

У сучасній науці й досі триває вирішення термінологічних проблем явища візуального контенту. Поняття «контент» головним чином використовується для опису змісту, тобто це переважно змістова категорія. Але з подальшим розповсюдженням мультимедійної інформації значення почало розширюватися – і на сьогодні в практиці застосовується поняття «візуального контенту».

Візуальним контентом є інформаційне наповнення ЗМІ, виражене за допомогою зображень, знаків, інфографіки, відео тощо. За жанрами візуальний контент поділяється на традиційні журналістські групи жанрів: інформаційні, аналітичні, художньо-публіцистичні. До інформаційних жанрів візуальної журналістики дослідники відносять фотозамітку, фотопейзаж, фотопортрет. Це – візуальні тексти, які є первинним (репортажними) і не піддавалися комп'ютерній обробці. Також, ці фото не мають постановочного характеру.

Аналітичні жанри візуальної журналістики – це рейтинг, діаграма, картодіаграма. Це самостійні жанри візуальної журналістики, які і надають візуальний матеріал для аналітичного осмислення інформації.

Серед художньо-публіцистичних жанрів візуальної журналістики називають: плакат, пародійний плакат, карикатура, комікс. Ці візуальні повідомлення спонукають до емоційного та аналітичного осмислення інформації за допомогою художнього образу, створеного на основі зображальних засобів.

Візуальний контент мережевого ЗМІ виконує низку функцій. Першу функцію – позначення чого-небудь або вказівку на що-небудь – виконують маленькі зображення, різні іконки. Їх основне завдання – привертати увагу до певних областей сторінки.

Наступна функція – асоціативна. Її виконують зображення більшого розміру, ніж зображення попереднього типу. Їх основне завдання полягає в тому, щоб закріплювати текстовий контент сайту в пам'яті користувачів за допомогою зорових асоціацій.

Важливою є також описова функція. Такі зображення можуть бути великого розміру. Їх завдання – показати читачеві в подробицях предмет або явище. У ряді випадків одне таке зображення може навіть замінити собою цілу текстову статтю. Але на відміну від зображень, що виконують асоціативну функцію, тут явище або предмет описується в подробицях (зображення максимально точно підібрано за змістом статті), а не створюється лише асоціативний зв'язок між текстом і графікою. Основна частина невербального контенту на будь-якому сайті виконує описову функцію.

Остання функція – це дизайн. У тому чи іншому вигляді графіка майже завжди присутня в дизайні сайту, в його зовнішньому оформленні. Основне

завдання такого типу графіки – створення привабливого зовнішнього вигляду сайту, створення у відвідувачів приємних асоціацій з сайтом.

Отже, візуальним контентом є інформаційне наповнення інтернет-видання, виражене за допомогою візуальної мови. Завдяки якісному візуальному контенту з'являється можливість описати ту чи іншу подію в яскравій і доступній формі, закріпити в пам'яті читача певні асоціації з інформацією на сайті, привернути увагу читача та полегшити йому пошук інформації на сайті інтернет-видання. Все це сприяє залученню нової аудиторії читачів.

УДК 007 : 304 : 070

Грицаєнко Ю. О. студ. гр. ГП-410с, ЗНТУ

ІЛЮСТРАЦІЇ В СУЧАСНИХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ЧАСОПИСАХ

Питання про ілюстрування друкованої преси зараз є найважливішим для її подальшого існування. Сьогодні цей сегмент інформаційного ринку повинен дбати про власний розвиток на фоні все більшого поширення Інтернету як засобу масової інформації. Зростання числа користувачів триває навіть більшими темпами, ніж це прогнозувалося. Інтернет як засіб інформування стає популярнішим і таким чином перетягує на себе аудиторію друкованих ЗМІ. Це пояснюється тим, що він є більш зручним і оперативним засобом масової інформації. Читач може у будь-який час зайти до мережі й знайти ті новини, які його цікавлять. Через це українській пресі треба боротися за свого читача.

Для завоювання уваги аудиторії друкованим ЗМІ треба звертати увагу на дві складові: змістовне наповнення і зовнішнє оформлення. Усі видання приділяють велику увагу змісту, адже саме це є основним продуктом, який споживає читач. Проте він може оцінити якість наповнення видання лише придбавши його. Для цього треба певним чином привернути увагу потенційного читача.

Саме зовнішнє оформлення слугує засобом привернення уваги. Фахівець із зарубіжного медіамаркетингу І. В. Кірія стверджує, що оформлення газети – це упаковка для товару. Завдяки дизайну обирають періодичне видання, але упаковка є не лише декором чи способом зберігання текстів (в електронних аналогах ЗМІ), але й засобом впливу на вибір покупця. Звичайний товар можна продати без упаковки, а періодичне видання- ні. Упаковкою в газеті є перша, іноді остання сторінки.

До вивчення образу газетно-журнальних видань зверталися С. Б. Головка, С. М. Гуревич, А. Г. Кисельов. У монографії В. Ф. Іванова «Техніка оформлення газети» розкрито поняття «ілюстрація», описано її

різновиди та подано рекомендації щодо оформлення газети. Питанням жанрології фотожурналістики приділяють увагу О. Колосов, М. Максимович, П. Холланд, Б. Черняков та ін.

Ілюстрація – один із елементів, які формують образ газети, її обличчя. Вона може бути допоміжним, рівним або провідним по відношенню до текстового матеріалу змістовно-смысловим компонентом і самостійним витвором фотографічного або образотворчого мистецтва. Займаються розробкою ілюстрацій кореспонденти чи фотокореспонденти періодичних видань.

Усі ілюстрації, які використовуються у періодичній пресі поділяється на дві групи: фотоілюстрації (репортажні знімки, фото пейзажі і т. д.); нефотографічні (замальовки, карикатури, шаржі, карти, діаграми, креслення, технічні малюнки).

Фотографічні елементи застосовують майже всі періодичні видання, чого не можна сказати про штрихові. Технічні креслення найбільше застосовуються у галузевих газетах (журналах). Усі види зображальних матеріалів різняться не тільки форматом, але й розташуванням і взаємодією між собою.

Наприклад, наповнення і оформлення суспільно-політичних видань дуже різняться від наукових або жіночих чи дитячих. Суспільно-політичні часописи «Український тиждень» та «Кореспондент» призначені для освічених людей, бізнесменів, приватних підприємців, викладачів провідних вишів та ін. Тому вони не мають на пріоритеті використання сенсаційних матеріалів і фотографій.

Нерідко на обкладинках часописів з'являються фотографії відомих людей (політиків, зірок): № 5, 2013 р. – Арсеній Яценюк, №17–18, 2013 р. – Олег Тягнибок; № 16, 2013 р. – Віталій Кличко («Український тиждень»), № 10, 2013 р. – Віталій Кличко, № 15 2013 р. – Юрій Луценко, № 20 2013 р. – Сергій Купченко, № 22 – Віталій Кличко, № 41 2013 р. – Святослав Вакарчук («Кореспондент»). На обкладинках щотижневиків можна також побачити репортажні фото, сатиричні фотомонтажі, мальовані ілюстрації. На сторінках журналів з'являються синтетичні жанри ілюстрацій, наприклад: рейтинг-фотоколаж, схема-малюнок із використанням фотографій і текстових вставок, схема-малюнок із включенням кругової діаграми, карта із вкрапленням світлин, різноформатні монтажі та колажі з поєднанням фотографій, малюнків, статистичних показників. У часописах є і самостійні цілісні фотострічки розміщені на весь розворот журналів (рубрика «Фото тижня» у журналі «Український тиждень»; рубрика «Трете око» – «Кореспондент»).

Таким чином, жанрово-типологічна палітра ілюстрацій та їхня кількість у часописах «Український тиждень» й «Кореспондент» відповідає спрямованості видань (суспільно-політичні журнали), а також особливостям

прийнятого дизайну (чітка рубрикація): пріоритет надається фотопортретам та репортажним світлинам; малюнки зазвичай представлені карикатурами та шаржами, рідше – репродукціями відомих картин; інфографіка репрезентована традиційними загальнозрозумілими формами – це таблиці, графіки, діаграми та географічні карти. Загалом, журнали не переобтяжені використанням візуальних об'єктів, ілюстрації у виданнях є лаконічними, вдалими і точними доповненнями до текстових матеріалів.

Отже, ілюстрація виконує важливу роль у процесах обміну інформацією, і є потужним засобом впливу на формування свідомості людини, її вподобань, естетичних смаків, створення соціальних стереотипів; у ряді випадків завдання зображення обмежується простим віддзеркаленням тексту, іноді візуальний образ стає об'єктом зосереджених роздумів людини.

УДК 007 : 304 : 070

Діброва Д. С. студ. гр. ГП-410с, ЗНТУ

СПЕЦИФІКА РОЗВАЖАЛЬНОГО КОНТЕНТУ НА ТЕЛЕКАНАЛІ «ICTV»

Розважальні передачі в сучасному їх вигляді з'явилися на українському телебаченні тільки в останні десятиріччя із виникненням нової економічної та політичної систем, що вплинули на формування вітчизняного телемовлення. Однак, незважаючи на значний обсяг розважальної телепродукції в програмній сітці, у науковців досі немає однозначної думки щодо класифікації програм подібного роду, типології розважальних передач. Неоднозначні тлумачення у журналістикознавстві отримало і саме поняття «розважальний контент».

До вивчення специфіки розважального телебачення і класифікації розважальних передач звертались такі вчені, як А. Новікова, О. Побережнікова, Н. Вакурова, В. Гоян, В. Кулик, С. Муратов, Р. Борецький, А. Вартанов, А. Яковець, Г. Кузнецов, В. Цвик, О. Юровський та ін.

Актуальність роботи обумовлена необхідністю ґрунтовного вивчення типологічних особливостей розважальних програм, що з'являються на українському медіаринку.

Предметом дослідження є розважальний контент на телеканалі «ICTV», оскільки це один з провідних українських каналів, що має усталену глядацьку аудиторію.

У журналістикознавстві під поняттям «контент» найчастіше розуміють будь-яке інформаційно значуще або змістовне наповнення інформаційного

ресурсу або веб-сайту. Контентом називають тексти, мультимедіа, графіку. Телевізійний контент розглядається як продукт, який телебачення пропонує аудиторії і який виступає основним інструментом залучення аудиторії.

Популярні телевізійні ток-шоу стали чи не найпомітнішою ознакою сучасного телебачення. На думку А. Вартанова, контент телеканалів представлений політичними, розважальними, інтелектуальними програмами. Сучасний авторитетний телеканал виробляє по кілька ток-шоу, охоплюючи провідні сфери суспільного життя.

Проблема типологізації розважальних програм привертала увагу багатьох дослідників. На нашу думку, найбільш універсальною є типологія, розроблена В. Гоян. Дослідниця виділяє такі типи пізнавально-розважальних програм, як ток-шоу, інтелектуально-розважальні програми, програми-«інфотеймент». До суто розважальних вона відносить реаліті-шоу, розважальні шоу-видовища, світські хроніки, музичні програми, ігрові розважальні програми (інтерактивні ігри), кулінарні шоу, гумористичні програми, «програми-перевтілення».

В. Гоян окремо виділяє види розважальних шоу-програм. Це шоу-відглядання, шоу-виживання, шоу-талантів, шоу-знайомства, шоу-професії, шоу-пригода, шоу-навчання, реаліті-шоу.

Телеканал «ICTV» активно працює у жанрі «інфотеймент». На телеканалі також представлені такі типи програм, як ток-шоу, інтелектуально-розважальні програми, реаліті-шоу, розважальні шоу-видовища, світські хроніки, «програми-перевтілення», кулінарні шоу.

До інтелектуально-розважального типу можна віднести інформаційно-пізнавальну програму «Провокатор» (неймовірні, але реальні факти про побутові речі, хвороби, харчі та багато іншого); «Головну програму», «Факти року» та інтелектуально-розважальну програму «Таксі» (концепція полягає у тому, що випадково обраний герой, пересічний киянин, отримує можливість під'їхати до пункту призначення і отримати грошову винагороду, якщо дасть правильні відповіді на декілька питань).

До суто розважальних відносимо: реаліті-шоу за оригінальним форматом (наприклад, програма «Четверта вежа», присвячена висвітленню драматичних життєвих історій українців), а також придбаний формат реаліті-шоу «Останній герой»; до шоу-видовищної програми відносимо проект «Дача» (концепція якої полягає у тому, що телеведучий на чолі з групою дизайнерів допомагає сім'ям зробити ремонт у дачному будинку), «Квартирне питання» (програма про те, як швидко й оригінально змінити інтер'єр свого помешкання); світські хроніки «Інший футбол»; програму-перевтілення «Машина часу» (у передачі розповідається про культурні надбання різних поколінь у сфері мистецтва та побуту);, розважальне шоу

«Легкі гроші» (ведучі на вулицях міста шукають людей, охочих за гроші виконувати різні завдання), скетч-шоу «Путьова країна», кулінарну програму «Основний інстинкт» (програма знайомить з національними кухнями різних країн світу), сімейне реаліті-шоу «Навчіть нас жити» (проект-енциклопедія сімейного життя) та рейтингове шоу міжнародних змагань «Замочені»,

Отже, розважальні програми посідають провідне місце в сітці мовлення каналу. Телеканал не тільки активно купує готові формати телепрограм («Таксі», «Останній герой»), але й намагається створити власне шоу, щоб привернути увагу нової аудиторії до себе («Четверта вежа», «Дача», «Машина часу»).

УДК 007 : 304 : 070

Кияшко А. В. студ. гр. ГП-410с, ЗНТУ

ФОРМАТ ДІАЛОГУ НА ТЕЛЕБАЧЕННІ

Телевізійний діалог, на відміну від газетного чи радіодіалогу, дає можливість дізнатись не тільки про те, що і як сказала людина, але й побачити процес народження думки та слова, вловити міміку й зрозуміти емоцію комунікаторів тощо. В основі телевізійного діалогу – контакт через спілкування, за яким спостерігає телевізійна аудиторія.

До вивчення діалогічних жанрів звертались такі вчені, як М. Ким, В. Саруханов, Б. Стрельцов, Д. Туманов, Ю. Шаповал, А. Юровський та інші.

Діалог є невід'ємною складовою таких телевізійних жанрів, як інтерв'ю, бесіда, репортаж, шоу, зокрема, ток-шоу та ін.

Інтерв'ю і бесіда – близькі за формою, проте в бесіді, на відміну від інтерв'ю, журналіст не просто ставить питання, але й висловлює свою точку зору, своє бачення проблеми, вказуючи на суперечність у судженнях опонента, якщо такі є.

З-поміж діалогічних жанрів на телебаченні не можна оминати увагою інтерв'ю-портрет. Термін «інтерв'ю-портрет» вперше використав в 1967 р. дослідник І. Тріккель. Він, вивчаючи радіожанри і посилаючись на практику естонського радіо, звернув увагу на те, що через формати інтерв'ю і бесіди репортерам вдалося створити повноцінні портрети людей.

Інтерв'ю-портрет – особливий різновид телеінтерв'ю, мета якого – не просто запитати і отримати відповідь (інформацію), а через задане питання і зміст відповіді на нього розкрити особистість співрозмовника (важливими є соціально-психологічні емоційні характеристики інтерв'юваного, його система цінностей). Такий вид інтерв'ю може функціонувати як в «чистій» змістоформі, так і бути частиною формату інших телевізійних жанрів

(наприклад, частиною екранного нарису). Зазвичай, складовими інтерв'ю-портрета є питання до власне героя інтерв'ю та до людей, що знають його і можуть охарактеризувати чи то розповісти цікаві факти з життя героя, тощо.

Цікавою в плані аналізу інтерв'ю-портрета є програма «Позаочі» Юлії Литвиненко як проект каналу «Інтер» початку 2010-х рр.

За неповну годину, що триває програма, Юлія Литвиненко не просто знайомить глядачів з біографією тих, про кого йде мова, але й намагається розкрити їхній внутрішній світ, їхні думки, прагнення, почуття, переживання. З серії випусків «Позаочі» Юлії Литвиненко по тому, як вона розповідає про героїв, якими словами характеризує їх, видно, що передачі передувала складна та кропітка дослідницька робота, – поряд з загальновідомими фактами в сюжеті програми подано малознайомі деталі з особистого життя героїв програми. Ведуча в кожній програмі обов'язково імпровізує, адже напевно чи глядач повірить монотонному відтворенню давно заучених слів. І, нерідко, внаслідок такої імпровізації, народжується цікаве несподіване питання, що по-новому розкриває героя програми, дозволяє повідомити аудиторії невідомі раніше факти.

Юлія Литвиненко своїми запитаннями демонструє, що вона знає про свого героя дуже багато. Цей момент сприяє налагодженню контакту між інтерв'юером і гостем, тому що зірка відчуває, що її життям і творчістю справді глибоко цікавилися. Найскладніші, найбільш провокаційні запитання ведуча відкладає на другу частину розмови, щоб гість, розігритий теплою бесідою, був готовий до відвертості. У програмі «Позаочі» під час інтерв'ю гостеві демонструють синхрони (йдеться про людей, які близько знають героя програми: батьки, дружина або чоловік, діти, друзі). Реакція гостя на ці відеофрагменти завжди є емоційною – це може бути як сміх, так і сльози. Жоден інтерв'юований не буде реагувати на запитання журналіста емоційніше, ніж на репліки близьких йому людей. І в таких емоціях розкривається сутність героя, його характер. Причому результат цього «розкриття» часто буває парадоксальним.

Герой «Позаочі» – найчастіше публічна людина, чії судження, поведінка, особисте життя можуть бути цікавими для глядачів. Публічна людина – це і політик, і зірка шоу-бізнесу, і актор театру та кіно. Популярна публічна особа – це зірка, впізнавана особистість.

У світі є чимало людей, чії судження та поведінка могли б зацікавити телевізійну аудиторію, втім ефірного часу замало для того, щоб пояснити, хто в студії й чому. Так, зображальна природа телебачення є такою, що глядач спочатку бачить героя, і, залежно від того, впізнає його чи ні, миттєво приймає рішення дивитися далі чи перемикає канал. Якщо це обличчя глядач бачив у серіалах, відеокліпах, на сцені, зазвичай, він затримується і прислухається до розмови. Якщо це людина невідома, затримати увагу

глядача практично неможливо. Зорієнтувати подібну програму відповідно до аудиторії дуже важливо, оскільки від цього залежить, яких публічних людей запрошувати (якого віку, популярних і авторитетних серед представників якої аудиторії за віком, статтю, соціальним станом тощо).

Такі проекти, як «Позаочі», не втрачають своєї актуальності й популярності. Вони, як фестивальне кіно, не можуть подобатися всім без винятку. «Позаочі» – це авторська, так би мовити «ручна», робота, на відміну від великих телевізійних проектів, шоу, котрі зазвичай продукуються за купленими ліцензіями з уже готовими сценаріями, образами ведучих, героїв та ін.

Майстерність журналіста-автора в сучасному телевізійному діалозі – цілий набір професійних навичок, умінь і знань (уміння формулювати небанальні запитання, передбачати відповіді на ці запитання, емоційну реакцію співрозмовника та продумувати власну реакцію на його відповіді, викликати емоції гостя, розкрити сутність його характеру, а також бути обізнаним, ерудованим, впевнено триматися в кадрі, бути гідним, рівноправним співрозмовником, тощо).

Отже, особливість інтерв'ю-портрету як діалогічного жанру полягає в тому, що воно є результатом праці журналіста і співрозмовника, має діалогічний характер, емоційно впливає на реципієнта, бо дає можливість охарактеризувати особистість співрозмовника, розкрити його внутрішній світ, передати його думки, прагнення, настрої.

Популярність і перспективність роботи з діалогічними форматами на телебаченні зумовлюється змістовністю та свіжістю інформації з перших вуст, самою формою спілкування, як чітко визначеною сценарієм програми, так і вільною, іноді імпровізаційною, професіональними якостями журналіста як автора, телевізійного журналіста та ін.

УДК 007 : 304 : 070

Клочкова Ю. В. студ. гр. ГПз-419с, ЗНТУ

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНІ ВИДАННЯ ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА 1980-Х РР.

У радянський час науково-популярні видання призначалися переважно для дітей середнього та старшого шкільного віку. До таких видань належать «Техника – молодежи», «Юный техник», «Моделист-конструктор», «Юный натуралист», «Квант», «Знание – сила», рубрики у журналах «Наука і суспільство», «Химия и жизнь», «Наука и жизнь».

За кількістю читачів найпопулярнішим науково-популярним журналом був журнал «Наука и жизнь» – щомісячний науково-популярний ілюстрований журнал широкого профілю. Що стосується дитячого контенту,

окремих рубрик для дітей та юнацтва немає, та майже у всіх рубриках з'являються матеріали, призначені саме для цієї аудиторії.

Другим за популярністю було видання «Химия и жизнь» – щомісячний науково-популярний журнал АН СРСР. «Хімію і життя» можна вважати міждисциплінарним науково-популярним журналом, на сторінках якого успіхи різних наук, їх проблеми та перспективи були прив'язані до життя суспільства.

«Юний технік» – щомісячний дитячо-юнацький журнал про науку і техніку. Редакція у популярному вигляді доносить до читача (в першу чергу школяра) досягнення вітчизняної та зарубіжної науки, техніки, виробництва. Спонукає до науково-технічної творчості, сприяє професійній орієнтації школярів. Регулярно публікує твори відомих письменників-фантастів: Кіра Буличова, Роберта Сілверберга, Іллі Варшавського, Артура Кларка, Філіпа К. Діка, Леоніда Кудрявцева та інших для популяризації сучасної літератури. Особливістю журналу є те, що він не має рубрик. В одному номері надруковано у середньому 15 статей різної тематики, переважно технічної.

Суто дитячим та юнацьким журналом є «Юный натуралист» – щомісячний радянський науково-популярний журнал для школярів про природу, природознавство, біологію та екологію. У журналі публікували свої статті В. Біанкі, М. Пришвін, К. Паустовський, В. Астаф'єв, В. Солоухін, І. Акімушкін, В. Чапліна.

Поруч із журналами для широкої аудиторії існують окремо журнали для молоді. Наприклад, журнал «Знание – сила». Це науково-популярний та науково-художній журнал, заснований у 1926 році з матеріалами про досягнення в різних областях науки – фізиці, астрономії, космології, біології, історії, економіки, філософії, психології, соціології.

Журнали радянського часу характеризуються розгалуженою тематикою. Якщо «Юный натуралист» друкує статті з біології та екології, то журнал «Квант» присвячений фізиці та математиці. Ідею створення «Кванта» першим висловив академік П. Капіца у 1964 році. Головним редактором став академік І. Кикоїн, першим заступником головного редактора – академік А. Колмогоров.

Радянські науково-популярні журнали не розраховані на дошкільників. Для них інформація буде заважкою, а ілюстрації та схеми незрозумілими. Аудиторію науково-популярних журналів складають школярі. Публікацій для дітей середнього та старшого шкільного віку більше, ніж для молодшого. Особливо це стосується видань технічного спрямування, де переважають формули та розрахунки. Для того, щоб зробити наукову інформацію максимально доступною для дітей, використовують прийоми та стратегії популяризації: доступність, чіткість і ясність викладу, опис фактів науки за допомогою порівняння із відомими явищами, ефект безпосереднього

спілкування автора з аудиторією, сюжетостворення та емоціоналізація. Також виділяють такі стратегії популяризації: суб'єктивізація, метадискурсивність коментування, екземпліфікація, узагальнення, доповнення, редукція складного наукового явища до певної формули, використання принципів аналогії, порівняння наукового явища з побутовим для посилення доказовості, зниження категоричності.

УДК 007 : 304 : 070

Оберемок Т. В. студ. гр. ГП-411, ЗНТУ

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НЕОРИГІНАЛЬНОГО КОНТЕНТУ В ІНТЕРНЕТ-ЗМІ

Інтернет можна розглядати як медіа-середовище, аналогічне телебаченню, радіо та пресі. Як і друковані, інтернет-видання керуються принципами журналістики. Проте, інтернет диктує нові умови сучасній журналістиці. Після виникнення онлайн-джерел інформації, які можуть подавати новини та інший контент значно швидше за традиційні мас-медіа, новою цінністю для інформації стає не лише її ексклюзивність та нижча собівартість, але й поширеність, а також спроможність онлайн-видання оперативно відтворювати повідомлення. Саме з розвитком онлайн-журналістики широко розповсюджується явище рерайтингу і копірайтингу – запозичення текстів інших видань та створення нових на їх основі. Відповідно виникає необхідність адаптації традиційних жанрів до нових комунікативних реалій, чим обумовлюється актуальність теми дослідження.

Вивченням особливостей копірайтингу та рерайтингу займалися такі вчені і журналісти як О. Амзін, О. Довженко, Т. Малий, І. Марушкіна, Л. Ремажєвська, О. Шалайський та інші. Проте на сьогодні залишаються недостатньо з'ясованими питання правил і меж використання запозичених матеріалів у мережевих ЗМІ.

В Інтернеті є багато проектів з неоригінальним контентом. Такі сайти оновлюють один або два редактора. Їх мета – пошук матеріалів в Інтернеті і передрук їх на сайт із зазначенням джерела інформації. Одна із центральних дискусій, що відбувається сьогодні у середовищі українських інтернат-журналістів, полягає у з'ясуванні того, який підхід до створення новин є більш продуктивним – копіпаст чи копірайт.

Копіпаст – функція комп'ютерних редакторів, яка дозволяє перенести фрагмент тексту (зображення, звуку) в інше місце. Копірайт – захист авторського права. В даному випадку вживається у сенсі авторської, ексклюзивної інформація. Рерайт – переказ чужого тексту із точним збереженням змісту оригіналу.

Ексклюзивність – це не вимога писати щодня унікальні тексти. Є різні типи ексклюзивності: коли відбувається ексклюзивний підбір текстів, і коли запозичені тексти отримують додаткову вартість. Сайтів дуже багато, і виграє той, хто подає новину зручніше. Зараз чимало людей перейшли на читання Google News чи RSS-стрічок. Копірайтинг є вигідним для інтернет-видань, адже за рахунок унікальних текстів покращується імідж ресурсу, що відбивається і на його рейтингових показниках, формуючи довіру і зацікавленість аудиторії. Сьогодні сам факт існування та розвитку моніторингової новинної журналістики диктує нові виклики видавцям.

Але поряд з позитивними чинниками, рерайтинг і копірайтинг викликав і низку негативних явищ. Наслідком тотального масового рерайту в роботі новинних інтернет-видань стало те, що стрічки новин стали переповнені маніпулятивними повідомленнями, істинний зміст яких залишився незбагненим ні для рерайтера, ні для редактора, який цю новину включив у стрічку і просто ретранслював. Негативний вплив рерайту простежується також в тому, що більшість новинних інформаційних продуктів (стрічок новин) надто подібні один до одного.

Моніторингова журналістика вже давно стала важливою складовою новинної інтернет-журналістики, проте до сьогодні не існує офіційного визначення ні цього напрямку, ні посади, яку займають ці журналісти.

Дотепер дискусійним залишається питання, чи законним є адаптування чужих текстів у такий спосіб. Захист прав авторів Інтернет-ЗМІ – одна з умов успішного функціонування системи інтелектуальної власності в Україні, яка прагне до європейської спільноти. Журналісти вже роками обговорюють проблеми плагіату в Інтернет-ЗМІ, розкривають причини, наслідки плагіату, але не знаходять остаточних шляхів їх розв'язання. Очевидно, що вирішити цей комплекс проблем журналістам самотійно не під силу. Якщо текст розміщено в Інтернеті, то практично обов'язковою вимогою з боку генераторів інформації є розміщення гіперпосилання, у друкованих же виданнях достатнім є згадування в тексті першоджерела у формі «як повідомило інтернет-видання» чи в будь-який інший довільний спосіб.

Писати новини, і справді, в більшості випадках можна виключно на базі моніторингу різноманітних джерел інформації, які є у розпорядженні журналіста і яких з кожним днем стає все більше. Але це не означає, що потрібно керуватись лише принципами рерайтингу. На основі моніторингу можна створити унікальну публікацію. Для цього журналіст може обрати актуальну тему, зробити моніторинг певної кількості онлайн-видань (не обов'язково лише українських), у яких зустрічаються матеріали стосовно цієї теми, і шляхом аналізу і переосмислення створити власний матеріал. Для того, щоб надати йому ще більшої унікальності, можна звертатись по коментарів фахівців.

Отже, під час створення неоригінального контенту головними правилами мають бути запобігання плагіату, коректна робота із джерелами інформації, творчий підхід до переосмислення та запозичення чужих публікацій, дотримання авторських прав, використання гіперпосилань на першоджерела інформації.

УДК 007 : 304 : 070

Пасько Ю. Ю. студ. гр. ГП-422, ЗНТУ

ЖАНРОВЕ ДОМІНУВАННЯ СПОРТИВНОГО РЕПОРТАЖУ НА СТОРІНКАХ ВИДАННЯ «ФУТБОЛ»

Спортивна журналістика набуває все більшої популярності серед активної аудиторії ЗМІ. Це зумовлено тим, що різні види спорту, особливо футбол, популяризуються в Україні. Дослідженню спортивної журналістики приділяли увагу Н. Пром, Е. Войтик, С. Михайлов, А. Мостов О. Лаврик та інші.

На українському медіаринку з'являється велика кількість спеціалізованих видань, які висвітлюють спортивні події, результати змагань, думки експертів тощо. Спортивна тематика – відносно новий напрям у журналістиці, а тому потребує детального розгляду й аналізу всіх складових, що обумовлює актуальність дослідження.

Проблема жанрової структури в широкому розумінні залишається однією із найактуальніших в українському журналістикознавстві. Репортаж як один із «живих» жанрів журналістики посідає особливе місце у спортивній пресі, відповідаючи як загальним вимогам до інформації (новизна, стислість, достовірність), так і специфічним (динамізм, стрімкість викладу, наочність, ефект присутності, деталізація події тощо). До головних характеристик жанру також традиційно відносять оперативність, документальність, об'єктивність відображення, емоційність та яскравість. Репортажі класифікуються за тематикою факту, якому було присвячено матеріал, за теоретичною спрямованістю, підходом до розв'язання теми й формою літературного викладу. Виділяють репортажі-застереження, репортажі-розслідування, спеціальні репортажі та інші. Також, репортажі бувають подієвими, проблемними та репортаж-коментар.

В Україні є багато видань, які висвітлюють спортивні події. Згідно із статистичними даними, розміщеними на сайті інформаційного агентства «Укрінформ», серед усіх видів спорту в пошукових запитах лідером є футбол – про цю гру вводять від 1 до 2 млн запитів на місяць, залежно від сезону; на другому місці – бокс. Саме тому більшість спортивних газет та журналів висвітлюють «гру мільйонів». Матеріали про футбольні події присутні в

таких спортивних українських інформаційно-аналітичних виданнях: «Футбол», «Футбольна неділя», «Команда», «Гол», «Спорт-Арена», тощо.

«Футбол» – це російськомовний тижневий ілюстрований інформаційно-аналітичний журнал, що висвітлює головні футбольні події України та світу. Матеріали видання можна розподілити тематично: «Україна-новини», «Ліга чемпіонів», «Ліга Європи», «Чемпіонат Світу», «Чемпіонат Європи» (залежно від сезону та року); унікальні авторські матеріали, які присвячені різноманітним футбольним темам, інтерв'ю з персоною номеру, європейські чемпіонати: англійська прем'єр-ліга, російська, німецька бундеслига, французька Ліга 1, іспанська прімера та італійська Серія А.

Результати контент-аналізу матеріалів видання за 2014 рік свідчать про домінування репортажу на сторінках журналу «Футбол»: загальна кількість репортажів становить 54%, статей – 41.2%, інтерв'ю – 4.8%.

У подієвих спортивних репортажах аналізованого видання предметом опису найчастіше виступають футбольні матчі, що знайшли своє наочне відображення в тексті як результат безпосередніх авторських спостережень. Наприклад, приводом для написання репортажа Андрія Шалімова «Слався, родной «Славутич» («Футбол», № 39, 2014 р.) став матч 1/2 фіналу кубку України між командами «Славутич» та «Шахтар». Мета репортажу – оперативно, динамічно та достовірно розповісти про футбольний матч. Об'єкт репортажу – реальна подія, в основі якої – відносно закінчений відрізок життя.

У проблемному репортажі Артема Франкова «Достаточно «простой» победы» («Футбол», № 91, 2014 р.) подано турнірну таблицю з результатами поєдинку (інформаційний елемент), оцінку гри команди «Динамо» та прогнози щодо результатів гри (аналітичні елементи) й опис місця події, характеристика її учасників (замальовочні елементи).

У репортажі-коментарі «Террариум единомішленников» («Футбол», № 13, 2014 р.) Борис Таліновський за допомогою аналітичних елементів (аргументи, глибокий аналіз та суб'єктивно-об'єктивні висновки) роз'яснюють читачам суть події, вичленовує із того, що відбулося, найголовніше, залучає додаткові аргументи, без яких неможливий серйозний аналіз, залишаючи при цьому простір для міркувань й уяви самим читачам. Жанрова форма – репортаж-коментар, адже автор не тільки детально висвітлює події, а й пропонує коментарі тренерів та гравців. Журналіст використовує у матеріалах розширений коментар, який наближує читача до описуваних подій та змушує робити самостійний аналіз та висновки.

Спортивні видання в Україні з кожним роком вдосконалюють систему висвітлення спортивних подій, а, отже, жанрова палітра матеріалів стає ширшою. Перспективи дослідження полягають у подальшому вивченні спортивних репортажів у вітчизняних виданнях.

НОВІТНІ ФОРМИ ТЕЛЕВІЗІЙНОГО МОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Сьогодні цифрове телебачення ще тільки підкрює нові горизонти, але в результаті науково-технічного прогресу, за яким важно встежити, вже зараз відбувається конвергенція телевізійного мовлення та Інтернету.

Телебачення майбутнього – це свого роду база даних, а глядач – це вільний користувач, який шукає і отримує потрібну інформацію. Інтернет-ТБ – це черговий крок розвитку інформаційного суспільства, зумовлений потребою аудиторії в оперативному висвітленні подій, а головне – у зручній формі такого висвітлення (перегляд телепрограм одночасно з постійним моніторингом Інтернет-контенту).

Інтернет-ТБ, або як його ще називають онлайн-ТБ, – це відкрита мережа, в якій безліч дрібних і середніх відео-виробників пропонують авторський контент, що постійно розвивається. Користувачів приваблює широкий вибір можливостей застосування цифрового телевізійного контенту, які до останнього часу були практично нездійсненними на традиційному ефірному телебаченні.

Концепція Інтернет-ТБ дуже помітно відрізняється від надання традиційних послуг телебачення. Головний принцип Інтернет-ТБ полягає в тому, що будь-який правовласник має можливість розмістити своє відео в мережі і навіть створити власний телевізійний Інтернет-канал. Безумовним плюсом концепції Інтернет-ТБ є і те, що для поширення контенту таким чином не потрібно міняти технічну інфраструктуру, купувати специфічне обладнання або прокладати додаткові мережі. Одна з основних цілей Інтернет-ТБ в тому, щоб зробити навіть саму невелику нішу економічно вигідною.

Українська дослідниця Л. Федорчук пропонує наступну класифікацію типів мовників, які транслюють свій контент у мережі:

– традиційні телеканали, для яких головним пріоритетом є виробництво ефірного офлайнового продукту. Вихід в Інтернет для цих телеканалів – лише спосіб утримати свого глядача, який цієї миті не має доступу до екрана, але має можливість дивитися ефір в онлайн-режимі. Сьогодні одні телеканали дають доступ до перегляду всієї програми в реальному часі («ТВі»), інші викладають лише архіви окремих програм чи сюжетів («Новий», «СТБ», «1+1 International», «ICTV», «24 канал», «ТЕТ», «Тоніс»). А такі канали, як «Перший Національний», «5 канал», «1+1», «Інтер», «К1», «НТН» пропонують на своїх офіційних сайтах обидві опції;

– телеканали, що не мають офлайнових версій і свій контент пропонують тільки в Інтернеті. Для українського ринку – це ще неосвоєна

ніша, оскільки жодного такого телеканалу з повноцінною сіткою мовлення, з регулярними програмами в українському сегменті немає;

– сайти-колектори відеоконтенту, що дають користувачеві можливість переглянути програми різних виробників (Наприклад: 2onlinetv. com, onlinetvi. com, kinoplaneta. net. ua, onlinetb. com. ua). До цієї ж групи належать і відеохостинги (типу YouTube, Vimeo), на яких розміщуються аматорські відеоматеріали;

– Інтернет-ЗМІ, для яких створення відеоконтенту не є сферою основної діяльності – це сайти газет, журналів, інформаційних агентств, що містять відео розділи. Але для українських редакцій це поки що поодинокі випадки. Більшість вітчизняних газет і тижневиків на своїх сайтах публікують лише поодинокі фото, максимум фоторепортажі. Це стосується і газети «День», і тижневика «Дзеркало тижня», і журналу «Український тиждень».

Характеристики Інтернет-ТБ помітно відрізняються від моделі форматного телебачення, чим зумовлюють формування нового інформаційного простору. Завдяки відкритим стандартам і найбільш поширеним форматам подання відео в мережі, Інтернет-ТБ і далі буде динамічно розвиватися, адже воно стає невід'ємним елементом сучасної культури.

УДК 007 : 304 : 070

Мельниченко В. В. студ. гр. ГП-422, ЗНТУ

СПЕЦИФІКА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ПРОБЛЕМ У КАРИКАТУРІ ЖУРНАЛУ «ПЕРЕЦЬ» (80-ТІ РОКИ)

Незважаючи на те, що жанр «карикатура» відомий уже досить довго, йому присвячено дуже мало робіт, і в більшості з них – вкрай звужений діапазон дослідження. Наукового комплексного дослідження специфіки інтерпретації міжнародних проблем у карикатурі не проводилося.

Поняття «карикатура» було предметом досліджень багатьох вчених, зокрема: Ф. Ф. Петрушевський вивчав карикатуру як особливий жанр образотворчого мистецтва; І. С. Рибачонок охарактеризував політичну карикатуру; Х. Мамдух запропонував класифікацію жанрового розмаїття карикатури в періодичній пресі; Г. Ю. Стернин розглядав природу жанру карикатури та запропонував власне визначення; В. А. Динник запропонував способи, за допомогою яких досягається карикатурне спотворення, і порівняв карикатуру з гротеском, пародією і сатирою та ін.

Традиційно під терміном «карикатура» розуміють гротескне зображення, яке навмисно підкреслює і комічно перебільшує негативні особливості, з метою висміяти або дати інше зображення суб'єкта.

Міжнародні проблеми являють собою сукупність проблем людства, від вирішення яких залежить соціальний прогрес і збереження цивілізації. Міжнародні проблеми неминуче викликають зіткнення інтересів різних країн, класів, соціальних груп, політичних партій, громадських рухів. До числа найважливіших з цих проблем можна віднести такі: загроза термоядерної війни, екологічні проблеми, виражені в прогресуючому забрудненні навколишнього середовища та виснаженні природних ресурсів; знищення рідкісних видів тварин і рослин, що ставить їх під загрозу зникнення; проблема міжнародного тероризму; розповсюдження СНІДу; універсалізація культури людства, в ході якої зникає культурна своєрідність багатьох народів і регіонів планети; надмірно швидке зростання населення землі і багато інших.

Одним із найяскравіших репрезентантів карикатур є видання «Перець» – це український сатирично-гумористичний ілюстрований журнал, який був одним з двох найпопулярніших гумористичних журналів СРСР. Він виходив російською мовою у 1927–1934 рр. у Харкові, і з 1941–2013 – у Києві (двічі на місяць).

Карикатури у журналі «Перець», як засіб абстракції займають одне з найголовніших місць. Серед інших карикатур, журнал вміщує малюнки на міжнародні проблеми. Найчастіше їх можна побачити в таких рубриках, як: «Приказки народні на теми міжнародні», «Вісті з того світу», а також на останній сторінці випусків.

Серед карикатур на міжнародні проблеми, найчастіше трапляються малюнки про конфлікти і війни між державами (наприклад: конфлікт між Іраном і Іраком, агресія і розбій на Близькому Сході, війна між Ізраїлем і Ліваном, напад США на Лівію, напад США на народ Нікарагуа); малюнки на тему холодної війни (в образі холодної війни, змальовано заледенілу людину, у якої ніс у вигляді зброї, а в руках вона тримає ракети і таблички з написом «Радіо Свобода» та «Голос Америки»); карикатури, які присвячені міжнародним екологічним проблемам, серед яких: вирубка лісів (найчастіше на карикатурах зображуються люди, що сумують за знищеними деревами, які тепер можна побачити лише на малюнку), забруднення води (серйозність цієї проблеми зображують через образи чудовиськ, які виростають у жахливій і не придатній для нормального життя воді) та забруднення «легенів землі» (наприклад, ця проблема змальовується через образи пролісків, яким через великий прошарок сміття, стає важче «вибиратися» на білий світ), проблема отруєння повітря (часто на карикатурах змальовуються люди, які не можуть дихати без протигазу, через заводські викиди в атмосферу); є карикатури, які присвячені проблемам міжнародного тероризму (на малюнках у якості тіні міжнародного тероризму виступає ЦРУ, а основною базою терористичних організацій змальовано Ліберію); проблема поширення СНІДу (в образі зараженої людини змальовано русалку); малюнки на тему браконьєрства (на карикатурах намальовано, як охорона нічого не робить у той час, коли їх

спонсори – браконьєри – знищують рідкісних тварин); проблема наркоманії (наприклад, зображується «смерть з косою», яка коле наркотичні речовини людині). Іноді, біля карикатур є опис зображуваного малюнка, що дає можливість простому громадянину, який мало знайомий із зовнішньою політикою, краще зрозуміти сенс зображення.

Взагалі в журналі «Перець» із 1980 до 1990 року вміщено близько 70-ти карикатур на міжнародні проблеми, більшість із яких виконані «в кольорі», мають підпис, щоб читач міг краще зрозуміти малюнок; карикатури, зазвичай, – великого формату, завдяки якому їх неможливо не помітити.

УДК 007 : 304 : 070

Руденко А. М. студ. гр. ГП-410с, ЗНТУ

СПЕЦИФІКА СТРУКТУРИ ПІДСУМКОВИХ ВИПУСКІВ НОВИН НА НАЦІОНАЛЬНОМУ ТЕЛЕБАЧЕННІ

Телепрограми новин є одними з найбільш важливих у сітці мовлення більшості телеканалів, адже необхідні для відображення суспільного життя, актуальних фактів, подій, явищ, для задоволення потреб телевізійної аудиторії.

Підсумкові випуски новин на загальнонаціональних та місцевих телеканалах мають найбільшу аудиторію телеглядачів, оскільки не тільки розповідають про найважливіші події, а й пропонують їх аналіз. Вони зображують головну частину інформаційного потоку сьогодення, що доповнює, збагачує та розвиває інформаційну картину світу та відображає її в контексті телемовлення.

Телевізійні новини завжди перебувають у центрі уваги громадськості й політикуму. Новинні програми – своєрідний інформаційний епіцентр телебачення, саме тому їх виробництво повсякчас удосконалюється, щоб здобути високий рейтинг, і як результат залучити якомога ширшу аудиторію.

У теленовинах глядач бажає побачити стиль, характер особистостей на екрані, тобто журналістів, героїв сюжетів, а також цікавий, динамічний відеоряд. Саме інфотейнмент дає змогу задовольнити такий запит. Також сучасні ЗМІ широко використовують такі методи подачі інформації як фінішинг та івент екшн.

На сучасному телебаченні спостерігається змішання жанрів в інформаційних випусках новин, проте найпоширенішими залишаються замітка, репортаж, інтерв'ю та аналітичний звіт.

Якісна новинна програма має свій сценарний склад та спосіб виробництва, послідовний і добре впізнаваний графічний стиль, яскравих ведучих у студії і репортерів на виїзді.

Будь-які новини мають на меті не лише інформувати глядачів, а ще й бути неповторними. Саме тому новинні програми дуже часто перестають бути просто передавачем інформації, а перетворюються на програми з елементами шоу.

Якісний новинний продукт залежить від таких чинників як порядок подачі матеріалів при верстці програми, стиль студії і ведучих, звукове оформлення передачі, мовні особливості телевізійних текстів. Кожен з цих моментів повинен гармонійно доповнювати один одного, щоб кінцевий продукт був приємним для сприйняття як глядачів, так і самих журналістів.

Випуск новин – відповідальний і оперативний процес, тому кожна людина як деталь цього механізму повинна чітко знати і виконувати свої функції. Відповідно до структури інформаційної служби телевізійних новин, ведучий має свої повноваження та посадові обов'язки.

Телевізійні новини – висвітлення подій, які відбуваються 24 години на добу і сім днів на тиждень, тому самостійні і незалежні дії працівників відділу новин необхідні для формування позитивного іміджу у цільовій аудиторії глядачів. Саме тому, журналіст, який працює на телебаченні, повинен бути готовим до цілодобової діяльності, він не має права пропустити цікавий сюжет.

Отже, новини – обов'язкова складова сучасного телевізійного простору, візитівка телеканалу. Сучасна людина готова сприймати та інтерпретувати інформацію, вона бажає розібратися у закономірностях сьогодення.

УДК 007 : 304 : 070

Турчина Н. М. студ. гр. ГП-422, ЗНТУ

ОСОБЛИВОСТІ ПОДОРОЖНЬОГО ФОТОНАРИСУ В ЖУРНАЛІ «GEO»

Фотонарис як жанр фотожурналістики залишається малодослідженим у журналістикознавстві та потребує ґрунтовнішого вивчення. Сьогодні в Україні існують лише поодинокі теоретичні праці з фотожурналістики. Виникає потреба наукового осмислення зображальної журналістики у системі засобів масової комунікації. Жанри фотожурналістики та різновиди фотонарису розглядали такі дослідники: М. Ворон, С. Горевалов, Г. Чудаков, В. Ученова. На сьогодні залишається низка малодосліджених питань: функції фотонарису, мета його використання на шпальтах періодичних видань, види фотонарису, історія його виникнення і розвиток.

На думку дослідників, фотонарис – жанр фотожурналістики, що вирізняється пильною увагою до людини, який окреслює основні етапи її долі, коло проблем, що постають перед нею. Нарис може створюватися про певний колектив, спільноту людей, про проблеми, які постають перед ними,

про подорожі. Звідси і різновиди фотонарису як жанру: портретний, проблемний і подорожній. Фотонарис у різних його видах є популярним у науково-публіцистичних виданнях. У процесі його створення потрібно враховувати ще одного учасника – аудиторію. Під час планування роботи велике значення мають потреби читача. Об'єкт відображення фотонарису – це явища сучасного суспільного життя

З усіх видів нарису подорожній найбільшою мірою претендує на звання найавантюристичнішого сюжету. Подібна авантюризм задається самим характером підготовки матеріалу. Подорожній нарис представляє собою опис деяких подій, пригод, зустрічей з різними людьми, з якими автор стикається в ході своєї творчої подорожі. Журналіст повинен уміти використовувати ті переваги, які надає йому подорожній нарис – переміщення «в часі і просторі». Фотонарис надає матеріалу динамічну форму, дозволяє читачеві відчувати всю напругу подорожі й зробити його тим самим «співучасником» поїздки, пошуку. Якісний подорожній нарис не може бути простим перерахуванням або викладенням всього, що автор побачив впродовж своєї мандрівки. Та й опублікувати все побачене журналістом не зможе те видання, для якого готується матеріал. Тому автору доводиться відбирати найцікавіше, найважливіше. Що вважати найцікавішим і найважливішим – залежить від того задуму, який склав для себе журналіст під час подорожі. Саме подорожній фотонарис найчастіше складається із серії фотознімків. Якщо у звичайному нарисі в одному тексті можна описати всю подорож, то передати все, що хотів сказати автор, в єдиній світлинці неможливо. Варіанти подачі фотонарисів в періодичних виданнях різноманітні. Враховуються при цьому особливості образотворчого ряду: його розгорнення і зображально-виразне акцентування. Фотонарис дає можливість аудиторії самій побачити та оцінити інформацію крізь об'єктив журналіста. Пересічний читач може просто роздивлятися знімки, які його приваблюють або цікавлять.

Так, у тревел-журналі «GEO» фотонарис присутній у всіх його різновидах. «GEO» – міжнародний науково-популярний журнал з ухилом в тематику подорожей, який видається в Росії щомісяця з 1998 року. Випуск «GEO» було започатковано в Німеччині у 1976 році. Журнал виходить майже у всіх європейських країнах, США, Туреччині, Південній Кореї та Японії. Тематикою статей є географія, історія, культура, етнографія, біологія, психологія, астрономія, подорожі, біографії. Під девізом «Непізнаний світ: Земля» «GEO» виходить в Росії, займаючи четверте місце в світі за тиражем після видань «GEO» у Німеччині, Франції та Іспанії. Поєднання декількох видів фотонарису в один є досить актуальним та продуктивним. В «GEO» найчастіше поєднуються подорожній та проблемний або подорожній та портретний. Якщо журналіст

поставив на меті створити матеріал певного виду, то, незважаючи на поєднання з іншими, акцент буде зроблений на головному.

Подорожній нарис представляє собою опис певних подій, пригод, зустрічей з різними людьми, з якими журналіст стикається під час подорожі. Він повинен уміти використовувати ті переваги, які надає йому подорожній нарис – переміщення «в часі і просторі». В «GEO» для цього виділена певна кількість сторінок в середині журналу в рубриках «GEOЕкспедиція», «GEOПодорож». У наш час подорожувати набагато простіше. Побудовано нові транспортні магістралі, з'явилися тисячі недорогих готелів, стали доступними авіаквитки. Нині по світу кочують багато, і майже у всіх є з собою фотоапарати. Та відсоток по-справжньому цікавих журналістських робіт порівняно невисокий. Багато подорожніх фотонарисів схожі між собою. Проте на хороший матеріал попит є як у редакцій журналів, так і у публіки. Читачам завжди цікаво подивитися на якісні фотознімки різних країн та місцевостей.

Для свого матеріалу журналіст «GEO» ретельно відбирає зроблені фотознімки, осмислює, аналізує, чи цікаво це буде читачам, бо з різноманітних світлин необхідно створити цілісну розповідь, тому що журналіст готує не фоторепортаж, фотонарис чи фотозамітку, а продукт, який повинен бути проданий – а точніше куплений аудиторією. Журнал «GEO» може стати помічником у виборі цікавого маршруту для майбутньої подорожі, повною мірою розкриваючи перед читачем горизонти дивного і непізаного світу. «GEO» цілком може бути корисний в якості додаткового навчального посібника з географії, біології, астрономії та інших предметів. Видання висуває високі вимоги до технічної та художньої сторони фотографій, які у великій кількості присутні в кожному номері журналу.

Оскільки сьогодні фотонарис є невід'ємною частиною друкованих засобів масової інформації, він потребує ґрунтовнішого наукового вивчення з точки зору технічного, функціонального та етичного аспектів. Науковий досвід вивчення проблематики жанру накопичило не дуже велику кількість матеріалів, які потребують доповнення та узагальнення.

УДК 007 : 304 : 070

Шмакова С. В. студ. гр. ГП-410с, ЗНТУ

ГЕОЖУРНАЛ ЯК ТИП ВИДАННЯ ДЛЯ ДИТЯЧОЇ АУДИТОРІЇ

Дослідження дитячої публіцистики становить актуальну проблему сучасного журналістикознавства, зважаючи на ті зміни, які відчуває ця галузь. На негативні зрушення дитячої періодики вже звернули увагу сучасні дослідники (Т. Артимчук, Н. Вернигора, І. Круть). У теоретичному аспекті

недостатньо вивченими залишаються питання типології дитячих періодичних видань, жанрових різновидів.

Дитяча публіцистика – специфічне явище журналістики, оскільки об'єктом її впливу є особлива соціально-вікова група. Власне, публіцистика стає дитячою тоді, коли відповідає основним вимогам своєї читацької аудиторії: задовольняє потребу у пізнанні (найголовнішу дитячу потребу) і цікавість дитини певного віку; використовує відповідні форми і послуговується методам впливу, враховуючи психологічно-вікові особливості дитячого сприймання.

Науковці висунули концептуальні засади дитячого періодичного видання: національна спрямованість видання; урахування інформаційного контексту, створеного ЗМІ; точне визначення майбутньої читацької аудиторії; урахування психологічних особливостей сприйняття і розуміння дошкільниками вербальної та візуальної інформації; дотримання основних дидактичних принципів: наочності, послідовності, природовідповідності, активності та самодіяльності; мультимедійний підхід (поєднання слова, малюнка, музичного додатка), оригінальне конструктивне вирішення видання (журнал-іграшка), використання специфічної фактури.

Геожурнал – це популярне друковане видання, у якому подорожній дискурс поєднується з функціональною структурою науково-популярного видання на засадах соціально відповідальної та географічно зорієнтованої концепції «геотуризму».

Сучасний дитячий геожурнал на українському медіаринку представлений такими різновидами:

– журнал-партворк або колекційні видання («Открой мир с Волли», «Мадагаскар. Путешествие с животными», «Неугомонные детки – вокруг света»);

– дитячі геожурнали, пов'язані з дорослими популярними виданнями («ГЕОленок» та «National Geographic. Юный путешественник»);

– дитячі журнали, пов'язані із педагогічною пресою («Разноцветные дороги. Путевой журнал», «Рюкзачек. Мир путешествий»);

– щомісячні ілюстровані пізнавально-розважальні видання про подорожі та країни для дітей («Синдбад» (видавався з 1999 до 2007), «Шкатулка путешествий»).

Географія, теми, пов'язані із флорою і фауною різних місцевостей, стають складовими різних вітчизняних науково-популярних дитячих видань: «Юного натураліста», «Колоска», «Країни знань», «Професора Крейда». Тематично і прагматично близьким до геовидання був журнал «Географія для допитливих» (видавництво «Основа»), який з 2013 року припиняє своє існування. Отже, новий тип журнального виробництва, що вирішує актуальні соціальні завдання і який можна віднести до такого різновиду як геовидання, в Україні досі не створено.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ЖУРНАЛІСТА НА РАДІО

Радіожурналіст є основною особою, від якої залежить, яким буде мовлення та яка інформація лунатиме в ефірі. Створюючи радіопередачу, журналісту потрібно враховувати чимало моментів, розумітися в усіх деталях створення радіопродукту. Ведучий на радіо – це уособлення творчого відділу радіостанції, певних ідей, способу життя, мислення, світогляду. Спостерігаючи та оцінюючи роботу радіожурналіста, слухач вирішує, чи можна йому довіряти, робить висновки про його порядність та вміння спілкуватися з людьми. Тому дуже важлива майстерність радіожурналіста, його особисті якості, професійні навички та життєвий досвід.

З огляду на вищесказане, актуальним є дослідження специфіки роботи радіожурналіста, його творчої лабораторії. До вивчення специфіки журналістської майстерності на радіо звертались такі вчені: О. Антонова, В. Гаспарян, О. Гоян, О. Кулініч, В. Лизанчук, В. Цвік, О. Шерель та ін.

Кожен радіожурналіст покликаний найефективніше реалізувати функції радіомовлення, що тісно пов'язані з принципами діяльності радіоорганізацій. Передумовами здійснення цього важливого суспільного завдання є моральна відповідальність і високий професіоналізм радіожурналіста.

Високий професіоналізм радіожурналіста охоплює вміння оперативно інформувати, відгукуватися на актуальні питання, глибоко і компетентно проникати в суть суспільних подій і явищ, правдиво узагальнюючи їх з певних групових, державних, загальнолюдських інтересів, сміливо, аргументовано, цікаво і переконливо втілювати власні думки і думки співрозмовників у стислій і досконалій формі, домагаючись певних духовних і практичних результатів. Будучи безпосереднім учасником комунікативного процесу, радіожурналіст використовує певні способи побудови і подачі матеріалу для вирішення конкретного творчого завдання.

Сучасний журналіст, який готує матеріал до ефіру, має орієнтуватися у всьому технологічному алгоритмі виготовлення програми, оскільки, це прямо чи опосередковано впливає на процес виготовлення радіомовної продукції.

Говорячи про майстерність та навички роботи радіожурналіста, неможливо не згадати саме про риси характеру, які повинен мати справжній радіожурналіст. Стриманість, по суті, означає економію в прояві емоцій, своїх особистих симпатій і антипатій, вміння залишатись в коректних професійних рамках. Іноді в ефірі звучать зухвали провокації і щоб виглядати

достойно, ведучому слід бути стриманим, не грубіянити у відповідь. Але є і інша крайність – емоційна скупість. Тоді ефір стає безбарвним та нецікавим.

Професійний радіожурналіст повинен володіти ще й уміннями режисера. Створюючи передачу на радіо, ми не можемо показати картинку, тому для того, щоб радіообраз був довершеним, потрібно вміло підібрати звуки, які викликали б потрібні емоції. Для цього в радіорежисурі існують формотворчі та стилетворчі засоби творення журналістського матеріалу. Журналіст не тільки повинен знати, що це за засоби, а й знати, коли їх варто використовувати. Треба продумати, якою буде реакція слухача на застосування того чи іншого ефекту.

Оскільки радіоведучий спонукає слухача прийняти висловлену ним думку, намагається донести повідомлення до його свідомості, впливаючи на логіку мислення і почуття, то мова його повинна бути, перш за все, переконливою, а інтонація природна і жива.

Характерними засобами радіовиробництва також є шуми, звукоєфекти і музика. На відміну від радіослова, шуми не є універсальним виражальним засобом. Сфера їх застосування обмежена. Проте нерідко радіослово супроводжують шумові фони, різні звукоєфекти або музика (наприклад, у репортажах і радіонарисах, радіокомпозиціях і радіофільмах завдяки звуковому фону створюється ефект присутності на місці події).

Завдяки акустиці розповідь журналіста набуває виду документа, що самостійно розкриває характер і зміст факту (наприклад, гнів демонстрантів, викрики схвалення чи осуду в залі). Шуми на радіо виконують певні функції: суто інформаційні, емоційні, відіграють роль історичного документа (наприклад, проголошення важливого законодавчого акту), служать звуковим фоном, є елементом монтажу.

Музика існує на радіо як самостійний вид мовлення (музичні передачі) і як виражальний засіб радіожурналістики (використовується у специфічному зв'язку зі словом і шумами).

Отже, радіожурналістика вимагає чи не найбільшого творчого підходу у порівнянні з іншими засобами масової інформації. А специфіка роботи журналіста на радіо полягає в тому, що він повинен лише за допомогою голосу та звукових ефектів не тільки оперативно передати якісну інформацію слухачеві, а й зацікавити його, змусити залишитись на цій радіохвилі та створити уявлення про подію. Творчим арсеналом радіожурналіста є виражальні засоби, за допомогою яких він створює певні звукові образи і надає слухачеві яскраву картинку про той чи інший факт.

ПРОБЛЕМИ КНИГОВИДАННЯ В УКРАЇНСЬКИХ ДРУКОВАНИХ МЕДІА

Книговидавнича справа в Україні, як одна зі складових культурної політики держави, спрямована на задоволення духовних, культурно-освітніх потреб суспільства. Розмаїта за своєю структурою книговидавнича система стає самодостатнім рушієм розвитку культурної, зокрема літературної, сфери життя суспільства. Функціональні особливості книжки як одного з найвпливовіших засобів масової комунікації та її соціально-культурні й економічні завдання передбачають дієве державне втручання у книговидавничий процес. Книговидавнича продукція є результатом видавничої діяльності, залишається однією з основних форм збереження культурної спадщини, фіксатором розвитку культури.

До питання вивчення книговидавничої справи зверталися такі вчені, як О. Котуков, Т. Кузнякова, Н. Зелінська, В. Теремко та ін. До аналізу проблемно-тематичного наповнення матеріалів ЗМІ з культурної проблематики звертались такі науковці, як В. Маркус, В. Васильєв, А. Мільчина, В. Лисенко та ін.

Книговидавнича справа в Україні перебуває в незадовільному стані. Основні показники випуску книжкової продукції незначні і не задовольняють потреби споживачів. Книжковий ринок заповнений імпортною продукцією, її обсяги щороку збільшуються. Бажає кращого й стан існуючої системи книгорозповсюдження.

Для розвитку книгодрукування в Україні прийнято достатньо законів та визначено відповідні пріоритети, проте, як зазначають дослідники, закони майже не виконуються, а пріоритети залишаються переважно поза увагою, до того ж, бракує коштів, запланованих бюджетом на розвиток цієї галузі.

Серед основних проблем, що стримують розвиток книговидання, науковці виділяють недостатній рівень державної підтримки цієї галузі, низьку конкурентоздатність, низький рівень попиту українців на книжкову продукцію, відсутність інтересу українців до читання, зумовлену зростанням цін на книжкову продукцію, зменшенням реальних доходів населення.

Ознаки реформатування системи книгорозповсюдження – створення великих видавничих холдингів, підконтрольних торговельним мережам. Одним із наслідків цього є витіснення з ринку незалежних книгарень, що автоматично знижує шанси на виживання та розвиток малих і середніх видавництв, продукція яких у книгарнях видавничих холдингів важко виборює собі місце в асортименті, рідко здобуває їх мерчандайзингову увагу,

деформує картину і конкурентну культуру в галузі, від чого потерпають не лише слабкі її суб'єкти, а й читачі.

В Україні ця тенденція має ще одну особливість, оскільки функціонування більшості книгорозповсюджувальних мереж «мотивується» російськими видавництвами. Альтернативи їм національні видавництва, з багатьох причин, не запропонували; не зацікавлений у цьому й український капітал. Як наслідок: структурна несформованість, не конкуренто-спроможність галузі, незв'язність і розбалансованість її підсистем, хаотичність і некерованість структуротворчих процесів у ній, катастрофічно низька культура роботи з національною книгою і клієнтами.

Звернімо увагу на те, що проблемами розвитку національного книговидавництва переймаються не тільки науковці через публікації своїх статей у наукових виданнях, не байдужа до цього питання й прикладна журналістика. Зокрема, аналіз матеріалів таких видань, як «День», «Дзеркало тижня», «Друг читача», доводить, що на їх шпальтах порушуються такі питання розвитку книговидавництва в Україні, як «відсутність державної підтримки книговидавничої справи (відсутність фінансування державою програм, створених для видання книжок за рахунок держави; відсутність концепції державної політики розвитку видавничої діяльності в Україні); економічна та фінансова немічність суб'єктів видавничої справи (великі податки; недостатнє фінансове забезпечення галузі (підприємства галузі книговидавництва не спроможні власним коштом комплексно вирішити питання переоснащення)); проблема мови книжкової продукції (переважає російськомовна імпортована продукція з Росії; низький рівень забезпечення фондів вітчизняних бібліотек україномовною літературою); нерозвиненість електронного книговидавництва, через що виникає піратство (роздруківка матеріалів через мережу Інтернет або читання в режимі on-line); недостатній рівень розвитку системи книгорозповсюдження в Україні (відсутність попиту на українську книжку; нерозвиненість книжкового ринку в Україні; звуженість асортименту українських книг, відсутність якісного); змістовного наповнення вітчизняних книг (відсутність кваліфікованих фахівців книго розповсюдження)...», тощо. Окрім цього, звертається увага на значні події у сфері книговидавничої справи, на проблеми та законодавчі зміни у цій сфері тощо, наголошується на тому, що існує нагальна потреба сприяння розвитку книги українською мовою і мовами національних меншин на державному рівні; спостерігається зменшення кількості видань за назвами у жанрах технічної, навчальної (зокрема методичної) та літератури для юнацтва, що негативно впливає на рівень розвитку розумових здібностей і творчого потенціалу українців, особливо молоді та ін.

Отже, наведене вище підтверджує той факт, що українська книга у власній країні ледь «виживає», у результаті це може призвести до негативних наслідків у багатьох сферах, зокрема політичній, економічній, соціальній.

ІНТЕРНЕТ-ВИДАННЯ «НАШІ ГРОШІ»: СПЕЦИФІКА ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

Як відомо, існує багато способів отримання інформації: власні спостереження, відкрите і приховане спостереження, відсторонене і включене спостереження, експеримент, пошук у відкритих джерелах, аналіз документів, інформаційні запити в органи державної влади та місцевого самоврядування, інтерв'ю з людьми. Зазвичай, розслідувачі використовують одразу декілька різних джерел. «Наші гроші» ж для пошуку інформації використовують десятки онлайн-ресурсів, більшість з яких є безкоштовними, загальнодоступними і офіційними.

До розгляду джерел інформації, які вивчають журналісти інтернет-видань в процесі підготовки розслідувань, звертались П. Бредшо та О. Хоменок. Але, на сьогоднішній день, відсутні дослідження, присвячені вивченню особливостей пошуку інформації журналістами сайту економічних розслідувань «Наші гроші», що і обумовлює актуальність нашої роботи.

«Наші гроші» – інформаційно-аналітичне інтернет-видання, що спеціалізується на економічних розслідуваннях, а саме – аналізі витрат бюджетних коштів України. Журналісти готують розслідування з таких тем: тендери, державні закупівлі, публічні фінанси та державні закупівлі, офшорні фінансові операції, приватизація, виділення земельних ділянок. Основна відмінність сайту від інших інтернет-видань та традиційних медіа – доволі специфічний і, одночасно, загальнодоступний метод збирання інформації.

Найчастіше журналісти інтернет-видання звертаються до наступних джерел:

Сайт державних закупівель (tender.me.gov.ua) – тут міститься інформація про результати державних закупівель, а саме: що хотіло купити державне підприємство, за які гроші, хто брав участь у тендері, хто виграв, в яких тендерах раніше брала участь компанія-переможець, чи відповідають тендерні ціни ринковим, кого не допустили, по яким причинам, тощо.

Сайт textu.org.ua, на якому представлені опрацьовані дані сайту державних закупівель і пропонується пошук інформації про тендери за об'єктами, що дозволяє побачити витрати державних установ і прибутки підприємств, які виграли тендер.

Єдиний державний реєстр судових рішень (reyestr.court.gov.ua) – містить судові рішення, ухвали та постанови суду по справах, в яких фігурують компанії чи фізичні особи, що мають відношення до предмету розслідування. Окрім того, сайт дає можливість знайти чимало приводів для матеріалів журналістів. Пошук

можна обмежити географічно за областями, районами, містами і районами міст, якщо розслідувачу цікава конкретна місцевість.

Вкладка «Реєстр ЄДР» інформаційно-ресурсного центру (irc.gov.ua) – подана вся інформація про приватних підприємців і товариства з обмеженою відповідальністю, у тому числі про власників.

Офіційний сайт Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України (smida.gov.ua) – інформація про акціонерні товариства країни. В архіві можна простежити імена тих, хто володів акціонерними пакетами підприємства, крім посадових осіб.

Сайт держбудінспекції України (asdev.com.ua/dabi/list) – тут містяться всі дозволи на будівництво в Україні. Пошук можливий за об'єктами та іменами.

База патентів України (uipv.org) – інформація про всі патенти на території України.

Investigative Dashboard (investigativedashboard.org) – сайт Європейської асоціації журналістів, на якому можна знайти посилання на реєстри закордонних фірм, серед власників яких трапляються імена українських бізнесменів.

Окрім того, журналісти використовують закордонні офіційні сайти та платні ресурси, які агрегують велику кількість даних та продають інформацію.

Також, журналісти сайту «Наші гроші» активно використовують Інтернет для пошуку інформації про героїв своїх розслідувань. Реєструючись в соціальних мережах, на різноманітних сайтах, поштових та пошукових системах, людина залишає відомості про себе, які можуть стати доступними кожному. Інформація не зникає навіть після видалення, тому, маючи потрібний інструментарій чи звернувшись до спеціалістів, журналіст може віднайти відомості про будь-якого героя свого розслідування. Пошук інформації про людину в мережі можна здійснювати за її прізвищем, профілем в соціальних мережах, адресою електронної пошти, номером телефону, логінами, які використовуються нею в мережі. Запити можуть бути сформульовані не тільки для пошуку на html-сторінках, але й для інформації в різних форматах (фотографії, відео), а також, для пошуку всередині документів, які присутні в інтернеті. Розлогу інформацію про людину дають соціальні мережі, де люди розміщують дуже багато інформації про себе, своє минуле, зв'язки, захоплення, дату народження, освіту, місце проживання, родину, близьких, тощо.

Таким чином, стрімкий розвиток інформаційних технологій подарував розслідувачам найпростіше, але інколи найповніше джерело відомостей – Інтернет і всі його ресурси. Використання цих джерел дає змогу не тільки зекономити час на пошук потенційної теми і потрібної інформації для матеріалу, але й зробити його більш ґрунтовним, адже, як показує практика використання Інтернет-ресурсів журналістами сайту «Наші гроші», з відкритих джерел можна отримати безліч офіційних доказів для розслідування.

СОЦІАЛЬНА ЖУРНАЛІСТИКА: ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Соціальна журналістика – невід’ємна частина публічного простору. Вона оперує категоріями та поняттями, які дають можливість їй реалізувати основну мету – відображення актуальних проблем соціальної практики суспільства, тих проблем, які мають вплив на життя соціуму. Адже сучасне українське суспільство неможливо уявити без широкого ряду різноманітних соціальних проблем. Необхідність систематизації завдань і функцій соціальної журналістики обумовлює актуальність і мету цієї розвідки.

До вивчення питання соціальної журналістики звертались такі дослідники: М. Бережна, С. Бориснєв, С. Корконосенко, В. Олешко, І. Фомічева, Т. Фролова, Я. Засурський, Л. Землянова, С. Гуревич, І. Дзялошинський та інші.

Журналісти, які працюють на принципах соціальної журналістики, прагнуть бачити в глядачах і джерела інформації, і учасників громадських діалогів, організованих ЗМІ, і активних партнерів у пошуку рішень проблем, що хвилюють громадськість.

Предмет «соціальної журналістики» визначає її завдання. Адже, засоби масової інформації покликані за своєю природою завжди бути трибуною загальної громадської думки. З цього приводу А. Москаленко перелічує такі соціальні функції журналістики: інформування про зміни в навколишній дійсності; формування ставлення (позицій, поглядів, думок) до дійсності, тобто соціальної орієнтації; інтеграція окремих частин суспільства щодо навколишньої дійсності; передача суспільно-культурної спадщини від покоління до покоління.

Загальні завдання соціальної журналістики пов’язані з регулюванням діяльності соціальної сфери на рівні країни та її окремих регіонів. Першим завданням соціальної журналістики є дотримання балансу між суб’єктами соціальної сфери (державна, бізнес, громадські організації) у здійсненні соціальної політики та реалізації соціальних проектів і програм. У рамках цього завдання соціальна журналістика покликана об’єднувати зусилля трьох секторів для вирішення соціальних проблем. Друге завдання соціальної журналістики пов’язане з висвітленням у ЗМІ ефективних соціальних технологій, що сприяють найбільш раціональному вирішенню соціальних проблем, і результатів їхньої реалізації. У якості третього завдання соціальної журналістики визначається здійснення громадського контролю за реалізацією соціальної політики і вирішенням соціальних завдань. ЗМІ проводять моніторинг і оцінку ефективності соціально-громадської діяльності та реалізації конкретних соціальних проектів.

За словами дослідниці Т. Фролової, основною соціальною функцією журналістики є підтримка стабільності і стійкості соціальних відносин. На її здійснення спрямовані наступні завдання: 1) допомагати одній людині в

конкретній ситуації; 2) відкривати нові теми і проблеми для обговорення, відстежувати зміни, давати їм оцінку; 3) створювати можливість для вираження нових поглядів і оцінок у рамках традиційних ситуацій; 4) надавати повну інформацію про стан соціальної сфери; 5) підтримувати рівновагу інтересів, представляючи і обґрунтовуючи позиції різних соціальних груп; 6) пам'ятати про моральну оцінку подій, вчинків, висловлювань.

Як визначає Є. Прохоров, основною функцією (роллю) соціальної журналістики стає «модератор діалогу». Це означає, що журналістика може і повинна створити середовище для рівноправного діалогу між різними соціальними групами та спільнотами – наскільки б вони не були відмінними в ідеях, цілях, засобах самоорганізації, – в ході якого повинні вирішуватись соціальні протиріччя та конфлікти. Журналістика може і повинна об'єднувати в єдиному інформаційному просторі протилежні думки та орієнтири, які, ставши частиною суспільного, саме в зазначеному просторі мають знайти шляхи або аргументи для зближення, порозуміння. Ця функція особливо необхідна українському суспільству, яке розколюють на «політичні табори» та «електоральні регіони», де, здається, відсутня спроможність знайти примирення на майданах та трибунах. Це функція здатна перевести конфлікт, що руйнує суспільну єдність, у конфлікт, який виявляє проблематику, і, тим самим, наближує її до позицій прагматичного публічного діалогу.

Отже, загальні завдання соціальної журналістики пов'язані з регулюванням діяльності соціальної сфери на рівні країни та її окремих регіонів. До основних функцій соціальної журналістики дослідники відносять підтримку стабільності і стійкості соціальної відносин, створення середовища для рівноправного діалогу між різними соціальними групами та спільнотами.

УДК 007 : 304 : 070

Чепінога В. В. студ. гр. ГП-413, ЗНТУ

ЖАНРИ СУЧАСНОЇ ДИТЯЧОЇ ПЕРІОДИКИ

На сьогодні українська періодика багата на видання не тільки для дорослої аудиторії, а й для наймолодших читачів. Сучасна дитяча періодика здатна замінити дитячі енциклопедії, збірки завдань, адже багато періодичних видань особливо увагу звертають саме на розвиток інтелекту дитини, її творчих здібностей. В сучасній соціокультурній та інформаційній ситуації конче необхідні якісно нові підходи до створення і функціонування дитячої періодики. Проблеми стосуються не кількості журналів та газет для дітей, що були видані за 23 роки незалежності України, а якості інформації та змістовного навантаження дитячих видань. В дитячій періодиці України,

представлена майже вся палітра публіцистичних жанрів: нарис, есе, байка, гумореска, фейлетон, замальовка.

Дитяча періодика неодноразово ставала об'єктом дослідження в сучасному науковому дискурсі журналістики. Варто зазначити, що до розгляду цієї теми звертались такі вчені, як Б. Гошовський, Р. Зогуляк, Л. Кіліченко, П. Лещенко, Е. Огар, І. Проценко, О. Струшляк. Вони розглядали теоретичні та історичні аспекти зародження, розвитку та особливості функціонування періодичних видань для дітей. Однак розмаїтість жанрової палітри вивчена недостатньо, що і зумовило актуальність дослідження.

Прикладами дитячих періодичних видань: є журнали «Малятко», «Барвінок», «Клякса», «Світ Дитини», «Вулик»; дитячі газети «Казковий вечір», «Велика дитяча газета», «Південна Зоря», «Долонька», часописи «Ангелятко», «Пізнайко». За характером тексти у дитячій періодиці поділяються на художні і нехудожні. Художні розвивають емоційну сторону особистості дитини, здійснюють виховну функцію. Наприклад, журнал «Малятко», друкує багато дитячих поезій. Яскравою ознакою журналу є рубрика «Із скарбниці української поезії», що знайомить дітей із творчістю класиків – Тараса Шевченка, Івана Франка, братів Грімм та інших. У виданні друкують казки народів світу, а також розповідають про звичаї того чи іншого етносу. Матеріали спрямовані на розвиток культури, мовлення, логіки. Інша група текстів нехудожнього характеру. Нехудожні мають на меті донести до дітей зрозумілою мовою знання про системність навколишнього світу, охарактеризувати окремі предмети та явища і пояснити причинно-наслідковий зв'язок між ними, розкрити дітям сутність наукових понять і навчити оперувати ними у подальшій пізнавальній діяльності. Доречно згадати журнал «Пізнайко від 2 до 6», який пропонує різні цікаві варіанти для малювання, склеювання, вирізання. Хоча художні тексти в цьому журналі значно нижчого рівня, ніж у «Малятку». Журнал «Вулик» – вдалий приклад видання з нехудожніми текстами. В ньому немає віршів та казок, проте є багато пізнавальної інформації, ігор, завдань на кмітливість.

Основними умовами реалізації цільового призначення дитячого журналу є розмаїтість жанрової палітри, і тому редакції дуже часто використовують такі засоби як кросворди, ребуси, шаради, всілякі лабіринти, комікси, вікторини, тести. Зручним в користуванні та систематичному засвоєнні нових знань є тематичні статті. Вони не тільки подають нову цікаву інформацію з гарними ілюстраціями, а й перевіряють засвоєнні знання за допомогою логічних завдань.

В жанровому контенті дитячої періодики представлені такі жанри як оповідання, казки, новели, перекази, історії, також існує така видозмінена

жанрова форма у дитячих журналах, як повість-казка. Журнальний варіант повісті-казки складається із пронумерованих подій, що робить текст динамічним, а поділ на частини, які друкуються в окремих номерах журналу – зручним. Інші ж журналістські жанри, такі, як замітка, інтерв'ю, репортаж, коментар присутні в дитячих виданнях лише з рисами публіцистики. Також у дитячій періодиці є аналітичні жанри, але дещо в іншій формі. На сьогоднішній день сформувалася сукупність різних типів газет, журналів, часописів для дітей, що зумовлює велике розмаїття жанрів. Менше уваги приділено поетичним текстам, однак журнали, які розраховані на читацьку аудиторію дошкільнят, більшою мірою пропонують вірші, римовані загадки, дидактичні поезії, сценарії як сучасних авторів так і класиків.

Отже, дитяча періодика є основою комунікативного каналу, за допомогою якого до дитини надходить інформація різного змісту, форми й жанру. Вона формує свідомість, розвиток інтелекту, мислення, мовлення, навичок дитини. У дитячій періодиці подаються різні жанри. Найбільш типові жанри – казка та замальовка. Дитячі періодичні видання розраховані на конкретну вікову категорію, і в залежності від цього, наповнюються різними жанрами. Останнім часом спостерігається тенденція зміни жанрових форм. Зважаючи на це, тема має перспективи розвитку. Отже, ілюстрація виконує важливу роль у процесах обміну інформацією, і є потужним засобом впливу на формування свідомості людини, її вподобань, естетичних смаків, створення соціальних стереотипів; у ряді випадків завдання зображення обмежується простим віддзеркаленням тексту, іноді візуальний образ стає об'єктом зосереджених роздумів людини.

Наукове видання

ТИЖДЕНЬ НАУКИ

Збірник тез доповідей щорічної
науково-практичної конференції серед студентів,
викладачів, науковців, молодих учених і аспірантів

13–17 квітня 2015 року

Том 3

Упорядник *Висоцька Н. І., Болтенкова Ю. І.*
Технічний редактор *Болтенкова Ю. І.*
Відповідальний за випуск *Висоцька Н. І.*
Верстання *Гринь Д. В.*

Оригінал-макет підготовлено в науково-дослідній частині
та редакційно-видавничому відділі ЗНТУ

Підписано до друку 01.09.2015. Формат 60×84 1/16. Ум. друк. арк. 28,13.
Обл.-вид. арк. 11,7. Тираж 16 прим. Зам. № 833.
69063, м. Запоріжжя, ЗНТУ, вул. Жуковського, 64, друкарня ЗНТУ

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2394 від 27.12.2005.